

TEXTELE DIN ACEST VOLUM S-AU
TIPĂRIT SUB SUPRAVEGHEREA
LUI G. PIENESCU, CONFORM INDI-
CAȚILOR AUTORULUI ȘI NORME-
LOR ORTOGRAFICE STABILITE
PENTRU SERIA «OPERE».

TOATE DREPTURILE REZERVATE EDITURII MINERVA

Coperta și supracoperta: *Cristea Müller*

ION AGÂRBICEANU

O P E R E 1 0

ROMANE

★ ★
★ ★

1 9 8 3

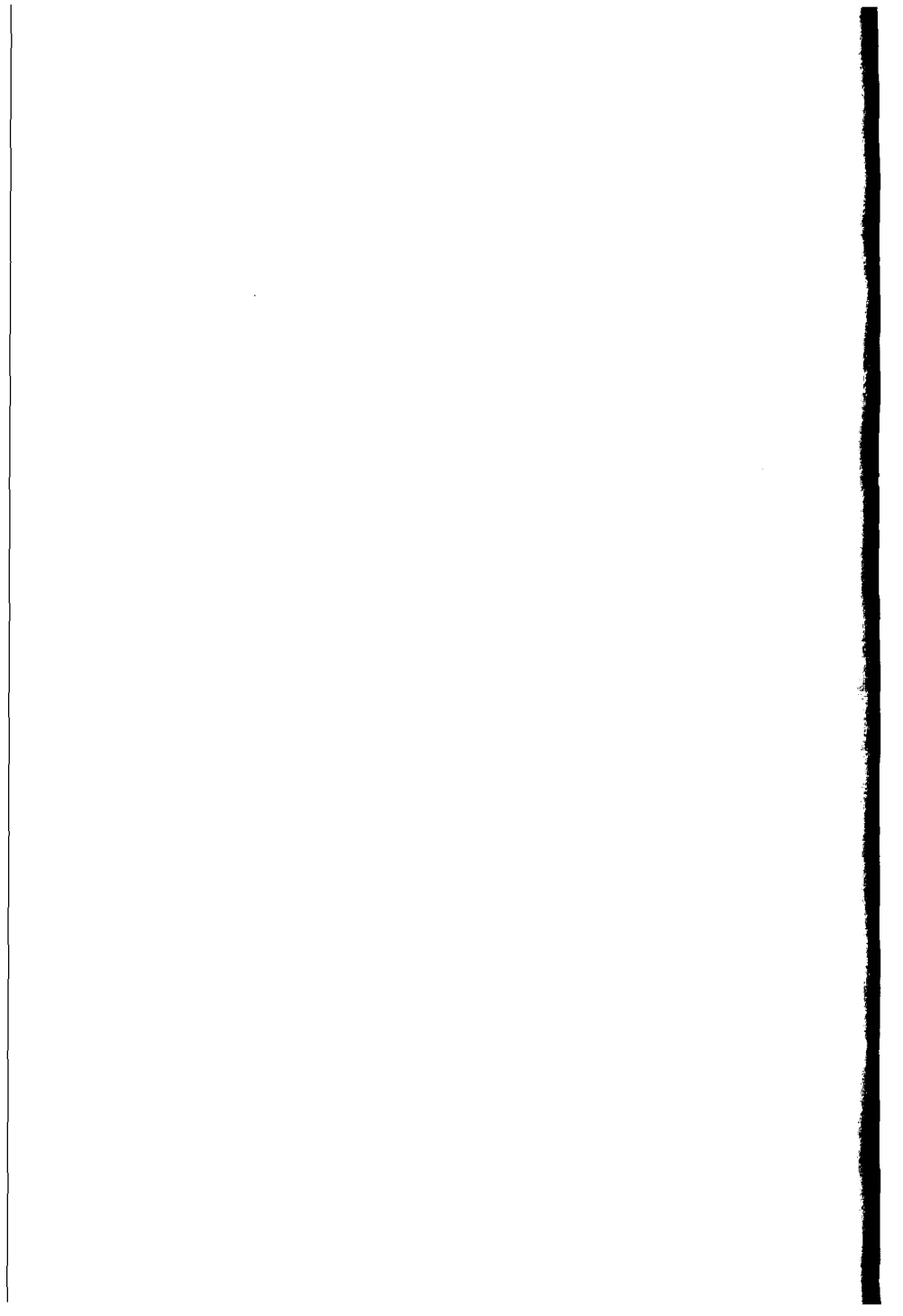
EDITURA MINERVA

L. J. 1530/85

11 h h h h 2 /

BIRUINȚA

1930

I

În cele trei încăperi din față ale primăriei comunale — scunde, pătrate, afumate — stăruia o liniște grea, plină de miros de mucegai, de hîrtie învechită și de praf. Prin geamurile mici, somnoroase, încetoșate de vîlul fumuriu pe care pustiirea și uitarea le aștern peste lucruri, abia se zărea în ulița pustie. Păinjenii vechi atîrna în unghere, sub tavan, pe la colțurile ferestrelor, păstrînd, ca pe niște relicve, resturi uscate de muște : învălișul ușor, aproape imaterial, găoacea capului, un picioruș de fir subțire, deschis în unghi obtuz. Cîteva dulapuri, mînjite cu o vopsea fostă cărămizie, hîite din încheieturi de apăsarea condicilor grele, slinoase, grămădite deasupra, cu ușile vraieste, abia ținîndu-se în balamale, zăceau pe lîngă părăți, cu rafturile burdușite de vrafuri de hîrtoage în dezordine, îngălbenite și pline de praf.

Deodată, ușa de la intrare se deschise și se închise izbîtită cu putere. Cel ce intră — un bărbat, de bună samă, și după cum o trîntise, și după pașii grei și îndesăți cu care străbătea încăperile goale — se îndreptă spre cea de a patra încăpere, din fund, ciocăni cu hotă-

rîre în uşă şi, fără să mai aştepte, după cuviinţă, răspunsul, o deschise.

— Pustiu, pustiu pe-aici, domnule notar — începu el cu glas ridicat, în ungureşte. — Poţi fura ce vrei. Pînă şi pe dumneata te-ar putea fura cineva, dacă i-ai fi de trebuinţă. Bună-ziuă, sfîrşi el, întinzînd mîna omului care şedea la birou şi scria.

— Bună-ziuă, răspunse notarul. — Şi, punînd un punct apăsător frazei, se ridică şi-i întinse mîna. — Ei, ce te-ai aduce pe la noi, domnule Ponori? Dacă vii tot cu vechile năcazuri — zise notarul, privind distrat prin cameră, care nu se deosebea întru nimic de celelalte trei —, nu cred să te mai pot ajuta. După plecarea ultimilor mobilizaţi, nu mai pot face rost de braţe de lucru.

Notarul tăcu şi privi ornicul vechi de pe pereţele din faţă. Păru că se miră de unghiul ciudat pe care-l făceau arătătoarele pătate de rugină pe cadranul îngălbenit de vreme.

— Tocmai de asta am venit, ca să te vestesc că te-am scăpat de aceste neplăceri. Nu mai am nevoie de braţe muncitoare din sat.

— Mă bucur, răspunse notarul. Se uită o clipă la omul îndesat din faţa lui, cu fălcile puternice, cu mustaţa îmbîrzoiată, blondă, cănită sub nas de fumul lulelei, pe care numai arareori o scotea din gură. Arătîndu-i un scaun, se aşeză şi întinse mîna după condei.

— Numai atît, domnule Grecu?! Te bucuri şi-atît?! Nimic mai mult?! Nu eşti curios să ştii cum se face că nu mai avem nevoie de braţe muncitoare din sat? Doar e vorba de două moşii care fac împreună patru mii de lugăre! Ce, crezi că va face cineva vreo minune? Crezi că vom ura, vom sămăna şi vom culege pe nemuncite?

Ponori, administratorul celor două moşii, puse întrebările repede, pe nerăsuflăte, şi, în loc să se așeze pe scaun, se apropie de biroul notarului.

— Cum, într-adevăr nu eşti curios?! începu el din nou. Iată, mie îmi vine să zburd ca un viţel scăpat din ţarc. Şi-n sara asta nu mă las pînă nu mă-mbăt criţă!

Notarul îşi retrase încet mîna întinsă după condei, se răzîmă de speteaza scaunului şi-l privi pe administrator cu ochii lui negri, arzători, cufundaţi puţin în

orbite. Era un bărbat înalt, uscățiv, brunet și palid, cu o frunte lată și tristă.

Alte griji ai dumneata, și altele eu, domnule administrator — zise el. — Nu vezi că în toată cancelaria numai condeii mei mai scrie? Și crezi că-i glumă să duci de unul singur povara notariatului într-un sat cu trei mii de suflete?

Nu mai sînt trei mii de suflete, domnule notar — zise zîmbind administratorul. — Nu ții sama de cei duși?

Da — răspuse săc Vasile Grecu —, ai dreptate dumneata. S-au dus mulți, sute, dar năcazurile lor, toate, au rămas aici, și au mai și crescut de cînd au plecat. Și nu știi că mi l-au luat și pe ajutorul de notar?

Pe domnul Marcu?!

Da, pe subnotar. Cît n-am alergat, cît nu m-am zbatut și cu cine n-am vorbit ca să-l scap! Zadarnic! Mi-ai făgăduit și dumneata...

Administratorul își scoase pipa dintre dinții negri de nicotină și se miră în gura mare:

— Cum se poate?! Cînd a plecat?

— Asară.

— Nu se poate să-l înroleze, nu se poate să-l ducă pe front! Doar mi-au promis amîndoi conții că vor interveni pentru el!

— Vor fi uitat, domnule Ponori, zise notarul cu amărăciune.

— Uitat?! Se poate?! Cînd niște oameni ca dumnealor își dau cuvîntul, să știi că-i lucru sfînt. Iaca, chiar mine am să le vorbesc.

— Prea tîrziu, domnule administrator, prea tîrziu!... Totuși, ți-aș rămîne îndatorat dacă ai mai încerca o dată. Nu pot răzbi singur, și alt ajutor n-am de unde lua acum. Nu mai găsești nici de leac.

— Bine, bine. O să vezi dumneata! Mine tot trebuie să mă duc la oraș pentru prizonieri...

Notarul tocmai întinsese iarăși mîna după condei. Nu-l apucă. Rămase cu ea întinsă.

— Ce prizonieri? întrebă el uimit.

Administratorul zîmbi satisfăcut.

— A ! În sfârșit ! Vezi că te interesează și pe dumneata ? Păi, nu ți-am spus eu că nu mai avem nevoie de brațe de lucru din sat ? De unde credeai că ne vor veni muncitorii ? Din satele vecine ?! Păi, satele vecine, ca și cele-ndepărtate, nu mai au nici ele de unde da. Așa că stăpînii, ca să nu le rămîie moșiile nelucrate, au stăruit să li se dea prizonieri.

— Italieni ? întrebă repede notarul, cu o undă de îngrijorare în lumina ochilor și luînd condeiul în mînă.

— Aș ! Italieni ?! Doar n-o să ne apucăm să facem căi ferate și șosele ! Ruși ! Ruși au cerut și ruși ne dau, muscali adevărați, oameni deprinși la sapă și la coasă. Se spune că-s blînzi și răbdători ca vitele și că muncesc cu drag pămîntul.

— Și aduceți mulți ?

— Nu le știu exact numărul, dar cred că vor veni cam între o sută douăzeci și două sute. Așa mi-a scris stăpînul cel tînăr. De aceea mă și duc mine dimineață la oraș, ca să capăt unele îndrumări. Asta-i dealtfel și motivul pentru care am trecut pe la dumneata, să ne sfătuim. Ce crezi ? Am putea găzdui vreo cincizeci-șaptezeci pe la oameni ? Ceilalți vor încăpea în cele două curți boierești. E vorba, bineînțeles, mai mult pentru la iarnă. Acuma, că am trecut de Sîngeorgiu, vorba românului, toată tufa dă sălaș.

— Ți-a scris dumitale stăpînul să te sfătuești cu mine ?

— Da.

— Mă mir — zise notarul. — După cîte știu eu, cînd sînt aduși într-un loc atît de mulți prizonieri, li se face o tabără, nu sînt împărțiți în cvartir pe la casele oamenilor.

— O să se facă tabără și-aci, în cele două curți boierești ; dar pentru la iarnă e nevoie de locuințe. De venit, se-nțelege, vor veni ca-ntr-o tabără : cu pază militară, cu ofițeri...

— Vor veni și ofițeri ? întrebă notarul, devenind dintr-odată mai palid la față ca de obicei. Ochiul lui arzător priveau țintă la Ponori, așteptînd cu înfrigurare răspunsul.

— Aşa-mi scrie stăpînul cel tînăr. Ba mi-a poruncit să te-ntreb şi să te rog pe dumneata dacă n-ai fi aşa de bun să-l găzduieşti pe unul din ofiţeri. Doi vor încăpea la mine, dar pentru al treilea nu găsesc altă locuinţă mai potrivită.

— Trei vor veni? întrebă cu un aer oarecum distrat notarul.

— Da, de trei e vorba în scrisoare.

— Promisiuni, dragă domnule Ponori, nu-ţi pot face, nici în ceea ce-i priveşte pe locuitori, şi nici în ceea ce mă priveşte pe mine. La mine, dumneata ştii, e foarte strîmt. Pe lîngă asta, căsnicie nouă, de... Cîte nu lipsesc! Iar în casele oamenilor... — ştiu eu ce să-ţi spun? — va fi greu, foarte greu. Dacă vor voi să-i primească... Şi, de bună samă, nu vor putea fi încartiruiţi decît acolo unde este bărbat la casă.

Administratorul izbucni într-un rîs cu hohote.

Ba, mi-e frică, domnule notar, să nu-i ceară în cvartlr mai degrabă femeile care n-au bărbat la casă. Ei, dumneata nu prea ştii ce se petrece în lumea de azi, domnule Grecu! Dumneata eşti un om singuratec şi cu principii morale. Da' sînt multe stricăciuni!

Pentru că Ponori adusese discuţia la un subiect care lui nu-i plăcea, Vasile Grecu, ca s-o curme, nu răspunse; întinse din nou mîna după condei, înmuie peniţa în cerneală şi, apropiind-o de hîrtie, încercă să continue ideea intrerupă de intrarea administratorului. Dar nu-şi mai putea aduna minţile. Frînturi de gînduri izbucneau şi de ici şi de colo, săgetînd ca nişte treceri repezi de albinc, fără a le putea prinde şi lega între ele. Vestea sosirii prizonierilor îl tulburase adînc şi nu se mai putea concentra. Se uita cu duşmănie la punctul cu care încheiase ultima frază şi, deşi îşi dădea sama că e ridicol să pună vina pe un punct, nu se putea desprinde de impresia că în acel punct se ascunde pricina tainică a neputinţei lui de a continua. Şi mai era şi Ponori ăsta, pe care îl auzea respirînd şi pufăind din pipă!

Administratorul, băgînd de samă tulburarea lui Vasile Grecu, zise deodată, cu bunăvoie :

— Gata! Jos condeiul şi să trecem peste drum, la un pahar de vin. Aşa se cuvine. Azi e zi de bucurie,

domnule notar, și pentru mine, și pentru dumneata. De-acum înainte eu o să mă pot gândi în tihnă la procentele mele de pe urma recoltei, iar dumneata nu o să-ți mai bați capul să aduni țărani de prin sat ca să lucreze pe moșiile boierești. Și procentul meu nu va fi mic deloc, domnule notar, te asigur! Sătenii nu munceau pe degeaba pământurile boierești, pe cînd prizonierii... Și vei avea și dumneata un folos de pe urma lor... He-he! De cînd le tot bat eu capul stăpînilor că trebuie să facă rost de prizonieri!

Vasile Grecu nu-l auzea. Puse încet condeiu în jgheabul călimării și, ridicîndu-se de pe scaun, se îndreptă spre cuier. Își îmbracă pe îndelete pardesiul, își îndesă pălăria pe cap, își luă bastonul și se îndreptă spre ușă. Abia atunci îl zări pe administrator, și păru să se mire că mai era acolo. În aceeași secundă, ornicul de pe părete, sfîrîind prelung și întetîndu-și secundă cu secundă hîriitul, de parcă întreaga lui mașinărie se dezarticula treptat și se prăbușea încet în interiorul cutiei de lemn, începu să bată răgușit șase ceasuri.

— Iată c-a sunat și ora oficială de închidere! Ce te mai poate opri să gustăm împreună un pahar de vin? întrebă Ponori, care, văzîndu-l pe notar îmbrăcîndu-se, crezu că i-a primit, totuși, invitația, deși, uitîndu-se mai bine la el, își dădu sama că gîndurile notarului băteau alte meleaguri.

Ieșiră împreună. Încăperile pustii ale primăriei vibrară o vreme subț pașii lor grei, apoi liniștea se instăpîni iarăși. În coridor, Vasile Grecu, care mergea înainte, se lovi de moș Damian, pîrgarul satului, și fu cît pe-aci să-l răstoarne. Bătrînul se clătina voinicește pe picioarele încovoiate de povara anilor, dar își păstră echilibrul.

— Iar ai tras la mîsa, moș Damiene — zise pe românește, c-un fel de scîrbă, notarul. Și adăogă, mai mult pentru sine: — Doamne, de cînd ți-aș fi făcut eu vînt, dacă aș fi găsit alt om în loc!

Moș Damian se feri, lipindu-se de părete, chinîndu-se să-și țină echilibrul.

— Năcazurile, domnule notar, năcazurile și durerile, domnule șpan, adaose el, văzîndu-l și pe administrator.

Cred cinstiții domni că-și bea cineva mințile de bucurie ? Bei să-ți mai ametești durerea. Apoi eu, de... N-am eu doi ficiori plecați de trei ani în bătălie ? Mai știu eu ceva de ei de când au plecat ? Hm ! Bem să ne amorțim gândurile, și mai bem să ne pară că nimic nu s-a-n-timplat !

Vasile Grecu nu se opri să asculte răspunsul moșneagului. Îl știa pe dinafară. Și totuși, după ce ieșiră, trecînd prin iarba grasă de mîzga primăverii, din curtea primăriei, i se păru că abia acum ajungea pînă la el, pentru întia oară, înțelesul cuvintelor din vajnicul răspuns de apărare al lui moș Damian.

La poartă, afară, în drum, se opri să-și ia rămas-bun de la administrator.

— Sara-bună, domnule Ponori, zise Vasile Grecu întinzîndu-i mîna.

— Cum, nu vii peste drum ?! răspunse Ponori, dîndu-i totuși mîna.

— Ce să caut eu peste drum ?!

— Ți-am spus doară : să bem un pahar de vin. Eu, în noaptea asta, fie ce-o fi, mă-mbăt ! E musai !

Administratorul nu glumea : voia să se-mbete. Așa obișnuia el să prăznuiască orice bucurie. Dar nu-i plăcea să bea singur. Singur nu putea bea mai mult de două-trei pahare. Și din două-trei pahare nu se-mbată decît muierile și oamenii slabi de fire. Lui îi trebuia un tovarăș. Și-i trebuia larmă-n jur, și, dacă se putea, muzică. Iar la ceasul acesta tîrziu, n-ar fi găsit nici un domn cu care să stea la un pahar de vin : popa Mihuleț era dus la o înmormîntare tocmai într-al treilea sat, jandarmii erau toți în patrulare cine știe pe unde, doi învățători erau demult înrolați, iar cu al treilea, cu Petru Grecu, fratele lui Vasile, era în dușmănie.

— Voia dumitale, domnule administrator — zise Vasile —, dar eu n-am chef. Știi doară că, dacă stau mai mult la un pahar de vin, a doua zi nu mai sînt bun de nimic. Și lucrul la birou îmi stă grămadă. Noapte-bună !

Dar nu se mișcă din loc. Frînturi de gînduri îi roiau în cap : «Prizonieri?... De ce s-aducă prizonieri?... Și de ce nu sînt italieni?... Italianii aduc lumina și soarele din Sud... Unde?... Și cine are nevoie de lumina și soa-

rele din Sud?... Da, da, Vilma, de bună samă că... Ah !
Și ofițerii aceia !... Ce-o să facă ofițerii aici în sat?...
De ce vin ofițerii?... Și ce spunea că amortește cu ra-
chiu ticălosul acela de pîrgar ?» Își duse mîna la frunte
de parcă ar fi vrut să se șteargă de sudoare. O ameteală
ușoară, ca un abur, începea să-i învăluie creierul. Fața
îi deveni și mai palidă.

— Ascultă-mă, vino cu mine să bem un pahar de
vin — insistă administratorul. — Ce mai stai la îndoi-
ială ? Munca asta intensă te istovește. Crezi că nu se
vede pe fața dumitale cît ești de obosit ? Un pahar de
vin o să te înzdrăvenească, stăruii Ponori, și, luîndu-l de
braț, îl făcu să treacă drumul la birtul din față.

Vasile Grecu se lăsă dus. Abia începu să se miște, și
nourul acela de ameteală dispăru, dar frînturile de gîn-
duri de mai înainte îl năpădiră din nou.

A, ce bun și ce răcoritor e vinul cu sifon ! Recreează,
împrospătează după o muncă așa de timpită ca a lui.
Abia a sorbit un pahar, pe care nu l-a mai putut lua de
la gură pînă nu l-a deșertat, și, iată, deodată, i s-a și
îlmezit mîntea !

Administratorul era fericit. îl chemă pe crișmar —
un *mărginean* care ținea în arendă cîrciuma comunală,
poroclită de sătenii «hotel» —, și-l întrebă, în românește,
dacă nu are un vin și mai bun.

Am, domnule șpau, cum să nu am ! Dar trăbă
mă vă spun că-l un vin tare detot.

Nu există vin tare, răspunse Ponori ; există nu-
mai vin bun, mai bun și foarte bun. Să ne aduci din
acesta din urmă, dacă ai.

— La poruncă, răspunse crișmarul și dispăru pe
ușă.

Era un om voinic, de vreo patruzeci și cinci de ani,
cu obrajii roșii, bucălați, bine hrănit, cu părul și mus-
tața cumu-i pana corbului.

După ce privi în urma lui, Ponori zise, în ungurește :

— Și vă mai plîngeți, dumneavoastră, românii, dom-
nule notar, că vă ducem în război pe toți bărbații, buni
ori ba să poarte armele. Iată-l pe Mîtru al nostru ! Ni-
menul nu se-athge de el !

Unul la o mie, domnule Ponori — răspuse Vasile Grecu și sorbi binișor din pahar —, unul la o mie !...

Mărgineanu se întoarse cu două butelii pecetluite. Administratorul bătu din palme.

Iată dezlegarea tainei, domnule notar ! Cine mai poate găsi astfel de vin astăzi este vrednic să rămână la vatră ! E un om și jumătate Mitru al nostru ! Știe a se învăța în lume ! — Și, întorcându-se spre crișmar, îl întrebă : — Ei, ce zici, Mitruț, ne mai temem de război ?

Birtașul îndrugă în ungurește câteva vorbe :

— Dumnezeu știe, domnule ! Oricând mă poate chema.

— Pe un bolnav de inimă ?!

— Da, asta-i drept ! făcu mărgineanu cu un glas de umilință prefăcută.

— Lasă, Mitruț, nu purta tu grija asta ! Cîtă vreme ai ce-ți trebuie-n pungă și ne mai poți da cîte un vin de sămînuță bună, domnului notar și mie, dormi liniștit. Parcă nu știm noi că toți oamenii cumiști gîndesc la fel în ziua de azi ? — Sorbi din vinul proaspăt, plescăi cu limba de cerul gurii și zise, adresîndu-se notarului : — Păcat să-l bei cu sifon. E ca uleiul !

Bău și Vasile Grecu o jumătate de pahar și simți o furnicare plăcută în trup. Da, era un vin adevărat, un vin domnesc ce-ți turna lumină și căldură în suflet. Și, de ce bea, de ce simțea că frînturile de gînduri mohorîte ce-l chinuseră mai înainte nu mai aveau nici o putere : se risipeau în apropierea luminii și a căldurii ce-i inundau tot mai mult întreaga ființă.

Ponori aduse vorba despre război. Era un subiect pe care Vasile Grecu îl ocolea pe cît putea, dacă era de față vreun străin. Cînd, totuși, era silit de împrejurări să spună și el cîte ceva, își cumpănea cuvintele în fel și chip înainte de a le lăsa să-i zboare din gură. În trei ani de zile, de cînd începuseră luptele, avusese destule prilejuri să înțeleagă că tăcerea e de aur. Pildele năpăștilor ce căzuseră cînd pe unul, cînd pe altul îl cumișiseră. Dar acum, lumina și căldura acelea lăuntrice nu-i dădeau pace. Cum nu era încă atît de amețit de băutură încît să nu-și mai poată da sama de urmările cuvintelor ce-i veneau pe limbă, nu vorbi de chinul ce-i ar-

dea sufletul de trei ani încoace și nu-și dădu pe față nădejțile care-i înflăcărau inima, ci se cufundă într-o largă analiză a războiului și a păcii. Ponori bea fără să-și mai deie sama dacă notarul ține sau nu rîndul paharelor cu el ; bea și-l asculta c-un fel de uimire timpă și admirativă. Nu-l înțelegea, dar îi plăcea cît de frumos cuvînta și cum îi scăpărau ochii. Odată, în tinerețe, auzise el un preot reformat predicînd din amvon cu același foc ; și ochii aceluia străluceau la fel ca ochii lui Vasile Grecu. «Da, are dreptate notarul — își zise la un moment dat Ponori, prinzînd din zbor o idee —, da, între oameni trebuie să se înstăpînească iubirea frățească... Da, iată un cuvînt adevărat ! O astfel de iubire voi nutri și eu față de prizonierii ruși. Nu-s și ei oameni ?» Răpit de un val de sentimente tulburi, tot atît de tulburi ca și ochii lui împăinjeniți de ațe sîngerii, administratorul ridică paharul și deschise gura să strige «Eljen !» în cinstea notarului. Dar Vasile Grecu, înfierbîntat nu numai de vin, ci și de propriile-i viziuni, nu-i dădu prilej. Vorbea acum pătimaș și cu imagini puternice despre pierderea atîtor vieți omenești în prăpădul războiului, de parcă ar fi vorbit despre sfîrșitul lumii.

— Nimeni nu va ieși biruitor din acest măcel ! — sfîrși el. — Prăpădul ne așteaptă pe toți !

Ponori demult părea să nu-l mai audă. Stătea cu ochii închiși, moțăindu-și fruntea deasupra paharului. Dar liniștea ce se lăsă după ce Vasile Grecu rosti ultimul cuvînt îl trezi din beție și, luat de un alt val de elanuri, sări în picioare, cu paharul plin în mîină. După ce-l goli dintr-o sorbitură, își dădu capul pe spate și începu să cînte, fals și zbierînd răgușit, un marș de război al ungurilor.

— Toți trăbă să plecăm cînd vine porunca ! — urlă el în românește, traducînd un vers al marșului. — Și dumneata, bade Mitruț ! Și dumneata, domnule notar ! Toți după mine : unu, doi, trei răcni el, rotindu-și ochii bulbucăți și împăinjeniți prin crîsmă, și căzu mototol pe scaun, cu paharul gol în mîină și cu capul frînt în piept.

Vasile Grecu se trezi într-o clipă. Cîntecul administratorului îi trecu prin inimă ca un fier roșu. Își scoase ceasul din buzunar, îl privi — era miezul-noptii —, îl băgă cu grijă la locul lui, își puse pardesiul, își luă pălăria și bastonul și se întrepță încet spre ușă. În clipa aceea intrară, negri și înalți, aplecîndu-se, doi jandarmi cu armele la umăr. Soseau din patrulare. Vasile Grecu, trecînd pe lîngă ei, se strecură afară din birt. Pe cînd închidea ușa, îl auzi pe Ponori strigînd cu limba implectită : «Fraților, în noaptea asta trebuie să mă-mbăt ! Știți ? Vin rușii, vin la noi prizonierii ruși...»

Răcoarea nopții îl trezi detot.

Cînd se apropie de locuința lui, se opri mirat. Ferestrele erau luminate. Un gînd negru îi fulgeră prin cap : Va fi aflat oare și nevastă-sa vestea cea nouă, despre sosirea prizonierilor și a celor doi ofițeri ? Simți un sloi de gheață în spate ; ulița, satul, lumea întregă i se părură deodată pustii, pustiite de sloiul acela de gheață. Nu mai simțea nici o bucurie că-l mai despart doar cîțiva pași de portița gospodăriei lui. Îi trecu prin minte să se întoarcă la crîsmă, dar, amintindu-și de Ponori și de cei doi jandarmi, renunță. Își frecă fruntea cu mîna și zise cu glas tare :

— Oare nu cumva sînt beat ?

Apoi apăsă repede pe clanță, împinse portița și, în lătratul gros al unui cîne ce venea în salturi mari spre el, păși în curte.

Cît ce hăpăi cînele, lumina din casă se stinse. Întră pe întunec și nu aprinse nici o lampă. Nu-și dădea sama de ce, dar în bezna din jur își simțea inima mai ușoară. Se dezbracă încet, cu grijă să nu facă nici un zgomot. Pe cînd își scotea cămașa, se întrebă cu o îndoială pe care ar fi vrut-o adevărată : «Oare lumina era aprinsă aievea, sau mi s-a părut ?». Ascultă respirația liniștită a soției lui, din patul alăturat, și zise în sine : «Vezi bine că m-am înșălat ! Iată cît de liniștit doarme ! De unde să fi auzit ea vestea cea nouă ? Gînduri de om beat !» Și cînd, cîteva clipe după **aceen**, după ce se întinse în așternutul răcoros, **patul începu** să se învîrtă cu el, simți o bucurie adîncă : «**Vezi bine**

că m-am înșălat! Sînt amețit de vin! Iată proba! Am mai pățit-o eu și altădată!»

Dimineață se trezi cu gîtlejul ars de sete și cu capul greu. Patul de-alături era gol. «Oare am dormit eu așa de mult, sau s-a sculat ea cu noaptea-n cap?» se întrebă neliniștit Vasile Grecu, știind că Vilma se scula înaintea lui numai cînd pleca la oraș. Altfel, o lăsa totdeauna dormind, și știa că ea, adeseori, nu se-ndura să se dea jos din pat pînă pe la zece. Se uită la ceas: era de-abia șapte. «Iată că mi se face femeia harnică!...», își zise el cu un zîmbet amar, și începu să se îmbrace. Tocmai își punea haina, cînd ușa se deschise, și Vilma, fragedă și gingașă ca întotdeauna, intră, ținînd în mîni o tavă pe care aburea cafeaua într-un filigean alb ca spuma laptelui și rumeneau felioarele de pîne prăjită. Nici un gînd ascuns nu i se citea pe fruntea curată, încadrată de bucle arămii. Ochii ei, albaștri-verzii, îl priveau deschis, cu aceeași candoare angelică din totdeauna. Puțintică la trup, delicată, pășind ușor și alintat, cu obrazul alb și mic, părea mai mult copilă decît femeie.

Odată cu intrarea Vilmei, pătrunse în cameră și o undă de parfum. «Numai cînd se duce la oraș se parfumează...», își zise Vasile Grecu, și deși sufletul lui plutea învăluit în lumina tinereții și frumuseții ei, inima-i tresări speriată de o teamă neînțeleasă, de un fel de nesiguranță, și încercă să surprindă în privirile Vilmei umbra vreunui gînd ascuns. Dar în ochii ei limpezi nu putu citi nici măcar părerea unei umbre.

— Mî se pare c-ai venit cam tîrziu asară, zise Vilma cu o nuanță de cîntec alintat în glas, punînd tava pe o măsuță rotundă, pe care albea zăpada unei acoperitoare de in.

— Da, m-am încurcat cu Ponori. Știi doară că nu poți să scapi de el cu una cu două, cînd are chef de beutură. Nu mă duc niciodată cu plăcere, și cu atît mai puțin acum, cînd am atît de mult de lucru. Da' n-am putut scăpa.

— Te-am așteptat o vreme — continuă Vilma cu un surîs aproape imperceptibil —, și-am adormit cu lampa aprinsă. M-a trezit lătratul cînelui, și mi se pare că

Atunci am stins-o. Ai fi putut veni mai devreme, mai adăogă, și, întorcându-se ușoară într-un călcîi, dispăru pe ușa ce ducea spre bucătărie.

Era supărată? Ii era indiferent că el întârziase și aruncase doar așa, o vorbă? Vasile nu-și putu da sama, după cum nici altădată, oricît se străduise, nu înțelese ce se petrece în sufletul soției sale. Îngîndurat, sorbi repede cafeaua, fără s-o mai aștepte să se întoarcă de la bucătărie și, strigînd din prag, pentru ca Vilma să-l poată auzi, «La bună-vedere!», se-ndreptă cu pași mari spre primărie.

Cînd ajunsese dinaintea birtului, o văzu pe nevasta administratorului chinuindu-se, împreună cu un fecioraș de la curte, să-l urce pe Ponori, care înjura printre sughituri, într-o căruță.

— Faci rău că-l pornești la drum în halul ăsta, doamnă Ponori —, zise notarul, bucurîndu-se că administratorul, năucit de băutură, nu-l recunoaște. — Cine știe ce poznă mai face pe drum...

— Nici o grijă, domnule notar! răspunse nevasta lui Ponori. O să doarmă buștean; băiatul o să-l țină să nu cadă din căruță și, după trei ceasuri de somn, se trezește om în toate mințile, tocmai cînd vom ajunge la oraș. A mai făcut el drumuri de-astea! Și-apoi, azi nu poate să-ntîrzie, cu nici un preț! Îl așteaptă stăpînul.

Feciorașul se așeză lângă Ponori, sprijinindu-l, sluga dădu bici cailor, și durăitul săc al căruței umplu liniștea uliței.

Vasile Grecu intră în curtea primăriei, dar deodată se răzgîndi și, făcînd un pas înapoi, se-ntoarse la porțiță și se uită în urma căruței. Nu o mai văzu. Ar fi vrut să știe dacă nu cumva s-a abătut pe la locuința lui, și, pe-o clipă, îi păru rău că n-a întrebat-o pe nevasta lui Ponori dacă nu se-nțelesese cu Vilma să o ia la oraș. Oare nu cumva de-aceea se parfumase Vilma? Se rușină de gîndul lui, dar bănuiala îi rămase în suflet, amărîndu-i-l. Închise porțița și, întrînd în camera notariatului, se așeză la birou și începu să deschidă, unul după altul, plicurile primite cu poșta din ziua anterioară, să citească scrisorile oficiale și să le înregist-

treze. Dar gândurile îi zburau aiurea, întunecînd înțelesurile rîndurilor. «De ce are atîtea ascunzișuri față de mine? De ce nu mă pot încrede cu desăvîrșire în ea? De ce nu pot s-o înțeleg nici după un an și jumătate de căsnicie? Cum de nu pot pătrunde misterul acestei femei? Cînd te uiți la ea, ai zice că-i mai inocentă decît o sfîntă. Și, totuși, uneori privirea ei trădează un suflet pătimăș, neliniștit... Cîteodată izbucnește în plîns din bun senin, și oricît aș întreba-o de ce plînge, nu-mi răspunde. Alteori cade-n leșin, înțepinînd de parc-ar fi moartă... Și lungile ei perioade de indiferență față de mine, de parcă nici nu i-aș fi soț... și multele ei gânduri secrete, la care nu vrea să mă facă părtaș...»

— Se vede că așa sînt eu blăstămat, să nu pot trăi fără chinul întrebărilor și al îndoielilor, zise el tare, cu ciudă, și luă scrisorile să le citească din nou.

— Porunciți ceva, domnule notar? se auzi glasul hodorogit al lui moș Damian prin deschizătura ușii.

— Nu, lasă-mă-n pace!

— Mi s-a părut că m-ați chemat...

Ușa scîrții prelung și se închise încet. Tiptil, moș Damian leși în curte și se așeză, zgîrcit, pe iarba moale, la umbra unui pom.

Vasile Grecu împinse cu scîrbă laoparte scrisorile oficiale și încercă să termine raportul început cu o zi înainte. Dar mintea nu-l ajuta, de parcă niciodată nu scrisese astfel de prostii: Cum se prezintă recolta? Cît fin și cîte măji metrice se pot prevedea pentru rechiziție? Cîți bărbați au fost mobilizați în ultima vreme și din cîte familii? Care din ele sînt mai sărace? Etc. De unde să știe el? Și chiar dac-ar ști, întrucît îl interesează? Gîndul că vor veni prizonieri ruși în sat, că odată cu ei vor veni și trei ofițeri se amesteca mereu cu întrebările și cu neliniștile lui de mai nainte. Își razima capul în mîni și rămase nemișcat. «Iarăși ai apucat-o pe drumul gîndurilor negre și al îndoielilor?», păru că-l întreabă un glas din adîncul ființei sale. «N-am încotro! Mă supun unei puteri mai mari decît mine», auzi în el însuși răspunsul.

Vasile Grecu nu se pregătise să fie slujbaş la stat, ci slujbaş lui Dumnezeu. După ce terminase liceul, fiind în toate clasele unul din cei mai buni elevi, intrase în seminarul de clerici și-l absolvise cu distincție și cu notă foarte bună la purtarea morală, dar fără o convingere hotărâtă și de nezdruccinat în dogmele credinței creștine. Intrase în seminar mai mult din dorința mamei sale, care, când terminase el liceul, era de cinci ani văduvă. Neamul lor, din moși-strămoși, se trezise în satul Cozla de pe Secaș, însă pînă la dînsul și la frațele lui, Petru, din tulpina lor nu crescuse nici un vlăstar de domn. Toți fuseseră țărani, adică oameni ai pămîntului, mari meșteri în plugărit și neîntrecuți crescători de vite albe. Dar tată-său, bădicul Pavel, voise să-și ridice neamul. Așa i s-a părut — poate după mîntea lui, poate după mîntile altora —, că-l ridică dacă-și trimite feciorii la școli mai înalte. Alte familii, mai sărace decît a lor, își dădeau, în timpul din urmă, băieții la școală, și unii din școlii aceștia ieșiseră domni mari, advocați și doctori. Bădicul Pavel și lelea Ana nu voiau ca feciorii lor să rupă orice legătură cu satul, cu pămîntul, pentru că moșia lor nu era de disprețuit: treizeci de iugăre, tot fruntea hotărului din Cozla. Chibzuiră deci așa: unul să fie popă, altul dascăl în sat. Vor avea și slujbă, vor împărți și pămîntul. Și de le va da Dumnezeu și puțin noroc, vor trăi bine în lumea asta de năcazuri.

După moartea bădicului Pavel, lelea Ana simți și mai puternic dorința de a-și avea feciorii lîngă ea. Petru, cel mai vîrstnic, cu puțină tragere de inimă la învățătură, fu bucuros să între la școala normală. Scăpă astfel de latină, de algebră și de alte materii pe care profesorii degeaba se chinuseră să i le bage în cap.

Vasile, după ce termină liceul, rămase pe gînduri. Încotro s-o apuce? Se simțea liber ca pasările cerului și era sigur că orice carieră își va alege, va răzbi cu ea prin viață. I-ar fi plăcut să se facă profesor de științe naturale, dar dorința mamei sale îi îngenunchie năzu-

înța, și astfel intră la seminar. Acolo, între zidurile reci și mohorâte, între o predică și o meditație, întrebări din ce în ce mai turburătoare începură să-i împovăreze sufletul : Ce este omul ? Ce e viața ? Ce e sufletul ? Ce e moartea ? Există Dumnezeu ? Și dacă există, ce este el ? Încerca să le îndepărteze de sine, simțind că-i neliniștesc și că-i întunecă viața. Era convins că nu are nevoie nici de ele și nici de răspunsurile dogmaticii pentru a trăi în lume. Dar întrebările îl impresurau mereu, din cărțile de studiu, din lecțiile profesorilor, din predicile spiritualului, din subiectele date spre meditație. Veneau uneori multe, ca un roi de albine plin de zumzet, altelei singuratece, reci, înghețate ca un viscol de miază-noapte, ucigătoare prin iraționalitatea lor. Când văzu că orice ar face nu poate scăpa de ele, se hotărî să le examineze îndeaproape, cu răbdare, supunându-le minții și voinței. Fu o luptă necurmată, vreme de patru ani. Nu le putu birui pe toate, dar nici nu acceptă, cu mintea lui iscoditoare, răspunsurile de-a gata pe care i le dădeau lecțiile și cărțile. Luptă cu vitejie, însă fără patimă și fără emoții : sabia inteligenței lui fulgera mereu, fără să obosească. Această luptă necurmată împotriva propriilor lui incertitudini, această veșnică încordare a minții și neistovita lui sete de a căuta răspunsurile potrivite la întrebările ce-l chinuiau, îl făcură să ajungă cel mai distins student al seminarului și să treacă în ochii profesorilor și ai superiorilor drept cel mai bine pregătit să îmbrace haina preoțească. El însă părăsi școala nepătruns de adevărul răspunsurilor pe care le dădea doctrina creștină întrebărilor privind viața și neavînd nici propriile lui răspunsuri, pentru că anii de învățatură dogmatică nu-i îngăduiseră să le gîndească.

Cînd scăpă de zidurile reci ale seminarului, de lecții și de meditații, crezu că, în sfîrșit, s-a isprăvit și toată neliniștea lui lăuntrică. I se părea, în lumina soarelui de primăvară, în mijlocul cîmpiilor înflorite printre care șerpua drumul spre Cozla, că zbuciumul anilor de studii tulburase numai suprafața sufletului său, că nu-și pusese întreg sufletul în cumpăna întrebărilor acestora chinuitoare. Dar se convînsese repede că se înșela.

Cît ce ajunse acasă și mamă-sa începu a-i vorbi de preoție, simți un junghi în inimă, dîndu-și sama dintr-o dată că nu se putea face preot. «Dar pentru ce am învățat eu patru ani la seminar? Nu pentru preoție? Cum, să arunc patru ani din viață? Nu se poate!»

Lelei Ana nu-i spuse nimic, ei încercă mai întîi să se dumirească pe sine. Dar abia începu să se gîndească, că își și dădu sama cu groază că reînvie în el toate întrebările din seminar, rămase fără răspuns. Așadar se înveninase atît de adînc încît nu mai putea scăpa de ele și de obișnuința de a le gîndi, de a le cîntări? Nu-i venea să creadă. Se uita în seninul cerului, privea lanurile de grîu, lua furca, sapa, coasa și, vrînd să uite, se apuca de lucru. Zadarnic însă, căci întrebările roiau mereu în sufletul lui neliniștit. Încercă să le răspundă cu argumente luate din mijlocul naturii, dar rezultatele la care ajunse nu-l mulțumiră pe deplin. Lunile de vară trăi într-o continuă înfrigurare, dar în septembrie hotărîrea lui era luată: nu se va preoți decît atunci cînd sufletul și mintea lui vor accepta, fără să se îndoiască, adevărul doctrinei creștine.

Cînd îi împărtăși mamei sale hotărîrea luată, lelea Ana rămase ca trăznită. Multă vreme nu spuse nici un cuvînt.

— Glumești, Vasile, zise ea întru tîrziu, cu glasul stîns.

— Nu glumesc, mamă. Ar fi un mare păcat.

— Păcat să te faci preot?

— Păcat și să glumesc, păcat și să mă fac preot, dacă nu cred pe deplin.

— Dar bine, ce-ai făcut tu patru ani? N-ai învățat mereu tot lucruri poești, tot credință?

— Cîți n-au învățat aceste lucruri, mamă? Și ce-au ajuns? Rușinea învățaturii! Ai vrea dumneata să ajung ca popa din Poiana?

— Ba, să mă ferească Dumnezeu!

— Sau ca popa din Grind?

— Să ne păzească Precesta!

— Ori ca părintele Vartolomei din Săcătura?

Lelea Ana își făcu cruce. Ea îi cunoștea pe toți preoții pomeniți de Vasile. Unul se îmbăta în crișmă,

altul umpluse satul de copii din flori, al treilea era mai mult cămătar și negustor decât preot.

— Și aceștia au învățat, mamă, în seminar, vreme de patru ani, tot lucruri de-ale lui Dumnezeu, tot treburi popești. Și iată-i ce-au ajuns dacă n-au fost convinși de învățătura primită, dacă nu au crezut. Dacă ei ar crede cu adevărat că în sfânta leturghie jertfesc trupul și sîngele Domnului, crezi că ar cuteza să se apropie de altar plini de spurcăciuni cum sînt?

Lelea Ana tăcu un răstimp: nu pricepuse decât pildele.

— Dar tu — zise ea într-un tîrziu, cu glasul plin de frică și de nesiguranță —, tu nu ești un om slab ca ei, și nu vei fi niciodată. Neam de neamul nostru nu le-a sămănat. De ce mi-i aduci pe ei ca pilde?

— Pentru că oricine care nu are chemare, orice preot care nu crede cu adevărat în harul lui se poate ticăloși mai rău decât alți oameni, mamă.

— Dar ce-i aceea să crezi cu adevărat? Tu nu crezi așa?

— Încă nu știu, mamă. Cînd voi ști, îți voi împlini dorința.

— Cum?! Tu nu crezi în Hristos Dumnezeu și în Maica Preceastă?!

Femeia se sculă de pe scaun și-l privi de sus pînă jos.

— Nu știi, mamă, nu mă întreba.

— Ești încă un copil și nu știi ce vorbești! zise lelea Ana. Prea multa carte pe care o învățați vă strică la cap, vă face semeți. Dar lasă, că întri tu în viață, ai să te izbești tu de năcazurile ei și ai să vezi cum îți trec fumurile! Atunci ai să vezi tu cîtu-i de aproape Dumnezeu. Pînă nu trăiești, pînă nu ești om în lume și nu te zdrobesc strapețele ei, zadarnic te întrebă dacă este sau nu este Dumnezeu. Pe Dumnezeu numai năcazurile vieții ți-l arată!

Lelea Ana nu s-a împăcat deloc cu gîndurile lui Vasile, ci a stăruit pe lîngă el să se pregătească totuși pentru preoție. Popa din sat, părintele Mihuleț, era bătrîn, parohia — mare, și, de un an încoace, de cînd izbucnise războiul, trebuia să mai poarte și grija altor

sate, vecine, lipsite de preoți, unii, internați prin lagărele din Ungaria, alții, plecați la armată. Nu-l mai ajutau puterile. L-ar fi voit mai bucuros ginere pe Vasile, dar cum îl întrecuse frate-său, Petru, preotul ar fi fost mulțumit să-l aibă și numai de ajutor, și, cînd va vrea Dumnezeu, să-i moștenească parohia. Lelea Ana îl voia așezat fără întîrziere în rosturile lui. Cine știe ce se mai putea întîmpla? Dacă nu se preoțea, nu-l vor lua cumva la război? Iată, frate-său, Petru, care-i dascăl în sat, om cu slujbă, n-a alergat împreună cu so-cru-său, părintele Mihuleț, pînă le-a ieșit sufletul, ca să scape de armată? Dar pînă cînd? I-a vorbit deci limpede, practic, fără înconjur, aproape negustorește, cum pun țaranii la cale astfel de trebi :

— Trăbă să-ți vezi de-o preuteasă, dragul meu, și cît mai în grabă, în toamna asta. Să te văd așăzat. Cu părintele ne-am și înțales : te ia numaidecît ajutor, îți dă a treia parte din eclegie și din slujbe. E un om cumsecade sfinția-sa.

Și-a început să-i spună ce fete credea ea că ar fi mai potrivite. Vasile a ascultat-o în tăcere, deși se simțea jignit că mamă-sa încerca să se amestece în viața lui intimă. Și tăcut a rămas pînă în septembrie, cînd a anunțat-o pe maică-sa că s-a înscris la școala de notari.

— O să mă fac notar, mamă. Peste un an sînt cu diploma în mînă. Din notar, dacă va fi să fie, oricînd mă pot sfinți preot. Și voi rămîne, poate, și aici în sat. Se vorbește că pe domnul Perța o să-l numească pretor, și-atunci eu o să fiu notar aici, în Cozla.

Bătrîna a stăruiat zadarnic să-l dezmințe ; a plîns, s-a jeluït, dar Vasile a rămas neînduplecat. În octombrie a plecat la cursurile de notari.

Scăpată de grija preoției, conștiința lui s-a liniștit. A trăit deci un an în tihnă, văzîndu-și de noua învățatură. Încă înainte de a termina Vasile cursul de notari, Perța, notarul din Cozla, a fost numit pretor. Dar familia nu a mai apucat să se mute la oraș pentru că noul pretor a fost lovit de moarte năpraznică. Cînd s-a întors Vasile de la cursuri, doamna Perța și fiică-sa, Vilma, erau în doliu. Pe fată o văzuse rar prin sat.

Trăise mai mult la oraș, la niște rudenii de-ale notarului. Mamă-sa, notărășița, era ungueroaică, dar nici părinții ei nu mai vorbeau ungurește : trăiseră de generații întregi într-un sat românesc din vecinătate ; păstrasera însă prin tradiție obiceiul de a da nume de botez ungurești fetelor.

Vasile Grecu, cât ce-a văzut-o pe Vilma, s-a și aprins de dragoste pentru ea. I-au plăcut delicatetea ei, mersul ușor, ca o plutire, ochii albaștri-verzii, de o claritate adâncă, și mai ales cîntecul glasului ei, care îl fermeca. Nu-ndrăgise nici o fată, nici nu știa bine ce-i dragostea, cînd a întîlnit-o pe Vilma. Dar n-au trecut nici patru săptămîni de la întoarcerea lui în sat, că, fără să-i spună un singur cuvînt maică-sii, a și cerut-o pe Vilma de nevastă.

Doamna Perța s-a mirat de hotărîrea pripită a tînărului. Fata, după ce-a înțeles despre ce este vorba, s-a ascuns zile întregi de el. În cele din urmă notărășița i-a spus :

— Fata e tinerică, domnule Grecu. N-are decît nouăsprezece ani. Iar dumneata ești fără slujbă. S-ar putea să fii înrolat, sau poate că te-apuci de altă meserie. Se pare că nu prea ești statornic în hotărîrile dumitale. De ce nu te-ai făcut preot ?

Văduva Perța a început să-l descoase cu de-amănuntul, dar în inima ei era foarte mulțumită : Iată că Dumnezeu îi trimitea o mîngîiere îndată după nenorocirea ce se abătuse asupra ei.

Pus la încercare, Vasile Grecu a vrut să-și demonstreze hotărîrea și vrednicia : în două luni a fost numit notar în Cozla. E adevărat că și doamna Perța și rudeniile de la oraș ale fostului notar n-au stat cu mîinile în sîn. Și peste încă o jumătate de lună s-a prăznuit căsătoria.

*
* * *

Dar fericirile primelor săptămîni trecură repede, și Vasile Grecu se trezi dintr-odată neliniștit. De data aceasta problema nu mai era abstractă, nu mai plutea între cer și pămînt, ci era alături de sine ; mîncă lingă

ca, la aceeași masă, trăia lângă ea ; era micuța lui nevastă, Vilma ! Uneori îi părea o copilă naivă, dulce ; alteori, felul cum vorbea, privirea limpede și adâncă a ochilor ei o făceau să pară mai vîrstnică decît era. Erau clipe în care i se părea că prin ochii soției lui se uită la el, cu o stăruință ciudată, o femeie străină. Dar de cîte ori o întreba de ce-l privește așa, Vilma îi dădea, uimită, mereu același răspuns : «Cum mă uit ? Ca de obicei, nu ?» Și privirea ei trecea parcă prin pupilele lui și se pierdea în infinit. Nu-și dădea sama, sau se făcea că nu-și dă sama ?

Dar ceea ce îl neliniștea mai mult era uniformitatea atitudinii ei convenționale față de el. Fie că venea acasă bine dispus, fie că se întorcea năcăjit, fie că era tandru și afectuos, fie că era posomorit și plictisit, Vilma îl întîmpina cu același surîs rece, indiferent.

Îl puneau apoi pe gînduri unele scene din clipele mai intime. Cîteodată, la îmbrățișările lui, ea răspundea izbucnind în hohote de plîns care îl înghețau, tăindu-i puterile de-a o mai mîngîia. Alteori, prin ochii ei treceau unde de neliniște, de uimire, de teamă și parcă de așteptare nemărginită, dureroasă. Dar după aceste crize, expresia îi redevenea calmă și de nepătruns, iar ochii ei își recăpătau claritatea lor adîncă și rece.

Nu se întrista și nu se bucura niciodată, nici măcar atunci cînd Vasile îi aducea cîte un dar. Nu se supăra cînd el, uneori, întîrzia la un pahar de vin. Iar în dialogurile lor se mărginea la exprimarea unor sentimente și gînduri neutre, banale chiar, de parcă ar fi vrut să-și ascundă și sufletul, și gîndurile. Niciodată nu s-a plîns că i-ar lipsi ceva, niciodată nu i-a cerut nimic și niciodată nu i-a spus dacă e mulțumită sau nemulțumită de căsnicia lor. Și totuși, instinctiv, Vasile simțise, încă din primul an, că Vilma, pe zi ce trecea, se-ndepărta de el. Dar oare-i fusese vreodată aproape ? Întrebarea aceasta, pe care și-a pus-o la cîteva luni după nuntă, i-a înghețat sufletul într-o durere pînă atunci necunoscută. «Dacă nu mi-a fost niciodată aproape, însemnă că nu m-a iubit niciodată — își spuse el cu deznădejde. — Dar, Doamne, dacă nu m-a iubit, de ce m-a luat, că doară n-a silit-o nimeni !» Nu i-a împărtășit Vilmei

durerea lui, ci, dimpotrivă, a închis-o în sine, străduindu-se pe cât putea să nu și-o trădeze. Dar tocmai de-aceea iubirea lui a devenit din ce în ce mai sfioasă și mai temătoare. Fiecare privire, fiecare gest al Vilmei căpăta în sufletul lui semnificații adânci, menținându-l într-o stare de continuă tulburare. Și numai iubirea lui, cu-atît mai profundă cu cît îl chinuia mai mult durerea de a nu fi iubit de ea, îi dădea puterea de a-și înfrînge gelozia și de a-și păstra echilibrul, adeseori pus la grele încercări.

Așa, de pildă, în al doilea an de căsnicie, ducîndu-se cu Vilma la oraș, Vasile a observat cu uimire culori noi în obraji ei, de obicei palizi, și străluciri necunoscute de el pînă atunci în ochii ei, în locul privirii clare și reci. Și mai ales a remarcat o stare de agitație neobișnuită, care, e adevărat, o făcea mai caldă, mai atrăgătoare. «De ce oare s-a schimbat așa, deodată? Se-așteaptă poate să-ntîlnească pe cineva cunoscut? A iubit pe cineva de-aici, din oraș?», se întrebuse Vasile Grecu. Ceea ce l-a surprins și l-a uimit din cale-afară a fost că Vilma îl întreba, fără nici o sfială, de numele bărbaților care treceau pe lîngă ei, salutîndu-i, sau pe care-i întîlneau în casele familiilor vizitate, și că în conversațiile cu aceștia era de o vioiciune și de o drăgălășenie pe care el nu i le cunoștea. Se mira ca în fața unei revelații, și sufletul lui singera, străpuns de sulitele temerii. Dar îndată ce rămîneau singuri, privind-o, iubirea lui înfrîngea bănuielile vrîte și își spunea că poate soției sale îi lipsește, la Cozla, atmosfera societății de la oraș, în care crescuse.

În sfîrșit, prin martie, în cel de-al doilea an de război, trecuseră prin Cozla, vreme de două săptămîni, cîteva unități de artilerie. Locotenentul însărcinat cu cartiruirea l-a rugat să primească și el în gazdă pe cîte un ofițer superior din cei ce poposeau în sat. La început nu a îndrăznit să-i propună Vilmei să primească și ei pe cineva. Totuși, pînă la urmă, pentru că locotenentul insistă, a trebuit să-i spună. Care nu i-a fost însă mirarea cînd, venind acasă, a găsit biroul lui transformat în cameră de dormit! Vilma era îmbujorată de muncă, și o bucurie adîncă, pătimașă îi ardea în ochi.

— Pe care îl aduci la noi? — l-a întrebat ea. — Pe general? O, te rog, lasă să-l găzduiască părintele pe general. Tu du-te și vezi că este printre ofițeri un căpitan care vorbește românește. Nu știu cum îl cheamă, dar pe acela să-l aduci la noi.

Vasile a alergat la aghiotant și, în fine, l-au găsit pe căpitanul care vorbea românește. Vilma l-a găzduit fericită. Și tot așa pe-al doilea, pe-al treilea, pe-al patrulea, pe-al cincilea, deși unul era german, altul ceh, altul austriac, altul ungar. Câtă vreme s-au scurs armate prin sat, risul ei a răsunat mereu prin odăi. Apoi a revenit la atitudinea rece și monotona de mai înainte.

*
* *
*

În ziua aceea toate încercările lui Vasile Grecu de a mai lucra fură zadarnice. Scrisorile oficiale, deși așteptau răspunsuri grabnice, stăteau vraf pe birou. Notarul ședea înțepenit pe scaun sau se plimba prin cameră, cu minile la spate, de parcă ar fi tot măsurat-o în lung și-n lat. Ochii, încercănați, îi ardeau adânciți în orbite. Însărarea îl apucă în cancelarie, plimbându-se de colo pînă colo, fără nici un rost.

Deodată, prin pacea înnoptării, pătrunse pînă la el un zgomot îndepărtat de căruță. Durăitul se apropie din ce în ce, pînă se oprî dinaintea primăriei. Pași grei tulburară liniștea camerelor întunecate, ușa se deschise, și Vasile Grecu se trezi față-n față cu administratorul.

— Am uitat să trec pe la dumneavoastră — zise el întinzîndu-i mîna — și mă bucur că te găsesc pe dumneata aici. Te rog să-i duci doamnei pachetul acesta. Și el puse pe masă un pachet pe a cărui hîrtie se citea numele unei cunoscute prăvălii din oraș.

Vasile mai întii nu înțelese, dar, uitîndu-se la pachet și văzînd numele magazinului, zise :

— Mulțumesc. O să i-l duc.

Ponori începu să dea din cap.

— M-a mîncat rușinea, domnule notar! Sînt o brută, nimic altceva decît o brută! zise el cu sinceră părere de rău.

— Dumneata ai vrut să te-mbeți! Ai vrut? Te-ai îmbătat!

— Că m-am îmbătat tu-mi pare rău. Merita să mă-mbăt. Dar nu-mi pot ierta că nu m-am trezit pînă la plecare. Doamna Vilma, văzînd în ce hal eram, n-a mai voit să plece la oraș. I-a dat nevestei mele un bilet către stăpînul prăvăliei și s-a întors repede în casă. Mai mare rușine nici că puteam păți! Eu nici nu știu cum s-au petrecut lucrurile, dar mi-a spus feciorașul. Mai mare rușinea!

Vasile Grecu ascultă ultimele cuvinte ale lui Ponori plimbîndu-se prin cancelarie. Deși pachetul și cele spuse de administrator îl tulburară adînc, simțea că nu trebuie să-și dea sufletul pe față. De aceea răspunse chibzuit:

— E firesc, domnule Ponori, e firesc. Cum ar fi putut merge cu dumneata în halul în care erai?!

Administratorul își dădu sama de răceala tonului și se uită uimit la notar.

— Acuma te superi și dumneata! Lucru firesc! Nici nu se putea altminteri! Am fost o brută, recunosc. Și te rog să-i spui doamnei că-mi cer pocăit iertare.

— Îi voi spune, domnule Ponori, îi voi spune, deși...

Deodată notarul se opri din mers, își îndreptă trupul și, măsurîndu-l de sus pînă jos pe administrator cu o privire îndrăzneată, adăogă cu glas aspru:

— Să-mi spui drept, domnule administrator, să-mi spui drept ce-i cu rușii aceia ai dumitale și cu cei trei ofițeri. Nu cumva erai beat asară, cînd ai venit la mine? Nu cumva te-ai îmbătat întîi la dumneata acasă, ori la crîșma mărgineanului?

Ponori îl privi uluit.

— Crezi că am glumit, domnule notar?

— Sînt sigur că ai spus vorbe de clacă.

— De ce să fi glumit? Și de ce ți se pare dumitale imposibil să vină niște prizonieri ruși în Cozla? Iată, am aici o scrisoare pentru dumneata de la domnul conte cel tînăr. Citînd-o, ai să te convingi că n-am glumit.

Spunînd acestea, administratorul scoase din buzunarul dinlăuntru al hainei un portofel pîntecos, și luînd

din el un plic, pe care se distingeau armele contelui, îl puse pe biroul notarului.

Notarul luă plicul, îl privi pe amîndouă părțile și-l puse nedesfăcut în buzunar.

— Dealtfel, dovada cea mai bună că nu am glumit va fi însăși sosirea prizonierilor, adăogă Ponori. Duminică vor sosi. Cred că tocmai în legătură cu chestiunea asta îți scrie domnul conte.

Ponori îi pofți noapte-bună și ieși.

Vasile Grecu rămase nemișcat, uitîndu-se lung la ușa ce tocmai se-nchidea în urma administratorului. Auzi zgomotul pașilor lui grei trecînd prin cele trei odăi notariale pustii și, după cîteva clipe, durăitul căruței care se îndepărta. Privirile-i alunecară de la ușa la pachetul de pe masă. Și iarăși începu să măsoare camera în lung și-n lat. Din cînd în cînd își arunca ochii la pachet. Vreme de-aproape un ceas pașii lui răsunară ritmic în cancelarie. Apoi, deodată, ca și cum ar fi luat o hotărîre, se-ndreptă spre cuier, își luă pardesiul și porni spre ușa. Dar cînd să puie mîna pe clanță, se întoarse : uitase pachetul. Îl luă subsuoară și iar dădu să iasă. Dar iar se întoarse din drum ; își uitase pălăria. O luă, o puse pe cap și deschise ușa.

III

Înnoptarea căzuse grea peste sat, copleșindu-l sub valuri molcome de ceață sură și rece, ștergînd umbrele caselor, pomilor și gardurilor, orbînd luminițele ferestrelor și amuțînd murmurele curților și zgomotul ulițelor. Numai arareori se auzea, răzbind parcă din străfundurile de deasupra sau de dedesubt, ca zvonul unui ecou dintr-alte țărîmuri, cîte un scîrțîit înăbușit de osie neunsă sau lătratul înfundat al unui cîne speriat de nălucile negurii.

Îndreptîndu-se spre casă, Vasile Grecu înainta încet prin cheagul întunericului jilav și rece, cu pași pipăiți și ținîndu-se aproape de garduri, gîrbovit sub povara gîndurilor grele și cenușii printre care sufletul lui orbecăia chinuit de întrebări, căutînd pe dibuite un liman de lumină și de liniște.

Cînd deschise porțița, zări, printr-un ochi de ceață fumuriu, o lumină palidă la una din ferestrele casei. Cînele scheună moale, prietenos, din culcușul lui, dar nu-i ieși înainte.

Vilma citea la masă, lângă fereastră. Vasile se apropie zîmbind și-i puse pachetul dinainte. Ea însă se uita la el, nu la pachet.

— Ce-i cu tine? Ce ai? îl întrebă Vilma, cu o sămîntă de spaimă în adîncul privirilor.

— Nimic. Ce să am? Sînt cam obosit. Am tras din greu azi, ca-n jug. Dar nu vezi ce ți-am adus? Și arată spre pachet.

— Ți l-a dat administratorul?

— Da. A sosit adineaori de la oraș.

— N-am putut merge cu ei azi-dimineață. Ponori era beat turtă, dormea buștean, în eăruță. O, ce scîrbă mi-a fost!

Privirile ei începură să joace de nerăbdare, uitîndu-se la pachet.

— Doreai să te duci și tu la oraș? o întrebă Vasile.

— Da, așa ne-am înțăles ieri după-amiază.

— Dar mie nu mi-ai spus nimic, nici asară, nici azi-dimineață, zise Vasile cu o umbră de muștrare în glas.

— De ce să-ți fi spus? Ca să-ți încarc sufletul și cu grijile mele? Ai tu și așa destule pe cap!... Numai de mi-ar fi trimis ștofa care-mi trăbă, — adăogă Vilma cu glas alintat, începînd să desfacă pachetul. — Nicio-dată nu poți fi servit ca lumea dacă nu alegi cu ochii tăi.

Privirile ei deveneau adînci și clare, iar obrajii i se împurpurau pe măsură ce despacheta.

Vasile o urmărea atent. Un val de iubire cald îi umplu inima. «Cum pot oare să o bănuiesc, fie și de un gînd urît? Iat-o, subt ochii mei, nevinovată ca o floare, bucurîndu-se copilărește pentru un lucru de nimic. Cum de nu mi-e milă să grămădesc bănuieli peste bănuieli pe un suflet atît de gingaș? Ce mi s-a putut părea rău în dorința ei de-a merge la oraș ca să-și cumpere însăși o ștofă? Dorea să meargă, dar nu a mai mers pentru că a scîrbit-o bețivanul acela de administrator. Ce poate fi

mai simplu?» se întrebă Vasile Grecu, și, apropiindu-se încet, îi puse ușor mâna pe umăr. Vilma nu întoarse capul. Nici măcar nu tresări. Părea că toate simțurile și le concentrase asupra ștofei aceleia de mătase: o pipăia, o privea bucată cu bucată, o mîngîia, o adulmeaca, o lîpea de obraz.

— E moale și caldă. E dulce — zise ea, și privirile i se aprinseră. — Îmi place. O să-mi fac o rochie!... — Și, în loc de orice adjectiv, ea trimise o sărutare viitoare toalete. — Am aici material chiar și pentru trei rochii! La școală nu mi-a plăcut niciodată cursul de croitorie, dar ce bine-mi pare acuma că totuși am învățat. Ce m-aș face dacă n-aș avea gust și n-aș ști să-mi cos singură o rochie?

Vasile își retrase încet, abia simțit, mâna de pe umărul ei.

— Și, mă rog, de ce ai tu nevoie de trei rochii deodată? Te pregătești pentru vreun bal?

Vilma se întoarse spre el și-l privi mirată.

— Cum, tu nu știi nimic?!

— Ce să știu?

— Că vom avea oaspeți în Cozla! Ponorii nu ți-a spus nimic?

— Mi-a spus el ceva, dar nu de oaspeți era vorba, ci de niște prizonieri ruși.

— Și nu ți-a spus că vor veni, odată cu ei, și trei ofițeri? Că se vor stabili la noi un an, doi, poate că pînă la sfîrșitul războiului?

— Poate că mi-a spus, dar am uitat. Țin minte numai că mi-a vorbit de niște prizonieri ruși. Ba... parcă... da, ai dreptate. Da, da, e-adevărat. M-a întrebat și dacă n-am putea primi și noi în cvartir pe unul din ofițeri.

— Și tu ce i-ai răspuns? întrebă Vilma, privindu-l țintă în ochi, așteptîndu-i răspunsul cu încordare.

Vasile simțea că se înăbușă, dar știa că trebuie să se stăpînească dacă vrea să meargă pînă la capăt.

— Păi, ce era să-i răspund? Că nu-i pot făgădui nimic înainte de a vorbi cu tine. Un răspuns normal, nu-i așa? Mai ales că trăbă să ne gîndim. O săptămînă, două, treacă-meargă, dar un an, doi, e altceva. Nu ți se pare?

— Cum, tu mai stai pe gânduri ?!

— Aștept cuvîntul tău...

— Ei, nu mai glumi !

— Nu-mi arde mie de glume acum...

— Nu ? Atunci ai cuvîntul meu. Cu cit vor sta mai mult, cu atît va fi mai bine. Ne vom mai distra și noi. Știi doară că am mai găzduit ofițeri și n-am avut de ce să ne plîngem. Vasile — zise ea deodată cu glas alintat, apropiindu-se și punîndu-i amîndouă brațele, ușoare și albe, pe umeri —, tu nu simți nevoia unei schimbări ?

— Ce să simt ?! Nevoia unei schimbări ?! Ce fel de schimbare ? întrebă el, stăpînindu-se, calm, dar cu o nuanță de ironie în privire.

— Nici eu nu-mi dau bine sama — răspunse Vilma, luîndu-și brațele de pe umerii lui și îndepărtîndu-se. — Dar nu ți se pare că viața asta uniformă pe care o ducem nu are nici un înțeles ? Că ne-am închis în monotonia ei ca într-o temniță rece și întunecoasă ? Nu ți-ar plăcea să ieși din carapacea în care te-ai închis, să te eliberezi de întunerecul ei și să zbori spre lumină, spre viață ? Doamne, nici eu nu știu să spun ce simt și cum mi-ar plăcea să trăiesc. Dar mi-e dor de libertate, Vasile, mi-e dor de viață !

Și, pe dată, din înflăcărea cu care rostise ultimele cuvinte, căzu într-un plîns zguduitor, cu gemete, cu țipete, cu urlate, cu spasme... și leșină.

Vasile se apropie fără să se grăbească, o ridică încet, ca pe o povară scumpă, în brațe — «Cit de ușoară și gingașă este dulcea mea nevastă !», își zise el —, o întinse pe pat și, luînd din dulap un flacon cu săruri aromate, i-l trecu de cîteva ori pe subt nas, încercînd, ca și altădată, s-o trezească. Dar, ca niciodată, își dădu sama că gesturile lui erau reci, mecanice, că nici o emoție nu-i înfiora sufletul. Încordarea în care trăise în ultimele săptămîni, stăpînirea de sine cu care condusesese și suportase discuția, dar mai ales cuvintele ei din urmă, din care pricepuse ceea ce nu înțelesese într-un an și jumătate de căsnicie, îl istoviseră. «Iată — își zicea privindu-se și mirîndu-se că asemenea gânduri îi treceau prin cap fără să-l tulbure —, iată, aceasta este

femeia pe care am iubit-o și pe care o iubesc ca pe lumina ochilor mei. Mică, delicată, nevinovată ca o floare, mai mult copilă decât femeie... așa mi-a părut. Și pe această părere a iubirii mele oarbe mi-am clădit viața alături de ea, fără să mă întreb cel puțin dacă mă iubește sau nu. Acum, însă, îmi dau sama că nu m-a iubit și că nu mă va iubi niciodată, pentru că-i prea sătoasă de viață, de dragoste. Iar eu, cu firea mea, n-am putut și nu voi putea să-i potolesc această săte pățimașă. Dar dacă nu m-a iubit și nu mă va iubi, înșamnă că viața noastră, căsnicia noastră sînt vorbe fără temei, neadevărate. Or, nimic nu poate fi construit pe minciună. Și atunci, ce-mi rămîne de făcut?» Nu știa să-și răspundă. Dar își dădu sama că-n mintea și-n sufletul lui s-a făcut lumină, o lumină rece care împrăștia negura neliniștilor ce-l bîntuiseră pînă atunci, dîndu-i un sentiment de libertate și echilibru pe care-l pierduse de mult.

Era așa de cufundat în gînduri, încît tresări cînd auzi lîngă el vocea obosită a Vilmei.

— Mi-a fost rău, nu-i așa ? întrebă ea.

— Da. Dar, slavă Domnului, ți-a trecut — răspuse el, surfîzînd cu duioșie. — Și sper că n-are să ți se mai întîmple, pentru că altfel... și o amenință în glumă, cu degetul, ca pe un copil.

Vilma îl privi mirată. Și expresia figurii, și tonul cu care îi vorbise erau altele decât altădată. Nici urmă în ele din îngrijorarea duioasă cu care îi întîmpina odinioară trezirea din leșin. Ceva se schimbase, și ea simți schimbarea, fără să înțeleagă ce o provocase și cînd se produsese.

Abia se așezară la cină, că Vasile îi spuse cu un zîmbet ciudat :

— Acum pot să-ți spun liniștit un lucru. Azi-dimineață m-ai mințit.

Vilma nu pricepu dintr-odată și-l privi uimită.

— Da, m-ai mințit. Mi-ai spus că ai adormit asară cu lampa aprinsă. Dar adevărul este că nu dormeai cînd am intrat eu pe porțiță, ci că atunci ai stins-o pentru că de-abia atunci te-ai culcat.

— Ai dreptate, — zise Vilma surizînd. — M-ai văzut pe fereastră ?

— Nu. Azi-dimineață am crezut ce nui-ai spus. Dar acum înțeleg multe lucruri pe care cu un ceas înainte nu le înțălegeam. Știu și ce ai făcut asară pînă la miezul-noptii.

— E cu neputință ! exclamă Vilma uluită.

— Ba, e cu putință ! Ți-ai controlat toaletele, ca să vezi ce-ți lipsește și cum le-ai putea drege și combina pe cele pe care le ai ca să pară ca noi.

— Așa e, răspunse Vilma, rămînînd cu furculița în aer.

— Și mai știi — continuă Vasile pe un ton neutru — și gîndurile pe care le aveai cînd îți controleai toaletele. Eu nu eram deloc amestecat în acele gînduri...

Vilma nu răspunse. Mirarea crescînd în privirile ei clare, pînă la urmă un sîmbure de umbră în fundul lor. Vasile zîmbi.

— Vezi c-am ajuns năzdrăvan ? Dar să lăsăm toate astea ! De fapt vreau să-ți spun că mă supun dorinței tale. Vom lua și noi un ofițer în cvartir. Dar cu o condiție.

Vilma surise ; umbra din privirea ei se șterse.

— Care-i condiția ? întrebă ea.

— Să-mi spui de ce te-ai ascuns asară de mine. De ce n-ai vrut să văd și eu cum îți controlezi toaletele ? De ce te-ai făcut că dormi, de vreme ce nu dormeai ? Ți s-a făcut teamă de ceva ? Ți-a fost teamă de mine ?

Vilma se gîndi puțin, apoi răspunse cu hotărîre :

— Nu, nu-mi era teamă de nimic, și, de tine, de ce să-mi fie teamă ? Dar doream să fiu singură cu rochiile mele, să le privesc, să le mîngîi, fără să mă vadă cineva. Tu n-ai avut niciodată o asemenea dorință ?

— Nu — răspunse Vasile, fără să mai zîmbească. — Dar cred că ai fost sinceră în cele ce mi-ai spus. Deci vom lua și noi un ofițer în cvartir.

*

* *

Stinse lumînarea, se lungi pe spate în așternutul rece și rămase nemișcat, cu ochii închiși, așteptînd să adoar-

mă. Dar somnul nu i se lipea de gene. Afară, subț ferestră, cînele lătră furios, o dată, de două ori, un altul, din vecini, îi răspunse răgușit, apoi liniștea satului se închegă din nou, compactă ca și întunerecul. Auzea din patul alăturat respirația ușoară și regulată a Vilmei. Ar fi vrut s-o vadă dormind. Întinse încet mîna după cutia de chibrituri, pipăi locul de pe măsuța de la căpătii, unde știa că trebuie să fie, dar nu o găsi. Renunță,

Da, o iubea pe Vilma, o iubea din toate puterile sufletului său. Iubirea lui nu murise, cum i s-a părut o clipă, ci era numai dezamăgită de nepotrivirea dintre femeia modelată de închipuirea lui și făptura reală de lîngă el. Pe aceasta nu a înțeles-o și nu o va înțelege poate niciodată. O va înțelege altul, desigur, pe care ea îl mai așteaptă, iată, și acum. Imaginația, cu jocul ei arzător, i-l zugrăvea pe acela ce va fi iubit de Vilma, și-l făcea să vadă scene de dragoste înflăcărată, pe care nevasta lui, ne iubindu-l, nu i le dăruise. Orgoliul, rănit, înveninat pînă-n rădăcini, i se răzvrăti, sfîșiindu-i inima. Îi venea să blesteme viața, dar mai ales să se blesteme pe sine pentru greșeala făcută. Căci el era singurul vinovat de nenorocirea lui. Trebuia să-și deie sama, înainte de căsătorie, că Vilma e o copilă încă, netrezită la viață, că nu-l iubește. Nu s-a gîndit decît la sine și n-a ținut samă decît de iubirea lui pentru ea. Deci nu are dreptul nici să suspine, nici să se tînguie, nici să spere și nici să pizmuiască pe cineva. Și, după cum, terminînd seminarul și dîndu-și sama că între opiniile lui și adevărul dogmei creștine e o prăpastie, s-a hotărît să renunțe la cariera preotească, tot așa și acum, glasul lăuntric al firii sale fundamental cinstite îi spunea că trebuie să renunțe la Vilma, de care îl despărțea prăpastia iubirii neîmpărtaşite. Dar pentru că a greșit luînd-o în căsătorie fără să-i pese de sentimentele ei, va ispăși această greșală, rămînîndu-i alături numai ca apărător și protector, pînă cînd Dumnezeu îl va izbăvi de acest canon al sufletului.

Nu-și dădu sama cînd alunecă în somn.

Dimineață se trezi cu capul greu și cu trupul înțepenit, de parcă ar fi stat toată noaptea de veghe, nemîșcat, în frig.

Vilma dormea cu spatele la el.

Se îmbracă repede, ferindu-se, ca de obicei, să facă vreun zgomot ce-ar fi putut s-o trezească și, ieșind din curte, porni întins spre slujbă, gîndindu-se că, totuși, ieri, viața i se păruse mai greu de trăit decît azi.

IV

Între scrisorile sosite cu poșta de sară, găsi una dinaintea căreia rămase uimit. ~~O~~ ~~mai~~ ~~citi~~ o dată și tot nu-i veni a crede. Frate-său, ~~Petru~~, era chemat să se prezinte, în douăzeci și patru de ore, la unitatea de onvezi căreia îi aparținea, pentru încorporare.

— E cu neputință! zise el cu voce tare. Trăbă să fie o greșală.

Petru Grecu, cel de-al treilea învățător din Cozla, fusese scutit de încorporare pentru a nu rămîne școala fără nici un dascăl. Ceilalți doi învățători erau demult înrolați. «Trăbă să fie vorba de-o încurcătură, ca și acum un an și jumătate — își zise notarul —, că doar nu o să-nchidem școala! Dar, Doamne, cite alergături vor fi de lipsă ca să îndreptăm greșeala asta!»

El împături hîrtia, o băgă în buzunar și porni grabnic spre școală. În curtea primăriei se întîlni cu plutonierul postului de jandarmi.

— Aș avea o vorbă cu dumneavoastră, domnule notar. zise plutonierul, după ce salută.

Vasile Grecu se opri.

— Poftim!

— Ați primit un ordin de chemare pentru domnul învățător, fratele dumneavoastră?

— Da! Acum am deschis corespondența de-asară. Cred că trebuie să fie o greșală.

— Așa cred și eu. Dar dumnealui trebuie să se prezinte imediat, astăzi încă.

— La el mă duceam, domnule plutonier. Va pleca, desigur. Va duce și dispensa. De aceea mă și grăbeam.

— Aşadar nu mai e nevoie să-l avizez şi eu ?

— Nu, domnule plutonier.

Jandarmul salută şi plecă. Notarul îşi continuă întins drumul spre şcoală.

Peste optzeci de capete de copii mărunţei se întoarseră spre uşa ce se deschise, apoi se ridicară toţi, abia răsărind de-asupra băncilor ; ochii lor priveau miraţi la notar : nu-l mai văzuseră niciodată întrînd în şcoală.

Vasile nu-şi putu reţine un zîmbet.

— Stai ca într-un stup aici, Petre ! zise el, întinzîndu-i mîna fratelui său.

— Ce să fac ! Adun cîte trei clase într-o sală. Şi-acuma nu-s mulţi. Nici un sfert din cîţi veneau altădată, în vremurile normale. Vin numai aceia pe care mumele lor nu-i pot folosi la nici o treabă.

Notarul nu-şi mai lua ochii de la copii.

— Da' nu mi se pare să aibă toţi vîrsta de şcoală.

— Vezi bine că nu ! Sînt printre ei unii şi de cinci, şi de patru ani. Pe cei mai măruţi îi iau mamele lor la lucru. Pe cei mici însă, dacă n-au cu cine să-i lase acasă, îi trimet la şcoală. Da' spune-mi, ce vînt te-aduce, că ştiu că n-ai venit în inspecţie, zise Petru zîbind, însă c-un fel de teamă în glas.

— Ai dreptate. Un vînt rău. Trăbă să te prezinţi imediat la unitate. Iată ordinul. Se-nţălege, e vorba de-o încurcătură ! Doară tu ai dispensă pentru serviciu ! Da' n-ai ce face ! Trăbă să te prezinţi la termen, pentru că tu ştii cît de stricte sînt astăzi, pentru noi, legile. Vei lua cu tine, bineînţăles, şi ordinul de dispensă.,

Petru pâlise la faţă încă de la primele cuvinte rostite de Vasile.

— Mă aşteptam la asta ! oftă el.

— De ce te aşteptai ? Nu eşti dispensat ?

— Au mai fost şi alţii. Şi mulţi dintre ei sînt azi pe front, dacă nu cumva...

— Se poate, dar, în ce te priveşte, sînt sigur că e vorba de o greşală.

Petru clătină din cap, mai oftă o dată, apoi le ceru copiilor să se ridice pentru «Tatăl nostru». Geamurile vibrau subt murmurul cristalin al rugăciunii spuse cîntat de clasa întregă.

— După-amiază nu veniți la școală, copii — le spuse Petru. — Am un drum pînă la oraș, și nu voi fi acasă.

Cei doi frați ieșiră, lăsînd în urma lor o larmă de glasuri argintie.

— Cred că de-astă dată nu e glumă, începu vorba Petru, cît ce ieșiră în drum.

— Mă miră îngrijorarea ta — răspunse Vasile. — Cînd ai în buzunar o dispensă pentru slujbă, la o școală cu sute de elevi, din care lipsesc doi învățători din trei, nu vād ce te poate face să te îndoiești că e vorba de o greșală.

— Am eu demult o presimțire, răspunse cu fața întunecată Petru.

— Ei, presimțire ! Vorbești ca o babă fără carte !

— Și mai am și pilda altora, cum ți-am spus.

Petru era cu patru ani mai vîrstnic decît Vasile, și așa de înalt, de gros și de spătos, că părea, cînd mergea alături de frate-său, notarul, că l-ar fi putut duce subsuoară. Era și el brunet, ca și Vasile, dar cu obrajii mari, plini, cu sprîncene stufoase. Nu prea făcea multă brînză la școală, slujba îl cam plictisea, dar acum, în vreme de război, ținea morțiș la ea. Mai întii pentru că scăpa de primejdia frontului, și, al doilea — poate tot atît de important ca și întiul —, pentru că, rămî-nînd acasă, își putea lucra pămîntul. Și nu numai moșia lui, ci și partea notarului, pentru că Vasile, din cauza slujbei, nu avea timp să se ocupe de agricultură. Așa se face că Petru începuse, de la o vreme, să se ridice. Mai ales de vreo doi ani, de cînd se scumpiseră foc și bucatele, și vitele. Își plătise toate datoriile, începînd cu cele rămase de la taică-său, mai cumpăraseră opt iugăre de pămînt, zidise un grajd nou. Și înainte îi plăcuse să muncească și să adune, dar, de cînd începuse războiul, văzînd cu cîtă ușurință se poate îmbogăți un om harnic și priceput, lăcomia lui crescuse peste măsură ; alerga de dimineață pînă sara după treburi, uitînd adeseori de obligațiile lui de dascăl și de multe ori punîndu-i pe băieții mai măricei să-i țină locul în clasă. Lelea Ana era foarte mulțumită de Petru, văzîndu-l cu dragoste pentru pămînt, dar mai cu samă pentru că asuda să crească moșia părintească. Agoniselile lui Petru îi

răzibunau zilele negre pe care i le făcuse răposatul cu risipa lui. Altfel, cu moșie de treizeci de iugăre, fruntea locului, n-ar fi ajuns el dator pe la bănci.

Cei doi frați înaintau pe ulița largă, pustie a satului, vorbind de trăznetul ce căzuse pe capul lui Petru ; și nu numai pe-al lui, ci și pe al bătrînei, pe al părintelui Mihuleț, socru-său, și, mai ales, pe capul Anastasiei, soția lui Petru.

Vestea era într-adevăr neașteptată pentru Petru, deși el spusese că o presimțise. Adevărul e că se temea de ea. Ziua, noaptea, această veste atârna deasupra capului său ca sabia lui Damokles, și temerea neîntreruptă de primejdiile războiului, de soarta gospodăriei sale amenințate de ruină, dacă l-ar fi chemat la înrolare, îl făcuse să creadă în presimțire.

Astfel treceau, vorbind, pe drumul pietros.

De două zile nu mai plouase ; tina cleioasă, gălbuie, a ulițelor din Cozla, se învortoșase și prinsese deasupra o crustă. Era pe la sfirșitul lui mai, vremea umblase potrivită pentru a adevări zicătoarea «plouă-n mai, mîncăm mălai», și-acum tot natul în stare de-a purta sapa, de-a aduce apă din vale, de-a legăna un copil, era din zori la prășit. Ulițele — pustii, porțile — zăvorîte, obloanele — închise. Prin țarcurile de sub șoproane, mugea, ici și colo, cîte un vițeluș. Rar hăpăia vreun cîne. Pe la porțițe răsărea, unde și unde, cîte o babă încîrligată. Din cîteva case străbătea, strident, orăcăit de broscoi. Bătaia lui Dumnezeu, nu alta, pe femeile asupra cărora se abătuse lehuzia tocmai pe vremea asta, cînd îți arde pămîntul sub tălpi de graba lucrului pe hotar.

Văzduhul era înalt și senin, liniștit și de nepătruns. Se cobora, în zări, departe, pe umerii dealurilor de hotar ai Cozlei, îmbrățișînd satul cu aceeași nepăsare, ori cu aceeași dragoste, ca în vremurile bune. Ce-i păsa lui că nu mai sînt ochi să-l privească, ce-i păsa lui că toate frunțile erau aplecate asupra pămîntului de o putere tot mai mare, pe măsură ce se împuținau brațele lucrătoare din sat ?

— Mi-e și groază să le spun ! — zise Petru, ajungînd dinaintea casei sale. — O să fie o jălanie !... Numai plîns de muiere să nu aud acum !

— O să le spun eu despre ce e vorba — răspuse Vasile. — Pentru că dacă le vei vorbi tu și vei începe să le spui că vei pleca pe front și că nu se va găsi putere pe lume să te scape de haina militară, e firesc să se sperie și să se pună pe plîns.

Lelea Ana și Anastasia erau acasă. Bătrîna plivea în grădină, nevasta cea tînără pregătea amiaza.

Intrînd bărbații în casă, femeile veniră repede și ele. Abia apucă Vasile să pomenească de ordinul de chemare pe care îl primise Petru, că bătrîna și sări de pe scaun, unde se așezase cu minile în poală, strigînd :

— Îl cheamă ?! Sfinte Dumnezeule ! M-am gîndit eu că nu-i a bună cînd v-am văzut venind împreună.

Anastasia izbucni în plîns.

— Nu-i nici o primejdie — continuă Vasile. — E o încercătură, de bună samă, dar de înfățișat trăbă să se înfățișeze. Caii sînt în grajd ?

— Cum ?! — țipă Anastasia. — Trăbă să plece chiar acum ?!

— Da ! Trăbă să se-nfățișeze astăzi. Așa-i porunca. Dar, liniștiți-vă ! Se va duce, va arăta biletul de dispensă și, desară, cel mult mine se va întoarce acasă.

Cele două femei parcă abia acum înțeleseră primejdia. Se porniră pe-o văicăreală de răsuna casa. Vasile încercă zadarnic să le potolească. Argumentele prin care încerca să le convingă de adevărul lui, că Petru se va întoarce curînd, nu făceau nici o impresie asupra lor, ci, dimpotrivă, le ațîța focul deznădejdiei.

Petru își ieși din răbdări.

— Decît să te vaicări în zadar, mai bine-ai trage o fugă pînă la tata și i-ai spune că-l rog să vie răpede pînă aici ! îi zise el cu glas aspru, schimbat, Anastasiei.

Dăscălița, femeie tînără, de vreo douăzeci și trei de de ani, blondă, cu ochi albaștri, de statură mijlocie, era iute ca un pîrjol și veșnic veselă. Dar cine ar mai fi cunoscut-o, după vestea primită, văzînd-o cum alerga, plîngînd în hohote, spre locuința parohială a părintelui Mihuleț, tatăl ei ?

La vorbele lui Petru, lelea Ana și-a mai venit în ori, aducîndu-și aminte că și-n rîndul trecut, cînd îl chema-

...eră pe fiu-său la armată, tot părintele Mihuleț s-a dus și că le-a fost drumul cu noroc. Oftă și se uită la notar.

— Nu va trece mult și-ți va veni și ție rîndul! — suspină ea din baierile inimii. — Nu m-ai ascultat! N-ai vrut să te sfințești popă! Aș fi fost liniștită cel puțin din partea ta.

Vasile zîmbi.

— Tot n-ai mai uitat, mamă?

— Nu! Că voi nu știți ce-nsamnă să crești un copil, să-l păzești și de umbră și de soare, și, cînd îl vezi mare, să tremuri mereu că-l cheamă împăratu'! De-a- ceea vă naștem și vă creștem noi, ca să ajungeți în gura tunului?!

— Nu toți care îmbracă haina ostășească ajung în gura tunului, mamă! — răspunse Vasile. — E greu, e primejdie mare, nu zic ba! Și, pe deasupra, pentru noi, românii, războiul ăsta e o adevărată nelegiuire. Dar ce să faci dacă-i poruncă? Îmi pare rău că tocmai eu, frațele lui, am venit să-i aduc știrea asta nenorocită. Dar dacă nu veneam eu, venea plutonierul de jandarmi.

— Da, plutonierul — oftă bătrîna. — Ei stau acasă, bine hrăniți, ca să-și plimbe penele de cocoș pe ulițele satului și pe hotar, să se agațe cu nerușinare de muierile oamenilor, rămase fără sprijin, și pe voi să vă trimeată în primejdia morții. Asta-i dreptate?

Și ea începu să plîngă din nou, nemaicontenind decît la ivirea în prag a părintelui Mihuleț. Dar și atunci numai pentru o clipă, după care începu să bocească alături de Anastasia.

Nu peste mult întră și Petru, care, între timp, ieșise să pună fin în căruță și să adape caii.

Spre marea mirare a lui Vasile, preotul veni cu un geamandan, gata de drum.

— Cum, și dumneata crezi că e lucru serios, că nu e vorba de o greșală?

— Mai mult decît serios! E grav! răspunse părintele Mihuleț.

— Nu vă mai înțăleg... zise Vasile.

— Nu-i greu de înțăles. Vor să ni-i curețe și pe cei care au mai rămas. Se vorbește de-o mare ofensivă împotriva României. Vor să cuprindă și Moldova. Dar

soarta războiului cine-o cunoaște? Numai Dumnezeu sfântul! Dacă o fi să răzbească ai noștri încoace, să nu mai găsească pui de intelectual român. Că oamenii cu carte sînt fruntea unei națiuni. Și o națiune fără cap...

— O să vedeți că vă-nșălați cu toții — zise notarul.

— Nu poate să rămînă un sat mare ca al nostru fără nici un învățator! O să-mi pun și eu piciorul în prag.

— Nu știu la ce ți-ar folosi piciorul acela pus în prag, de care vorbești, și nici nu știu în pragul cui ai să-l pui — zise, năcăjit, părintele Mihuleț. — Dar de-ncercat nu strică să-ncerci, dacă chiar crezi că ești în stare. Și tocmai de-aceea te-aș ruga să vii astăzi cu noi.

— O familie întregă!... zîmbi Vasile, căruia nu-i plăcură cuvintele cam amare ale părintelui.

— De! Ce să facem? Trăbă să-ncercăm toate mijloacele. Că de-l îmbracă acum, nu-l mai dezbracă nimeni pînă la sfîrșitul războiului, oricîte picioare ai pune-n prag...

Preotul Mihuleț — voinic, cu barba albă ca omătul, dar cu fața roșie și ochii plini de viață — o luă laoparte pe lelea Ana și-i șopti ceva. Bătrîna îl apucă de mîncă și-l trase după ea, în odaia vecină. Era vorba de o taină. În rîndul trecut, cînd îl scăpaseră de armată, fusese nevoie și de cîteva părăluțe.

— Cîți? întrebă bătrîna, privind-l țintă pe cuscrusău, îndată ce trecură dincolo.

— Nu știu, dar eu dau trei mii, cuscră, toți banii gata pe care-i am.

— Atunci, cît să dăm noi? Cinci sute?

Părintele Mihuleț se cătrăni rău detot.

— Ce-s cinci sute în ziua de azi?! Nici cinci mii nu-s destui! Trăbă să facem rost de cel puțin zece mii. Nu te gîndești cîte osii trebuiesc unse? Prima oară, cînd era altul prețul banului, doar știi c-am dat două mii. Cred că-ți aduci aminte.

— Așa-i, taică, așa-i! Sînt păgîni nesățioși, lua-i-ar... Doamne, iartă-mă!

— Dar e nimic, cuscră, pe lîngă ce-am pierde de l-ar înrola pe băiat. E limpede?

— Aşa-i, părinte, aşa-i ! răspuse lelea Ana. Şi, des-
facînd încet o batistă mohorită, puse în mîna popii, des-
paturîndu-i cu grijă, trei bilete de cîte o mie.

— Doamne, cuscră, oare nu m-ai înţales ? Eu am
spus zece mii, şi dumneata îmi dai trei ? Ce să fac cu
şase mii ? Te scumpeşti de parcă... Doamne, iartă-mă !...
nu ţi-ar fi ficior.

Şi părintele Mihuleţ se luptă să-şi stupească sufletul
pînă mai scoase încă patru mii din mîna bătrinei.

Căruţa era gata de plecare. Vasile, crezînd că preotul
îi spusese aşa, într-o doară, că ar fi bine să-i însoţească,
se ţinea deoparte. El era atît de adînc convins că nu
poate fi vorba decît de o încurcătură, încît i se părea că
s-ar face cu toţii de ris, prezentîndu-se cu alai la ca-
zarmă. Dar popa Mihuleţ, după ce se urcă, zise grav :

— Ce mai aştepţi, Vasile ? Nu mergi cu noi ? Ori
poate că nu ţi-ai pregătit piciorul acela pe care ziceai
că ai să-l pui în prag ? Hai, vino lingă mine ! Petru va
şădea în faţă, cu sluga.

— Nu glumeşti ? întrebă Vasile.

— Parcă de glumă îmi arde mie acuma ! răspuse
ea pentru sine, oţărit, popa Mihuleţ.

O îndoială amestecată cu un simţimînt de teamă co-
borî în sufletul notarului.

— Dacă ţineţi numaidecît... îngăimă el şi se urcă în
căruţă.

— Vezi bine că ţinem ! zise popa, uitîndu-i-se adînc
în ochi.

Nu există despărţiri mai tragi-comice, mai absurde
decît acelea în care sufletul se zbate între deznădejdea
despărţirii definitive şi speranţa că, mîine, cel care
pleacă va fi din nou acasă. Cele două femei trecură prin
aceste chinuri ale incertitudinii, cînd copleşite de cea
mai neagră disperare, cînd înviate de nădejdea că nu e
vorba decît de o greşeală şi că a doua zi Petru va fi
acasă. Dar mai tare se ţinu lelea Ana. De cînd dăduse
banii, speranţa ei în întoarcerea lui Petru crescuse cu
un stînjjen, că doar dăduse bani buni. Numai Petru ră-
mase tăcut şi încruntat.

— Să treceți pe la mine — zise Vasile. — Trăbă să-i spun nevestei. Ea nu știe, cum n-am știut nici eu, că plec la drum. Și ce de lucru mi s-a grămădit pe masă, părinte Mihuleț! adăogă Vasile, îngîndurat, încercînd parcă să-și motiveze sieși ezitarea de a merge la oraș.

— Lasă și tu acuma grijile împărăției — răspunse preotul uitîndu-se într-altă parte —, că nu de ele ne arde nouă sufletul. O să-ți ajutăm cu toții să le pui în ordine. Numai să deie Dumnezeu să ne înapoiem toți cîți am plecat, adăogă el, privindu-l ciudat.

Căruța cîrmi din ulița principală la stînga și se opri dinaintea locuinței notarului.

Vilma deschise fereastra să vadă cine-i.

Vasile tresări cînd îi văzu răsărind lumina în fereastră, și sufletul lui fu năpădit de un nour de amărăciune. Dar se stăpîni și nu coborî din căruță.

— Dă-mi, te rog, pardesiul — zise Vasile, cu o undă de înduioșare în glas. — Și să nu m-aștepți la masă. Poate nici desară. Trăbă să mergem la oraș.

— Dar ce s-a întîmplat? întrebă Vilma cu glasul ei clar și alintat și cu un interes puțin obișnuit.

— O chestie oficială, se grăbi să răspundă părintele Mihuleț, tocmai cînd Vasile era să-i descopere taina.

Vilma ieși pe porțiță ca o arătare albă, de vis, cu pardesiul lui Vasile pe mîină și veni lîngă căruță.

— Te rog și eu ceva, zise ea, înălțîndu-se spre Vasile.

Notarul, cu sufletul înmuiat de fericire, dar stăpînindu-se și păstrîndu-și pe chip o expresie de nepăsare, rece, își aplecă urechea, primind, ca pe o ploaie repede, mîngîietoare și înmiresmată, cuvintele Vilmei. Îi simțea respirația aprinsă și nu se grăbea să-nțeleagă. «Cum?» «De care?» «Doi metri?» «Ce culoare?» întreba el din cînd în cînd, silind-o astfel să repete ce-i spusese sau să-i spună încă o dată același lucru, dar cu alte cuvinte.

— Ei, n-ați mai terminat? — întrebă cu năcaz părintele Mihuleț. — Întîrziem! Se ridică soarele acuș, și o să scoatem splina din cai.

În sfîrșit, Vasile păru că a înțeles. Căruța porni în trapul întins al cailor. Vilma rămase în porțiță, privind multă vreme în urma ei. O încerca un regret tîrziu:

dacă ar fi vestit-o din vreme, sau dacă s-ar fi nimerit să fie îmbrăcată, ar fi mers și ea la oraș.

* * *

Lelea Ana și Anastasia așteptară zadarnic pînă noaptea tîrziu înapoierea căruței. Biruite de deznădejde și de oboseală, se culcară, sperînd să adoarmă și astfel să uite. Dar se frămîntară zadarnic în așternut, căci somnul nu se apropie de ele. Se sculară în zori, palide și frînte. Cînd una, cînd cealaltă ieșea la porțiță și privea pe drum la vale, parcă nădăjduind că astfel îi vor aduce mai repede acasă pe cei plecați, și parcă temîndu-se că, așteptîndu-i cu nerăbdare, nu se vor întoarce curînd. Petrecură așa toată dimineața, căzînd dintr-o deznădejde într-alta, cînd vedeau că nu se mai arată căruța lui Petru.

După amiază, în sfîrșit, căruța se întoarce în sat, aducîndu-l numai pe părintele Mihuleț. Dar chipul lui, de departe încă, spunea nenorocirea.

— N-am putut face nimic! oftă el, punînd piciorul pe roată, ca să coboare. — Mai avem o singură nădejde. Vasile a rămas la oraș. La noapte vom ști care ne e soarta.

Întrară toți trei în casă ca într-un mormînt.

Către miezul nopții sosi și notarul.

— Nimic! Nu s-a putut face nimic! Ordin strict! E mare nevoie de oameni.

— De parale, nu de oameni, măi băiete! — zise cu năduf părintele Mihuleț. — Dacă mai aveam zece mii, nu spun că-l aduceam acasă, dar îi făceam rost de-o slujbă în dosul frontului, într-o cancelarie militară ferită de focul războiului. Cu cît trec anii, cu atît se ticăloșește și armata. Putrezește. Nici cu gîndul nu gîndești cui trăbă să dai bani azi, dacă vrei să scapi de front! Unde s-a pomenit atîta stricăciune în armată înainte de război?! Dacă pînă și coloneii!... Vă spun eu: putrezește armata, și-odată și odată, cînd o fi să fie, o să se surpe pe spinarea țării.

Lelea Ana era numai urechi.

— Pe front nu pleacă decît peste patru săptămîni. Dar din garnizoană îi mută, încă poimîne, undeva în țara ungurească, zise Vasile.

Lelea Ana privi cu înțeles la cuscru-său.

A doua zi, popa plecă singur la oraș. Nimeni nu-i află cărările. Dar în aceeași zi, sara, dascălul Petru Grecu fu transferat într-o cancelarie de unitate militară cu garnizoana în Ungaria.

V

Satul Cozla este așezat într-o căldare uriașă ; coastele dealurilor care întruchipează căldarea nu sînt prea iuți. Ulițe întregi au putut fi durate pe ele, străjuite pe amîndouă părțile de așezări trainice, cele mai multe de piatră, acoperite cu țiglă. De departe, de pe culmea oricărui deal te-ai apropia, ai în față o revărsare de păreți albi și de acoperișe, printre care roșește, unde și unde, țigla nouă ; rar își arată posomorîrea coperișul de paie. O clopotniță de lemn mai străjuiește și acum, înnegrită de vreme, putrezită de ploi, coaptă de arșiță, pe creasta Măgurii Mici, spre apus, în cimitirul părăsit. Odată, cozlenii se urcau pînă aici, la bisericuța de lemn, ca să asculte liturghia. Acuma, biserica — nouă, mare cît o catedrală — își înalță turnul, învălit în tinichea lucitoare ca argintul, drept în inima satului, singura vatră șe-soasă din Cozla.

Pe această vatră rotundă mai încap cele trei mari clădiri boierești, cu grădinile curții și acareturile lor. Două sînt proprietățile unor familii de conți, acum înrudite, ale căror moși le administrează aceeași persoană, domnul Ponori, «șpanul», cum îi zic oamenii. A treia, rămasă fără stăpîn, e a Statului.

Între ele și biserica românească au fost, pe vremuri, dușmăanii destule. De aceea au și prigonit-o, hotărîndu-i așezarea afară din sat. Dar, cu timpul, puterea curților boierești a scăzut, clădirile, neîngrijite, au început să se ruineze, proprietarii, nemaiocupîndu-se de agricultură, au dat din ce în ce mai rar prin Cozla — doar pentru

cite-o vînătoare sau vreo petrecere —, și biserica românească s-a înălțat, trufașă, drept în inima satului.

Între biserică și clădirile boierești mîncate de vreme, este un teren pătrat, un fel de piață. Dar cum Cozla nu are un tîrg de țară, nici tîrg de săptămînă, piața nu e folosită de oameni decît cînd stau la sfat după ce ies din biserică, de la crîsmă ori cînd vreo veste neașteptată bate din aripi peste sat. Se mai opresc aici olarii cu marfa lor de pămînt smălțuit, în căruțe trase de cai mici cu coama lungă, sau, în preajma praznicelor împărătești, vărarii, care aduc piatra prăfoasă, gata să se sfărîme, în cară trase de bouleni cu grumajii vineți, cu coarne scurte, țepoase.

Vestea despre sosirea prizonierilor ruși răscoli, vreme de două zile, tot satul. Duminică de dimineață lăvițele de pe la porți erau înflorate de femei și de copii în port de sărbătoare. Prin curți, pe uliți, lumea furnica. Băiețașii care ar fi trebuit să fie demult porniți cu vitele la pășune, stăteau pe la porți, răzimați în bîtele de corn, ascultau taifasurile oamenilor mari și priveau, stînd ca pe spini, către intrarea dinspre miazăzi a satului. Vitele, flămînde, mugeau prin ogrăzi. După fiecare muget, mumele sau bunicii îi ghionteau pe feciorași să-și vadă de drum. Dar ei păreau că nu simt nimic ; se fereau un pas mai încolo, și rămîneau în aceeași mută așteptare.

Moșnegii, care apucaseră vremurile din 1848, începură să spună povești cu muscali. Părerile erau împărțite. După unii, erau buni și miloși la suflet ; alții, dimpotrivă, întăreau cu pilde că sînt cruzi și vicleni. Femeile, roată-n jurul lor, ascultau, aruncînd priviri îngrijorate spre miazăzi, de parcă s-ar fi temut că nu vor veni. Multe dintre ele vorbeau despre bărbații lor prizonieri în Rusia. Primiseră de la ei cărți, dar în cărțile acelea prinșii nu se plîngeau că le merge rău. Nu prea credeau ele în veștile astea : parcă poate să scrie cineva că-i e rău, cînd scrie din închisoare și mai ales cînd închisoarea e în țară străină ! Unele, a căroră minte nu bătea prea departe, se întrebau dacă nu cumva, printre cei ce

vin, nu se va găsi vreunul care să știe ceva despre bărbații lor. Nu vin din Rusia? S-ar putea să știe...

Cînd ajunse soarele de-o suliță pe cer, tot natul era pe ulițe. Ieșiseră, tîrîindu-se-n bîte, pînă și bătrînii cei mai neputincioși. Un zumzet nedeslușit se ridica în văzduh. Nimeni nu vorbea cu glas tare, ca de obicei, fiecare sfiindu-se parcă să nu tulbure aerul grav, de solemnitate, ce-nvăluia satul. De cîte ori trăgeau clopotele, trimițîndu-și vaierele prelungi pînă departe, pe culmile dealurilor din jurul Cozlei, oamenii, cu mic și mare, își făceau cruci largi și ziceau, ca de obicei, «Doamne, iartă-ne», dar păreau că nu se închină numai pentru ei, ci, în gînd, și pentru cei ce urmau să vină.

Traseră a treia oară clopotele, tocă de liturghie, și totuși nimeni nu intră în biserică. Cei din partea de miazăzi a satului, pe unde aveau să între prizonierii, nu se mișcară de la porțițe, ceilalți, din celelalte părți, se strinseră în piață.

Erau toți în straie de sărbătoare. Femeile, în ii albe, cu mîneci largi, înflorate cu altițe, cu șorțuri de lînă, cu cătrînțe pline de-alesături. De departe, ai fi crezut că-s gata de petrecere. Portul celor mai multe era de muieri tinere. Dar dacă le priveai mai de-aproape, vedeai trupuri săcătuite de muncă, îmbătrînite înainte de vreme. Ochii celor mai multe — măritate de cinci, de zece ani — nu mai aveau focul tinereții. Obrajii — uscați, aspriți de vînturi și arșițe. O reverie tristă era parcă singurul simțimînt mai delicat ce cuteza să se ridice din suflet pînă în priviri și-n liniile feței. Majoritatea se gîndeau la bărbații, la copiii lor, porniți de mult spre locurile aflate în bătaia gloanțelor, căzuți prizonieri, răniți sau bolnavi prin spitale, sau a căror urmă o pierduseră detot, cît ce plecaseră din garnizoană, ca și cînd i-ar fi înghițit pămîntul. Chinul și deznădejdea celor aproape trei ani de război, amorțite peste zi, peste săptămînă, de strapătul muncii, se trezeau duminica și-n sărbători, nelăsîndu-le să se hodinească. Iar acum, sosirea prizonierilor le răscolea pînă-n adînc suferințele anilor de război.

Vreo trei-patru invalizi treceau, sprijinindu-se-n cîrji și tîrîndu-și piciorul beteag, de la un grup de oameni la

altul, și, după ce le ascultau poveștile, spuse cu glas scăzut, aruncau câte o vorbă :

— Oameni și ei, ca toți muritorii !...

— Prizonieri de război, ca și alții !... Ce mare lucru !

— Am văzut eu tot felul de armată...

Aruncau cuvintele peste umăr și treceau mai departe, la altă porțiță. Oamenii-i auzeau, dar nu-i luau în samă, de parc-ar fi fost niște străini de gândurile și inimile lor. Și, într-adevăr, erau ca niște străini de sat. Nici o emoție nu se putea citi în privirile lor, pe fețele lor, De când veniseră acasă nenorociți, betegi, întâmpinau orice știre sosită de pe fronturi cu aceeași mască de nepăsare pe chip, siguri că pentru ei războiul se isprăvisese, că nimeni nu-i mai putea scoate din sat. Prin conștiința aceasta pierduseră legătura cu toți ceilalți care sufereau sub amenințările primejdiei de moarte și ale necunoscutului. Ieșiseră, se smulseră din lumea celor ce sufereau, nădăjduiau sau disperau. Erau niște crengi uscate ale omenirii care singera, și așa îi socoteau toți cei rămași întregi și sănătoși, chiar și cei din familiile lor, dar fără să le spună sau să-i lase a înțelege ce gîndeau despre ei.

După toaca de liturghie, neastîmpărul începu să crească. Întrebări și presupuneri prinseră să răsară și de ici, și de colo.

— Oare s-ar putea să nu mai vie azi ?

— Nu cumva li s-a întîmplat ceva pe drum ?

— Vor fi încercat cumva să fugă ?

— Ce prostie ! Unde-ar putea să fugă într-o țară străină, înconjurată de soldați ?

— Poate că de vină sînt trinurile, care ajung cu mari întârzieri.

— Ei ! Parcă-i aduce pe ei cu trinul ! Vor fi ostenit și se vor fi oprit să se hodinească.

Întrebările și presupunerile treceau de la unul la altul, cînd, deodată, se auziră cîinii lătrînd în partea de miazăzi a satului. Toate capetele se-ntoarseră, ca la comandă. Copii, pe urmă fetișcane și femei porniră din toate părțile satului într-acolo. Copiii începură să alerge. Dar nu se auzea nici o larmă, decît lătratul, tot mai întehit al cîinilor. În piață, dinaintea bisericii, grupul de oameni rămase o vreme nemișcat. Apoi, unul de ici, altul

de colo, tineri, femei și copii începură să se rupă din roată, pornind pe ulițe la vale, dincolo băteau cîinii. Alții, sosiți de pe ulițe lăturalnice, le luau locul. În sfîrșit, începu să se audă un zgomot înăbușit, ritmic, ca o bătaie surdă, n pămînt.

— Iată-i că sosesc !

— Au sosit ! Uite-i !

Se vedea frontul șirurilor de cite opt, la cotitura uliței. Se deslușiră apoi două-trei șiruri. Pe de margini, în urmă, ba chiar și înainte, la cîțiva pași de primul rînd, o mare mișcătoare de oameni, de femei și copii, și nouri grei de praf.

Cozlenii care așteptau în piață, dinaintea bisericii, zăriră șirurile mișcătoare înaintînd greoi, clătîindu-se cînd la dreapta, cînd la stînga. Văzut de aici, de departe, grupul prizonierilor părea, din cauza uniformelor, o turmă de oi cu lîna roșcată pe spinare.

În mulțimea repede mișcătoare a oamenilor, talazul cărămiziu și molcom al rușilor devenea tot mai deslușit pe măsură ce ulița, scăpînd de cotituri, înainta în linie dreaptă.

Oamenii din roata care aștepta în fața bisericii nu mai vorbeau ; întregul grup se prefăcu într-o cunună, într-o înflorire de capete, care priveau țintă dincotro se apropiau prizonierii. Acuma se vedeau bine de tot. Pășeau încet, cu trupurile mari, grele, aplecate înainte ; dar nu din pricina sarcinii de zdrențe purtate în spate, ci parcă atrase de o putere tainică din pămînt. Capetele fiindu-le înclinate în piept, cozeroacele capelelor le acopereau fruntea și ochii, lăsîndu-le la vedere numai bărbile mari, încîlcite, sure de praf. Mărșăluiau greoi, abia tîrîndu-și picioarele încălțate cu cizme mari, butucănoase, murdare, cu carîmbii scîlcițați, cu căputele rupte, prin care ieșeau degete năclăite de noroi, cu tălpile legate cu sfoară sau cu te miri ce zdreanță de cîrpă.

Convoiul trecu pe lîngă biserică spre una din curțile boierești. Cei din primele rînduri nu ridicară frunțile ; înaintau în marșul lor legănat, greoi și trudit, stăpîniți de un singur gînd : să ajungă odată unde trebuie să ajungă. Ceilalți văzură turnul, biserica, și, întîi unul, apoi altul, apoi doi-trei, apoi șiruri întregi își descoperiră ca-

petele și, cu brațe lungi, își făcură de trei ori semnul crucii. Pe-o clipă, ochi albaștri, triști, priviră în dreapta și-n stînga la mulțimea omenească ce-i însoțea învălmășită, apoi cozoroacele chipielor acoperiră frunțile, și bărbile sure de praf se răzimară iarăși în piept.

Se frînse și roata de oameni de dinaintea bisericii, și satul întreg porni după prizonieri, invadînd largul curții boierești, așternut cu un covor verde de troscotel gras, înalt de o palmă. Femeile își ștergeau lacrămile cu năfrămuțele de duminică, ținute strîns în pumni, ori cu mîncile iilor. Unele plîngeau cu hohote. Bătrînele, cu lacrămile curgîndu-le părăiașe de-a lungul obrajilor zbîrciți, urmăreau atente, cu mîna la gură, toate mișcărilor rușilor. Copiii se apropiaseră de străini și se uitau cu de-amănuntul la cizmele, la hainele și la poverile lor din spate. O bătrînică le tot făcea semn cu mîna, dar, văzînd că ei nu o înțeleg, începu să le spună, trecînd de la unul la altul și plîngînd :

— Șadeți, maică, și vă hodiniți ! Șadeți, că sînteți frînți de osteneală. Vai de maicile care v-au făcut !

Dar prizonierii rămaseră în picioare.

Un ofițer ieși din mulțime, soldații chezaro-crăiești de gardă făcură front în fața lui, ordine scurte fură date. Garda se împrăștie ; rămase locului numai un plutonier-major, care scoase din buzunar niște hirtii împăturite. Cît timp le despături, soldații de gardă puseră prizonierii în rînduri lungi ; apoi plutonierul, flancat de doi ofițeri, strigă apelul. Citea cu greutate numele rușești. Glasuri pline răspundeau și de ici, și de colo, din rîndurile prizonierilor, iar cei strigați făceau un pas înainte și rămîneau pe loc.

Cozlenii ascultau apelul nominal cu atenția încordată, de parc-ar fi avut o însemnătate covîrșitoare nu numai pentru ruși, ci și pentru ei înșiși. Orice plîns, orice murmur, orice șoaptă conteni. O liniște desăvîrșită plutea peste întreaga mulțime, întreruptă numai de vocea aspră a plutonierului și de vocile melodioase ale prizonierilor.

— O sută patruzeci și doi — încheie plutonierul. -- Nici un om nu lipsește.

— Foarte bine, răspunse unul din ofițeri.

— Acum e rîndul dumatăle, Andrei Vasilievici Petrov, spuse celălalt ofițer.

Oamenii de-abia acum înțeleseseră de ce primul prizonier din rîndul întii nu făcuse un pas înainte. Înbrăcămintea lui nu se deosebea cine știe ce de-a celorlalți, ninși cum erau cu toții de praf.

Cel chemat se îndreptă cu pași elastici spre ofițerii austro-ungari. Era înalt, zvelt, bine legat și părea foarte tînăr. Poate pentru că nu purta nici mustăți, nici barbă. Nu avea povară în spate, și cizmele lui, cu carimbii înalți, deși murdare de drum, nu erau nici scilciate, nici rupte ca ale celorlalți. «E ofițer», șoptiră, dintr-un grup, cîtiva oameni. Simțea ploaia de priviri îndreptate asupra sa, și în ochii lui albaștri, blînzi și curați, ca de copil, se vedea că e puțin stînjedit de atenția cu care îl urmăreau cei din jur. El se postă în fața taberei și începu să vorbească rusește, cu un glas plin și puternic, de bariton, ce învăluia cuvintele într-o dulceață deosebită. Vocea lui părea că vine din adîncimi mari, născută din claritatea armonioasă și caldă a unui clopot dintr-altă lume. De la o vreme își puse mîna stingă în șold, și cu dreapta începu să gesticuleze prin aer.

Nu vorbi mult, dar, cît vorbi, obrajii lui albi și delicați se împurpurară. Prizonierii îl ascultară cu ochii plini de visuri.

Cozlenilor li se muiară inimile detot. Femeile suspinau.

— Săraccii, cîtu-s ei de amăriți! șopti un bătrîn.

— Și cum ascultă ei de pierduți!... Parcă n-ar mai avea nici o nădejde.

Andrei Vasilievici Petrov, după ce schimbă un cuvînt, în nemțește, cu unul din ofițerii austro-ungari, le făcu prizonierilor un semn. În cîteva clipe erau cu toții lungiți pe troscotul verde, capelele fură scoase, poverile din spate puse deoparte. Un oftat de ușurare se ridică din rîndurile lor și din grămada cozlenilor.

Unii din prizonieri începură să se scociorască prin buzunare, și, cîtiva, mai norocoși, scoțind între buricele degetelor resturi fărîmițate de tutun, își răsuciră țigări din hîrtie murdară, de gazetă; după ce traseră cîteva

fumuri, trecură țigările celor de lângă ei, care nu aveau. Dar numai vreo douăzeci se înfruptară cu fumul ierbiilor amare. Deodată, din îmbulzeala cozlenilor, se întinse, peste capetele copiilor, o tabacheră, apoi, și de ici și de colo, altele, pachete de tutun și cutii cu chibrituri. Bărboșii zîmbiră. Ochii le luminară blînzi. Zîmbiră și cozlenii. În curînd, nourași de fum vineți se ridicară deasupra taberei. Prizonierii începură să vorbească între ei. Apoi femeile aduseră pîne, brînză, slănină. Rușii luară cu blîndețe darurile mîlei și, închinîndu-se spre răsărit, începură să mănînce.

— Creștini ca și noi, maică — suspină o bătrînă —, și iată cum au ajuns! Dumnezeu să-l ferească de așa soartă și pe puilul șarpelui.

— Așa or fi și-ai noștri, care-s prinși în Rusia. Ei tot mai au o nădejde. Odată și-odată se va isprăvi și bătaia asta. Da' cei schilavi, care umblă-n cîrje, ori cei ce stau pe spate-n spitale și răcnesc sub cuțitele doftorilor? Da' cei ce putrezesc în pămînt străin?

— Sărac de lume și sărac de noi!

Un soldat din gardă, un unгур care o rupea românește, trecu printre rînduri strigînd:

— Băătură nu-i slobod! Rachiu și vin să nu dați! Nu-i slobod!

Tocmai atunci se nimeri de față și moș Damian, pîrgarul satului; ca de obicei, se afumase de dimineată și umbla de colo-colo cu o ploscă în care se cobîlția rachiul.

— Uite, domnule, bea și dumneata — zise bătrînul, auzîndu-l, că nu-i păcat!

Soldatul se uită cu ochii mari la plosca veche, simți mirosul băuturii pînă în furca pieptului, aruncă o privire cercetătoare în jur, dădu să-ntindă mîna, dar se răzgîndi brusc.

— Nu se poate! Am spus! Nu se poate! Nu-i slobod! zise și se depărtă țațoș de locul și de omul ispitei.

— Prostii! — mormăi moș Damian. — Ce știe dumnealui?! Cînd vine omul de la drum, e mai rupt de oboseală decît atunci cînd vine de la lucru. O gură de rachiu, în împrejurări de-astea, nu-i beătură, e leac! Și

ăștia — adăogă el, arătînd cu mîna spre ruși —, Dumnezeu îi știe de cînd sînt pe drumuri.

— Nu vin de la oraș ?

— Dar unde crezi că i-a prins ? La bal ? Nu, nepoate ! În fundul țării poleacului, băiete ! Și de-acolo, hi și hi ! — făcu moș Damian. — Ori credeți că i-au adus cu cară de foc ? Nu vedeți voi că nici pe-ai noștri nu-i duc cu trinu ? Că trinurile azi duc numai răniți și gloanțe !

Unii dn jurul lui moș Damian se amestecară și ei în vorbă :

— Zice că de cinci zile vin mereu, și popasuri au făcut numai noaptea, și-acelea scurte.

— Cică i-ar aduce de la altă moșie grofească, din Ungaria, unde au iernat. Acolo au venit alții. Se vede că-i schimbă și pe ei, cum schimbă trupele pe front.

— Se vede pe ei că nu vin de la oraș. Sînt ruși de oboesală.

— Și-apoi vezi-i numa cît sînt de zdrențoși ! Trăbă să-i fi prins demult. Ai noștri, care mai vin pe-acasă, spun că rușii sînt bine îmbrăcați.

— Și mulți dintre ei sînt bătrîni, măi taică ! Se spune că Rusia are potop de popor; atunci, de ce trimet în bătaie pe oamenii bătrîni ?

Pîrgarul nu-i mai asculta. Își făcu loc printre oameni și se apropie de prizonieri. Le făcea semne, cînd unuia, cînd altuia, din cap, din ochi, din brațe, tot arătîndu-le plosca. Dar prizonierii nu cutezau. Clătinau din capete, zîmbeau la stăruințele bătrînului, arătau cu brațele lor lungi spre ofițeri și ziceau «Nema !».

— Auzi-l tu cum zice ! Nema ! — se ciudea pîrgarul. — Da' ce are ofițerul cu beutura mea ? Cu omenia mea ? Adicăte, îți vin străini drumeteți în sat, oameni năcăjiți, care Dumnezeu știe de cînd n-au mai pus pe limbă un strop de beătură, și nu-i poți omeni că zice ofițerul nema ? Ei, drăcie ca asta !

Cîțiva cozleni, văzînd stăruința zadarnică a pîrgarului, zîmbiră, și unul din ei zise :

— N-ai încotro, moș Damiene, va trebui să duci beutura înapoi !

— Ei comedie ! S-o duc înapoi ! Dar încă așa rușine n-am pățit ! răspunse moș Damian, și, ridicîndu-și pălăria mare, cu boruri largi, se șterse de sudoare pe che-lie.

Se așează apoi pe o piatră și puse plosca lîngă el. Pe dată, vreo cinci de vîrsta lui îl înconjurară și, tăifăsu-înd cînd de una, cînd de alta, începură să guste pe rînd, și oftînd, din ploscă.

. . .

În curînd prinseră să tragă clopotele de ieșire. Era tîrziu. Oamenii se ridicară, mumele își strigară copiii, și, adunîndu-se, începură să iasă, grupuri-grupuri, din curtea boierească și să se-ndrepte spre casă. Tocmai atunci se iviră în piață, întrepîndu-se spre curte, cîteva cară încărcate cu lădițe și cu pachete, trăgînd după ele trei bucătării de campanie. Administratorul, călare pe un cal sur, scund, îndesat, însoțea carăle pe de margini.

Părintele Mihuleț ieșea din biserica goală, cu cartea subsuoară, pițigăind dintr-un corn de prescură, supărat că slujise liturghia numai pentru diacul cel bătrîn și paracliser.

Administratorul opri calul, îl salută pe preot și zîmbi, arătîndu-și dinții negri care strîngeau ciutura de os a pipei ; își scoase apoi drăcia din gură și zise :

— Ți s-au înmulțit credincioșii, părinte Mihuleț. Am poruncă de la stăpînire ca orice slujbă vor cere muscalii de la dumneata, eu să plătesc.

— Ei, că de slujbe le arde lor acum ! răspunse preotul, voind să-și urmeze drumul.

— Ba, te-nșali dumneata ! Muscalii ăștia-s toți bi-goți. Cred în puterea popii cînd are patrafirul pe piept. Îți spun ca să știi : eu plătesc.

— Bine, bine. Poate că așa vei mai da și dumneata cîte ceva de sufletul celor răpoșați. Să ne vedem de să-nătate !

Părintele Mihuleț porni cu paracliserul cel bătrîn alături.

Administratorul îndemnă calul. Dar deodată-l struni și, întorcîndu-se-n șa, întrebă :

— Ei, și cu dascălul cum a rămas ?

— Știi dumneata cum a rămas... răspunse preotul, întunecându-se.

— L-au pornit spre țara ungurească ?

— Da.

— Nu știu pe unde vei fi umblat dumneata, dar eu știu c-am bătut la toate ușile. E de neînchipuit să lase satul lipsit de toate trei puterile didactice, și mai ales după ce domnul Petru fusese dispensat !

Preotul se opri și-l măsură cu privirea. I se păru că un zîmbet viclean mijește în mustața bălană a lui Ponori. Și își aminti ce îi spusese ginerele său la despărțire : «M-au pîrit oameni răi, tată ! Iată de ce nu mai putem face nimic. Mi-a spus un sublocotenent că sînt denunțat ca agitator, că abia aștept să se întoarcă norocul pe frontul românesc.» Petru nu spusese nici un nume, însă părintele Mihuleț știa că-l bănuia pe Ponori, mai ales pentru că se certaseră cu prilejul cumpărării a două iugăre de pămînt, pe care le-ar fi vrut și administratorul. Dar nu spusese niciodată vorbe nesocotite dinaintea lui, pentru că-l știa denunțator.

— Dacă ai pus și dumneata o vorbă bună pentru Petru, îți mulțămesc. Se vede însă că vorbele bune au tras mai puțin în cumpănă decît cele răle.

Ponori, ca și cînd n-ar fi auzit ce i-a zis preotul, continuă :

— Pretutindenea mi-au spus că-i lipsă mare de oameni. Să știi însă că greutatea de căpetenie a fost gradul domnului învățător. Dacă ar fi fost soldat de rînd, ori grad inferior... Dar e sublocotenent, părinte Mihuleț. Și e lipsă arzătoare de ofițeri. S-au topit mulți în luptele cele mari din Italia și din Polonia.

— Va fi cum zici ! — suspină preotul și-și văzu de drum cu o mare îndoială în suflet : «Nu cumva, totuși, administratoru-i cel ce l-a încondeiat pe ginerele meu ? Cu neputință nu-i ! — își zicea părintele. — Străinul tot străin ! Chiar de-ar trăi o viață-ntreagă în sat, chiar de și-ar îngropa aici părinții, tot străin rămîne, și nu te poți încrede în el, mai ales în zile grele eum sînt cele de azi. Că doar nu o să ție administratorul grofilor cu România !»

Cirmind spre curtea boierească, Ponori îi strigă :

— De încartiruire te-am scăpat de data asta, părinte !

Popa Mihuleț nu-i mai răspunse. Dar se opri îndată ce Ponori intră în curte. Luat de năcazurile ginerei și ale fiică-sii, aproape că și uitase de ce i-a fost astăzi biserica pustie. Prin poarta deschisă, se vedea bine în curte. Prizonierii, cei mai mulți, stăteau trîniți pe iarbă. Alții se mișcau de colo pînă colo, după o bucată de pine, după o țigară.

— Stau trîniți ca niște copaci tăiați de la rădăcină, zise preotul cu tristețe.

— Vin de departe, părinte, și-s osteniți, vai de păcatele lor, spuse bădicul Visalon, paracliserul, un bătrîn mărunțel și încovrigat de spate, cu obraji totdeauna plini de țape sure.

— Da. Și osteniți vor rămîne întreaga lor viață — oftă părintele. — Să știi, criznice, că cine trece prin războiul ăsta și se întoarce acasă, nu va mai fi ce-a fost cîtu-i vacu ! Nu te poți întoarce întreg din asemenea prăpăd.

După ce mai urmăriră, o vreme, de departe, mișcarea din curte, preotul zise :

— Vîno, să-i vedem și noi mai de-aproape.

Numai ce se apropie părintele Mihuleț de tabără, că prizonierii se și ridicară. Cei din față se plecară să-i sărute mîna și să i-o ducă la frunte. Ceilalți li se alăturară. Înduioșat pînă la lacrimi, popa începu să le spună cuvinte de compătimire și de îmbărbătare. Cine să-l înțeleagă ? Dar prizonierii simțeau înduioșarea bătrînului, și nu se reasezară pe covorul de troscot decît după ce părintele Mihuleț ieși din curtea boierească.

— Iată, oameni, creștini ca și noi, ajunși în rîndul dobitoacelor. De ce i-au adus aici ? Să fie boi de jug. Iată, oameni — continuă preotul — care n-au avut în viața lor nimic de-mpărțit nici cu nemții, nici cu ungurii, puși deodată să se arunce în săbiile lor, ori să-i măcelărească dinșii pe aceia. Om cu om se mai poate sfădi, om pe om se mai poate minia, dar milioane de oameni, neamuri întregi, în veci nu se pot minia unele pe

altele. Aici, Visaloane, a lucrat și lucrează mintea răilor și pizma celor ce nu le mai ajunge pământul și nu li se mai satură pofta de stăpînire.

— De, părinte — zise paracliserul —, se poate că ne apropiem de sfîrșitul vremurilor și de capătul pămîntului. Atunci, scrie la carte, se vor scula neamurile, unul contra altuia, cu vrăjmășie mare, fără nici o pricină, numai cît întețite și înveninate de Antihrist.

— Hei, Visaloane, Visaloane — oftă popa —, una-i povestea și altele-s năcazurile oamenilor !...

Apoi pășiră tăcuți spre casa parohială.

VI

Îndată după prînz, sosiră în curtea boierească unde tăbăriseră prizonierii, venind din curtea de peste piață, soția administratorului împreună cu cele două surori ale sale, fete-mari. Făcură repede cunoștință cu cei doi ofițeri austro-ungari. Unul era un șvab grăsuliu, cu obrații mari și rumeni ; celălalt, deși purta un nume istoric și vorbea limba statului ca un adevărat strănepot al lui Tuhutum, nu călca a ungur cum nu călca moș Damian a popă. Deși inferior în grad șvabului, el părea superiorul. Vioi, neastîmpărat ca argintul viu, se agita mereu, fie că era, fie că nu era ceva de făcut. Și de-abia apuca ofițerul șvab să-și deschidă gura pentru a-i împărtăși o intenție, că el, prinzîndu-i gîndul din zbor, dădea deîndată toate ordinele de trebuință.

Cînd ajunse administratorul acasă, îi găsi gata instalată la el, cu paharele de palincă în față, mîncînd brînză cu pîne proaspătă. Cele două surori ale doamnei Ponori rîdeau cu lacrimi de glumele sublocotenentului. Căpitanul șvab zîmbea cu gura plină și dădea paharele pe gît.

— Dumneavoastră veți fi oaspeții curții, începu Ponori ; nici că se poate altfel.

— O, chestiunea asta e aranjată demult — spuse doamna Ponori. — Sînt patru odăi goale. Ar fi putut să-ncapă și rusul, dar, drept să vă spun, cred că-i mai bine fără el.

— Da, va fi mai plăcut așa, zise una din fete.

— În ceea ce mă privește, sînt sătul de ei — se amestecă în vorbă sublocotenentul. — Mi-e destul cît am stat față-n față cu ei pe front !

Șvabul nu știa bine ungurește.

— Dar unde îl vom cartirui pe Andrei Vasilevici Petrov ? — întrebă el. — Trebuie să-i găsim o gazdă sigură. Să nu ne trezim că evadează.

— Cît despre asta, să n-aveți nici o grijă — răspunse Ponori. — Dacă-i vom stabili cvartirul la notar, care-i român, va fi în siguranță. Pentru că notarul, bănuitor cum este — îl cunosc eu ! — va pricepe de ce i l-ați dat tocmai lui în gazdă pe rus, și își va da sama că orice încercare de evadare a prizonierului va fi socotită ca o conspirație a amîndurora. Și deci se va strădui să fie un bun paznic al muscalului.

— Da. Foarte bine gîndit — întări sublocotenentul. — Mai adăogați că-s amîndoi ortodocși și că mai sînt și aliați împotriva noastră.

— Atunci, dacă sînteți de acord, eu mă și duc să-i spun notarului ce-ați hotărît, zise Ponori.

Și, punîndu-și o scurtă pe el, ieși repede din casă, puțin cam neliniștit că, luîndu-se cu altele, uitase, de cînd îi dăduse scrisoarea contelui, să-i mai vorbească lui Vasile Grecu despre încartiruirea la el a unuia din ofițeri.

În uliță se întîlni cu un grup de oameni.

— Nu l-ați văzut pe domnul notar ? întrebă administratorul.

— Ba da. A fost mai devreme pe la prizonieri. Dar au plecat toți trei.

— Cum toți trei ?

— Păi, domnul notar cu doamna și cu prizonierul rus, răspunse un român.

— Care prizonier rus ?

— Ofițerul acela care a cuvîntat în limba lor.

— Care ofițer, omule ?

— Apoi, dumneata, domnule șpan, nu știi, că nu erai acolo. Dar ofițer trăbă să fi fost cel ce le-a vorbit.

Ponori își zise că e mai bine să scurteze vorba și să deie cât mai curînd ochii cu notarul. De aceea întrebă :

— Și încotro au luat-o ?

— Spre casă, vezi bine ! îi răspunse același român.

Ponori nu mai intră în curtea boierească, ci o porni ată spre locuința lui Vasile Grecu.

Notarul vorbise încă de-cu-sară cu soția lui, hotărînd ca, a doua zi, să iasă împreună în întîmpinarea prizonierilor. Tocmai se pregătea de plecare, cînd sluga de la poștă îi aduse două telegrame. Le desfăcu și, văzînd că i se cereau urgent două rapoarte, o rugă pe Vilma să se ducă singură, spunîndu-i că va veni și dînsul numai-decît. Nu zăbovi mai mult de un ceas, dar cînd ajunse în piața din fața bisericii, prizonierii erau în curte și tocmai le vorbea ofițerul rus. Vocea rusului îl uimi : părea că-i liniștește sufletul. Căută cu privirea prin mulțime, dar nu o descoperi imediat pe Vilma. În sfîrșit, o zări strîmtoată între femei. Îi vedea numai ochii și fruntea. Cînd ajunse lîngă dînsa, rusul terminase cuvîntarea și se amestecase în mulțime.

Obrajii Vilmei aveau o paloare transparentă.

— Săracii oameni ! suspină ea.

— Biete victime ale războiului... — răspunse Vasile. — O turmă dusă la înjunghiere... Rămășițele ei, iată-le. Dar ai auzit ce glas avea ofițerul acela care le-a vorbit ?

Vilma înclină din cap.

— Un bariton cum n-am mai auzit ! Nici nu mi-am putui închipui să existe o asemenea voce, zise Vasile cu însuflețire.

Vilma înclină din cap iarăși.

— Frumoasă voce, șopti ea.

— Cred că o s-o auzim multă vreme de aici încolo — spuse Vasile, după un timp de tăcere —, căci ne roagă contele cel tînăr să-l găzduim noi pe rus. Am și uitat să-ți spun. Mi-a trimis o scrisoare prin Ponori. O uitasem în buzunar, și abia asară, venind de la cancelarie, mi-am adus aminte de ea. Iat-o ! — Și, întinzîndu-i

plicul cu armele contelui, adăogă, pe cînd Vilma parcurgea scrisoarea : — Conte le e un gentleman, și ar vrea ca rusul să nu se simtă jignit stînd mereu, față-n față, cu ofițerii din garda prizonierilor. L-a cunoscut, spune în scrisoare, într-o împrejurare ciudată, și de aceea a stăruit să i se permită să vie aici, cu trupa, ca interpret. Aștia — spuse el, arătînd cu bărbia spre prizonieri — sînt tocmai din fundul Rusiei, și nu cunosc decît limba lor. Deci contele ne roagă să-l găzduim la noi.

— Da, într-adevăr, zise Vilma, înapoindu-i scrisoarea.

— Ce anume ?

— Vreau să spun că ăsta-i ofițerul, Andrei Vasilevici Petrov. Așa îl cheamă, șopti Vilma. Așa l-au strigat cînd l-au pus să le vorbească prizonierilor.

— Ești deci de acord să-l luăm la noi ? o întrebă Vasile.

Nevastă-sa înclină iarăși din cap și spuse :

— Săracii oameni ! Din ce depărtări au plecat și cite au îndurat ca să ajungă în halul ăsta, robi pe pămînt străin...

Tocmai atunci trecu pe lîngă ei doamna Ponori însoțită de cele două surori ale sale. Vasile o salută săc și, întorcîndu-se spre Vilma, zise :

— Trăbă să mă duc să-l caut. Cred că o să mă înțeleg cu el în nemțește, de vreme ce-i translator.

— Fii fără nici o grijă, știe nemțește, răspunse Vilma cu vioiciune.

Vasile plecă de lîngă ea. Nu peste mult timp reveni, însoțindu-l pe ofițerul rus.

Andrei Vasilevici Petrov părea sincer surprins de bunăvoința notarului și puțin stingherit de insistența cu care acesta, după ce îl prezentă soției sale, îl invita la el acasă.

— Vă mulțumesc — spuse el —, dar cred că nu voi putea merge cu dumneavoastră. Trebuie mai întîi să cer permisiunea domnului căpitan. Regret — adăogă el cu un zîmbet amar, abia vizibil — dar eu depind de dumnealui și mai sînt și subt supraveghiere...

— Mergem numai să vedeți locuința, domnule... locotenent... Da? Am ghicit? Știți, la noi sînt steluțe — zise, surîzînd, cu bunăvoință Vasile. — Facem o plimbare pînă acasă la mine, apoi ne întoarcem și vă prezentăm la ordine. Dar eu știu că lucrurile sînt aranjate, că nu veți întîmpina nici o piedecă. O să vedeți.

Și porniră toți trei spre locuința notarului. Vasile, contrar firii sale, era vorbăreț minune mare. Vilma plutea ușoară, tăcută, cu ochii în pămînt.

Odată ajunși acasă, notarul voi să-l cinstească numai-decît pe rus. Andrei Vasilevici Petrov mulțumi, dar refuză cu delicatețe, scuzîndu-se că nu are timp, că trebuie să se întoarcă numaidecît la curte să discute cu căpitanul austro-ungar despre cazarea lui. Vilma nu insistă. Tăcea.

— Doamna nu vorbește germana? întrebă prizonierul.

— Ba da, și încă mai bine ca mine, o lăudă Vasile.

— O, nu chiar așa de bine... răspuse Vilma cu o înflorire de zîmbet.

Și, rugîndu-l și ea să accepte invitația lui Vasile, se ridică și pregăti în grabă o gustare, punînd pe masă și o sticlă cu coniac.

Notarul se uită mirat la sticlă. Nu știa să mai aibă coniac în casă de cîteva săptămîni.

* * *

Ponori îi găsi în jurul mesei. Își ceru scuze că-i deranjează, dar, deși nu-i venea la îndemînă, acceptă invitația notarului și ciocni și el un păturaș de coniac cu gazdele și cu ofițerul rus. Apoi, pretextînd că-l grăbesc treburile, se ridică să plece. Ieșind îi făcu un semn discret lui Vasile, să-l însoțească.

— Domnule notar, ai citit scrisoarea domnului conte? întrebă el, odată ajunși în curte.

— Fii liniștit, domnule Ponori. Am citit-o. Lucrurile sînt aranjate. Poți să-l anunți pe domnul căpitan. Dar parcă spunei că vin două sute de prizonieri. Mie nu mi s-a părut c-ar fi mai mulți de-o sută.

— Ba sînt, sînt! O sută patruzeci și doi. Ceilalți șaizeci vin săptămîna viitoare. N-avea dumneata nici o grijă. O să-i repartizăm în mod egal la cele două moșii și la domeniul Statului, din Pietroasa. Deci sînteți de acord cu propunerea domnului conte? Se-nțelege, nimeni nu vă cere acest serviciu pe degeaba.

— Bine, bine. Despre asta vom mai vorbi noi. Acum anunță-l dumneata pe domnul căpitan că rusul rămîne la noi. Dealtfel, se va duce el însuși, numaidecît, să-i spuie același lucru.

— Dacă vrea, n-are decît. Dar cred că nu e nevoie, de vreme ce asta a fost și dorința domnului conte. Și-apoi, la dumneavoastră e mai în siguranță decît oriunde, zise administratorul zimbînd. Și, salutînd, plecă spre treburile lui.

După o jumătate de oră, voi să plece și ofițerul rus. Vasile se oferi să-l conducă.

— Nu mergi și tu cu noi, Vilma? întrebă el.

Notărășița clătină din cap.

— De ce? Ai avea prilejul să-i cunoști și pe ceilalți domni ofițeri...

— I-am văzut, răspuse Vilma.

— Și nu vrei să-i cunoști?

— Îi și cunosc.

— Haida de! răspuse Vasile, mai mult uimit decît contrariat de răspunsul soției sale.

— O să vezi tu dacă n-am dreptate. Du-te numai și-i privește, și-n două minute o să-i cunoști și tu, fără să vorbești ceva cu ei.

Andrei Vasilievici Petrov rămase tăcut cît ținu acest schimb de replici. Tăcut și grav. O auzea pe Vilma vorbind întîia oară mai mult, și glasul ei, puțin voalat, i se păru cunoscut. Își aducea aminte de el ca prin vis. Îl mai auzise cu siguranță cîndva. Dar cînd? Și unde? Închise pentru o clipă ochii, crezînd că astfel își va aminti mai ușor. Dar nici o imagine din trecut nu se suprapuse peste chipul femeii de lîngă el, chemată de timbrul ei, totuși cunoscut.

Vasile nu înțelesese exact ceea ce voise să spună Vilma. Dar după ce, împreună cu ofițerul rus, făcu vizita de trebuință celor doi ofițeri austro-ungari, găzduiți

de administrator, se lumină : nici unul din ei n-ar fi putut s-o intereseze. Căpitanul era tipul burghezului așezat și limitat, pus pe viață hodinită și masă îmbelșugată, iar sublocotenentul, după pofta lui de băutură, după limbuția lui nepotolită și după felul în care-i sticleau ochii cînd se uita la cumnatele administratorului se vedea repede ce soi de om era.

VII

Vasile Grecu era încîntat de oaspetele său și se gîndea că avusese într-adevăr noroc. Era un om civilizată, cu o purtare aleasă și cu multe cunoștințe în diverse domenii. Uniforma de campanie părea nepotrivită cu delicatetea lui. Deși acum, după venirea prizonierilor, avea și mai mult de lucru la cancelarie, pleca adeseori mai devreme decît de obicei acasă, ispitit de plăcerea de-a sta de vorbă cu Andrei Vasilevici Petrov. Discuțară, în cele dintîi săptămîni, despre situația de pe fronturile de luptă și mai cu samă despre situația de pe frontul românesc, apoi despre problema naționalităților din Austro-Ungaria, despre istoria Transilvaniei și a românilor transilvăneni. Vasile vorbea cu o înflăcărare pe care nu o mai simțise din anii studenției. Era deajuns ca Andrei Vasilevici Petrov să deschidă conversația ; armonia glasului său îi pătrundea întreaga ființă, îl făcea să uite frămîntările obișnuite și, din cuvînt în cuvînt, se avînta pînă la marile înălțimi ale cugetării, unde sufletul lui plutea liniștit, în aerul pur al ideilor.

Într-o sară, dîndu-și sama, că, de la începutul cinei, vorbise aproape numai el, se opri deodată și zise :

— Iartă-mă, te rog ! Te obosesc cu atîta vorbărie.

— Deloc — răspunse Petrov zîmbind. — Dimpotrivă, te urmăresc cu o mare plăcere. Sînt chestiuni pe care nu le cunosc și mă interesează să le știu.

— Ești prea bun dumneata, dar eu am trecut de marginile cuviinței. Într-o conversație în care vorbește mai mult unul, celălalt se plictisește.

— Să nu te superi, dar, de crezi ceea ce spui, în-samnă că dumneata nu știi ce-i plictiseala — zise Petrov.

— Plictiseala o înțelegi numai cînd stai într-o țară stră-

ina, între oameni străini, luni de zile, ani de zile, fără o carte de citit, fără a avea cu cine să schimbi o vorbă. Pentru mine, domnule notar, e o recreație să aud pe cineva vorbind. Ca să nu mai pomenesc de îndatoritoarea dumneavoastră bunătate față de mine. Apoi, conștiința că nu stau lângă potrivnici îmi îmblânzește sufletul înăspriț de război. Și peisajul de aici, mai ales văzut de pe umerii dealurilor, seamănă atât de mult cu unele locuri din Ucraina, încît uneori mă simt ca acasă.

— Sînteți din Ucraina? întrebă repede Vilma, mulțumită că, în sfîrșit, i se ivea prilejul să afle ceva despre oaspetele lor, căci Vasile, discret și delicat, nu-l întrebese niciodată nici cine e, nici de unde vine, nici la ce lupte a participat, nici cînd și unde a căzut prizonier, întrebări de care prinșii în război nu prea sînt cruțați.

— Nu, doamnă, nu sînt din Ucraina, sînt din Rusia Mare. Dar familia mea are moșii în Ucraina, și am văzut și eu de cîteva ori regiunile acelea blînde. Numai pădurile dumneavoastră lipsesc acolo. Pe-aici trebuie să fie vînat din belșug, adăogă el, vrînd parcă să nu mai vorbească despre sine.

— Da — răspunse Vasile. — Sînt iepuri, vulpi, uneori întîlnești și căprioare...

Din pieptul lui Petrov se ridică un oftat. Privirile lui se umplură de ceața depărtărilor.

— Sînteți vînat? întrebă Vilma, fixîndu-și în ochii aceia cețoși privirile verzii, adînci.

Rusul zîmbi.

— Cîteodată, doamnă...

De ce zîmbise? Numai de plăcere că Vilma se interesa mai îndeaproape de viața lui, de micile lui pasiuni? Sau a zîmbit inconștient, subț înrîurirea acelor priviri ce păreau că așteaptă ceva?

— Aici ați putea vîna cît vă place, domnule Petrov — zise Vasile —, căci vînat este din belșug, dar vînători nu prea sînt. Doar administratorul ce mai iese cîteodată cu pușca, însă rar detot.

— Ei, dar cine-mi dă mie armă și permisiunea să colind singur prin păduri? întrebă Andrei Petrov, și rîse din toată inima.

— De ce să nu vă dea voie ? Doar nu sinteți oricine ! În cuvîntul dumneavoastră se pot încrede. Trebuie să facem ceva, Vasile ! spuse Vilma cu o asemenea înfrigurare, încît obrajii ei, palizi, se împurpurară, iar privirile i se aprinseră.

Rusul o fixă mut cîteva clipe, apoi, înclinîndu-și capul, zise :

— Vă mulțumesc, doamnă.

— Să știi, domnule Petrov, că voi obține pentru dumneata și arma de care ai nevoie, și dreptul de-a o folosi, spuse cu însuflețire notarul.

*
*
*

La cîteva zile după această discuție, notarul trebui să plece, împreună cu casierul satului, la oraș ca să ridice ajutorul pentru familiile celor duși pe front.

Cînd ieși din clădirea administrației financiare, îi trecu prin față o trăsură. Doi cai ca tăciunile jucau oglinzi negre în soarele strălucitor. Bărbatul tînăr, luxos îmbrăcat, care stătea răsurnat cu o leneșă eleganță pe pernele trăsurii, îi făcu un semn amical cu mîna dreaptă, înmănușată, și, aproape în același timp, atinse cu capătul bastonului din stînga spinarea vizitiului. Omul de pe capră, în livrea cu nasturi sclipitori, cu o pălărie mică și rotundă ce-i acoperea doar vîrfurile capului, împodobită cu un fel de pană de struț neagră, se lăsă adînc pe spate. Abia reuși să strunească fugarii plini de foc, care se opriră cu gîturile încordate, fremătînd și izbind cu potcoavele în caldarîmul de piatră. Vasile Grecu mări puțin pasul, se apropie de trăsură și salută.

— Bună-ziuă, domnule conte !

— Bună-ziuă, domnule notar, bună-ziuă ! Mă bucur că te întîlnesc. — Și domnul cel tînăr, cu fața albă, lungă, cu nasul disproporționat de mare, îi întinse mîna înmănușată. — Ce întîmplare fericită ! Te rog, urcă-te. Mă grăbesc, dar trebuie să te întreb ceva. Am sosit abia azi, și am foarte multe afaceri de aranjat. Iar mîine mi se isprăvește concediul. — Vasile se urcă. Trăsura porni. — Mai întîi, domnule notar, trebuie să-ți mulțumesc.

Te rog să mă ierți că o fac atât de tîrziu, dar pînă acum nu am avut prilej. Am vrut să-ți scriu, însă... cîte nu-s pe capul omului! Dumneata știi că tatăl meu e bolnav? Nu? O! E atins de o paralizie în partea dreaptă. Nu se mai poate ocupa de nimic. Așa că, pentru a aranja chestia cu prizonierii, a trebuit să-mi iau concediu. Îți mulțumesc că l-ai găzduit la dumneata pe contele Andrei Vasilievici Petrov.

— Cum, domnul locotenent Petrov e conte?

— Nu știai? A, da. Ți-am scris la repezeală și am uitat să-ți spun. Face parte dintr-o familie istorică a Rusiei. Cum vă place? Adică, vreau să spun, cum vă-m-păcați cu el, dumneata și soția dumitale? Sînteți mulțumiți de el?

— Încîntați, domnule conte.

— Mă bucur. Dar dînsul, dînsul, nu știi, e mulțumit?

— Știu eu? — răspunse, vădit stingherit de întrebare, Vasile Grecu. — Cred că da... Atît cît poate fi un om în situația lui. Noi facem tot ce putem să-l distrăm, să uite starea în care se află... Dar cine poate ști ce simte un om cultivat, ca domnul Petrov, în sufletul lui?

— Da, ai dreptate, domnule notar. Eu îți mulțumesc pentru ce ați făcut pentru contele Petrov. Dar prizonierii, ce-i cu ei? Fac vreo ispravă? Îmi raportează administratorul că muncesc foarte bine.

— Da, sînt harnici. Le place munca pămîntului. Da' nici nu-i de mirare, că doar cu ea au crescut.

— N-au fost încercări de evadare?

— Aș, de unde? Sînt oameni liniștiți, cu totul cufundați în gînduri. Parcă nu trăiesc, ci numai visează. Unde-i pui, acolo rămîn, ce le dai de lucru, aceea fac, de parcă le-ar lipsi voința, inițiativa.

— Dar certuri între ei, bătaii, n-au avut loc? Nu s-au apucat cumva de băutoră?

— Nu! Dealtfel, sînt supraveghiați îndeaproape.

— Așa și trebuie. Că rusul nu știe să bea, dar știe să se-mbete. Și, cînd e beat, nu-l mai cunoști.

— Cred că nu vor ajunge la beție. Dealtminteri, băutura e și foc de scumpă acum. Să-i auziți, însă, domnule conte, cum cîntă!... Asemenea coruri n-am mai auzit.

— Da, sînt foarte buni cîntăreți. Sînt vestiți. Cîntă și în biserică ?

— O singură dată au cîntat, duminica trecută. De, pînă s-au obișnuit cu liturghia românească...

— Și cîntă rusește, se-nțelege.

— Da. A fost o adevărată sărbătoare !

— Cred — zise contele oftînd. — Dar ofițerul dumneavoastră v-a cîntat vreodată ?

— Nu, răspunse Vasile zîmbind, spunîndu-și că, desigur, contele vrea să glumească.

În clipa aceea trăsura intră pe o poartă larg deschisă.

— Să nu te superi. Te mai rețin puțin — zise contele. — Te grăbești ?

— Nu. Mi-am isprăvit toate treburile.

— Deci te pot ruga să intrăm cîteva minute.

Vasile Grecu abia atunci văzu că se aflau în curtea locuinței contelui.

Coborîră din trăsură, urcară treptele unei scări albe, de piatră, și intrară într-o încăpere mare. Contele, rugîndu-l pe notar să aștepte, dispăru pe o ușă. Se întoarse curînd, aducînd în brațe șase cărți groase.

— Dacă nu te superi — zise el —, te-aș ruga să i le duci contelui Petrov. Sînt romane în limba rusă: Tolstoi, Dostoievski. Vor fi o mîngiere pentru bietul om. Mai ales acum, cînd va afla ultimele vești din Rusia.

— N-are cum să le afle, că la noi vin numai ziare ungurești și românești, și el limbile astea nu le știe, zise Vasile.

— Da' ce-ți închipui dumneata, că el nu știe ce se petrece acolo ?! se miră contele.

— De unde să știe ? întrebă Vasile.

— Cum ?! N-ați vorbit niciodată despre stările din Rusia ?!

— Niciodată. Dînsul n-a pomenit de ele, iar eu n-am vrut să aduc vorba, crezînd că nu știe nimic. Ne-am gîndit să nu-i facem viața și mai grea.

— Bine v-ați gîndit. Dar dînsul știe. Eu l-am cunoscut tocmai în ziua în care aflase despre evenimentele

din Rusia. Era acum vreo trei luni, pe la sfîrșitul lui martie, într-o garnizoană de dincolo de Tisa. L-am întîlnit într-o cafenea. Era beat. Se bătea cu chelnării și striga că l-au otrăvit cu știrile din gazetele nemțești, împrăștiate, numai pețece, în tot localul. Însoțitorul lui nu l-a putut potoli. Atunci a venit o patrulă să-l ia. Cînd a văzut patrula, și-a ieșit cu totul din fire. A apucat o sticlă cu apă și a izbit-o în capul plutonierului. A trebuit să-l iau sub scutul meu, altfel cine știe ce se mai putea întîmpla. Am umblat o săptămînă întreagă ca să-l scap de pedeapsă. Pe urmă am ținut mereu legătura cu el. Cînd, mai tîrziu, mi s-a dat aprobarea să-mi lucrez pămîntul cu prizonieri ruși, am făcut mai multe intervenții să fie introdus în același lot, ca interpret. Nu mai putea să rămîie acolo, în oraș. S-ar fi îmbolnăvit citind ziarele germane, pline de știri din Rusia. Și apoi, mi-a spus adeseori că i-e dor de cîmp, de spațiu, în care să poată respira liber. Eu n-am mai avut prilej să-l întîlnesc, așa că nu i-am putut spune ce am făcut pentru el și nici să-l întreb dacă îi convine. Cărțile astea sînt prima solie pe care i-o trimit ca să știe că nu l-am uitat și că acum e oaspete pe moșia mea.

Povestirea contelui îl impresionă pe Vasile Grecu și-i aduse aminte promisiunea pe care însuși i-o făcuse lui Andrei Petrov.

— Vă rog să-i mai trimiteți încă o solie că e oaspetele dumneavoastră.

Contele îl privi mirat.

— Vă rog să-i împrumutați o pușcă de vînătoare și să-i obțineți un permis de la comenduire, adăogă Vasile Grecu.

Tînărul conte rămase o clipă pe gînduri, apoi întrebă :

— Și-a arătat el această dorință ?

— Nu. E dorința mea. Mi-a spus că-i place vînătoria. Mă gîndesc că ar fi bine pentru el să umble pe cîmp, prin pădure... N-ar mai sta toată ziua în casă...

— Mda... — făcu contele, privind-l cu atenție. — Mda... Ai dreptate dumneata... Însă e și o primejdie...

— Credeți că, avînd o armă, va încerca să evadeze ? întrebă Vasile, uitîndu-se în jos.

— Nu ! Nu de asta mă tem. Ci că s-ar putea să-și facă lui un rău. În starea sufletească în care se află... Dar, fie ! Cred că stînd acolo, la țară, cu dumneata și cu soția dumitale, s-a mai potolit. Însă va trebui să-i obțin un permis, după cum ziceai. Ceea ce, mi se pare, nu-mi va fi nici mie ușor. Totuși, hai să încercăm !

Contele întră iarăși în odaia de unde ieșise și se întoarse ținînd în mînă o pușcă de vînătoare și o tolbă plină.

— Iată, ai aici o armă englezească și cartușele de trebuință. Cînd le termină, îmi scrii și-i trimit altele, — zise el. Și, chemînd un servitor, îi porunci să ducă toate lucrurile la trăsură. — Trebuie să ne grăbim — adăogă contele. — Generalul pleacă din oraș la ora unu.

Ieșiră și se urcară în trăsură. Pe drum, contele zise :

— Dumneata ai aflat, domnule notar, că rușii pregătesc o mare ofensivă în Galiția ? Nu ? De-asta pleacă generalul. Kerenski vrea să-și încerce puterile. S-ar putea să nu ne dea permisul...

Dar, contrar presupunerii contelui, permisul îi fu eliberat foarte ușor. Generalul era într-o bună dispoziție deosebită, la care contribuise, probabil, și o sticlă de coniac, dovedită după o scurtă bătălie în doi.

— De fugit nu va fugi prietenul dumitale, domnule conte, că nu are unde să se ducă. Iar de se va sinucide, cu atît mai bine ! — zise el, cu cinism, înmînîndu-i permisul. — Dar să știi că-ți fac o mare favoare, o extraordinară favoare. Ți-l dau numai pentru că m-ai rugat dumneata. Însă te rog să rămînă secretul nostru. Nu vreau să am neplăceri.

Tînărul conte îl conduse pe Vasile Grecu pînă la hotelul unde acesta trăsese. Pe drum, îi relată întvederea cu generalul.

— Îți mulțumesc încă o dată, domnule notar. Te rog să aveți grijă de nefericitul meu prieten și să faceți și de-acum înainte tot ce puteți pentru el. Adio !

Și trăsura porni mai departe.

Căruța, bine legată și așternută din belșug cu fin, zdrăngănea infundat, în trapul întins al cailor odihniți, pe drumul de-ntoarcere spre Cozla.

De pe bancheta din spatele slugii, Vasile Grecu privea liniștit în depărtarea amurgului, umbrit, la orizont, de o geană de pădure. Era mulțumit că terminase, și repede și cu bine, treburile pentru care venise la oraș. Dar mai mult decît sentimentul datoriei împlinite îl bucura gîndul surprizei pe care i-o va face oaspetelui său cînd îi va înmîna darurile contelui — cărțile și pușca de vîntore. Îi făgăduise că va obține pentru el o pușcă și un permis de portarmă, și iată că norocul îl ajutase să-și poată ține promisiunea făcută. Îi era drag Andrei. Nu-și dădea bine sama de ce, dar, hotărît, îi era drag. Poate pentru că discuțiile cu el îl scosese din cercul sicîiilor zilnice, mărunte și obositoare, și-i oferiseră prilejul să se avînte în lumea ideilor, înaltă și generoasă, unde sufletul lui își putea deschide în voie aripile. Poate pentru că venirea lui îl ajutase să vadă în lumina adevărului, crudă, și nu prin iluziile lui idilice, starea căsniciei lui cu Vilma. Lumina aceasta, deși dureroasă, îl eliberase de chinul temerilor și al îndoielilor și-i dăruise un sentiment de siguranță, de încredere în sine și de putere morală după care rîvnise întotdeauna. Parcă se deșteptase în el un alt om, în stare să treacă dîrz peste suferințele și năcazurile celui de-odinioară. Acest om nou care devenise avusese tăria de caracter de a destrăma prin cîteva atitudini hotărîte, potrivnice pornirilor sufletești, legăturile căsniciei, încercînd să-i dea astfel Vilmei, din ce în ce mai mult, sentimentul eliberării din chingile obligațiilor matrimoniale și totodată posibilitatea de a-și reface viața pe temeiul iubirii. Și-a interzis s-o mai îmbrățișeze de cîte ori venea acasă. Mai mult decît atît. Își mutase patul de lîngă al ei, iar sara nu intra în dormitor înainte de a o întreba dacă s-a culcat. Aceeași putere morală îi dădea tăria de a se purta față de Vilma cu o gingășie și o dezinteresare ocrotitoare de frate mai mare, încît nimeni, nici chiar ea nu putea bănui suferința pe care o ascundea în inima lui. Da,

poate de-aceea îl îndrăgise pe Andrei, pentru că venirea lui îl ajutase să înțeleagă adevărul și, înțelegându-l, să se depășească pe sine cel egoist pentru a putea îndrepta ceea ce însuși, prin egoismul lui, stricase. Dar ce spusese generalul acela? Că Andrei ar putea să-și facă vreun rău cu arma pe care i-o ducea? Așa de blind și de liniștit cum era, așa de cumpătat și de cultivat, i-ar putea trece oare prin gând să se sinucidă? De ce-ar face-o? Întrebarea aceasta îl chină o vreme, dar cum nu-i află nici un răspuns, se hotărî ca, odată ajuns acasă, să ascundă totuși arma și să nu i-o deie lui Andrei decît după ce-l va cunoaște mai bine. Îi părea rău că astfel îl va lipsi pe Andrei și se va lipsi și pe sine de o bucurie, dar, vorba românului, paza bună trece primejdia rea.

Întrînd în curte, Vasile o văzu pe Vilma ieșind în fugă din casă și alergînd în întîmpinarea lui. Inima îi tresări, pătrunsă de-o dulce bucurie, dar totul nu dură decît o clipă, căci Vilma, oprindu-se la cîteva pași de el, îl întrebă :

— Ai adus arma?

Privirea îi era strălucitoare și caldă ca o îmbrățișare. Obrajii — rumeni. Pieptul i se înălța des, agitat de-o emoție puternică; sinii, mici, rotunzi și tari, ca de fetișcană, împungeau prin bluza de mătase.

Rusul apăru și el, surîzînd, în pragul casei.

— Am făcut o prinsoare cu domnul Petrov — zise Vilma cu o rugăminte arzătoare în voce. — Am cîștigat, sau nu?

Vasile o privi lung cîteva clipe, apoi se uită în jos. Sufletul lui, rănit, îl îndemna să răspundă «Nu!». La urma urmelor, așa hotărîse: să nu-i deie, deocamdată, lui Petrov, arma promisă. Dar i se păru c-ar fi meschin dacă i-ar strica Vilmei bucuria așteptată cu atîta nerăbdare și își călcă hotărîrea dintii.

— Ai cîștigat! — răspunse el, străduindu-se să-și ascundă tulburarea. — Am adus arma.

— Și permisul?

— Și.

— Ura! Trăiască! strigă Vilma cu însuflețire, învîrtindu-se într-un picior.

Vasile tresări. Era întâia oară, de cînd le intrase în casă Andrei Vasilievici Petrov, că Vilma se purta astfel, fără să o stînjenească prezența lui. Iar o asemenea bucurie, plină de lumină, izbucnită din inimă, ca o erupție a vieții, Vilma nu-i dăruise lui niciodată.

— Și pe ce ați făcut prinsoarea? întrebă el cu un zîmbet trist.

— Pe un cîntec — răspuse Vilma cu însuflețire. — Domnul Petrov, pentru că a pierdut, trebuie să ne cînte un cîntec rusesc.

Ofițerul rus, vădit emoționat, îi strînse cu căldură mîna lui Vasile.

— Îți mulțumesc — zise el. — Sînteți oameni foarte buni, și deosebit de buni cu mine.

— Închipuie-ți, Vasile — izbucni Vilma —, domnul Petrov spunea că nu știe să cînte. Cu vocea domniei-sale?! E de necrezut! I-am spus: Cum de toți ceilalți prizonieri știu să cînte? Și ce cîntece! Că doară i-am auzit și la biserică! Și dînsul, cu vocea lui...

Dar nu termină ce voia să spună. Se înroși, clipi de cîteva ori, parcă speriată de îndrăzneala ei, și ieși în fugă din cameră.

Vasile se uită lung în urmă-i, apoi chemă sluga și-i spuse să bage căruța în curte și să aducă pachetele în casă.

Cînd văzu arma, Petrov fu adînc mișcat. O luă, o examinează cu încîntare, o deschise, o cîntări în mînă, apoi, privindu-l cu ochi strălucitori pe Vasile, zise:

— Splendidă! Marcă englezească! Mulțumesc, domnule notar! Îți mulțumesc din inimă! Dar unde se mai pot găsi, la dumneavoastră, după trei ani de război, asemenea arme? E aproape nouă!

— Unde-am găsit și cărțile astea, domnule Petrov, zise Vasile arătîndu-i-le.

— Cum, și astea sînt pentru mine?!

— Da. Pentru dumneata. Cine altul ar putea citi rusește aici în casă?

Ofițerul îl privea uimit. Nu-i venea să-și creadă urechilor, dar nici nu-i venea să-l bănuiască pe notar că vrea să facă o glumă de prost-gust.

— Sînt rusești ?

— Da. Te rog, vezi-le. Tolstoi și Dostoievski.

Andrei Vasilevici Petrov păli, își duse mîna stingă la frunte, apoi o întinse, luă un volum, îi pipăi ușor, cu buricele degetelor coperta, îl deschise cu sfială, se uită îndelung, ca pe o fereastră prin care ar fi văzut infinitul, la titlu, la numele editurii, și se cufundă în contemplarea paginilor, întoarse lent, cu o mișcare grațioasă a minii drepte și tandră ca o adiere.

Mut și ferindu-se să facă vreun gest ce ar fi putut tulbura emoția delicată a oaspetelui său, Vasile Grecu îl privea cu o profundă înduioșare.

Petrov puse încet cartea pe masă și își ridică privirile spre Vasile.

— Nu știu cum aș putea să-ți mulțumesc, domnule notar — spuse el cu glas schimbat, vibrînd cald și grav, ca un cîntec greu de jale, pătrunzător pînă-n adîncul inimii. — Nu știu cum aș putea să-ți mulțumesc. Dar unde le-ai găsit ?

— Dumneata ai trecut repede peste dedicația de la pagina a doua a primului volum. Te rog s-o citești. Îți vei da sama atunci că nu eu sînt acela căruia trebuie să-i mulțumești...

Ofițerul îl privi cu mirare.

— Cum aș fi putut face rost eu, un notar, și încă un notar român, în vreme de război, de o armă ? Iar cărți rusești, unde să fi găsit, cînd nici cărți românești nu mai sînt ?

— Într-adevăr — răspunse Petrov —, la asta nu m-am gîndit.

— Ai dumneata un protector, sau mai bine zis ai un prieten puternic. Pe el m-am bizuit și eu cînd am spus că voi obține pentru dumneata o pușcă de vînătoare. Dar — e adevărat — nu știam că sînteți prieteni și că-mi va fi foarte ușor să obțin ceea ce-ți promisesem.

— Prieten e prea mult spus — zise Petrov, ținînd în mîna volumul cu dedicație. — Da, îl cunosc pe conte. Și încă dintr-o împrejurare destul de neplăcută pentru mine. Dar de-atunci nu l-am mai întîlnit. E, într-adevăr, un om cu suflet nobil, generos. Și un om plăcut.

— El s-a interesat mereu de dumneata. Nu știu dacă ai aflat că prizonierii, concetățenii dumitale, muncesc pe moșiile lui.

— Din ce-mi spui dumneata — răspuse cu o undă de mirare Petrov —, trebuie să înțeleg că tot el a intervenit ca să fiu transferat aici?

— Da, domnule Petrov. Știa că ți-ar face plăcere să trăiești la țară.

— Admirabil om! Îi sînt profund recunoscător.

Vilma intră ușoară, veselă, luminoasă. Se opri lângă Vasile.

— Ce bine-mi pare că am cîștigat — șopti ea; dar în aceeași clipă zări pușca și exclamă, luînd-o în mînă și ținînd-o femeiește, departe de trup: — Vai, ce frumoasă e!

Văzîndu-i stîngăcia, Andrei Vasilievici Petrov surise tandru.

— Dar astea ce sînt? — întrebă Vilma, întinzîndu-i pușca și aplecîndu-se mlădioasă să ia o carte. — A! cu litere chirilice! — zise ea dezamăgită. — Cine mai citește azi asemenea cărți? Pentru cine le-ai luat, Vasile? întrebă ea, și ochii-i umblau de la bărbatu-său la Andrei Petrov; apoi deodată pricepu și spuse alintat: — Știu! Cărți rusești. Le aveți în bagajul dumneavoastră? îl întrebă ea pe ofițer.

— Nu, doamnă. Le-a adus domnul notar.

— Sînt toate, și arma și cărțile, de la domnul conte, Vilma — zise Vasile. — Domnul conte cel tînăr îl cunoaște mai de mult de domnul conte Andrei Vasilievici Petrov.

Vilma înălță fruntea, îl privi drept în ochi pe Andrei, apoi, înțelegînd din surîsul lui că tot ce a spus Vasile este adevărat, se întoarse ușoară pe călcie și se îndreptă spre ușă. Dar, trecînd pe lângă o vază cu flori de cîmp, se opri și începu să răsfire buchetul. O boare fragedă de sulfină se risipi în odaie.

— V-a mărturisit deci totul prietenul meu? întrebă ofițerul rus.

— Da, răspuse Vasile.

— Iar eu am pierdut prinsoarea, zise Vilma cu glasul stins, cufundîndu-și fața în flori.

Vasile se înfioră. Din tonul ei înțelese că e gata să izbucnească în plîns. «Doamne! — își zise el, privind-o speriat — numai de n-ar apuca-o criza tocmai acum și aici, de față cu omul ăsta străin!»

— De ce ați pierdut-o, doamnă?

— Eu am făcut prinsoarea cu ofițerul Andrei Vasilievici Petrov — zise ea, întorcîndu-se —, iar acum am în fața mea pe domnul conte Andrei Vasilievici Petrov.

Andrei rîse din toată inima.

— Ei, adică ce vrei să spunei, doamnă? că un conte nu trebuie să-și țină cuvîntul? Dimpotrivă, acum puteți fi mai sigură că ați cîștigat prinsoarea. Voi cînta, doamnă, nu vă faceți nici o grijă.

În sara aceea, Petrov, luîndu-și subt braț cărțile aduse de Vasile Grecu, se retrase mai devreme decît de obicei în camera sa. Și fereastra-i lumină pînă tîrziu în noapte.

Pușca de vînătoare și tolba de cartușe rămaseră agățate în cuierul gol.

IX

Vilma, cînd împlinise zece ani, fusese trimisă la o școală din orașul apropiat. Tatăl său, notarul Perța, avea acolo mai multe rubedenii, oameni bine situați. Dintre aceste rubedenii, alese ca gazdă pentru fiică-sa pe un văr, judecător de ocol, care nu avea copii. Nu-i plătea acestuia mai nimic, dar, toamnă de toamnă, îi ducea din Cozla lemnele trebuincioase, grîu, și, de Crăciun, un porc îngrășat.

Urmînd ca externă cursurile școlii secundare și neavînd nici o colegă care să locuiască prin apropierea casei, Vilma crescuse în singurătate, căci soția judecătorului, temîndu-se să nu i se întîmple ceva rău («Doamne ferește, să nu pățească fata ceva! Mai știi? Să cadă dintr-un pod, să se înece la scaldă, să treacă vreo căruță peste ea... Doamne ferește!...»), nu-i dădea voie să iasă din curte. Și cum nici nu avea ce vorbi cu copila, Vilma se juca ore întregi cu păpușile, stînd singură într-o odaie mare și întunecoasă. Trecuse de patrusprezece ani, dar

rămăsese mică și firavă. Părinții ei se mirau, cînd veneau s-o vadă la oraș, și-n vacanță, cînd Vilma se ducea acasă, întrebîndu-se cu cine o sămăna. Și notarul Perța și nevastă-sa erau oameni voinici, cu fețele rumenite de soarele și vînturile Cozlei. Nu putea fi vorba că i-ar fi lipsit hrana, căci nevasta judecătorului, dacă avea o grijă, apoi aceea era să-i dea de mîncare și de șapte ori pe zi. Numai că Vilma, cît ce gusta din bunătățile puse dinainte-i, se și sătura. Numai în vacanțele mari, cînd venea la Cozla, se mai întrema, alergînd cu alți copii prin soarele și aerul grădinii părintești. Dar și aceste zile de recreație durau puțin, căci, la numai două-trei săptămîni, nevasta judecătorului venea ca o furtună s-o ia la oraș.

— Nu se poate să rămîie aici — zicea mătușă-sa, vorbind repede și ascuțit. — Aici, în sat, se ruralizează. Voi n-aveți idee, nu vă dați sama cît de ușor se ruralizează pînă și domnișoarele cele mai bine-crescute, dacă stau mai mult timp la țară.

— Fugi de-aici, Leontino! îi răspundea notarul, împotrivindu-se. — Ce tot vorbești tu de domnișoare? Vilma e de-abia o copilă. Are ea destulă vreme să se subțieze, să se deie după felul orașencelor. Las-o-n pace să se joace, că acuma-i la vîrsta jocului.

Dar cum și doamna Perța era de părerea Leontinei — că de, o chinuia un abur de mîrire ce i se trăgea din niște amintiri despre o legendară noblețe a strămoșilor —, femeile ieșeau mereu biruitoare. Notarul nu-și făcea prea mult sînge rău din asta. El era un om comod, îi plăcea liniștea și, mai ales, nu voia s-o supere pe nevastă-sa, care, trăgînd a doamnă, își aranjase casa ca la oraș (unde făcuse vreo trei ani de școală) și se purta îmbrăcată ca o cucoană. Îi plăcea și lui că avea o casă frumoasă, o gospodărie bine ținută și o nevastă curată și îngrijită.

La un moment dat notărășița a insistat pe lîngă cumnată-sa ca Vilma să urmeze, paralel cu școala, un curs de croitorie. Leontina s-a împotrivit din răspuțeri («Cum? Vrei s-o pui la rînd cu fetele sărace?! Cu cele ce trăbă să-și agonisească pînea?! Ce Dumnezeu!

Aveți numai o față! Ce, nu sînteți în stare s-o înzestrați?», dar, pînă la urmă, a cedat, căci doamna Perța ținea cu tot dinadinsul la gîndul ei. «Cine știe dacă no-rocul fetei va fi să fie aici sau la oraș — își zicea dînsa. — Dacă se va întîmpla să fie aici, la țară, e bine să știe coase. Nu va trebui să se ducă pentru orice nimic la oraș. Și cîte nimicuri nu sînt de cusut într-o gospodărie, iar femeilor cîte nu le trabă pentru a fi bine îmbrăcate?» Leontina, văzînd că n-o mai scoate la capăt cu cumnată-sa, dacă nu-i intră în voie, o înscrise pe Vilma la un curs de croitorie, frecventat și de alte fete din familiile mai bune ale orașului.

Vilma, nefiînd obișnuită cu lucrul de mîină și neplăcîndu-i, nu a urmat cu dragă inimă acel curs, deși, încă din primele săptămîni, s-a distins prin gustul ei delicat și printr-un deosebit simț al armoniei liniilor și culorilor, ceea ce i-a atras, bineînțeles, laudele profesoarelor. Și poate că s-ar fi retras de la școală, dacă n-ar fi legat prietenie cu două colege. Prietenie? Era mai mult un fel de simpatie. Dar din simpatia asta au izvorît primele raze ce i-au încălzit viața, deschizînd și citeva luminișuri în sufletul ei, pînă atunci posomorit de singurătate. Aceleași fete i-au împrumutat cele dintîi cărți cu povestiri sentimentale, care au adăogat noi umbre de tristețe sufletului ei închis.

Cam în același timp — tocmai împlinise optsprezece ani —, mătușă-sa Leontina începu să o scoată în lume, făcînd vizite împreună, însoțind-o la baluri, îngăduindu-i să rămînă în salon atunci cînd însăși primea vizite. Dar nimeni nu o lua în samă. Fata rămăsese puțintică la trup, plăpîndă, delicată și închisă în sine. Doar privirile ei albastre-verzii se măriseră, se adînciseră și, dacă cineva s-ar fi uitat mai atent, și-ar fi dat sama că privirile acelea văd lumea ca într-un vis, așteptînd să fie trezite la viață.

La un bal s-a întîmplat însă un lucru neobișnuit, care a scos-o din fire pe Leontina. Vilma, după ce a dansat un vals cu un student, nu a mai venit să șadă lîngă mătușă-sa, ci, luîndu-l de braț pe tînăr, a înconjurat de citeva ori, împreună cu el, plimbîndu-se și vorbind, sala de dans; apoi dansară din nou, după care se așezară pe o

canapea, alături ; cînd a reînceput muzica, s-au ridicat și au reîntreat și ei printre dansatori. Obrajii fetei se împurpuraseră, îi răspundea rîzînd studentului și ferindu-și ușor capul, în ritmul valsului, de fața lui.

Odată cu ultimele acorduri, Leontina, încinsă și fierbînd de rușine, pîrîndu-i-se că toată lumea stă cu ochii pe ea, se sculă de pe scaunul unde ședea, porni cu pași hotărîți spre Vilma și o luă de braț.

— E tîrziu, dragă, mergem imediat acasă, zise ea cu glasul asprit de iritare.

— O, nu, te rog ! Să mai rămînem puțin ! E de-abia două... suspină fata.

Leontina o privi mirată. Vocea Vilmei — o voce nouă, pe care nu o auzise încă — îi pătrunse în urechi ca o melodie dulce, ademenitoare. «Ia te uită !...», își zise Leontina, și o clipă fu gata să-i îndeplinească dorința. Dar pe dată se și dezmetici și rămase neînduplecată.

Acasă, mătușă-sa o înfruntă pentru purtarea ei.

— Am făcut vreun rău ? Am dansat, atîta tot. Și ce-i cu asta ? Că doară de-aceea se duc fetele la bal, să danseze, nu ?

Glasul ei nu mai avea nimic din armonia anterioară. Ba, dimpotrivă, răzbătea din el o undă de răzvrătire.

— Bineînțales că de-aceea se duc — răspunse, ciudoadă, Leontina —, dar nu se duc să danseze cu un singur tînăr !

— Dar, mătușico, era cel mai bun dansator ! Dumneata n-ai băgat de samă ?

— Chiar de-ar fi așa, nu se cade ! Lumea începuse să vă urmărească. Ba chiar, dacă nu mă-nșăl, să și vorbească.

— Ei, lumea ! zise, enervată, Vilma.

Apoi, oftînd, se retrase în camera ei, se dezbracă și se culcă.

A doua zi dimineață, Vilma reîntre în ritmul monoton al vieții de mai înainte, pendulînd între școala de croitorie și locuința gazdei sale. Dar în curînd cursurile se încheiară, iar traiul ei deveni și mai cenușiu. Fata mai păstră o vreme în suflet, ca pe o luminîță, amintirea acelei nopți de bal ; apoi, pentru că mătușă-sa Le-

ontina nu o mai scotea în lume decît la balurile «ofici-ale», ale «elitei», de unde n-ar fi lipsit nici s-o pici cu ceară, luminița aceea păli din ce în ce mai mult, pînă cînd, într-o zi, se stinse.

În anul dinaintea căsătoriei, Vilma trăi mai mult între două drumuri : de la Cozla la oraș, și de la oraș la Cozla. Uneori o bintuiau neînțelese, tulburi tristeți ce-i împăinjeneau mintea, îi sugrumau respirația și o făceau să plîngă-n hohote, pînă își pierdea cunoștința ; alteori simțea izbucnind în ea o puternică și dureroasă dorință de a se bucura de viață, pe care însă nu-și dădea sama cum ar putea să și-o îplinească.

Într-o dimineată de pe la sfîrșitul lui mai, notarul Perța și soția sa stăteau de vorbă în verandă. Cu două zile înainte, Perța primise numirea de pretor. Erau bucuroși, bineînțeleș, amîndoi de înaintare, dar și triști că trebuiau să-și părăsească locuința din Cozla. Vilma, venind din grădină, trecu pe lingă ei pîrînd că nici nu-i vede.

Doamna Perța se uită îndelung în urma fiicei sale.

— M-am tot gîndit de-o vreme-ncoace cu cine samănă Vilma — zise ea. — Vedeam eu că samănă cu cineva din neamul nostru, dar cu cine-anume nu știam. Iată, acuma mi s-a deschis mintea ! Acuma îmi aduc aminte !

— Dar de ce crezi tu că trăbă să samene cu cineva din neamul vostru, și nu din neamul meu ? — întrebă Perța, zîbind. — După cîte știu, nu prea vă puteți lăuda cu trupuri atît de zvelte.

— Ba da, ba da ! Ne putem lăuda, așa să știi ! Stai numa să-mi aduc aminte cum o chema — zise c-un fel de înfrigurare, fără a lua în samă ironia soțului ei, doamna Perța. — Dacă nu mă-nșăl — adaoșe îndată — am o fotografie de-a ei făcută după un desen vechi.

Ea se sculă de pe scaun, trecu în odaia de-alături, apoi, nu peste mult timp, bărbatul îi auzi pașii îndesați urcînd scara podului. După vreo jumătate de ceas, doamna Perța se înapoie cu o fotografie veche. Se vedea că îi trebuise mult timp pînă s-o găsească, pentru că încă o mai ștergea de praf.

— Iat-o ! — exclamă ea victorioasă, punînd-o dinaintea noului pretor. — E Piroška ! Piroška Ujvári ! Cînd am găsit fotografia, mi-am adus aminte și numele. Uita-te ! Samănă ca două picături de apă.

Domnul Perța se uită de aproape la fotografie, apoi o îndepărtă, potrivînd-o în lumină.

— Da, într-adevăr. Samănă. Ca două picături de apă nu, dar cîteva din liniile feței și mai ales statura : subțirică, delicată. Dar ce legătură este între neamul vostru și numele Ujvári ? Numele ăsta e al unei familii vestite. Mlădițele lui mai trăiesc și azi.

— O, a fost o întregă poveste cu Piroška asta ! Și-a părăsit familia și a fugit cu unul din neamul Ujvári. A ajuns la Budapesta, la Viena, apoi i s-a pierdut urma. Ai noștri așa o pomeneau, cu numele ăsta străin, deși nimeni nu a știut vreodată dacă au fost cununați sau nu.

Perța zîmbi.

— Voi țineți mai mult la fala numelui, decît la cîntea lui. Hei, soro ! Vremuri apuse, lucruri moarte !

Doamna Perța nu răspunse. Se uită la fotografie cu o uimire îngrijorată.

X

Moartea năpraznică a tatălui ei întunecă și mai mult sufletul Vilmei. Nu părăsea cu zilele odaia, nu vorbea cu nimeni. Mamă-sa, temîndu-se să nu-și piardă și fata, se hotărî să-și înăbușe durerea și să se intereseze mai îndeaproape de Vilma. După cîteva luni de îngrijire, Vilma aproape că își reveni la starea de dinaintea morții pretorului Perța. Dar suferința prin care trecuse se cunoștea totuși : era mai palidă, mai închisă în sine și mai timidă decît fusese. Nesiguranța vieții, de care abia odată cu catastrofa ce se abătuse asupra familiei își dăduse sama, teama de necunoscut și de iraționalitatea morții o învăluia ca o manta rece, sub care inima ei tremura înfricoșată.

În această stare sufletească o cunoscuse Vasile Grecu.

Pentru sufletul lui, înăsprit cum era după luptele cu sine din seminar, după amara hotărâre de a renunța la anii de studiu și de a-și schimba profesiunea și poteca vieții, apariția fetei palide, delicate, cu privirile limpezi și adânci, a fost odihnitoare și înviorătoare ca întâlnirea unui drumet răătăcit printre creste de stînci sterpe și arse de soare, cu o poiană de umbră și izvoare. Subt pretextul că vrea să afle, înainte de a se duce la școală, câteva din tainele notariatului, începu să facă vizite dese domnului Perța. Uneori Vilma trecea prin salon, unde cei doi bărbați stăteau de vorbă. El o saluta, o întreba de sănătate, și fata îi răspundea cuviincios, dar fără nici o însuflețire în ochii ei mari, albaștri-verzii. Cînd se întoarse, după un an, de la școala de notari, o găsi în doliu. Fie că negrul o făcea mai puțintică la trup, mai firavă și mai delicată, fie că se potrivea mai bine cu chipu-i palid și cu ochii ei albaștri-verzii, Vasile, cit ce o văzu, își simți sufletul greu de o dragoste plină de milă. Și pentru că dorul îi dădea mereu ghes s-o vadă, își înteti vizitele la văduva fostului notar.

De la o vreme aceste vizite începură s-o irite pe Vilma. I se părea că nu au nici un rost, mai cu samă acum, după moartea tatălui ei. La un moment dat îi și spuse mamei sale că ar fi bine să-i dea de înțeles lui Vasile Grecu să nu le mai tot bată la ușă. Dar doamna Perța, privind-o lung, îi răspunse :

— Lasă, dragă, să ne mai între și nouă cite un om în casă, că doară nu o să stăm tot singure. Dealtfel nu vād de ce te supără, de vreme ce tu, cînd ne vizitează el, nici măcar nu ieși din camera ta.

Într-o după-amiază, pe cînd doamna Perța stătea cu Vasile în salon, Vilma întră să-și ia o carte, și, la rugămintea mamei sale, rămase acolo. Vorbiră de toate, dar mai cu samă despre război și despre nenorocirile ce le va aduce peste sat. Pe Vilma subiectul acesta nu o interesa, dar îl urmări atentă pe Vasile Grecu, care nu-și mai lua ochii de la ea, învăluind-o într-o lumină caldă, ocrotitoare. Sara, la cină, cînd mamă-sa o întrebă cum i s-a părut oaspetele lor, Vilma răspunse, fără a-și ridica privirile din farfurie :

— Cred că e un om cumsecade. Dar tocmai de-aceea n-ar trebui să ne calce pragul atât de des.

Totuși, cînd, peste cîteva zile, auzi vocea lui Vasile Grecu în salon, întră, spunînd că vrea numai să-i deie binețele, înainte de a se duce la biserică. Dar, luîndu-se cu vorba, se făcu tîrziu și nu mai plecă. În săptămînile ce urmară, fu mereu de față de fiecare dată cînd Vasile Grecu le trecea pragul. Vizitele aceste îi abăteau gîndurile de la nenorocirea ce se prăbușise asupra lor, iar prezența lui, fără să-și deie sama de ce, o făcea să se simtă în siguranță.

Cînd mamă-sa îi spuse că Vasile Grecu a cerut-o în căsătorie și că ar fi bine să nu-l refuze, se sperie. Căsătorie? Dar ce este căsătoria? Patru zile se ascunse din naintea lui. Dar maică-sa insista. Vilma, știind cît de mult suferă de pe urma morții fostului pretor, începu, de la o vreme, să se înduplece cu gîndul. «La urma urmelor — își zise ea într-o sară —, de ce i-aș crește supărarea și nu i-aș face pe voie? Că doară nu se va sfîrși lumea dacă mă voi căsători! Plec de-acasă și-a-tîta! Ce, n-am trăit eu și pînă-acum mai mult cu mătușa decît cu mama? Ori în casa mătușii, ori într-a lui Vasile Grecu, tot aceea va fi. Ba, poate, chiar și mai bine, că-i om cumsecade. Și-apoi voi fi și eu, în sfîrșit, la casa mea.» Și adormi în gîndul acesta. Dimineată îi spuse maică-sii să pregătească toate cele trebuincioase pentru nuntă.

Dar, a doua zi după cununie, cit ce rămase singură, alergă în grajd, luă o funie și se urcă în podul casei. O legase de căpriori, cînd deodată, așa, din bun senin, izbucni într-un plîns cu hohote. Încercă să se stăpînească, dar nu reuși. Puterile i se frînseră. Căzu leșinată. Își veni în fire către amiază. O durea carnea de parcă o bătuse cineva cu un lemn, și se simțea grea ca de plumb, cu mințile tulburi. Întru tîrziu, văzu funia. Se ridică încet, gemînd, o dezlegă, o puse într-un sac și scoborî scara pe pipăite, îngrozită, la fiecă mișcare, că o vor părăsi puterile și că se va prăbuși. După ce coborî și cel din urmă fuscel, se răzîmă de zid, amețită. Păreții se-nvirteau în jurul ei, coborînd și urcînd, de parcă toată

casa ar fi plutit pe un vârtej de ape. Cînd se mai liniști, duse funia la locul ei, intră în casă și se culcă istovită.

Venînd, sara, acasă, Vasile o găsi în pat, cu febră mare. Îngrozit, trimise după soacră-sa. Doamna Perța sosi într-un suflet. Dar, după un ceas, ieși din cameră și-i spuse, calmă, uitîndu-se în jos și străduindu-se să aranjeze cu vârful ghetei înguste un lăicer de care se împiedecase :

— Nu te speria. Nu e nimic grav. Să steie liniștită în pat, și-atîta. O să-i treacă... Ce vrei? Nevastă tină... Se mai întîmplă și-așa...

O săptămîină întregă Vilma nu se dădu jos din pat.

Vasile, cît ce sosea acasă, se-nvîrtea numai în jurul ei, îngrijind-o cu duioșie, ca pe un copil. Încă de-a doua zi nu mai avu febră, iar în a treia zi o lăsară și durerile de cap. Totuși, se simțea toropită de povara unei oboseli nemaisimțite vreodată și rămînea ceasuri întregi nemîșcată, cu ochii închiși. Îl auzea pe Vasile intrînd în odaie, îl auzea mișcîndu-se încet, temîndu-se parcă să nu o trezească, îl auzea întrebînd-o cum se simte, dacă să nu-i aducă ba una, ba alta. Își zicea că ar trebui să nu-i lase întrebările fără răspunsuri. Dar ce-ar fi putut să-i răspundă ? Că nu are nevoie de nimic decît de liniște, că ar vrea să nu o mai întrebe nimic, că nu-și dorea nimic altceva decît să fie lăsată în pace ? Lăsată să se scufunde în pustiul rece din sufletul ei, să zacă acolo singură, pînă nu va mai auzi și nu va mai simți nimic ? Numai noaptea, după ce omul de lingă ea, istovit de muncă și de veghe, cădea într-un somn adînc, numai atunci își deschidea ochii, odihnindu-și în pustiul orb al întunerecului din jur privirile obosite de chinul dinlăuntru ei.

Într-o dimineață, către sfîrșitul săptămîinii de cînd zăcea în pat, trezîndu-se din somnul ușor care o furase către zori și mișcîndu-și pleoapele atinse de lumina soarelui, zări în fața sa chipul lui Vasile. Bărbatul ședea pe un scaun, cu bărbia sprijinită în pumni, privind undeva departe prin fereastra deschisă. Obrazul îi era tras și palid de parcă abia se sculase după o boală grea. O mare tristețe îi gîrbovea spinarea și-i alungea trăsăturile profilului. Vilma nu-și luă multă vreme privirile de pe fi-

gura lui, urmărindu-i atentă tăcerea. Dar cînd Vasile, oftînd, se mișcă pe scaun, ea își coborî repede pleoapele și se prefăcu adormită.

În noaptea care urmă, se gîndi mult la el și la nefecitul lor început de căsnicie. Nu, nu-l ura pe Vasile. Dimpotrivă, îi era milă de el, de suferința lui, de bunătatea lui zadarnică, dar o milă rece, străină. Nu, el nu era cu nimic vinovat, după cum nici ea nu avea nici o vină că acceptase să-l ia de bărbat fără să-l iubească, crezînd că iubirea lui pentru ea și încrederea ei în iubirea lui vor fi deajuns pentru temeiul vieții lor împreună. S-a înșelat. Acum însă era prea tîrziu ca să mai poată schimba cele înfăptuite. Dacă nu voia să se facă de rîsul lumii și să-l doboare pe acest om cumsecade nu-i rămînea altceva decît să se împace încă o dată cu soarta ei posomorită. Își simțea sufletul copleșit sub povara unei dureri grele ca o lespede rece. Lacrămi fierbinții îi izvorau din ochi, prelingîndu-i-se pe tîmple, în pernă. Plînse mult, pînă către dimineață.

Cînd se trezi, Vasile nu mai era în odaie. Ascultă o vreme liniștea din jur, încercînd să prindă un zgomot cît de ușor de pași. Nu se auzea nimic, decît, din cînd în cînd, cîte un zvon depărtat de glasuri venind de pe uliță sau poate din curțile vecine. Se dădu jos din pat, se spălă, primeni așternutul, se îmbracă și se apucă de treabă. Erau atîtea de făcut — de deretecat, de spălat, de șters și de îndreptat — după o săptămîină de boală, încît nici nu-și dădu sama cînd trecu vremea. Cît ce se însăură, gustă ceva în fugă, pregăti cina pentru Vasile și se băgă în pat, fără să mai aprindă lampa.

Tocmai ațipea, cînd auzi ușa de la intrare. Pașii lui Vasile se apropiară de ușa dormitorului, clanța scîrții, apăsată încet, cu grijă, alți pași, apropiați, și o adiere rece, amestecată cu miros de tutun. Nu deschise ochii, nu se mișcă. Pașii se îndepărtară, clanța ușii scîrții din nou, apoi, după o vreme, auzi, venind dinspre bucătărie, clinchetul fraged al unei lingurițe învîrtite într-o ceașcă de porțelan. Se întoarse cu spatele spre patul vecin, hotărîtă să mai rămînă o noapte singură cu tristețile ei, ce-i înghețau sufletul. Și adormi, pîrîndu-i-se că alunecă,

în vis, pe un povirniș cu capătul într-un vârtej de neguri albe.

A doua zi se sculă în zori, trecu în bucătărie, aprinse focul și pregăti cafeaua. Apoi o aduse în dormitor. Vasile tocmai își puneă haina, fiind gata de plecare. Văzînd-o cu tava în mînă, o privi mirat, surise — un suris stingher — și, apropiindu-se, o mîngîie stîngaci pe cap, sărutînd-o ușor pe frunte.

— Cum te simți? întrebă el, coborîndu-și mîna pe umărul Vilmei și vrînd parcă s-o cuprindă și s-o adune lîngă sine.

— Bine, răspunse ea, cu ochii la tavă, neoprindu-se din mers.

— Ieri — continuă el, așezîndu-se pe scaun —, ai derecat toată casa. Nu trebuia să te ostenești. De-abia te-ai sculat din pat... Dacă aș fi știut ce ai de gînd, cheamam pe cineva să te ajute.

— După cum ai văzut, n-am avut nevoie de nici un ajutor.

— Ba nu, era mai bine dacă te-ajuta cineva — răspunse Vasile cu seriozitate. — Dealtfel, am și vorbit cu părinții unei fete. O să-nceapă a veni de mine. Așa mi-a spus maică-ta să fac, și cred că ea știe ce spune.

— Cine?! Mama?! se miră Vilma, și adăogă, pe același ton, privind în jos, cu un suris amar și învîrtînd lingurița în ceașca de cafea: — Ce știe ea?!

— Zice că de-aceea ți s-a făcut rău, că prea te-ai zdrobit cu pregătirile de nuntă, și că, dacă vreau să nu se repete criza pe care ai avut-o, să-ți aduc un ajutor.

Vilma își ridică încet pleoapele și se uită în ochii lui atentă și gravă de parcă ar fi vrut să-i citească gîndurile; apoi, coborîndu-și privirile, zise cu glas liniștit, dar accentuînd într-un fel ciudat cuvintele:

— Bine, Vasile, bine... Dacă tu crezi că trăbă... La urma urmelor, e casa ta și ești liber să faci ce vrei și cum vrei. Dar nu mi-ar plăcea să te-ngrijoreze prea mult sănătatea mea. Criza aceea a fost și a trecut, și alta mai mult nu va fi. Iar toate celelalte se vor petrece, de-acum înainte, după cuviință.

Într-adevăr, în scurt timp, traiul lor intră pe făgașul căsniciilor așa-zise normale, Vilma străduindu-se să nu

se abată cîtuși de puțin de la rînduielele observate în casa părintească. Și deși cîteodată își dădea sama că gesturile și cuvintele ei nu izvorau din inimă, nu renunță la hotărîrea luată : de a se supune întrutotul obligațiilor matrimoniale. La început nu i-a fost peste măsură de greu, pentru că Vasile o înconjura la tot pasul cu iubirea lui devotată și ocrotitoare, care, deși uneori o irita, fără să înțeleagă de ce, îi dăruia totodată un sentiment odihnitor de încredere în sine și de putere morală. Astfel că, după cîteva luni, ajunse să se împace cu viața tihnită dusă alături de notar, la adăpost de grijile, de năcazurile și de lipsurile care-i sîcîiau pe cei mai mulți din jurul ei.

Dar, cam la un an de la cununie, străduința zilnică de-a accepta supusă monotonia treburilor mărunte și fără de sfîrșit ale gospodăriei, plicticoasele, pentru ea, subiecte de discuție care îl interesau pe Vasile — războiul, rechizițiile, morții, răniții, greutățile familiilor văduvite de ajutorul bărbaților plecați pe front — și, mai cu samă, efortul de a-și înfrînge repulsia față de îmbrățișările și mîngîierile lui, începură s-o obosească și s-o apese ca zidurile unei temnițe reci și întunecoase. Cu cit această impresie pătrundea mai adînc în sufletul ei, cu atît mai puternic dorea să se elibereze, să izbucnească din bezna lor, ca o floare proaspăt înflorită, în strălucirea caldă a soarelui de primăvară ce se înstăpînise peste tot jurul.

Casa, gospodăria îi deveniră curînd povară, și, adeseori, parcă încercînd să rupă cercul vrăjit al plictisului zilnic, trîntea porțița în urma ei și o lua pe uliță la deal. Nu se oprea din mers decît în fînațele de pe creasta Măgurii Mici, în marginea de apus a satului. Acolo, se așeza pe un trunchi de copac căzut și rămînea nemișcată o vreme, cu privirile pierdute în zare, de-ai fi zis, văzînd-o, că așteaptă pe cineva. Apoi se ridica încet, parcă ostenită de zadarnica așteptare a cuiva care ar fi trebuit să vină dar nu mai sosea, și pornea agale pe un drumeag umbrit de goruni bătrîni, ce se pierdea în pădurea din apropiere. Se-ntorcea către amiază, cu obraji aprinși de adierile reavăne ce-o învăluiau susu-

rînd, purtînd în brațul stîng un snop de flori și mlădițe înfrunzite.

Într-una din aceste plimbări, pe cînd tocmai se apleca să culeagă un fir de clocotel, o pală de vînt rece îi smulse pălăria din cap și-i involbură scurt poalele rochiei. Se ridică brusc, înfiorată, și privi în sus. Prin frunzarul despletit văzu cerul cenușiu. Își luă repede pălăria din iarbă, o puse pe cap, innodîndu-i strîns, subt bărbie, panglicile mari, albastre, și porni alergînd pe drumul de-ntoarcere. Dar de-abia făcu cîțiva pași, că un tunet puternic se rostogoli, bolborosind, peste pădure. Simți stropi reci pe piept și pe umeri. Ploaia îi călca pe urme. Nu mai avea răgaz să ajungă pînă în sat. Trebuia să se adăpostească. Dar unde? Își aduse aminte că, în plimbările ei, văzuse, de mai multe ori, un fel de colibă, și că o dată se apropiase s-o privească mai de-aproape. Înaltă de un stat de om și rotundă, era temeinic clădită, poate că de paznicii forestieri, dintr-o împletitură de crengi și jipii, întărită cu pociumbi bîrduiți, în jurul unui trunchi gros de gorun, rătezat și cojit, care-i sprijinea, pe mijloc, acoperișul. Alergă într-acolo și ajunsese tocmai în clipa cînd ploaia începu să cadă răpăind.

Istovită de-atîta fugă, își răzîmă fruntea de trunchiul din mijloc, cuprinzîndu-l cu brațele. Rămase așa, nemișcată, o vreme, cu ochii închiși, trăgîndu-și suflul și ascultîndu-și bătăile inimii, năvalnice, vibrînd surd în urechi.

O rafală de ploaie se abătu asupra adăpostului, sfiiriînd și șuierînd ca un fier încins aruncat în apă.

Deschise ochii și își întoarse privirile spre intrare.

Afară, puhoiul se întetise cu vîntul, și tunetele bubuiiau neconținut peste tot jurul.

Un vârtej tîriș de frunze ude pătrunse prin deschizătura intrării, aducînd o undă de aer proaspăt în umbra colibei, mirosind, caldă, a toamnă și a hambar încins.

«Numai de n-ar trăzni...», își zise Vilma, mîngîind cu palmele trunchiul, dulce la pipăit ca pielea. Îi era teamă de trăznete. O teamă ciudată, care, înfiorînd-o,

ii crea totodată o puternică stare de neliniște și o intensă senzație de descătușare.

— Numai de n-ar trăzni! zise, simțind că o-neacă plînsul.

Aproape în aceeași clipă, o lumină strălucitoare îi luă vederea, iar un tunet uriaș, ca o prăbușire scrișnită de stînci despicate în haos, îi înecă auzul. Îngrozită, într-un suprem efort instinctiv de a se apăra, strînse aprig în brațe trunchiul copacului. O lavă fierbinte o cotropi, copleșindu-i simțurile și toropindu-i puterile.

Cînd se trezi din leșin, nu-și dădu sama dintr-odată nici unde se află, nici ce i se întîmplase. Se uita uimită în jur. Auzi cîntece de pasări, foșnet de frunze. Încet-încet își aduse aminte. Va să zică scăpase! Trăznetul acela puternic nu căzuse pe colibă.

Încercă să se ridice, dar nu reuși. O moleșeală adîncă îi toropea pînă și intenția de a se mișca.

Oare cît timp trecuse de cînd își pierduse cunoștința? Nu cumva e foarte tîrziu? Întoarse capul și privi spre intrare. Afară, în iarba udă, scînteiau pete de soare. O ameteală dulce, ca o alunecare în somn, o învălui. Închise ochii. «Numai de n-aș adormi...», își zise tresărind. Respiră adînc de cîteva ori și iarăși se opinti să se ridice. De data aceasta izbuti. Ostenită, se răzîmă cu spatele de trunchi și rămase o vreme așa, nemișcată, adunîndu-și puterile. Apoi, cu pași pipăiți, ajunse în pragul colibei. Se sprijini de un uscior și privi în jur. Peste tot, în iarbă, crengi și ramuri rupte de furtună. La vreo douăzeci de pași în fața colibei, trunchiul unui gorun bătrîn zăcea despicat în două și ars. După ce-l privi o vreme înfiorîndu-se — acolo căzuse trăznetul care o îngrozise de moarte —, Vilma păși pe potecă și, ridicîndu-și cu o mîină poalele rochiei, porni încet spre casă.

*
* *
*

Întrarea lui Andrei Vasilievici Petrov în casa lor întinsese o punte de sinceră apropiere între Vilma și Vasile. Dar această punte avea ca scop doar năzuința amîndurora de a face tot ce puteau pentru ca ofițerul

rus să nu se simtă stingher. Totuși, când se mai sfătuiseră ei atât de intim asupra prinzului sau cinei de fiecare zi, de pildă, decât acum, când îl aveau ca oaspete pe Andrei Petrov? Când se mai bucurase Vilma atât de adânc de darurile pe care i le aducea Vasile și când îi mai mulțumise ea atât de mișcată ca acum, când i-a adus rusului arma de vânătoare și cărțile?

Dar, în vreme ce prezența străinului întindea o punte de apropiere sinceră între cei doi soți, o alta, misterioasă, însă cu mult mai trainică, deși mai gingașă, pornea din sufletul Vilmei, ca un mănunchi de raze, spre Andrei Vasilievici. Prinsoarea făcută în absența lui Vasile a fost cea dintâi întruchipare a acestei năzuințe de apropiere ce începuse să încolțească în inima Vilmei încă din clipa când îl auzise pe Andrei vorbindu-le prizonierilor ruși.

Deși tânăr, Andrei Vasilievici Petrov nu era un bărbat naiv, care să nu priceapă, fie și numai din câteva manifestări, oricât de discrete, simțămintele și intențiile unei femei față de el. Așa că, încă din primele zile ale ospetiei lui în casa notarului, își dădu sama de simpatia Vilmei pentru el și, în sinea lui, se bucură. Dar nu o luă în serios. «Așa sînt toate femeile — își zise el. — Abia așteaptă să întâlnească un bărbat necunoscut ca să-și reverse asupra lui toată simpatia pe care uită să o acorde soțului sau prietenului vechi. În ce mă privește, n-am nimic împotriva. Ba chiar cu atât mai bine. O să-mi facă mai plăcută șederea aici.»

Dar din ziua când făcuse prinsoarea cu Vilma, își schimbase părerea. Nu se mai simțea chiar atât de sigur pe sine.

Vilma era vioaie și veselă cum nu mai fusese pînă atunci. Vorbea mereu, povestind vrute și nevrute, învăluindu-l în farmecul dulce al glasului ei și-n hohotele-i de rîs cristalin. Andrei o privea surîzînd, dar fără s-o asculte, chinuit în sine de umbrele unui trecut îndepărtat, pe care vocea ei i le trezea, dar care nu reușeau să se închege în imaginea unei amintiri. Dintr-o dată însă, când Vilma, alintîndu-se, i-a rostit numele cu o vădită intenție de a-l pronunța cît mai corect rusește, și-a adus aminte. A simțit un junghi pînă-n adîncul inimii.

Glasul Vilmei sămăna cu al unei fete pe care o iubise în adolescență și care murise în brațele lui. Surîsul i s-a stins. O durere adîncă l-a copleșit.

Vilma, fie că observase schimbarea, fie că nu o remarcase, a continuat să vorbească și să rîdă, învîrtindu-se în jurul lui ca o pisică în jurul vrabiei cu o aripă ruptă. Iar cînd, înțelegîndu-se asupra prinsorii, i-a strîns mai tare decît s-ar fi convenit mîna în mînuța ei albă, moale, de copilă, Andrei Petrov s-a înfiorat și nu s-a putut stăpîni să nu o privească adînc în ochi. Lumina ochilor ei, pînă atunci jucăușă, a pilpîit o clipă și a reînviat pătimașă, scăpărînd o scînteie a cărei strălucire Andrei a înțeles-o întocmai.

În aceeași secundă, căruța care îl aducea pe Vasile de la oraș se oprise la poartă.

*
* *
*

Din ziua aceea atitudinea Vilmei față de oaspetele lor s-a schimbat cu desăvîrșire. Privirile ei deveniră tandre, obișnuita ei paliditate dispăru. Înfloreau în fiecare zi, devenind mai frumoasă. Rîsul ei trecea ca o undă de lumină prin sufletele celor doi bărbați.

Numai că Vasile, cu fiecare izbucnire de voieșie a Vilmei, înțelegea mai bine încotro se-ndreaptă iubita lui soție. Ar fi putut să-ncerce să-i stăvilească îndepărtarea de el și apropierea de Andrei Petrov. Avea acest drept și era conștient de el. Dar totodată știa că-l pierduse încă de la începutul căsniciei, de vreme ce Vilma nu-l iubise și nu-l iubea. «Și dacă totuși m-aș opune acestei apropieri — se întreba Vasile —, cui ar folosi o asemenea opoziție? Mie? Nicidecum! Vilmei? Cu atît mai puțin! Căsniciei noastre? Bineînțeles că nu, căci o căsnicie neîntemeiată pe iubirea reciprocă a soților nu este altceva decît un lung proces de divorț cu sentința de despărțire mereu amînată. Deci unica potecă pe care pot ieși din impas și totodată pot să-i dau Vilmei libertatea de a se bucura de viață, așa cum e drept și cum am hotărît, este să mă supun întrutotul adevărului. Așa am făcut atunci cînd n-am vrut să slu-

jesc în altar pentru că nu credeam în taina leturghiei, așa voi face și acum, despărțindu-mă», își încheia el gândurile. Dar deși își dădea sama că aceasta era singura dezlegare potrivită, amîna mereu să o comunice Vilmei și soacră-sii, simțind, că, despărțindu-se, își va smulge însuși rădăcinile vieții. Căci, împotriva tuturor legilor minții, o iubea pe Vilma, și încă din ce în ce mai mult.

* * *

Andrei Vasilievici Petrov, după acel moment de ră-tăcire din care îl trezise sosirea lui Vasile cu darurile contelui, reveni la atitudinea lui anterioară, purtîndu-se cu cea mai mare cuviință și făcîndu-se că nu observă schimbarea din comportamentul Vilmei. Își supraveghia cu atenție cuvintele, surîsurile, gesturile, privirile, hotărît să nu facă nici o concesie neliniștei ce-i creștea în suflet sub ploaia de lumină pe care o revărsa asupra-i iubirea Vilmei. El înțelesese cît de mult o iubește Vasile pe soția lui, și conștiința îi poruncea să nu-și îngăduie nici o slăbiciune ce ar putea răni sufletul acestui om bun care îl primise cu brațele deschise în casa lui. «Voi accepta simpatia ei nevinovată — își zicea Andrei —, dar nu voi face nici un pas mai departe, nu mă voi lăsa tîrît într-o aventură de dragoste cu această femeie delicată și drăguță, e drept, dar care, pătimașă fiind, poate că s-ar fi purtat la fel cu orice alt ofițer i-ar fi trecut pragul. Așa sînt femeile acum, în timp de război. Toate sînt așa. Nesiguranța vieții, așteptarea, primejdiile zilnice, știrile de pe front, sau Dumnezeu știe ce le-a scos din fire, creîndu-le o stare de nervozitate de care inelele nu sînt vinovate.»

Vasile Grecu remarcă purtarea corectă a lui Andrei, și în adîncul sufletului său îl respecta și-l admira pe contele rus pentru atitudinea lui într-adevăr nobilă. Dar simțea că, pînă la urmă, iubirea pătimașă a Vilmei, ațîțată tocmai de această rezistență, va birui. Și un pustiul de gheață îi umplea inima.

Pe la mijlocul lui iulie sosiră și ceilalți prizonieri ruși. Fură împărțiți, ca și primii, la cele două moși din Cozla și la alte trei mai depărtate. Cum cei rămași în sat roboteau mereu prin curțile boierești, unde aveau veșnic câte ceva de făcut, oamenii nu-i vedeau decît duminica, la liturghie, și numai pe aceia care cîntau la biserică. Dar, la puțină vreme după seceriș, începură să apară, cînd ici, cînd colo, pe uliți, îndemnînd boii și mergînd pe lingă carăle încărcate care aduceau sacii sătului la grînarele conților. Cauza înmulțirii lor în sat era chemarea la oaste, în toiu secerișului, a tuturor slugilor boierești între treizeci și șizeci de ani și a încă vreo treizeci de români. Părintele Mihuleț îi spovedi și-i împărțăși înainte de plecare, cum făcuse cu atîtea rînduri de oameni. Dar, văzînd că satul aproape se deșertase de bărbați, nu-l mai părăsea gîndul rău că stăpînirea chezaro-crăiască tocmai de-aceea adusese prizonierii în Cozla, ca să-i poată trimite la măcel pe toți bărbații în putere și astfel să stîrpească sămînța românilor. Întărit în acest gînd și de neașteptata înrolare a ginerelui său, Petru, părintele începu să creadă că tartorul tuturor acestor potriveli era, în satul lor, Ponorî, administratorul. Mai ales că, de cînd îi găzduia pe cei doi ofițeri, acesta se dădea mare și tare în comună. Părea că mai crescuse pe cal și, spre mirarea cozlenilor, de unde pînă atunci vorbea cu ei românește, începu să se facă a nu mai ști decît ungurește.

Dar, cum se zice, în realitate dracul nu era chiar atît de negru pe cît îl vedea popa românesc. Adevărul era că Ponorî, căzut sub influența celor doi ofițeri, își pierduse și bruma de cumpăt ce-o mai avea. La curte, benchetuiala nu mai contenea. Orice reprezentant al împărăției austro-ungurești, de la pretor și prim-pretor, care se abăteau din cînd în cînd prin sat, și pînă la executorul de dări sau la cel din urmă jandarm, era primit cu mare tîmbălău și ospătat boierește. Administratorul părea că s-a deșteptat dintr-un somn greu și îndelungat. Ani de zile crezuse că nu are altă menire pe pămînt de cît să îngrijească de moșiile conților, să

sporească averea lor și, bineînțeles, averea lui. Ba, dacă e spunem tot adevărul, mai mult averea lui decît averea lor. Acum, dintr-odată, fie din cauza tovărășiei zilnice cu cei doi ofițeri, care, în ochii lui, reprezentau autoritatea supremă a Statului, fie din pricina bețiilor necurmute cu acești reprezentanți ai Statului, începuse să i se năzară că și el ar fi un fel de stilp al împărăției, și că menirea lui, aici, în Cozla, printre români, era de a reprezenta, la rîndu-i, zbierînd și înjurînd pe ungurește, guvernul de la Viena.

Din cele două cauze, parcă tot mai de crezut era a doua, căci, de cum însăra, începea în curtea boierească o petrecanie zgomotoasă nevoie mare, ce nu se spărgea pînă în zori. Cîntecele ofițerului celui tînăr erau urmate de altele, zise de glasurile mai subțiri ale cumnatelor și soției administratorului. El secunda pe toată lumea cu vocea lui groasă, de bondar. În răstimpuri, zbierau cu toții în cor. Hărmălaia lor trezea toți cînii satului, care începeau să urle în liniștea adîncă a nopții de vară.

Locuința administratorului se schimbase și într-altfel într-un cuib de petrecanii. Căpitanul, cînd vinul i se suia la cap, făcea ochi dulci celor două fete. El o plăcea mai mult pe cea mai mare, pe Șary : era mai grasă și mai albă. Dar, de la o vreme, amețit de vin, cu privirile împăinjenite, nu-și mai dădea sama care-i Șary și care Öcsi, și le făcea ochi dulci amîndurora. Sublocotenentul, cînd le prindea pe la colțuri și pe culoare, le săruta pe rînd, dar, ipocrit, de față cu Ponori și cu nevasta acestuia, se purta cuviincios. Numai în timpul petrecerilor, cînd se-ntrecea cu băutura, le făcea curte pe subt masă, cu piciorul, stînd cînd lingă una, cînd lingă cealaltă ; dar totdeauna cu grijă să nu-l observe cineva și mai ales aceea din fete care nu era la rînd.

Doamna Ponori, căreia nu-i plăcea obiceiul soțului său de a bea la cîrciumă cu cine se nimerea, era încîntată de aceste petreceri. Ele îl mai adunaseră pe Ponori de pe drumuri. Dar nu numai pentru atîta. Fiind o femeie veselă, ce iubea viața zgomotoasă, își dorea de mult o societate, își dorea să fie gazdă primitoare, nu numai nevasta administratorului, și își mai dorea, de-

mult, încă din prima tinerețe, petreceri cu lăutari și ciardaș. Acuma le avea. Și era bucuroasă de ele. E adevărat că o cam irita năravul căpitanului de-a arunca ochiade nerușinate, la beție, celor două surori ale sale mai mici, dar nu făcea mare caz, zicându-și că, la urma urmelor, cine știe de unde poate răsări norocul fetelor. Zestre bună aveau, slavă Domnului!

Dar cel mai încântat dintre toți era, de bună samă, Ponori însuși. Încântat de societatea celor doi ofițeri chezaro-crăiești, încântat că avea prilej necurmat de băutură și, îndeosebi, că, datorită prizonierilor, câștiga înzecit decât pînă la venirea lor.

*
* *
*

Rușii munceau temeinic, întins, ca niște vite de jug, plătindu-și cu vîrf și îndesat mîncarea pe care le-o pregăteau femeile de la cele două curți boierești.

Cozlenii se împrieteniră degrabă cu ei. Duminicile, mai ales, îi puteai vedea pe unii șezînd pe la portițe, în rînd cu sătenii, care-i îmbiau cu mîncare, cu tutun, și chiar cu un pahar, două de rachiu. Cîte un bărbos ținea pe genunchi un copilaș, îl alintă, îi netezea părul și-i punea o mulțime de întrebări în limba lui ciudată. Copilul rîdea, femeile, bătrînii zîmbeau. Și zîmbea și bărbosul, mulțumit de omenia românilor.

— Nu-s oameni răi, săracii!

— Sînt blînzi ca oile!

— Păcat că nu ne înțeleg limba! Cîte lucruri nu i-am putea întreba de prin țara lor, pe unde se vor fi aflînd ai noștri...

Duminicile și-n faptul sării, după ce satul se liniștea, prizonierii se amestecau tot mai mult printre cozleni. Cîte-un glas de ici, cîte-un glas de colo începea să cînte. Parc-ar fi fost niște semnale. Îndată se adunau mai mulți și cîntau în cor, pe patru voci, cîntece nemaipomenit de frumoase, pline de-o jale profundă, de patimă, cu întorsături calde. Ascultîndu-le, cozlenii se simțeau pătruși de un fel de sfială, ca-n fața unei taine adînci, și sufletele lor se umpleau de milă și de respect pentru oamenii aceștia voinici și fără de noroc, gîndindu-se că desigur

despre țara lor depărtată își aduc aminte cînd se pierc în cîntecele acestea înlăcrămate.

După cîntece, cînd osteneau, prizonierii se așezau pe jos, pe iarbă, și, după ce rămîneau muți o vreme, de parcă sufletele lor ar fi fost plecate cine știe pe unde, începeau între ei o discuție fără de sfîrșit. Cîte unul vorbea mai mult, în tăcerea celorlalți, de părea că-i popă și că ține cazanii în biserică. Nesfîrșite cazanii! Și cînd acela termina, reîncepeau ciorovăiala, și ceasuri întregi nu o mai sfîrșeau, de se mirau oamenii cum de puteau vorbi atîta. Dar ceea ce îi mira mai mult pe săteni era că, din liniștiți cum fuseseră înainte, cînd cîntaseră sau cînd ascultaseră cazania, pe-atît de mult se aprindeau în discuție, fluturîndu-și bărbile mari, dînc din brațe și fulgerînd din priviri.

Cozlenii făceau roată în jurul lor și ascultau în liniște, atenți. Dar ce puteau înțelege ei?

— De bună samă că vorbesc tot de lucruri mari, pentru care se ceartă de obicei oamenii — zise într-un rînd o femeie. — Că dacă și-ar aminti de satele lor, de familii, nu s-ar mînia așa de rău, de gîndești că stau să sară unul asupra celuilalt.

— Despre ce lucruri mari pot vorbi? întrebă cineva.

— Iacă, de pildă, despre țar — răspunse un moșneag sfătos. — Eu l-am întreat pe unu care-a stat într-o sară la noi la porțiță dacă știe ceva despre căderea țarului și despre schimbările din țara lui.

— Ei, l-ai întreat! — zise moș Damian, care se nimerise și el pe-acolo. — Parcă dumneata știi rusește!

— Nu știu rusește, dar uite că l-am întreat! — răspunse moșneagul cel sfătos. — Am zis cuvîntul țar și am făcut ia așa — zise moșul, închipuind cu brațele o izbitoră pe pămînt — și i-am arătat încolo, spre răsărit, unde-i țara lui.

— Și ce ți-a răspuns? întrebă un altul, cu mai multă credință în înțelesul semnelor.

— A făcut și el cu mînile așa un sămn — și moșneagul închipui semnul făcut de rus —, ca cum ai râteza cu o săcure un cap.

— Ciudați oameni! se miră cineva.

— Ciudați și de neînțales ! Uneori crezi că poți despică butuci pe ei, și alteori sar la ceartă din nimica toată.

— Da' de unde vor fi auzit ei de căderea țarului, măi oameni buni ? — se-amestecă iarăși în vorbă moș Damian —, că eu știu că nu le-am vestit-o, limba noastră nu o cunosc, și nici pe-a ungurilor, gazete nu cetesc și, spunea unul, au trecut doi ani de cînd sînt prizonieri.

— De unde ? Da' noi de unde-am știut că se pornește războiul ? Nu vorbea satu-ntreg, înainte cu săptămîni ?

— Adevărat ! Și tot așa a venit și vestea cu înfrîngerea oștilor crăiești, deși jandarmii păzeau să nu sufie cineva vreo vorbă.

— Da' cu intrarea României ? N-am știut noi, aici, încă din dimineața zilei de Sîntă Mărie ? Cum a venit vestea din depărtări ?

Oamenii ar fi dorit să știe mai multe, de-o pildă, dacă le părea bine rușilor, au ba, de căderea țarului. Dar prizonierii îi priveau lung și nu răspundeau. Fie că nu înțelegeau, fie că se făceau că nu înțeleg. Sau, poate — cine știe ? —, nu voiau să vorbească despre treburile lor de-acasă cu niște oameni care, deși cumsecade, erau, totuși, străini.

După vreo șase săptămîni de cînd sosiseră în Cozla, unii prizonieri, mai ales din aceia care lucrau la curțile boierești din sat, începură să priceapă cîteva vorbe românești, și românii aflară că, în Galiția, au început din nou luptele, că rușii atacă, și că mari bătălii se dau și în România. Mai aflară că, în Rusia, țarul, cu tot neamul lui, și-a pierdut urma, că nu mai poartă el conducerea țebilor și că în curînd se va pune capăt războiului. Rușii vor intra din nou în împărăția chezaro-crăiască, vor ajunge pînă la Budapesta, apoi pînă la Viena, și atunci se va încheia pacea. Mai aflară că în Rusia moșiile boierești vor fi împărțite țăranilor, că oștenii de-abia așteaptă să se isprăvească războiul ca să se întoarcă acasă și să-și ia în primire pămînturile.

Fierberea în rîndurile prizonierilor era acum mai mare ca niciodată. Erau mai vioi, mai sprinteni, tristețea

le dispăruse din priviri. Mereu se adunau grupuri-grupuri și începeau discuțiile acelea nesfârșite, de uitat să se mai ia de lucru. Ori, dacă se apucau de lucru, cum grupul era gata format, de îndată porneau discuțiile. Soldații din gardă năvăleau adeseori pe ulițe, cu armele în mâini și împrăștia adunările. Dar, oricît se străduiau soldații, nu puteau împrăștia toate grupurile, pentru că ei erau puțini, iar rușii mulți și răspîndiți pe marile depărțări ale moșilor.

De la o vreme, fierberea întră și-n rîndurile cozle-nilor. Știrile despre noile lupte din România, despre victoriile rușilor în Galiția începură să le deie noi nădejdi.

— Poate-i aduce Dumnezeu !

— Ce-ar fi să tragem clopotele ? Așa, fără poruncă de la nimeni. Numai să-i speriem puțin pe cei de la curte, că ei trăbă să știe de bătălia din Galiția.

Vorbele zburau de la o casă la alta, și cită vreme ținu înfrigurarea rușilor, nici românii nu-și prea bătură capul cu trebile lor.

Dar, după vreo două săptămîni, prizonierii se liniștiră și se apucară iarăși de muncă, spre bucuria lui Ponori, care, cît ținuse neliniștea rușilor, socotind cîți bani pierdea din cauza lor, umbla călare de colo pînă colo, înjurînd și blestemînd mereu și trimițîndu-i pe soldații din gardă să le spargă adunările și să-i ție din scurt.

XII

Un bun prilej de-ai asmuți pe soldații din gardă împotriva prizonierilor îl dădu, într-una din zilele acelea, moș Damian, pîrgarul satului.

Era în a șasea duminică în care rușii cîntau la sfînta liturghie. Femeile, bătrînii, încă după întîia duminică, vorbeau mereu despre frumusețea cîntărilor corului rusesc.

— Nici la vlădicie nu cîntă așa !

— Îți vine să crezi că-n trupurile lor mari se-ascund arhangheli, și că aceia cîntă, nu niște oameni ca și noi.

— Și uite că popa nost' se-nțalege cu ei! Mare minune! De unde știe sfinția-sa cînd să-nceapă «Iară și iară cu pace Domnului să ne rugăm»?

— Dar ei cum de-nțaleg cînd trăbă să răspundă?

— Și nu-i de mirare că noi nu pricepem vorbele, da' cîntarea totuși o pricepem? Știm cînd e «Unul născut», cînd e «Carii pe heruvimi», cînd e «Cuvine-se cu adevărat». Cum se poate una ca asta?

Cozlenii se întrebau așa și se minunau, avînd mereu în urechi și în suflete dulceața nespusă a cîntărilor bisericesti intonate de corul prizonierilor.

Cu această dulceață în suflet, amețită parcă de ea, se întorsese de la prima liturghie și lelea Marina, nevasta lui moș Damian.

De dimineață se zvonise că ar fi să cînte rușii, dar cei mai mulți nu crezuseră. Cum să cînte dacă nu știu românește și nu se pot înțelege cu popa? Marina nu crezuse nici ea că vor cînta, dar voise să se folosească de zvon ca să-l ducă pe pîrgar la biserică. De ani de zile bătrînul nu mai călcase pragul lăcașului dumnezeiesc, și ca mîne-poimîne se va-ntîlni cu sfinții, și-atunci ce-o să le spuie? Că a stat și în sfînta duminică la cîrciumă? Îi pusese deci de-cu-sară hainele de sărbătoare lîngă pat. Dar, dimineață, moșul nu se lăsă ademenit. Le văzu, zîmbi pe subt mustață și își prîmeni numai cămașa. Ieșind la porțiță, își umplu pipa și începu să colbăiască.

— Da' n-ai văzut, omule, hainele toate? il întrebă Marina, venind repede după el la porțiță.

— Ba, le-am văzut!

— Și de ce nu le-ai îmbrăcat?

— Da' ce, sînt Paștile? Să-mi ieu pieptarul pe căldura asta?

— Să vii la biserică, păgînu! Or să cînte azi rușii!

— Cîntă dracu!

— Ptiu! Ucigă-te cel-din-pietre! — făcu lelea Marina, scuișîndu-și în sîn. — Da' tu nu te temi de Dumnezeu să vorbești așa?

— De ce să mă tem? Că tu te-apuci să vorbești prostii? Cum să cînte rușii în biserică, tu muiere, cum?

Nu-i vezi, săracii de ei, că nu știu zice decît hleba și nema ?

Femeia intră în casă, se găti de biserică și, ieșind pe porțiță, începu să-l tragă de mîneacă.

— Hai, nu mai sta, că-i tîrziu, zise ea.

Moș Damian se sculă oțărît, se scutură de scaiul lui de muiere și porni spre crîșmă.

— Of, că nu te mai satură Dumnezeu odată, păgînule ! suspină ea și porni, amărîtă, spre casa Domnului.

Rușii cîntară atunci întîia oară în biserică.

Cînd sosi acasă, lelea Marina îl găsi pe moș Damian în păcel, lîngă părete.

— N-ai fost, păgînule, nu m-ai ascultat — începu bătrîna, și n-ai gustat dulceața cerească.

— Dă-mi pace, femeie, nu-mi amări zilele ! Știu, am auzit.

Și moșneagul se întoarse, întunecat, cu fața la părete.

A doua duminică ar fi vrut să meargă și el la biserică, să-i audă, dar nu apucă, pentru că în zorii zilei îi pică o rudenie care nu locuia în sat, ci la hotar, cîțiva kilometri depărtare. Deci, în loc de biserică, ajunseră la crîșma mîrgineanului, de unde bătrîna, oricît se chinui, nu-i putu urni.

Dar în celelalte duminici moș Damian nu mai scăpă prilejul de-ai auzi. Și de fiecare dată clătina de fericire din cap, iar ochii i se înlăcrămau.

Într-a șasea duminică, moș Damian ieși de la biserică hotărît să facă ceea ce mai de mult își pusese în gînd.

— Dacă nici o astfel de cîntare nu-i vrednică de-un adălmaș — zise el, murmurînd de unul singur, în drum spre cîrciuma mîrgineanului —, atunci ce mai poate fi, în lumea asta, vrednic de adălmaș ?

Nu se împăcase nici pînă acum în sufletul lui că atunci, la sosirea prizonierilor, nu-l lăsaseră soldații din gardă să-i omenească pe oamenii aceia năcăjiți și oste-niți de drum.

Cum era cu capul limpede, înțelese, socotind în minte, că banii pe care-i are el nu-s destui pentru atîția inși cîți cîntaseră în biserică. Vreme de trei ceasuri colindă pe la cei mai bogați din sat. Văzîndu-l ieșind pe-o

portită și întrînd pe alta, mulți se-ngrijorără : Oare ce porunci noi ne mai împarte pîrgarul ?

Cînd crezu că a strîns destui bani, moș Damian se duse ață la crîsmă să puie la cale adălmașul. Moșul știa că-n cîrciumă nu-i lasă patrulele să între. De-a- ceea se gîndi, se socoti, și, pînă la urmă, găsi ceea ce căuta. În curtea celei de a treia case boierești din sat, acum proprietate a Statului, erau stivuite vreo zece trunchiuri de stejar, pe care le aduseseră pentru niște reparații și le lăsaseră să se usuce. În spatele lor, pînă-n zidul curții, locul era înecat de bălării mari și de tufe dese de soc. Acolo se adunau grupuri mai mari de ruși, fie ca să discute între ei, fie ca să cînte. Printre aceștia din urmă erau și din aceia care-l ridicaseră pe moș Damian, în atîtea duminici, pînă în al nouălea cer. Acolo deci trebuia ascunsă băutura.

Moș Damian potrivi atît de bine lucrurile, încît, după ce veniră rușii și el le descoperi taina, aceștia izbucniră în hohote de rîs atît de puternice, încît coridoarele casei boierești răsunară ca de tunet.

La început se înfruptară numai vreo douăzeci de ruși, apoi mai veniră vreo zece, apoi și alții, mai mulți, aduși de zvonul băuturii. Cîntaseră toți în biserică ? Dumnezeu știa ! Moșului nu-i păsa de cîntaseră sau nu. El era îngrijorat că, de vor veni și mai mulți, nu le va ajunge băutura. Dar alții nu mai veniră. Stăteau de po- vești cu oamenii, pe la porțițe sau pe ulițele satului.

De cîte ori se întorcea cîte unul din ascunziș și se apropia de moșneag, care stătea și el de vorbă în piață, îi zîmbea și-i zicea :

— Harașo ! Bun Damian ! Bun !

După ce se perîndară a treia, a patra oară, înce- pură discuții înfocate, dar fiecare trăgea totodată cu ochiul să vadă de nu zăbovește prea mult cu clondirul la gură cel ce era la rînd. Larma se făcea tot mai pu- ternică, ochii începură să se tulbure. La un moment dat se auziră cîntece, dar acum nu mai erau armonioase, ci mai mult sălbatece și pătimașe.

Deodată, doi din ei se repeziră și-l traseră pe un al treilea, de cizme, din bălării. Era un prizonier cu barba de culoare aprinsă, ca blana de vulpe în lumina soa-

re lui, slab, lung, cu obraji căzuți. Păcatul lui era că, pe cînd ceilalți cîntau, el, cum îi venise rîndul la băutură, se lăsase pe burtă, în bălării, pusese la gură o sticlă pîntecoasă, îmbrăcată-n nuiiele, și supsesse din ea ca un șarpe care ar fi dat de lapte. Cînd l-au prins, era prea tîrziu. Sticla era goală. La cîteva clipe după ce l-au scos din bălării și l-au pus pe picioare, eliminîndu-l astfel dintre ei, ca pe un călcător de rînduială ce se dovedise, acela începu să se clatine și se prăvăli cît era de lung. Pilda lui ar fi putut să-i dezguste. Nu i-a dezgustat. Dimpotrivă, i-a atras și pe alții. Cîți putură scăpa de sub supraveghierea tovarășilor, sugeau acum cu sete din rachiul tare, aproape numai spirt.

Moș Damian, care, socotindu-se gazdă, se întorsese între oaspeții săi, era mîndru de isprava lui.

— Beutură odată, nu liurcă! zicea el, bătîndu-i pe umeri și uitîndu-se cu satisfacție la cei prăvăliți sau la aceia, tot mai mulți, care, clătîndu-se pe picioare, jucau, urlau, făceau gesturile dezrădăcinate.

Cîntecele începură să se-ncurce. Larma să crească. Vreo cîțiva se luară la ceartă, se prinseră de piept. Cînd îi văzu pe aceștia, moș Damian se înduioșă.

— Săracii de ei — zise el —, nu mai sînt dedați cu beutura, de-aceea-i trăznește-așa de-n grabă.

Curînd prizonierii nu mai făcură nici o taină din cheful lor. Scoaseră sticlele din bălării — mai erau patru de toate, pîntecoase și îngrădite-n nuiiele — și-ncepură să-nchine virtos. Moș Damian, ca gazdă ce se afla, trebui să guste și el mereu. Două se isprăviră-n grabă. Una, după ce o goliră, fu învîrtită peste cap de o namilă de muscal cu pieptul păros și aruncată pînă-n mijlocul drumului. Pentru a doua se iscă o ceartă violentă, nimeni din cei de față neștiind cine a golit-o atît de repede. Larma și strigătele creșteau. Veniră și alți prizonieri, din alte grupuri, să guste și ei cîte o gură. Dar cei cu vechime se împotrăviră amarnic. În curînd nu mai rămase în sticle nici un strop de leac, și cei care se mai țineau pe picioare se încăierară cu nou-veniții.

Nu trecu mult, și beția izbucni feroasă, cum nu mai văzuseră cozlenii și nici nu-și închipuiseră că

poate fi o beție. O namilă de om cît doi, cu un cap mare și stufos, de berbec, se aruncă, împungaci, cu glăvățina în zidul curții domnești, de parc-ar fi vrut să-l spargă; altul, trîntit la pămînt, tirîndu-și barba prin țărîna, plîngea și se ruga de un vecin să-l înjunghie cu cuțitul; al treilea bătea mătănii, se închina și clătina din cap de parcă încerca să dezlege o taină și nu reușea; al patrulea se băgase sub unul din trunchiurile de stejar și cînta de-acolo popește; unii se tirau în patru labe, de parc-ar fi căutat să iasă dintr-o îngrăditură și nu reușeau; alții se îmbrățișau, amestecîndu-și bărbile și lacrămile; iar pe deasupra celor căzuți la pămînt, stăpînea mînia dezlănțuită a celor ce se mai țineau pe picioare.

La început, cozlenii, adunați de pe toate ulițele satului, îi priviră îngroziți, făcîndu-și cruce și neînțelegînd ce i-a apucat, ce i-a putut schimba atît de cumplit. De ce se bat? De ce plîng? Ursul acela de om de ce stă călare pe zidul curții și tot închină din cap, cum fac caii de căldură? Dar cei doi gligani bălani, de ce se țin de mină și se leagăna cînd la dreapta, cînd la stînga? Doamne ferește! Au băut! S-au îmbătat! Bine, se mai îmbată creștinul, dintr-un năcaz, dintr-o bucurie. Dar nu dă nebunia peste om dintr-o gură de rachiu!

Larma crescînd peste satul întreg, pătrunse și-n casa administratorului, unde gazde și oaspeți tocmai închinău un pahar de palincă înainte de-a se așeza la masă. Sublocotenentul sări de pe scaun ca mușcat de șarpe și țîșni pe ușă.

— Ce este? Ce s-a întîmplat? întrebă căpitanul, cu limba legată.

El apucase să se cîntească încă de dimineață, stînd de vorbă cu Ponori despre mersul războiului, și acum era gata, făcut.

— Se pare că se bat dobitoacele acelea de muscali, răspunse Ponori, și, aruncîndu-și arma în spate, ieși țanțoș după sublocotenent.

Se auziră semnale, ordine. Patrurile de pază se adunară în grabă.

— Să dați fără milă! Să dați să stingeți! strigă Ponori, cu ochii holbați, ca scos din fire.

— Domnule Ponori — îl întrerupse rece sublocotenentul, ridicînd puțin glasul pentru a se face auzit și ascultat fără zăbavă —, domnule Ponori, dumneata vezi-ți de trebile domniei-tale și lasă grija armatei pe spatele noastre. Rușii sînt prizonieri de război, nu tîlhari, domnule administrator. Și, întorcîndu-se spre soldați, le dădu cîteva ordine scurte.

Oștenii porniră în pas alergător, cu puștile în mînă. Din fugă, puseră baionetele la arme. Dar toate pregătirile de asalt ale soldaților se dovediră zadarnice. Cei mai mulți din prizonierii care băuseră zăceau la pămînt, fie dormind adînc, fie în neputință de a se mișca. Unii, care mai puteau vorbi, își dezgoleau piepturile păroase, gemînd în limba lor :

— Împuşcă, batiuşka, ucide!

— Bieții oameni! — ziceau cozlenii, adunați roată în jurul locului. — Tare trăbă să fie ei năcăjiți, dacă la beție cer să fie uciși!

Soldații se străduiră să-i ridice în picioare, stropindu-i cu apă rece, aburcîndu-i. Zadarnic! În cele din urmă, se hotărîră să-i lase acolo pînă dimineață.

Gemetele și urletele prizonierilor beți se mai auziră o vreme. Apoi satul se liniști.

*
*
*

Atunci, moș Damian ieși din bălării, dintre tufele de soc, cu sticlele goale în mîni. Se uită la cei întinși pe jos și, trecînd printre trupuri, zise, clătînînd din cap :

— Bine, măi firtați, așa sînteți voi de slabi la fire? Cîte kilograme ați băut? Numărîndu-vă, nu vine nici cîte o jumătate de cap de om. Acuma, se poate că unii din voi să se fi lăcomit și să fi supt prostește. Da' de-o jumătate de rachiu cine se-mbată? Nici măcar o muieră mai în vîrtute! Ei, săracilor! N-ați mai băut de mult, asta e!

Unul din prizonieri se ridică în genunchi și, după ce pocni din degete, începu să se închine.

— Ce pozne-s astea, bre tovarăşe? — întrebă moş Damian, crezînd că rusul trebuie să-l înţeleagă de vreme ce rostise cele două cuvinte din urmă. — De ce nu poţi avea pace? Ce te arde? La ce te gîndeşti?

Dar muscalul nu-l auzi şi îşi văzu de închipuirile lui, iar moşul, cătrănit rău, porni să ducă sticlele la crîşma mărgineanului. «Oameni buni or fi ei, nu zic ba. Dar nu-i duh în ei nici cît într-o muiere!», îşi zise moş Damian pe drum. Şi se gîndi la superioritatea lui: «Cît pot bea eu pînă să-mi vină să cînt? Şi, cîntînd, cît mai pot eu încă să beau? Şi dacă întrec măsura, ce, mă iau la ceartă cu cineva? Sau mă apuc să plîng? Doamne fereşte! Mă culc şi dorm buştean. De plîns plînge baba, că ea se supără, da-i trece şi ei, cum îmi trece şi mie beţia. Pe cînd aştia, dacă se-mbată, cîte minuni nu sînt în stare să facă? Din neclintiţi şi muţi, ajung să urle şi să sară pe păreţi. Hm! Oameni ciudaţi! Dar de cîntat, n-am ce zice, cîntă cum n-am mai auzit şi nici n-am mai pomenit!» Cu acest gînd intră în crîsmă şi dădu în primire mărgineanului primul transport de sticle.

Mitruţ era îngrijorat.

— Eu nu ştiu şi n-am ştiut nimic, moş Damiene!

— Vezi bine că nu!

— Dumneata ai cumpărat rachiul şi l-ai dus ca să vă omeniţi.

— Bine, bine, Mitre! Da' de ce tremuri așa? zise moş Damian, surîzînd batjocoritor.

— Da' nu tremur deloc! Însă, la o adică, aş vrea să jurăm amîndoi pe acelaşi înţăles.

— Bine, Mitre, eu am făcut-o, eu răspund! Tu să n-ai nici o grijă dinspre partea asta. Dă-mi mai bine un păhărel, că-n astea-i vînt, zise el, arătînd sticlele.

După fiecare transport de sticle goale, moş Damian zăbovea cîte puţin în crîsmă, gustînd cîte un păhărel ca să alunge tristeţea din el. Dar cum nu reuşi, plecă acasă şi se culcă.

A doua zi, isprava lui fu descoperită, şi moşul stătu două săptămîni la răcoare, spre marele năcaz al lui Vasile Greu, care astfel rămase nu numai fără ajutoare în cancelarie, dar şi fără slujbaş.

Cîteva zile după beția prizonierilor, cozlenii se feriră din calea lor, părăindu-li-se că poartă ceva împungaci în priviri și temîndu-se să nu-i apuce din nou nebunia aceea. Dar rușii erau liniștiți, tăcuți și blînzi cum fuseseră mai nainte. Oamenii se apropiară din nou de ei, și unii dintre prizonieri începură a o rupe bine românește.

XIII

Prin septembrie, mai trecînd toiul lucrului, cei doi ofițeri chezaro-crăiești căpătără îndrumări să împartă prizonierii pe la gospodăriile țărănești care voiau să se folosească de ajutorul lor.

Părintele Mihuleț ceru patru. Rămăsese fără nici o slugă, și cum Petru nu se mai întorcea, iar din partea lui Vasile moșia ar fi putut rămîne nemuncită, părintele nu mai răzbea cu munca și cu alergătura. Cei doi ofițeri fură gata să-i împlinească dorința, dar administratorul se împotrivi. Aflînd de această opoziție, preotul ceru ajutorul notarului, și Vasile Grecu, prin mijlocirea lui Andrei Vasilievici Petrov, reuși să-l înduplece pe căpitan să treacă peste împotrivirea lui Ponori.

— Ne face și părintele destule servicii, domnule administrator — zise șvabul, încercînd să-l îmbuneze. — Le face slujbele la biserică, îi împărtășește cînd sînt bolnavi, le sfințește apa și — poate nu știi — n-a vrut să primească nici un ban pentru ostenele lui.

Patru prizonieri puternici, întunecați și bărboși, intrară în slujba părintelui. Bătrînul începu să mai răsuflă. Se vede că intrarea rușilor în curtea sa fusese cu noroc, căci nu mult după aceea îi sosi o scrisoare de la ginerele său, dascălul Petru Grecu, în care acesta îi dădea o veste bună. Scăpase de front mai înainte ca unitatea lui să fi fost trimisă în luptă. Fusese mutat în mai multe garnizoane, iar acum era repartizat la serviciul de aprovizionare al armatei.

— Cumpără vite de prin sate, și nutreț, spuse tare părintele, parcurgînd cu ochii scrisoarea și tălmăcindu-i înțelesurile pe scurt.

— Ce face?! întrebă lelea Ana, uimită.

Părintele clătină din cap și zîmbi.

— Își scapă omul capul cum poate. Bine că a cunoscut meșteșugul de-acasă. Ei, cuscră, nu ți-am spus eu că toată armata-i putredă? Numai bani să ai, că îți mîntui capul și din gura tunului. Iată, ne mai cere încă vreo cîțiva creițari, dar scrie că-s ultimii. Scrie că de-aci încolo-i domn, și că se prea poate să facă el rost de bani, să ne-ntoarcă paguba, și încă să-i mai și rămîie. Țsta nu samănă cu răposatul, cuscră! Mi se pare că e copilul dumitale.

Pilda părintelui fu urmată de alții, și, către toamnă, în vreo douăzeci-treizeci de gospodării țărănești se-nvîrtea cîte un rus, ori chiar doi, iar cînd se puse iarna, pe lîngă mai multe sânni cu lemne și cu gunoi mergeau, cu biciul pe umăr, prizonieri ruși.

XIV

Andrei Vasilievici Petrov rămăsese nestrămutat în hotărîrea luată de a nu se lăsa antrenat de Vilma într-o aventură de dragoste. Era sătul de astfel de «romante» — iubiri repezi, arzătoare, mai mult o descărcare a simțurilor, decît o pornire a sufletului. În societatea din care provenea și în care se-nvîrtise pînă la izbucnirea războiului, cînd împlinise douăzeci și doi de ani, trecuse, și nu numai o dată, prin astfel de aventuri. Iar după izbucnirea războiului, în Rusia, în Polonia, în Ungaria, peste tot unde-l purtase soarta, întîlnise femei care, de la cea dintîi întîlnire, cînd de-abia îl cunoscuseră, erau gata de atac. Nu văzuse el patrulele scoțînd cu forța din vagoanele soldaților, la plecarea dintr-o localitate într-alta, zeci de femei care nu mai voiau să-i părăsească pe «iubiții» lor de o săptămînă? Nu a pătruns, odată cu războiul, aceeași stricăciune în toate clasele sociale?

Era decis să nu facă nici o concesie, nici sieși, nici Vilmei, în această chestiune. Pentru a fi cît mai sigur că nu se va abate de la hotărîrea pe care și-o impusese, își stabili cîteva «poziții întărite», cum le numea el. Una

din aceste «poziții» era amintirea acelei prietene din adolescență care-i murise în brațe și pe care o iubise cu toată pasiunea romantică a vârstei de nouăsprezece ani. Își dădea sama că această «poziție» era totuși vulnerabilă, de vreme ce i-o sugerase tocmai prezența Vilmei, prezență vie, ce ușor s-ar fi putut suprapune peste o amintire îndepărtată, a cărei imagine reușise atât de greu să o recompună. Dar își spunea că dacă o va păstra în tainițele sufletului și o va opune încercărilor Vilmei de a-l cuceri, va reuși să reziste. A doua poziție de rezistență pe care și-o stabilise erau cărțile aduse de notar de la oraș. Abia aștepta să le recitească, acum, în prizonierat, când toate perspectivele de-odinioară ale vieții lui erau închise, să se întoarcă prin paginile lor în patria lui și în trecutul pierdut. Era hotărît să-și facă din aceste cărți un altar al sufletului și să întirzie zilnic lângă ele câteva ceasuri, pentru a le pătrunde toate înțelesurile și toate tainele. În vremea ce-i va rămîne după îndeplinirea obligațiilor de translator pe lângă cei doi ofițeri imperiali, va hoinări, cu pușca în mână, prin pădurile din apropiere — și astfel va reuși să steie departe de Vilma și de încercările ei de a-l ispiti.

Încă de a doua zi după sosirea lui Vasile Grecu cu darurile tinărului conte maghiar, Andrei Vasilievici Petrov se închise în cameră și începu să citească. Nu se arăta decît la vremea mesei și cînd era și Vasile acasă.

Într-una din zile, pe cînd, cufundat în lectură, lua parte, vrăjit de frumusețea Annei Karenina, la balul de la prințul Scerbațki, simți deodată o respirație ușoară, caldă, trecîndu-i pe lângă urechea stîngă, iar pe umăr, adierea ușoară a unei mîni. Înfiorat, sări de pe scaun, răsturnîndu-l.

— Te-am speriat? — îl întrebă Vilma, privindu-l adînc în ochi. — De ce te uiți așa la mine? Doar nu sînt o fantomă! — Și izbucni într-un rîs nestăpînit, cu lacrimi. Ochii ei păreau două nestemate albastre-verzii strălucind în rouă. Apoi adăogă surizînd: — Ar trebui să te vezi într-o oglindă ca să-nțelegi de ce rid. Dar ce bine-mi pare că te-am speriat! Meritai să te fac să-ți sară inima!

Andrei o privea uimit. Vilma respira adînc, și pieptul ei, tînăr, rotund și tare, se contura ispititor prin bluza subțire, ușoară ca spuma. «N-am știut și nu voi ști niciodată dacă femeia asta este atrăgătoare prin frumusețea ei, prin gingășia ei copilărească, sau prin nesăbuinta ei provocatoare», își zise Andrei, rămas cu un gînd în carte, dar fermecat de imaginea luminoasă a Vilmei.

— Ești rea dacă te bucuri de răul altuia, spuse Petrov surizînd și mirîndu-se în sinea lui de familiaritatea cu care îi răspundea.

— După faptă răsplată! zise Vilma, recăpătîndu-și voiciunea și privirea scînteietoare din ziua prinsorii.

— Adică, pedeapsă?

Vilma înclină ușor din cap și zise:

— Bineînțeles! Dacă citești toată ziua... Bărbatu-meu, la slujbă, dumneata, cu nasu-n cărți... Zău că poate muri cineva de urît în casa asta!

Andrei închise cartea și se întoarse cu spatele la masă.

— Ai dreptate, doamnă, și te rog să mă ierți. Dar sper că înțelegi cît de ademenitoare sînt aceste cărți pentru mine. Gîndește-te de cît amar de timp n-am mai avut prilejul să citesc o carte în limba mea, și nu orice carte, ci *Anna Karenina*!

Un val de ciudă rece inundă ochii Vilmei. Întoarse capul, se uită cîteva clipe pe geamul dinspre grădină, apoi porni spre ieșire.

— Așa sînteți dumneavoastră, rușii? Niște urși polari, domnule Petrov? — întrebă ea, din ușă. — Nu, te rog, nu te osteni — adaose, văzînd intenția de mișcare a lui Andrei. — Îți mulțumesc. Rămii cu *Anna Karenina* a domniei-tale... Iartă-mă că te-am deranjat într-un moment de intimitate atît de plăcut...

Și ieși, trîntind ușă.

Andrei Vasilievici Petrov rămase o vreme nemișcat. Apoi făcu doi pași în direcția ușii, puse mîna pe clanță, dar se răzgîndi și, învîrtînd cheia în broască, se întoarse la masă, ridică scaunul, se așeză și deschise cartea.

Începînd de a doua zi, evită să steie acasă. Nu putea să ție tot timpul ușă încuiată. Ar fi ofensat-o pe Vilma.

Și de ce ar fi făcut-o ? Știa el ce-i în sufletul ei ? Poate că într-adevăr are nevoie de dragoste. Așa că, pentru a nu-i ieși în drum, își lua cartea subsuoară și pleca de-acasă, de cele mai multe ori odată cu notarul.

Înapoiindu-se într-o sară acasă, după ce lipsise toată după-amiază, și văzînd cu ce privire întunecată îl întâmpină Vilma, simți nevoia să-i vorbească și-i spuse că întârziase pentru că primise multe plîngeri din partea prizonierilor și trebuise să le comunice celor doi ofițeri imperiali.

Vilma însă îi tăie repede cuvîntul.

— Nu știu de ce simți dumneata nevoia să te justifiți — zise ea, privindu-l încrunțată. — Eu nu am nevoie de nici o explicație. Doar ești deplin stăpîn pe vrerea și pe vremea dumitale.

Andrei preferă să nu-i răspundă. Dealtfel, ce i-ar fi putut spune ? Că așa-i venise ? Că-i pare rău s-o vadă tot mereu încrunțată și că bănuiește care ar fi cauza supărării ei ? Se înclină și intră în camera lui.

A doua zi dimineată, în momentul în care Vasile Grecu ieși din casă, Andrei își luă cartea sub braț și plecă și el. Și așa procedă săptămîni de-a rîndul, citind și recitind, trîntit în iarbă, într-o pajiște de la marginea satului, romanele lui Tolstoi și ale lui Dostoievski. Uneori, cînd vremea era a ploaie, se aciua într-una din camerele pustii ale cancelariei și rămînea acolo, citind, pînă la plecarea notarului, pe care îl însoțea în drumul spre casă.

Vasile Grecu îl înțelegea și-l prețuia pentru atitudinea lui onestă și pentru voința lui bărbătească de a rezista ademenirilor Vilmei. Știa că trebuie să-i fie recunoscător și-i vorbea cu blîndețe respectuoasă, ca unui frate mai mare ; dar, totodată, în adîncul sufletului său, purtarea corectă a lui Andrei îi agrava suferința. Căci dacă Petrov ar fi ieșit în întâmpinarea iubirii pe care i-o nutrea Vilma, sau dacă ar fi încercat, fie și pe față, s-o ademenească, atunci el, Vasile, ar fi putut să-și spună : «I-a sucit mințile». Dar așa... biruința Vilmei asupra lui Andrei, biruință de care în sinea lui nu se îndoia, va fi dovada cea mai puternică a inferiorității sale față de Andrei, a disprețului Vilmei pentru iubirea lui și va

insemna dezastrul său moral. Gîndul acesta îi tulbura mințile și-l făcea să sufere cumplit.

*
* *
*

În același răstimp, Vilma reveni la vechiul ei fel de a fi. Era din nou tăcută, rezervată, distantă chiar, dar în privirile acum cenușii ale ochilor ei nu se mai putea citi o așteptare încordată și nici neliniștea înfiorată de odinioară. Acolo, în adîncuri, ardea mocnit o hotărîre neînduplecată. Subt puterea acestei îndîrjiri, parcă și mersul ei pierduse ceva din mlădierea lui de altădată, ori parcă i se îngreuiase capul și o stingherea la umblet. Ea asculta fără să scoată o vorbă discuțiile nesfîrșite ce începeau, după-masă, între cei doi bărbați. Nici unul din ei, prinși cum erau în jocul argumentelor, nu băga de samă cum i se aprind din cînd în cînd privirile, arzînd într-o lumină nouă. Iar dacă, uneori, își pleca încet pleoapele, părea că de aceea le pleacă, pentru a-și tăinui focul tot mai mare care-i creștea în suflet.

Andrei crezu, o vreme, că revenirea Vilmei la vechiul ei fel de a fi se datorează supărării pe el pentru că mereu și cu bunăștiință o ofensa, neacordîndu-i nici o atenție și plecînd în fiecare zi, ostentativ, în sat. Dar cînd, într-o după-amiază, rămînînd acasă din cauza unei ploii iscate pe neașteptate, descoperi în privirile ei acest foc ca un incendiu verde, cînd îi văzu surîsul, mai învîlt decît înainte, și-i auzi glasul, mai melodios decît pînă atunci, sufletul lui se umplu de înduioșare.

— Te rog să mă ierți, doamnă — zise el —, dar n-aș vrea să crezi că doresc să te supăr cu atitudinea mea.

— Știu — răspunse Vilma cu hotărîre. — Știu și de aceea nici nu m-am supărat, după cum vezi, și nici nu mă voi supăra. Aștept să-ți treacă.

Andrei o privi mirat.

— Să-mi treacă?! Ce să-mi treacă? întrebă el.

— Melancolia. Sînt sigură că-ți va trece. Cărțile cu farmecul lor, pe urmă vînătoarea, la care văd că nici nu te mai gîndești... toate vor trece. S-ar putea să-ți treacă chiar și dorul de Rusia dumitale cea depărtată și nemăr-

ginită, care te ține zile întregi cufundat în visuri. De ce nu ? Toate trec. Eu am răbdare. Eu aștept.

Tonul hotărît cu care vorbise făcu să treacă un vînt de spaimă prin sufletul lui Andrei. Clipi și, fără să-și deie sama ce face, se trase un pas înapoi, ca din fața unei primejdii apropiate.

— Nu te speria — zise Vilma zîbind, și privirile ei se catifelară. — Nu o să ți se-ntîmple nimic rău.

— Dar ce aștepți dumneata ? întrebă Andrei uimit, neputîndu-și lua ochii de la ea.

— Te aștept ! zise Vilma, rostind răspicat cuvintele, dar cu vocea înceată ca o șoptă. Și, mlădiindu-se în mers ca un lujer de floare ce-ar fi pornit dintr-odată să umble, ieși din odaie.

Nu peste mult timp reveni. Andrei era în același loc, nemișcat.

— Dorești să bei ceaiul ? — întrebă dînsa, cu tonul cel mai firesc, uluindu-l încă o dată pe Andrei, care avu impresia că asistă la o scenă de teatru cu două personaje interpretate de aceeași artistă. — Cred că are să vie curînd și Vasile. Pentru el se pregătește cafeaua. Vasile, după cum știi, bea cafea. Eu m-am obișnuit, în ultimul timp, cu ceaiul. E băutură rusească, domnule Petrov !

Și, cu fața inundată de lumină, ieși iarăși din cameră.

Prin ușa rămasă deschisă, Andrei o văzu așternînd masa din verandă pentru ceai.

— Vezi că, dacă sîntem singuri, nici unuia din noi nu-i vine să se-ncchine, domnule Petrov ? — începu Vilma, după ce se așezară la masă. — Trebuie să fie Vasile de față ca să ne aducă aminte.

— Da — răspuse Andrei cu gravitate —, deși la noi acasă se obișnuiește.

— Pentru Vasile e mai mult decît obișnuință. Pentru el închinarea, rugăciunea de sară și de dimineață sînt rămășițe din preoție.

— Din preoție ? ! se miră Andrei.

Fu rîndul Vilmei să se mire.

— Cum ? ! Dumneata nu știi ? ! Nu știi că Vasile a făcut seminarul și că a renunțat la preoție ? ! Nu ți-a vorbit niciodată despre asta ? !

— Nu, doamnă, nu mi-a pomenit niciodată. Dar e adevărat ?

Schimbarea subiectului discuției îi făcu bine lui Andrei, liniștindu-i nervii, încordați după scena anterioară. Se simțea acum mai în voia lui, putea vorbi mai liniștit, mai nestinjenit.

— Adică, de preoțit nu s-a preoțit, pentru că, după terminarea seminarului, și-a schimbat hotărîrea, spre marea durere a mamei sale. Ea ținea morțiș să-l vadă preot aici în sat, unde celălalt copil, Petru, e învățător.

— Iată un lucru vrednic de mirare, doamnă ! — zise Andrei cu gravitate. — Și desigur că dumneata știi ce l-a hotărît să nu se preoțească...

— Nu știu, răspuse Vilma, cu oarecare năcaz în voce.

— N-ați vorbit despre asta niciodată ?

— Cum să nu ! Și încă de cîte ori !

Andrei crezu că Vilma adusese discuția pînă aici pentru a face o glumă. De aceea surise și zise :

— Ei bine, doamnă, o să-ți spun eu cauza pentru care nu s-a preoțit. Desigur că dumneata ești de vină.

— Eu ?! Cum ?

— Domnul Grecu a înțeles că dumneata nu ai vrea să fii preoteasă. Sau poate că a vrut să-și aleagă o carieră prin care putea ajunge mai departe decît se poate ajunge prin preoție.

— Nu știu. Nu mi-a spus niciodată așa ceva. Dealtfel, nici nu cred că ai dreptate dumneata cînd presupui că eu am fost cauza pentru care a renunțat la preoție. Cînd a luat hotărîrea asta, Vasile nici nu mă cunoștea. El mi-a vorbit despre un alt motiv.

— Anume care ? întrebă Andrei Petrov, începînd să i se pară că Vilma deschisese această discuție numai așa, ca să nu o continue pe cealaltă și ca să le treacă timpul mai repede. Oricum, el, în gîndul lui, îi mulțumea că schimbase subiectul.

— Ei bine, mi-a spus că nu a putut să se preoțească pentru că nu credea.

— Cum adică nu credea ?! — se miră Andrei, începînd să-l intereseze discuția. — Ce înțeles dădea acestor cuvinte ?

— Dumnezeu știe ! Nu credea în Dumnezeu, în Hristos, în viața viitoare... Cred că de credința asta vorbea. Pe Vilma subiectul începu s-o plictisească.

— Dar, bine — se uimi Andrei —, domnul Grecu nu crede în Dumnezeu ? Nu crede în Isus Hristos ?! E ateu ?!

— Ei, iată la ce întrebări te-ai oprit și dumneata acum ! Eu de unde să știu ? De-nchinat văd că se-nchină, rugăciuni spune, că doară de la spunerea rugăciunii a pornit discuția... Dar, drept să-ți spun, eu n-am înțeles niciodată explicația pe care mi-a dat-o, și de aceea am rămas și pînă azi nelămurită asupra adevăratului motiv care l-a abătut din calea preoției.

— Și, cu toate acestea, doamnă, motivul invocat de soțul dumitale poate fi cel adevărat. Și, în cazul acesta, domnul notar e unul dintre oamenii cei mai vrednici de stimă.

— Nu știu, domnule Petrov. Dar iată-l aici, de față ! — zise Vilma cu ciudă și cu o întunecare a glasului. — Întreabă-l, să-ți spună el.

Notarul tocmai intra în verandă.

Vilma se ridică și dispăru. Cînd se întoarse, peste cîteva minute, aduse cafeaua lui Vasile.

Notarul era palid la față, cu cearcăne mari, vinete, în jurul ochilor. Își trecu de cîteva ori mîna peste frunte, ca pentru a rupe un pînjenis ce se prinsese acolo — era gestul lui obișnuit, de mare oboseală, pe care îl făcea din ce în ce mai des în ultima vreme.

— Despre ce era vorba ? Ce să mă întrebe ? zise el, așezîndu-se la masă.

— E adevărat, domnule notar, că dumneata te-ai pregătit pentru preoție ? îl întrebă Petrov.

— Foarte adevărat, răspunse Vasile.

— Dar ai fost hirotonisit ?

— Nu ! Nu puteam.

— De ce ? Dacă se poate să-mi spui, adaose repede Andrei, dîndu-și sama că, din curiozitate, pusese întrebarea pe un ton rece, judecătoresc.

— De ce nu ? — răspunse Vasile. — E simplu detot. Nu credeam.

— Cum?! Dumneata ești ateu?! îl întrebă, uimit, Petrov.

Vasile Grecu tocmai ducea cana de cafea la gură. O puse încet pe farfurie și întoarse spre Andrei ochii lui arzători, privindu-l câteva clipe de parcă atunci l-ar fi văzut mai întâi.

— Nu! Ateu nu sînt și nici nu am fost.

— Dar atunci, ce te-a împiedecat să te preoțești?

— Sînt lucruri la care nu mă gîndesc cu plăcere, domnule Petrov — răspunse el, după câteva secunde de tăcere, privind parcă în întunerecul din ceașca de cafea. — M-am frămîntat destul și zadarnic, altădată, încercînd să mi le explic. Le-am înmormîntat. Vezi dumneata, preoția nu-ți cere numai să crezi într-o putere supremă, atotstăpînitoare, preaputernică și veșnică. Nu! Dacă ar fi numai atît!... Îți cere să crezi în divinitatea lui Hristos, adică a unui om, în existența unei mame a lui Hristos, care și-a născut fiul prin imaculată concepție, să crezi că în cuminecătură este cuprins, real și substanțial, însuși Hristos, Dumnezeu dar și om adevărat. Și-n cîte alte dogme și taine...

— Și în toate astea trebuie să crezi, se-nțelege! zise Andrei.

Vasile nu pricepu ce voia să spuie Petrov, de-aceea își continuă ideea:

— Un preot fără credință în toate dogmele și tainele Bisericii nu e de închipuit. Dacă nu crede, dacă se îndoiește, nu e decît un preot mincinos, o slugă rea, fără credință, care își înșeală zilnic stăpînul. N-am vrut să fiu un mincinos al altarului.

— Ei, n-am avut dreptate? — se amestecă Vilma. — Asta-i motivul pe care întotdeauna Vasile îl scoate în față.

Andrei Vasilievici Petrov parcă nici nu o auzi. Tăcu un răstimp și-l privi cu băgare de samă pe Vasile. Văzu parcă pentru întîia oară cît e de uscat și cum îi ard ochii în fundul capului.

— Probabil că dumneata ai trecut prin adînci și grele suferințe sufletești, domnule Grecu, pînă să ajungi la hotărîrea pe care ai luat-o.

Vasile îl privi cu o profundă simpatie pe Andrei.

— Da, ai dreptate. Lupta a fost destul de grea, dar, pe urmă, după ce am ajuns la concluzia că nu cred, că mă îndoiesc, hotărîrea a fost ușor de luat. Nu poți trăi în minciună, sfirși el pe un ton foarte grav și împinse ceașca de cafea de dinaintea lui.

— Dacă toți cîți au intrat în slujba Bisericii ar fi gîndit ca dumneata, cred că pînă azi am fi ajuns la o adevărată înflorire a creștinismului și, poate, pe o treaptă mai înaltă de desăvîrșire morală a vieții.

— Da — răspunse Vasile —, pilda preoților fără chemare înșamnă moartea creștinismului. Din întreaga credință, din etica creștină nu a mai rămas aproape nimic fiindcă propovăduirea nu a fost urmată de fapte creștinești. Dovada că astăzi creștinismul nu e decît o vorbă goală stă în aceea că nu a putut opri măcelul popoarelor.

O vreme, cei doi bărbați tăcură împreună, cufundat fiecare în abisul gîndurilor lui. Apoi, deodată, Andrei își înălță fruntea și zise cu vocea lui profundă :

— Eu cred, domnule notar. Cred în Dumnezeu, în Iisus Hristos, în Maica Precistă, în sfînta împărtășanie, în viața veșnică a sufletului.

Vasile întoarse încet capul spre el și îl privi lung și copleșit de gînduri triste. Ochii negri îi ardeau. Se uita la Andrei parcă dintr-o mare depărtare, abia deslușindu-l. Apoi, aplecîndu-și fruntea, zise :

— Da, se poate. Dumneata ești un om cinstit. Totuși, credința dumitale nu te va putea mîntui.

Andrei îl privi uimit. Nu pricepu ce vrea să spună, dar răspunse într-o doară :

— Și dumneata ești un om cinstit, deși nu crezi în multe din cele în care cred eu.

— Da, însă situația mea este neasemuit mai ușoară decît a dumitale, zise Vasile, și privirile lui, bolnave de suferința sufletului, se-ndreptară din nou spre Andrei.

Petrov se-nfioră, păli, își dădu sama, într-o fărîmă de secundă, că Vasile Grecu știa ce se petrece în casa lui. În aceeași clipă o umbră trecu prin privirile lui Vasile : părea că regretă ceea ce spusese, și, vrînd să șteargă impresia pe care i-ar fi putut-o lăsa lui Petrov, adăogă :

— Dealtfel, eu am avut îndoieli, mari îndoieli. Nu am putut să cred orbește, după cum ți-am spus, în unele dogme. E adevărat însă că nu am avut nici puterea morală să le resping. Dar îndoiala a fost un semn că nu mă pot hirotonisi preot.

Spunind acestea, se ridică să plece. Mai avea încă de lucru la cancelarie.

Peste puțin timp, Andrei își luă chipiul și voi să iasă și el. Vilma lipsea de mult din verandă. Dar când deschise ușa, ea îi puse mina în piept, oprindu-l și împingându-l ușor înapoi.

— Ei bine, ești lămurit acum? întrebă ea.

— Da. Sînt lămurit.

— Adică ai înțeles de ce nu s-a făcut Vasile preot?

— Da, am înțeles.

— Și ești mulțumit?

— Da, pentru că mi-a dat încă un motiv, și încă foarte puternic, să-l stimez.

— Nu-i așa că samănă cu sfinții din icoane? — întrebă Vilma, surizînd ironic. — Aș face o prinsoare cu dumneata, vrei?

— Depinde de prinsoare, doamnă...

— Că pînă la urmă tot preot o să ajungă? Sau poate călugăr... Ei, vrei să facem prinsoare?

— Nu, doamnă.

— Ți-e frică să nu o pierzi? Ai și de ce!

Și, rîzînd, intră în casă. Andrei o urmă.

— Nu ai dreptate. Dumneata nu-ți dai sama că trăiești subț același acoperiș cu un om întreg, vrednic de stimă și iubire.

Andrei spuse cuvintele acestea cu o voce gravă și privi îngîndurat la femeia din fața lui. Dar Vilma, ridicîndu-și sprîncenile a mirare jucăușă, exclamă:

— Nu mai spune!

Ochii-i surîdeau poznaș. Și, dintr-odată, începu să fredoneze un vals și să se-nvîrtă prin odaie. Rochia-i zbură ca o roată învoaltă de spumă albă. Obrajii i se îmbujorară. Și parcă nu se mai putea opri din zvăpăierea ce o cuprinsese.

— Bine, domnule ofițer — zise ea, oprindu-se dintr-odată. Și adăogă, făcînd o reverență copilărească: — Îți

mulțumesc pentru lecție. Și țin să-ți spun că nu m-a supărat, deși nu-mi trebuia.

Andrei o privea atent și grav. «E, într-adevăr, ferme-cătoare — își zise el. — Copilăroasă și superficială, cum îi stă bine unei femei frumoase. Dar poate că vraja pe care o răspîndește-n juru-i n-ar fi atît de puternică dacă firea ei nu ar fi atît de opusă gravității reflexive a lui Vasile Grecu. În casa asta el reprezintă geniul întunecat al neliniștii gîndului, al îndoielii, iar dînsa, setea nepotolită de viață, de joc, de lumină a naturii.»

— Ei, la ce te gîndești, domnule ofițer ? întrebă Vilma surîzînd. — Te pregătești să-mi ții încă o lecție ?

La auzul glasului ei, Andrei clipi repede de cîteva ori, și, adunîndu-se, o întrebă, pe un ton hotărit și grav, privînd-o ca din adîncuri :

— Dumneata îți iubești bărbatul ?

— Nu, domnule Petrov !

— Și nu l-ai iubit niciodată ?

— Cred că nu.

— Nici.. înainte de a veni eu aici ?

— Nici atunci.

— Dar pe cine ai iubit dumneata ? întrebă, cutremurîndu-se, Andrei.

Din ochii ei aprinși, măriți ca de spaimă, din paliditatea de moarte ce cuprinse deodată obrajii ei delicați, din disperarea ce o încătușa, din ridicarea stingheră a umerilor, Andrei înțelese răspunsul. Dar nu de răspunsul tălmăcit se cutremură el, ci de iubirea fierbinte care izbucni deodată din adîncurile ființei lui, rupînd toate zăgazarile, sfărîmînd toate opreliștile. Presimțise că se va-ntîmpla ceva peste puterile lui de a hotări, de a stăvili, încă din clipa cînd femeia aceasta de lumină i-a pus mîna ei mică în piept, nelăsîndu-l să plece. Acceptase discuția cu ea și-i pusese întrebările acelea ca de interogatoriu numai pentru a întirzia și sperînd să evite această izbucnire. Zi de zi iubirea s-a strecurat în sufletul lui, iar el a ascuns-o cu puterea voinței în adîncurile tainice ale inimii. Și acum, acele tainice adîncuri, pline, izbucneau, și revărsarea lor îi cotropea întreaga simțire.

Andrei fu inundat de o tristețe de moarte. Abia auzi răspunsul șoptit al Vilmei :

— Pe nimeni.

Dintr-un salt, femeia fu lângă el și-l înlănțui într-o îmbrățișare disperată. Andrei îi desprinsе încet brațele albe din jurul grumazului și, mîngiind-o ușor pe creștet, murmură adînc întristat :

— Rău faci... Rău faci...

— Nu ! Nu ! Doamne, ce bine-i așa ! suspină Vilma, înlănțuindu-l din nou cu brațele ei gîngașe și lipindu-și buzele palide de gura lui.

Andrei îi cuprinsе domol, cu brațul drept, mijlocul subțire. Trupul fraged al Vilmei se alipi de al lui, tremurînd ușor.

— Strînge-mă ! Ia-mă ! Du-mă ! gema femeia, lă-sîndu-și capul pe pieptul lui și înlănțuindu-i din ce în ce mai tare grumajii.

Doar cît ce murmură aceste cuvinte, se încordă ca un arc și, zvîcnind din brațele lui Andrei, se aruncă jos, pe podele, izbucnind într-un plîns vijelios care îngheță sufletul bărbatului. Se zbătu de cîteva ori, apoi, dintr-odată, se liniști. Trupu-i micuț și delicat se întinse și întepeni.

— Dumnezeule, a murit ! strigă Andrei, ieșindu-și din fire.

Se aplecă și-i pipăi pulsul. Nu, nu murise. Aduse în fugă un pahar cu apă și o stropi pe față, pe piept. Zădarnic ! O luă în brațe — i se părea, sau era într-adevăr ușoară ca un copil ? — și o întinse pe pat.

După aproape o jumătate de oră, Vilma ridică încet pleoapele și, văzîndu-l lângă ea pe Andrei, surise stingher.

— Mă doare capul. Dar nu-i nimic. O să-mi treacă — răspunse dînsa la întrebările și mîngîierile lui. — Am și-nceput să mă simt mai bine de cînd mi-ai pus mîna pe frunte. De-acu înainte o să-mi fie bine mereu, adăogă ea, învăluindu-l în privirile-i albastre-verzii, plîne de o dragoste caldă și de recunoștință.

— Nu te mai doare nimic ? întrebă Andrei.

— De-acum înainte nu o să mă mai doară nimic, căci m-am eliberat de suferința dulce, adunată zi de zi, de cînd te-am văzut mai întîi, și care a tot crescut în mine, odată cu tăcerea și cu abținerea ta, pînă n-a mai încăput.

Dragul meu, iartă-mă că nu mi-am putut înăbuși iubirea pentru tine. Nu-i așa că ai să mă ierți ?

— Te-am iertat de mult — răspunse Andrei, și un suris blînd îi înflori în priviri —, de cînd ai cîștigat prinsoarea. De-atunci știu că se va întîmpla ceea ce s-a petrecut azi.

— Și îți pare rău ?

Andrei clătină din cap.

— Nu.

— Mă iubeai și ai încercat să-ți ascunzi iubirea. Asta e. Și, fugind de mine, fugeai de iubirea ta. Nu-i așa ?

Andrei înclină capul.

— Da. Ai dreptate. Nu voiam nici măcar să bănuiești că te iubesc.

— Dar eu am bănuit că mă iubești, și de aceea nu m-am supărat pe tine cînd fugeai de-acasă ori te făceai că nu mă vezi. Și te-am așteptat. În sfîrșit, bine că a trecut. Acum sînt cu totul liberă ! S-au rupt toate lanțurile care mi-au ținut sufletul încătușat ca într-o temniță întunecoasă și rece. Izbucnirea spre lumină, atît de mult așteptată, dorită și presimțită, a venit !

Ea îl îmbrățișă din nou, și ochii i se umplură de lacrimi.

Andrei o mîngiie ușor pe părul bogat, de-un roșu arămiu, și o sărută pe pleoapele închise. Dar ochii lui erau triști. Văzîndu-i, Vilma se-nălță ușor din călcîie și suflă ușor peste ei.

— Gata ! — spuse ea cu tonul unui copil care ar vrea să fie serios și grav. — Gata ! De-acuma nici un nour nu o să mai apară pe cerul sufletului meu.

Andrei surise, fermecat de drăgălășenia acestui gest, dar ochii lui rămaseră triști.

— Știu la ce te gîndești — șopti Vilma, căutîndu-i privirile. — La Vasile.

— Da — răspunse Andrei. — Mă gîndesc la nenorocul pe care i l-am adus în casă.

— Nu i l-ai adus tu ! — izbucni cu patimă Vilma. — Nenorocul ăsta exista încă dinaintea de venirea ta. Căci eu nu l-am iubit niciodată. Și într-o vreme nici nu mi-am dat sama că el mă iubește. A vrut să se însoare cu mine și am acceptat, pentru că așa mi s-a părut că trebuie să

fac, să mă mărit cu un om serios, care să mă ocrotească în viață. Dar pe atunci nu știam că, fără iubire, o căsnicie nu e altceva decît o temniță în care îți ucizi, zi de zi, puțin cîte puțin, sufletul, viața. Nu știam măcar ce-i iubirea. Cînd mi-am dat sama, îndată după cununie, era prea tîrziu. De-atunci s-a cuibărit aici, în casa asta, nenorocul.

— Cum ? ! Vasile știa că tu nu-l iubești ?

— Nu pot să spun dacă știa, dar cred că și-a dat sama mai demult, după cîteva săptămîni de la cununie. Însă, de cînd ai venit tu, sint sigură că e convins.

— Ți-a spus el ?

— Nu, dar am eu semnele mele, spuse Vilma, și își plecă pleoapele, împurpurîndu-se la gîndul că nu putea să-i spuie lui Andrei că de la o vreme Vasile nu se mai apropiase de dînsa, nu o mai socotea femeia lui, și rușinîndu-se că și așa îi spusese mai mult decît se cuvenea.

— Acum înțeleg — zise Andrei cu tristețe, făcîndu-se că nu a priceput aluzia Vilmei —, da, înțeleg cauza suferinței ce-i arde-n priviri. Și-mi dau sama cît de nefericit trebuie să fie. Iar noi — adăogă el oftînd —, noi sintem gata să-l ucidem.

Privirile-i erau tulburi, capul îi căzu greu în piept.

Vilma îl privi cu spaimă.

— Să-l ucidem ? ! șopti ea, abia respirînd.

— Da. Îl vom ucide cu siguranță, căci omul acesta te-a iubit și te iubește nemărginit de mult... Mai mult decît mine. Crezi că nu va înțelege că s-a schimbat ceva în relațiile dintre noi, crezi că ne vom putea ascunde dragostea noastră de ochii, de inima lui ? Și crezi că nu-l vom ucide, cînd va înțelege unde am ajuns ?

Vilma oftă ușurată. Părea că mîni nevăzute și repezi, ca de vînt, i-au smuls din inimă pumnalele împlintate de vorbele lui Andrei «Îl vom ucide cu siguranță». Bănuise, o clipă, că-i vorba de uciderea adevărată, trupească, a lui Vasile.

— Dragul meu !... — zise ea, îmbrățișîndu-l cu ardoare. — Vai, ce frică mi-a fost ! Da' noi nu o să-i facem nici un rău lui Vasile, nu-i așa ? Ce importanță poate avea pentru el dacă ai să fii prieten cu mine, dacă ai să mă privești deschis, dacă nu ai să mă ocolești, dacă

ai să mă iei cu tine în plimbările pe care le faci? Iar eu, dacă ai să te porți așa, voi fi fericită. Nu-mi doresc nimic altceva, adăogă ea, privind-l cu dragoste.

— Copil ce ești! — zise cu voce tândră Andrei, mîngîindu-i părul. — Copil ce ești! Dar nu cunoști tu povestea fluturelui care se-nvirte, jucîndu-se, în jurul luminării aprinse? Nu știi că își arde aripile și că moare, jertfă a jocului fericirii?

Vilma își aplecă pleoapele și zise roșind :

— Nu mi-e frică! Nu, nu mi-e frică! — Și adăogă, încheind și descheind un nasture de la tunica lui Andrei : — Vasile mă iubește, nu-i așa?

— Ți-am spus doară, mai mult ca mine.

— Ei bine, dacă iubirea lui pentru mine îi dă puterea să-ndure tot ce îndură, de ce nu am putea noi doi, tot din iubire, să ne purtăm ca doi prieteni buni?

— Ești un copil și nu știi ce vorbești, Vilma. Cum de-ai putut rămîne copil pînă la vîrsta asta? Dar tu nu-ți dai sama de deosebire? Vasile știe că nu-l iubești; dar el a dovedit că are puterea morală de a trece peste ceea ce consideră că e dreptul său. Pe cînd eu, ori chiar tu, cine știe?... Ce spui tu e frumos, dar eu, cînd am intrat în casa asta și mi-am dat sama cum ți se deschide sufletul, ca o floare, mi-am zis : «Foarte bine. Mă voi scufunda în sentimentul de simpatie al acestei femei frumoase ca într-un abur de lumină și mireasmă. O să-mi prindă bine în tristețea mea de acum.» Dar m-am oprit aici? N-am ajuns unde mă vezi, cu toată împotrivirea mea? Și cine mă poate încredința că nu voi merge mai departe?

Andrei văzu că Vilma se înfioară la cuvintele lui din urmă, și pricepu că fiorul acela se isca, inconștient încă, din adîncurile ființei sale, vestind furtuna ce avea să vină.

XV

Cele povestite mai sus se petrecură într-o zi senină din a doua jumătate a lui august. De-atunci, casa notarului se umplu iarăși de voie bună și începu să nu lipsească nici băutura de la masă.

Andrei, la rugămintea Vilmei și a lui Vasile, cînta adeseori, și baritonul lui adînc umplea sufletul femeii, ca și sufletul bărbatului, de neliniște. Dar alta era cauza pentru fiecare. Vilma simțea că Andrei cîntă pentru ea, că-i declara astfel, de față cu Vasile, iubirea lui. Jocul acesta îi plăcea și-i întetea dorința de a rămîne singură cu Andrei și de a-l îmbrățișa. În Vasile, cîntecele lui Andrei stîrneau și înteteau durerea, ridicînd-o pe culmile disperării, mai ales atunci cînd citea pe figura nevastei sale semnele sigure ale iubirii pătimașe pentru Andrei. O vedea înflorind de la o zi la alta, și drăgălășeniile ei, cînd erau toți trei împreună, drăgălășeniile pe care lui nu i le dăruise niciodată, îi răneau de moarte sufletul, dar totodată i-o făceau mai dragă. Și de aceea amîna mereu termenul despărțirii sale de Vilma.

Vasile auzise ceea ce știau toți cozlenii, că nevastă-sa se plimba adeseori, împreună cu Andrei, pe ulițele satului și pe cărările din finațele mărginașe. Mai mult decît atît, trebuia să îndure aluziile îngrijorate ale măică-sii, făcîndu-se însă că nu-nțelege ce vrea să-i spuie.

*
* * *

După plecarea lui Petru în țara ungurească, lelea Ana își îndreptase întreaga ei neliniște, adunată mai cu samă în anii războiului, asupra lui Vasile. Băiatul ei era, în ultima vreme, și mai slab, și mai uscat, iar ochii lui negri, arzînd mereu ca de friguri, păreau a se fi adîncit și mai mult în orbite. Maică-sa făcea ce făcea și se po-trivea uneori pe același drum cu el tocmai cînd se ducea sau se întorcea de la primărie, își găsea de lucru pe la cancelarie, iar uneori se ducea ață la el acasă, lăsîndu-i vorbă Anastasiei că are ceva de pus la cale cu Vilma. Cînd îl prindea între patru ochi, îi zicea :

— Doamne, Vasile, cum te-ai mai schimbat tu !
Și îndată îi și izvorau lacrămile.

— Cum m-am schimbat, mamă ? întreba Vasile.

— Da' tu nu vezi ? Nu simțești ? Trăbă că ai o boală !

— Am mult de lucru, mamă. Asta-i ! Puterile se istovesc cînd muncești pentru trei-patru.

Dar bătrîna nu se liniştea din răspunsul ăsta. Ştia dînsa prea bine că munca prea multă istoveşte. Ştia ce însemnă să lucrezi în locul a trei-patru oameni. Dar de topit nu te topeşte decît chinul cel dinlăuntru. Cine-s cele mai prăpădite femei din sat? Cele cărora le-au murit bărbaţii în bătălie, cine ştie pe unde, cele care au oamenii pe front şi nu mai ştiu de ei nimic, de ani de zile. Lua pildă şi de la ea însăşi. Pînă nu a ştiut că Petru e cît de cît la adăpost, acolo, în ţara ungurească, unde-o fi, ce-a preţuit ea? Cît o cîrpă lepădată. Şi cum s-a mai topit în cîteva săptămîni! A îmbătrînit cu cîtiva ani! «Nu se poate — îşi zicea lelea Ana —, trăbă să aibe el o boală. O fi luat-o la seminarul de clerici, că de-acolo mi-a venit mai întii slab şi deşirat ca o prăjină.»

Dar după ce începu să o vadă pe noră-sa, pe notără-şiţă, plimbîndu-se tot mai des pe uliţele satului cu Andrei Vasilievici Petrov, alte bănuieli începură să coboare în sufletul lelei Ana. Şi mai văzu ceva ce o puse pe gînduri. Văzu cu mirare că, spre deosebire de fiu-său, nevasta lui, Vilma, se rumenise, se îngrăşase puţin. Părea chiar mai crescută, mai voinică. «Şi cum mai rîdea mergînd la dreapta ofiţerului aceluia rus — îşi zise, într-un rînd, lelea Ana, după ce iarăşi o întîlnise pe Vilma alături de Andrei —, şi cum îşi mai dădea pe spate faţa aceea de păpuşă, lăsînd să i se vadă grumajii albi şi fragezi! Aici nu-i lucru curat! Nu, nu! Nu-i lucru curat!» conchise ea, îngîndurată.

Lelea Ana nu se împăcase niciodată, în sufletul ei, cu căsătoria asta. Nu înţelegea ce găsise Vasile al ei la muieruşca aceea palidă şi puţintică de s-o ducă vîntul. Baremi să fi avut avere! Da' de unde! Vreo zece iugăre de pămînt! Numai atît şi nimic mai mult. Se mai vorbea atunci, la cununie, de nişte bani pe care i-ar fi lăsat răposatul pretor. Dar nici de-aceia nu s-a ales nimic. Au fost, n-au fost? Dumnezeu ştie! Poate i-o fi luat bătrîna, pentru zile negre. Ei, să fi pus ea atunci picio-rul în prag, multe ar fi azi altfel decît sînt! Dar a întrebat-o Vasile ceva? Nici vorbă! Singur, de capul lui a făcut-o.

Şi totuşi nu putea să zică «De cap să-i rămiie!» Nu. Trebile îi mergeau bine lui Vasile. Produsele moşiei,

deși dijmuite de Petru, care administra toate pământurile familiei, îi aduceau parale frumoase, ce-i prindeau bine acum, în timpul războiului, când toate se scumpiseră loc. Apoi, îi mai aducea și slujba. Dacă nu curge, pică, vorba ceea. Și chiar dacă nu s-a preoțit, uite că a rămas în sat, lângă ea.

Dar s-ar putea ca o femeie să strice rosturile unui bărbat? Se înșeală dînsa, ori e adevărat că zburdălniciile acestea ale notărășiței cu ofițerul rus îi strică zilele băiatului? Da' cum se poate? El n-are ochi să vadă? Și, dacă are, nu știe care-i legea muierei când începe să uite după bărbat străin? Să lase el să i se strice inima și rostul vieții? Da' mină nu-i? Plete nu-s? Și, la urma urmelor, cine-i poate porunci să-l țină pe rus în casă?

Lelea Ana se frămînta cu îndoielile. Nu știa ce să creadă. «Doamnele așa-s! Ele rîd și-și petrec cu bărbați străini, și nimeni nu le ia în nume de rău. Poate că așa-i legea lor. Slabă lege! Una de-ale noastre, de s-ar purta așa, ar aprinde gura satului. Dar, de, ce mai știi? Poate că muiereșca-i nevinovată... Poate că el, săracul, a rămas cu o boală în trup de cînd a fost la seminar...»

Nu se putea hotărî ce să creadă, și poate de aceea începu să urmărească mai îndeaproape cărările Vilmei.

Începu să umble și gura satului. Întîi în șoaptă, vorbe spuse la ureche, semne făcute din cap și din mină, de femei, pe la porțițe. Apoi, tot mai pe față, muierele, babele începură a se mira crucindu-se:

— Arunci cu piatra într-o femeie greșită, al cărei bărbat e dus de ani de zile în bătălie! Dar ce să mai zici de cele care zburdă, fiindu-le bărbații acasă!

— Nu-s mai breze doamnele decît țărancele!

*
* * *

Într-astea, Vasile Grecu începu să vie, sara, tot mai tîrziu acasă. Văzuse schimbarea din casa lui și înțelesese. Nu avea nevoie de gura satului ca să afle. El știa totul din felul în care se purta acum Vilma. Citea în ochii și în gesturile ei mulțumirea că iubirea îi era împărtășită. Nu știa cit de departe ajunsese dragostea dintre soția lui

și Andrei Vasilievici Petrov. Dar își zicea că, la urma urmelor, de vreme ce Vilma nu mai era femeia lui și nici nu mai spera în iubirea ei, dragostea celor doi nu trebuie să-l intereseze. El știa ce are de făcut. Îi va spune soacră-sii, îi va spune Vilmei că pot începe despărțirea, că el a hotărât să se mute încă de pe-acum la cancelarie, ori la maică-sa. Sau, și mai bine, el va rămîne în casă, iar Vilma și cu Andrei se vor muta în casa soacră-sii. Și așa stătea goală.

Dar, mai întîi, trebuia s-o încunoștiințeze pe soacră-sa, care acum locuia la oraș. În fiecare sară Vasile se hotărî să plece a doua zi la oraș, dar în fiecare dimineață își amîna plecarea, deși, pentru a se hotărî mai temeinic, luase obiceiul de-a intra, după orele de slujbă, în crișma de peste drum.

Mărgineanul, Mitru, se mira de regularitatea cu care îl vizita notarul, așezîndu-se, de fiecare dată, la aceeași măsută din colț, în odaia de oaspeți. Bea singur-singurel. Bea și se gîndea. Se așeza pe scaun, își ducea mîna la frunte, și privirile lui arzătoare se fixau pe tăblia mesei de parcă și-ar fi lăsat scrise acolo gîndurile din sara trecută și acum le citea, ca să și le aducă aminte și să le poată duce mai departe. Și, din sară în sară, măsura vinului băut creștea.

Acasă, amețit de vin, se-ntindea în patul lui, pe care-l scosese din dormitor și-l pusese într-altă odaie, cea mai mică din casă, și se-ntreba : «De ce să merg la oraș ? Mai este timp ! Lucrurile nu au ajuns, poate, atît de departe cît mi se pare mie. Poate că mîne-poimîne prizonierii vor pleca... Și-apoi, de ce m-aș despărți ? Ca s-o rușinez dinaintea lumii ? Dar ce ? Ea m-a luat pe mine de bărbat ? Ea mi-a cerut mîna ? N-am luat-o eu ? Și-acum să-i dau cu piciorul pentru că, neputînd s-o fac fericită, ea și-a căutat fericirea într-altă parte ? Să recunosc că rusul ăsta e un bărbat mai bun, pentru ea, decît mine ? Ei, drăcia dracului !»

Adeseori, după astfel de frămîntări, gemea adînc. Simțea că i se împlîntă în suflet, ca un cuțit, conștiința că, iubind-o pe Vilma din ce în ce mai disperat, nu-și va putea duce pînă la capăt hotărîrea de despărțire, că ru va putea suporta să nu o mai vadă niciodată, să nu

o mai știe nevasta lui. Și-apoi, de ce să nu creadă că această iubire pătimasă a Vilmei se va stinge într-o zi? Sau de ce să nu spere că Andrei ăsta — ce mai bărbat, care nu-și poate ține firea în fața unei femei! — va pleca de unde-a venit, plictisit, el, contele, de dragostea zvăpăiată a unei neveste de pe sate, și că o va părăsi? Poate că atunci... Ar fi răbdat, ar fi așteptat o viață, numai să ajungă el, Vasile Grecu, ceea ce este astăzi, pentru Vilma, Andrei Vasilevici Petrov!

Uneori i se ridica din negurile instinctelor pornirea să între tiptil în odaia rusului și să-l sugrume în somn. Dar imediat conștiința lui îndepărta, scîrbită, această pornire. «Cu ce-i vinovat Andrei? Ce, el a umblat după Vilma, nu ea după el? E adevărat, el s-a dovedit a fi un bărbat slab, pe a cărui putere de voință nu te poți bizui. Dar de-aceea să-l omor?! Doar n-am decăzut atît de mult încît să fiu și ticălos și ucigaș!»

Se apropia sfîrșitul lui septembrie, și Vasile Grecu încă mai șovăia să-și ducă la îndeplinire hotărîrea de despărțire pe care o luase.

Într-o dimineață, cînd i se păru că Vilma îl privește cu dispreț, se-nfurie, se urcă în căruță și porni ca o furtună spre oraș. Dar, odată ajuns acolo, se răzgîndi, și, în loc să se ducă la soacră-sa, se-nfundă într-un birt și nu mai ieși pînă sara. Era așa de beat la închiderea cîrciumii, încît sluga nu-l putu urca singur în căruță și trebui să-l ajute birtașul.

Care nu-i fu mirarea lui moș Damian, pîrgarul satului, cînd, într-o zi, notarul îl chemă în birou și-l trimise la crîșma de peste drum să-i aducă un rom.

Și, după ce băutura se făcu lege, de cîte ori întra bătrînul în cameră, notarul îl întreba rîzînd :

— Cum ai spus, tu, mă ticală, atunci sara? Că omul bea de năcaz? Că bea să se amorțească? Hai? Așa ai spus, ticală bătrîna? De unde știai? Ia să-mi spui!

Moș Damian nu-i răspundea. Ieșea trist. Vedea că nu-i a bună cu mai-marele lui.

Vasile începu să dea tot mai rar pe-acasă, iar cînd dădea, venea noaptea tîrziu și intra tiptil în odaia lui. Bînd și la crîsmă și la cancelarie, și mîncînd rar și pe apucate, din ce fusese slab, deveni în cîteva săptămîni un schelet îmbrăcat.

Mamă-sa, lelea Ana, de-ndată ce-l simți că bea băuturi tari, începu să-l înfrunte cu asprime.

— Om ești tu? Și încă om cu carte? Pentru o zdreanță de femeie îți pui capăt zilelor? Să nu te mai văd! Să nu te mai prind că bei! În loc să-i dai cu piciorul, tu rabzi și te dărimi ca un putregai?!

Vasile o asculta nepăsător. Parcă n-ar fi fost maică-sa aceea care-i vorbea.

— Ai ajuns de risul satului! Numa de Siia lui Dumitru mai vuieste satul așa ca de muierea ta! Știi că s-a-ncurcat c-un rus? De-aceea ne-am năcăjit să vă facem domni, ca să nu vă știți apăra cinstea casei? De ce nu o lași? De ce nu o alungi? Ce găsești și ce ai găsit tu în muierușca asta? O corcitură! Nu vezi ce păr roșu are? Și mai spun unii și alții că nu sînt vrăji! Ba bine că nu-s! Te-a vrăjit hoțomana aia de mumă-sa! I-a venit bine la socoteală, după ce dăduse nenorocirea peste ea! Azi moarte, peste o jumătate de an cununie! A, te-a vrăjit, îți spun eu! Și nu vezi că v-a lăsat în plata Domnului? Dumneaei stă mereu la oraș, că nu-i mai place satul nost'! Ce mai știi? Poate se și mărită din nou, ori, Dumnezeu să mă ierte, face și ea ce face fii-sa.

Vasile, care se ducea tot mai des pe la frate-său, o asculta fără să se supere. Ba, parcă-i făcea chiar bine, parcă simțea nevoia să-l înfrunte maică-sa. Îi da curaj să-și aducă la îndeplinire hotărîrea. Dar, odată scăpat de muștrările mumă-sii, iar amîna ziua despărțirii de Vilma.

Pe la sfîrșitul lui august, gura satului, care pînă atunci nu mai contenise poveștile despre «notărășită și

locotenentul rus», prinse să vorbească despre altceva, mai important, și-i dădu uitării pe Vilma și pe Andrei. Venise veste despre mari bătălii în România. Spitalele de pe graniță, ba chiar și cele din orașele mai depărtate de graniță, gemeau de răniți.

De la curte, de la administrator sau de la cei doi ofițeri chezaro-crăiești, se auzi că răniții sînt români, din armata românească pe care o zdrobește acum de istov oștirea germană, grea de tunuri. Pentru cei de la curte, orice bătălie mare pe care o porneau nemții și o ciștigau era purtată de Hindenburg, cel mai popular general german. Dar, curînd, din zvon în zvon, satul află adevărul : răniții erau nemți, și armata învinsă era armata germană.

Satul întreg fu, vreme de cîteva săptămîni, ca un furnicar. Oamenii treceau de la o porțiță la alta, de la o casă la alta, tăinuind pînă noaptea tîrziu. Aflară și prizonierii ruși că nemții mănîncă o bătaie strașnică pe frontul românesc, și, cînd puteau, unul ici, altul colo, le dădeau cozlenilor vești.

Cozlenii așteptau cu înfrigurare urmarea biruinței și-și împărtășeau din priviri, din vorbe, nădejdea care-i învia din nou și-i punea pe picioare pînă și pe cei mai bătrîni.

— Acuș îi vezi venind ! șopteau cu fețele luminate.

— De-or veni acum, apoi să știți, dragii mei, că aici rămîn, nu se mai duc înapoi !

Vasile Grecu auzi și el vestea. Se bucură, dar ca pentru o întîmplare din trecut, pe care oamenii o știau din poveste. Era rareori treaz detot, și cînd nu se îmbăta ca să-și uite amarul căsniciei, bea din silă de sine, scîrbit de patima în care căzuse și de lașitatea lui. «Trăbă să isprăvesc odată cu viața asta !» își zicea de cîte ori era treaz. Dar clipele astea erau din ce în ce mai rare.

XVI

Într-o noapte, pe cînd se dezbrăca în odaia lui pustie, unde se-nsingurase de-o vreme-ncoace, doborî de

pe masă ceva greu, care căzu cu zgomot mare, durând pe podeaua de scînduri. Se aplecă și, dibuind pe întuneric, ridică de jos o sticlă. Îi scoase dopul și mirosi conținutul. Era coniac. Îl adusese el? Nu-și aducea aminte. Dar fiindcă avea chef de băutură, nu se mai gîndi, ci duse sticla la gură și trase cîteva înghițituri bune. În noaptea următoare găsi sticla în același loc unde o lăsase, și, pînă să stingă lumînarea, o goli cu sete. A treia noapte, scăpărînd un chibrit ca să-și aprindă țigara, rămase cu el în mînă, uimit, pînă cînd flacăra îi arse degetele. Îl aruncă și aprinse altul. Nu, nu se înșelase. Pe masă, în același loc, strălucea o sticlă de coniac plină. Puse țigara pe masă și aprinse lumînarea. Da, era o sticlă de coniac nouă, neîncepută. Acum era sigur că pe aceasta nu el o adusese. Dar atunci cine? O bănuială îi fulgeră prin minte. «Vilma! Vilma mi-l aduce! — își zise el. — Vrea să mă-neze în beutură, să mă otrăvească! Vrea să scape mai repede de mine!... Să nu-i mai stau în cale!... Dar dacă vrea să mă răpuie, înșamnă că nu mai ține la mine nici măcar ca la un pretin... Înșamnă că mă urăște de moarte...» Gîndul acesta îl înfioră. Năucit, se așeză pe marginea patului și-și acoperi fața cu palmele. Rămase așa, împietrit, o vreme cît o veșnicie, cu coatele sprijinite pe genunchi, în nestare să-și deie sama ce se întîmplă cu el. O ceață deasă, ca o mîzgă neagră-verzie, îi împînzea creierul, împiedecîndu-l să gîndească, să înțeleagă. Apoi, deodată, lespeda unei suferințe fără de margini se prăbuși în el, covîrșindu-i sufletul. Gemînd din adîncuri, ca subț durerea unei lovituri de pumnal ce i s-ar fi înfipt în spate, aruncat, căzu în genunchi. Lacrămi fierbinți îi izvorau neconținut din ochi, și gura lui îngăima, murmurînd ca într-o litanie, năvala gîndurilor.

— O, Doamne, amarnic mă pedepsești, jertfind iubirea mea urii, bunătatea mea răutății, binele pe care l-am făcut nerecunoștinței și ticăloșiei, cinstea mea necinstei. Dar, Doamne, pedeapsa ta o merit, căci făcut-am din puterea minții mele, a cărei mlădiță de lumină tu ai sădit-o în țărîna mea ca să te pot slăvi, un idol al trufiei mele de a te gîndi pe tine, cel necuprins, de a te cunoaște pe tine, cel fără de început și fără de sfîrșit,

și de a deosebi însumi, după legea capului meu, binele de rău și adevărul de minciună — binele meu de răul altora, adevărul meu de minciuna celorlalți. Ispitit de acest idol al trufiei, m-am îndemnat să nu ascult de glasul inimii mele și să mă prind cu tine, împotrivindu-mă să te slujesc în casa ta pentru că tainele tale nu le înțelegem și pentru că nu te simțeam viu în cugetul meu. Dar cum ai fi putut trăi, tu, Doamne, într-un idol și-n mai puțin decît atît, în năluca unui idol, a cărui putere mereu se-mpînzește pentru ca mereu să se destrame subț viscolul de neguri al îndoielilor? Tu, care ești lumina și adevărul! Sunet gol este numele meu și putere vană puterea minții mele, pînă mi se risipește viața. M-am crezut un uriaș a cărui durere umple lumea-ntreagă, și nu sînt nimic altceva decît un biet nebun ce și-a întemeiat viața pe tărîmul de umbre al minții lui trufașe! Un fir de nisip purtat de furtunile pustiului din mine, atîta sînt. Și pentru ca trufia mea să nu sufere, o chinuiesc pe Vilma, împingînd-o spre crimă. Doamne, rogu-mă ție, luminează-mă și ajută-mă să trec în pace peste acest prag înalt al vieții mele și să găsesc dincolo limanul de liniște după care tînjește sufletul meu împovărat de tristețea iubirii.

A doua zi dimineată ploua mărunț și des. O ploaie rece de noiembrie. Nouri plumburii pluteau greoi peste spinarea Măgurii.

Vasile se sculă în zori. Se duse la cancelarie, unde lucră pînă pe la nouă, apoi se-ndreptă spre locuința părintească. Cît ce ajunse, fără a-i spune nimic măică-sii, puse pe un fecioraș, ce trebăluia prin grajd, să-nhame caii la căruță și, urcîndu-se lîngă el, îi spuse scurt, dîndu-i hățurile-n mînă :

— La mine-acasă, Niculae.

Cînd întră pe ușă, Vilma și cu Andrei tocmai terminaseră ceaiul.

— Vilma — zise Vasile cu glas răsunător și pe un ton hotărît —, trebuie să mergem numaidecît pînă la oraș.

Vilma păli. Andrei se uită mirat la Vasile. Notarul era de nerecunoscut. Își ținea trupul drept, și privirile lui, limpezi, fără nici o umbră de suferință, exprimau o voință neclintită, rece, ca un tăiș de oțel.

— Nu te speria — adăogă el. — Nu e vorba de nimic rău. Mumă-ta vrea să-ți spuie ceva foarte important.

Dar Vilma, care nu se speriasese de vestea mergerii la oraș, ci de înfățișarea neobișnuită a lui Vasile, îi răspunse în silă :

— Nu mă duc ! Dacă are ceva de spus, să-ți spuie ție.

— Îmi pare rău că-mi răspunzi așa. Voiam să te cruț de o durere. Dar văd că minciuna nu mi-a folosit. Maică-ta e bolnavă, Vilma. Am primit adineori un aviz telefonic. Vrea să te vadă numaidecît. Căruța ne-așteaptă-n drum. Pînă te pregătești tu — dar te rog să te pregătești repede —, eu am să-mi caut niște scrisori, adăogă el, ieșind din salon.

Și Andrei și Vilma rămaseră nemișcați, fără să-și spuie un cuvînt. Se uitau, cu privirile duse, în mari depărtări. Amîndoi aveau sentimentul că se petrecuse ceva de-o însemnătate hotărîtoare pentru ei. Dar ce anume, nu-și dădeau sama. Însă totul era parcă altfel decît înainte de sosirea neașteptată a lui Vasile. Și acest sentiment își avea obirșia în noua înfățișare a notarului. Da, era tot el, slab, deșirat, dar întreaga lui ființă exprima o putere necunoscută lor pînă atunci, o voință încordată spre un scop anume, o voință care nu știa, nu voia să știe ce-i întoarcerea. Vocea lui fusese limpede, fără nici o nuanță pătimașă. Dar că el trecuse peste pragul unei hotărîri grave, era fără îndoială. Și în fundul sufletului lor, atît Vilma cît și Andrei, erau neliniștiți de misterul și de dîrzenia acestei hotărîri.

— Pregătește-te de drum... — zise întru tîrziu Andrei Petrov. — Poate că, în sfîrșit, drumul ăsta va lămurii într-un fel situația în care ne găsim.

Vilma avea același sentiment. Aștepta și ea, de mult, o lămurire a vieții lor, fără să bănuiască însă nici cînd, nici cum se va petrece. I se părea ciudată hotărîrea lui Vasile de-a o duce la oraș, și încă pe-o vreme urită ca

asta, pentru a discuta ceea ce ar fi putut și ar fi trebuit să discute acasă. Dar dacă e adevărat ce-i spusese, că maică-sa-i bolnavă ? Îl privi lung pe Andrei și, fără să-i răspundă, intră în camera alăturată ca să se pregătească de drum.

XVII

Vasile Grecu nu căută mult timp în sertarul mesei lui de lucru, pe care îl ținea încuiat. Găsi repede, într-un colț, unde le știa legate cu panglică albastră, singurele trei scrisori pe care i le scrisese Vilma și în care sufletul lui descoperise odinioară dragostea ei pentru el. Erau scrisori trimise de la oraș, unde stătuse Vilma în timpul logodnei lor ; în ele îi spunea despre pregătirea trusoului, despre cât e de frumoasă și solidă mobila pe care i-o cumpăraseră maică-sa, despre hărnicia mătușii sale Leon-tina, care umplea casa cu murmurul mașinii de cusut și despre multe alte nimicuri gospodărești, care, pe atunci, îl încântau. Erau scrisori cuviincioase, aproape protocolare, în încheierea cărora Vilma îl întreba ce mai face și dacă nu cumva avea de gând să facă vreun drum la oraș.

De câte ori nu le citise, și înainte și după cununie, descoperind în rîndurile lor, care îl introduceau în intimitatea pregătirilor de nuntă, semnele dragostei ! Le recitise și după venirea lui Andrei Vasilievici Petrov, ba chiar și în ultima vreme, de cînd se dedase băuturii. Deși în timpul din urmă își dăduse sama de tonul lor convențional și înțelesese că toată dragostea, citită altădată printre rînduri, nu fusese altceva decît un reflex al iubirii lui pentru Vilma, nu le aruncase, sperînd, totuși, să regăsească în ele, la o nouă citire, farmecul de-odinioară.

Acum, însă, nu mai avea nici o nădejde, așa că nu mai desfăcu panglica. Le ținu cîtva timp în mînă, ca pe niște frunze moarte, uscate. Lacrimi fierbinți i se prelingeau pe obraji. Apoi, cu pași șovăitori, se apropie de sobă, deschise portița, le potrivi pe grătar și, aprinzînd un chibrit, le dădu foc. O durere ca de fier roșu îi străpunse inima.

— Sărac de mine! Sărmane scrisori! zise el, ridicându-se.

Avea senzația că, odată cu arderea scrisorilor, s-a despărțit pentru totdeauna de Vasile Grecu cel ce trăise în sine pînă atunci, și că un alt Vasile Grecu, puternic, dîrz, neșovăitor, crescuse din inima lui și luase locul celuilalt. Și, trecînd pragul odăii, spinarea i se îndreptă, iar în priviri îi apăru din nou lumina aceea sură, de oțel, rece și tăioasă.

— Dumneata, domnule Petrov, mă vei aștepta aici..., îi spuse el ofițerului, întinzîndu-i mîna.

Ieșiră toți trei în mîzguirea rece de-afară.

Vasile o ajută pe Vilma să se urce în căruță, apoi se avîntă și el, așezîndu-i-se alături. Feciorașul puse mîna pe bici.

— N-ați mai fi putut amîna? Pe o vreme ca asta..., zise, din poartă, Andrei, uitîndu-se la Vilma și înfiorîndu-se de frig.

— Nu se poate! E lucru grabnic — răspuse Vasile. Și, adresîndu-se feciorașului: — Dă-i drumu!

Caii porniră. Andrei urmări cu privirile căruța pînă dispăru la o cotitură. Aștepta un semn. Dar Vilma nu-și întoarse nici măcar o singură dată capul înapoi. «Oare crede într-adevăr că-i maică-sa bolnavă, de nu s-a mai gîndit la mine — se întrebă Andrei, închizînd poarta —, ori, ca și mine, presimte că o să i se întîmple ceva hotărîtor pentru amîndoi, și teama de necunoscut i-a tulburat într-atît de mult sufletul, încît a uitat că am rămas în poartă, așteptînd un semn din partea ei?» Și intră în casă îngîndurat.

*
*
*

Abia ieșiră pe drumul dintre finețe, innegrit de ploaia deasă, că Vasile, băgînd mîna în buzunar, scoase un strigăt de uimire.

— Vai! Cum de-am uitat?! Oprește, Niculae! Phii, da' știu că făceam o încurcătură!... Niculae — zise el, scoțînd o scrisoare —, tu ai să te-ntorci cu plicul ăsta în sat și-ai să-l duci deîndată părintelui. — Și, întorcîndu-se spre Vilma: — E o știre de la frate-meu. E la

Sebeș, și rămîne acolo o zi, două. Scrie că să se ducă parintele Mihuleț la Sebeș, dacă vrea să-l întâlnească —. Apoi, din nou către fecioraș : — Treci prin ocoale, Niculae. Caii părintelui sînt acolo, la pășune. Prinde-i și dădată să fii cu ei în sat. Auzitu-m-ai ?

— Ei, asta-i acuma ! Da' cum să nu te fi auzit ?! — răspunse semeț, de pe capră, feciorașul, cu capul întors spre Vasile. — Cu dumneata însă cum rămîne ? Că doară n-ai să m-aștepți, pe o ploaie ca asta, aici, în mijlocul hotarului !

— Dă-te jos și pornește-o ! — zise notarul, cu asprime în glas. — Nu purta tu grija noastră ! Parcă eu nu știu să mîn caii ? Dă hățurile-ncoace !

Feciorașul îi dădu hățurile, pe care le ținea înfășurate în jurul mîinii, sări de pe capră, iar Vasile, nemîșcîndu-se de lângă Vilma, dădu bici cailor.

Vreo jumătate de ceas ținu fugarii la trap. Ploaia contenise, dar neguri mari, lăptoase, pluteau aproape de pămînt, pe umerii dealurilor. Întrară între miriștile triste, ruginite, călcate în picioare de cirezile satului. Ajunseră între fostele lanuri de porumb, pline de coțoare scurte. Unde și unde, piramide de jipi mai dădeau viață hotarului. Un uliu mare, cenușiu, filii rar din aripi, la apropierea căruței, și trecu din vîrfurile unei piramide apropiate pe o alta, mai depărtată. Ciori singuratece zburau, ici și colo, aproape de pămînt.

Drumul era tot mai noroios, și tina neagră se lipea de roți, îngroșînd șinele de fier și obezile.

Pînă la plecarea feciorașului, Vasile și Vilma schimbaseră vreo cîteva cuvinte despre moșiile printre care treceau și despre ploaia ce nu mai contenea, dar după ce Niculae făcuse cale-ntoarsă, o tăcere adîncă se înstăpîni între cei doi soți, întreruptă numai din cînd în cînd de vocea notarului, care îndemna caii.

După ce ieși dintre lanurile cu pociumbi și piramide de jipi, căruța începu să urce la deal. Se apropiiau de pădurea Valea Plopului, unde începea hotarul secuierilor. Coama ei ruginie prinse să se ivească de după muchea dealului.

Vilma nu-și făcuse nici un gînd cînd Vasile îl trimisese pe fecioraș în sat. Dar acum, văzînd pădurea, o

trecu un fior de spaimă. De ce îl trimisese pe Niculae în sat? Nu era cumva o înșelătorie scrisoarea aceea? Oare nu l-o fi trimis numai ca să rămîie singuri? Și dacă asta i-a fost intenția, atunci boala maică-sii nu e decît o minciună, o cursă... Dar ce voia cu dînsa?

Nu-și putea lua ochii de la pădurea ce se ivise pe deal. «Poate... poate vrea să mă omoare acolo, în pădure?» Privi împrejur: întreg hotarul era pustiu. Voi să țipe, dar glasul i se stinse în piept. Se înțepeni pe banchetă, împingînd cu picioare în fundul căruței, ca și cînd astfel ar fi putut s-o oprească.

Vasile lăsă caii la pas.

— E greu drumul — zise el. — Trăbă să-i las la pas. Dealtfel, o să ajungem curînd. Am mers bine pînă aici.

Vocea îi era clară, liniștită, fără nimic dușmănos în ea. Vilma, care tresărise la primele lui cuvinte, îl privi o clipă furios, cu coada ochiului. O pace adîncă se citea pe chipul lui. Ea întoarse capul în partea opusă, și un suspin de ușurare i se înălță din piept.

— Acum putem vorbi în liniște, Vilma. Sintem numai noi amîndoi, și Dumnezeu deasupra. Mai întîi trăbă să te rog să mă ierți că te-am mințit. Mumă-ta nu-i bolnavă.

Vilma își înclină capul în piept, ca și cînd ar fi zis: «Am bănuț eu că e vorba de altceva».

Caii înaintau la pas. Căruța nu făcea nici un zgomot.

Vasile continuă să vorbească, și, pe măsură ce vorbea, glasul lui devenea mai clar, mai armonios.

— Dar trebuia să te conving să pleci cu mine, și alt motiv, mai bun, n-am găsit. Trebuia să pleci ca să putem sta de vorbă. Și, mai cu samă, ca să te împiedec să ajungi la crimă. Iubirea mea pentru tine — să nu te superi că mai pomenesc de ea — nu te putea lăsa să cazi atît de jos. Nu mi-aș fi iertat o asemenea neîmpotrivire nici în mormînt. Înțalegi lă ce fac aluzie, nu-i așa?

Vilma înlēmni. Nu făcu nici o mișcare, nu-i răspunse nici măcar cu o privire.

— Mi-am dat sama, la un moment dat, că ai început să mă urăști — continuă Vasile. — Dar dacă ura ta aș

fi putut s-o îndur, pentru că era vorba de mine și de suferința mea, gândul că prezența mea te împinge să comiți o josnicie pentru care va trebui să plătești cu sufletul și cu viața ta — altfel nu se poate! —, nu l-am putut îndura. Am hotărît deci să mă dau deoparte însumi din drumul tău, să nu mai fiu o piedecă în calea iubirii tale și a lui Andrei.

Vilma tăcea. Încruntată, palidă, cu fălcile încleștate, cu privirile pierdute în lungul drumului, părea că nici nu respiră. Parcă împietrise.

Vasile nu-i punea întrebări, nu aștepta răspunsuri, nici măcar nu o privea. Vorbea liniștit și, în răstimpuri, ca și când ar fi obosit, tăcea. Apoi îndemna cu voce blîndă cail și continua.

— Trebuia să mă dau mai devreme deoparte din calea voastră. A fost o fatalitate să vă întîlniți? A fost un noroc? A fost un nenoroc? Cine știe? Eu nu știu. Ceea ce știu este că mi-am dat prea tîrziu sama că tu nu mă iubești. Nu te țin de vinovată. Nu. Iubirea nu se poate porunci. Și-apoi, tu erai o copilă cînd te-am luat. Poate că nici nu știai ce-i iubirea, poate că nici nu ți-ai dat sama de mă iubești ori ba. Te rog, Vilma, dacă poți, dacă tu crezi că merită să-mi răspunzi, spune-mi: Nu-i așa că, dacă-ți dădeai sama că nu mă iubești, nu veneai după mine?

Pentru întîia oară de cînd plecaseră, Vasile își coborî privirile, întrebător, asupra soției sale.

Vilma rămase o vreme nemișcată. Apoi, întorcîndu-și fața spre el, îl privi cîteva clipe în ochi, cu o tristețe uimită, și, plecîndu-și pleoapele, răspunse șoptit:

— Nu.

— Îți mulțămesc. Da, dar pe iubire nu-i nimeni stăpîn. Tu nu m-ai iubit, dar eu te-am adorat de la primele noastre întîlniri. Mai întîi nu mi-am dat sama, însă încetul cu încetul am simțit că-mi lipseai. Și cînd am priceput de ce, a fost prea tîrziu ca să mai pot judeca la rece, prea tîrziu ca să mai pot înțelege că tu nu mă iubești. Doream din tot sufletul să fi nevasta mea, și această dorință puternică m-a orbit. Deci adevăratul vinovat de nefericirea căsniciei noastre eu sînt. Eu trebuia să văd din vreme că-ți sînt indiferent. Dar pe

dragostea lui nimeni nu este stăpîn! Chiar și după ce am început să bănuiesc că nu mă iubești, tot mai nădăjduiam și-mi spuneam că poate mă-nșăl, că poate așa e firea ta, mai sfioasă. Nici cînd am început să înțeleg că pentru tine nu sînt decît un străin, n-am disperat, zicîndu-mi că poate — cine știe? — într-o zi îți vei da sama cît de mult te iubesc și că mă vei iubi și tu. Dacă nu pentru mine, cel puțin pentru iubirea pe care ți-o dăruiam. Dar m-am înșălat. A fost deajuns ca în drumul vieții tale să apară Andrei Petrov, pentru ca toate speranțele mele să se spulbere, să-mi dau sama că-mi întemeiasem căsnicia pe un vis, că visul devenise o speranță, și că speranța începea să susție o minciună. Și-atunci m-am hotărît să curm minciuna. Speranța n-am putut s-o curm. Știu, trebuia ca minciuna dintre noi să înceteze mai de mult. Te rog să mă ierți că n-am avut curajul s-o dau pe față la vreme. Poate c-ar fi fost mai bine pentru tine.

Vilma își întoarse din nou capul. Privirile ei, uimite, erau acum reci, metalice.

— Eu nu cred că o căsnicie poate fi întemeiată pe minciună. Nu mi-am dorit asămenea căsnicie, nu-mi doresc și nu o pot încuviința. Nimeni nu are dreptul să-l nenorocească, fie și prin iubire, pe aproapele său, să se facă stăpîn pe sufletul cuiva, pe sentimentele cuiva, dacă acela nu i le dăruiește de bună voie. Vina mea, grea și fără putință de îndreptare, este că, deși acesta era și este crezul meu, n-am avut destulă voință pentru ca, înfruntîndu-mi iubirea, să delătur mai devreme minciuna pe care ne întemeiasem viața noastră. Să știi, copila mea, că din lipsa voinței izvorăsc toate nenorocirile vieții.

Privind mereu înainte, țeapănă ca o stană de piatră, Vilma nu-l mai asculta de mult pe Vasile. Îl auzea vorbind, dar numai arareori cîte un cuvînt, cîte o frază îi pătrundeau deslușit în urechi. Atunci își întorcea privirile spre el, uimită că-i stătea atît de aproape. Altfel, i se părea că-i vorbește dintr-o mare depărtare și că tot ce i se întîmplă și tot ce vede nu sînt decît părerile unui vis urît. Îi era frig, îi era silă de pustiul mohorît din

jur, de ogoarele negre printre care trecea, de cilții de ceață ce pluteau în jur, de aburul ce se ridica de pe spinările cailor, și aștepta încrîncenată ca toate acestea să se sfîrșească odată. Oricum, numai să se sfîrșească.

Vasile tăcu un răstimp, privind atent pe deasupra cailor care se opinteau, arcuindu-și spinările, pe coasta dealului, către pădurea din Valea Plopului. Nu mai era mult pînă la culme.

— Deci vinovatul de căpetenie sînt eu, Vilma, pentru tot ce a urmat. Pentru tot. N-am decît o singură dezvinovățire : iubirea mea, care mă făcea să sper că, în viitor, poate... Dar n-are rost să mai repet. Și mai era ceva...

El tăcu, și vocea lui se întunecă deodată. Vilma tresări, îl privi, o clipă, mirată, apoi, zgribulindu-se, își ridică gulerul paltonului.

— Recunosc că nu am avut voința trebuincioasă și pentru că era vorba de ceva ce mi se părea foarte important, de însăși viața mea. Mi-am dat sama că, dacă aș fi lămurit situația dintre noi, ar fi trebuit să-mi smulg rădăcinile vieții. N-am putut. Am fost laș. Prețuiam viața, mă prețuiam pe mine însumi. Pînă cînd mi-ai arătat tu că nu sînt nici măcar cît un fir de nisip, că nu prețuiesc nici măcar cît o mîină de tină. Din disprețul tău, din dorința ta de a termina mai repede cu mine, am înțales că rădăcinile acestei vieți pot fi foarte ușor smulse, fără să se cunoască, fără ca lumea să simtă că-i lipsește ceva, fără să sufere că-i lipsește acel ceva. Și am mai înțales că pentru tine merită să fie smulse. Nu puteam, adorîndu-te, să te las să aluneci pe povîrnișul crimei. Căci într-acolo te ducea nerăbdarea ta de a scăpa de mine, de iubirea mea înrobitoare.

Vasile își deschise larg gura după aer. Simțea că se înăbușă. În aceeași clipă, Vilma întoarse capul spre el. În străfulgerarea unei secunde se trezi din visul rău care o chinuia de-o vreme încoace, împietrindu-i sufletul. O ură mocnită, disprețuitoare îi strălucea în privire. «Iată pentru ce îndur eu drumul acesta de spaimă, nesfîrșit, prin ploaie și frig! — își zise cu mînie — Ca să ascult cazanii despre iubirea lui! Iată pentru ce a fost nevoie să mă mintă că-i bolnavă maică-mea! Ca

să-mi ție o lecție despre iubirea lui nefericită ! Culmea ar fi să spere că astfel mă va convinge să mă întorc de bună voie la el ! Ce rost au toate acestea ? ! Ce înțales mai poate el să creadă că are pomenirea repetată a iubirii lui ? ! Ce am eu cu această iubire ? ! Și dacă-i nefericit, de ce crede că mă interesează pe mine nefericirea lui ? ! Ce, eu l-am nefericit ? S-a nefericit singur ! Că doară nu eu l-am luat pe el, ci el m-a luat pe mine ! » Și, într-o învolburare de revoltă, voi să-i spuie câteva cuvinte usturătoare, pe care de multă vreme i le pregătise. Dar tocmai în secunda aceea Vasile își ridică pleoapele și o privi. Liniștea desăvârșită și rece, metalică, ce radia din ochii lui o intimidă. Clipi de câteva ori, de parcă privirile i-ar fi fost lovite de o lumină prea tare, și întoarse capul. « Nu, nu-i voi spune nimic ! Nu am ce vorbi cu omul acesta ! — își zise ea, ridicându-și nervoasă gulerul paltonului. — Numai de s-ar isprăvi odată drumul ăsta ! »

Vasile Grecu o privi lung câteva clipe, apoi, uitându-se înainte, începu să-ndemne caii. Încă puțin și ajungeau în vârful dealului.

— Simțeam deci — continuă el — că pentru tine, pentru a nu te lăsa să aluneci pe povârnișul crimei — căci asta urmăreai punându-mi în fiecare sară o sticlă de coniac pe masă, să mă ucizi —, merită să-mi smulg rădăcinile vieții. Și le-am tras din adâncuri, fără milă. Ura ta de moarte m-a făcut să mă simt atât de mic, atât de neînșămnat, încît am înțales dintr-odată că lumea nu se va prăpădi dacă eu voi fi nefericit. Dumnezeu a voit ca în clipa aceea să-mi vie în ajutor. Cînd m-am simțit mai neînșămnat, o zdreanță în vînt, atunci mi s-a descoperit și rostul vieții mele. Eu, Vilma, cred acum deplin. Nu mai am nici o îndoială. Mi-e milă de toată lumea, de întreaga existență, și doresc fericirea tuturor. Nu trăbă să mor ca voi să fiți fericiți. Și, iată, vă urez din toată inima : Fiți fericiți !

Ajunseră în vârful dealului. Vasile sări din căruță și trase caii de urechi. Trupurile lor abureau. Nourii se lăsaseră, în neguri dese, pînă pe muchea dealului. Colțuri de pădure se arătau și dispăreau, cînd ici, cînd colo, din pîclele ce se învăluiau necontenit.

Vilma rămase, nemișcată, în căruță. Dar gândurile ei se-nvolburau mereu, ca și negurile din jur. «Oare ce vrea Vasile să-mi spuie? Unde mă duce? Ce are de gând cu mine? Ce însămnează oare cuvintele „Fiți fericiți“? Nu cumva vrea să mă-ncurce în vorbele lui, să m-amețească de cap? Dar de ce? I-auzi: „Fiți fericiți“! Cum? Dar dacă e vorba de mine și de Andrei, ce, nu sîntem fericiți și fără urarea lui?»

După ce lăsă caii să se odihnească o vreme, Vasile se urcă în căruță, luă hățurile-n mîină, învîrti piedeca și-i îndemnă să pornească la drum. De aici nu mai aveau decît o jumătate de ceas bun pînă la oraș.

— Acum, Vilma, vă pot spune din toată inima: Fiți fericiți! Și n-am nici un motiv să mă tem că nu veți fi. Dar mai întîi trăbă înlăturat pietroiul din drumul vostru. Și va fi înlăturat! De azi înainte veți fi cu de-săvîrșire liberi, Vilma. De asta nu trăbă să te-ndoiești. Eu nu voi sta în calea vieții voastre.

Vilma nu spuse nimic. Nici măcar nu-l privi. De parcă nici nu l-ar fi auzit. Dar în sine își zise: «Vorbe! M-am săturat de vorbe! Și ce-o să facă? O să se-m-puște? O să se spînzure? Haida de!»

— Dar nu puteam să nu te apăr de gura satului și de disprețul oamenilor. Și nici nu puteam să mă mai fac însumi de rîs, prefăcîndu-mă că nu știu nimic de dragostea ta cu Andrei. Cred că lucrul acesta simplu îl veți înțalege amîndoi. Deci în Cozla nu mai puteți rămîne.

Vilma deveni dintr-odată atentă. Întoarse capul și-l privi bănuitoare. «Oare nu cumva pune ceva la cale și-n-cearcă să-și ascundă sub cuvintele astea planurile lui de răzbuinare?» se-ntrebă ea. Dar pe chipul lui Vasile, în-cruntat, nu cîti nimic altceva decît o hotărîre liniștită rece, de nezdruncinat.

— Tu deci vei rămîne la mumă-ta sau la mătușă-ta Leontina. După cum îți va fi voia. Vei fi singură numai pînă mîne. Mîne va sosi și Andrei. O să vorbesc eu cu contele, am auzit că e acasă, să-i facă rost de-o întrebuițare în oraș. Sînt sigur că-i va găsi ceva. Mai ales acum, după cele petrecute în Rusia, se va face luntre și punte să-i găsească o întrebuițare. Tu vei rămîne la

mumă-ta, sau la mătușă-ta, pînă la cununie. Despărțirea noastră va fi ușoară. Cîteva săptămîni și gata, s-a sfîrșit toată comedia! Învoirea noastră va ușura procesul de divorț. Dar, în sat, deocamdată, oamenii vor ști că ai plecat pentru că maică-ta-i bolnavă. E bine așa, Vilma? Am ticluit bine lucrurile?

Femeia nu-i răspunse. Nici măcar nu-l privi. Destăinuirea adevăratei ținte a drumului acestuia, așa, dintr-odată, îi răvășise gîndurile. Iată că, pe neașteptate, toate se lămuriau! Și era tocmai lămurirea dorită de ea și de Andrei. Chiar dezlegarea pe care o așteptau, fără să știe nici de unde, nici cînd va veni. Și iată că tocmai Vasile era cel care găsisese soluția cea mai cinstită, atît pentru ei, cît și pentru el. Nu-i venea să creadă că, datorită lui, totul devenise dintr-odată atît de simplu și de clar. «Dar de ce n-aș crede?! Așa era firesc să se întîmple!», își zise Vilma.

— Cu mumă-ta vei aranja totul singură, Vilma. Eu nu-i voi spune nimic din ce s-a petrecut, cum și de ce am ajuns la despărțire. Nu pot. Cred că mă-nțălegi, nu-i așa? Ar înșămna să te jignesc. Cît ce ajungem, eu voi pleca în căutarea contelui. E musai să-l întilnesc astăzi.

Ajunseră la poalele dealului; drumul se așternea acum drept, mai bine pietruit, și Vasile lăsă caii la trap. Cei doi soți nu mai schimbară nici un cuvînt pînă în oraș. Se cufundară în gîndurile lor.

Vasile se simțea liniștit. Și deși cearcănele negre din jurul ochilor împrumutau o lumină stranie privirilor sale, ele nu se mai potriveau cu trăsăturile feței, destinse, ce radiau o energie superioară, metalică, și o voință hotărîită de a trece peste suferințele proprii.

La rîndul ei, Vilma, scăpînd de spaima ce o apăsase în prima parte a drumului, se gîndea la soluția pe care o găsisese Vasile pentru a ieși, atît el cît și ei, din situația în care se aflau. Era bine cum rînduise Vasile lucrurile, dar, de vreme ce i-a mărturisit că, totuși, o iubește, de unde a luat el așa, dintr-o dată, puterea de-a analiza și de a descurca atît de simplu încurcătura pe care ea o făcuse? Privea despărțirea lor ca pe o probelmă de matematică? Dar atunci înșamnă că nu o mai iubește! Sau

— mai știi ? — poate exista o asemenea iubire, care să se jertfească pe sine pentru a ferici pe alții ? «Nu, nu poate fi vorba de iubire — își zise Vilma. — E desigur o hotărâre a sufletului său de cleric, o atitudine pe care și-o împune conform eticei creștine. Sau poate că este expresia unui adânc dispreț față de iubirea mea pentru Andrei, față de noi doi, pe care și l-a ascuns sub cuvinte alese... Așa trăbă să fie, de bună samă. Dar ce-mi pasă mie de simțămintele lui Vasile ? Bine că s-a lămurit situația tulbure în care trăiam. Aici are dreptate : nu mai puteam trăi ca pînă acum, sub ochii țaranilor și în gura satului !» Deși soluția găsită de Vasile îi luase o piatră de pe inimă, deși acum se simțea liberă și deși o mîngîia gîndul că a doua zi Andrei va fi lingă ea, la oraș, totuși nu se simțea mulțumită, fericită, așa cum crezuse adeseori înainte, gîndindu-se la momentul despărțirii ei de Vasile. Un sentiment tulbure îi înnegura sufletul și-i întuneca pînă și bucuria revederii cu Andrei. Să fie oare de vină faptul că soluția dezlegării nu a venit de la Andrei, ci de la Vasile ? «Sau poate că mă tulbură acest sfîrșit neașteptat și drumul nou, necunoscut, pe care trăbă să-l aleg ? — se întreba ea, neliniștită. — Ei, comédie ! Drumul mi-l cunosc, că doară eu mi l-am ales ! Dar atunci ce să fie ?»

Încercă să-și alunge gîndurile acestea, întocmind planul după care îi va povesti maică-sii totul, din fir-în-păr, chiar de la început, de cînd a acceptat să se mărite cu Vasile numai ca să scape de sfaturile ei. Dar, zadarnic, nu reușea să se elibereze de simțămîntul acela tulbure și de întrebările ce se iscau din el.

Ajunseră. Vasile sări din căruță și deschise poarta. Întrară. Le ieși înainte slujnica. Maică-sa nu era acasă. Era plecată la Leontina.

— Cu atît mai bine ! — zise Vasile, ajutîndu-i Vilmei să coboare din căruță. — Pînă să se-ntoarcă maică-ta, eu voi pleca, și astfel nu voi fi silit să încropesc încă o minciună.

Întrară în salonaș și rămaseră, amîndoi, tăcuți, în picioare. Vasile se uita de jur-împrejur, de parcă nu mai văzuse niciodată încăperea aceea. Apoi scoase ceasul, îi deschise capacul, îl închise și îl puse la locul lui, în

buzunar. Vilma observă că mîna lui tremura ușor și că buzele i se strîng.

— N-am crezut — începuse Vasile cu glas înăbușit și neridicîndu-și privirile asupra ei —, n-am crezut că mai am dreptul să mă ating de tine, de trupul tău, de cînd am înțales că-ți sînt străin. Dar acum, la despărțire, cred că nu te vei supăra dacă îți voi cere să-mi dai mîna să ți-o sărut. E ultimul sacrificiu pe care te rog să-l faci pentru mine. Și ultimul dar pe care te rog să mi-l faci. Îl voi păstra în amintire, lîngă altele.

Vilma, care nu-și luase ochii de la el de cînd intraseră în casă, ridică încet, cu greutate, mîna dreaptă, ce-i atîrna ca moartă de-a lungul trupului. Vasile o luă ușor, abia atingînd-o, în mîinile lui mari, și o sărută. Cînd își ridică fruntea, în ochi îi licăreau lacrimi.

— Îți mulțămesc, Vilma. Și acum, adio !

Vilma, pe care gestul lui de despărțire, neașteptat, o tulburase, șopti înduioșată :

— Dar de ce... de ce faci toate astea ?

— Pentru ca să fii tu fericită — răspuse Vasile, ocolindu-i privirile. — Ceea ce nu ți-a dat Dumnezeu cînd te-ai măritat cu mine, îți va dărui acum.

— Dar tu... tu... cu ce rămii, Vasile ? întrebă ea iarăși, abia șoptind, privindu-l întristată, cum se-ndrepta spre ușă.

Vasile se opri și-i răspuse fără să se întoarcă :

— De mine să nu-ți pese, Vilma. Eu nu rămîn sărac. Rămîn cu Dumnezeu și cu iubirea mea. Să nu-ți fie teamă, n-am s-o pîngăresc. Și acum, adio, fii fericită !

Și, fără să se mai uite înapoi, porni din nou spre ușă, o deschise și începu să coboare scara.

XVII

Ieșind în stradă, Vasile Grecu se îndreptă pe drumul cel mai scurt spre locuința contelui.

Contele era de vreo cinci zile în concediu. Bătrînul, taică-său, încremenit în așternut, trăgea să moară.

— Ce vînturi te-aduc la mine, domnule notar ? întrebă el, strîngîndu-i mîna și poftindu-l să șadă. Era

îmbrăcat în uniformă de sublocotenent și părea îmbătrinit de griji.

— Domnul conte, tatăl domniei-voastre, este tot în pat? întrebă Vasile, ca să spuie ceva și, totodată, ca să-și deie sama de dispoziția omului din fața sa, căci îi era teamă că supărarea contelui îi va zădărnici planul.

Contele făcu un gest de deznădejde.

— Nu mai trăiește, se chinuie. Și doctorii ăștia sînt toți niște imbecili. Nu pot să-i aline suferințele. Ce chin, ce iad, și aici și pe fronturi! Dar ce mai fac prizonierii noștri, domnule notar? Ofițerii, știu, s-au purtat ca niște brute...

Vasile Grecu îngălbeni. Bănuiala că vestea despre legătura dintre Vilma și Andrei va fi ajuns pînă aici, la oraș, și pînă la urechile acestui om, de-abia venit, de cinci zile, de pe front, îi turnă gheață în suflet. Păli ca un mort și privi prostit la ofițer.

— Cum?! Dumneata nu știi nimic?! întrebă cu uimire contele.

Vasile clătină din cap.

— Mă mir! Alaltăieri a fost căpitanul aici, la mine, și mi-a povestit întreg scandalul. Sublocotenentul acela e un porc.

Notarului i se tăie respirația.

— Administratorul urlă și-l ține încuiat în casă. Țipă mereu că trebuie să o ia de nevastă pe cumnată-sa, pe care ticălosul a lăsat-o însărcinată! Scandalul a început cînd l-au prins cu cealaltă față. Da' cum de nu știi dumneata ce se petrece în sat?!

— Eu nu ies din birou, domnule conte. Am rămas singur în cancelarie, și am o groază de lucru! — zise Vasile Grecu, răsuflînd ușurat. — Dar tot pentru un ofițer vin și eu, pentru domnul Andrei Vasilievici Petrov.

— Da, îmi închipuiam eu! zise contele. — El vrea desigur să mai rămîie. Dar n-am încotro. Am intervenit pentru el. Nu se poate! Căpitanul a făcut raport. Trebuie să fie mutați toți trei, imediat. Pentru a mușamaliza scandalul, trebuie aranjate lucrurile în așa fel, încît să pară că ar fi mutați în interes de serviciu.

— Dar vă înșelați, domnule conte ! Domnul Andrei Vasilievici Petrov vrea să plece din Cozla. Eu nu știu nimic despre scandal, și am venit la dumneavoastră ca să împlinesc dorința domnului Petrov. I s-a urit la țară. Asta-i ! S-au pus vremile ploioase, și-acuma nu mai are nici o distracție. Cărțile le-a citit demult. Ba încă le-a și recitat. Iar dacă vrei să te plimbi acum prin Cozla, e un chin. Dumneavoastră știți ce tină se prăsește toamna pe la noi...

Contele se însenină.

— Iată, în sfârșit, și o rază de lumină ! Nu știam ce să mai fac, la cine să mai intervin ca să poată rămîne acolo. Îți mărturisesc că m-ai scăpat de-o grijă. Spune-i, te rog — adaoase contele, sculîndu-se de pe scaun —, că poate veni oricînd dorește. S-a stabilit ce va face. Mai sînt încă cinci ofițeri ruși prizonieri aci, în oraș. Iar casa mea îi stă deschisă la orice oră.

Vasile Grecu ieși. Simțea că a mai scăpat de încă o piatră de moară din cîte-i apăsau sufletul în dimineața aceasta. Ajuns în stradă, puse căpestrele cailor, care ronțăiau, înhămați, fiecare cu botul în săculețul lui de ovăz, sări în căruță și porni.

În faptul sării, intră în sat.

*
*
*

În dimineața aceea ploioasă și rece de noiembrie, după plecarea căruței care-i ducea la oraș pe Vilma și pe Vasile, Andrei intrase în casă adînc neliniștit. Nu-l chinuia atît faptul că Vilma nu-și întorsese o dată capul înapoi, că nu-i făcuse nici un semn de despărțire, cît necunoașterea intențiilor notarului. Ce-avea de gînd ? Ce hotărîre luase ? O amenință, oare, pe Vilma, vreo primedie ? Ce se va-ntîmpla cu ei doi, cu el și cu Vilma ?

Deschise un volum de Tolstoi, dar curînd își dădu sama că nu se poate concentra. Se plimbă prin odaie, punîndu-și fel de fel de întrebări, ieși de cîteva ori pînă la poartă, umblă, fără nici un rost, de colo-colo, prin curte. apoi intră în casă și se întinse pe pat, sperînd să adoarmă și să se liniștească. Dar sufletul lui nu-și găsea pacea.

Simți o ușurare când ușa se deschise și căpitanul șvab intră în odaie. Andrei se ridică de pe pat, îl salută militărește și-l invită să șadă pe un scaun.

— Trebuie să ne pregătim de drum, domnule Petrov — zise el. — Începînd de mîine sîntem mutați. Nu știu unde va mai fi atît de bine... Aici am trăit, toți trei, ca-n sînul lui Avram. Nu-i așa, domnule Petrov ?

Căpitanul îl privi surîzînd cu șiretenie.

— Ce vrei să spui, domnule căpitan ? întrebă Andrei, încrunțat, pâlînd.

— Cel mai simplu lucru, domnule Petrov ! Cel mai simplu ! Dar să lăsăm astea. De-acum înainte, toate cîte s-au petrecut aici aparțin trecutului. Dumneata vei pleca, împreună cu noi, mîine dimineață, însă vei rămîne la oraș, unde mai sînt încă vreo cîțiva ofițeri ruși prizonieri. Vei avea cu cine schimba o vorbă. Dar eu și cu sublocotenentul ne-am dus pe copcă... Dracului ne-am dus !... Pînă pe front nu ne mai oprim !...

— Dar ce s-a întîmplat, domnule căpitan ? întrebă Andrei, punînd hotărîrea aceasta năpraznică în legătură cu drumul notarului. Se întreba dacă nu cumva se va fi dus să se plîngă însuși la comenduire. Dar nu-i venea să creadă într-un asemenea gînd. Nimeni nu-și bate joc în felul acesta de propria-i casă !

— Ce să se întîmple ? — începu căpitanul, aprinzînd o țigară de foi și trimițînd fumul gros și albastru spre tavan. — Eu trebuia să fac raport ! Nu puteam întîrzia o clipă ! Nu, nu puteam ! S-ar fi putut întîmpla, ferească Dumnezeu, să se facă moarte de om. Ungurul a turbat ! Da, da, turbat, după cum îți spun. Asta-i cuvîntul : turbat !

— Care ungur ? Ce tot îndrugi dumneata ? întrebă Andrei pe un ton puțin ridicat, enervat de vorbăria fără înțeles a căpitanului.

— Ce-i cu dumneata, domnule Petrov ? Pe ce lume trăiești ?! Ai fost într-adevăr atît de ocupat — și căpitanul surise iarăși cu subînțeles —, te-ai simțit chiar atît de bine aici, încît n-ai auzit nimic din scandalul de la curte ? Dacă-i așa, îmi dau sama că bine ți-ai petrecut dumneata în Cozla ! Satul întreg vuieste, și dumneata nu știi nimic ?! Asta-i culmea !

— Chiar dacă ți se pare culmea ignoranței că nu știu de ce vujește satul, te rog să-ți păstrezi aluziile pentru dumneata și pentru prietenii dumitale, domnule căpitan, zise Andrei, întunecându-se.

— Bine, bine... Am să le păstrez... Deși de-acum înainte nu mai au nici un haz. Trebuie să știi, domnule Petrov, că mie-mi pare nespus de rău că trebuie să plec. Avea turbatul acela un vin în pivniță cum rar se mai află! E din viile de-aici. Nu știam că se face pe-aici un vin așa de strașnic. Poate că tocmai din bunătatea vinului ăstuia i se și trage turbarea, că mult îi mai place să-l bea! Nu mai puteam răzbi cu el. Dacă l-aș fi potolit cu ajutorul soldaților de pază, m-aș fi putut trezi degradat. Așa că a trebuit să fac raport. Altminteri nu se putea! Dacă-l ține închis de trei zile!...

— Cine pe cine ține închis, domnule căpitan? întrebă, destins, Andrei, pe care vorbăria prostănacă, fără șir, a căpitanului, începuse să-l amuze.

— Cine pe cine?! Auzi întrebare! Administratorul! Administratorul, domnule, pe ticălosul de sublocotenent!

— Și de ce, mă rog?

— De ce, de ce! Asta-i acuma! De ce! Păi, nu-ți închipui? Să nu spui că nu-ți închipui, că nu te cred. Ptii, domnule, ce om fără imaginație! — exclamă căpitanul, încântat de propria-i imaginație. L-a prins la cea grasă! Asta e! L-a prins și gata! Dar atunci a băgat de samă că și cealaltă începuse să se-ngrășe. Ho-ho! Să vezi minune! Și rîse hohotind, săltîndu-și burta rotundă ca un pepene și deschizînd o gură mare, de pește.

— Nu pricep nimic, domnule căpitan, zise Andrei, scîrbit de vulgaritatea acestui om, care, iată, hohotind, îi umpluse camera de un miros acru, de bute. «Cine știe — își zise Andrei —, poate că-i beat și de-aceea nu reușește să vorbească deslușit.»

— Cum să pricepi, domnule, dacă dumneata ai trăit într-altă lume?! Ei, lasă că te lămuresc eu îndată. Fii atent. Sublocotenentul n-a stat degeaba aici. Mă-nțelegi ce vreau să spun, nu-i așa? Ei bine, de cum s-a cuibărit în locuința administratorului, s-a pus pe treabă, ca să-și poată petrece timpul cît mai plăcut. Adică, ce mai la deal la vale, a început să le facă ochi dulci fetelor, cum-

natelor lui Ponori. Ele, fete bune, nu s-au speriat prea tare, ba chiar pot spune că nu s-au speriat deloc, ci s-au cam înghesuit să-i facă pe plac. Eu credeam că și-a pus ochii pe cea slabă. Că, de, mie-mi mai plăcea cealaltă. E o bucătică!... Ce să-ți mai spun! Cred c-ai văzut-o dumneata, când ai venit pe-acolo. Nu, nu, să nu-mi spui că n-ai văzut-o! Nu se poate să nu o fi văzut! Că iese-n drumul omului ca ispita!... Da' ticălosul — poți să-ți închipui? — umbla după amîndouă! Numai că, se vede treaba, o luase-n cercetare mai întii pe-aia mică, aia mai slăbuță. Pe-asta n-ai de unde s-o știi, că-i place să facă pe rușinoasa, pe trufașa, și stă mai mult serioasă, de-ai zice că-i virtutea în persoană. Aș! Virtute! Pe dracu! Ce mai calea-valea? Ce-au făcut, cum au făcut, că fata a rămas însărcinată!... Da' știi, drăcoaica s-a priceput să se prefacă! Da, s-a priceput!... Nimeni nu și-a dat sama că s-a-ntîmplat ceva între ei. Nici surorile ei, nici cumnatu-său, nici eu, domnule, deși — cum să-ți spun? — eu mă cam pricep, adulfec, simt, am nas — și își frecă buricele degetelor în dreptul mustății stufoase —, nu-mi prea scapă. Ei, dar acum mi-a scăpat! Auzi dumneata ipocrită! Toate-ar fi fost bune și la locul lor, dacă hapsînul, sublocotenentul, sătul, se vede treaba, de cea dintii, nu s-ar fi lăcomit și la cea de-a doua. Asteia, după cum îți spusei, îi cam place să se deie-n stambă. Îi făcea ochi dulci, se ținea după el ca mînzul după căruță, iar cînd apuca, la petreceri, și cite un pahar de vin mai mult, se uita la el ca mița la pește. Așa ceva n-am mai văzut! Și doară n-am trăit la mănăstire! Afurisită muiere Șary asta!

— Care Șary? se trezi Andrei întrebînd.

Vorbăria căpitanului îl smulsese din gîndurile lui și-l ducea de-o vreme, în șuvoiul ei, la vale. Dar, ciudat, de unde la-nceput îl iritase, acum îi păcea.

— Cum care Șary? — întrebă căpitanul, contrariat și descumpănit de întrerupere. — Asta de care-ți vorbesc! Așa o cheamă: Sary. Pe cealaltă Ōccs. Da' unde rămăsesem? — întrebă el, înholbind din ochi, speriat. Apoi, încruntîndu-se la țigara de foi, fumată pe jumătate: — Vezi, domnule!... Dacă mă-ntrerupi...

— La Șary... care-i făcea ochi dulci sublocotenentului... încercă Andrei să-l ajute.

— A, da. Mi-am adus aminte. Acuma, într-o sară, Ponori, ațîțat de băutură, avea poftă de cîntece. C-așa-i el! Cum bea, cum poștește la cîntece. Și pentru că-i plăceau cîntecele patriotice pe care le știa sublocotenentul, trimise o slujnică să-l cheme. Dar aceea se-ntoarse spunînd că nu l-a găsit. Atunci pleacă în căutarea lui... cine crezi? Ponori însuși! Îl strigă prin toată casa, prin curte, prin grădină... Sublocotenentul — nicăieri! Atunci își pune bărbia în piept, ca un taur înfuriat, și strigă: «S-a îmbătat, ticălosul, și a dezertat de la datorie. Da' știi eu unde să-l găsească!» Și pornește ca din tun. Pe mine mă cam bătea gîndul de ce lipsește sublocotenentul, mai cu samă că și fetele lipseau de la masă. Dar îmi ziceam că nu-i nici un pericol, că doară nu o să între cu forța în camera lui. Ei bine, m-am înșelat! Turbatul de administrator se duce drept la odaia sublocotenentului. Pune mina pe clanță. Ușa — încuiată! Fără nici o vorbă, se dă cîțiva pași înapoi, își ia avînt și se izbește în ușă ca un berbec. Zăvorul — zdrang! — se rupe, și turbatul năvălește în cameră. Era lună plină afară, și-n încăpere se vedea ca ziua. În pat, cumnată-sa, Șary, cu sublocotenentul! — Căpitanul hohoti din nou, pufăi de cîteva ori din țigara de foi, ca să se-aprindă bine, și continuă: — Mi-o luase!... Ticălosul!... Drept e că eu n-am trecut mai departe de sărutări. Poate că de-aceea mi-a și fost necredincioasă. Ce mai! A izbucnit un scandal de credeai că s-a aprins casa, nu alta. Administratorul, turbat de furie și de băutură, l-a luat la bătaie. Sublocotenentul era, vezi bine, descins de sabie. Ponori, după ce l-a trîntit la pămînt, a-nceput să-l calce în picioare. La un moment dat, a văzut sabia. Cît ai clipi o dată din ochi, o și trase din teacă și, dacă nu mă repezeam eu să-l împiedec, îl omora, domnule! Ce mai, îl omora! Îl înjunghia ca pe o vită! — silabisi căpitanul, ridicîndu-se de pe scaun și dezbumbîndu-și tunica. — Ei, dar abia atunci a izbucnit adevăratul scandal, marile scandal! — continuă el, așezîndu-se din nou pe scaun. — Ōcsi, cea slabă, năvălește ca o furie în odaie

și începe să-l izbească și ea cu picioarele, pe unde ni-
merește, bătîndu-și burta cu palma și strigînd : «Pri-
vește, ticălosule ! Privește, ticălosule !» Nevasta admi-
nistratorului urla și ea și își smulgea părul din cap.
Ponori, ridicînd ochii, o vede pe Ōcsi zbuciumîndu-se,
și-i zice : «Ce-nsamnă asta ? Ce-ți tot bați burta ? Crezi
că nu i-s eu popa ?» Dar, în clipa aceea ochii i s-au zgîit
de credeam c-o să-i iasă din orbite. Și-a dat sama că
fata e însărcinată. Scoțînd un răcnet ca de fiară în-
junghiată, îl lasă pe sublocotenent și năvălește asupra
ei, izbind-o cu pumnii, cu picioarele. Fata se prăvălește.
Soră-sa, nevasta lui Ponori, se aruncă peste ea, ca s-o
ocrotească, zbierînd : «Ai omorît-o ! Ai ucis-o, tilha-
rule !» — «Îmi făgăduise că mă ia de nevestă», geme
fata și își pierde cunoștința. În timpul asta, Șary, cea
proaspăt vinovată, trăsese pilota peste ea, pînă la bărbie,
și se uita, înholbînd din ochi, împrejur, moartă de spaimă.
Ponori, lăsînd-o pe cea slabă, se-ndreaptă spre ea, o apucă
de păr și o trage jos din pat, așa cum era, cu ce n-avea
pe ea — frumoasă fată, n-am ce zice, ca o zeiță, și, n
lumina lunii, era parcă și mai frumoasă — și-o zvîrle
pe coridor. Apoi iese și el, și, cît ai număra pînă la o
sută, pune zăvoarele pe dinafară. A dracului om ! Trei
zile și trei nopți a stat de pază la ușă. Nu te puteai
apropia de el ! Nevastă-sa trebuia să-i schimbe mereu
vadra de vin. Era hotărit să nu-l lase pe sublocotenent
să iasă din cameră pînă ce nu va iscăli contractul de
căsătorie. Beat, tulburat, amenința cu sabia și cu pușca
încărcată cu gloanțe pentru mistreți. — Căpitanul tăcu
și oftă din greu. — Ce puteam face ? continuă el. —
Pe fereastră nu era chip să iasă. Răspundea în curte,
lingă tigrul, și avea zăbrele groase, de fier. Cum încer-
cam să vorbesc cu el, începea să urle ca un nebun că
i-am necinstit casa, că ne reclamă la comenduire și cite
și mai cite. Pe soldați nu-i puteam folosi. Trebuia deci
să fac raport, să vie un ordin de mai sus, ca să pot ieși
din capcana în care mă băgase nenorocitul de sublocote-
nent. Și, alaltăieri, am raportat. Mine trebuie să ne
prezentăm toți trei la oraș.

— Dar, bine, cum ai să-l scoți pe sublocotenent din...
ghearele tigrului ? întrebă Andrei, surizînd.

Căpitanul izbucni într-un hohot de ris, apoi zise, făcându-i lui Andrei cu ochiul :

— Tigrul e la răcoare !

— Cum așa ?!

— Iac-așa, cum îți spun. — Și adăogă, silabisind : — La ră-coa-re ! Am adus, alaltăieri, un ordin de mobilizare pentru el. Fictiv, se-nțelege. Să-l fi văzut cum s-a-mblinzit numaidecît ! Și cum încerca să se puie bine cu noi !... Vorba ceea : Cinstea ca cinstea, dar pielea-i mai de preț. Tremura de parcă dăduseră peste el frigurile galbene. Îi plac lui cîntecele patriotice, dar la o adică... Ei, ș-apoi, dacă ai pe cineva sus-pus, toate se pot aranja. Contele, cînd i-am spus povestea, a găsit el ac de cojocul tigrului. Știa că-i primejdios, da-i știe și slăbiciunile. Și pentru nimic în lume nu voia scandal la moșia lui. Așadar, pe mine, domnule Petrov ! — zise căpitanul, ridicîndu-se de pe scaun și îmbumbîndu-se la tunică. — Să fii gata de plecare în zori. Trebuia un ordin de mutare pentru toți. Altfel scandalul n-ar fi putut fi tănuit. Ei, ce-i de făcut ? Pentru un nebun suferă întotdeauna zece înțelepți... Și ce-ncurcă o femeie, nici dracul nu mai poate descurca. Și-aici n-a fost numai una !...

Căpitanul oftă și își luă chipiul.

De cînd auzise de mutare, Andrei își zicea că, desigur, Vasile Grecu aflase de schimbarea aceasta și voise ca Vilma să nu fie acasă în ziua plecării. «Om cuminte notarul — se gîndi Petrov. — Se va întoarce singur de la oraș.»

— Domnul notar știe de plecarea noastră, nu-i așa ? Îl întrebă el pe căpitan, presupunînd că ofițerul îi va confirma presupunerea.

— Nu știe, dragă domnule, nimeni pe lume, înafară de noi trei. Nici administratorul, nici nevastă-sa, nici altcineva din casa lui din sat. De-aceea ți-am și spus că trebuie să fii gata în zori, ca să putem pleca pe nesimțite. Pînă la venirea noilor ofițeri, comanda ostașilor de pază va fi luată de un plutonier. Deci, pe mine, domnule Petrov ! zise el salutînd militărește și ieșind pe ușă.

Andrei rămase pe gânduri. Dacă notarul nu ştia de această mutare tainică, atunci cum se explică hotărîrea lui neaşteptată de-a o duce pe Vilma la oraş? Să fie maică-sa într-adevăr bolnavă, după cum spusese? Dar dacă nu era, şi, deseară, Vilma va apărea în cadrul uşii? Ce va face el? Cum îi va spune? Şi, mai ales, cum să se despartă de ea tocmai acum, s-o lase aici, cu omul ăsta ciudat, cu Vasile Grecu?

În faptul sării, cînd auzi căruţa oprindu-se dinaintea porţii şi-l văzu pe Vasile coborînd singur şi îndreptîndu-se spre uşa de la intrare, răsufală uşurat. Aşadar Vilma rămăsese la oraş! Cu atît mai bine! Se gîndise cu groază, toată ziua, la ceasul despărţirii, inevitabil. Se temea că Vilma, pătimaşă cum era, se va agăţa de el, că nu va voi să rămîie în Cozla şi că-l va însoţi la oraş. Pentru nimic în lume nu voia să fie el cauza unor scene ce l-ar face de risul lumii pe notar, pentru toată viaţa.

Vasile intră în casă purtînd pe chip aceeaşi mască a hotărîrii nestrămutate cu care plecase. Dar vocea lui era mai prietenoasă acum.

— E într-adevăr bolnavă greu doamna? întrebă Andrei, liniştindu-se dintr-odată, cînd îl auzi pe Vasile dîndu-i bineţele.

— Cine? Soacra?

— Da.

— E răcită puţin. Dar ştii dumneata cum sînt femeile! Repede li se face frică de moarte. Vilma a rămas lîngă dînsa. Cred că o să petreacă la oraş cîteva săptămîni. — El se uita pe furiş la Petrov, dar nu putu citi pe chipul rusului nimic, nici părere de rău, nici uimire. — Regret, domnule Petrov, că nu-ţi aduc o veste prea bună. Va trebui să te muţi la oraş.

Andrei avu o tresărire de milă pentru Vasile. «Omul ăsta, cu bunătatea lui, e nebun de legat — îşi zise Andrei. — Îşi lasă nevasta la oraş pentru mai multă vreme, şi-mi spune că pentru mine-i rea vestea pe care mi-o aduce, că voi locui în acelaşi oraş cu ea! Şi-a pierdut minţile, ori ce-i cu el?!

— Ştiu — răspunse Andrei. — Mi-a spus căpitanul.

— Da? Atunci mă bucur că nu eu ţi-am dat vestea cea rea. Am trecut pe la domnul conte. Dînsul mi-a spus.

Toate intervențiile pe care le-a făcut pentru a obține ca dumneata să rămii aici au fost zadarnice.

— Mine dimineată, în zori, vom pleca toți trei ofițerii la oraș, domnule Grecu.

— Da! Cred că nu te vei supăra pe mine pentru că mi-am luat libertatea de-a-i spune domnului conte că e și dorința dumitale să pleci — zise Vasile, încrunțându-se și privind în jos. — M-am gândit că aici, la noi, de-acum încolo, e plictiseală mare. Se pune toamna, încep ploile... Ne închidem în casă ca ursul în birlog.

Andrei îl privi mirat, dar notarul nu-i mai dădu nici o lămurire. Rămase ferecat în tăcerea lui grea, de nepătruns.

— Domnul conte e năcăjit acum. Tatăl dumnealui trage să moară. Dar m-a încredințat să-ți spun că, ori-când dorești, casa lui ți-e deschisă. Și că speră să te simți bine la oraș, unde mai sînt cinci ofițeri ruși prizonieri.

— Da, mi-a spus și căpitanul.

Vasile Grecu trecu în camera lui, și Andrei îl auzi trebăluind o vreme acolo. Apoi îl zări în curte, și, mai târziu, îl auzi tușind în odaia lui.

*
* *
*

Dis-de-dimineată, o căruță cu cei doi ofițeri chezarocrăiești se opri dinaintea locuinței lui Vasile Grecu.

— Domnule Grecu, sînt aici, zise Andrei, ciocnind la ușa odăii lui Vasile.

Acesta ieși. Era gata îmbrăcat, deși mai avea încă vreo două ore pînă să plece la cancelarie.

— Iată că a sosit și clipa despărțirii, domnule Grecu, zise Andrei cu o voce surdă.

Vasile îl privi un răstimp nepăsător, apoi îi zise :

— Da, ne despărțim, domnule Andrei Vasilievici Petrov. Poate pentru totdeauna. N-am nimic deosebit să-ți spun. Dumneata cunoști sentimentele cu care te-am primit și sentimentele pe care le-am avut pentru dumneata cît timp ai stat sub același acoperiș cu noi. Dar, dacă-mi îngădui, — și mi se pare că se cuvine să-mi îngădui o

lavoare, acum, la despărțire —, ți-aș spune ceva care, poate, îți va prinde bine în viață, domnule conte. Dumneata ai vrut să fii un om cinstit față de mine.

Tăcu brusc și făcu vreo câțiva pași prin cameră. Apoi, oprindu-se deodată în fața lui Andrei, adăogă :

— Îmi pare rău, dar n-ai reușit decît în parte. Cînd ți-am mărturisit îndoielile mele asupra credinței, mi-ai spus că dumneata crezi în Dumnezeu, în Hristos, în sfintele taine. Și, totuși, credința dumitale nu te-a mîntuit. De ce ? Pentru că nu crezi cu adevărat.

Vasile tăcu din nou, și iarăși străbătu, de mai multe ori, odaia.

Andrei îl asculta uimit și înfiorat. «Ce se întîmplă oare în creierul omului ăstuia ? — se întreba el. — De ce simte nevoia să-mi țină o predică ? Nu cumva a pus la cale o răzbunare și încearcă să mă convingă că merit să fiu pedepsit ? Poate de aceea a îndepărtat-o pe Vilma, pentru ca în clipa despărțirii să rămînem singuri față față în față, și astfel să-i fie mai ușor să mă răpună. Dar ar însămna că-i nebun de legat ! Cu doi martori la poartă ? ! Dar poate că tocmai la prezența lor nu se aștepta, și de aceea întîrzie vorbind...»

Vasile se opri iarăși în fața lui Andrei și continuă, privindu-l cu ochii lui negri, încercănați, în care ardea o flacără rece, pustiitoare :

— Orice om, cîtă vreme se crede un zeu în jurul căruia se-nvîrte lumea întreagă, cîtă vreme nu-i în stare să-și refuze nimic, cîtă vreme nu se poate lipsi de plăceri și bucurii, deși e conștient că prin ele îl ucide pe aproapele lui, nu este, nu poate fi drept-credincios. Numai atunci cînd îți cunoști prețul propriu, cînd te-ai pătruns de conștiința nimicniciei tale în raport cu infinitul, numai atunci poți alege, ca om liber, ce să-ți dai și ce să-ți refuzi. Atunci știi, simți că poți renunța la plăcerile tale, dacă ele îl nenorocesc pe-aproapele tău, fără să se prăpădească lumea. Căci nu e vorba de plăcerile unui zeu nemuritor, ci de ale unui biet pumn de țărînă. Asta voiam să-ți spun. Și acum, adio, domnule conte !

Vasile Grecu îi întinse mîna cu hotărîre și i-o strînse pe-a rusului cu bărbăție.

Andrei Vasilievici Petrov tresări, apoi, privindu-l în ochi cu o blîndețe surizătoare, îi spuse :

— Poate că ai dreptate, domnule Grecu, deși o vorbă străveche și care îmi place spune că, spre deosebire de zei, care sînt oameni nemuritori, oamenii sînt zei muritori. E adevărat că cel ce a spus-o nu era creștin. Dar pare-mi-se că vorba lui stabilește un echilibru mai bun între om și necunoscut, între om și infinit, între viață și spaima ei, moartea. Dar ce stau să spun ! Doar nu o să m-apuc acum, cînd, uite, sînt așteptat, să-ți țin o lecție pe tema asta. Eu am înțeles ce-ai vrut să-mi spui — adăogă Andrei, și surisul se șterse dintr-odată de pe chipul lui. — Îmi pare rău că părăsesc casa dumitale, lăsîndu-ți o amintire urită. N-am vrut să fie așa. Dar cînd am venit eu aici, subț acest acoperiș se deștepta o iubire. S-ar fi putut întîmpla să-ți fie dăruită dumitale... Știu eu?... N-a fost să fie așa. Mi-a fost dăruită mie. Puteam eu să refuz darul iubirii unei copile ? Puteam să-l refuz, știind bine că este numai pentru mine ? Iartă-mă că nu sînt vinovat, că nu pot să mă socotesc vinovat. Și eu cred că nu e nimeni vinovat de cele întîmplate. Vezi dumneata, iubirea e un sentiment, relativ ca toate sentimentele, nu e o normă, o dogmă pe care poți s-o înveți și căreia poți să i te supui. Și adevărul acesta dumneata îl cunoști tot atît de bine ca și mine. Nu trebuie să spun mai mult. Adio !

Andrei se-ntoarse și, deschizînd ușa, ieși în aerul rece și umed de-afară. Se opri o clipă, își ridică cu o mișcare scurtă a mîinii gulerul mantalei și se-ndreptă repede spre căruță.

Cei doi ofițeri își pierduseră răbdarea așteptînd.

— Haide, domnule Petrov ! Ce Dumnezeu ! — exclamă căpitanul cu glasul lui hodorogit. — La zece fix trebuie să ne prezentăm la comandament !

Era palid, nedormit, cu ochii roșii. Se vedea bine că băuse toată noaptea. De amarul despărțirii, poate.

— Rămas-bun, domnule notar ! — mai zise căpitanul, văzîndu-l pe Vasile în cadrul ușii de la intrare. — Bun sat Cozla ! Buni oameni ! Și, mai cu samă, bun vin ! O să ne-aducem aminte cu plăcere, domnule notar, dacă nu ne vom lăsa ciolanele pe frontul italian. Ziua-bună !

Trei brațe se ridicară strîmb la chipie. Căruța porni. Vasile Grecu rămase o vreme cu privirile pierdute în negura dimineții ce se cernea mărunță peste sat, pînă cînd frigul, umezeala, pătrunzîndu-i prin haină, îl înfiorară. Se uită în sus, la cerul cenușiu, pe subt care alunecau, ca niște bivoli negri, nouri toamnei, și, intrînd în casă, murmură pentru sine :

— De-acuma se-așterne peste toate pustiul, uritul... Doamne, îndură-te de mine, păcătosul, și nu mă părăsi.

XIX

Cînd se oprise din drum și-l trimisese pe fecioraș cu scrisoarea la părintele Mihuleț, Vasile Grecu nu mințise, așa cum crezuse Vilma. Fratele său, dascălul Petru, era într-adevăr la Sebeș, pentru scurtă vreme, și-i trimisese vorbă că voia să se întîlnească neapărat cu so-cru-său.

Părintele Mihuleț plecă deîndată, în grabă mare, însoțit de fiică-sa, Anastasia. Amîndoi nu-i iertau lui Vasile că uitase să le dea scrisoarea de-cu-sară și că pierduseră cîteva ceasuri bune. Acuma sluga părintelui descărca năduful stăpînilor pe spinarea cailor, mînîndu-i din răsuputeri, ca să ajungă cît mai repede la Sebeș.

Cu Petru s-au întîlnit pe stradă. Anastasia îl văzu de departe și începu să-l strige pe nume. Dar popa Mihuleț o trase de mîneacă șoptindu-i :

— Taci, tu fată, că poate te-nșăli. În haine militare toți oamenii samănă între ei de nu-i mai poți deosebi.

Dar Anastasia avea sămnele ei, și-l strigă pe Petru pînă cînd acela, auzind-o, se opri și se uită împrejur. O vreme nu-și dădu sama cine și de unde-l strigă. Dar cum Anastasia nu mai contenea chemîndu-l, îi descoperi. După ce-și dădură binețele, Petru porni înaintea căruței, călăuză. Se opriră pe o stradă lăturașă.

Dascălul era roinic și sănătos. Se mai albise puțin la față, și Anastasiei îi creștea inima privindul: era așa de mîndru în hainele lui de ofițer, că parcă de-o viață-ntreagă numai în armată trăise.

Dar de-abia se sărutară, de-abia schimbară cîteva vorbe, că Petru își și luă la bună-vedere de la ei, pentru că trebuia să plece după treburi. Hotărîră să se revadă la amiază, într-un restaurant de mîna a doua, unde dascălul avea rezervată o cămăruță numai pentru el.

Părintele Mihuleț și fiică-sa, Anastasia, așteptară ca pe spini ora de-ntîlnire. Era frig rău afară, n ploaia mărunță de noiembrie ; plecînd în grabă mare și pentru puțin timp, nu luaseră cu ei nici merinde, nici băutură. Să între în vreo crîșmă, nu se cădea. Așa că îndată ce se făcu ora prînzului, se și aciuară în odăița rezervată de Petru. Acesta sosi ud de ploaie, plin de tină și obosit.

— De azi-dimineață alerg ! zise el încruntat, izbindu-și chipiul pe un scaun.

Apoi, la masă, începură o spovedanie lungă. Părintele Mihuleț și Anastasia trebuiră să-i povestească din fir-în-păr întreg mersul gospodăriei. De cîte ori începeau să-i pomenească și de alte întîmplări, din sat, Petru făcea ce făcea și întorcea vorba la treburile gospodărești. Îl interasa mai cu samă ce pămînturi au devenit vînzătoare, cum merge prețul vitelor, dacă este pășune și nutreț de-ajuns. Dintre noutățile din sat nu păru să-l intereseze decît știrea că vreo cîțiva prizonieri ruși muceau acum și pe moșia lor.

Părintele Mihuleț voi să-i povestească unele și altele despre ofițerii găzduiți de Ponori, despre purtările lor, ba chiar voi să-i dea a înțelege că, poate, nici în casa lui frate-său, a notarului, nu-s toate lucrurile curate. Dar Petru îi tăie scurt vorba :

— Ei, fleacuri ! De astea cine se mai miră acum ? ! Așa-i în război ! Toată lumea-i stricată. S-au stricat ele rînduielele cele vechi, d-apoi oamenii !

Și iar aduse vorba de gospodărie.

Mîncară și băură, povestind mereu. Părintele Mihuleț se mira de mulțimea bucatelor, de vinurile scumpe. Dar Petru zîmbea cu nepăsare și-i tot îmbia să mănînce și să bea.

Întru tîrziu scoase din buzunarul de la piept un pachet gros.

— Iată de ce te-am chemat, tată. Am aici o sută de mii de coroane.

Preotul se trase înapoi. Înlemni de spaimă.

— Nu i-am furat, n-ai grijă! Da' doară știi că eu cumpăr vite și nutreț pentru armată. Nu pot trece la kilogram peste o anumită sumă. Dar mai ieftin pot să cumpăr. Asta atîrnă de dibăcia omului. Acuma, iată despre ce este vorba. Dumneata să cumperi cu banii ăștia pămînt și vite. În bancă n-ai de ce-i pune. Da' vite și pămînt să cumperi numaidecît, că prețul vitelor și al pămîntului crește pe zi ce trece. Și încă va mai crește.

Părintele Mihuleț, încetul cu încetul, se liniște și începură să se sfătuiască în amănunt ce să cumpere: boi, viței, vaci? — iar pămînt, în care parte a hotarului și cu cît?

Anastasia nu se bucura de norocul ce dase peste ei. Ea văzuse că Petru abia de i-a spus cîteva vorbe. Și acelea mai mult peste umăr. Doar una, două i s-au părut de alintare, de dragoste. «Drept este — își zicea — că nici acasă Petru nu-i prea darnic în alintări. Dar acum, după o atît de-ndelungată despărțire, cum poate fi oare atît de nepăsător?!» Femeia stătu tot tristă cît ținu convorbirea dintre cei doi bărbați. Îi părea rău că mai bătuse atîta drum ca să-l audă pe bărbatul ei vorbind numai despre bani, despre vite, despre pămînturi, despre gospodărie. Și un gînd tot mai neliniștitor îi umplea sufletul: Va fi găsit și el, de bună samă, femeii străine care să-l mîngîie! Da, asta trebuie să fie! N-a spus el că așa e la război, că de lucruri de-astea nu se mai miră nimeni?

Și în timp ce socrul și ginerele vorbeau despre economie, Anastasia se judeca pe sine cu asprime, că muncește ca o slujnică pentru a crește averea bărbatului, și el, iată, nici nu se gîndește la ea, să-i spună măcar o vorbă de mîngîiere.

Cînd, pe însărate, porni cu taică-său înapoi spre Cozla, începură s-o scuture frigurile. În sufletul ei, îndurerat de răceala cu care o primise bărbatul, se frămîntau dorințe de răzbunare. «Ce, nu pot fi și eu ca altele? — își zicea. — Dacă așa-i războiul, că nime nu se mai miră de femeile ușuratece, bine! La urma urmelor, eu de ce să rămîn nemîngîiată?»

După ce ieșiră din oraș, începu să cadă o ploaie rece, și, de la o vreme, se porni și un vînt vrăjmaș. În graba plecării de dimineată, nu se mai gîndiseră să-și ieie haine groase cu ei. Anastasia începu să tremure, și taică-său o sili să îmbrace mantaua lui. Părintele Mihuleț era înfierbîntat de vinul mult și tare pe care îl băuse cu Petru și nu simțea frigul. Doar din cînd în cînd îl trecea cîte un fior între spete. «Dar — își zicea el — nu răcesc eu dintr-atîta. Cit ce-ajung acasă, beau o ulcică de vin fiert și gata! Acuș ajungem. Iată că se și zăresc luminile satului.»

Ajunseră cu bine. Popa bău nu numai o ulcică cu vin fiert, ci mai multe, ba mai trase și un rachiu. Paza bună trece primejdia rea. Dar dimineată nu se mai sculă din pat. Avea fierbințeală mare și trebuiră să cheme doctorul. Zadarnic. Avea pneumonie. Și în douăsprezece zile, deși el se luptă voinicește, boala îl dădu gata. Șapte preoți îi slujiră prohodul.

Anastasia căzu la pat de supărare și inimă rea. Își zicea că numai ea l-a pus în pămînt pe taică-său pentru că, în scrisoare, Petru îl chemase numai pe taică-său la Sebeș, și dacă nu s-ar fi dus și dînsa, tatăl ei nu și-ar fi dezbrăcat mantaua și nu s-ar fi îmbolnăvit. Degeaba încercară lelea Ana și cu Vasile, îndurerăți de suferința femeii, să i-o aline și să o desmînte, spunîndu-i că ea nu poate avea nici o vină, că zilele omului sînt în mîna Domnului, că nimeni nu-și poate ocoli soarta și că se vede că așa i-a fost lui scris. Anastasia o ținea una și bună, că din pricina ei s-a prăpădit, și-l jenea de parcă odată cu sfîrșitul lui taică-său s-ar fi isprăvit și lumea. Și, într-adevăr, așa simțea, căci, odată cu moartea lui taică-său, lumea ei se isprăvisese, maică-sa, preuteasa, prăpădindu-se pe cînd fata era de doar șase ani. Și cum frați și surori nu avea, se simțea singură în durerea ei și ca părăsită într-un pustiu. Numai grija de copii îi dădu putere să se ridice din pat și o îndemnă să se ocupe de gospodărie. Dar simțămîntul de siguranță, de părăsire ce o copleșise la moartea bătrînului îi rămase ca o rană deschisă în suflet.

Lelea Ana se bucură din inimă de întremarea Anastasiei. Nu numai pentru că îi era greu, la anii ei, să se ocupe de două case deodată, dar și pentru că toate gândurile i se-nvîrteau în jurul năcazurilor lui Vasile și-n jurul parohiei vacante. Ba, dacă e să spunem tot adevărul, mai mult în jurul parohiei se-nvîrteau. «Ce bine-ar fi fost — își zicea dînsa — dacă Vasile m-ar fi ascultat și s-ar fi preoțit atunci cînd a terminat seminarul! Las' că m-ar fi scutit de teama cu care trăiesc de trei ani încoace, că azi-mîine îl trimete pe front, dar acum, că l-a luat Dumnezeu pe părintele Mihuleț, ar fi ocupat deîndată locul de popă aici în Cozia. Așa, cine știe ce se mai poate întîmpla!...» Dar pentru că tot mai nădăjduia, lelea Ana începu să-l îndemne tot mai stăruitor să se lase de notariat, să se hirotonisească și să se facă preot în Cozla. Uneori bătrîna vorbea și de față cu Anastasia, dar nevasta nu se amesteca în planurile soacră-sii nici cînd o agrăia. Își pleca fruntea și, găsindu-și cîte o treabă grabnică, ieșea din odaie, ca să nu o mai audă. I se părea că soacră-sa se pregătește să săvîrșească o nelegiuire împotriva ei. «Ce fel de inimă o avea, Doamne! Nici nu s-a uscat țărîna de pe mormîntul lui taica, și ea se zbate ca Vasile să-i ia locul!» Dar, întru tîrziu, înțelese și Anastasia că bătrîna avea dreptate. Parohia era mare, nu putea să rămînă multă vreme fără preot. Apoi, de pe urma părintelui Mihuleț nu rămăseseră nici văduvă, și nici orfani, așa că, fără îndoială, episcopul se va grăbi să numească un preot. Și de bună samă că ar fi mai bine să-l numească pe Vasile decît pe un altul, străin.

Numai că Vasile, la toate îndemnurile maică-sii, la care acum se adăogau și ale Anastasiei, se împotrivea mereu, fie schimbînd vorba, fie răspunzîndu-le, încrunțat și hotărît, că nu poate lăsa cancelaria fără slujbaș, sau că încă nu se simte pregătit pentru hirotonisire.

Lelea Ana nu mai știa ce să creadă. Ea se bucurase cînd fecioru-său îi spusese că-și dusese nevasta la oraș, la maică-sa, pentru vreo două săptămîni. «Bine că s-a-mbolnăvit mumă-sa, Doamne, iartă-mă — își zicea ea —, că altfel n-ar fi scos-o pe zvăpăiata aceea de muiere din sat cîtu-i lumea, și cine știe ce s-ar mai fi putut în-

tîmpla, dacă ar fi stat toată ziua singură cu rusu-ace-la, -n casă, tocmai acum, cînd s-au pus ploile!» Dar, după ce auzi, la cîteva zile, că și ofițerul rus a plecat la oraș, iar niște femei îi spuseră că au văzut-o pe cuscră-sa în piață, bine, sănătoasă, lelea Ana se cruci : «Doamne ferește ! Da' nu pot să cred ! Că doară băiatul ăsta al meu nu o fi înnebunit ! Cum să facă el o asemenea prostie, să bage oaia în bîrlogul ursului ?! Nu se poate ! Aici e minte de muiere la mijloc. Ori nevastă-sa, ori viclenele-amîndouă au pus treaba asta la cale, iar el, papă-lapte cum-îi, s-a lăsat îmbrobodit.» Și pentru că nu o răbda inima ca mîne-poimîne Vasile s-ajungă de rîsul satului, se hotărî să-i vorbească. Știa că el va tăcea, sau, mai rău, se va minia și o va certa că se amestecă în viața lui. «Și ce-i dacă m-amestec ? — își zicea lelea Ana, îmbărbătîndu-se. — Nu-i ficiorul meu ? Nu eu i-am dat viață ? Nu pe mine mă doare inima de năcazurile lui ?» Și, într-o după-amiază, făcîndu-și de lucru în casa lui Vasile, unde, de la plecarea Vilmei, nimeni nu mai clintise un capăt de ață, nimeni nu mai grijise, cît ce acesta veni de la cancelarie, lelea Ana îi și spuse ce avea pe suflet. Spre mirarea ei, Vasile nici nu-i tăie vorba, nici nu se supără și nici nu încercă să-i desmînte gîndurile, cum luase obiceiul, cînd îi pomenea, în ultima vreme, de Vilma. Ci o ascultă în tăcere și apoi îi vorbi liniștit, mai liniștit ca niciodată.

— Dumneata, mamă, știi că mie nu-mi place să stau de povești cu alții, oricine-ar fi, despre viața mea. Nici măcar cu dumneata. Dar acum trăbă să vorbesc, să-ți spun cum stau lucrurile, ca să nu-ți închipui cine știe ce, sau să afli din gura satului neadevăruri înflorite. Da, e adevărat că soacră-mea nu este și nici nu a fost bolnavă. E adevărat și că locotenentul rus care a stat la noi a fost mutat la oraș. Dar nu-i adevărat ce ți se-mpare dumitale, că văduva pretorului a pus la cale plecarea Vilmei, mințind că e bolnavă. Ea n-a știut nimic despre venirea Vilmei la oraș. Adevărul e că eu am hotărît s-o duc pe Vilma la mumă-sa și tot eu am scor-nit minciuna despre boala maică-sii. De ce-am mințit ? Ca s-o hotărăsc pe Vilma să plece de-acasă și ca să as-

tup gura satului. Dar nu numai pentru asta. După cum vei auzi, am avut și un alt motiv, mai puternic. Mamă, eu și cu Vilma am hotărît, împreună, să ne despărțim. Va fi mai bine și pentru mine, și pentru ea. Și-acuma, că ți-am spus, te rog ca tot ce ai auzit să rămîie închis în dumneata și mai mult să nu mai vorbim despre asta. Da' cred că-nțalegi că de-aceea nici nu mă pot hirotomisi. Cine-a mai pomenit popă despărțit de muierea lui?! adăogă Vasile zîmbind amar.

Lelea Ana, care îl ascultase încremenită de uimire și fuholbînd din ochi de parcă o strîngea cineva de gît, își plecă fruntea și își acoperi fața cu palmele. Privind-o, Vasile mai zise :

— Și încă ceva : nu are rost să plîngi. Așa a fost să fie !

— Da' nu plîng, măi băiete, nu plîng — răspunse lelea Ana, ridicîndu-și fruntea și punîndu-și minile în poală. — Nu plîng ! Mă îngrozește rușinea ce ne-așteaptă. Neam de neamul nostru n-a știut ce-i despărțirea. Nu zic, neînțalegeri au fost, certuri au fost, ba încă și zburdălnicii. Da' din așa ceva nu se strică o casă ! Ce-o să zică satul ? Că n-ai fost în stare să ții o nevastă, dacă ai putut s-o lași să plece după prima venitură ce ți-a trecut pragul.

— Ce-mi pasă mie de ce va zice, după aceea, satul?! — răspunse mohorit Vasile, ferindu-și ochii de privirile maică-sii. Îi părea rău că nu ocolise discuția și era mînios pe sine că nu știa cum s-o curme. — Gura lumii... — mai zise el, făcînd cu mîna a lehamite. — De asta îți pasă dumitale?! Mie nu-mi pasă !

— Ba, să-ți pese, Vasile, să-ți pese, că în sat trăiești și cu el trăbă să te-nvoiești. Și-apoi, cine-a mai pomenit ca un bărbat în toată firea să-și strice rosturile vieții lui din pricina unei muieri zvăpăiate ? Și cred că rostul tău îl știi, mai cu samă acum, după moartea părintelui Mihuleț. Nu-i păcat de toată învățatura ta, de toată zdroaba noastră ca să te ținem la școlile-nalte ?

— Nu ți-i teamă ție că-l minii pe Dumnezeu, lepădîndu-te încă o dată de el ? Și pentru ce ? Pentru o zburdălnicie de muiere ? Nu te gîndești că te poate duce pe front ? Nu, n-ai să te despărțești ! — zise lelea Ana, ri-

dicindu-se de pe scaun și privind-l în ochi cu hotărîre. — Doar dacă vrei să mă bagi pe mine în mormînt! Ai să pleci chiar mine la oraș și-ai s-o aduci acasă.

— Nu se poate, mamă! Așa ceva nu pot să fac! răspunse Vasile plecîndu-și fruntea.

— Și de ce, mă rog ție? Nu tu ai dus-o? Tu trăbă s-o aduci înapoi!

— Nu ți-am spus? Împreună am hotărît să ne despărțim!

— Nu-i adevărat, fătul meu, nu-i adevărat! — îi întoarse vorba, oșărită, lelea Ana. — Singur tu ai hotărît, singur tu și cu trufia ta. Acuma ca și atunci cînd n-ai vrut să te preoțești.

— Mamă, nu mă-nțalegi? o întrebă Vasile, oftînd din adînc și uitîndu-i-se în ochi cu durere.

— Nici nu am ce înțalege, Vasile. Te-aș fi putut înțalege dacă ai fi pus, ca un bărbat, piciorul în prag și l-ai fi scos pe rusu-aceia din casa ta, cînd ai văzut că se-nnădește la miere. Te-aș fi putut înțalege dacă-i puneai muierei mîna-n plete ca să-și aducă aminte de datoria de nevastă. Da' să-nțaleg că singur, din trufie, ți-ai dat nevasta în mîna rusului și că nu-ți pasă de rosturile tale, asta n-am să pot înțalege niciodată! Niciodată!

Ridicîndu-se de pe scaun, se-nvolbură mînioasă spre ușă, o deschise și, din prag, adăogă :

— Mîne-n zori vei pleca la oraș și o vei aduce aici. Că aici e casa ei! Și dacă nu te vei duce tu, eu mă voi duce. Și am s-o aduc, Vasile, așa să știi!

Zgomotul ușii trîntite cu mînie se stinse brusc, adincind liniștea casei pustii.

Umbra maică-sii trecu o clipă prin lumina încenușată a ferestrei și dispăru.

Ar fi vrut să se ridice de pe scaun și să plece. Dar unde? Și pentru ce? Își simțea capul gol de gînduri și sufletul amortit. Și rămase cu ochii mari deschiși, privind în neștire, pînă cînd noaptea îi orbi.

*
* * *

Îl trezi un ciocănit puternic în ușă. Își înălță fruntea și se uită uluit în jur. În lumina lăptoasă a dimineții de

toamnă, lucrurile din cameră începeau să capete contururile cunoscute. Ridicându-se, simți o durere puternică în ceafă și-n grumaji. Înțepenise, dormind, în răceala nopții, cu capul pe masă.

Înfrigerat, se apropie de ușă și o deschise.

— Dar adînc mai dormi dumneata, domnule notar ! Era să mă las păgubaș ! — izbucni Ponori, trecînd pragul și scoțîndu-și pălăria înmuiată de ploaie. — Bună-dimineața ! Dar ce ai ? Ești bolnav ?

— Bună-dimineața, domnule administrator — răspuse Vasile mohorît, închizînd ușa. — Nu, nu sînt bolnav, ci numai ostenit. Dar ce s-a întîmplat de mă vizitezi cu noaptea-n cap ? Că doară n-ai să-mi spui că s-a terminat războiul ! zise Vasile, nehotărît dacă să-l poftască să șadă, sau, dimpotrivă, să-l țină în picioare, ca să-i deie de-nțeleș că nu are chef de vorbă.

Dar administratorul își puse liniștit pălăria și manta în cuier și, trăgîndu-și un scaun, se așeză fără să mai aștepte să fie îmbiat.

— Ai cumva vreun pahar de băutură la-ndemîna ? îl întrebă Ponori, frecîndu-și minile. — Nu te supăra că dau așa, buzna, peste dumneata, dar frigul ăsta umed m-a pătruns pînă-n măduva oaselor ! — adăogă el. — Am plecat de-cu-noapte de la oraș și-am mers mai mult la pas, că nu-i chip altfel pe tîna asta groasă.

Vasile Grecu îl privi o clipă uimit, apoi ieși și se întoarse aducînd o sticlă de coniac și un pahar.

— Dar ce, dumneata nu bei ?! se miră Ponori, îndeșind tutunul în pipă.

— Nu ! Eu n-am pus băutură în gură de-aproape o lună.

— Nu mai spune ! Păcat ! Că băutura te dezmorește, mai cu samă acuma, cînd s-au pus ploile. — Și, ridicînd paharul, adăogă : Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească ! — Și dădu paharul de dușcă.

Lui Vasile îi se păru că nu auzise bine.

— Pe cine să-l ierte Dumnezeu ? întrebă el privindu-l rece, în ochi, pe Ponori.

— Cum pe cine ?! — răspuse administratorul, cu o undă de mirare-n glas. — Ce, dumneata n-ai auzit ?!

— Nu. Ce s-aud ? A murit domnul conte cel bătrîn ?
— Ei, domnul conte ! Acela încă se mai chinuie. Bănuiam eu că n-ai aflat și de-aceea m-am și oprit, în drum spre casă, la ușa dumitale. Nu de domnul conte cel bătrîn e vorba, ci de oaspetele dumitale.

— De cine ? întrebă Vasile înholbîndu-se.

— De oaspetele dumitale ! De căpitanul rus ! De Andrei Vasilevici Petrov ! Ce, l-ai și uitat ?! S-a-mpușcat în toiul unei beții grozave.

Și Ponori îi povesti cum, în urmă cu trei zile, cei șase ofițeri ruși care își aveau cvartirul în oraș, la hotel, citind în ziare de izbucnirea revoluției comuniste în Rusia și de împărțirea marilor proprietăți la țărani, se adunaseră în camera unuia din ei ca să se sfătuiască ce vor face. Pînă una alta, ca niște stăpîni de moșii ce erau, s-au hotărît să privegheze la înmormîntarea Rusiei lor. Au băut, au cîntat, au plîns, și iar au băut, pînă s-au îmbătăt. Atunci, Andrei Vasilevici Petrov, sculîndu-se de pe scaun, și a pus revolverul la tîmplă și, pînă să-și deie sama ceilalți ce se-ntîmplă și să încerce să-l oprească, dacă ar fi putut, s-a prăbușit mort, pe covor, într-o baltă de sînge. Bubuitura a speriat tot hotelul. Au venit jandarmii, i-au luat pe sus pe ceilalți cinci, așa beți cum erau, și au pornit cercetările, să afle de unde avea căpitanul rus arma cu care s-a împușcat.

— Acuma tot orașul vuieste ! — adăogă Ponori, dînd de dușcă încă un pahar de coniac, ridicîndu-se și luîndu-și pălăria și haina din cuier. — Mă și mir că n-ai auzit nimic, că veștile astea au picioare lungi ! Da' se vede că pe dumneata alte griji te frămîntă. Eu, de, cu prizonierii ruși aici, am răspundere mare, foarte mare. Că de-ncep cumva să fugă sau să se miște, e pericol. Acuma, mă duc. La bună-vedere și mulțumesc că m-ai omenit. Mi-a prins tare bine, după atîta drum prin frig și ploaie.

Vasile auzise torăiala administratorului, dar nu fusese în stare să-l asculte ce spune. Sufletul lui încremînișe în secunda cînd aflușe știrea despre sinuciderea lui Andrei. Îi vedea chipul palid, ofilit de moarte, peste care se suprapuneau, ca într-un vis, cînd învălmășîndu-se,

când deosebindu-se încetinate, umbrele amintirilor de astă-vară.

Zărindu-l, ca prin ceață, pe Ponori în picioare, cu pălăria în mână, se ridică și îl însoți, mut, pînă la ușă, închizînd-o în urma lui și întorcînd de două ori cheia în broască. Rămase cîteva secunde nemișcat, strîngînd în podul palmei clanța rece, nehotărît între gînduri. Apoi, deodată, se-ntoarse-n loc, își luă din cuier paltonul și pălăria și ieși în fugă din casă.

Cînd intră în curtea lui frate-său Petru, sluga tocmai se-ntorcea cu caii de la adăpat.

— Înhamă-i răpede la căruța cea mică — îi zise, cu glas întunecat, poruncitor. Și pentru că feciorașul se uita la el de parc-ar fi vrut să-i spună ceva, adăogă încruntat : — N-ai auzit ce ți-am spus ? Ori poate vrei să-i înham chiar eu ?

Peste cîteva minute, ieșea în trapul cailor pe poarta larg deschisă, urmărit de privirile uimite ale Anastasiei, ivită-n prag cu șîștarul gol în mână.

*
* * *

Ajunse în vremea prînzișorului. Doamna Perța tocmai se pregătea să toarne cafeaua în cești. Văzîndu-l în ușă, palid, cu ochii încercănați și privirea mohorîtă, rămase cu cana în mână, înmărmurită de uimire.

— Doamne, Vasile ! Da' ce-i cu tine ? De unde vii așa de dimineață ? Și pe vremea asta ! — Venindu-și în ori, puse cana pe masă și se apropie. — Vai de mine, ce ud ești ! — exclamă ea înfiorîndu-se. — Doar nu vii de la Cozla ? ! Scoate-ți repede paltonul și du-te lîngă sobă, să te-ncălzești puțin. Să-ți dau o cafea fierbinte ?

Surprins de vîrtejul întrebărilor și negăsind prilej să răspundă, Vasile Grecu se dezbracă încet, în tăcere, lăsîndu-și pălăria și paltonul în mîinile soacră-sii, care ieși cu ele pe ușă, în timp ce el se apropia de soba caldă. Doamna Perța se întoarse repede, turnă cafea într-o ceașcă și i-o întinse.

— Acum putem vorbi pe-ndelete — zise ea, luînd un scaun și așezîndu-se aproape de Vasile. — Ce vînt te-aduce ?

— Un vînt bun, doamnă, un vînt bun, fiți pe pace — răspunse notarul, încercînd să suridă. — Am venit s-o văd pe Vilma și să mai stăm de vorbă. Că, iată, au trecut două săptămîni de cînd am adus-o.

— Tocmai mă și miram. Să nu dai tu sămîn de viață atîtea zile !

— Iată că-l dau acum — zise Vasile, punînd ceașca de cafea pe masă. — Dar Vilma unde-i ? Și ce mai face ? Întrebă el, străduindu-se să-i pară glasul cît mai firesc.

— Unde să fie ? În camera ei, vezi bine. Acuma, că s-a pus vremea asta ploioasă, am stat mai mult în casă. Trăbă s-apară și ea, dacă s-o fi sculat. Că, după cum știi, obișnuiește să doarmă mai tîrziu. Dar dacă nu vrei s-o aștepți, du-te și trezește-o. Că doară știi unde s-o găsești — adăogă doamna Perța, ridicîndu-se de pe scaun. — Pînă veniți voi, eu mă duc să mai rînduiesc cele convenite la bucătărie. Cred că rămii să iei prînzul cu noi..

«Iată că nu i-a spus nimic maică-sii — își zise Vasile, odată rămas singur în odaie. — Oare de ce ? S-a termut, înțelegînd că e vinovată, sau așteaptă s-o lămuresc eu pe maică-sa ? Oricare ar fi motivul și oricît mi-e de greu s-o fac, eu sînt acela care se cuvine să-i explice. Dar mai întii trăbă să vorbesc cu Vilma. Mai cu samă acum, după moartea lui Andrei.»

Se ridică de pe scaun și se-ndreptă hotărit spre ușă. Dar, punînd mîna pe clanță, își simți inima zvîcnindu-i năvalnic în piept. «Nesăbuit ce sînt ! — își zise cu năcaz, dîndu-se un pas îndărăt. — Nu trebuia să fi venit, de vreme ce, iată, numai gîndul că o voi vedea face să-mi sară inima din piept.»

În aceeași clipă ușa se deschise și-n cadrul ei de umbră apăru Vilma. O clipă privirea ei, înspăimîntată ca de-o halucinație, se încrucișă cu privirea uimită a lui Vasile, apoi, scoțînd un țipăt sfișietor, se prăbuși pe podele.

Dintr-o săritură Vasile fu lingă dînsa. O ridică în brațe și o așeză pe divanul de lingă perete. Alarmată de strigătul fiică-sii, doamna Perța sosi în grabă. Și amîndoi, soț și mamă, încercară în fel și chip s-o readucă-n simțiri. Văzînd că toate strădaniile lor rămîn fără

efect, doamna Perța se hotărî să cheme un doctor și plecă să-l aducă.

Dar abia ieși pe ușă, că Vilma deschise ochii, uitîndu-se obosită în jur. Vasile suspină ușurat și, ridicîndu-se încet de lîngă pat, zise :

— Să nu-ți fie frică, Vilma. Nu vreau să-ți fac nici un rău. Mai cu samă acum, după nenorocirea ce s-a abătut asupra ta. Vreau numai să mă sfătuiesc cu tine. Să-mi spui dacă vrei să vorbesc eu cu maică-ta despre cele ce le-am hotărît, sau dacă-i vei spune tu. Eu cred că s-ar cuveni să-i explic...

Însă notarul nu putu sfîrși. Vilma îl învăluia într-o privire adîncă atît de caldă, încît cuvintele i se opriră pe buze. Se uită la ea înlemnit, abia cutezînd să respire. Niciînd nu i se păruse atît de frumoasă.

— Nu ! — gemu Vilma, cu ochii plini de o arzătoare rugăminte. — Nu. — zise ea din nou. — Nu trăbă să-i spui nimic. Nimic ! — șopti dînsa. Și adăogă, cu ochii plini de lacrimi : — Iartă-mă, Vasile !

Un oftat adînc cufundă pieptul bărbatului, și ochii lui se-nchiseră sub povara mîhnirii.

Vilma se ridică încet de pe divan și-l privi temătoare.

— Nu mă poți ierta ? — îngînă ea, fără putere, apropiindu-se de Vasile. — Vai, trebuia să-mi dau sama că n-ai să mă ierți !...

Făcu cîțiva pași, și, obosită, se așeză iarăși pe divan. Începu să plîngă potolit. Părea că toată puterea de viață i-a săcat.

Vasile, după ce o privi o vreme întristat, se apropie încet și șezu lîngă ea.

— Nu de iertarea mea e vorba acum, draga mea copilă. Eu te-am iertat demult. Altfel n-aș fi aici. Dar e vorba de tine...

— Nu mai mă crezi vrednică să te iubesc ? îl întrebă, suspinînd, printre lacrimi, Vilma.

— Nu de asta e vorba acum. Ci de altceva, Vilma. Ești tu sigură că... nu te-nșăli... că... nu știu cum să-ți spun... că ți-e drag de mine ?...

Femeia îl învălui într-o privire adîncă și fierbinte care-l înfioră. Simțea pentru întîia oară, fără puțință de-a se înșela, iubirea ei. Nu-și dădu sama cînd întinse

brațul stîng și cuprinse umerii femeii. Vilma, palidă, închise ochii și își lăsă ușor capul pe umărul lui.

Nu-ndrăznea să se miște. O amețeală dulce, ca o vrajă, pusese stăpînire pe simțămintele lui. I se părea că lumea-ntreagă se-nvîrte plutind, din ce în ce mai sus, din ce în ce mai departe. Pradă unei puteri mai mari decît stăpînirea lui de sine, își îmbrățișă cu o adîncă bucurie soția, învăluind-o într-o mîngîiere năvalnică, arzătoare. Vilma, cu ochii închiși, înlănțuind cu brațele ei subțiri grumazii bărbatului, îngîna mereu doar două cuvinte : «Te iubesc ! Te iubesc !» Apoi, deodată, izbucni într-un plîns viforos, pe care, după aceea, cu greu și-l putu potoli.

— Totdeauna numai pe tine te voi iubi, dragul meu, — îi șopti ea și îl sărută înlăcrămată. — Ce-a fost... a fost o rătăcire trecătoare... Iartă-mă, Vasile și iubește-mă — adăogă ea privind-l adînc în ochi.

Apoi, desprinzîndu-se de el, începu să cînte și să se-nvîrtă prin odaie.

Așa o găsi maică-sa cînd intră în cameră.

— Frumos îți mai șade — zise ea, prefăcîndu-se su-părată. — Eu alerg speriată după doctor, și tu... Mă rog bine că nu l-am găsit acasă, că mă făceam de rîsul lumii. Dar ce veselie pe capul tău, Vilmo ! Nu te știam atît de primăvăratesc — adaoase surîzînd și îmbrățișîndu-și fata.

— Ah, mamă, cît mi-e de bine ! Cît sînt de fericită ! — exclamă Vilma sărutînd-o pe amîndoi obrajii și privind-l poznaș, de fiecare dată, peste umărul ei, pe Vasile.

*
* *

De sărbătorile Crăciunului, în biserica din Cozla, sluji preotul cel nou, Vasile Grecu. Corul rușilor cîntă pă-trunzător ca totdeauna. Lelea Ana o ținu într-un plîns, de la începutul pînă la sfîrșitul liturghiei. Ca și Anastasia. Numai că lacrămile fiecăreia aveau alte izvoare. Moș Damian, pîrgarul satului, plîngea și el, cu lacrimi tăcute, strîmbîndu-și obrajii bătrîni, și șoptea în urechea cui voia să-l asculte :

— Ce mai om, ce mai stăpîn pierd eu ! Dar și ce mai popă a căpătat satul nost' !

Numai Vilma își licărea liniștită lumina ochilor ei albaștri-verzii, părînd să urmărească din cuvînt în cuvînt sfînta slujbă. Da-n sufletul ei trecea dintr-o mirare într-altă mirare, întrebîndu-se cum oare se făcea că deși popa cel nou i se părea desprins de lume și-nconjurat de taină, ea îl simțea totuși al ei, numai al ei.

SECTARII

1938

INVOCARE

Muză, — ce lui Omir, odinioară,
Cîntași a broaștelor bătălie,
Și lui Deleanu îi povestiși iară
A faraonilor vitejie, —
Cîntă-mi și mie, fii cu-ndurare,
Bătălii din Rumânia mare.

Cînd nu se mai bat țigani cu parii
Minași la luptă de Vlad Țepeș Domn,
Ci-și dau, cu sete, la mir, sectarii
Cruzi, fără hodină și fără somn,
Războindu-se, flămînzi, pentru ciolan,
Decît armadiile negre mai avan.

Disprețuind învingeri mici, terestre,
Se-nchipuie călări pe armăsari,
Pe cari îi poartă, falnic, din căpestre
Să nu-i cunoască lumea că-s măgari.
Tot pentru neam și țară-nsulițează
Căci biruința pentru ei visează.

Și cine nu-i cu ei, e contra țării,
E împotriva clanului preasfânt,
Ursit calomniei și răzbunării
Să-i piară pomenirea pe pământ,
Și e vînat cu patimă și sete
Căci pilda necredinței țării dete.

Se războiesc de ani, de la Unire,
Și, drept credințe, nume pun pe steag
În care singur este mîntuire,
Că-i tot ce are neamul bun și drag...
Și-a clanului de nu e bucătura
Îi scot pe nas vecinului friptura.

Se-nchid ca-n turnuri strîmte de cetate
În interesul lor familiar,
Și nu văd decît zarea-n care bate
Ochiul prin ferestruia cu grătar.
Ci jură toți că văd cuprinsul țării
Și tot ce poate fi în ea prilej durerii.

Și, osteniți, de cad pe front, îi plînge
Întregul clan, frîngînd și lănci și scut,
Iar candela nădejzii crud se stînge :
Stîlp boltiturii țării s-a pierdut !
Din clan potrivnic dacă este mortul,
Ce-aude țara, nu aude cortul.

.....

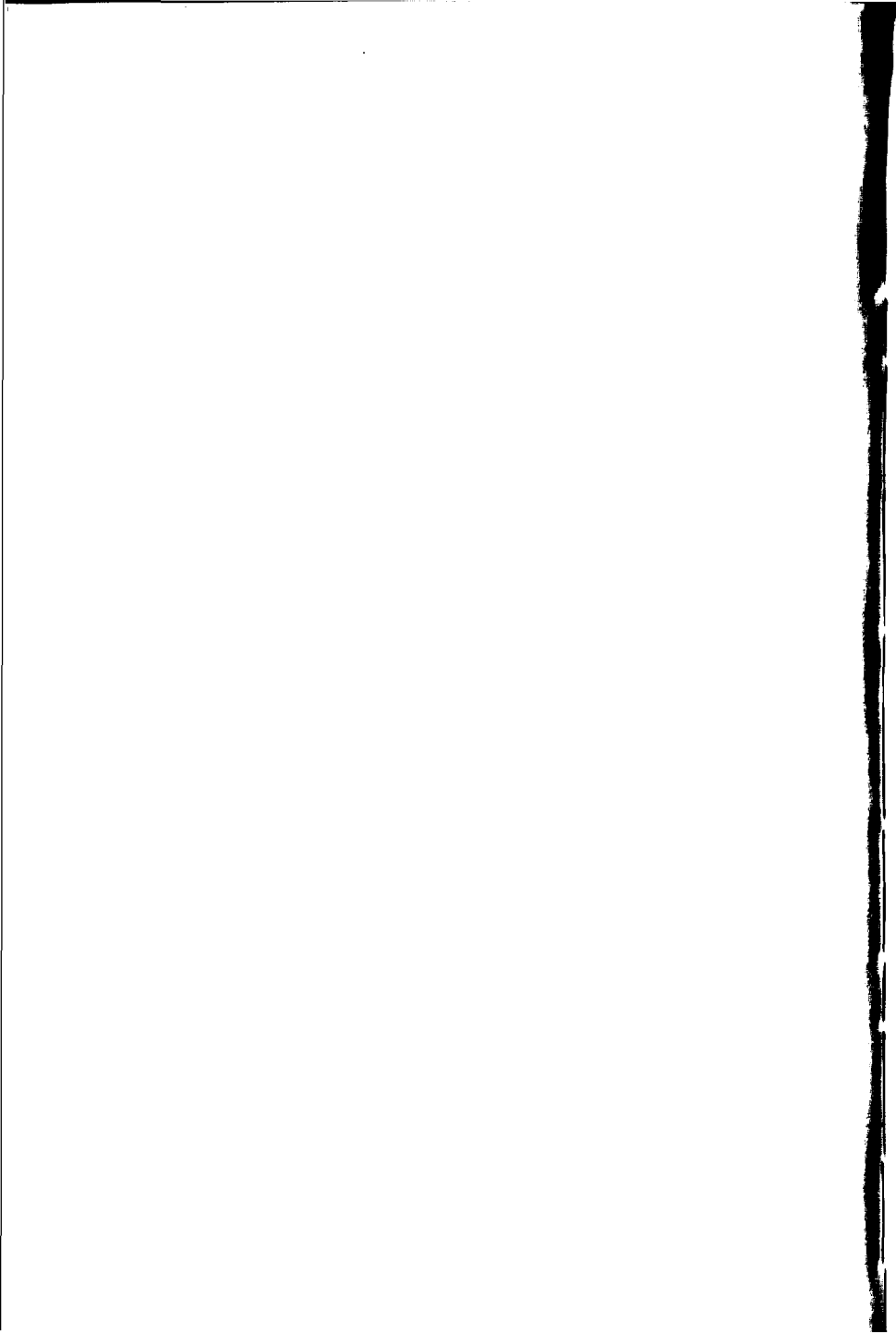
Sectarii, muză, sînt acum eroii
Ce vîntură moșia-n lung și-n lat.
În jugul greu al muncii trag doar boii,
Pe jugul lor ei toți s-au ridicat.
Ci boii-s blînzi, doar din ureche mișcă
Vreo muscă mai flămîndă cînd îi pișcă.

Vai ! unde-i luptă, e și suferință,
Chiar de te bași cu morile de vînt...
Dar dacă-nalță steag pentru credință
Nu pot și eu, nevrednicul, să-i cînt ?
De sînt ei toți eroi de comedie,
Sînt pentru neam izvor de tragedie.

A fost și mult și greu purtat amaru',
Sectarilor din urbea Zăvorîți
În frunte cu Ilie Berbecaru,
Cînd fură-n opoziție striviți...
De jalea lor, o, lacrimă, tu, pică
Și peste epopeea asta mică,

În proză scrisă, vai, nu cum e data !
Sonore versuri azi trecere n-au ;
În stilul clasic nu mai e răsplata,
Ci limbă nouă toți croiesc și dau
În proză chiar. Deci, scriu acest roman
În proza lui Ilare Zopîrțan.

(după Țiganiada)

I

Trenul porni lin din Gara de Nord. Ion Nașcu nici nu simți plecarea. Cum privea prin geamul deschis, ștergîndu-și năduful cu o batistă mare cu dungi vi-nete — îi păru că a pornit «Iașii». Știa că «Sighetul» pleacă întii, și-i fulgeră prin cap : «Nu cumva am greșit?». Dar chiar în clipa aceea auzi un glas cunoscut, în spate :

— Bună-sara, iubite !

Nașcu se întoarse cu fața aprinsă de căldură. Îndată ce și-i zbicea cu batista, și obrajii mari, și fruntea boltită în chelie se băuceau cu alt potop de picuri mărunți.

— Noroc și sănătate, dragul meu ! Dacă te-ai urcat și tu aici, e sămn că n-am greșit trenul... Uf... ce căldură !

Își strînseseră mîna.

— Cum să-l greșești ?

— Știam că plecăm noi întii, și pe urmă «Iașii».

— Păi, noi am plecat întii !

Ion Nașcu privi pe geam : treceau acum printre vagoane de marfă, printre păreți negri. Dar parcă tot aceia fugeau, nu trenul lor.

— Da, începuseră cunoscutul, ghicind gândul la care se oprise amicul, da, sîntem obișnuiți noi să criticăm tot ce-i rumânesc. Azi, trenurile noastre sînt de prima calitate. Ai simțit cînd a plecat? N-ai simțit nimic! A pornit lin, ca pe apă, nu ca pe șine de fier. Și, bagă de samă și acum: trece și peste rețele de șine, și tot se strecoară lin ca un șarpe ce-și cunoaște drumul. Zguduie? Hurducă? Îl simți cum merge? Să vezi în străinătate! Nu sînt șovinist, mă știi; da' să mă bată Dumnezeu dacă nu i-am întrecut pe unguri, pe austrieci, pe cehoslovaci! Am fost în iunie la Karlsbad, — tu știi că mă duce boala în tot anul acolo. Ei bine, frate Nașcule, i-am bătut pe toți vecinii cu cefereul!

— Am progresat mult, e adevărat. Am mai auzit și pe alții care au umblat prin străinătate, vorbind așa, răspunse Nașcu, și își scoase capul pe geamul deschis să-l bată și să-l zvînte vîntul trenului.

Ieșiseră dintre vagoane, lăsaseră în urmă rețelele de șine ale gării, și monstrul răsufle acum în voie în cîmpul deschis.

Însărarea cobora tot mai deasă, și, odată cu ea, răcoarea.

Nașcu se descheie la vestă, își puse gulerul în plasa de bagaje și respiră adînc, cu satisfacție.

— Amice Muntene, de ce nu te deschei la vestă? Văd că ești transpirat ca și mine.

— Nu mi se pare recomandabil. Dealtfel, tu ești doctor. În sfîrșit, fiecare cu rețeta lui. Eu nu mă șterg de sudoare, nu mă dezbrac, nu mă deschei și nu răcesc niciodată. Pe cînd ce faci tu e riscat.

— Dar și plăcut!

— Ei, și cum îți spuneam, i-am bătut pe vecini. Dar nu numai mersul, pornirile și sosirile la țanc, după orar. Ci însăși vagoanele. Compartimentele. Ale noastre sînt neasămănat mai comode, mai luxoase, mai curate chiar... Și totuși cîrtim, căci așa sîntem noi cu ce-i al nostru.

— Adevărat! Ne criticăm de ne curg petecele.

— Și nu recunoaștem nici o îmbunătățire dacă n-au făcut-o «ai noștri». Iată, de-o pildă, sub guvernul actual, cîte lucruri bune nu s-au făcut și se fac! Să luăm șoselele și drumurile județene, de-o pildă. Ni

le-a lăsat numai gropi și huzdoape, guvernul trecut, care a desființat prestația, pentru că era, mă rog, instituție medievală, antidemocratică. Dar au ajuns, tot țărani, să-și chilăvească vitele și să-și rupă carăle. De automobile nici nu mai vorbesc. Dealtfel, ce să-ți mai spun? Parcă drumurile nu le știi și tu?

Doctorul Ion Nașcu își trase capul din fereastră și, întorcându-se cu fața, deveni deodată foarte atent. De la generalități, prietenul său Munteanu trecuse la... hm! aprecieri de partid. La politică de partid. Este? Și el, hm!

În compartiment erau numai ei doi și două doamne necunoscute, care conversau într-o limbă străină, poate grecește, dar pe culoar era multă lume, ieșită să se răcorească: toate geamurile erau deschise. Nașcu se uită cu luare-aminte la lumea de pe culoar. Nu descoperi însă nici un cunoscut. I se păru că pe doi sau trei i-a mai întâlnit pe undeva. Dar, hotărît, nu era nimeni din Zăvorîți, din orașul său de reședință, nici din satele vecine.

Se retrase liniștit de la ușă, și se așeză pe canapeaua de pluș cenușiu, cu răcoarea geamului în față. Aprecierile prietenului său îi tresiseră din nou neliniștea care-l chinase toată ziua. Îl știa pe Munteanu înscris în partidul de la putere. De mai demult. De vreo zece ani. Și, iată-l, de vreo cinci, avocat mare! Om cu avere! O carieră!... Umblă și el după una... de când!

Munteanu lăuda guvernul pe față!... Dar oare îl lăuda? De pildă, ce spunea despre trenuri și drumuri, era o laudă? Nu era o realitate? Omul sincer și cinstit, chiar dacă-i de altă nuanță politică, trebuie să recunoască realitatea: e o îmbunătățire. Este?... Hm!

Ridică ochii și privi în jur. I se păru că a gândit cu voce tare, și voia să se convingă că nu l-a auzit nimeni... Îi e ușor lui Munteanu! El a ajuns la țintă! Poate vorbi liber! E un om slobod acum. Este? Hm! N-a făcut el o apreciere politicianistă adineauri, când vorbea de suprimarea prestației, de către alt partid, ca instituție medievală? Desigur, suprimarea a fost o greșeală. De câte ori n-a blestemat-o el, când se cumpănea cu brișca prin huzdoape și-și șchiopa calul. Poate fi,

deci, criticată cu glas tare? Nu-i păcat? De... Numai să nu te audă cineva din Zăvorîți... Să nu cutezi să spui un adevăr? Iată el, în conștiința sa, îi dă dreptate lui Munteanu. Guvernul de-acum a făcut multe lucruri bune... Dar după avîntul de libertate pe care-l simți o clipă în suflet, îl copleși amărăciunea, ca o leșie: Ce i-ar face oare concetățenii lui, dacă ar ști ce gîndește?

— Și nu sare în ochi că azi drumurile și șoselele sînt mai bune? reincepu însuflețit avocatul Munteanu. Nu mai vorbesc de kilometrii asfaltați de pe artera principală Oradea-Cluj-Alba-Iulia-Sibiu-Brașov-București. Cînd, unde s-au mai pomenit în România drumuri asfaltate? Începem a fi în rînd cu țările civilizate din Apus! Nu! Pe onoarea mea! Trăbă recunoscută capacitatea șefului guvernului, a conului Petrache Pogonescu. Om, nu glumă!

Doctorul Nașcu zîmbi cu îngăduință: «Și Munteanu ăsta, ardelean coada vacii, ba chiar bihorean, se coconește! „Conu' Petrache!“ Parcă ar fi luat doctoratul în Drept la București, nu la Budapesta! De ce nu: „Domnu'“, cum spun eu și spune toată lumea la noi? Nu mai ținem la datini... Adică, vorba vine! Unii nu mai țin. Alții le păstrăm cu strășnicie...» Și Nașcu suspină fără de voie, gîndindu-se la această strășnicie.

— Tu n-ai nici o părere? întrebă avocatul Munteanu, privindu-l cu insistență.

— Cu privire la?...

— Cu privire la primul-ministru! E un om! Nu?

Doctorul Nașcu își feri privirile. «Nu cumva avocatul ăsta știe că am fost primit azi în audiență de către primul-ministru? Poate-a aflat de undeva! Una din nenorocirile României este că nu se poate face nimic în secret. Cînd ți se pare taina mai mare, deodată o auzi, bătută cu toba, din zece locuri, și țipată de o sută de trîmbițe. Țară cu ochi mulți, cu urechi ascuțite! Românii noștri, purtînd de ici colo vorbele, au senzația că lucrează. E, desigur, o slăbiciune din născare. Noi nu putem ține nimic secret... Deși în atîtea împrejurări ale vieții e absolut necesar... De pildă, chiar în cazul meu...» El și-a deschis ochii-n patru să nu întîlnească vreun cunoscut din partidul său, mai ales din Zăvorîți. A pierdut

un ceas ca să ajungă de la poarta ministerului pînă la cabinetul primului-ministru. De trei ori a făcut calea-n-toarsă, pîrîndu-i-se că zărește fețe cunoscute din Zăvorîți. N-a întîlnit nici un cunoscut. A avut noroc. Totuși, iată, l-a văzut cineva și i-a spus lui Munteanu! Cîți oameni răi nu sînt în lumea asta... Adică, de ce numaidecît răi? A putut să-l vadă cineva care-i cunoaște pe amîndoi, și, întîlnindu-l pe Munteanu, să-i fi spus, fără nici un gînd ascuns, fără nici o intenție rea: «A, și dumneata pe-aici? L-am văzut și pe amicul dumitale Nașcu intrînd la domnul prim-ministru.»

— Ei, știu, începu Munteanu, văzînd că prietenul său întîrzie răspunsul. Știu ce vrei să spui! Că nu-i prietenos, că nu-i primitor! Că prea se ține!... Da' crede așa numai cine n-a stat de vorbă cu el. Vă înșalați! E un om de aur! Deschis la gînd și la inimă, și plin de bunăvoință.

Doctorul Nașcu răsufală ușurat: Munteanu nu știa nimic. Totuși nu-i plăcea că adusese discuția la politica... militantă. «Și vorbește, domnule, tare, ca-n tre surzi!» Ar putea trece un cunoscut, poate chiar un cetățean din Zăvorîți, și să audă că ei vorbesc elogios despre șeful guvernului, al unui partid contrariu. Ce țî-e și cu cunoscutii ăștia! Cîte nu mai trîncănesc!... Ei, alta ar fi dacă Munteanu ar șede fața în față și i-ar vorbi în șoaptă! Ar putea spune cîte laude ar voi despre primul-ministru. Ar putea să i-l arate așa cum este. Ar dori chiar, ar fi pentru el un ajutor în neliniștea ce l-a fiert toată ziua.

Se gîndise o lună la călătoria asta, pentru audiență la primul-ministru. I-o pregătise un senator, ceva rubedenie îndepărtată, în cel mai strict secret, nu cumva să simtă ceva cetățenii din Zăvorîți. Și-a luat toate precauțiunile posibile să nu-i descopere nimeni cărările... Era o cutezanță nemaipomenită și o rupere cu tradiția, ce mai la deal la vale, o trădare clasică. El, intelectual din Zăvorîți, botezat și miruit în crezul politic al urbei, să cuteze a interveni la un guvern străin, la un ministru dintr-un alt partid, ba chiar la primul-ministru, în interesul său. Și ce interes! Să fie numit medic secundar la spitalul județean! Și asta tocmai

acum, în toiul luptei politice, cînd Zăvorîții cu partidul lui, singurul real și adevărat din toată țara, era în neagră opoziție și în crîncenă dușmănie cu cei de la putere!

Hei! Nu i-a fost ușor să se hotărască! Cînd, cu două zile înainte, trecuse pragul locuinței sale pentru a pleca la gară, la trenul de miezul-noapții, știa că acest pas poate fi și cel dintîi către excomunicarea din partid! Și totuși, greutățile acestea erau oarecum externe, nu priveau însăși conștiința, convingerea lui. Dar erau alte pietre de moară care-i apăsau pe inimă.

Medicul Ion Nașcu avea convingerea politică și programul tirgului în care trăia. De douăzeci de ani nu se mișcase din Zăvorîți, se înrădăcinase adînc în tradiția orașului și simțea că ar fi o trădare, un păcat de moarte să-și smulgă rădăcinile și să creadă altfel decît credeau concetățenii lui intelectuali. Desigur, numai aceștia trag în cumpănă! Numai ei dispun de criteriile judecății! Numai ei au caracter! Micii țigoveți, proletarii, șomerii și țiganii nu pot fi luați în samă cînd e vorba de convingeri politice. Dintre ei mai votează unii, la alegeri, bizuindu-se pe taina votului, și cu alte partide, cînd aceste alte partide se nimeresc a fi la guvern. Dar las', că-și blastămă ei zilele pe urmă, pentru prostia și lipsa lor de caracter! Cetățenii intelectuali din Zăvorîți nu-i iartă și-i fac să-și dorească moartea.

Dar el, doctorul Ion Nașcu, crede cu convingere în programul politic din Zăvorîți, și nu a greșit pînă acum nici cît negru subț unghie împotriva lui. Și cum n-ar crede în acest program, prin care partidul lor se deosebește de celelalte partide — program menit să cucerească mintea și inima tuturor cetățenilor spre fericirea patriei?! Nu e vast, dar e cuprinzător. Iată, punctele lui esențiale luminează mintea și inima lui Nașcu, cum stă cu capul răzimat de speteaza canapelei de pluș cenușiu, cu ochii închiși, voind să-l convingă pe Munteanu că a ațipit — ca să pună capăt odată convorbirii aceleia de politică militantă... Desigur, e scurt programul, dar cît e de generos în bogăția sugestiilor lui! Iată-l rezumat așa cum îl rezumă șefii:

1. Omul providențial, cel mai învățat și mai mare al țării, este domnul Ilie Berbecaru, șeful nostru.

2. Cei mai frumoși sfinți sînt zugrăviți pe iconostasul bisericii din Zăvorîți.

3. Cea mai vastă și mai sănătoasă promenadă e cea din cetatea Zăvorîți.

4. Clopotul cel mare din turla bisericii din Zăvorîți e clopotul de la ușa Raiului. Așa de dulce nici un clopot nu mai cîntă în toată țara.

Nu e frumos, plăcut, cinstit, drept și românește să trăiești și să mori cu un asemenea program? Și nu e merit steagul pe care e scris acest program să cucerească țara toată? El se deosebește, prin sinceritate, de programele tuturor celorlalte partide. Pentru că, de pildă, iată, în linii mari, și programul partidului de la putere :

1. Omul providențial, cel mai învățat și mai mare al țării, este domnul Petrache Pogonescu.

2. Cei mai frumoși sfinți sînt zugrăviți pe iconostasul bisericii din Pavelești.

3. Cea mai vastă și mai sănătoasă promenadă e cea din cetatea Pavelești.

4. Clopotul cel mare din turla bisericii din Pavelești e clopotul de la ușa Raiului. Așa de dulce nici un clopot nu mai cîntă în toată țara.

Poftim program! lumea știe că-i o minciună. Cite afirmații atîtea neadevăruri, dar spuse cu tîlc, pentru înșelarea cetățenilor...

Doctorul Ion Nașcu, din glumă, ațipise de-a binelea. Simți că se tulbură ceva în el... Nu, el nu putea să trădeze programul! Iată, își dă bine sama: nu l-a trădat nici în discuția pe care a avut-o cu primul-ministru.

.

Da, primul-ministru, în audiența ce i-a acordat-o, a pus problema limpede: «Te numesc, dacă te înscrii în partid». Ion Nașcu trebui să recunoască: Om cinstit. Iasă, dintr-una, cu cărțile pe față. Nu te poartă cu vorba, cum l-a purtat... Dar mai bine să nu se mai gîndească.

— Domnule doctor, oameni sîntem. Înțeleg. Ai fecior și fată la universitate. Examenul cerut l-ai dat de trei ani, pe cînd erau încă ai dumneavoastră la putere. Ei nu te-au numit. Ți-au promis și nu s-au ținut de cuvînt. Eu te numesc, dar cu o condiție : să te înscrii în partid. La noi așa e legea, nu facem nici o numire pentru cine nu-i de-ai noștri. Nici nu putem altfel : ne-ar sări toată lumea-n cap ! Drept e ?

— Este ! afirmase doctorul.

Trebuia să afirme ! Era evident. Dar începuse să-i arate greutățile : el are o convingere, crede într-un program politic. Nu-i de ăia ! Nu-i fripturist ! El nu umblă după ciolane. Ci după un post pe care e convins că-l merită, după douăzeci de ani de muncă și de experiență medicală. E mai bun unul care de-abia și-a luat doctoratul ? La spital e nevoie de oameni cu experiență... Îi pare rău, dar el, partidul, cu programul lui, nu și-l poate părăsi. E un program frumos, în care crede.

Primul-ministru părea bine dispus și nu prea încărcat cu treburi, cu audiențe.

— Hm ! Programul ! Te rog spune-mi punctele esențiale ale programului, să văd, sînt așa cum le știu și eu ?

Și doctorul Ion Nașcu enumerase cu însuflețire, atins la coarda simțitoare a mîndriei, cele patru puncte programatice esențiale.

— Perfect ! Programul e așa cum îl știam și eu. Acum să ascuți cele patru puncte programatice ale noastre.

Și șeful guvernului îi repetase ceea ce doctorul știa demult.

— Acesta e ?

— Este ! răspunse Ion Nașcu.

— Ei bine, domnule doctor, nu vezi că al dumneavoastră nu face decît să-l copieze pe-al nostru, și că s-a născut din ridicol ? Să cuteze a afirma că clopotul de la ușa Raiului e la biserica din Zăvorîți, într-un oraș de provincie ? ! Îți spun eu : dacă-l dezbraci de haina ridicolului, programul dumitale e aidoma programului meu. Deci să nu ai muștrări de conștiință. Nu schimbi nici un program. Schimbi un om. Un șef ! Asta e ! Și

te știi destul de inteligent ca să nu mă compari cu un
ăla... cu domnul Ilie... Berbecaru...

Era mult adevăr în ce spusese primul-ministru. Doctorul Nașcu se-ntrebase uneori, în ascunzișurile suflului său, de unde oare înverșunarea aceasta programatică, care-i schimbă pe politicieni în sectari religioși, furioși și tâmpiți, când... deosebirea programatică e așa de neînsemnată? Schimbi un nume de om și un nume de oraș, și prăpastia-i gata!

Dar acolo, în cabinetul primului-ministru, i se răscolise și lui veninul de sectar: prea îl atacase de-a dreptul domnul cel zîmbitor din fotoliu! Adică nu e chiar nici o deosebire? Dar sînt deosebiri esențiale în toate cele patru puncte programatice, domnule! Și dreptatea, adevărul, sînt de partea programului din Zăvorîți! Toată lumea știe! Și, în asemenea împrejurări, el, doctorul, să-l trădeze? Să afirme că în Pavelești, și nu în Zăvorîți, sînt sfinții cei mai frumoși pe iconostase, promenada cea mai vastă și mai sănătoasă, clopotul de la ușa Raiului? Să afirme că omul providențial al României e conul Petrache Pogonescu și nu domnul Ilie Berbecaru? Mai bine-și taie o mîină! Mai bine renunță definitiv la postul de medic secundar! Adică, ce? El e un fleac de om, să-și schimbe convingerile cum își schimbă cămășile?

Răscolirea vechei lui convingeri politice o simțise ca niște ace în obraji și-n ochi. Se hotărî să se ridice, să-i mulțumească, rece, primului-ministru, și să iasă mîndru din cabinetul lui... Dar chiar în clipa aceea își adusese aminte de nevastă-sa. Cum o să dea ochii cu ea, fără să fi înaintat nici un pas în chestiunea numirii sale la spitalul județean?

Doamna Nașcu avusese un rol hotărîtor în determinarea lui de-a lua taurul de coarne, de-a vorbi cu însuși primul-ministru. Doamna Nașcu știa un lucru: nu mai puteau rămîne în Zăvorîți. Nu le mai ajungeau venitele pentru creșterea copiilor. Doctorii tineri începușeră să-i rărească clientelea. Lucrau ieftin! Săraci ca șoarecele de biserică, erau bucuroși să primească și un onorariu de doi poli, ba chiar și de un pol. Avea nevoie

de-o leafă fixă de-aici încolo! Concurența era tot mai mare, și bătrînii începuseră să fie dați deoparte.

Amintirea nevestei îl adusese, brusc, la realitate. Realitatea era aceasta: subțierea tuturor venitelor. În atmosfera răcoroasă ce-i aducea în suflet această realitate, parcă vedea mai limpede, și nu-i mai păru chiar așa de mare deosebirea între programul politic din Zăvoriți și programul politic din Pavelești. Dealtfel, doamna Nașcu afirma întotdeauna că între partidele politice care se succedau la putere nu poate descoperi nici o deosebire esențială.

Și așa, doctorul Ion Nașcu, în loc să părăsească, rece și mîndru, cabinetul primului-ministru — cum îi venise să facă atunci cînd domnul Petrache Pogonescu îl numise «ăla» pe Ilie Berbecaru —, zîmbise îngăduitor și spuse:

— Poate că aveți dreptate, domnule prim-ministru. Veți înțelegе însă că nu mă pot decide așa, la repezeală. Un partid e ca o familie. Prinzi multe rădăcini. Nu le poți rupe dintr-o lovitură de sapă. Vă rog să-mi dați timp de gîndire.

— Voia dumitale, doctore! Numai să nu întîrzi prea mult cu răspunsul. Eu vorbesc cu cărțile deschise: să nu fiu silit să numesc pe un altul. Așa-i că e posibil?

— Este, domnule prim-ministru. Puteți amîna o lună?

— Hm! Cam mult. Vor tăbări alții pe capul meu. De-ai noștri. Și cu examenul luat, ca și dumneata. Dar, fiindcă ții la dumneata, fie o lună.

— Mulțămesc, excelență.

— Vei mulțumi pe urmă. Și-ți voi mulțumi și eu. Trebuie să-ți spun că țin să te am în partid. Nu prea am ardeleni de calibru în capitala aceea de județ...

Ion Nașcu părăsise cabinetul aproape vesel. Ceva se înseninase și se încălzise în ființa lui... Acest șef de partid pare să fie într-adevăr un om: vorbește limpede, sincer. Nu te poartă cu... nu te poartă... ca... Și-i venise pe limbă numele lui Ilie Berbecaru. Și, iată! A vorbit o singură dată cu el, și-i declară că-l apreciază. Pe cînd celălalt, domnul Ilie Berbecaru, deși-i ține «șlepul» de douăzeci de ani, niciodată nu i-a spus că-l

prețuiește. Da, om zgîrcit la vorbă, om închis... ba, omu' dracului!

Așa se încălzise de tare, încît îi izbucnise de unde — din vreun ascunziș al sufletului, pe care nu-l bănuia, — aprecierea din urmă!... Se lovise cu palma peste gură, privise în jur cu grijă și se răcorise îndată. Își dăduse sama că la ieșire nu-și mai luase toate precauțiunile, ca la intrare, să nu se întâlnească cu vreun cunoscut, mai ales cu vreun cetățean din Zăvorîți.

Cît a coborît scările și pînă a ieșit din strada ministerului, simțise gheață între spete și își dăduse limpede sama că piedecile cele mai greu de trecut în carieră nu i le vor pune convingerile lui politice, — cu care, iată, se mai pot face tranzacții, — ci convingerile concetățenilor săi din Zăvorîți și patima cu care aceștia apără programul și pe șef. «Amarnic mai combat» își zisese el tare, cînd cotise din Calea Victoriei pe-o stradă laterală, ca să se simtă mai la adăpost de ochii indiscreți...

.....

«Da, a fost o zi furtunoasă azi, și în adîncime și la suprafață», își zise Ion Nașcu, mijindu-și pleoapele și uitîndu-se să vadă ce face colegul său. Prietenul citea cu mare atenție un ziar. Își călărise ochelarii pe nasul cît un morcov, și citea cu fruntea încrețită, cu ochii încruntați. «A descoperit, de bună samă, un atac al opoziției împotriva guvernului», își zise Ion Nașcu... Hm! Trebuia să-și mărturisească acum că nu i-a displicut convorbirea avută mai înainte. Arătînd progresele de la C.F.R. și îmbunătățirea drumurilor județene, vorbind apoi cu elogiile despre primul-ministru, Munteanu îl ajuta, fără să-i treacă prin gînd. Constatările acestea păreau a contribui la scurtarea termenului de o lună, cît ceruse Nașcu pentru a se hotărî...

«De bună samă, își zicea doctorul, nu e fără folos să ascuți și opiniile altora. Mai mulți ochi mai multe văd. Îmbunătățirile de care vorbiseră, de-o pildă, erau reale. Cu toate acestea, cei din Zăvorîți nu le văd. Fiindcă toți văd lumea printr-o singură păreche de ochi : ochii domnului Ilie Berbecaru. Nimeni nu încearcă

să verifice, să se convingă dacă este adevărat ce vede dumnealui.» Atitudinea asta nu i-a prea plăcut lui Nașcu niciodată, și din pricina ei se uita cam peste umăr la concetățeni, deși urla și el în rînd cu lupii, și încă bucuros. Pînă i-a mers bine, n-a avut nici o plăcere și nici un îndemn să facă filosofie politică. Credea virtos, ca toți cei din jurul lui. Credea și nu cerceta. Dar de cînd începuse să i se neliniștească nevasta, de cînd încolțise și în el teama de ziua de mîne, îi părea uneori că s-ar putea să fie și un alt adevăr decît cel arătat de programul din Zăvorîți.

Acum, în drum spre casă, se gîndea că i-ar prinde bine dacă ar auzit cît mai multe păreri. Dar, se-nțelege, nu discuții în gura mare, ca la tîrg, așa cum începuse Munteanu. El, Nașcu, avea nevoie de infinite precauțiuni, pentru ca în luna asta de răgaz să nu dea nimic de bănuț concetățenilor săi. Simțea că și-ar primejdi foarte serios cariera. Că n-ar mai avea curajul să facă pasul hotărîtor. Dar acum îl are? Îl are, dar parcă ar vrea mai întîi să se documenteze, discret, asupra programelor și șefilor politici. Simțea o greutate la inimă, cum nu simțise pînă acum. Și, ciudat, greutatea aceea părea inteligentă, vorbea. Spunea limpede și hotărît: «Mare prostie să fii robul altuia, cînd poți fi slobod ca să-ți poți vedea de treburi».

Pe fotoliul din față, avocatul Munteanu trecuse la altă gazetă. Răscolise vreo patru, căutînd, cu înfrigurare parcă, o anume informație. Și părea că nu o găsește. Luă din nou întîia gazetă pe care o citise încordat, și, încruntîndu-se, mai aruncă o dată ochii pe o anumită coloană.

— Tot gazeta lui Ilie Berbecaru mai veninoasă, frate-meu! Mai veninoasă și mai iresponsabilă, mai lipsită de demnitate. Spun drept: nu vă face cinste o gazetă ca *Flamura*. E cu desăvîrșire lipsită de obiectivitate.

Nașcu, după o privire fugară spre ușa compartimentului, se mișcă din ungherul lui și zise:

— Drept să-ți spun, nu o prea cetesc. Știi, mai avem o gazetă, provincială, a partidului...

— Știu, știu! Nici aceea nu e mai brează. Ba-mi pare că se dă mai rău la om decât *Flamura*. Nu! Îți spun eu că au orbul găinii de când s-au zăvorît în programul lor. Ascultă ce cutează să susțină gazeta asta : că în politica înaltă conu' Petrache Pogonescu nu ajunge nici la degetul cel mic al lui Ilie Berbecaru. Că n-are pătrundere, viziune, cum spune : că nu-i în stare să prevadă nimic, iar a fi om politic înșămnează a prevedea... Da' te-ntreb eu : omul politic de prevederi nu mai poate ? Omul politic, de guvern, realizează, domnule, nu prevede ! Umblă cu picioarele pe pământ, nu cu capul în nori, mă-nțalegi ? Și, apoi, care prevederi i s-au împlinit lui Ilie Berbecaru ? Fiind mai mult în opoziție decât la guvern, are vreme să fantazeze pe tema viitorului. Dar vorba e că-s închipuiri goale ceea ce vede, cu ce vă îmbată de cap...

Lui Nașcu i se trezi iar muștarul.

— Te rog ! Cum adică ne îmbată ? Îmi pare rău !

— Îți și poate părea rău, că-i adevărat ! Iată și acum ce spune prin gazeta lui : Că conu' Petrache Pogonescu nu a prevăzut nici deflația, că n-a știut să pregătească nici stabilizarea. Că acum ar vrea să-i dea cu piciorul și expertului străin — trimis de Societatea Națiunilor ori de cine muma dracului — pentru ca debandada financiară să fie deplină. Articolul, iată, pleacă de la o informație precisă.

Și Munteanu îi viri în ochi știrea tipărită cu cicero gras.

— Ai văzut ? Și informația n-a mai apărut în nici o altă gazetă, înțălesu-m-ai ? Am controlat toată presa de azi.

— Va fi mai bine informată *Flamura*, zîmbi malițios Nașcu, căruia, totuși, nu-i plăcea tonul pe care-l lua conversația. El dorea să audă vorbe bune despre primul-ministru, dar nu într-o discuție pătimașă, potrivnică lui Ilie Berbecaru.

— Informată ?! Informații ?! Calomnii ordinare, care se zămislesc la club, puiază în redacție și fată în gazetă ! Mie, te rog, să nu-mi spui că aveți o presă bine informată ! Nu m-a făcut și pe mine, mai acum șase luni, delapidator al fondurilor județene ? Ca și când eu

le-aș administra, sau aș dispune de ele. Și pe ce se întemeia fițuica voastră provincială? Pe informația unui amărit de reporter, pus la cale de Gliga.

— De Gliga? De George Gliga, revizorul?

— De frate-su Nicolae, care-i sărac lipit. Advocat și el, de... Nu mă poate înghiți de când am prins și eu puțin cheag.

— Nădăjduiesc că, dacă ai intervenit, au dezmințit, și-au făcut **mea culpa**.

— Ce să dezmință? Cine să dezmință? Răpănosul ăla de director? Teleleul ăla care vîntură drumurile și nu-l poți găsi niciodată la redacție? Că umblă amețit și tembel, cu nasul în vînt, ca un copoi, adulmecînd mereu după intrigi ca să vină la putere! N-au dezmințit, domnule! Le-am făcut proces de presă, mă-nțălegi. Am făcut și de zece ori drumul la tribunal. Mahărul nu s-a prezentat. Pe urmă, l-au condamnat în absență. Dar ce folos? A venit amnistia și a scăpat.

Ion Nașcu, ascultîndu-și prietenul, simțea o mare satisfacție. Pe directorul gazetei provinciale a partidului nu-l putea mistui. Dar nu cuteza să-și arate nimănui antipatia. Se temea de el. Toți fruntașii politici din Zăvorîți se temeau de el, bătrîni și tineri, deopotrivă. Poate că nici alții nu-l puteau suferi, dar toți îi erau prieteni și-i cereau informații, părerea, nu numai în politica mare, ci și în chestiuni mărunte. Fără el nu se făcea nimic în Zăvorîți. Doctorul Ion Nașcu îl categorisise, încă de când l-a cunoscut, între oamenii haihui, lipsit de bună-credință, de seriozitate și de inteligență, slab de memorie și incapabil să ducă un lucru pînă la sfîrșit. Și totuși, sub teroarea lui stăteau cei mai aleși reprezentanți ai partidului din Zăvorîți.

— A, directorul ăsta, zise zîmbind și coborînd vocea Ion Nașcu, e dat dracului. Cum ai spus: e mare mahăr! Dar, în sfîrșit, nu el conduce ziarul *Flamura*. Pentru informația de-aici împotriva guvernului nu poate fi făcut el răspunzător. Dacă spui că în alte ziare n-a apărut, desigur că știrea e falsă. Nu face să te tulburi.

— Da' cum să nu facă, dacă, luînd ca pretext o informație inventată de ei, gazeta aduce injurii primului-ministru ?!

Munteanu începu să transpire citind ziarul, deși în compartiment se răcorise.

— Amarnic mai ține și ăsta la șeful și la partidul lui ! gîndi doctorul Nașcu. Se pare că la noi nu e posibil un drum de mijloc. Ori nu te interesează deloc politica și șefii ei, ori ești un posedat. Uite-l și pe amicul Munteanu, cum i s-a mai schimbat fizionomia !»

— Tu crezi că domnul Petrache Pogonescu pune vreun preț pe ce se scrie la gazete ? Al nostru, domnul Ilie Berbecaru, se laudă cu orice prilej că nici nu le ceștește, că nu-l interesează, că nu-și pierde vremea cu fleacuri.

— Cine ? Berbecaru vost' ? E un mincinos fără păreche. L-am văzut eu, domnule, în tren, cu un maldăr de ziare. Și tot drumul nu și-a scos capul din ele.

De data asta doctorul Noșcu nu se mai tulbură. Caracterizarea nu-i mai păru ofensatoare. Știa, din experiență proprie, că șeful său minte aproape inconștient. Nu l-a pus și pe el să dea examen pentru postul de medic secundar, și apoi l-a dus cu zăhărelul doi ani și nu l-a numit ?

— De... Mai au cite-o slăbiciune și șefii, ce să le faci ! Sînt oameni și ei.

— Da ! Însă, dacă recunoști, cum mai poate sta în picioare programul vost', care, întreg, se razimă și se rezumă în punctul întîii : «Omul providențial, cel mai învățat și mai mare al țării...»

— Chiar asta-ți spun : Și oamenii mari au slăbiciunile lor.

— Dacă ar fi numai una, și neesențială, treacă-meargă ! Dar șeful vostru e alcătuit numai din slăbiciuni mari și fundamentale. E o continuă și grozavă mirare, pentru mine și pentru alții, că voi, acolo în Zăvorîți, nu băgați de samă. Țineți ochii închiși, nu vreți să vedeți. D-apoi nu știe toată lumea — afară de voi — că Ilie Berbecaru e cel mai intrigant om din România ? Că nu caută decît prilej de ceartă și dezbinare ? Că vrea să-nvrăjbească lumea, să-i distrugă pe

toți, să rămână el singur cel mai tare? Nu știe țara că ambiția lui nu are margini, și că delătură din cale-i pe orice om talentat, pentru că i se pare primejdios pentru el? N-a scos, cu intrigările lui, din partid, pe Costea, pe Mîndru, pe Fănică Elefteriu, tot oameni de mîna-ntîi, superiori lui? Toată lumea știe, înțelege-mă, afară de voi, cei din Zăvorîți, adevăratele motive!

— De, știu și eu că au părăsit partidul, dar motivele nu le cunosc, răspuse cu interes doctorul Nașcu.

Se simțea bine acum. Colegul său coborîse glasul, și răzîmă coatele pe genunchi și vorbea cu capul în palme. Doamnele străine erau interesate de gări, și le urmăreau prin geam și în *Mersul trenurilor*. Voiau să coboare la Predeal, și Munteanu le liniștea mereu, spunîndu-le că o să le anunțe cînd sosesc la Predeal.

— Motivele? Ce ți-am spus eu? Pofta de dominație, domnule! Și numai proștii pot fi stăpîniți ca o turmă. Dar dacă te-ndoiești de asta, iată o altă calitate a lui Berbecaru, pe care nu vei putea-o contesta: În guvernările lui n-a făcut nimic decît pentru rudeni, el, pe care voi, cei din Zăvorîți, îl numiți «omul cel mai dezinteresat din lume». Cutează și neagă! Să te-aud! Ei? Taci? Pe tine nu te-a făcut să aștepti în zadar doi ani? Parcă noi nu știm! E adevărat?

— Este! suspină cu-n simțimînt de eliberare doctorul Nașcu.

— Dar pe Pîntea numitu-l-a notar public?

— Numit!

— Pe Mureșan și pe Cristea pusu-i-a prefecti? Pe Nicorescu, comisar la marea întreprindere «Lignum»?

— Este, oftă Nașcu.

— Dar stai să-ți înșir deputații și senatorii înrudiți cu Berbecaru!

Munteanu se aplecă și mai tare spre colegul său și-ncepu să-i recite, în șoaptă, o litanie, numărînd pe degete. Dar nu-i ajunseră cele zece degete de la mîni, și începu numărătoarea de la capăt.

Doctorul Ion Nașcu auzise adeseori șoptindu-se, între unii nemulțumiți din jurul Zăvorîților, aceste nume. Știa și el că toți cei pomeniți de Munteanu ajunseseră la ciolan. Dar se mira că lucruri interne de partid le

știu și alții, că se interesează și străinii de ele. Își arată nedumerirea lui Munteanu.

— Cum să nu ne intereseze?! Cum să nu urmărim ce se întâmplă în casa vecinului?! Păi, frate-meu, numai așa se pot cunoaște oamenii! Și avem datoria să ne cunoaștem adversarul. Să știm cu cine luptăm. Numai idiștii nu caută să afle adevărul. Mirarea e că sîn-teți cîțiva oameni inteligenți în Zăvorîți, și vă lăsați duși de nas de un farseur.

— Iubite pretine, aș avea dreptul să mă supăr că și tu ești pornit, că nu te poți stăpîni. Tai și spînzuri, cum face orice critic în România. Domnul Ilie Berbecaru n-o fi un sfînt, poate, dar e un mare bărbat politic. Eu aș vrea să discutăm serios, cu obiectivitate. E adevărat că nici eu, nici tu, nici alții, nu sîntem lămurîți asupra multor lucruri ce se petrec în țara noastră. Și nici pe bărbații politici nu putem spune că-i cunoaștem. Iată, de-o pildă, domnul Petrache Pogonescu. Tu spui că e un om amabil, alții afirmă că-i un tiran, că nu admite nici o altă părere decît părerea sa. Că are fire de dictator. Crezi că asta-i o calitate?

— Dictator?! El?! Asta-i bună! Dar adeseori nu se poate ajunge la nici o hotărîre în Consiliul de miniștri tocmai din cauza bunătății lui. E bun ca pînea caldă! Prea bun! Și influențabil! Sînt în Consiliu doi-trei miniștri care miorlăie ca pisicile dacă nu li se primesc părerile, proiectele, dacă li se taie din buget. Premierul nu le poate rezista! Asta-i păcatul lui: bunătatea!

«Nu poate rezista. Asta pare-a fi adevărat, își zise Ion Nașcu. Cît ce-am pomenit de față, de ficior mare, de universitate, de venite tot mai puține, s-a și muiat și a fost gata să-mi vină în ajutor.»

— Dictator?! Poftim! Dar dictatorul numai el știe ce gîndește, ce sucește, ce plănuieste. Dictatorul și sinceritatea comunicativă nu încap în aceeași teacă. Pe cînd premierul, ce are în inimă are și pe limbă. Vorbă curată, oltenească: Ce-are-n gușă și-n căpușă! De aceea îl și acuză unii că e flecar.

«Ce-are-n gușă, și-n căpușă? Vorba asta de unde-o mai fi învățat-o Munteanu? se întrebă Nașcu. Că primul-

ministru ce are în inimă are și pe limbă, pare a fi ade-vărat. Căci îndată ce-a luat hotărîrea să mă numească, mi-a și spus, fără înconjur. Și tot fără înconjur mi-a arătat și condiția fără de care... Să întru în partid... Al-tul ar fi luat-o mai pe departe, n-ar fi fost așa de brutal. De-o pildă, Ilie Berbecaru n-ar putea fi brutal să-l pici cu lumînarea. Dar, cu maniere alese... te pică el pe tine, pînă la urmă», se gîndi cu întristare la cazul său doctorul Nașcu.

— E autoritar, da! Și trăbă să fie autoritar! La o adică, dă cu pumnul-n masă. Da' ce să facă, cum să-i stăpînească pe nebuni? Că uneori membrii partidului se poartă chiar ca nebunii : cer o sută același post.

«...Hm! gîndi doctorul Nașcu. Și aici a fost sincer excelența sa, cînd mi-a spus că vor năvăli asupra lui cei înregimentați în partid. E bine că e autoritar. E o mare calitate, își zise el, gîndindu-se cu regret, totuși, că a cerut un termen prea lung pentru hotărîre. E o fericire că e autoritar, că dă cu pumnul în masă! Să dea și acum...»

Doctorul se încălzise, gîndindu-se la cariera lui. Poate că, de data asta, îi va pune Dumnezeu mîna în cap!... Și iată cît e de bine să mai schimbi climatul, să mai ieși din Zăvorîți, să mai convii cu unul și cu altul, să mai schimbi o părere, să vezi cum judecă și alții. E bine să ascuți de-o nevastă cuminte! Că de nu era ea, Nașcu n-ar fi avut prilejul să-l vadă pe primul-mi-nistru — oricît ar fi dorit; nu s-ar fi întîlnit cu Mun-teanu și n-ar cunoaște atîtea lucruri ascunse, sau la care nu s-a gîndit pînă acum. De-o pildă, el. N-a cu-tezat niciodată să-l judece, cu seriozitate, cu gravitate pe Ilie Berbecaru, nici cînd, cum s-ar zice, l-a tras pe sfoară. Defectele și slăbiciunile ce i le-a descoperit Mun-teanu, le simte reale. Ba chiar simte că legăturile lui cu Zăvorîții sînt mai slabe acum, după ce și-a dat sama de atîtea păcate ale șefului. Adieri călduțe de libertate, ca boarea primăverii, îi treceau prin suflet.

Același efect îl aveau și aprecierile făcute de Mun-teanu asupra primului-ministru. Mai ales după ce unele

calități ale acestuia, afirmate de Munteanu, i le confirmase chiar primul-ministru, azi, cu prilejul audienței.

Adevărul pe care nu cuteza să și-l mărturisească Nașcu era hotărîrea lui de a se înrola în partidul lui conu' Petrache Pogonescu, luată în chiar clipa în care-i promisese primul-ministru. Numai groaza de teroarea celor din Zăvorîți îl făcea timid. Simțea că nu-i va crește curajul decît atunci cînd zeul din Zăvorîți va începe să alunece de pe altar, și celelalte trei puncte programatice vor putea fi combătute de el însuși. Curajul îi creștea, de asemenea, auzindu-l pe Munteanu vorbind despre calitățile șefului spre care se îndrepta. «Nu-i dracul chiar așa de negru cum îl zugrăvește omul», își zise Nașcu. Conu' Petrache Pogonescu era — după cei din Zăvorîți — ciuma țării și mormîntul României.

În sfîrșit! E bine cînd omul mai poate răsufli și liber! Dar oare putea? Se slăbiseră puțin legăturile. Atît! Și iată! Și așa, și tot se simțea bine. Dar pînă la libertate mai era! Simțea el bine! Numai la amintirea directorului de gazetă și-a altor patru-cinci fruntași din Zăvorîți, vedea cum se întunecă dulcea zare ce se ivise în sufletul său.

La Predeal, cele două străine, înalte și osoase, coborîră. Pentru complezanța tovarășilor de drum, care le ajutară la căratul geamandanelor, înclinau din fălcile lungi și uscate, ca de țurcă. Și schițau din ochi un zîmbet păsăresc.

— Trăbă să fie englezoaice, zise doctorul Nașcu. În tot cazul, ființe nordice.

Amîndoi scoaseră capul prin fereastra deschisă, și-l strîmbară spre stînga. Vagonul lor era departe de peron, înainte, iar în fața gării — o furnicare de lume. Răcoarea nopții era acum pătrunzătoare și miresmată. Sus, pe coastă, luminau geamurile vilelor; în înălțimi, puzderie de stele scăpărau deasupra munților negri.

Trenul plecă lin, abia simțit. Doctorul Nașcu își aduse aminte că în copilărie spunea locomotivei „ghibolu“, și zîmbi de prostia și neștiința acelor vremi.

Mireasma pădurilor de brad, răcoarea lor, care păstrează veșnic ceva din frigul și prospețimea zăpezii,

abia acum îl pătrundeau cu adevărat. Cei doi prieteni respirau adînc, în tăcerea grea.

Nașcu avea un suflet simțitor. În clasele din urmă ale liceului făcea versuri, unele destul de bune, aplaudate de colegi. Cu capul în noapte și-n răcoare uitase de frămîntarea lui de peste zi și se simțea mulțumit, înduioșat chiar de aceste frumuseți ale Carpaților, printre care nu trecuse de prea multe ori.

— O să murim fără a ne cunoaște țara, șopti Nașcu.

— Da. E rău și e rușine. Cei mai mulți dintre noi se mulțămesc cu drumul pînă la București. De nevoie, cei mai mulți. Parcă eu, dacă n-aș fi silit, m-aș mișca din birlogul meu? Trăbă să cruțăm, frate Nașcule, toată viața. N-avem bani pentru călătorii. E canonul nostru, al celor ce trăim în zilele grele de azi.

— Grele pentru unii. Dar pentru alții sînt cum nici nu le-au visat. Numai oamenii cinstiți n-au bani în România, iubite frate.

— O fi, dar oamenii ca mine și ca tine nu se mai pot schimba. Sîntem din țîță așa cum sîntem. Nu știu exact : cinstiți sau mărginiți ?

— Cred că și dacă ai putea nu te-ai schimba, zise Nașcu, zîmbind cu înțeleș.

— Nu știu. N-aș putea să afirm. Vezi, eu sînt un om sincer. Pun cărțile pe masă. La noi, în partid, multă lume lucrează așa. Cei cu învîrteli, nu le ascund. Ba se și laudă cu ele. Nu ca în alte partide : faci pe mironosița și ești patron de casă publică.

— Olio, că tare mai ești în calificative.

— Tare, dar drept.

Amîndoi ședeau acum iar față în față.

— Dreptatea e personală, cum îți place.

— Ascultă-mă, Nașcule, să nu crezi că oamenii voștri sînt icoane. Nici în apărarea programului nu sînt chiar așa de intransigenți, cum se arată pentru a ține în robie pe cei proști. Am auzit, de-o pildă, cu urechile mele pe Ilie Berbecaru lăudînd sfinții de pe iconostasul bisericii din Pavelești. Pe Ilarie Zopîrțan, pe directorul de gazetă, spaima celor din Zăvorîți, l-am văzut plimbîndu-se pe promenada din Pavelești și aducînd elogii în gura mare primăriei. Pe protopopol Todea, tot de la

voi din Zăvorîți, l-am surprins ascultînd cu gura căscată clopotul de la mitropolia din Pavelești. E adevărat că nu era nime de-ai lor cu ei. Dimpotrivă, erau în tovărășia altor cetățeni, de alte credințe politice. Ei tună și fulgeră despre sfințenia programului numai între ei. În vreme ce, în discuțiile cu alții, între patru ochi mai ales, sînt gata să facă tranzacții principiale. Și toate astea, cînd e vorba de teorie, de program, înțalesu-m-ai? Cît privește intransigența morală, am vorbit și nu-mi retrag cuvîntul... Ascultă, Nașcule! Ai voștri țipă mereu, la întruniri și în gazetă, că toate punțile între ei și guvern sînt rupte. Să nu-i crezi. Sînt unii, și dintre cei mari, care se-nvîrt prin ministere mai mult decît deputații guvernamentali. Și de multe ori cu mai mare folos decît aceștia. Iată, nu-i o lună de cînd am întîlnit la Instrucție nu mai puțin decît patru fruntași din Zăvorîți.

— Nu mai spune! se miră Nașcu, și inima începu să-i bată neliniștită.

— Se țineau de haină să nu se piardă. Erau o delegație, chipurile!

— Cu neputință, iubite! Te-ai înșălat! I-ai confundat cu alții. Din Zăvorîți nici singurateci, nici deputații n-au fost la vrun minister. Tactica partidului nu-ngăduie așa ceva. Toate punțile sînt rupte între noi și guvern. Nu cu guvernul, dar nici cu prefectura nu avem vrun contract. Cine ar cuteza ar fi excomunicat.

Munteanu rîse cu hohot, plescăi mulțumit din limbă și zise:

— Pe tine știu că te-au... zăvorît bine! Ai ochi, ba ești și om de știință, și nu vezi nimic, nu pricepi dedesubturile. Ei bine, pretine! Nu m-am înșălat! Eu, înțalesu-m-ai, am și vedere și memorie bună. Îți voi spune și numele persoanelor din delegație și scopul intervenției. Erau: popa Vartolomei, directorul liceului, Mîndruș, și advocații Bumbea și Cîrje. În audiență, la ministrul de Instrucție. Au cerut să nu mute școala normală din Albinești în Zăvorîți.

— Spuneam eu că te-ai înșălat! Nu puteau fi ei! Pentru că domnul Ilie Berbecaru și întreg partidul sîntem pentru mutarea școlii normale de-acolo în Zăvorîți.

Și doctorul Nașcu răsuflă mai ușurat. Prea-l luase repede cu descoperirile senzaționale, de la Predeal încoace, colegul său Munteanu! Încă de la afirmația că frunțașii sînt gata să facă pe ascuns tranzacții cu principiile programului, înțelese că avocatul voia să-l ducă în rătăcire. Cum? Însuși șeful să admită că pot fi sfinți mai frumos zugrăviți decît cei de pe iconostasul bisericii din Zăvorîți? Și directorul Ilarie Zopîrțan să laude altă promenadă decît cea din Zăvorîți? Absurd! Absurd! Ba încă și părintele Vartolomei să caute altundeva clopotul de la ușa Raiului, cînd tocmai el îi sugerase șefului să includă punctul acesta în programul partidului!

Desigur, prietenul său bătea cîmpii! Dar l-a lăsat să-i bată. Simțea un fel de satisfacție răutăcioasă văzîndu-l cum se abate de la adevăr. Citînd nume, vorbind despre scopul delegației, își dăduse în petec. Cei patru, dușmanii cei mai neîmpăcați ai stăpînirii, în audiență la Ministerul Instrucției?! Dar nu s-a pomenit! Și cu ce misiune! Să nu fie mutată școala normală din Albinești în Zăvorîți! Păi asta e împotriva dorinței unanime a celor din Zăvorîți, ba a partidului întreg. Nu se făcuseră primii pași pentru această mutare încă sub ultima guvernare a lui Berbecaru? Și n-a rămas tot orașul, așa zicînd, în doliu, fiindcă guvernul a căzut pe neașteptate și nu a putut realiza dorința generală? Atunci, în fruntea mișcării n-au fost chiar directorul liceului și popa Vartolomei?

— E prea lată, amice! Pe onoarea mea, e prea cu coarne. Nu te supăra, dar așa e.

Munteanu se întunecă, gata să se mînie.

— Măi Nașcule! Oi avea eu alte păcate și slăbiciuni, dar nici mincinos, nici flecar nu sînt. Ai cuvîntul meu că ei au fost! Îi cunosc cum te cunosc! Am dat mîna cu ei, deși îi vedeam că se adunau într-un colț și se fereau de public. Nu i-am întrebat, firește, cu ce treburi au venit. Dar mi-a spus ministrul. Cum mi-a spus? Am avut și eu de lucru cu domnia-sa și m-a primit la vro jumătate de ceas după ce-au ieșit ei din audiență. În răstimpul ăsta mai primise vro douăzeci, anunțați înaintea mea. După ce am isprăvit, cînd să-l salut și să ies,

Il văd că face un sămăn să mai aștept. Își duce mina la frunte, se gîndește, și iată-l că se luminează : «A, iată ce voiam să te întreb, Muntene ! Ce crezi dumneata și ce crede județul : ar fi bine să mutăm școala normală de fete din Albinești în Zăvorîți ?» — »Cred că ar fi bine, răspund. După cît știu, e și în programul excelenței voastre.» — «Este, dar acum a fost o delegație din Zăvorîți, și mi-au înșirat o serie de motive destul de grave, care ar fi împotriva proiectului de mutare.» — «Mă mir, zic, fiindcă și partidul advers a voit s-o mute, dar n-a avut timpul necesar. După cît sînt eu informat, toți cei din Zăvorîți abia așteaptă mutarea. Ei au înțales că voința excelenței voastre e să se deschidă la toamnă școala în orașul lor.» — «Așa mă gîndesc. Dar iată ce-mi spun acum delegații — mi-au declarat că vin în delegație... Întîi, că localul în care ar fi să se mute nu ar fi destul de sănătos, nici destul de încăpător. Apoi, că aprovizionarea e mai ușoară și mai ieftină la Albinești decît la Zăvorîți. Și că e oraș mai mic, mai liniștit, mai ferit, pentru o școală de fete. Au și un argument didactic, pe care o samă dintre oamenii noștri de școală îl apreciază mult : învățătoarele, care au să trăiască și să lucreze la sate, să-și primească educația într-un mediu mai potrivit, mai apropiat de atmosfera unui sat.» — «Domnule ministru, zic, cît privește salubritatea localului din Zăvorîți, răspund eu, îl cunosc. Celelalte argumente n-au nici o tărie. Diferența dintre Albinești și Zăvorîți, numerică — să tot fie trei-patru mii de suflete. Cu un sat mare samănă și unul și celălalt. Eu cred că e bine să vă realizați programul. Cît privește pe cei patru cetățeni care au venit în delegație, să-mi dați voie să vă arăt că sînt interesați în cauză, domnule ministru. Și iată cum. Popa Vartolomei și directorul Mîndruț au două fete profesoare la școala normală din Albinești. S-a nimerit ca cei doi advocați să aibă cîte un ficior, unul perceptor, altul judecător, tot în Albinești. Le merge bine, au casele lor, cumpărate de curînd. Și s-a întîmplat ca judecătorul să se căsătorească cu fata directorului de liceu, iar perceptorul cu fiica părintelui Vartolomei, amîndouă profesoare. Vedeți, domnule ministru, cum se pune la cale o delegație și o

intervenție ?» ...Ce să-ți mai spun ? Ministrul mi-a zîmbit și mi-a strîns mîna... Acum să te văd : ce mai zici ? E adevărat că sub guvernul vostru cei din Zăvorîți cereau mutarea școlii normale la voi, dar atunci, înainte cu doi ani, cele două cununii nu erau făcute !

Doctorul Ion Nașcu nu mai avu ce să răspundă. Povestirea nu putea fi decît adevărată. Era adevărată și povestea căsătoriilor... Simți un fel de respect plin de teamă pentru prietenul său. De unde le știe toate ? Cum s-a dat pe brazdă cu politica, încît nu se mai încurcă ? Un om care vrea să ajungă ceva trebuie să se intereseze de atîtea lucruri ca Munteanu ? Să fie cu ochii în patru ? Să știe tot ce se întîmplă ? Să fie oricînd gata cu un raport, cu o informație temeinică pentru cei mari, pentru șefi ? Dacă-i așa, el, Ion Nașcu, nu a fost și nu va ajunge niciodată un om politic, un bun membru de partid, util... Dar, în sfîrșit, el nici nu vrea să facă nu știu ce carieră. Vrea o slujbă pentru care are pregătire, experiență și examene... Poate să reușească și fără calitățile lui Munteanu. Însă nu se înșela : Munteanu era mai bine înarmat pentru viață decît el. Deși ca înzestrare intelectuală îi era superior... Era bine informat. Nașcu nu mai stătu la îndoială să creadă și ce-i spusese Munteanu despre șef, despre ziaristul Zopîrțan... Hei, se pare că în lumea asta orice lucru e posibil ! Numai el a ținut, ca la o icoană, la programul partidului. El și poate că și alți proști care se lasă terorizați ca și dînsul ! Iar cei cumînți își fac trebșoarele. Chiar cei mari, șefii și ideologii... Pe un amărit de cetățean din Zăvorîți, dacă-l prind că admiră alți sfinți de pe un alt iconostas, sau alt clopot decît pe cel din turla bisericii lor, îl pun pe frigare. Dacă-i comerciant, nimeni nu mai cumpără de la el. Dacă-i meseriaș, pantofar de-o pildă, poate să crape, nimeni nu-i mai dă ghetete la reparat. Dacă-i avocat, clientela i se risipește, trasă de mîncă de alții, cu tot felul de bîrfeli.

«Un astfel de tratament mă așteaptă și pe mine», se gîndi Ion Nașcu, și iarăși simți frig între spete... Simți fiorul, și totuși se revoltă. «Cum, își zicea, să mă las terorizat la infinit ? Să-mi dau însumi certificat de im-

becilitate ? Dar pînă cînd ? Și între timp, alții să-și vadă neștiinjenți de trebșoarele lor ?»

Doctorul Nașcu avu o senzație plăcută. I se părea nu numai că se destind legăturile cu care era legat de partidul său, ci că au început chiar a se rupe.

— De-acum să ne mai vedem și de somn, frate Nașcule, zise Munteanu căscînd, cu ochii împăinjenți.

— Și se pare că o să avem noroc. Am plecat din Brașov, și pînă acum nu ne-a venit nici un călător. Probabil că o să putem să ne lungim în dragă voie, răspunse doctorul Nașcu, începînd să scoată căpătîiele și să aștearnă cu gazete canapeaua.

Munteanu întinse mîna să stingă lumina, cînd ușa, de după perdele, fu împinsă cu zgomot.

În compartiment intră radios notarul public Radu Navrea, bun prieten cu cei doi.

— Vivat, ai noștri ! Ce-ntîmplare ! Ce bucurie ! De cînd nu v-am mai văzut ! De departe, din capitală ? Ce mai faceți ? Bine ?

În vreme ce vorbea, le strîngea mînile, își așeza geamandanul, pardesiul, vreo trei pachete legate cu sfoară groasă. Apoi deschise ușa și aduse din coridor o damigeană ca de zece kilograme și o avîntă în plasa de bagaje, într-un colț.

— Am dat de-un vinișor !... Și tot în crîșma pe care-o știu de cînd eram aici elev de liceu. Proprietar e un sas, unu' Binder. Dar acum e ficiorul lui, că bătrînul va fi demult oale și ulcele.

Cei doi nu prea împărtășeau bucuria revederii. Se gîndeau că de nu intra la ei Navrea, s-ar fi putut culca lungiți pe canapele. Notarul public, se vedea bine, era cu chef. Și-l știau vorbăreț și cînd era treaz.

Cei doi se priviră cu același gînd. Nu mai păreau adversari politici, căci aceeași expresie de plictiseală li se citea amîndurora pe față.

Radu Navrea, cu două-trei bărbii de grăsimi, burduhănos, cu grumazul de taur, umpluse jumătate din canapea și-l strîmtorase pe Munteanu într-un colț. El voia să afle, în cîteva minute, tot ce se petrecuse în familiile celor doi prieteni de cînd nu i-a mai întilnit. Punea întrebări, se mira, ridea hohotînd, aproba, felicita.

— Acum să gustați un păhărel din vinul ăsta. E o raritate.

Dintr-un buzunar adînc scoase un pahar de metal cam de-un sfert de kilogram. Luă la subsuoară damigeana și turnă.

Vinul era bun, dar grozav de tare. Bînd deodată cite un sfert — pînă să-i cunoască puterea —, cei doi simțiră cum le revine buna dispoziție și le trece somnul. Navrea nu mai puse damigeana în plasa de bagaje. Era meșter în turnatul vinului : un strop nu risipea. Într-o jumătate de ceas se încălziră și cei doi prieteni.

Navrea se interesa acum de situația politică. Munteanu îi dădea lămuriri. Nașcu trăgea cu urechea.

— Nu, frate, eu de unde să știu, păcatele mele ! Eu am auzit aici, la Brașov. De-aceea mă mir. De-aceea te-am întrebat. Aici toată lumea vorbește de criză, și nu-i dau guvernului mai mult de trei-patru zile.

— Palavre, iubite, vorbe de cafenea ! Nu e nici o criză ! Cînd îți spun eu ! Am vorbit chiar azi cu ministrul de Interne. Știi, s-a ales în județul meu. Sîntem ca frații, mi-ar fi spus ceva. Și apoi e liniște pretutindenea prin ministere. Nu-i așa, Nașcule ? Nici o mișcare, nici o fierbere ca în preajma unei schimbări de regim. Iată, și prietenul Nașcu vine din capitală. Ai rămas cu impresia că se pregătește ceva, Nașcule ?

— Nu ; n-am băgat de samă, răspunse acesta, neliniștit că Munteanu îl luase ca martor despre liniștea din ministere.

Nu cumva Munteanu a aflat totuși despre vizita lui la primul-ministru ! Văzuse că Munteanu era bine informat. Dar se mai liniști cînd își dădu sama că Munteanu accentuează numai asupra faptului că venea și el din București.

— Sînt foarte bucuros să aflu că e liniște, zise notarul. Eu, mă știți, nu fac politică militantă. Nu sînt înscris în nici un partid. Sînt împotriva schimbărilor dese de guvern. Avem nevoie de continuitate, de stabilitate, ceea ce nu se poate atinge decît prin guvernări de lungă durată. E o nenorocire ceea ce se-ntîmplă la noi. Abia s-a-nscăunat un guvern, și se și fac combinații pentru răsturnarea lui. Nu ! Eu, chiar dacă aș face politică

militantă, aş fi pentru guvern de lungă durată. Mai ales că partidele noastre nici nu se deosebesc programatic. Toate sînt şi democratice, şi naţionale. Poate de-aceea sînt eu neutru, apolitic, un cetăţean fără categorie politică. În care partid să te înscrii? Eu nu le pot deosebi unul de altul.

Navrea îşi zbici cu o batistă enormă faţa puhavă, turnă din damigeană şi îmbie pe Naşcu.

— E rîndul tău!

— Mulţămesc. Am luat de-ajuns. E tare.

— Nu-i tare defel, răspuse Munteanu, întinzînd mîna după paharul de metal.

— Bravo, iubite! Aşa-mi placi. Iată un om care nu se teme nici de criza guvernului, nici de vinul lui Binder, zise Navrea.

— Criză nu-i şi nu va fi curînd. Şi, vorba ta: pentru ce ar cădea guvernul? Cine să-i ia locul? Ilie Berbecaru? Dar programul lui nu e copiat după al nostru?

— Copiat! Am mai auzit vorba asta, se încliudi Naşcu. Pentru ce n-ar fi invers?

— Pentru că fiul nu-i înaintea tatălui. Cel mai vechi partid, ştie toată lumea, e al nostru.

— Cunosc principiile fundamentale ale amîndurora, deşi nu fac politică militantă. Pentru informaţie, cetesc şi eu partea de doctrină a luptelor politice. Într-adevăr, nu e deosebire, zise Navrea.

— Cum?! Pentru tine e tot atîta unde e clopotul de la uşa Raiului, în Zăvorîţi ori în Paveleşti?! Unde sînt sfinţii cei mai frumoşi de pe iconostas?! Unde e promenada cea mai mare şi mai sănătoasă?! se miră Naşcu.

— Drept să vă spun, nu văd decît deosebiri iscate de amorul-propriu. Sînt sigur că dacă domnii Petrache Pogonescu şi Ilie Berbecaru s-ar înţelege amîndoi, nu v-aţi mai lega unii de Zăvorîţi, alţii de Paveleşti. În definitiv, şi punctele acestea programatice nu sînt decît generalizări goale. Partidul, la noi, e şeful!

— Aici ţi-a ieşit un sfînt din gură, pretine Navrea. Iată judecata sigură, observarea justă a omului care stă departe de luptele politice, zise cu încîntare Munteanu.

Ion Nașcu, mai puțin obișnuit cu vinul — era băutor de bere —, se încălzise și voia să-și mai adune argumente pentru ceea ce era hotărît să săvârșească.

— Tu crezi, deci, că programul politic, la noi, nu are nici o importanță? Întrebă cu interes pe Navrea. Dacă ai fi înscris, de pildă, la noi, tu ai cuteza să afirmi că promenada cea mai mare și mai sănătoasă e în Pavelești, nu în Zăvorîți?

— Odată ce și într-un partid și în altul există o promenadă în program, nu mă doare capul care-i cea mai sănătoasă. E o chestiune de apreciere. E ceva subiectiv, iubite. Poate fi în România și o a treia promenadă, mai sănătoasă.

— Și, tot așa, ai cuteza să afirmi că pot fi sfinți mai frumoși pe alte iconostase? Și clopote cu glas mai dulce?

— Evident, amice! De ce te miri? Omul slobod are datoria să judece cu mintea lui, nu cu mintea altora. Vă spun: deosebiri principiale între partidele noastre politice nu există. V-o afirmă un om imparțial, apolitic, ca să zic așa. Deosebirea e numai în șefie, în om. Ascultați de unul, ori ascultați de altul. Te aduce la putere Ilie Berbecaru, ori te aduce Petrache Pogonescu, Vasile Păltinișeanu, Ion Iordănescu, ori mai știu eu cum îi cheamă pe ceilalți șefi de partide. Eu, să fiu politician militant, m-aș lua după om, nu după program. Dar eu, cu situația mea, nu fac politică. Totuși, dacă e să apreciez oamenii după faptele lor, trăbă să recunosc că azi cel mai bine înzestrat în România e conu' Petrache Pogonescu.

Munteanu îi puse paharul plin în mână.

— Bea-l sănătos! Ești o minte limpede și-o inimă dreaptă.

Umplu paharul din nou și închină:

— Pentru ca Dumnezeu să-l lumineze și pe amicul Nașcu, să nu se mai închine la un manechin.

— A, nu! Să am iertare! N-am voit să spun asta. Domnul Ilie Berbecaru își are și el calitățile lui. Manechin nu poate fi numit. Trăbă să recunoaștem că-i un om cu o tactică a lui, cu multă prevedere.

— Dar României nu-i trăbă tactică, ci fapte. Îi trăbă realizări, iubite.

Trenul se opri într-o gară slab luminată. Convorbirea se stinse o clipă. Toți trei se uitau întins în noaptea neagră, întrebându-se dacă nu cumva li s-a oprit trenul în câmp și de ce.

Mai puțin intrigat era Ion Nașcu. El se simțea îmbărbătat după ce-l ascultase pe acest om neutru, care-l considera pe Petrache Pogonescu drept cel mai bine înzestrat om politic din România. Și iată că nici Navrea nu dă două parale pe program, același la toate partidele!... Atunci de ce i-ar fi greu s-o rupă cu cei din Zăvorîți?

Abia se puse trenul în mișcare, și, pe când cei trei se uitau încă pe fereastră, năvăli în compartiment, pe ușa rămasă deschisă, gazetarul Ilarie Zopîrțan, cu o servietă umflată, zoioasă, subsuoară, cu un sul de ziare subțire braț, cu o gazetă proaspătă, desfăcută, în mîna stîngă. Ion Nașcu încrămeni cînd îl văzu pe directorul ziarului provincial.

— Știți noutatea? Știți vestea cea mare? răcni Zopîrțan.

Cei trei, surprinși, buimăciți, avură același gînd: Un atentat! De-aceea s-a oprit trenul!

— Ce este? întrebare într-un glas Munteanu și Navrea.

— Nu știți nimic?!

— Nu știm!

— Adevărat, dumneavoastră ați plecat din București înainte cu șase ceasuri. Iar catastrofa s-a produs abia de trei.

— Catastrofa?! Ce catastrofă? Cutremur de pămînt?

Ilarie Zopîrțan ridică pălăria și strigă iluminat, congestionat, transfigurat, stropind pînă departe picurii sale, ca o pulverizare a însuflețirii:

— Catastrofa lui Pogonescu! A căzut guvernul, domnilor și fraților! Vivat Ilie Berbecaru!

Fața mare, bucălată, îi ridea întreagă, ca o lună plină. Părul încîlcit i se zburli și mai tare. Părea că-i trece prin bucle un curent electric. În ochii lui mici strălucea rece, timpă, satisfacția fanaticului îmbătat de orgoliul puterii.

— Imposibil ! răspuse cu glas ferm avocatul Munteanu. Dumneata bați cîmpii ! Dealtfel, cu cine avem onoare ?

Gazetarul abia acum băgă de samă că dintre cei trei călători îl cunoștea numai pe doctorul Nașcu. Scuzîndu-se, își spuse numele.

— Ei bine, dacă ești dumneata, te cunosc. Adică te-am cunoscut în altă ipostază. Acum nu te mai recunosc. Ești umflat ca un curcan. Ți-ai ieșit din fire. Sînt doctorul Munteanu. Personal n-am avut cinstea să te cunosc pînă acum. Recunosc însă că n-am pierdut nimic. Dumneata, domnule, nu ești un om serios.

— Domnule ! Cum îți permiți ? strigă ieșit din fire și începînd a se învineți directorul *Vetrei*.

— Îmi permit, cum vezi. Și dacă nu te-astîmperi o să-mi permit și altceva.

Munteanu, om pornit din fire, asmuțat acum și de vinul tare din damigeana lui Navrea, se ridică încet, suflecîndu-și mînecele.

Notarul public și doctorul Nașcu interveniră la timp.

— Fii cuminte, omule, ce te-a apucat ?

— Nimic, dar vreau să-i dau o lecție săcăturii aces-teia. Auzi dumneata cu ce să alarmeze tipul pe niște călători pașnici : A căzut guvernul !

— Păi dacă a căzut, spuse mai potolit Zopîrțan. Iată aici ediția specială din *Vatra*. Știrea am aflat-o la telefon, înainte cu trei ceasuri. Am telefonat-o redacției și am dat ordin să scoată imediat ediție specială. Și iat-o sosită, cu rapidul, cu care v-ați încrucișat în gară. Nu eu spun, gazeta spune !

— Parcă nu dumneata ești gazeta ! Vei fi pus pe cineva să-ți telefoneze ceea ce doreai cu tot imundul partid din care faci parte. Ori, mai curînd, nu ți-a telefonat nici dracul, ci ai poruncit să cadă guvernul, în ediția dumitale specială. Las', că vă știu eu !

Ilarie Zopîrțan începu să fluture «speciala», tipărită cu litere de-o șchioapă pe o singură pagină, pe la nasul celor doi.

— Poftim ! Poftim, ce scrie ediția specială ! Acesta e serviciul nostru informativ, cel mai sigur din toată țara. Îmi pare rău ! Noi avem informații sigure.

— Sigure, ai ? Și când m-ai pus la gazetă că am depădat banii județului, și-atunci ai avut informații sigure ?

Și avocatul Munteanu se ridică iar, cu mâinele sumese. Acum abia-l reținură cei doi și-l convinseseră să șadă pe canapea.

— ... ta de imbecil ! Te știu eu. Ai avut noroc cu amnistia. Și acum, a căzut guvernul, ai ? Scrie la ediția specială, ai ? ... ta de pezevenghi !

Și iar se ridică de pe canapea.

Dintr-un pas, Zopîrțan ajunsese la ușa compartimentului și puse mâna pe mîner. Pe canapea, «speciala», desfăcută, își arăta titlurile de-o șchioapă :

GUVERNUL DEMISIONAR — D-L PETRACHE POGONESCU
PREZINTĂ LA CEASURILE ZECE SARA DEMISIA GUVERNULUI.

— Adică ăsta-mi ești, cum te-am știut, spuse Munteanu scîrbit. Nici în gazetă nu cutezi a pune știrea ta, adică minciuna ta, așa cum ne-o spui nouă. Aici scrie «Guvernul demisionar», și tu țipi «Catastrofă ! Guvernul a demisionat». Numai la asta te gîndești, de cînd ai luat condeiul în mînă, pezevenghiule ! Altceva nu mai știi a scrie !

— Munte ! Iniștește-te, zise notarul public și-l, îmbie cu un pahar de vin.

Advocatul sorbi paharul dintr-o dușcă.

— Cum să mă liniștesc cînd vezi astfel de moravuri ? ! Aștia, gazetariiăștia iresponsabili, înveninează lumea și nu lasă să se înfiripeze nici o stabilitate în România... Cum e demisionar, măi Zopîrțane ? Cine moașta ți-a comunicat gîndul guvernului ? Da' n-am fost eu azi în audiență la ministrul de Interne, la ministrul Instrucției Publice, la secretarul general de la Comunicații ? Nu am văzut eu pe toată lumea căutîndu-și pașnic de treburi ? Nu știu eu că în preajma căderii unui guvern, ministerele sînt țesute din zumzete ca stupii în pragul roirii ? Acuma, pace și muncă pretutîndeni. Nu-i așa, amice Nașcule ?

Zopîrțan își pironi privirea pe Nașcu. Abia acum îi veni gîndul : «Ce caută doctorul nostru într-un compar-

timent cu Munteanu, un cunoscut elector al guvernului ? Cum ? Fusesse și el prin ministere ? E cu puțință ? Să fie trădare ?»

Nașcu își venise în fire din sperietura întâlnirii cu Zopîrțan. Îl corectă pe Munteanu și zise, cu sînge rece :

— Pe la ministere nu știu ce e, că n-am fost. Dar în oraș, în capitală, n-am simțit nimic. E liniște. N-am auzit zvonuri.

— De unde să auzi dacă nu sînt ! Totuși, vin prin telefon pînă la domnul director Zopîrțan, pentru ca domnia-sa să scoată «ediție specială» ! Ptiu ! Dealtfel, de unde-ai vorbit dumneata la telefon ? Din gara asta în plin cîmp ? Te urmărește rețeaua telefonică prin munți și prin cîmpii ?

— Dacă nu mai lași pe nimeni să vorbească ! Nu m-am urcat aici, domnule, în tren, ci la Brașov. Am fost în alt compartiment. La încrucișarea cu rapidul m-am coborît să iau ediția. Știam că va sosi. Avem, domnule, o expediție promptă. Așa, să știi ! Ei bine, avizul telefonic l-am primit la Brașov.

Notarul public Navrea, deși i se îngreuiase capul și i se tot înclina pe piept, ridică pleoapele :

— Nu v-am spus și eu, cînd m-am urcat la Brașov, că se vorbește de criză, de căderea guvernului ?

— Ba ne-ai spus, izbucni Munteanu, dar sînt sigur că telefonul acestui domn a umplut orașul. Dacă nu se nimerea el la Brașov, nu se lățea nici un zvon. Trăbă să știi, frate Navrea, că asta e meseria lui : să alarmeze, tot la trei zile, lumea cu căderea guvernului. Tu n-ai de unde ști, că nu faci politică militantă, ești neutru, apolitic, cum s-ar zice. Dar eu și cu Nașcu, noi îl cunoaștem pe domnul ăsta care se intitulează director, și nu e decît un zăpăcit ce-ar vrea să vadă pe toată lumea ca el.

«Eu și cu Nașcu» îl săgetă iar, cu neliniște mare, pe Zopîrțan.

«El și cu mine ? își zise înfricat Ion Nașcu. S-a-mbătat și dracu' știe în ce belea o să mă mai bage.»

— Noi îl știm, îl cunoaștem ca pe muierea cea rea. Nașcu îl cetește din poruncă, fiind în partidul din Zăvo-

riți. Eu îl cetesc să-i pot urmări minciunile, și să știu cînd să-i pun mîna-n păr. Of! Că nu mi-e dat mie să fac o lege a presei! Iată, de pildă, acum: confiscarea «specialei» și suspendarea pentru totdeauna a gazetei. Iar dumnealui, cinci ani de pușcărie!

Navrea se trezi iar din ațipirea ce-l îngreua tot mai tare. Auzind cuvintele din urmă, își mai turnă un pahar din damigeană, închină fără cuvinte, ridicîndu-l în aer, îl dădu peste cap și zise moale:

— Cinci, nu, că-s prea mulți. Da' trei i s-ar cădea.

Apoi, uitîndu-se împungaci la gazetar, mai umplu o dată paharul și i-l întinse:

— Bea și dumneata! Știi, eu sînt apolitic, neutru.

Zopîrțan luă paharul, îl bău și se așeză într-un colț al canapelei.

— Bun vin! Și bun pahar! zise el, cu glas schimbat, de om ca toți oamenii.

— Mie-mi spui? E de la Binder! Nu ți-au telefonat și dumitale acolo? Că ăla are telefon.

Apoi, deodată, cu glas mai îndîrjit, cu priviri înțepate, întrebă:

— Dar ascultă, domnule! De ce tot vrei dumneata să cadă guvernul? Mă rog, ce aduci în loc? Alt program? Să am pardon! La noi toate partidele au același program. Numai de zis le zice cu alt nume. Cunosc eu!

Iarîe Zopîrțan trase cu coada ochiului spre avocatul Munteanu. Acesta se mai potolise. Căscă des. Prea se avîntase la atac cu capul plin... Făcuse eforturi prea mari...

— Alt program și alți oameni, răspunse abia șoptit, să nu-l audă Munteanu.

— Alt program nu-i! Alt om este! Alți oameni sînt destui, da' ce folos dacă nu-i și alt program! Va face și omul care vine exact aceleași lucruri ca și omul care a plecat.

Navrea ridică binișor damigeana pentru a umple încă o dată paharul. Îl îmbie pe ziarist.

— Poftește, domnule! E de la Binder. De la mine poți lua. Eu sînt apolitic.

Ilarie Zopîrțan bău vinul. Era o raritate băutura din pivnița succesorului lui Binder. Și regreta acum că a nimerit așa de târziu în compartimentul acesta.

— A fost plină ? îl întrebă el pe proprietar.

— Ochi ! Și, de-o vrea Dumnezeu și oamenii buni, vom mai umplea-o... Dar, auzi încoace, dumneata ce tot ai cu guvernele, să cadă ? Lasă-le să lucre, dom'le, că de-aceea vin la putere. Și vezi că, cu schimbarea lor, nu se schimbă nimic. Încalte, dac-ar fi un program nou ! Să zicem, o dictatură ! Ori un partid republican. Da' la noi toate-s partide democratice. Să nu-i spui unuia că nu-i, că te pălește la mir.

— Vă rog ! Există mari deosebiri programatice ! Cer și pământ ! Noi spunem, de-o pildă : Sfinții cei mai frumoși sînt cei zugrăviți pe iconostasul bisericii din Zăvorîți...

— Cea mai vastă și mai sănătoasă promenadă e cea din Zăvorîți, continuă Navrea.

— Clopotul de la ușa Raiului e în turla bisericii din Zăvorîți, se îndemnă să adauge cu glas gros avocatul Munteanu, trezindu-se din amorțeala lui.

— Și cel mai providențial om al României e domnul Ilie Berbecaru, încheie cu hotărîre ziaristul. Văd, domnilor, că cu toții cunoașteți programul nostru politic, și mă bucur. Merită a fi reținute punctele lui esențiale. Mă mir, mai ales de dumneata, domnule Navrea. Dumneata nu faci politică, și totuși ești informat.

— Sînt cetățean cult, domnule, și trăbă să cunosc doctrinele. Dar asta nu însemnă că aveți un program deosebit. Exact aceleași puncte esențiale le are și guvernul. De-aceea nu-nțăleg eu de ce cad guvernele, și de-aceea nu admit ca dumneata să scoți ediții speciale pentru a alarma lumea degeaba.

— Dar dacă e adevărat ? Dar dacă în clipa aceasta noul guvern, în frunte cu șeful nostru, domnul Ilie Berbecaru, depune jurămîntul ?

Nici nu apucă să se ferească, așa de repede îi arse o palmă avocatul Munteanu, deșteptat brusc din letargia beției, cînd auzi de depunerea jurămîntului. Puse mîna pe damigeană, o ridică în aer, dar fu oprit de Nașcu și

de Navrea. Zopîrţan ţişni în coridor, izbind uşa cu putere. Munteanu ieşi după el şi-l căută în tot vagonul. Dar ziaristul îşi pierduse urma.

«Ce nenorocire ! îşi zise Ion Naşcu. O să iasă de-aici un scandal ! Şi o să se spargă în capul meu !...»

Se retrase în colţul lui, îşi aduse aripa pardesiului peste faţă şi căzu în grea întristare. În curînd cei doi tovarăşi de drum începură să sforăie de se cutremura compartimentul. Dar Ion Naşcu, chinuit de gînduri negre, care izvorau tot mai multe, tot mai pline de pesimism, nu putea adormi...

Numai ceasul rău i-l scosese-n cale pe Ilarie Zopîrţan. N-ar fi el ceea ce este, dacă, văzîndu-l în compartiment cu Munteanu şi auzînd că veneau amîndoi din capitală, nu ar bănuî cam ce drumuri a bătut Naşcu. Şi mai ales că nu a luat parte la discuţie. A stat, ca un laş, deoparte. Nici, cel puţin, n-a protestat. N-a luat, cum se cuvenea, apărarea lui Zopîrţan şi a programului partidului. Şi Zopîrţan i-a aruncat de cîteva ori nişte priviri de dispreţ mortal...

De ! Ce era să facă ! Nu era pregătît pentru o ieşire, pentru un atac. Şi el nu poate izbucni aşa, la poruncă. Şi-apoi, îl şi prinsese într-un moment nepotrivit, tocmai cînd înclina să creadă în superioritatea lui conu' Petrache Pogonescu şi simţea cum i se destramă lăgăturile politice cu partidul din Zăvoriţi. Începuse să adulmece farmecul libertăţii... Îşi făurise şi un plan subtil : la un moment dat să apară în gazete ştirea numirii sale, fără ca pînă atunci cei din Zăvoriţi să bănuiască ceva. După ce-ar fi părăsit oraşul, nu i-ar mai fi păsat de urletele celor de la club.

Dar acum, poftim de mai pune acest plan în acţiune ! Mintea iscoditoare a lui Ilarie Zopîrţan o să-i încruciseze toate drumurile, o să-i incurce toate socotelile. Adevărat că şi el, Naşcu era de vină. Dacă nu din convingere, cel puţin de ochii partidului trebuia să-i ia apărarea lui Zopîrţan. Dar cum s-o fi făcut cînd pentru el căderea guvernului era o adevărată catastrofă ? Vestea îl amuţise. Începuse să învie numai cînd Munteanu dovedise că ştirea nu poate fi adevărată. Totuşi, ar fi trebuit să fie

mai prevăzător, și să combată pentru partid și pentru directorul gazetei lui.

Dar cum nici o încordare nu-i fără margini, mai ales după ce ai băut câteva pahare din vinul vechi al erezilor lui Binder, după încă vreo trei stații, sforăitul lui se alătură celui al tovarășilor de compartiment.

II

În Zăvorîți, ediția specială a gazetei *Vatra veche* pricinui o senzație enormă și o răsturnare generală. Redactorul de zi stătu cu telefonul la ureche patru ceasuri, răscucindu-și, c-o dexteritate uimitoare, țigară după țigară, cu o singură mână. De aprins le aprindea una de la alta, strivind, după aprindere, mukul în scrumieră. Țigara o ținea în cleștele degetelor, îngălbenite nu de fum, ci de o scoartă groasă, care se întindea pînă la rădăcina lor.

Dădea același răspuns categoric, semeț, tuturor.

— Absolut sigur !

— Nu sînt zvonuri ! E certitudine !

— De unde avem știrea ? Însuși directorul ne-a telefonat, din Brașov, și ne-a dat ordin să scoatem ediție specială.

— Desigur ! Fără știrea șefului nu a putut da ordin.

Redactorul simțea cum se destindă nervii celor care îi telefonau, pe măsură ce le dădea amănunte care confirmau știrea.

În răstimpuri, în redacție intra un rumân înalt, cu cioareci, dar cu surtuc nemțesc și cu cravată, și punea la îndemîna redactorului un țap de bere. Berăria în care chefuiau ceilalți doi redactori era în vecini.

Îndată după ce scosese ediția, tăbăriseră la casierie, unde domnul Vidrașcu, înalt, slab, cu mustața albă lăsată a oală, tocmai împacheta cincizeci de lei de cîte unul într-un sul.

— Banii sau viața ! strigase vesel secretarul de redacție. Un eveniment așa de mare trăbă prăznuit. Eu mai am de luat o mie de lei.

— Eu patru sute ! se grăbise al doilea redactor, reporterul.

Omul părea că nu-i ia în samă.

Deschise ușa unei casse vechi de fier, de-o factură antediluviană, și puse sulul proaspăt răsucit lângă alte trei suluri la fel.

— Nu înțăleg de ce nu vă astîmpărați ! Iată, speciala ne-a mîncat, numai în hîrtie, cinci sute. Și cel puțin dacă știrea ar fi adevărată ! Ne-am mai făcut și de rîs ! Am mai și pățit-o !

— Acum o dată, moșule, i-am dat gata ! Guvernul a căzut. E mort ca toți morții. Nu se mai scoală. Nu mai sta pe gînduri, dă mia ! Cer banii mei.

— Or fi ei ai dumitale, dar iai de unde nu-s. Poftim ! Sînt toți banii.

Și casierul le arătase cele patru suluri.

— Două sute de lei ?

— Toată cassa, cu voia dumitale.

— Dă-i încoace ! O să fie mîne cîteva zeci de mii.

Casierul oftase. De cînd cu opoziția asta lungă, îi ieșise părul prin căciulă. Mustața i se mai albise. Dungile frunții se înmulțiseră. Bine-ar fi să fie vestea adevărată ! Ar mai întineri și el. Și ar mai sătura și pe golanii ăștia de redactori, care se angajează cu lefuri mari și se bucură dacă le încasează pe sfert. El, casierul, lucrează din altruism, ca bărbat de încredere al partidului, dar mai ales ca un fanatic credincios în steaua lui Ilie Berbecaru. Hm ! Ce noroc ar fi să-i poată telegrafia mîne șefului : Domnule prim-ministru...

Sufletul i se muiase și dăduse cele două sute de lei redactorilor.

Cei doi chefuiau deci în berăria din vecini, și-i trimiteau și redactorului de serviciu, din cînd în cînd, cîte un țap.

Servitorul, după ce punea berea pe masă, fără a lăcomi la ea, căci lui nu-i plăcea decît rachiul, mai aștepta, și folosea o clipă două de pauză, cît nu suna telefonul :

— Acum chiar venim, domnule Marine ? Se cheamă că domnul Berbecaru e ministru ?

— Prim-ministru, măi Toadere !

— Și facem iar alegeri ?

— Facem, cum să nu facem ! Dar acum sîntem la putere, n-o să-ți mai spargă nimeni capul !

— Că nu de cap mi-e, domnișorule. Ci iată, aș vrea să ajung aprod la tribunal. Acolo, dacă ești numit odată, nu te mai scoate nimeni din pită, dacă ești om de omenie și-ți vezi de treabă.

— Dar de-aici te-a scos cineva, Toadere ?

— Nu, domnișorule. Da' nu-s ca și scos ? Că pe dumneavoastră tot vă mai plătește crițărește domnu' casir, da' pe mine de luni, dacă nu de ani ! Dacă n-aș tăia lemne pe la domni, din ce-aș trăi eu, domnișorule Marine ? Că domnu' casir, cînd îi cei și io un sutar, se-n-cruntă la mine și zice : «Ce vrei, mă ? Tu ești țăran, nu ești domn, ce-ți trăbă ție leafă ? Tu să fii mîndru că lucrî pentru partid. Că partidul pentru voi trăiește și luptă, măi Toadere. E partid democrat, adică cu prostimea...» Vezi, astea toate le știu eu, domnișorule Marine, că d-aia mă bat în alegeri. Da' vezi că, așa țăran cum sînt, și eu trăbă să mînc. Și la gazetă stau eu deajaba ?

— Nu stai, că mături gunoiul după toți derbedeii care nu ne dau pace să lucrăm.

— Mătur și, cînd sînt lemne, fac și focurile, că mă știți dumneavoastră. Dar iar așa, fără nici o plată, e greu. Eu nu spun să-mi deie leafă, ci să-mi plătească pentru ce lucru.

Convorbirea e întreruptă mereu de zbirniitul telefonului, de răspunsurile redactorului Marin. Dacă ajunge să se lungească mai mult de-o întrebare două.

— N-ai grijă, Toadere ! De-acum ne-a pus Dumnezeu mîna-n cap la toți. Aprod la tribunal te vrei ? Aprod veî fi !

— Să te-audă Dumnezeu, domnișorule.

După ce puse pe masă al patrulea țap, sluga, deși redactorul asculta la telefon și răspundea, îndrăzni să spună :

— Domnișorule Marine, prin oraș sînt unii care nu cred. Eu, cum mă duc cu paharul gol și viu cu el plin, aud ce vorbesc oamenii. Că... tot orașul a ieșit pe uliță.

Redactorul asculta ceva important, căci ridică degetele galbene cu țigara în aer. După ce răspunse, zise către slugă :

— Cine-s aceia care nu cred ?

— De-o pildă, ăștia care vînd gazetele ungurești. Zic că ei n-au știre : lor nu le-o bătut nime telefonul.

— Lucru firesc, Toadere ! Doar nu li se vor trimite lor mai întii secretele de Stat ! Dar afară de ei, cine se mai îndoiește ?

— Nu cred nici jidovii din ușa prăvăliilor, domnișorule. Zic că, dacă ar fi adevărat, asta s-ar fi simțit de mai demult.

Redactorul rămase o clipă cu urechea în vînt, la pîndă, ca și cînd ar mai fi auzit ceva, numai el.

— Da' colegii, în berărie, ce mai spun ?

— Ce să spună, domnișorule ! Se iau de piept cu cei care nu vor să creadă. Strigă și fac un tărăboi !

— Da' la club au venit mulți, Toadere ?

— Olio ! Să nu te apropii ! Că nici în curte nu mai pătrunzi. De cînd a ieșit spiciala, tot curge lumea. Și stau strîmtorați ca în teasc, de-au spart vro patru ferești pîn-acum. Domnu' președinte Bumbea a înjurat de mumă și-a poruncit să deschidă toate geamurile. Le-au deschis, și-acum unii dintre domni tot strigă că-i țug și că ar trebui închise ușile, dacă s-au deschis fereștile. Domnu' avocat Cîrje — că-l știi, domnișorule Marine — și-a luat pardesiul de pe umeri și l-a pus în cap, și tot striga din vreme-n vreme : «Închideți, măi, oameni buni, ușile, ori vreți să ne betegim cînd ni-i lumea mai dragă ?». Da' cine să-l asculte, domnișorule, că nime n-ar putea săvîrși așa minune : oamenii sînt ca-n teasc. Cînd se mișcă unul, se clatină cu toții.

Redactorul ascultă, întrerupe pentru a ridica receptorul aparatului, răspunde parcă tot mai scurt și mai întăritat celor care nu-i mai dau pace. Și iar îl întrebă pe Toader. E un chin, pe vremuri ca astea, să fii legat de redacție, de aparat, să nu te poți amesteca în fierberea și bucuria generală ! Toader îi dă mereu informații.

Valurile ridicate de «specială» erau grozave și creșteau din ceas în ceas. Pesemne căderea guvernului era așteptată cu mare sete de populația orașului Zăvorîți. Întiile exemplare din «specială» au fost smulse din minile vînzătorilor, deodată de mai mulți inși, așa că foile de hîrtie, rupte petece, nu foloseau nimănui. Adevărat că nici de plătit nu le-a plătit nimeni.

Ulițele erau încă pustii la acel ceas de după-amiază cînd au năvălit băieții cu «speciala». Ei au stăruit să nu-i dea drumul încă o juma' de ceas. Dar secretarul de redacție era de neînduplecat. Ordinul de la directorul Zopîrțan era limpede : Ediția imediat pe piață ! Și-a avut dreptate secretarul să nu întîrzie : în cinci minute cetățenii, somnoroși încă, au năvălit pe uliți și-au început bătălia pentru gazetă.

Nu se știe dacă cineva a tras anume pentru vestea asta clopotul de la «ușa Raiului», din turla bisericii din Zăvorîți, ori dacă era un mort în cetate. Dar toată lumea asculta uimită ; niciodată glasul lui n-a fost așa de dulce la tonurile mijlocii, și așa de adînc și hotărît la tonurile joase.

— Pe onoarea mea, așa de gros încă nu i-am auzit glasul. Asta-i cu adevărat cîntec de prohod, cum se cade pentru guvern, și-a dat cu părerea Ilie Rău, fost sergent de stradă sub guvernarea lui Berbecaru, întrat acum, cu-n picior, din nou în slujbă.

— E ca o sentință de condamnare, i-a răspuns un fost agent fiscal, pe nume Voicu, care făcuse două luni de pușcărie.*

— De, nu în zadar e punct esențial în program. Așa și este : clopot ca al nostru, nu-i în toată țara !

— Nu este și nu va fi ! O să ni-i prohodească pe toți dușmanii.

— Trăiască ai noștri !

— Trăiască șeful !

— Vivat domnu' Ilie Berbecaru !

* Da, recunoaște Toader, glasul clopotului e mai plin, mai cald. Parcă dă nădejde unora și osîndește pe alții. Adică mai bine zis, cu un glas mîngîie, cu altul condamnă.

Străzile s-au populat din clipă în clipă cu tot felul de lume. Au ieșit la plimbare și doamnele, și domnișoarele, și copiii de școală primară. Plimbarea de după-masă se făcea de obicei pe promenada cea vestită, dar la ieșirea «specialei» toată lumea s-a îndesat pe două-trei străzi principale și în piață, trădînd din entuziasm un punct din programul politic.

În cîte-un loc, oamenii se opreau, făceau roată în jurul unuia care vorbea aprins și gesticula larg, cu capul gol.

— A căzut oligarhia, trăiască democrația !

— A căzut sclavia, trăiască libertatea !

Unii se îmbrățișau și se pupau în drum. Alții mărturiseau înduioșați :

— A scăpat țara de prăbușire. Să mai zici că România n-are noroc ! Cînd e să se dea la fund, steaua ei cea bună iarăși strălucește ! Cad ticăloșii și neputincioșii, și vin la putere oamenii vrednici și cinstiți.

Unii îi amenințau grav pe slujbașii din oraș ai regimului căzut. Mai ales erau puși la stîlp primarul, ajutorii lui, perceptorii, cei doi membri din consiliul uzinei electrice, tovarășii lor de la apeduct, polițaiul, șeful gării, dirigintele poștei, doi judecători și trei agenți de urmărire — numiți în slujbe de regimul defunct. Pții ! Ce se mai spunea pe socoteala lor ! Și ce soartă tristă îi aștepta : toți aveau să înfunde pușcăriă.*

— De-acum i s-a înfundat dictatorului ! Domnule, n-a luat pielea de pe cei doi cai negri ai primăriei ? Ziua, noaptea, trăsura la scară. Și, cînd el, cînd ajutorul, cînd nevestele lor, cînd neamurile, se aruncau pe pernele trăsurii și «mînă Vasile !». Îl zăpăciseră pe bietul vizitiu și erau să-l bage-n groapă cu zile. A și căpătat batere de inimă de atîta încordare pe capră și de-atîtea nopți nedormite. Vai de sufletul lui ! Dar ne-

* Toader nu-și mai aducea aminte de învinuirile ce i se aduceau fiecăruia proscris de către cetățenii din Zăvoariți. Dar la întrebările redactorului Marin, răspunse destule.

Noi, cunoscînd graiul din Zăvoariți, am rectificat în cele ce urmează cîteva din relatările sale după graiul local, trecînd peste incultura lui Toader.

vasta? Că nu mai știa unde să-l caute cu fierțura, la amiază!

— Ce spui dumneata sînt fleacuri. Le știe lumea scandalizată de-atîta căruțare. Dar cînd se va cunoaște de ce a dat lui Finkelstein pavarea străzii Ștefan cel Mare? Cînd se vor da cărțile pe față, de unde va scoate șperțul de-o sută de mii de lei să-i restituie primăriei înșălate? De unde? Că i-a tocat pe toți, de nici n-au avut vreme bieții bănișori să se încălzească în punga lui! De unde crezi că și-a cumpărat fosta primăreasă blana, aziarnă?

— Dar afacerea cu Finkelstein nu e încă așa de lată ca edificarea școlii primare numărul patru! Aici e păgubită comuna cu o jumătate de milion. De, nu și-a cumpărat o casă cu grădină, și școala încă nu-i subt acoperiș? Nu știm noi că și el și nevastă-sa au fost săraci lipiți pămîntului?

— Poi da, ei n-au cutezat să facă alegeri. Au numit comisie interimară. Sînt aproape patru ani de cînd e tot interimară. Cine să-l tragă pe primar la răspundere? Unde sînt consilierii aleși prin vot universal, reprezentanții adevărați ai poporului, adicătelea ai cetățenilor din Zăvorîți, să-l pună pe primar la stîlp? Și totuși nu s-au rușinat să țipe — patru ani! — că sînt un partid și un guvern democratic.

— Dar ajutorul de primar n-a închiriat oamenilor lui de afaceri toate localurile de prăvălii ale primăriei, trecînd peste rezultatele licitațiilor? Am putut ajunge, eu sau dumneata, să luăm unul? Și sîntem comercianți de baștină, nu venituri din Galiția. O să-i spargem în cap toate contractele. S-a-nhăitat cu toți exploatatorii, aprobă toate urcările de prețuri la alimente, nu permite să se aducă zarzavat din alte regiuni. Își are procentul lui din toate. Cînd vor începe vînzătoarele din piață să vorbească, nu știu pe unde își va scoate cămașa fostul subțprimar. Mie mi s-au spovedit cîteva, dar m-au oprit să mă folosesc de mărturia lor. De-acum, limbile le sînt dezlegate! Maica mea, Doamne, ce-o să mai auzim!

— Da' perceptorul de la întîia? Va trece de la percepție direct la dubă! Vom dovedi cum ne-a ars pe unii

și cum i-a făcut scăpata pe alții. Eu am, domnule, notați douăzeci de indivizi pe care i-a scos din roluri de trei ani. Nime nu-i mai urmărește! Și au avut restanțe de zeci de mii pe trecut. Cît va fi încasat banditul! Eu, mă-nțelegi, sînt documentat. Nu vorbesc din vînt. Cei douăzeci — tot persoane simandicoase — reprezintă un impozit de cel puțin două sute de mii de lei pe an. De trei ani n-au mai plătit un ban! Mă-nțelegi? Dar restanțele?

— Parcă cel de la a doua e mai bun? Se uită la tine chiorîș, că așa-i din naștere, cu defect, cu hibă, și tu, dacă ești om de omenie, nu-l înțelegi, îți zici că se uită la vecinul. Dar dacă pricepi și-i pui în palmă cîteva sutare, poți fi hodinit. Ce, nu mă crezi? Numai pentru cîteva sutare? Nici eu n-am crezut, pînă cînd, odată, întinzîndu-i mîna, de plecare, n-am simțit că mă rîciie în palmă. Și ce mi-am zis? Să fiu eu mai prost ca alții? I-am strecurat doi zloți în palmă, și vreme de un an am avut pace. Da, da, toți sînt niște bandiți!

— Da' povestea cu electrica? Zice că trăbă curent mai tare. Și nu te mai întrebă nime! Aduc motoare nouă, întind sîrme, și, deodată, poftim! E nevoie să ne schimbăm instalația, s-o băgăm în pîrețe. E nevoie să schimbăm becurile. Ce șarlatanie nemaipomenită! Da' ce cheltuială! Eu, drept să-ți spun, întîi n-am vrut să mă bag. Mă costa două mii de lei. Ei: «E obligatoriu!». Eu: «Nu mă supun. În casa mea eu poruncesc.» Da' directorul — ce escroc! — zice: «Bine. Nu te supune. Da' dacă ți se-aprinde casa, eu nu răspund, consiliul nu răspunde.» Așa au înfricat și au terorizat pe toți cetățenii. Și cînd colea, domnule, ce să vezi? Cheltuieli de milioane în orașul întreg, lumină mai slabă, — acum tremură, mai nainte nu tremura, — și se stinge cînd ți-e lumea mai dragă. Ce se întîmplase? Domnule, nimic! Au adunat becurile vechi și le-au vîndut. Au vîndut ceasurile și sîrma veche, și banii i-au împărțit domnii consilieri între ei! De pe urma noilor instalații, de la sîrmă pînă la scobirile în pîrețe, au luat cincizeci la sută de la întreprinzători! Cincizeci la sută! Pricepi? Drept că și măgari ca noi nu se mai află! Cît ce ne-au amenințat că ni se aprind casele, am cedat. Da' trebuia

să ne sculăm ca un singur om, să tăiem contactul și să intrăm în grevă, întorcându-ne la lampa cu petrol, la luminare, la opaițul strămoșesc. Cine l-a ascultat însă pe fostul receptor de la întâia, care făcea propunerea? Nimeni, domnule, că așa sintem noi, cei din Zăvorți: lași! Și de-atunci, pupăză pe colac: plătim și curentul cu douăzeci și cinci la sută mai scump.

— Hoți și tilhari! Nu în zadar striga șeful, la venirea lor la putere: «Săriți! Hoții!» I-a cunoscut el pe mișei! Dealtfel, ce, noi nu i-am cunoscut din guvernările trecute? Nu a fost și-atunci tot comisie interimară? Dar, totuși, ăia de-atunci parcă n-au fost așa de flămânzi ca cei de azi. Iată, frate-meu, și afacerea aia cu apometrele... Cumpără onor consiliul cu onor direcțiunea apometre vechi, scoase din uz, dintr-un oraș de la graniță. Le cumpără, iubitele, ca fier vechi, la licitație. Și ni le instalează pe la porți, după ce le-au dat puțin cu vopsea. Fiecare apometru — trei mii de lei. Înmulțiți cu numărul caselor din Zăvorți și veți vedea ce sumă astronomică se face! Am zis și repet: as-tro-no-mi-că! Așa mi-a declarat însuși profesorul de matematici de la liceu, și știi câtu-i de tare în socoteli. Cine a băgat diferența în buzunar? Știu că nu eu și dumneata... Și de-atunci, apa scumpă foc! Dacă întrebi: «Bine, domnule, de ce trăbă să plătesc mai mult decît în anul trecut, aceeași lună? Doar nu mi-o fi crescut pofta de băut apă! Nici nu fac baie decît cum sînt obișnuit și e igienic, o dată la lună! Nici capete de dobitoace nu țin mai multe pe lingă casă. Iar grădini de flori, cum vezi, n-am prăsit, să le stropesc.» — «E și amortizarea apeductului, adică, nu, a apometrului», răspunde fără convingere încasatorul. — «Cum, apometru? Da' nu l-am plătit cu trei mii de lei?» — «Nu, zice. Cele trei mii au fost numai prețul instalării...» Auzi, dumneata, șarlatanie? Și să nu-i bată Dumnezeu? Că el nu dă cu bîta, deși uneori n-ar strica...

.

Doamne! Doamne! Cum îi mai țintuia publicul la stîlpul infamiei pe slujbașii defunctului regim! Și el,

Marin, redactorul reportajului politic, nu putea fi între oameni. Să-i audă, să-i crească inima ! Da ! Să-i crească ! Așa cum îi crește acum, ascultându-l pe Toader. Căci el de patru ani demască toate aceste mișelii și le combate la gazetă, îndemnându-i pe cetățeni la revoltă. Dar nu se revoltase nici unul... Lași ! Iată însă că sămînța aruncată cu atîta hărnicie, cu atîta credință și însuflețire, tot a răsărit odată ! Nici o faptă fără răsplată ! Cetățenii foloseau datele statistice, faptele relatate mai întîi de el, în *Vatra veche*. Vorbeau aproape cu cuvintele lui, cu frazele lui !

Dar totuși i-ar fi plăcut să fie acum în mijlocul mulțimii care se mișcă greoi, în rînduri îndesate, pe străzi, în piață. Să prăznuiască focul izbucnit acum, și care nu s-ar pomeni dacă el n-ar fi răspîndit ideile lui incendiare ca niște scînteii, zi de zi, din paginile *Vetrei*. Sublimă-i misiunea aceasta a gazetarului, mai ales a celui de partid ! Să topești într-un gînd și-ntr-o simțire mii și zeci de mii de minți și de inimi ! Să nu bați cîmpii cu teorii, cu sisteme, cum fac ziaristii de la gazetele independente, ci să-i arăți poporului, mulțimii, drumul sfînt, care o duce la mîntuire ! Trei-patru puncte programatice — patru, cum sînt în Zăvorîți ! — și sînt prea pe de-ajuns pentru a fundamenta o doctrină. Încolo — realitatea, domnilor, neagra și cumplita realitate, așa cum iese făurită dintre ciocanul și nicovala guvernului. Publicul, națiunea, să fie trează, să cunoască primejdia. Să o judece la fel, să o urască și să o respingă la fel, să se revolte împotriva ei la fel.. Mîntuirea nu poate fi obținută decît prin revolta unitară împotriva stăpînirii. Acesta trebuie să fie idealul cetățeanului adevărat, al cetățeanului perfect. Numai omul strîmt la judecată și închis la simțire, văzînd dușmanul concretizat în guvern, e capabil de-o mare acțiune. Luptătorii din cetățile zăvorîte sînt cei mai tari... Așa pregătește el mîntuirea patriei, de aproape patru ani. Toate relele de care suferă țara și cetatea, le trîntește în sarcina guvernului și a primăriei. Toate nădejtile de mai bine izvorăsc din opoziție, din partidul lor, condus de șeful Berbecaru... Așa i-a educat el pe cetățeni ! A alergat, a spionat, a

cumpărat, a scormonit dedesubturi pentru a cunoaște păcatele regimului, și le-a dat în vileag, pentru mintuitoarea îndirjire a opoziției. Uneori a mai și inventat, a umflat cifrele — nu tăgăduiește! —, dar ținta era patriotică, și scopul scuza mijloacele... De multe ori s-a descurajat. Dezvăluirile lui nu păreau să samene revolta pe măsura așteptărilor. Uneori cite un subșef de sector îi zicea : «Prea exagerezi și dumneata, domnule Marine ! Las-o mai moale, că ne rid și curcile. Ce ? Dacă duc apele un pod, tot guvernul și primăria sînt de vină ?...» E adevărat însă că șefului organizației politice din Zăvorîți, domnului Bumbea, nu i se părea niciodată exagerat, ci, dimpotrivă, prea cumpătat. Iar directorul Zopirțan, ca și domnul Berbecaru, îl admirau pentru informațiile lui politice și pentru combativitatea lui... Dar la ce-i foloseau laudele lor dacă nu-și realizase idealul luptei lui : revolta ! Revolta care va doborî guvernul... Revolta oamenilor fanatizați de articolele lui, care să nu înțeleagă și să nu simtă decît ceea ce le pune el în cap și în inimă. Și deodată să pornească uraganul !...

Iată-l, acum a pornit, și el trebuie să păzească odaia asta băgăuoasă, acră de fumul și de capetele țigărilor strivite în vreo patru scrumiere, în loc să fie la locul lui, în mijlocul, în fruntea cetățenilor revoltați. Căci aceștia erau suflet din sufletul lui... De n-ar fi fost el, de n-ar fi fost articolele lui incendiare, dacă nu i-ar fi convins el, zi de zi, că acest regim este o nenorocire pentru țară, ar fi ieșit aceste mii de oameni în stradă ca să condamne definitiv guvernul repauzat ? E adevărat : Furtuna se dezlănțuise după apariția ediției speciale. Dar ar fi pornit dacă nu clocea demult în suflete ? Și cine a clocit-o, dacă nu reportajele lui politice, așa de senzaționale ?

Și tocmai acum e legat de telefon ! Dar ce era să facă ? Nu era el, după director, elementul cel mai valoros din redacție ? Era în rolul datoriei lui de redactor politic : informa lumea despre cel mai important eveniment al zilei, ba, poate, al deceniului, dacă nu cumva al veacului... Da, al secolului, dacă șeful va lua nu numai președinția, ci și Internele... Se-nțelege, trebuia respectată și ierarhia ! El venea după secretarul de redacție, era mai tînăr, și de ani, și în carieră, și în sindicat. Și

secretarul de redacție i-a spus : «Tu, dragul meu, rămii la post. Ești în rolul tău. Înțelegi doar că nu putem da chestiunea pe mîna reporterului de fapte diverse. Nu vom uita însă de tine.»

Cu toată măgulirea pe care-o simțise, tînărul Marin se îndoiește că și-ar fi putut împlini datoria vreme de patru ceasuri, dacă nu i-ar fi venit destul de des berea, cînd țap, cînd halbă, și dacă secretarul de redacție nu i-ar fi lăsat cutia de tutun, calitatea primă, pe masă. Ar fi evadat în mulțime, să se bucure de roadele grele ale sămănăturii sale... Dar berea îl făcuse visător, îl muiașe, și se mulțumea și cu ceea ce-i putea povesti Toader din realitatea străzii. Vuietul ei bătea pînă în geamurile redacției, așa că redactorul politic putea să verifice mereu rezultatul luptei sale de patru ani. Vorba ceea : dacă nu sameni, n-ai de unde secera.

.....

Era criticat, cu mai multă patimă decît toți, «polițaiul». Așa i se zicea, deși titlul oficial era «chestorul poliției». Dar, încă de la instalarea lui, cercară să-l înjosească pe Pantelimon Morcovescu, numindu-l cu dispreț «polițaiul».*

— O să-l alungăm cu ciomegile, strigau mai mulți deodată, într-un grup care se imobilizase și se tot îngroșa, în fața bisericii reformate. Bestia ! Să-i plîngă de milă și mumă-sa care l-a făcut ! Trăbă să-i răzbunăm pe Neicu, pe Jumară, pe Spiridon și întreaga ceată a luptătorilor noștri, pe care i-a schilodit în bătăi la alegerile trecute ! Alegeri ? ! Au fost acelea alegeri, domnule ? ! Că ne-au suprimat toate libertățile cetățenești ! Ne-au

* Sluga povestește în limba lui, stîlcește cuvintele. Dar aici se redau discuțiile, cum am spus, în limbajul cetățenilor din Zăvoriți și — de ce să nu mărturisim ? — și în limbajul lui Marin din reportajele politice. Aceasta și pentru mulțumirea domniei-sale, pentru a-și vedea oglindit scrisul de propagandă în cumplitele execuții ce aveau loc, în plină stradă, asupra păcatelor și păcătoșilor regimului prăbușit.

risipit întrunirile, ne-au oprit circulația, ne-au zăvorit la club, cu cetele lor de bătauși aduși de țiganul de Morcovescu cu camioanele, taman de pe unde și-a întărcat dracu' copiii, de pe la Roman și Botoșani. Ni l-au trimis zbirii pe cap tocmai fiindcă știau că Morcovescu nu se dă în laturi, mă-ntălegi, nici de la crimă. Și criminal s-a arătat! Bietul Neicu nici azi nu-și poate mișca mîna dreaptă din umăr. Invalid l-a făcut, în beciurile poliției, ticălosul de țigan, că român nu poate fi, nici după față, nici după purtare. Toți advocații partidului au sărit, ca un singur om, să-i scoată lui Neicu o despăgubire de la turc, ori o pensie de la guvern, că el l-a nenorocit. Și cu ce s-a ales? Cu cheltuieli de judecată! Că cică Neicu a provocat... A provocat, pe dracu'! A strigat și el, ca omu' la alegeri, da' n-a dat, deși avea măciuca în mîna. Cum să-l dovedești pe polițai, dacă patronii lui, tîlharii cei mari, sînt la putere?! Dar acum, vai de maica lui! Lăsați pe noi! Noi n-o să-i mai facem proces!

— Da, de patru ani el e pașa Zăvorîților! De cîte ori nu ne-a rupt placatele cu cele patru puncte principale ale programului partidului? De cîte ori l-am afișat! Și placatele lor rămîneau intacte, pînă se decolorau și le spăla ploaia slovele. Și dacă-l întreba cineva: «Bine, domnule, nu sîntem și noi cetățeni cu drepturi egale? Nu avem și noi dreptul să ne afișăm programul nostru?» — bruta se învinețea, se uita împungaci și spunea niște vorbe cum numai dintr-o gură de țigan pot ieși. Și-apoi adăoga: «Ce program, cetățene? Nu vezi că e copiat după al guvernului? E o plastografie! Înșalați cu bună știre publicul! Puneți în loc de Pavelești, Zăvorîți, în loc de conu' Petrache Pogonescu, Ilie Berbecaru, și spuneți că-i programul vostru! O să vă-nvăț eu să furați bunul altuia! O să vă fac eu să vă iasă politica pe nas!» Și — hîrște-o! —cu mîna, cu cuțitul, sfîrteca placatul și-l călca în picioare. Asta a făcut-o și în zilele din urmă. Cumplită o să-i fie judecata cetățenilor repuși în drepturile lor constituționale.

— L-a ofensat pînă și pe șeful nostru iubit și respectat, pe domnul Ilie Berbecaru! Nu i-a dat voie, în toiul propagandei electorale, să între în oraș. De la barieră a

trebuit să-și facă drumul întors, cu toți însoțitorii de elită. Nu i-a păsat nici de telegrama ce i-a trimis-o ministrul de Interne, să-i lase liberă circulația șefului. A rupt telegrama și a spus în auzul subalternilor : «Înțeleg eu ce zice ! Îmi știu eu datoria ! Și dacă mă va pedepsi ministrul, să nu-mi mai ziceți Morcovescu. Eu, domnilor, sînt om sub ordine și știu să mi le împlinesc.» Și-a avut dreptate, ticălosul ! L-a urmărit pe șeful nostru în întreg județul, și lui nici un fir de păr nu i s-a clintit din cap. Ba a căpătat și două decorații ! Of ! Las' că punem noi mîna pe el ! Și-o să-i dăm o decorație de nu va putea-o duce !

— Dar n-a fost numai pașă, ci și necinstit ! Hoț de rînd ! Să luăm declarațiile proprietarilor de prăvălii, începînd de la bodegari pînă la măcelari și magazinele de lux, să vedem ce-a plătit el de patru ani încoace pentru consumul și tirguielele lui, ale familiei și-ale rudeniilor. Ne cade nasul de rușine ! Nimic n-a plătit, o para chioară măcar ! Noi sîntem oameni civilizați, cu moravuri apusene. Unde s-a mai pomenit la noi așa țigănie ? Că zic unii din jurul lui : «Las' să ia, domnule, ce-ți pasă ? Că nu ia de la români...» Așa ? Asta-i morală și civilizație ? Dar evreii, domnule, nu-s creștini, adică-telea cetățeni pașnici, ca și noi ? Nu au aceleași drepturi ? Ce ? După realizarea statului național, noi să punem în jug minoritățile etnice și religioase ? Dar n-am iscălit un tratat care ne interzice discriminările ? Și chiar fără tratat, nu sîntem noi un popor democratic și constituțional ? Da' Morcovescu, polițaiul, cu guvernul și patronii lui, vrea să ne mînce țara, domnule, să ne ducă la Liga Națiunilor, la revizuire. Este ? Că de mincat, ne-o mîncă ei și acasă. N-au năvălit, odată cu instalarea regimului, toți regătenii să ne ia mămăliga de la gură ? N-au scos din slujbe, numai în Zăvorîți, ca la treizeci de oameni cinstiți și muncitori, de la măturătorul de stradă pînă la judecător și primar ? Ce mai așteptăm ? Să ne facem singuri judecata, fraților !

— Așa-s toți, nu numai polițaiul. Iată și șeful gării, Martinescu — mă rog : *conu'* Martinescu ! N-a fost bun Dumitru Pascu ? Nu, că era de-ai noștri ! Și l-au adus

pe ăsta, pe *conu'*. Da' de cînd și-a pus piciorul în stație, mai încărcat-a cineva un vagon de lemne fără să-i strecoare în palmă cîteva *sutare*? La mine, domnule, au venit negustorii de mere din Aluniș, că aveau adunate vreo zece vagoane, să le fac rost. Mă știau tare sub guvernul nostru, și cînd era șef Dumitru, săracu'. Nu le-au putrezit oamenilor merele în magazia gării? Șmecheru'! În magazie le-a primit! Că ce-și spunea? «Așa o să-i mulg mai ușor, dacă au merele aici. Mortul de la groapă nu se mai întoarce!» Eu, cu legalitatea, cu dreptul! «Domnule șef, vagoanele!» Da' el: «Eu nu le-aș da? Nu numai pentru ei, că-s rumâni, săracii, de-ai noștri, și trăbă să sprijinim negoțul românesc, să se mai rărească străinii, da' mai ales pentru dumneata. Nu te cunosc eu, coane Ilarie? Da' n-am. Să orbesc dacă am!» Iată, așa se jura, ca țiganii! ăsta-i șef? ăsta-i domn? — Și nu le-a dat! Merele au început a putrezi și-a miroși greu. Rumânii le-au vîndut la niște negustori evrei, pentru rachiu, că nu mai erau bune de alta. Le-au vîndut pe nimica. Iată ce oameni ne-au trimis pe cap! Acum, bine că, în sfîrșit, le-a apus steaua! O să facem o mare curățenie!»

Larma uliței vine uneori în valuri și bate în geamurile redacției.

Sluga explică :

— Huiduiesc pe cîte unul de-al guvernului care-a cutezat să între în mulțime. Pe vreo trei i-am văzut fugind fără pălărie, domnișorule Marine. Sînt porniți oamenii strașnic! O scînteie — și s-aprinde!

— Las' să se-aprindă, Toadere, că pînă nu va arde cu pîrjol nu va fi bine în țara asta! Pînă cînd să mai tot suferim? Pînă cînd gunoaiele să meargă în frunte? Las' să iasă bobotaie! Pentru ce-am scris eu, patru ani, cu cerneală de sînge, din durerea poporului, a democrației române integrale?

— De, domnișorule, e lesne să zici din gură! Da' dacă s-aprinde, pînă unde arde?

Redactorul Marin zbicește halba și, întinzînd paharul slugii, zice cu însuflețire :

— Să ardă tot ! Tot ce-i putred ! Tot ce-i tiranie și lipsă de libertăți cetățenești ! Scrum să ajungă, ca șoa-recii din gireada de grâu aprinsă, toți care nu cred și nu urmează sfântul nostru program !

— Să ardă, nu zic ba, da' cine-l stinge, focul, pîrjorul ? mai întreabă sluga, pe care nu-l lasă inima să plece nelămurit.

Redactorul rămîne o clipă mut, mirat, neavînd nici un răspuns. Cum cine-l stinge ? Dar de ce să-l stingă ? Las' să ardă ! Ba nu ! Simte că întrebarea nu-i absurdă. Ba chiar e cu foarte mult miez. Da, asta e, cine-l stinge ? Deodată, ducînd degetul la frunte, se luminează :

— Avem noi pompierul nostru, Toadere. Șeful nostru iubit și marele nostru comandant, Ilie Berbecaru, în fruntea trupei lui de pompieri : partidul nostru.

— O fi, da' pot arde și ei, dacă s-aprinde țara !

— Nu fi prost, Toadere ! Nu ți-am spus că arde numai ce-i putred, adică păcătoșii, dușmanii noștri din fostul guvern și colaboratorii lui ?

Sluga se întristează deodată.

— Se vede, domnișorule, că n-ai văzut niciodată arzînd o pădure. Se topesc nu numai buturugile, ci și stejarii verzi ! — Și, după o pauză : Da' dacă nu cade guvernul, dacă-i drept ce spun ai care vînd gazetele străine ? Ai noștri se răped acum cu vorba și cu pumnul în dușman... dar mîne o să-i ducă la poliție. Ce-o să mai mînce acolo... măiculiță Doamne !

— Absurd ! Absurd ! mai spune redactorul și pune telefonul la ureche.

Toader iese să aducă nu mai știe al citelea pahar de bere. El băuse cinci țuici. Îl cinstea secretarul de redacție și pe el ; drept însă că nu la fiecare pahar de bere pe care-l aduce. Uneori domnul secretar e în mare discuție cu cetățenii de la alte mese.

Pe secretar îl cheamă Ion Marele, deși-i mic și ușor cît un snop de paie. Are ochi și mișcări iuți, de veveriță. Și un glas strident, pătrunzător, ca de aramă.

Abia coborise în berărie, abia-și muiase buzele arse în spuma deasă ce încununa lichidul auriu, când un chelnăr se apropiase ușurel de masă.

— Domnule secretar, sinteți pofțiți pîn-afară. Un domn spune că trăbă să vorbească imediat cu dumneata. Zice că a voit să urce la redacție, da' sluga i-a spus că ești aici.

Ion Marele întinse urechea.

— Îl cunoști ?

— Nu.

— L-ai mai văzut ?

— Nu.

— Cine poate fi, domnule, să nu pot bea în tihnă un păhar de bere ? Poftește-l aici.

— Am vrut să-l conduc, dar n-a voit. A oprit o cameră la hotel și vă așteaptă acolo.

Marele schimbă o privire cu reporterul.

— Cred că e bine să mergi, zise cel din urmă, cu privirea plină de înțelesuri.

În cameră îl aștepta un lungan pe care îl zărise, când și când, prin oraș. Om între două vârste, ras, cu multe linii aspre pe față. Grumazul lung, subțire, purta un cap mic, rotund, de pisică, iar capul, o păreche de ochi sfredelitori. Era destul de bine îmbrăcat, iar pe un scaun odihnea un pardesiu căptușit cu mătase. Ion Marele îl recunoscuse după grumaz. Da, l-a mai văzut ! I-a sărit în ochi tipul din pricina șubrezeniei aceleia a grumazului.

— Te rog să mă ierți, domnule secretar de redacție, că te-am rugat să vii aici. Te rog să mă lămurești : În lipsa directorului, cine răspunde pentru ediție ? Nu dumneata, Ion Marele ?

Lui Ion Marele îi sări țandăra. Cum îndrăznește să-l întrebe așa ceva un necunoscut ? Și glasul lui strident străbătu prin ușa închisă :

— Domnule, cum îți permiți ? Nu știu cine ești, și pretinzi să-ți dezvăluiesc secrete redacționale. Iată unde am ajuns cu un regim păcătos și dictatorial ! S-au dus dracului libertățile cetățenești.

În loc de răspuns, lunganul îi întinse un carnet. În fotografie era el, deșiratul. Hm! Astfel de tipuri are Siguranța Generală a Statului?

Secretarul de redacție simți, totuși, un fior în fața autorității.

— Domnule, zise, nu înțăleg rostul întrebării dumneavoastră. Pe frontispiciul gazetei, lângă numele directorului, e pus și numele redactorului răspunzător.

— Da, numai că acest redactor responsabil e inexistent, răspunse ironic străinul.

— Cum poți arunca, domnule, o asemenea calomnie? Crezi că la noi gazetăria e iresponsabilă, ca la București? Acolo nu se indică redactorul răspunzător, ba apar gazete care n-au nici un nume și nici măcar indicația tipografiei unde apar. De! Noi sîntem mai legalişti, mai proști, cum spuneți dumneavoastră.

— Să-mi dați voie! Vasile Oanea, care-i responsabil cu numele la *Vatra veche*, e în realitate portar la un cămin. Știu, regimul trecut l-a numit, adică al dumneavoastră, sublinie lunganul. Doar nu vei pretinde că un portar răspunde moral pentru ceea ce se scrie într-o gazetă de partid! Iar eu am mandat să aflu cine a pus la cale mistificarea asta. Cine e răspunzător de ediția specială?... A, n-are de ce să-ți fie frică! Eu nu-s de la poliție, eu... ai văzut! Eu adun informații. Atît!

— Vorbeați de mandat!

— Da. L-am primit acum un sfert de ceas.

— De la cine, domnule?

— Direct de la ministrul de Interne.

Ion Marele izbucni în hohote de rîs tot așa de stridente ca și vocea lui.

— Dar nu avem în clipa asta ministru de Interne, iubite domnule inspector! Și nu știu dacă titlul acesta ți-l voi mai putea da și mine.

Deșiratul se lungi și mai mult, crescînd pînă-n tavan, zîmbi ironic și zise:

— Ediția dumneavoastră specială e o alarmă primejdioasă, fiindcă știrea ce-o dați e falsă.

Secretarul făcu un pas înapoi și iar izbucni în rîs.

— Să fii dumneata sănătos, cu guvern cu tot! Nu-l va dura mai mult capul de soarta țării.

— Voim să știm cine răspunde. Directorul nu-i acasă. Răspunzi dumneata ?

Ion Marele se-nălță pe tălpi și răspunse hotărît :

— Răspund, domnule ! Eu am primit știrea, eu am redactat textul. Se-nțălege că răspund !

— Bine. Mersi. Atit voiam să știu. Mulțumirile mele.

— Desigur că răspund ! Noi avem curajul faptelor, domnule, noi nu ne ascundem. Desigur că nu portarul Vasile Oanea a scris.

Secretarul se înfierbîntase și exagera. Partea cea mai mare a textului «specialei» o scrisese redactorul politic, Marin. Era specialitatea lui să caracterizeze astfel de evenimente. Dar Ion Marele își luase toată răspunderea, cu însuflețire : nu credea un cuvînt din ce-i spusese străinul. Guvernul căzuse, cu siguranță. El știa amănunte pe care nu le știa nici unul din ceilalți redactori... Directorul *Vetrei vechi*, Ilarie Zopîrțan, părăsise orașul Zăvorîți la ordinul direct, telefonic, al șefului, al domnului Ilie Berbecaru. Acesta, la rîndul lui, fusese chemat din Zăvorîți la Brașov de către domnul Niculae Marinescu, ștafeta secretă a partidului. Era lucru știut că șeful nu se deplasează decît în pragul marilor evenimente. Iar Zopîrțan, îndată ce-a ajuns la Brașov și a luat contact cu cei doi șefi, i-a telefonat lui Ion Marele : «Venim în 24 de ore».

Și, iată, au venit mai curînd ! În douăsprezece. Ce crede lumea ?! Ce crede inspectorul ăsta ?! Că «speciala» s-a născut din creierul lui, aici, în redacție ? Lumea nu cunoaște antecedentele ! Nu cunoaște felul de a se informa al lui Zopîrțan. Ehei ! El e mîna dreaptă a șefului. La alegeri va fi pus cap de listă. Om serios, domnule ! «Cum nu mi-aș lua răspunderea ?... Și-apoi, ce ? Nu avem asigurată, prin constituție, libertatea presei ? N-am eu drept, domnule, să scriu ce vreau, să public ce-mi place, ce cred că-i folositor, în gazeta mea ? Portarul de la cămin e pus responsabil pentru alte daraveri. Presa de azi reprezintă teribile fronturi de luptă, — dacă vrei să știi, domnul meu. Și pot să vină cazuri cînd cineva trăbă să înfunde pușcări. Și-atunci, să între Zopîrțan ? Sau eu ? Sau redactorul politic, Marin ? Dar atunci cine să scrie gazeta ? Cine să mai lupte pentru popor, consti-

tuție și democrație ? Da ! Da ! Spun aceste lucruri, domnule, pentru că dumneata ai voit să faci o aluzie. O aluzie că ținem redactor responsabil pe un analfabet... Apoi, da, îl ținem, nu fără voia lui de-a se jertfi pentru semenii, pentru păcatele voastre. Că dacă ați respecta constituția, nu am avea nevoie de el. Nu s-ar putea pune problema închisorii, fiindcă libertatea presei e recunoscută de constituția noastră.»

Ion Marele reveni în berărie monologînd mereu și îndată sorbi berea care — spre regretul lui — își pierduse spuma.

— N-a fost ce-ai crezut tu !

— Da' ce ? întrebă surprins reporterul.

— Un ăla de la Siguranța Generală, un inspector.

— ?!

— M-am mirat și eu, ba chiar m-am revoltat. Cum de se amestecă ? Cum ? Păi, dacă e dictatură !

— Și ce voia ?

— Să știe cine răspunde pentru ediția specială.

— ?!

— Da ! Spunea că știrea nu e adevărată și că noi alarmăm lumea. Vulpe bătrînă, dumnealui ! A voit să mă prîndă, să surprîndă la mine o mișcare de batere în retragere. El voia să vadă dacă știrea e adevărată ori ba. Vezi bine, nu-i convine căderea guvernului. Știi și tu cum îi schimbă și-i mută și pe ei, la fiecă schimbare de guvern. Dar cînd a văzut că-mi iau întreaga răspundere, a pălit și a plecat cu coada-între picioare.

Dar Ion Marele și reporterul nu putură bea în liniște, nici nu putură să între în discuția unor chestiuni care deveniseră arzător de actuale, odată cu căderea guvernului. Era ceva de pus la cale în legătură cu reorganizarea redacției. Lumea îi năpădi și pe ei ca și pe redactorul politic, Marin. Unii se mulțumeau cu o confirmare verbală a știrii din ediție. Alții erau mai pretențioși : cereau amănunte. Pretindeau să li se arate lista ministerială. Alții aduceau astfel de liste, compuse de ei, și pretindeau secretarului de redacție să le confirme... Se arătau din cînd în cînd și adversari politici. Aceștia le aruncau celor doi gazetari priviri împungace și se așe-

zau, gînditori, la o masă izolată. Unii, însă, trecînd pe lângă masa lor, le aruncau ofense :

— Uzină de minciuni ! Asta a fost gazeta voastră, de cînd s-a ivit : batjocora presei românești provinciale.

— Nu știți scrie despre altceva, pîrlîților ? În fiecare zi : Criză de guvern ! Cade guvernul !

— Pasărea mălai visează, și porcul, ghindă.

Ion Marele era un temperament sangvinic. Nu putea suporta ofensele. Glasul lui strident umplea berăria. Răspundea tuturor cu duh și curaj. Nu le rămînea dator.

Dacă se întîmpla ca vreun grup de potrivnici să izbucnească în hohote de rîs, văzîndu-l ce importanță își dă, și, mai ales, de glasul lui, secretarul de redacție se urca în picioare pe scaunul pe care ședea și, gesticulînd larg, repede și aprins, țipa și mai asurzitor :

— Nu veți reuși să suprimiți adevărul ! Guvernul a căzut și nu mai învie ! Eu știu tot ! Știu antecedente, cunosc amănunte. O să le vedeți în ediția de mine. Acum sînt încă secrete.

— Ce antecedente ? Ce amănunte ? i se răspundea dintr-un colț sau altul, abia răzbătînd însă întrebările prin aplauzele care urmau după izbucnirile lui Ion Marele. Erau ale partizanilor, și aceștia formau acum marea majoritate și în berărie, și afară, în stradă.

În perioadele de liniște, secretarul de redacție se apleca la urechea reporterului :

— Spui că ai auzit vorbindu-se și de Marin ?

Știu că cel puțin cinci membri din comitetul provincial se gîndesc la el. Spun că are mult simț politic și o mare putere combativă.

— Cinci ? ! Da' mie mi-a făgăduit însuși directorul Zopîrțan că voi fi urmaș ! Asta nu numai pentru că se încrede în destoinicia mea, ci și pentru munca uriașă ce am depus-o de patru ani la gazetă. Marin, ce ? Marin își scrie reportajul lui politic, dă situația zilnică... Nu zic, e băiat bun, are condei. E și mai în vîrstă ca mine, cu un an. E acasă în specialitatea lui... Dar eu trăbă să mă pricep la toate. Știe directorul de cîte ori am scris singur gazeta. Știe cît am lucrat în locul lui. Că și tu știi : De pe partea lui Zopîrțan, poate trece și săptămîna fără să apară gazeta, că nu ne trimite nici un manuscris.

Asta-i lege la el, de-i acasă, de nu-i acasă. Și tu știi ca mai mult nu-i acasă. Nu-l acuz : E datoria lui să se informeze, să țină legăturile cu partidul și să ne dea zilnic ordinele de atac. Cred că chiar așa trăbă să fie un director. Dar el știe cât am lucrat eu, și chiar în locul lui. Eu, domnule, fie că e vorba de-un articol de politică externă, fie de unul financiar-economic, nu mă-ncurc. Da' Marin n-a scris politică externă în viața lui.

— Nici eu nu cred că-l vor numi pe el. Cei cinci membri din comitetul provincial, se știe, sînt dintre aderenții casierului general al partidului, iar Marin, cu asta, e înrudit. De departe, e-adevărat, dar înrudit...

— Ei, înrudit ! Așa, de la Adam...

Ion Marele spuse cu ușurință cuvintele, dar greutatea lor o simți în piept. Era singurul argument de care se temea și el, în succesiunea la directoratul gazetei *Vatra veche*. E adevărat, într-o organizație democratică trebuie să tragă în cumpănă meritul. Dar el știe, din guvernările trecute ale lui Ilie Berbecaru, că, la putere, are mare trecere în partid nemotenia. Iar el nu era înrudit cu nici unul dintre grangurii cei mari !

— E combativ ! Spun unii membri ai partidului că Marin e combativ ! Dar eu nu-s ? Nu eu am scris articolele cele mai tari, mai substanțiale împotriva guvernului ? Știi și tu, ca și mine. Marin, de, nu zic, e băiat bun, da' mai mult se răpede, mai mult se dă la om, decît combate.

— Adevărat, șopti reporterul.

— Iar la guvern fiind, ce nevoie e să te dai la om ? La guvern, domnule, gazeta nu face operă de opoziție, nu combate. Pe cine să combată ? Să se combată pe sine însăși ? La guvern, ziarul partidului trăbă să lumineze masele, să facă o propagandă patriotică, naționalistă, să pretindă solidaritatea, strîngerea rîndurilor, disciplină. Să secundeze guvernul în opera de creație, de realizări. Să arate, cu toată liniștea și seriozitatea, ceea ce se face, să popularizeze, cum s-ar zice, opera de guvernare. Și, pentru o țintă ca asta, e bun Marin ?

— Adevărat ! Nu-i bun. El e prea răpezit, cum ai spus.

— Spirit combativ ! Dar de spirit combativ am avut nevoie în opoziție. N-am putut scrie cu agheasmă, când eram departe de putere. Și puterea însămnează răspundere, domnule. Da ! Va trebui să ne războim și cu atacurile opoziției ! Dar cum ? Numai pentru a o înverșuna ? Nici poveste ! Una din două : războirea va fi sau pentru a-i dovedi minciunile și a o distruge, sau pentru a o îmblinzi. Acum, spune și tu, e potrivit un om ca Marin pentru aceste două țeluri ?

— Nu-i potrivit. Are vorbe mari, dar e superficial. Nu judecă logic. Însă nu trăbă să ne alarmăm. Mai este și o altă posibilitate.

Ion Marele făcu ochii mari.

— Acea de-a rămîne domnul Ilarie Zopîrțan și pe mai departe directorul gazetei.

— Nu. Eu sînt precis informat că-l pun cap de listă.

— Îl pun. Da' vorba e să rămînă și director la ziar.

— A, nu cred ! Partidul nostru, care a votat legea cumulului ?! Șeful nostru ?! Nu ! Mergi prea departe cu presupunerile.

Vasile Perja reporterul cel de pe ultima treaptă a redacției, dar cel mai în vîrstă, un student întîrziat, păru jignit.

— Te rog ! Eu nu umblu cu presupuneri ! Dacă reportajele mele erau presupuneri, v-aș fi dat pînă acum gazeta peste cap. Eu dețin informații precise. Anturajul domnului președinte Ilie Berbecaru e pentru soluția aceasta : Zopîrțan — director de gazetă și deputat. Ș-apoi, e lucru știut : anturajul șefului nu gîndește și nu vorbește decît ceea ce sugerează domnul Ilie Berbecaru. Așa că eu unul sînt sigur că e zadarnică discuția în jurul acestei probleme. Ea e rezolvată, așa cum a fost hotărîită creația succesivă a lumii în însăși ideea Ziditorului.

Reporterul adaoase această sentință aducîndu-și aminte de un curs de filosofie ascultat pe vremuri la universitate.

Ion Marele nu mai răspunse. Căzu pe gînduri grele. Directorul Zopîrțan era nepot de văr de-al treilea cu șeful. Secretarul de redacție știa acest secret public. Dar el se întemeia, în rîvna lui pentru directorat, pe princi-

piile austere ale lui Ilie Berbecaru. Putea el, sub guvernarea căruia s-a votat legea cumulului — ori s-a completat sub guvernarea lui, tot un drac este, — să-l facă cumulard pe Ilarie Zopîrțan? Însă, dacă anturajul lui vorbește așa — ce anturaj, domnule, o adevărată camarilă! — s-a isprăvit! Nu va ajunge director!

Amărăciunea acestei constatări trebuia numaidecît înecată în bere. Și Ion Marele, tăcut, sorbi din două sluguri halba de pe masă.

Buna dispoziție părea că i se risipește. Pe nou-veniții care se interesau mereu de amănuntele căderii guvernului, îi repezea. Pe rarii înși care făceau haz de «specială» și nu credeau în schimbarea de regim, nu-i mai auzea... Dracu' l-a pus să-i declare inspectorului aceuia de la Siguranță că-și ia întreaga răspundere? Parcă, parcă... ar dori ca știrea să nu mai fie adevărată... Mă rog, dacă-i vorba să se schimbe numai oamenii, dar nu și moravurile, de ce să mai cadă guvernele?

Rămase tăcut, multă vreme, în larma berăriei, bind cu sete, cu deznădejde parcă, lichidul auriu, încununat cu guler alb de zăpadă. Vasile Perja, reporterul, nu se impacienta de tăcerea lui. Lui Perja îi plăcea să tacă. Și să bea în tăcere. Era închis din fire, înclinat spre melancolie. Mai ales după ce trecuseră anii și nu ajunsese să-și dea decît două examene. Era tăcut, dar bine informat: om serios. Se gîndea, spera că poate va ieși din ei un gazetar de marcă.

— Schimbări tot vor fi, ridică el glasul întru tîrziu. Vor mai aduce trei redactori noi. Mi se pare că Zopîrțan i-a și angajat la București. Pe urmă, cererile noastre, respinse pîn-acum: urcarea salariilor. De tine e vorba să întri și în consiliul comunal. Adică în comisia interimară, pînă la alegeri, și pe urmă în consiliu.

Ion Marele se smulse subit din toropeala lui. A auzit Perja de-o astfel de combinație? Și de la cine?

— Tot din anturajul șefului. Se spune că ai adus servicii bune gazetei, și prin ea partidului. Pe urmă, recunosc și ei — adică vorba vine că recunosc ei, recunoaște șeful — că pe viitor directorul, fiind și deputat, va lipsi și mai mult din redacție. Și că povara va cădea mai întii pe umerii tăi, omul cel mai vechi la ga-

zetă. De aceea vor mai aduce încă trei puteri. Ne vor mări salariile, iar tu — și în consiliu. E bine, nu? E un partid care se îngrijește de gazetarii lui, de doctrinari!

Ion Marele nu răspunse îndată. Dar la întrebările ce i le puneau acum nou-veniții, răspundea iarăși cu însufletire și cu certitudine, și pe cei ce vorbeau de minciună îi apostrofa, suindu-se iarăși pe scaun. Glasul lui tare, strident, umplea iarăși berăria.

Da, poate ar fi mai bine așa! Să între în consiliu! Asta e un post de încredere, o treaptă în ascensiunea politică. Zopirțan, sub guvernarea trecută, n-a fost și el consilier comunal, deși era nepotul lui Berbecaru?

— Ce spui? Nu-ți convine? Întrebă uitându-se în altă parte Vasile Perja.

— Ba-mi convine! Da' să vedem întâi...

— Ce să vedem? Ce să vezi? Dacă-ți spun eu!... Informația o dețin de la avocatul Traian Marcu.

— A, de la avocat? Chiar din gura lui?

— Păi, ce crezi? Mă iau eu după gura altora din anturaj? Ceilați, de obicei, mai măresc ori mai micesc lucrurile pe care li le spune Marcu. Da' șefu' prin asta vorbește autentic.

— Adevărat! Știu și eu! Cunosc!

— Așadar, lucru hotărît! Să-mi dai voie, domnule consilier comunal, să închin în sănătatea și norocul dumitale. Vivat!

Și reporterul se ridică și ciocni — foarte serios — halba cu Ion Marele.

— Mulțămesc! Dacă-ai auzit chiar din gura lui Traian Marcu! Și, demult?

— Cum demult?

— Vreau să spun: s-au făcut aranjamentele astea acum, în ultimele două-trei zile? Când ai auzit?

— Azi-dimineață!

— Așadar știau!

— Ce să știe?

— Că azi se va prăbuși putregaiul.

— Așa se pare. Dealtfel, ți-am spus: în mintea, în ideea șefului stă gata de realizat întreg planul, cum a stat în ideea divină creațiunea. Dar nu-l comunică decît intimului.

— Lui Traian Marcu ?

— Lui. Și de-aceea, să mai bem o halbă în cinstea adaosului de salariu : trei mii lunar, tu ; una jumătate, eu.

— Ce comedie ! Pînă aici s-a ajuns ? Pînă la amănunte ? Atunci nu mai poate fi îndoială. E adevărat.

— Leafa ne crește de la instalarea noului guvern.

— Adică de mîne ?

— Dacă se va instala mîne...

— Cum ? Mai poate fi vrun dubiu, vreau să spun, o primejdie ?

— Primejdie nu, dar de la darea unei însărcinări pînă la depunerea jurămîntului, pînă la instalare, mai este.

— Adevărat ! Mă temeam să nu ai vrun dubiu cu privire la știrea căderii.

— Cum să am ?! Știrea, adevărat, nu se datorește reportajului meu. Dar e trimisă de director. Nu mă îndoiesc. Așadar, în cinstea sporului de salariu !

Ciocniră, băură, oftară. Parcă de-o ușurare.

Ion Marele îl admira, în sinea lui, pe reporter. Îl admirase întotdeauna. Făcea minunate servicii gazetei. Nimeni nu știa cum și cînd se informează. Dar reportajele lui erau totdeauna solide. O să facă, în scurtă vreme, carieră în gazetărie ! Iată, de-o pildă, informațiile de-acum. Da, îi era recunoscător pentru informațiile de-acum.

Și, liniștindu-se din partea persoanei sale, îi veni cheful să se gîndească și la soarta țării : Pe ale cui mîni va fi dată ? Cine va face parte din guvern ? Circulau liste. Desigur, toate aveau în frunte pe domnul Ilie Berbecaru, ca președinte de consiliu, dar afară de încă trei nume, ceilalți candidați difereau de la o listă la alta.

Reporterul Vasile Perja zîmbi cu superioritate cînd secretarul de redacție îi spuse ce liste ministeriale circulă în public.

— De circulat, circulă, cred și eu. Nu mă pot pronunța. Un singur lucru știu : lista noilor miniștri va fi o mare surpriză pentru toată lumea.

— Și pentru partid ?

— Pentru partid, mai ales, spuse cu seriozitate reporterul.

— Ei, se vede că tot ai aflat ceva! De la intimul șefului?

— Aș, n-am aflat nimic. Domnul Traian Marcu, subț acest raport, e plin de mister. Și de-aici trag eu concluzia că va fi o mare surpriză. Numai președintele de consiliu e sigur pînă acum. Mi se pare că numărul miniștrilor ardeleni va spori.

— E o dorință generală, la noi. Șeful a putut să o cunoască în cei aproape patru ani de opoziție. În ultima noastră guvernare n-am avut decît doi plini. Așa nu mai merge! Ce folos să venim la putere dacă în fruntea departamentelor sînt numai oameni care nu cunosc nevoile provinciilor? Dar... serios! N-a făcut nici o aluzie Traian Marcu?

— Nici una.

— Poate că nici șeful nu s-a fixat încă!

Reporterul surise iar cu superioritate.

— Aș! Eu cred că s-a fixat încă din timpul ultimei guvernări. De-atunci știa pe cine nu va mai pune pe listă, cînd va veni iar. Sînt, dragă domnule secretar, oameni care i-au scos suflitul în guvernarea trecută. Și tu știi că șeful nu iartă. Pot ei acum să se gudure în jurul lui. Nici cu coada ochiului nu se mai uită la ei.

— Da' mă surprinde că în toate listele pe care le-am văzut e numele lui Dobreanu. După cîte știu, tipul ăsta i-a făcut multe mizerii în guvernarea trecută. Ba, odată, era vorba să-l excludă și din partid.

— De, știu eu! Nime nu poate ști lista adevărată, care însă, desigur, e fixată demult în mintea șefului. Dacă nu a comunicat-o nici lui Traian Marcu, se pare că șeful are motive grave. Surpriza va fi, fără îndoială, senzațională. Altfel, aflu eu ceva pînă acum. M-au întreat și pe mine cîțiva gazetari minoritari, aducîndu-mi liste. Le-am răspuns tuturor: «Apocrife! Simple combinații!»

— Se schimbă și la Finanțe? întrebă iritat Ion Marele.

Dar reporterul Perja nu mai răspunse. Și băură iar.

Ediția specială a ziarului *Vatra veche* avu cel mai adânc răsunet la clubul partidului din Zăvorîți. Telefonul redacției, zarva străzii, zumzetul berăriei — treacă-meargă! Dar la club se adunase și se înghesuia lumea de să se omoare om pe om, nu alta! Cele trei camere de la etaj, scările, sala, curtea, strada din față, gemeau de oameni. Cetățenii stăteau striviți ca sardelele în cutie. La lozincile ce veneau de sus, «Ura!» și «Jos cu ei!» urlau în neștire toate aceste gitlejuri încordate, care sprijineau capete crispate de atente, deși nu auzeau nimic din vorbirile ce se țineau în una din cele trei camere de sus. Numai lozincile treceau de la om la om, în jos pe scări, în săliță, în curte, în stradă. Când se mișca unul, se mișca marea întreagă de capete.

E adevărat că nici una din cele trei camere de club nu cuprindea mai mult de treizeci-patruzeci de inși; că scările erau înguste, încît de-a latul nu se puteau strîmtoarea mai mult de trei cetățeni; e adevărat că sălița era numai de șase metri pe unu, iar curtea, mucedă și rîncedă, de șase pe șapte metri. Dar cu prilejul întrunirilor, cînd se putea vedea o mulțime ca aceasta, gazeta *Vatra veche* aprecia numărul cetățenilor, «fără nici o exagerare, la cinci mii de oameni». Mai era, desigur, strada de dinaintea clubului. Dar aceasta nu era decît o hudiță cu trotuare de-o jumătate de metru.

Sluga, Toader, nu mințise cînd îi spusese redactorului Marin, condamnat să nu se miște de lîngă telefon, că ce-i la club e o nebunie. Asemenea înghesuială nu se mai pomenise la nici o adunare.

Sosiseră ca la poruncă, puși pe fugă de ediția specială. Nimeni nu-i convocase pe cetățeni, pe membrii partidului. Dar ei alergaseră instinctiv, și se aruncaseră pe poarta clubului cum se aruncă naufragiații în bărcile de salvare. Sau cum se adunau pe vremuri credincioșii în biserică, în vreme de primejdii mari, cînd năvăleau turcii ori tătarii.

Bucuria, entuziasmul îi îngrămădea pe poarta clubului? Nu păreau veseli, ci mai degrabă încruntați, fiecare cu gîndul lui; ori parcă și mai mult: cu teama lui. Toți ar fi dorit să fie cei dintîi, să ajungă, dacă se

poate, chiar în camera mai mare în care era șeful și comitetul local, sau cel puțin în cele două camere vecine.

Cei înțepenți în hudiță se uitau cu jind la cei din curte; aceștia priveau urît la cei de pe scări și slobozeau cite o înjurătură. Cei de pe scări se îmbulzeau în cei din coridor, iar aceștia aruncau priviri ucigătoare celor din cele trei camere, dar mai ales celor din odaia cu șefii locali, unde se țineau vorbirile.

Toată lumea dorea să se ia act de prezența lor, de rivna cu care au alergat, pentru a nu fi uitați la împărțirea pinii.

Căderea guvernului era un eveniment de bucurie, de ușurare, desigur. Toată lumea a răsuflat ușurată, în prima clipă. Dar, în a doua, fiecare s-a simțit încordat ca un arc: va dobîndi ceea ce dorește? Se va alege cu ceva din schimbarea de guvern?

O îngrijorare adîncă pusese stăpînire pe cetățenii din Zăvorîți, care jurau pe programul partidului și pe numele domnului Ilie Berbecaru.

Acum nu se mai putea face nimic! Nimeni nu mai putea să-și cîștige un loc mai bun. Fiecare era fixat pe pămîntul de sub tălpile picioarelor sale. Nu un om n-ar mai fi putut străbate din stradă în curte, din curte pe scări, de pe scări pe săliță, de-acolo în cele trei camere; dar nici măcar o suveică n-ar mai fi putut face o astfel de minună.

Taberele se fixaseră așa, cu un ceas înainte, după ce le străbătuse avocatul Petru Bumbea, președintele clubului și al organizației locale, însoțit de statul său major, în număr de doisprezece, după numărul sfinților apostoli.

A fost o dandana întregă cu adunarea lor la club!

Domnul președinte Bumbea se sfătuia, în liniște și-n taină cu consilierii săi, în locuința sa particulară din ulița Grădinilor — o stradă dosnică și liniștită. În zece minute de la apariția «specialei», sosiseră toți cei doisprezece, unii cu mașina, alții cu trăsura, alții cu fuga — fiecare cu ce-a apucat.

Domnul Bumbea nu-i convocase, dar ei erau învățați — și la bine și la rău —, cit ce se dădea semnalul, și se adune în jurul președintelui, așa cum se adună gainile când cîrîie cocoșul a primejdie.

Se sfătuiu în taină mare, comentînd nu evenimentul, ci lămurindu-se și hotărînd rostul fiecăruia sub viitoarea guvernare.

Deși erau numai doisprezece, fără președinte, înțelegerea nu părea ușoară.

Domnul președinte al organizației locale îi salutase în scurte cuvinte, pline de însuflețire și devotament față de partid, aducînd mari elogii șefului, domnului prim-ministru Ilie Berbecaru. El sfîrșise în aplauzele generale, bătute din douăsprezece părechi de palme, în vreme ce toți se ridicau în picioare :

— Domnilor și fraților ! Să mulțămim cerului că ne-a izbăvit, în sfîrșit, de sectarii aceștia politici, care au dus țara de rîpă. De-acum democrația și drepturile poporului vor stăpîni ca la ele acasă. Sectarismul orb, care a caracterizat regimul prăbușit, și care de aproape patru ani ne-a pus pe drumuri, pe cei mai buni fii ai țării și membri ai partidului nostru, și-a frînt pentru veci grumajii. Dreptate pentru toți, democrație, legalitate ! Ura pentru domnul Ilie Berbecaru ! Ura !

Advocatul Vasile Cîrje ținuse să completeze cuvintele lui Bumbea, spunînd :

— Da, mulțămită ceriului, am scăpat ! Dar să nu uităm nici o clipă că prăbușirea se datorește mai ales nouă, celui mai tare, ba pot zice singurul partid de opoziție, care am fost mereu la datorie, deschizînd ochii națiunii asupra nenorocirii ce s-a abătut asupra țării odată cu instalarea la putere a guvernului Pogonescu. Din clipa instalării și pînă la cădere, n-a trecut o zi, un ceas, fără ca noi să nu-i arătăm poporului primejdia în care trăiește, care-l amenință. Țara trăbă să ne fie recunoscătoare.

Comitetul aprobase cu alt ropot de aplauze. Apoi începuse consfătuirea. Nici prin gînd nu le trecea că în aceste clipe locul lor era la club, unde se adunau, strivindu-se, partizanii. Ei știau, din experiență, că toate lucrurile mari, toate hotărîrile, le luau aici, în locuința

președintelui local, în taină și intimitate. La club mergeau numai după ce cădeau de acord asupra tuturor chestiunilor.

Era aproape definitiv stabilită lista candidaților pentru Cameră și Senat, când deodată se ridică avocatul Cîrje, un om de vîrstă, statură și inteligență mijlocie, cu obrajii buhăiți de băutură și cu o largă chelie pămîntie, care părea mai degrabă opera coaforului decît a naturii, și zise :

— Bine, iubiți colegi ! Eu n-o să mă supăr că mă treceți de la Cameră la Senat. Adevărat, așa de bătrîn nu mă simțeam, dar, în sfîrșit ! Buna armonie să trăiască ! Însă bag de samă că am făcut socoteala fără birtaș.

— Cum fără birtaș ?! se miră Petru Bumbea.

— N-am întreat, nu avem aprobarea șefului.

— Dar, bine, la alegerile trecute n-am purces tot așa ? Șeful n-a fost mulțămît că i-am prezentat lista gata, spre mulțămirea tuturor ?

— De, atunci luptam în opoziție.

— Și care-i deosebirea ?

Vasile Cîrje făcu ochii mari, zîmbi și zise :

— Deosebire este, și încă mare ! Cred că nu-i bine să ne pripim. Iată, eu am auzit, din izvor autentic, că directorul gazetei *Vatra veche* va fi cap de listă în județul nostru.

Cap de listă se fixase, c-o jumătate de ceas înainte, în aplauzele unanime — cum era și firesc dealtfel —, președintele organizației locale, domnul Petru Bumbea.

Acesta păli, dar nu spuse nici un cuvînt.

— De-aceea zic, să nu ne grăbim. Deci pe capul de listă de la Cameră nu putem conta.

— Dar de unde ai informația ? izbuti să--l întrebe cel uzurpat.

— Regret ! Nu pot să spun. Dar e sigură, zîmbi Cîrje.

— Ei, zvonuri ; combinații ! Știm noi cîte lucrături se pun la cale cu prilejul alcătuirii listelor ! izbucni, roșu ca racul, președintele local, zicîndu-și în sinea sa : «Moare că l-am trecut la Senat, ramolitul !»

Advocatul Vasile Cîrje deveni deodată foarte serios și, luînd un aer conspirativ, zise :

— Ați întîlnit careva de curînd pe Traian Marcu ?

Tovarășii se gîndiră un răstimp. Nu ! De cîteva zile nu-l văzuse nimeni.

— Ei bine ! Intimul șefului a dat celor din jurul său, știți voi, camarilei, să-nțaleagă că vor fi schimbări, că Ilarie Zopîrțan va fi cap de listă, și încă aici, acasă.

— Pe onoarea ta ?

— Pe onoare !

Cei prezenți, în frunte cu Bumbea, înțeleseseră că nu-i de glumit. Hotărîră să purceadă la o nouă alcătuire, cu Bumbea pe locul al doilea la Cameră.

Acum începu neînțelegerea și cearta. Unul rămase fără loc. Alții, care ajunseră cu cîte-un loc mai spre coadă, protestară. Cel din locul al cincilea, penultimul, pretinse să fie pus la Senat, în locul lui Cîrje. Alții se propuneau pentru primărie, pentru consiliul județean și comunal.

Cîrje se făcu a nu mai auzi că se discută candidatura lui în Senat și adaose :

— Mai încet, mai încet, domnilor ! Încă nu am avut onoarea să vă spun tot ce-am auzit din imediata apropiere a lui Traian Marcu. E vorba să se păstreze, în fiecare județ, cîte un loc bun pentru persoane marcante din comitetul executiv central, care nu sînt prezenți de organizații.

Neînțelegerea și cearta izbucni acum cu și mai mare putere.

— Dacă-i vorba să păstrăm două locuri bune pentru alții, unde dracu' ajungem noi ? La guvern sîntem noi, dar și opoziția ia, de obicei, un loc în Cameră. O să rămînem pe dinafară.

— Nu ! Vom protesta ! Dictatură nu suferim ! Nu, călcarea drepturilor cîștigate nu o admitem !

— Da' cum ? Chiar de la noi să ia două mandate domnii de la centru ?! De la noi, care am fost inima luptei de opoziție ?! Care am jertfit pentru adunări, care am girat sute de mii pentru gazetă ?! Nu se poate, domnilor ! Trăbă să ne solidarizăm și să nu admitem.

— Și pentru ce-ar trece Căpățînă și Moldovan înaintea mea? Pentru ce să mă mulțămesc eu cu locul al cincilea? Nu-l poți lua dumneata? Sau dumnealui? Sau dumnealui?

Și vorbitorul, agitat, întindea arătătorul cînd spre un coleg, cînd spre celălalt.

Nici pomeneală nu mai era de consfătuire în taină. Larma creștea mereu. Glasurile se încrucișau tot mai răgușite. Frunțile se încrețeau, obrajii se învinețeau, și ochii adunaseră din ascunzișurile, din adîncurile subconștientului, priviri de ură și de răzbunare. Încă puțin și, din prieteni cum fuseseră, ar fi devenit dușmani pe viață, dacă dintr-odată nu s-ar fi auzit tropot greu și îndesat pe coridor, ș-apoi bătăi zdravene în ușa încuiată.

— Domnule președinte !

— Pretine Bumbea !

— Deschide mai repede, că-i sfîrșitul lumii !

Se auzea larmă clocotitoare în coridor.

— De-un ceas te-așteaptă lumea, iubite ! Nu mai are răbdare, te reclamă la club.

— Sîntem în delegație ! Peste treizeci ! Deschide ! Ori spargem ușa și te răpim.

Cei dinlăuntru se priviră, se liniștiră. Își făcură semne, nemulțumiți. Nu le venea la socoteală să-i surprindă în consfătuire intimă.

Pentru Bumbea le făcu semn să tacă, în vreme ce se apropie de ușă.

— Numai decît, domnilor. Terminăm de redactat o telegramă omagială către domnul președinte de consiliu. Ne sfătuim aici întreg comitetul. Vom citi-o la club. Într-o minută am și isprăvit-o. Dar trăbă s-o redactăm în liniște, nu în hărmălaia clubului. Jos sectarii ! Trăiască adevăratul nostru șef, domnul Ilie Berbecaru !

Două tunete răspunseră : unul în cameră, mai potolit, altul în coridor, bubuind cu tărie.

Delegația, deși avizată, nu fu bucuroasă văzîndu-i ieșind de la Bumbea pe toți membrii comitetului. Ghimpii bănuielei înțepară multe inimi. Dar, ajunși în viltoarea uliții, cu comitetul în frunte, entuziasmul le reveni repede. Înaintau biruitori spre club, deschizînd

du-și cu coatele drum prin mulțime, în vreme ce strigau mereu, cum se trage din pistoale la nunți :

— Trăiască Ilie Berbecaru !

— Trăiască guvernul !

— Vivat ai noștri !

— Jos sectarii !

— La pușcărie cu hoții !

În poarta clubului convoiul triumfător se opri.

— Laoparte !

— Faceți loc președintelui și comitetului !

— Nu-nțălegeți ? Laoparte !

— Mișcă, mă !

Se auzeau din grupul delegației și al comitetului înjurături grele.

Mulțimea se strivi și mai tare. Cu mare greutate se deschise o cărăruie șerpuitoare, amenințând să se închidă la fiecă cotitură, în orice clipă. Cîțiva agenți electorali, care-și cunoșteau meseria, săriră la datorie.

— Nu te-ndesa, nene, că te pălesc !

— Măi ăla, nu mișca !

— Stai, dom'le, la locul dumitale, că te izbesc !

Abia se putură scurge membrii comitetului, cu președintele în frunte și cu încă cinci-șase din delegație. Ceilalți rămaseră icuiți în turmă. Se frămîntau, priveau crunt, zbierau :

— Stai, domnule, că eu sînt din delegație ! Se poate ? ! Trăbă să întru cu delegația, să-mi dau raportul !

Ci nimeni nu-i mai lua în samă.

Ei se mai zbătură un răstimp, ca muștele încleite pe fișia de hîrtie, apoi deveniră o apă și-un pămînt cu ceilalți, pierzîndu-și puterea de voință și mișcare proprie. Întraseră-n mișcarea uniformă a masei de oameni, la care contribuiau cu toții și nici unul. Cărăruia se închisese demult în urma ultimilor fericiți, și nimeni nu i-ar fi putut recunoaște pe membrii delegației. Pînă și privirile lor dispărușeră în expresia înglotită a mulțimii. Ei își blăstămau hotărîrea de-a pleca în delegație. Fuseseră între cei dintîi sosiți la club, și luaseră loc în sala principală, unde era masa comitetului. Aveau locuri bune, unii chiar scaune. Și iată-i acum înecați în anonimatul masei ! Se simțeau ne-ndreptățiți, ba chiar

scribiți de împlintarea lor în democrație. Ei erau profesori, învățători, адвоаți, mici meseriași și negustori. Iar în jurul lor era gloata de rînd. Dar nu mai era nimic de făcut. Voința li se anihilase în strivirea generală a masselor pe care le glorificaseră atît de fierbinte în anii de opoziție.

O singură mîngîiere le mai adia sufletele, dar numai celor mai fanatici : și de data asta s-au jertfit pentru mulțime !

Într-adevăr, delegația nu se înfiripase și nu pornise după șefi decît după ce îi așteptase mai mult de un ceas, și după ce mulțimile deveniseră nerăbdătoare. Ba nerăbdarea începuse să se schimbe în panică. De ce nu se-arătau domnul Bumbea și membrii comitetului ? Nu era știrea sigură, și ei nu voiau să se compromită ? Dar dacă nu era sigură căderea guvernului, cum de-a-n-găduit comitetul local apariția «specialei» ? Poate nu e decît o strategmă a directorului Ilarie Zopîrțan, dar admisă și de comitet. În cazul acesta, de ce n-au fost informați membrii partidului în chip discret, pentru a nu se da în spectacol ? O bombă împotriva adversarului e de înțeles. Dar una care să explodeze și-n mijlocul membrilor partidului ? Se poate ?! Nu ! Lucru curat nu putea fi ! Cum de-ntîrzie atîta vreme președintele ?

Panica întrase în rîndurile înghesuite, ca flacăra în vreascurile uscate. Dar nu era numai panică. Era și dorința arzătoare să vadă confirmată «speciala» ! Gazetele, de, mai exagerează, că de-aceea-s gazete ! Dar cînd oficialitatea partidului vine și confirmă în public, înșamnă că nu mai poate fi nici o îndoială. Că-i adevărul adevărat.

Începuseră să se ridice glasuri înfruntătoare, să ploaie acuzații pe capul conducerii locale. Cum putea lipsi, în clipe așa de mari, de la datorie ? Nu-s acasă ? Nu-s în oraș ? Dar unde să fie ? Că doar nu mai au de lucru de cînd i-au scos din slujbe și dregătorii cei care s-au prăbușit acum !

Membrii care se oferiseră ca să meargă în delegație, nu se hotărîseră decît vîzînd că se îngroașă gluma și

numai după o matură chibzuință. Ei se jertfiseră pentru liniștea și siguranța masselor.

«Of! se gîndeau acum cei mai sensibili și mai idealisti dintre ei, zăticoniți în mijlocul vulgului, massele astea, fără de care democrația nu poate ridica un gătej de jos, de s-ar mai duce-odată și dracului, să ne mai dea pace!»

Erau mîndri că au salvat situația, dar nemîngiați pe vecie că-ntr-un ceas mare ca acesta au căzut jertfă mulțimii ce-i strivea din toate părțile.

În vreme ce prizonierii masselor cădeau din idealism în pesimism și apatie, sus, în «Camera Zeilor», la masa verde, comitetul ședea pe scaune mari, capitonate, iar președintele Petru Bumbea cuvînta :

— Domnilor și fraților, iubiți cetățeni și tovarăși de luptă, mărită nație românească! Justiția imanentă a lucrurilor — pentru că există nesurpată o asemenea justiție — și lupta pe viață și pe moarte a partidului nostru, în frunte cu cel mai mare om al țării, domnul Ilie Berbecaru. * azi prim-ministru al României întregite. ** au doborît, în sfîrșit, cel mai putred regim dintre cîte a avut patria noastră iubită, de la Unire pînă azi. Monstrul s-a descompus în părțile lui constitutive, și duhoarea lui pestilențială încă mai infectează atmosfera iubitei și nenorocitei noastre patrii, ajunsă cu un picior în groapă, sub călcîiul acestor turci, ba chiar bașbuzuci. ***

Domnilor și fraților...

Vă întreb eu pe dumneavoastră, guvernare românească a fost aceasta de aproape patru ani?**** Da, domnilor și fraților! Acesta e cuvîntul: Tilhărie!

Și această tilhărie a-nceput cu furtul de urne, făcîndu-și majorități parlamentare pe socoteala partidului nostru. S-au aruncat apoi asupra noastră și ne-au scos

* Urale bubuitoare în toate trei camerele, continuate în coridor, pe scări, în curte, în uliță.

** Noi urale din seria celor de mai sus.

*** «Jos cu ei!» Urale în seria știută.

**** Strigăte: «Nu! Nu a fost! Tilhărie mare!» Contagiunea strigătelor — aceeași.

pe noi, autohtonii, din slujbe, de la primar pînă la măturătorul de stradă.*

Domnilor și fraților, toată situația de sub guvernarea lor o putem caracteriza cu o singură frază: Au venit să ne mînce mămăliga din oală.**

Da, domnilor, nu fără premeditare am folosit cuvîntul mămăligă. Ce? Ne lăfăim noi în bunătăți? Ne curgeau venitele? Eram noi niște îmbuibăți, să poată ei spune, la venirea lor la cîrmă: «Voi v-ați săturat, mai dați-vă laoparte?» Dar cum trăiam noi? Niște slujbu-lițe, niște posturi, cu strictul necesar, fraților. Eram oameni săraci și năcăjiți, cu o casă de copii fiecare. De aceea am pomenit mîncarea săracului: mămăliga. Ei bine, țilharii regimului și la aceasta au rîvnit, și ne-au luat-o de la gura copiilor.***

Ca și cînd nu am fi și noi români, ca și cînd nu le-am fi frați, așa nu s-au mai uitat la noi după ce au ajuns odată la putere. Pe toți ai noștri i-au înlăturat, de la minister pînă la picher, și au lăsat mii de familii pieritoare de foame.****

Și pentru ce, domnilor? Pentru crima de a nu fi înscriși în partidul lor, pentru că nu am făcut politică sub steagurile lui Petrance Pogonescu. Asta însemnă a fi asemenea aceluia care, în evul mediu, puneau pe rug pe cei de altă credință. Și numele lor care este, domnilor? Sectari! Sectari de cea mai infamă speță!*****

Acest sectarism politic ne-a nenorocit țara, ne-a pus pe drumuri zeci de mii de cetățeni nevinovați. Să juri că Petrance Pogonescu e omul cel mai mare al țării!

* Aici oratorul trebui să facă o lungă pauză: vuiră cele trei camere, bubui coridorul, se înălța parcă în slavă curtea și hudița. Cetățenii aplaudară frenetic și înjurară cu strășnicie.

** La aceste cuvinte, revolta nu mai cunoscua margini. Se sculară, urlînd, și cei care șezuseră pînă acum. Iar din uliță și din curte se auzi pînă tîrziu: «Mămăliga! Ne-au mîncat mămăliga! Mămăliga noastră! Jos cu țilharii!»

*** Alte proteste și sudalme, ca și aprobări zgomotoase, se ridicară de pretutindeni și coborîră pînă în stradă.

**** «Așa-i! Jos cu țilharii!» Strigăte mari.

***** Pauză lungă din pricina strigătelor: «Jos sectarii! Jos țilharii!» care nu se mai potolesc

Cum ai jurat pe acest punct, te și înscrie în partid și-ți dă o slujbă. A fost aceasta dreptate românească, guvernare românească, domnilor și fraților?*

Avem dovadă, iubiți cetățeni, că guvernarea trecută a avut această singură orientare: partidul lui Petru Pogonescu și interesele membrilor lui. Am avut printre noi câțiva slabi de înger care, la venirea lor, s-au lepădat de crezul nostru politic format din patru principii, și s-au înscris la ei. Și ce-a urmat? I-au scos din slujbe? Nu i-au scos! **

Da, fripturiștii, fraților, s-au pricopsit și vor voi să se mai pricopsească și sub noi. ***

Desigur, onorată adunare, când noi am fost excluși patru ani din rîndul națiunii și am fost tratați ca niște leproși, nu ne putem gândi să-i mai reprimim pe fripturiști. ****

Va fi o sfîntă răzbunare, o mare restabilire a dreptății, mai bine zis. Partidul nostru sectar nu este și detestă sectarismul, socotindu-l adînc primejdios pentru țară. Dar dreptatea nu trăbă refăcută? Oamenii noștri nu trăbă repuși în drepturile lor, în slujbele lor, de la ministru pînă la măturător de stradă? *****

Această restabilire, această reașazare a oamenilor noștri în posturile lor, constituie, domnilor și fraților, însăși esența sfintei dreptăți. În țara noastră și noi trăbă să ne avem pînea cea de toate zilele. De aceea: Jos cu banda asta de acaparatori, care a venit să ne mince mămăliga din oală! *****

* Urlete: «Nu! Nu a fost! Ticăloșii! Ne-au luat mămăliga din oală.» Președintele clubului local zîmbește cînd aude că fraza sa a ajuns populară.

** Strigăte: «Rușine să le fie! Lîngăii! Fripturiștii!»

*** Proteste mari: «Nu ne trăbă! Nu-i mai primim în partid! Să plece cu guvernul! Să iasă din slujbe!»

**** Strigăte: «Nu-i primim! Îi dăm afară din slujbe!»

***** Cuvintele din urmă fură înghițite de aprobări, urale, «vivat»-uri puternice și îndelungate. Strigătele răzbătură pînă în piață, pînă departe pe străzile orașului.

***** Urmară aprobări furioase. Din mulțimea din sală, de pe scări, din curte și din hudiță, se ridicau brațe amenințătoare și strigăte: «Să plece de unde-au venit! Nu ne mai

Președintele Petru Bumbea avu vreme să-și șteagră pe-ndelete fruntea, obrazul, grumajii, scruți și groși, de-un roșu întunecat. Apoi, după potolirea furtunii, continuă :

— Domnilor și fraților,

Hidra a căzut. Capetele-i sînt tăiate. Pînă o să-i crească altele, va mai trece apă pe Dunăre ! Și de la noi atîrnă, de-acum încolo, să nu le lăsăm să mai crească. Pentru aceasta, și pentru ca să putem mîntui țara de la dezastrul în care au adus-o acești sectari, întîia datorie a noastră este ca să facem zid în jurul șefului, a domnului Ilie Berbecaru, marele bărbat de stat, și azi prim-ministru al țării.* Deci, întîia datorie a noastră e solidaritatea și credința, pe care le jurăm azi ca și în lupta grea din vremea opoziției.**

A doua datorie, tot așa de sfîntă : Apărarea, pînă la ultima picătură de sînge, a programului partidului. Oricine e dușmanul acestui program, e dușmanul nostru. Jurați ? ***

Petru Bumbea luă pe rînd cele patru puncte principale ale programului partidului și-i puse să jure pe fiecare. Ceea ce mulțimea execută cu promptitudine și cu mare plăcere.

— Domnilor și fraților, inceptu din nou președintele organizației din Zăvorîți, eu nu în zadar v-am luat din nou jurămîntul pe programul partidului. Să știți de la mine că un program se poate uita, ba chiar se poate călca, mai ușor la guvern decît în opoziție. Știu ! În opoziție partizanii noștri din acest oraș au mers totdeauna în fruntea apărării programului partidului. La noi apare ziarul național și românesc *Vatra veche* **** Să

trăbă ! Să ne scuturăm de cei ce ne sug sîngele ! Să vie ai noștri ! Să trăiască ai noștri ! » Și, de ici, de colo, se auzeau și «vivat»-uri care priveau pe-un cetățean sau altul, ce urma să fie repus în pită : «Trăiască domnu' Vasilică !», «Trăiască Buru !», «Vivat domnu' Moldovanu Ion !»

* Urale nesfîrșite.

** Sute de drepte se ridicară : «Jurăm credință șefului, președintelui nostru iubit !»

*** Strigăte tari : «Jurăm !», «Așa să ne ajute Dumnezeu !»

**** Mari urale pentru gazeta a cărei ediție specială, mototilită, era în toate mîinile.

nu lipsim de la datorie nici cînd vom fi la guvern. Să nu facem nici o tranzacție cu nimeni, cu nici un partid ! Nici o înțelegere, nici chiar pentru alegeri. Noi trăbă să mergem în luptă cu steagul și cu programul nostru curat. Nu suferim să fie inficiat, murdărit, ori alterat de nici o înrîurire străină. Noi sîntem idealisti, naționaliști, dar și puriști. Cine nu-i cu noi, cu programul nostru, e contra noastră, contra țării ! Asta să se știe de pe acum ! Și vor fi tratați ca niște dușmani interni. Nici o tovărășie, nici o înțelegere cu ei. *

Și pe cei care ne-au părăsit ca niște lași și au trădat cel mai scump și mai sfînt program politic, și pe cel mai mare român al țării, să-i disprețuim din tot sufletul nostru. **

Și-acum, domnilor și fraților, pregătiți-vă la marea muncă care ne așteaptă pentru consolidarea României mari. Să punem în slujba patriei tot sufletul, toată credința, toată însuflețirea noastră. Să fim gata fiecare și să așteptăm în liniște porunca marelui șef care ne-a dus la izbîndă.

În clipa în care eu închei această cuvîntare, România are un om, are un căpitan care veghează acum asupra destinelor ei. Să-mi dați voie să-l salutăm pe iubitul nostru președinte, domnul Ilie Berbecaru, cu următoarea telegramă. ***

Președintele local călărește pe nas o păreche de ochelari, scoate din buzunar o foaie de hîrtie, și citește răspicat, deși nu ajunsese să scrie încă nici un cuvînt din text. Dar textul i se închegase în decursul cuvîntării, în minte și în inimă :

— «Excelenței Sale Domnului Ilie Berbecaru, președintele Consiliului de miniștri — București.

Domnule Prim-Ministru,

Cetățenii orașului Zăvorîți — cetatea dintotdeauna a partidului nostru —, adunați în număr de zeci de mii, vă roagă să primiți omagiile lor de dragoste, stimă și

* Urale mari. Strigăte : «Jos cu ei !», «Nu ne trăbă !», «Îi vom zdrobi !», «Vom scăpa țara de dușmani !»

** Aprobări zgomotoase din toate părțile.

*** Strigăte delirante de «Ura !», «Vivat !», «Trăiască !», «S-auzim !»

supunere necondiționată. Țara v-a urmat și vă urmează cu însuflețire, ca pe cel mai bun și mai mare fiu al ei. Porunciți! Soldații așteaptă, cu arma la picior, ordinele! Să trăiți! Să stăpîniți! Să mîntuiți România!

Președintele organizației din Zăvorîți,
Petru Bumbea»

Asistența nu se mai putea opri din urale. Nu se vedeau decît capete date pe spate și guri larg deschise. Era o grozăvie să privești, pînă în fundul gîtlejurilor, atîtea danturi, care galbene, care negre, care știrbe.

Furtuna împletită din glasuri rebele, slobode de orice frîu, trecea cotropitoare peste oraș.

Mai vorbiră, din comitet, Vasile Cîrje și Ilie Radu. Cel dintîi caracteriză regimul trecut, completînd pe președinte «cu îngăduința domniei-sale». Cel de-al doilea, teoretician prin fire și educație, caracteriză noua guvernare, care începea cu ziua de azi. Trecu savant în revistă diferitele regimuri de stat de la atenieni, spartani și romani — pe babilonieni, asirieni și egipteni abia-i pomeni, «ca pe unii care s-au lăsat stăpîniți de absolutism monarhic, un fel de dictatură a zilelor noastre» —, pînă la revoluția franceză, la parlamentarism, cu evidente simpatii pentru republică. Domnia-sa intrase în partid numai din convingerea că acesta, mai curînd sau mai tîrziu, tot republican va ajunge, socotind după marele preț ce se punea aici pe democrație. Îl răpise mai ales formula republicană întrebuițată așa de des de către oratorii partidului: «Guvernarea poporului prin popor, pentru folosul poporului». Nici un cuvînt despre monarhie, despre regalitate.

Vorbirea lui, academică, lungă, obositoare — mai mult o conferință —, reuși să mai împrăstie mulțimea de la periferiile adunării, să deschidă conversațiile între vecini. Unii se strîmtorau să scape la larg, iar alții, convinși că nu puteau ieși, căscau plictisiți. Trecuseră trei ceasuri de cînd stăteau incremențiți.

Aprobările erau rare detot în cele trei camere. Ilie Radu era prea «doct», după cum se exprimau cei mai mulți. Numai ajungînd la analiza programului, cu vestitele patru puncte capitale, reuși să stoarcă aplauze mai

dese și mai calde, care apoi se repetară, pe drumul știut, pînă în hudiță.

Cînd alt membru al comitetului, domnul Haralambie Dumitrescu, deschise fereastra să vorbească... masselor — căci așa hotărîse peloc comitetul, că trebuie să li se vorbească direct și masselor —, constată că lumea din hudiță plecase aproape toată. Domnia-sa era născut pe undeva pe la Focșani, dar se stabilise, de la Unire, în Zăvorîți. Căpitan în armata ce înainta spre Tisa, se logodise cu o fată din Zăvorîți și, după demobilizare, se căsătorise și se stabilise aici, dovedind totodată că nu era militar activ, ci avocat. Era considerat și apreciat ca localnic, cu atît mai mult cu cît domnia-sa își însușise bine graiul regiunii. Nimeni nu-i mai bănuia originea, mai ales că era unul din cei mai înfocați aderenți ai domnului Ilie Berbecaru.

Cînd începu să vorbească domnul Haralambie Dumitrescu, hudița era aproape goală. Dar cît ce-i răsunară primele cuvinte, lumea de subt poartă, din curte, începu a se scurge în hudiță. Îi recunoscură glasul. Era tunător. Era glas de orator popular. Toți voiau să-l audă, cu atît mai vîrtos că, din cuvîntările de mai nainte, pînă la ei pătrunseseră mai mult ecouri și urale. El începu :

Drag popor și iubită nație românească. Ați auzit cum a căzut, ca lovit de trăznet, tiranul acestei țări, Petrache Pogonescu, cu toată clica lui. Noi acum îi cîntăm prohodul ! Ca niște creștini buni ce sîntem, să zicem cu toți : «Veșnica lui pomenire» și «Să-i fie țărîna ușoară».

— Ca o piatră de moară, strigă cineva din mulțime, și toată lumea izbucni în rîs.

— Să-i fie, că nu vrednicește altceva, reluă firul vorbitorul. Pe voi, mai întîi, poporul cel mare, neamul cel mult și bun, născut în chinuri și suferințe, v-a apăsât tiranul care plecă. Pentru că pe cine să se răzbune un dușman al poporului dacă nu pe popor ? Din ce să trăiască un potrivnic al masselor largi, dacă nu din sudoarea voastră ? Nu v-a supt măduva din oase cu birurile lui cele mari ? Nu v-a sluiț la facerea drumurilor județene, comunale, vicinale, ba și a șoselelor ? Nu voi ați cărat piatra și pe șosele, ca să dregeți drumurile boierilor, să

poată fugi pe ele cu drăciile lor, chilăvindu-vă vitele și făcînd moarte de om? Cine v-a bătut cu poliția și cu jandarmii pentru furturile închipuite, pe cînd ei, de-a-colo de sus, furau în voie, nepedepsiți de nimeni? Dușmanii țării, spaima poporului, zbirii răi și cruzi, mincinoșii, necinstiții, aceia care ne-au luat bucățica de pîne de la gură... *

Oratorul era aplaudat la fiecare frază. Mulțimea îi sorbea cuvintele din gură. Mai ales cînd aduse vorba de biruri și de drumuri.

— Ne-au luat-o, și dacă era după ei, nu ne-o mai înapoiau în veci. Neam de ciocoi! Las' că-i știu eu! Aștia numai cu puterea se duc din scaune. Trăbă să le rătezi întîi ghearele.

Și iată, li le-a rătezat șeful nostru, Ilie Berbecaru, cu puterea voastră, a masselor, a mulțimilor românești, care ați făcut zid în jurul lui. A voastră, a poporului e izbînda, precum a voastră a fost și lupta. Pregătiți-vă de folosirea izbînzii, fraților! Poporul, înainte! Soldați ai democrației, la asalt împotriva tuturor celor ce ni s-ar mai împotrivi!...

.

Cîteva fluierături, ce semănau a țigrale polițienesti, se auziră deodată, din mai multe părți. Oratorul tăcu instinctiv, iar mulțimea întorcea mirată, îngrijorată, capetele. În liniștea ce se înstăpîni se auzi tropot de bocanci în pas alergător, și deodată, ca la douăzeci de polițiști, învrîstați cu doisprezece jandarmi, năvăliră în mulțime, dinspre răsărit.

— În numele legii vă somez să vă împrăstiați în cinci minute, strigă chestorul, ieșind în fața oamenilor săi. Iar dumitale, domnule Dumitrescu, îți retrag cuvîntul. Guvernul a fost informat că asmuțiți poporul, că vă dedați ia revoluție, declarîndu-l căzut, scoțînd ediții speciale, pe cînd el se află în deplina atribuție a funcțiunilor sale... Iată, număr : Unu...

* «Jos cu ei! Ne-au luat mămăliga din oală!» tună mulțimea.

— Nu număra, domnule ! Ce, dacă ești beat, vrei să ne înveți a număra ? Du-te la poliție, mai bine, și numără-ți ceasurile, polițaiule, strigă din fereastră oratorul întrerupt, domnul Haralambie Dumitrescu, cu glasul sufocat.

— Huideo ! Țin' te mă ! urlă mulțimea.

Chestorul se înverzi.

— Ați auzit ! Instigație împotriva autorității în exercițiul funcțiunii. Tai cele cinci minute ! Pe ei, băieți ! Cum ați curățit străzile și berăria, așa să-mi măturați și pe-aici.

Polițiștii și jandarmii intrară în mulțime. Sus, la etaj, se deschiseră toate geamurile și izbucniră strigăte de protest, invective, înjurături, fluierături, huiduieli.

— Bașbuzucii ! Ceapcînii !

— Nu vă lăsați, fraților ! Nu plecați ! N-au dreptul să vă împrăștie. Nu mai sînt ei poliția !

— Nu ? răcni sub fereastră chestorul. Veți vedea ! Vă vine și rîndul vostru, numaidecît.

Mulțimea rezistă un răstimp. Dar cînd, la ordinul «polițaiului», se trase o salvă în aer, «masele», «soldații democrației» o rupseră la fugă.

În cîteva clipe, ulița, curtea, scările clubului erau măturate. Ba și de la ferestre dispărură mai multe capete.

Chestorul, cu trupa, isprăvind cu fugăria «soldaților democrației», și constatînd că ulițele sînt pustii — numai vînzătorii gazetelor minoritare și ai «specialei» scoasă de *Românismul*, oficiosul din localitate al guvernului, mai întîrziiau strigînd din răspuțeri ceva ce nu se auzea pînă aici —, năvăli în localul clubului. Dar aici nu-i mai găsi decît pe președintele Petru Bumbea, pe Vasile Cîrje și pe încă trei membri. Oratorii Ilie Radu și Haralambie Dumitrescu se grăbiseră să afle «dacă e adevărată contraștirea adusă de polițai și trîmbițată de *Românismul*». Chestorul îi declară arestați ca autori de rebeliune și lansatori de știri alarmante și-i invită la chestura orașului, unde așteptau și cei trei redactori ai ziarului *Vatra veche*, precum și vreo alți zece fruntași de-ai partidului, prinși pe cînd țineau discursuri ațîțătoare pe uliță, ca să le dreseze cuvenitele procese-verbale.

— Domnule, răspunse în numele tuturor Petru Bumbea, de la căderea guvernului noi nu te mai recunoaştem poliţai al oraşului. Dar fiindcă te cramponezi de putere (preşedintele fu foarte fericit că-i veni pe limbă expresia asta), fiindcă te cramponezi, domnule, de putere, şi încă îndrăzneşti să te prezinţi în uniforma Statului român, iată, declar în numele colegilor, că te urmăm. Dar teribilele consecinţe, domnule — iată, te facem de pe acum atent! —, toate dumneata ai să le suporti. Noi respectăm autoritatea constituită. Noi nu sîntem bolşevici, domnule, aşa să ştii, noi sîntem democraţi. Dar, cutremură-te, domnule, pentru că nu mai eşti autoritate constituită, ci numai te cramponezi.

— Din partea asta să nu te doară pe dumneata capul, rînji chestorul. Dumneavoastră aţi sculat în picioare un oraş întreg şi l-aţi asmuţit împotriva autorităţii, a guvernului, a ţării, domnule, întemeindu-vă pe o ştire criminală. Asta vă este vina, şi acum trebuie să răspundeţi pentru ea!

Ca şi cetăţenii care plecaseră unul după altul din cele trei camere de club, auziră şi cei cinci ştirea ce o ţipau pe uliţă gazetele minoritarilor şi «speciala» *Românişmului*. Dar nu crezură, ca şi aceia. Însă, ca şi aceora, le întră un cui în inimă : «Dacă nu va fi adevărată ştirea din *Vatra veche*? Ce-am făcut?» Şi îl urmară, duşi pe gânduri, după o agitaţie de patru ceasuri, pe chestor. În stradă, şeful postă doi poliţişti şi un jandarm la intrarea clubului, iar pe ceilalţi îi împărţi în patrulă mici şi le dădu ordine, plecînd singur cu prizonierii lui. Nu se temea că-i vor fugi de subt escortă. Îşi cunoştea oamenii...

.

Membrii comitetului local al partidului, ca şi, dealtfel, toţi cei care fuseseră sechestraţi de masse în cele trei camere ale clubului, în săliţă şi în curte, pierduseră legătura cu oraşul, unde evenimentele nu stătuseră înţepenite, aşteptîndu-i să-şi termine discursurile.

Aproximativ la două ceasuri şi jumătate după apariţia ediţiei speciale din *Vatra veche*, la ordinul prefecturii

de județ, traseră ediții speciale cele patru cotidiene minoritare din oraș, precum și organul guvernamental din localitate, *Românismul*. Poliția din Zăvorîți, îndată după apariția specialei din *Vatra veche*, a comunicat prefectului, la telefon, cuprinsul ei și a cerut directive, ca să știe ce trebuia să facă.

Chestorul căpătase ordin să aștepte, să nu se miște de lângă aparat. Stătuse așa vreme de două ceasuri. Când vorbise cu prefectul, deslușise mirarea, ba chiar spaima acestuia. Și mai deslușise și o năvală de glasuri străine — pesemne mai erau și alții în cabinetul prefectului în momentul comunicării. Chestorul din Zăvorîți, deși om întrepid și cu experiență, dîndu-și sama că prefectul șovăie, simțise că-i scade energia combativă. Și nu s-a mai gîndit să ia măsuri și fără ordin, deși în primul moment intenția lui fusese să confişte toate numerele din «speciala» gazetei opoziționiste. Dar, așteptînd, și-a revenit. Își zicea : «Și dacă-i adevărată vestea, cu cite proptele am în Ministerul de Interne, e imposibil să rămîn pe drumuri, eu, slujbaș de carieră în poliția țării. Dacă nu în Zăvorîți, într-alt loc. Sînt chesturi de poliție mai bănoase decît asta din Zăvorîți.

Totuși, prudent, nu a luat măsuri de capul lui. Și-a așteptat, deși pe spini, fiindcă «speciala» începuse să-și facă efectul. Lumea se aduna în piață, pe străzi. I se raporta, tot la un sfert de ceas, după ordinul dat de el. Știa că întreg comitetul s-a dus la club și că acolo se strînsese lume peste lume.

Redacțiile presei minoritare, între timp, cereau informații la poliție : «E adevărată știrea ? Pot scoate și ele ediții speciale ?». — Răspundea : «Nu, nu e nimic adevărat. Așteptați, veți căpăta în scurtă vreme lămuriri».

Cînd l-au anunțat că-l caută la telefon prefectura județului, chestorul a sărit ca ars de la birou. Vocea prefectului era clară, caldă, hotărîtă :

— N-a căzut nici un guvern. Nici vorbă de așa ceva. Zămisliri bolnave și criminale ale opoziției, care nu mai știe la ce mijloace să recurgă pentru a clătina încrederea cetățenilor în guvern.

— Dezmințirea e categorică ? îndrăzni chestorul.

— Absolut! i se răspunse. Am vorbit cu însuși ministrul de Interne. L-am găsit tîrziu. Fusesse invitat la o masă. Nici doamna nu știa unde e. Totuși, l-am aflat. A ris să se prăpădească excelența sa cînd i-am spus. Pe urmă s-a recules. La insistențele mele a înțales primejdia alarmării criminale a cetățenilor. Domnule prefect — mi-a zis — trăbă să isprăvim odată cu mizerabilii aceștia. Comunică oficial că știrea căderii guvernului e pe de-a-ntregul falsă, că sintem mai tari ca oricînd. *Românismul* să scoată imediat ediție specială cu cea mai categorică dezmințire. Să scoată speciale și gazetele minoritare. Poliția din Zăvorîți să confişte imediat toate exemplarele ce se vor mai afla pe piață din *Vatra veche*...

Cînd a auzit așa, chestorului i-a crescut inima.

— Domnule prefect, să am iertare! Măsurile nu sînt suficiente. Aici opoziția asmute lumea în piață, pe ulițe, la club, împotriva autorității constituite. Ce-i de făcut?

Prefectul tuși, se gîndi, și ordonă :

— Cum?! Adunări?! Să-i împrăstii imediat pe derbedei și să-i tragi la răspundere, luînd procese-verbale, pe corifei, pe instigatori.

— S-a făcut, dom' prefect. Să trăiți!

Chestorul luă imediat măsuri să i se prezinte redactorii *Românismului* și cîte unul de la cele patru gazete minoritare din localitate. Pînă sosiră cei invitați, el redactă un text de comunicat, care-i păru *singeros* prin ironie și distrugător prin preciziune.

Dar directorul *Românismului* aduse redactat gata și-i prezentă un alt text de comunicat. Chestorul trebui să-și recunoască înfrîngerea : comunicatul redactat de Virgil Petrescu era superb, din toate punctele de vedere.

Chestorul îl bătui pe umeri pe directorul oficiosului guvernamental și-i zise vesel :

— Măi, al dracului! Dealtfel, fiecare cu meseria lui.

Cei patru redactori minoritari traduseră repede textul, și într-o clipă cabinetul chestorului se goli. Toți alergară la datorie.

Chestorul ceru la telefon jandarmeria, după ce-și mobiliză prin curieri bicicliști toate forțele polițienești. Comunică ordinul prefectului că derbedei care se dedau la rebeliune împotriva autorității constituite trebuiesc mă-

turați de pe străzi, din piață și berării, și că jandarmeria locală e obligată a-i da un concurs nelimitat.

După o jumătate de ceas, vânzători de ziare porniră furtună pe străzi, năvăliră în localuri, fluturînd edițiile speciale, și urlînd, în limba statului și a minorităților. Vânzătorii specialei din *Românismul* nici nu mai așteptau să mai încaseze leul de la fiecare cumpărător, ci treceau, ca flacăra prin iarba uscată, pe străzi, zbierînd titlurile de-o șchioapă ale ediției :

GUVERNUL E DIN BETON ARMAT ! MAI TARE CA ORICÎND, VEGHEAZĂ LA DESTINELE ȚĂRII ! — MINCIUNA FLĂMÎNZILOR ! — PASĂREA MĂLAI VISEAZĂ ȘI PORCUL GHINDĂ ! — RUȘINOASA MINCIUNĂ A VETREI VECHI. — ILARIE ZOPÎRȚAN ȘI-A PIERDUT MÎNȚILE ! — DEZMÎNȚIREA CATEGORICĂ A GUVERNULUI ! — PRIN FIR DIRECT DE LA MINISTERUL DE INTERNE. — URZITORII INFAMIEI VOR FI TRAȘI LA RĂSPUNDERE ! — CETĂȚENII SĂ SE ÎMPRĂȘTIE LINIȘTIȚI PE LA CASELE LOR ! — POLIȚIA PE URMELE INSTIGATORILOR LA REBELIUNE !

Toader fu printre cei dintii care puseră mîna pe ediția specială a *Românismului*. Vărsă jumătate din ultimul pahar cu bere pe care-l aducea redactorul Marin, și intră în redacție cu părul vilvoi, cu fața albă, întinzînd speciala.

— Ce-i asta ? întrebă, c-un junghi în inimă, redactorul.

— Speciala ! Au scos și ei. Cică n-a căzut nici un guvern.

Marin luă ediția, și privirea lui trecu, fulgerător, peste titluri.

— Ce zici, domnule Marine ? Să fie adevărat ? Strigă în gura mare că noi am mințit și că vom fi trași la răspundere. Au scos speciale și gazetele ungurești.

Redactorul rămase mut. Tutunul strîns în foia neîlipită încă, începu să se desfacă și să-i alunece printre degete.

Telefonul începu să sune din nou, tot așa de agitat ca și după apariția specialei din *Vatra veche*.

— Nu-i adevărat ! Se dezmente categoric !

— ...

— Ei, pentru că au scos și ei ediție specială? Se apără oamenii cum pot.

— ...

— Dezmințe însuși Ministerul de Interne? Ei, și? Parcă n-am mai văzut noi d-astea! Niște bandiți!

Și telefonul zbirniia fără răgaz, zeci de glasuri voind să știe de la redacție că «speciala guvernului» bate cîmpii.

Redactorul Marin se înfierbîntă. Cu cît dezmințea mai mult și mai hotărît, cu atît credea și el mai tare în dezmințirea pe care o dădea.

La telefon se auzeau oftări de ușurare după ce redacția readucea la «adevărata ei valoare» «speciala guvernului». Toader, care nu se mai grăbea după bere, ascultînd și el răspunsurile redactorului Marin, simțea cum încet-încet îi venea inima la loc... Mare nenorocire dacă ar fi fost adevărat ce se striga acum pe uliță și în piață! Dar, iată, redactorul Marin se ține bine. Știe el ce știe. La telefon, el era neobosit.

— Știm, știm! Gazetele minoritare au și ele ediții! Ce vrei? Dacă au primit ordin... Cum? Ordin? Ordin de la cine? De la poliție, de la prefect, care se vede că n-au fost încă avizați despre schimbarea de regim.

— Las' să strige! Las' să se facă de rîs! Ce ne doare pe noi capul?

— Cum?! Să le confiscăm?! Dar înțalege odată, domnule, că autoritățile din provincie încă nu-s schimbate! Numai guvernul s-a schimbat în clipa de față. Răbdare!

— Da, sigur! Directorul Zopîrțan a primit știrea din izvor autorizat. De la domnul Ilie Berbecaru.... Ce spuneți? Cineva străin să ne facă o farsă? Ce tot vorbești dumneata? Ce, sîntem copii aici în redacție? Nu cunoaștem noi glasul directorului la telefon? Nu l-am auzit de zeci de mii de ori?

Ciudat! Pe măsură ce redactorul Marin își întărea convingerea că «speciala guvernului» e o farsă, cum afirma în fiecare clipă, cetățenii care-l chemau la telefon păreau mai greu de convinși. Ba unii chiar începură să amenințe și să injure redacția pentru că nu-și controlează mai sever știrile, mai ales cînd e vorba de o veste capitală cum e căderea guvernului. Cei care cereau acum

informații la telefon erau mai agresivi, așa că redactorul Marin, ofensat și plictisit, își luă pălăria și porni la berărie.

— Stringe și încuie, Toadere! porunci el servitorului. Apoi te poți duce la culcare.

— Da'... așa-i că nu-i adevărat? întrebă Toader, luându-și inima în dinți.

— Poftim! Acum și ăsta! mîrii redactorul, izbind ușa în urma sa.

În berărie nimerise tocmai în clipa în care mai mulți cetățeni înjurau masa secretarului de redacție Ion Marele și a reporterului Vasile Perja. Erau fețe puțin cunoscute. Vociferau și ridicau pumnii.

— Numai de infamii vă țineți, ticăloșilor! Nu mai visați decît căderea guvernului! Dar o să vă ținem în opoziție pînă vi se vor lungi urechile, pînă vă va ieși părul prin căciulă și veți ajunge să vă mîncăți de subt unghii.

— Incendiatorilor! Bolșevicilor! Ați dat mîna cu dușmanii patriei! Ați răsturna țara, numai să ajungeți odată la putere! Pîrliliților! Țara pe mîna voastră? Ha! Ha! Ha!

— Vă bateți joc de poporul neștiutor, îl asmuțiți împotriva guvernului! Mințiți și calomniați, și la gazetă și în uliță, trăgînd în noroi pe cei mai cinstiți fii ai neamului! Pe bărbații pe care se razimă România mare! Nu vă e rușine?

— Și ridicați în slavă, dragă Doamne, pe cine? Pe-un ăla! Pe Ilie Berbecaru! Cine-i Ilie Berbecaru, mă? Iată, un om viclean care v-a prostit de cap! Căci timpit să fie cineva care nu vede, dintr-o ochire, ce prostie gogonată e programul vostru politic! Auzi dumneata! Clopotul de la ușa Raiului — în biserica din Zăvorîți! Și să nu vă bată Dumnezeu pentru atîta idiotie?

— Stați acum cu nasul în pămînt și nu scoateți o vorbă! Nu vă dă mîna! Poftim și mai scoateți și dimineată o ediție specială!

— O să scoatem! Nu una, zece o să scoatem! Să vă arătăm cine a mințit! Cine-și bate joc de cetitori!

Toate capetele agresorilor se întoarseră căutînd pe cel ce rostise aceste vorbe.

Cuvîntase redactorul Marin, care, sosind în berărie, nu putea pătrunde la masa celor doi colegi din pricina gloatei adunate în jurul lor. Ieșirea lui hotărîtă, curajoasă, categorică, dezarmă o clipă pe agresorii guvernamentali, aproape cu toți slujbași numiți de guvernul lui Petrache Pogonescu. Folosindu-se de prilej, secretarul de redacție și reporterul se ridicară, se strecurară prin gloată și ajunseră lîngă Marin.

— Așa, mai trezește-i și tu, că s-au îmbătat detot de speciala *Românismului*, zise Ion Marele. Noi am răgușit de cînd le spunem tuturor că speciala guvernului e o mistificare a poliției locale...

Apoi, deodată, simțind cum îi revine întreaga energie, începu să țipe cu glasul lui strident :

— O să ne măsurăm pe teren, domnilor ! Ce «beton armat» ? Guvernul vostru s-a prăbușit de putred ce-i ! Vivat domnul președinte de consiliu Ilie Berbecaru !

Ceilalți doi redactori strigară împreună cu el. Toți trei se clătinau puțin pe picioare.

Se auzi, din gloată, o înjurătură ungureasă, și se văzură cîteva pămîni de pumni ridicate de-asupra capetelor.

Dar în clipa aceea întră ca o furtună, în cafenea, chestorul însoțit de patru polițiști și doi jandarmi.

— În numele legii, vă somez, domnilor, să vă împărășiați la domiciliu ! E oprită cu desăvîrșire orice rebeliune contra autorității constituite ! Vă somez, domnilor, să circulați ! Declar în numele domnului ministru de Interne : Guvernul n-a căzut ! Guvernul e tare ! Și nici nu va cădea ! — Și întorcîndu-se către redactorii *Vetrei vechi* : Domnilor, dumneavoastră sînteți arestați ! Domnilor, circulați !

«Circulară» mai întii cei trei redactori. Aderenții lor politici, după ieșirea ediției speciale a *Românismului* și a gazetelor minoritare, cu toate dezmințirile date categoric de secretar și de reporter, se strecuraseră demult, unul cîte unul, neliniștiți, ba chiar triști, pe ușa berăriei. Speciala guvernului nu trăgea mult în cumpănă. Dar pentru ei făceau autoritate edițiile speciale minoritare ;

redacțiile acestora nu se grăbiseră să aducă știrea căderii guvernului.

Ieșind, în huiduielile mulțimii, din local, cei trei redactori văzură polițiști și jandarmi alergând după pilcuri de oameni. În piață aproape că nu mai era lume.

În răcoarea de-afară, și văzîndu-se duși din spate de un jandarm, redactorii începură să se trezească și să se consulte. Așadar, dezmințire categorică! Guvernul — deplin stăpîn pe situație! Specialele — și cele minoritare — pentru ei nu însemnau mare lucru. Dar razia aceasta! Arestarea! Poliția încadrată de jandarmerie! S-a isprăvit! Știu ei că fără ordin categoric de la minister, nici prefectul județului, nici «polițaiul» n-ar fi îndrăznit să curețe ulițele de cetățeni. Sînt prea fricoși și prea circumspecți, în aceeași vreme, amîndoi. Este ordin! Și dacă este, trebuie să existe și cel ce l-a dat: guvernul! Cogito, ergo sum!

După ce ieșiră de la poliție, unde li se dresară procese-verbale de incitare la rebeliune, cei trei purtători ai condeiului se simțiră betegi în toată legea. Pcate și de bere, dar mai ales de dezmințirea știrii. Ei nu se mai îndoiu că guvernul vechi e stăpîn pe situație.

Și toate recriminările, tot amarul și obida căzură acum în capul directorului Ilarie Zopîrțan! *

— Iresponsabil! Domnule, de cînd spun eu că omul ăsta e iresponsabil! Cade din șanț în groapă și din lac în puț. În cîte belele nu ne-a băgat și pînă acum! În cîte situații disperate! Ce zic, disperate? Ridicole, domnilor! Că ne-a făcut de rîs și pe noi și gazeta în toată țara! De cînd e în fruntea gazetei, cine mai dă pe *Vatra veche* o ceapă degerată? Că din gazetă de principii și serioasă cum a fost, a ajuns o gazetă-revolver, pe-onoarea mea!...

— Nu-i normal! Din multe atitudini și fapte de-ale lui, eu mi-am dat sama demult că nu-i normal. Bănuiala mi-am spus-o și unui membru din comitetul local. Mă rog, cum ar putea fi în toate mințile un om

* E de notat aici că ediția specială a *Vetrei* pentru Zăvorîți dăduse știrea căderii categorică, pe cînd în ediția de provincie se vorbea numai de «guvernul demisionar».

care, a doua zi după ce s-a instalat guvernul, îți dă ordin să scrii despre criza de guvern? Iar de-atunci nu e număr în care să nu trebuiască să plasezi o prostie din care să se vadă situația șubredă a guvernului.

— Ne rid și confrății, ne rîde și lumea, că nu știm să scriem la gazetă decît despre căderea guvernelor. Și-i adevărat! Eu i-am spus de multe ori: «Domnule director, domnule Zopîrțan, dar e o rușine pentru redacția noastră să stăm zilnic cu furca de fier înroșită în foc, cînd sub scaunul primului-ministru, cînd subt al celui de Interne, cînd subt al altui deținător de portofoliu, ca să-l întăpăm. Lumea ne rîde, ne detestă și nu ne mai crede!» Și știți ce răspundea? Cum să nu știți, că doar l-ați auzit de-atîtea ori! «Noi sîntem oficiosul unui partid de opoziție, domnilor! Să nu uitați! Să nu uităm! Și datoria opoziției este să nu lase nici un ceas de odihnă guvernului. Să fie — cum ai spus — tot cu furcoiul înroșit subt fotoliile ministeriale. Dumnezeuastră n-ați prea știut, pînă acum, cum se face o gazetă de opoziție. O să vă-nvăț eu, că de-aceea am primit mandat de la partid și de la șef să iau conducerea *Vetrei vechi*.

— E inventiv, de-o inventivitate fără păreche.

— Fantast, domnule, nu inventiv! Și-ncă fantast primejdios! Își închipuie gogomăni, imposibilități, complicații care nu există decît în capul lui. Și culmea e că le crede el mai întîi! Da! Le crede! Pe onoarea mea. Nu e un simplu mincinos.

— Și-apoi e pornit, e turbat! Fanatic! Cred că-i prototipul sectarului politic, de partid. Așa că, din dușmănie, din ură pentru potrivnic, jură pe minciuna iscodită de creierul lui.

— Nu-i ușor să lucrezi subt ordinele lui. N-are nici un program. E un zăpăcit. Acum îți spune că scrii așa, iar peste o jumătate de ceas dă îndrumări potrivnice. N-are convingeri, domnule! S-a impus în partid prin sectarismul lui. Întră proteste în adversar. Și lumea spune că e curajos. Că acest curaj pornește din adînci convingeri politice. Convingeri, la Zopîrțan? Să mă slăbească!

— Nu, iubite! Nu s-a impus prin trăzneala lui. Dacă n-ar fi ceva nemotenie depărtată cu șeful, ar mucegai în vrun birou advocațial sau... Ce dracu' a-nvățat? Literale, medicina? Că nici nu știu!

— Ehe! Protecționism pe toate cărările, și la noi! Nu vorbeam în berărie despre surprizele ce se pregătesc, senzaționale, pentru venirea la guvern?

Și reporterul Vasile Perja trebui să-i spună și redactorului politic Marin tot ce putuse afla referitor la surprizele senzaționale ce se pregăteau. Acesta ciuli urechea, auzind că izvorul informațiilor e anturajul lui Traian Marcu, primul consilier intim al lui Ilie Berbecaru.

Nu mai era pui de om pe uliță, afară de ei trei. Era tîrziu. Sub streășini se trezeau rîndunicile și ciripeau. La răsărit, zorile se iveau sfioase. Orașul dormea încă, îmbrăcat în răcoarea dimineții. Pe ulițele pe care umblau cei trei, către periferii, adia mireasma cîmpului apropiat, a ierbii cosite în ajun, abia celită la soare.

La o răspîntie, cei trei condeieri, osteniți și pesimiști, se opriră. De aici li se despărțeau cărările. Trebuiau să se odihnească. Îi aștepta o zi grea.

— În sfîrșit, zise secretarul de redacție, strîngînd mîna celor doi, noi nu avem nici o răspundere pentru ediție. Am lucrat din ordinul directorului. Răspunderea e a lui, atît față de partid, cît și față de cetitori și opinia publică. Așa de laș încît să nege ordinul pe care ni l-a dat nu va fi.

— Ce spui? Vei vedea! Zopîrțan o să se laude cu spaima băgată-n dușmanii politici. Ediția o va socoti ca pe un merit al lui. Nu-n zadar e iresponsabil.

Cei trei se despărțiră și se pierdură pe trei uliți întortochiate.

III

Doctorul Ion Nașcu, simțindu-se scuturat de mîneacă, se trezi și deschise cu greu pleoapele. În fața lui, în picioare, stătea șeful de tren.

— Sculați-vă. Sintem în Zăvorîți.

Speriat, Ion Nașcu privi pe geam. Se luminase de ziua. Văzu clădiri cunoscute.

— Da, mulțămesc, zise doctorul.

Își simțea mădularele toropite, de parcă le-ar fi pătruns o apă leșioasă, clocită. Îl durea capul și-i era greu, ca umplut cu plumb. Se sculă și își luă cu mișcări încete, amorțite, pardesiul și bagajul. Alături, cu gurile căscate, avocatul Munteanu și notarul public Radu Navrea sforăiau zdravăn. Aveau fețele pământii, alungite și agonice și păreau atât de străini de lumea asta, de parcă ar fi căzut, pe canapeaua compartimentului, de pe alte tărîmuri, ruși de osteneală și horcăind înainte de a se scufunda în moarte.

Șeful de tren se apropie și de ei.

— Nu-i trezi. Dumnealor călătoresc mai departe, zise Ion Nașcu, împingîndu-l ușor pe slujbaș către ușă.

Era bucuros că cei doi dormeau greu. În somn, îi dăduseră de furcă! Visase că amîndoi se repezeau, cu pumnii înceștați, la Ilarie Zopîrțan. Avocatul Munteanu striga: «Idiotule! Cum cutezi să spui că tu ești regele? Trăbă legat, pe onoarea mea. E nebun!» Notarul public, Navrea, ridica mereu damigeana grea, ce nu se mai golea, și-l amenința pe Zopîrțan, urlînd: «De ce vrei tu, mă, să se prăpădească lumea? De ce, mă?»

Și el, Ion Nașcu, trebuia să-l apere cu pieptul său pe Ilarie Zopîrțan. Îi curgeau sudorile șiroaie, dar nu se lăsa. Avea sentimentul că bine face apărîndu-și concetățeanul, dar simțea cum îl părăsesc puterile. O osteneală soră cu moartea îi intrase în mădulare și nu putu para o lovitură a lui Navrea, care-l trînti pe Zopîrțan la podea. În cădere, Zopîrțan și-a spart capul. De jos, dintr-un lac de sînge, gemea: «Nu mă apăra nimeni, nici doctorul Nașcu. Am căzut între tîlhari. Toți sînt guvernamentali, și vulpoiul ăsta de doctoraș, Nașcu!»

Pe doctor îl înghețase-n visu-i de spaimă înțepeneala morții: «Cum nu-l apăra? Nu vede că de nu eram eu...? Asta e recunoștința lui?...»

Ieși din compartiment cu un sentiment de mare ușurare. O! Ce mai drum! Ce mai somn! Era mai obosit decît în clipa urcării în tren, deși toată ziua nu avusese o clipă de hodină în capitală. Aerul prospăt îl învioră

puțin, și călca sprinten pe peron, când deodată își dădu sama că și Zopîrțan trebuie să fi coborît acum din tren. Și, îngrozit că o să-l tragă la răspundere aici, pe peron, că a călătorit nas în nas cu dușmani declarați ai partidului și că n-a apărat ediția specială, iuți pasul, fugind aproape, și sări în cel dintîi vehicol ce-i ieși în cale. Era un Ford hodorogit care-l scutura cu strășnicie. Privi de cîteva ori pe geamul din spate, dar nu-l zări nicăieri pe Zopîrțan.

Deși era dis-de-dimineată, doamna Aurora, soția doctorului, se sculase. Îi zări pe una din ferestre, cînd se coborî din mașină, fața nedormită, și o piatră grea i se puse pe inimă. Va să zică e adevărat! Am căzut! N-a mințit ticălosul! Și tocmai acum cînd aranjasem toate ploile!...»

— A căzut au ba? fură cuvintele cu care îl întîmpină doamna Aurora, în loc de bun-venit. Era numai ochi, urechi și așteptare.

— Eu cred că nu a căzut, șuiere doctorul, dar soția înțelese din expresia feței, din glasul-i sugrumat, că doctorul nu e convins.

— Crezi?! Dar de știut nu știi nimic? Vii din București și nu știi nimic?!

— Dragă, eu am plecat asară, la ceasurile opt. Nici zvon despre căderea guvernului! Că de era cel mai mic zvon, crezi că acolo nu apăreau speciale? Da' vînzătorii de gazete ce-așteaptă? S-alerge prin mulțime și să strige cu gura pînă la urechi... Da' n-am văzut, n-am auzit nici unul. Gazetele de sară — le am pe toate în geantă — nu fac nici o aluzie. Dimpotrivă, gazetele opoziționiste din capitală, chiar organul nostru oficial, scriu așa ca și cînd ar avea încă de furcă pînă să-l răstoarne.

— La opt... zise femeia pe gînduri. Tu ai plecat la opt, n-ai mai putut auzi nimic. Nu v-a ajuns vrun tren din urmă, cu vești mai proaspete?

— Cum să ne-ajungă? Doar am venit cu accelera-tul!

— Ei, atunci n-ai de unde ști. Aici însă au telefonat pe la cinci. La șase a ieșit speciala din *Vatra veche*. Nu știi, n-ai văzut-o?

Doctorul se simți rău. Iar *Vatra veche*. Iar Zopîrțan!

— Am văzut-o, că-ntr-o gară a cumpărat-o cineva. Venise cu rapidul cu care ne-am încrucișat. Vestea însă e absurdă.

El înconjură să spună că «speciala» o adusesse în compartiment chiar directorul Zopîrțan.

— Crezi că e absurdă?

— Dragă, eu azi am avut un mare noroc. Adică ieri, nu azi. Am vorbit cu însuși primul-ministru. Ei bine, nici un sămn, nici o aluzie la o posibilă cădere a guvernului. A vorbit cu mine cu siguranța aceluia care stă bine fixat în șa. Nu ca unul care-i gata să descalece.

— Ai vorbit cu domnul Petrache Pogonescu?

— Cum vorbesc cu tine.

— Și...?

— Mi-a promis categoric. Adică, ce spun eu mi-a promis? M-a asigurat, sînt ca și numit. Dar cu o condiție...

Doamna păli.

— Cu condiția să mă înscriu în partidul lor.

— Un partid sau altul, tot un drac! De cînd îți spun eu asta. Dacă pentru a trăi și a te putea folosi de diploma ce o ai trăbă, după dorința dumneelor, să te înscrii numaidecît în partide, hai să ne-nscriem... Dar acum, ce folos de asigurarea lui, dacă a căzut.

— Nu cred să fi căzut! Cred mai degrabă că-i iar o lovitură prostească a lui Zopîrțan.

Femeia oftă.

— Așa ești tu, Ioane, veșnic scapi trenul! Dacă m-ascultai de mine și mergeai mai demult să vorbești cu primul-ministru, de cînd erai numit! Poate de-un an, poate de doi. Dar așa ești tu! N-ai curaj, n-ai îndrăzneală cînd e vorba de interesele familiei tale. Acum, ce folos că te-a asigurat?

Doctorul Ion Nașcu descoperi cu plăcere că de soția sa nu se apropie nici umbra bănuielii că el ar fi putut refuza, sau că a cerut, cel puțin, vreme de gîndire. Pen-

tru ea era, deci, un lucru firesc să se înscrie în partidul guvernamental. Nici o ezitare, nici o teamă. Constatarea îi făcu bine. «Iată, își zicea, ce se spune că-i o crimă, ceea ce eu însumi simt că e greu de făcut, pentru nevas-tă-mea e o floare la ureche!»

— Dar îți spun că nu cred nimic din ediția lui Zo-pirțan, răspunse doctorul, mai hotărît.

— Nici nu e nimic adevărat, se auzi din ușa deschisă încet a camerei vecine.

Era băiatul lor, Emil, un vlăjgan blond, cu ochii al-baștri, care-și scoase capul, căscînd greu, pe ușa între-deschisă.

Amîndoi părinții îl priviră mirați.

— Mama nu are de unde ști! După speciala din *Vatra veche*, s-a culcat năcăjită. Nu mai știe ce s-a pe-trecut în oraș, după aceea.

Și Emil intră în odaie, închizînd ușa după el.

— O comedie cum n-am mai văzut! zise vesel.

Și începu să le povestească, din fir în păr, întîm-plările senzaționale, sfîrșind cu ediția specială a *Ro-mânismului* și cu împrăștierea de către poliție a de-monstranților.

Doamna Aurora, așezată pe-un scaun, asculta încîn-tată. În răstimpuri își lovea cu palma genunchiul, semn de mare plăcere. Doctorul Nașcu, pe măsură ce-nainta istorisirea, își îndrepta tot mai mult șira spinării. Acum fața-i era radioasă. Din cînd în cînd exclama cu fală:

— Nu ți-am spus? Cum să fie el mai bine informat decît capitala, domnule?

— Nu te-am mai trezit, mamă, cînd am venit acasă. Era tîrziu, și-mi părea că dormi, spuse, la un moment dat, tînărul Nașcu.

— La ce oră ai venit? întrebă doamna Aurora.

— Cred că după trei.

— Poate că ațipisem atunci. Dar ceasurile două le-auzisem bătînd în turn.

— Adică altă comedie! Mare comedie, domnule! Ne-am făcut de ris pentru vecie, se înveseli doctorul Nașcu.

— Ba să-i ajute Dumnezeu lui Zopîrțan, cum mi-a stricat el inima! Ce face el nu-s comédii, ci glume sinistre, zise cu obidă doamna Aurora.

— Om iresponsabil! Mă mir cum de l-a pus partidul într-un loc de răspundere așa de mare.

— Tu te miri de multe, zise în silă doamna Aurora. Tu trăiești cu capul în nori. Nu-ți dai silința să cunoști oamenii, să descoperi adevăratele motive care îi conduc în viață. Parcă Zopîrțan ar fi ajuns director de gazetă pentru calitățile lui... A parvenit fiind rudă de departe cu Ilie Berbecaru. Tot orașul știe, afară de tine. Fiecare om, ori în ce partid ar fi înscris, își vede numai de interesele lui. Asta s-o știi de la mine, care sînt o femeie proastă.

Cuvintele din urmă le rosti cu destulă asprime. Ea își aduse aminte de repetatele insistențe, de rugămintile, de certurile dintre ei, pînă l-a convins pe bărbat să vorbească cu însuși primul-ministru. Doamna Aurora, ca toate femeile dealtfel, nu se încurca în teorii și programe politice, și nu-și pierdea vremea cu analiza lor. Avea un sigur simț practic. Ea fusese, dealtfel, înțila care-i declarase lui Ion Nașcu că nu-i nici o deosebire între programul la care se-nchinau ce-i din Zăvorți, și acela al guvernului de acum... «Toată deosebirea e în persoane; la unii e șef Ilie Berbecaru, la alții conu' Petrache Pogonescu.»

Cînd i-a făcut mai înainte această declarație, doctorul Ion Nașcu s-a scandalizat, și a rugat-o pe doamna Nașcu să nu care cumva să facă și în public asemenea prostii, dacă nu vrea să-i iscălească sentința de moarte profesională. Nici cel din urmă țigan nu ar mai cuteza să-i deschidă ușa. El știa, din alte cazuri, ce boicot se pricepeau să aranjeze și să poruncească împotriva trădătorilor cei din conducerea locală a partidului. «Nu rîde, îi spusese el nevestei, cu toată gravitatea. Ne-ar aștepta mizeria cea mai cumplită dacă ai spune asemenea prostii în public».

Însă de cînd primul-ministru îi spusese aceleași cuvinte asupra celor două partide, că programul e același și că numai șefia e alta, doctorul se gîndea cu multă stimă la doamna Aurora. «Femeile nu știu să deducă după canaoanele logicei adevărul, dar îl simt», își zise

el. Considerația ce-o avea față de soția sa crescuse când îl auzise și pe notarul Radu Navrea susținând identitatea programelor celor două partide politice.

După ce băiatul se retrase, cei doi soți trimiseră servitoarea să le aducă edițiile speciale precum și ziarele minoritare de dimineată. Deși erau convinși acum că Zopîrțan mințise, nu erau cu desăvîrșire liniștiți.

Citiră cu înfrigurare paginile în care se dezmințea categoric știrea căderii guvernului. În edițiile de dimineată se preciza chiar, printr-un comunicat al Ministerului de Interne, că guvernul a hotărît să urmărească pe toți alarmiștii potrivit legilor în ființă. Și că nu vor scăpa de pedeapsă.

Ziarul guvernamental local, *Românismul*, deși apărea obișnuit după-amiaza la orele șase, acum apăruse dimineată, cuprinzînd, pe lingă textul ediției de noapte, numeroase telegrame din capitală, multe declarații ale fruntașilor politici din localitate și un fulminant articol, cules cu litere negre, aldine, pe trei coloane, intitulat *Sectarii*, în care se arăta ce a plănuit noaptea trecută opoziția : să scoată din slujbe, cu puterea, pe toți cei numiți de actualul regim și pe cei care simpatizau cu el, numiți de mai demult, din guvernările trecute ale aceluiași partid. «Cetățenii și întreaga opinie publică — spunea într-un alineat articolul — își pot da sama ce ar însemna pentru țară o guvernare a partidului lui Ilie Berbecaru. Jale și prăpăd ! Sute și mii de familii puse în drum acum, în cap de iarnă.* Dacă ei ne numesc pe noi sectari, iată, cu prilejul știrii născocite de capul gol al lui Ilarie Zopîrțan, țara întreagă poate vedea cine sînt adevărații sectari. Oameni disperăți de lunga opoziție, derbedei care nu mai lucrează nimic, ci fac în fiecare zi revoluție la club. Iresponsabili și nepricepuți, sînt gata să alunge din slujbe și oficii pe funcționarii harnici, pe umerii cărora se razimă întreg aparatul de Stat. Dar, vorba ceea : Paște, murgule, iarbă verde ! La guvern nu vor veni ei, chiar cînd actualul se va re-

* Era luna lui august, dar autorul se lăsase răpit de indignarea lui. Nici domnul Nașcu, nici doamna Aurora, nu observară exagerarea.

trage de bună voie, căci sînt alte partide de ordine destinate succesiunii. Cît privește data acestui moment, noi nu putem spune decît un singur cuvînt : actualul guvern are încă ani de muncă înaintea sa. Probleme mari și grele așteaptă să fie rezolvate de cuminența și patriotismul cabinetului domnului Petrache Pogonescu.» Și articolul sfîrșea : «Cea mai mare pacoste ce a căzut asupra României e sectarismul politic al domnului Ilie Berbecaru și al partidului pe care-l conduce. Adversarii noștri nu mai pot pricepe interesele generale, superioare și permanente ale țării. Orice lucru ei îl văd numai prin prizma interesului de partid, al interesului particular. De aceea sînt mici, josnici, lipsiți de patriotism, strîmți la inimă și la minte. Cu un cuvînt : sînt din Zăvorîți. Sînt sectari. Ei trebuiesc trecuți între sectele religioase primejdioase și oprite de a funcționa în România.»

Doamna Aurora era încîntată.

— E-adevărat ! Sînt sectari ! Dacă nu ești de-ai lor, nu poți fi decît trădător de patrie. Nu văd cîte drumuri și cîte cărări de muncă și de luptă sînt sau pot fi deschise în România. Pe oricare-ai merge, dacă ești om cinstit, poți lucra pentru binele țării. Ei însă nu văd decît poteca întortochiată a lui Ilie Berbecaru și pretind că fiecare român e obligat, prin faptul că-i născut român, să se ia după mintea lui Berbecaru. Da, sînt sectari. Și, ca orice sectari, sînt mîrginiți, pizmași, răi și răzbunători.

Urmă un răstimp de tăcere, după care doctorul Nașcu rosti cu silă :

— Tocmai de-această mîrginire, de-această răutate și de-acest spirit de răzbunare mă tem. Ilarie Zopîrțan m-a văzut, în compartiment, cu preținul Munteanu, un mare elector al partidului de la guvern, și-a aflat că vin de la București. Mi-e frică să nu-nceapă atacurile chiar de azi.

Soția păru a nu-l înțelege dintr-odată.

— Să te-atace ?! N-are decît s-o facă ! Ce-ți mai pasă ție ? Ce ne mai pasă nouă ? — Apoi, după un răstimp, trăgîndu-și pe samă, adăogă : Hm ! Da ! Poate ai dreptate ! Ar fi bine ca furia lor să se dezlănțuie numai după ce vom fi plecat de-aici. Era mai bine dacă veneai

cu numirea în mină. Ne-am fi mutat numaidecît. Da ! Nu va fi plăcut să stăm aici sub batjocorile și atacurile lor.

— Și mai este ceva ! De unde știu eu că primul-ministru nu-și va lua vorba-napoi ? Dacă se răzgîndește și numește pe-un aderent politic mai vechi ? Ar însemna să rămîn nu numai cu batjocora, ci și exclus din partid, și exilat din societate. Ar putea pe urmă să tot vină la putere Ilie Berbecaru. Slujba n-aș mai vedea-o !

Femeia rămase un timp pe gânduri.

— Ar trebui să scornim un motiv pentru drumul tău la București, dacă ai avut nenorocul să te întâlnești în tren cu ciuful acela de Zopîrțan. De-o pildă, am putea spune că te-ai interesat de înscrierea fetei într-un internat de călugărițe. Ni s-a vorbit de unul foarte ieftin și te-ai dus să te convingi la fața locului. Toată lumea știe că fata a luat în primăvară bacalaureatul și că trăbă să urmeze la universitate.

Bărbatul o privi recunoscător.

— Bună idee ! zise el.

— Și dacă totuși te vor ataca — de la Zopîrțan te poți aștepta la orice —, vom suferi. Poate ne va folosi. Primul-ministru va vedea că suferi din vina sectarilor din Zăvorîți.

Doctorului nu-i plăcu revenirea aceasta la cuvîntul «sectari».

— Draga mea, dacă-i vorba de sectarism, să fim siguri că nici partidul de la guvern nu-i străin de-această pacoste. Sectari sînt și ei. Altfel, de ce mi-ar cere mie, care sînt un profesionist, un om de știință, și care am menirea de-a ușura suferința în lume, să mă-nscriu la ei ? De ce mi-a spus primul-ministru, simplu și oarecum brutal, cinic, că ei nu numesc decît oameni din partidul lor ? Nu mă putea lăsa pe mine, care nu am făcut și nu fac politică militantă, și fără înscriere ? Țștia din Zăvorîți ce folos au avut că-s înscris în partidul lor ?

Ascultîndu-l, un cui de îndoială întră în inima doamnei Aurora : «Nu cumva doctorul, în fața primului-ministru, a stat la îndoială dacă să se înscrie în partid sau nu ?»

— Ascultă, Nașcule ! Sper că chestiunea e tranșată, zise ea, în vreme ce privirile-i albastre se-ncețoșară.

— Tranșată ? Cum înțelegi vorba asta ? Nu m-am înapoiat cu numirea.

— Aceea se face dacă întri în partid. Când întri ? Sau te-ai înscris acolo, în București ?

Pe Ion Nașcu îl năpădiră sudori reci. Într-o clipă își dădu sama de marea greșeală făcută : că nu s-a înscris imediat, în fața primului-ministru. Ar fi scăpat de o corvoadă. Ar fi venit cu numirea în buzunar. De ce insistase el să-i dea primul-ministru vreme de gândire ? Și cât ? O lună ! Ce dezastru ! N-are simț practic nici cât un pui de găină. Iată, nevestă-sa a văzut imediat miezul soluției. Și e numai un cap de muiere !

— Nu m-am înscris. Lucrul acesta nu se face așa de ușor cum crezi tu.

— Nu ? Și de ce, mă rog, când numai de formalitatea asta depinde numirea ta ? Poate mai stai în cumpănă ? Te rog să-mi răspunzi.

Pe obrazii și-n ochii doamnei Aurora se iviră umbre prea cunoscute de doctor. Știa că se apropie furtuna.

— Ei, stau în cumpănă... Nu mai stau în nici o cumpănă... Cum poți spune așa ceva ? Dar e vorba nu atât de noi, cât de viitorul copiilor noștri. Dar chiar fiindcă e o formalitate, cum spui tu, formele cer timp. Trăbă să mă duc în capitala județului în care voi activa, trăbă să iau contact cu organizația de-acolo și să-mi cer înscrierea. Pe urmă, ei trăbă să mă primească, să avizeze centrul. — Doctorul era încântat că găsisese asemenea argumente și, înflăcărat, continuă : Nici primul-ministru nu mi-a pretins înscrierea imediată în partid. fără formalitățile obișnuite. La el, pentru numire, trăbă să mă prezint cu cartea de membru de partid. Numai atunci va da ordin la Sănătate să-mi facă numirea. Voiam chiar să-mi continui drumul pînă în capitala județului, să fac formele. Tot planul mi l-a zădărnicit Zopîrțan, năvălind în compartiment cu ediția aceea specială.

Doamna Aurora se liniști. Siguranța îi reveni. Apele tulburi i se retraseră din priviri.

— Nu l-ar mai răbda Dumnezeu, săcătura !

— De, mă gîndeam : Ce să mai cheltuiesc pînă-n capitala județului, dacă guvernul și-a dat demisia ? N-ar mai fi putut rămîne secretă intenția mea.

— Înțăleg, înțăleg ! Dar cu trenul de trei o să pleci, nu-i așa ?

Doctorul abia acum băgă de samă că își întinsese singur lațul în care avea să cadă. Pe de-o parte se bucura că se precipită evenimentele, că nu mai poate fi vorba de-o lună pentru a se hotărî ; pe de-altă parte îi treceau fiori reci prin spate gîndindu-se că gata, e-n fața acțiunii și-a hotărîrii. Intenția lui de-a lucra și aranja totul în taină, nu mai avea nici un rost.

— Este un tren la trei ?

— Dar cum ?! Ai uitat ?! N-am călătorit cu trei săptămîni înainte, împreună, cu personalul de trei ?

— Adevărat, zise doctorul. O să plec. Tu ce zici ?

— Eu zic : Necon condiționat ! Și, cu formele făcute, să te înapoiezi direct în capitală, la domnul prim-ministru.

«Amarnică-i muierea în lumea asta, domnule, se gîndi Ion Nașcu. Nu te lasă să te gîndești. Te ia de pe picioare. Ce-i pasă ei că poți avea o credință, o convingere ? Că trăbă să săvîrșești un lucru care-i sub demnitatea ta ? Nu ! Răpede ! Pune capul în piept, ca bivolul împungaci, nu te mai uita în dreapta, nu te mai uita în stînga, ci pornește năvală înainte. Dacă-i da de-o stană de piatră și-ți vei crăpa capul, nu-i nimic ! E capul tău, nu-i al ei ! Hei ! înțălege și bărbatul să ia hotărîri, să acționeze, dar după o matură chibzuință și fixîndu-și drumul cel mai bun. Femeia, nu ! „Mergi înainte ! Nu-ți pese de nimic !“»

Doctorul își amăra sufletul cu astfel de gînduri, care erau însă mai mult reflexul simțirii lui decît al creierului. Și, ciudat, gîndindu-se și chinuindu-se așa, își dădea totuși sama intuitiv că amărăciunea aceasta nu se ivea din atitudinea hotărîtă a doamnei Aurora, cît mai ales din groaza lui de ceea ce avea să facă, din groaza lui instinctivă de orice acțiune pripită.

— Nu știu dacă se va putea merge așa de repede cum crezi tu. La tot cazul, cred că în mai puțin de-o săptămînă nu voi putea aduce numirea. Și o săptămînă pe drumuri, mai ales la București, costă parale. Eu,

oricît am cruțat, nu m-am înapoiat decît cu trei sute de lei. Nu știi pe ce se duc banii în București. Îți curg printre degete, cît ce-ai schimbat un sutar. Și eu, alți bani puși deoparte, nu mai am.

Femeia îl ascultă cu atenție, dar mai ales, cît vorbi, îi urmări expresia ochilor și fața.

— O să te împrumut eu, din economiile mele. Pentru atîta lucru nu se pierde o situație. De cît ai nevoie?

— Știu eu?

— Să facem o socoteală!

Și doamna Aurora aduse repede din cabinetul de consultații carnetul de rețete și un creion. Socotiră pe rînd, drumul, hotelul, cheltuieli cu taxiuri, țigări, mesele — două pe zi, căci doctorul dimineața nu lua nimic, de ani de zile. Socotiră că ar fi necesar opt zile și ajunseră la suma de șapte mii de lei.

Doamna Aurora lăsă socoata pe masă, se ridică cu gravitate, trecu în dormitor, se înapoie cu banii, pășind cu și mai mare gravitate și importanță, și numără, liniștit și rar, șapte hîrtii albastre.

— Împrumut! zise ea cu oarecare regret în glas.

Numai ea știa cît de greu reușise să-i cruțe.

— Desigur!

— Mi-i da înapoi la a treia leafă din slujba cea nouă.

— Eu cred că mai repede. Doar nu vom pleca de-aici fără să-mi încasez restanțele! Am zeci de mii de luat de la clienți.

— Știu! Dar nu vom aștepta după ei. Mai sînt și alte mijloace de-a-i încasa.

Ion Nașcu se simți strîns în clește. Și iar se năpusti cu gîndul asupra spiritului practic al femeilor, asupra strășniciei cu care urmăresc un plan, o acțiune, o realizare. Își spunea că femeile sînt pricina tuturor dezastrelor pe care le suferă bărbații. Ele îi constring să acționeze fără chibzuința prealabilă necesară. Dar în același timp își aducea aminte că citise undeva despre rolul important pe care l-au avut femeile în istorie, ca inspiratoare și mai ales ca factori motrici în acțiunile mari ale bărbaților. Cu un sentiment de micșorare pentru sine, trebui să recunoască și acum că Aurora îl pu-

se pe drumul cel bun : al înfăptuirii rezezi. În chipul acest va scăpa de multă frământare zadarnică. Vedea împede că, și după dorința lui, sfârșitul tot acesta trebuia să fie : drumul în capitala de județ și apoi la primul-ministru, în audiență, cu cartea de membru în mână. Ceea ce plănuia el să facă peste trei-patru săptămâni, se va petrece acum îndată.

— Mi se pare că e mai bine cum spui tu. Să ne grăbim. Gata. Cu trenul de trei plec.

Dar abia-i ieșiră cuvintele din gură, că și simți cum îi învie rădăcinile părului. Avea senzația că poartă pe cap o coamă de mistreț infuriat. Se gândi la urmările imediate ale acțiunii lui, la alarma lui Ilarie Zopirțan în *Vatra veche*, la excommunicarea din partid, la oprobiul general... Nu mai putea bate însă în retragere.

După ce-și părăsi soția și intră în cabinetul lui, își făcu o cruce largă. «De-acum, ce-o fi să fie !»

De la gară, Ilarie Zopirțan pornise ață la redacție. Nimerise o birjă hodorogită și un cal slab să-i numeri coastele, c-un cap lung cât o solniță. Fierbind de inițiative și de planuri tot drumul, somnul nu se apropiase de el. În tren aprinsese țigările una de la alta și se lăsase în voia fanteziei. Astfel că, ieșind din gară, nu mai alese, ci se urcase în prima birjă ce-i ieșise înainte.

Dar gara era departe, și, de la o vreme, neastîmpărul lui Zopirțan descoperi o pricină de sudalmă în scheletul inhămat.

— Da' ce ? Țsta-i cal cu care se vine la gară ? Țsta-i bun să-l tragi într-un șanț, să vie țigani și să-i ia pielea ! N-o să-ți dau nici un ban ! Mână !

Vizitiul, proprietar al calului, ridică biciul și-l flutură pe deasupra gloabei.

— Merge el, domnișorule, fuge cât poate. Nu-i armăsar, vezi bine !

— Apoi, în vremuri ca astea, armăsar trăbă să fie, domnule ! Să zburăm ! Nu să stăm peloc ! Las' că o să vă-nvățăm noi minte ! Cît ce ne instalăm la primărie, o să revizuiem toți caii, toate trăsurile. Și ce nu e bun, la

gunoi ! Ce, oraș e Zăvorîți sau ce ? O trăsură ca asta, la vechituri și pe foc !

— Domnișorul, zise omul, amărit, nu eu te-am chemat. Dumneata te-ai urcat în trăsura mea. Apoi, ce ? Crezi că cu cât câștigăm noi se poate ține un cal mai bun, o trăsură mai bună ? Nu vezi că de ani de zile ne tot scărițează primăria taxele ? Și ce impozite plătim ! Maică Preceastă ! Nu ne mai ajunge un gologan pentru casă și pentru ovăz. Nu vedeți cum ne mănîncă automobilele și autobuzele ? Nu vedeți cum ne nedreptățește primăria ? Da' dumneavoastră la toate astea tăceți, că nu vă pasă ! Numai calul să fie Ducipal și trăsura nouă, cu arcuri bune.

Vizitiul se înfierbîntă, și în elanul lui plezni de cîteva ori calul cu sfîrcul biciului. Gloaba o luă la goană. Înviorat și de atacul împotriva primăriei și de fuga calului, Zopîrțan peroră :

— Da, știm ! Și primăria e de vină, că vă ia șapte piei. De cîte ori n-am atacat-o singeros pe tema asta, în gazetă ? Dar, așa vă trăbă ! Ați votat cu guvernul și ați pus în fruntea treburilor orașului pe niște-aduși de vînturi, niște venituri, oameni care trăiesc în Zăvorîți doar de cinci-șase ani. Pe noi, pe băștinași, pe oamenii domnului Ilie Berbecaru i-ați uitat, ca și cînd ar trăi sub pămînt. Așa vă trăbă ! Ați ținut cu domnii, cu bancheerii, cu capitaliștii, domnule, care și-au pus automobile pe piață să vă ia mămăliga din gură și au făcut tovărășie cu autobuze. Ascultă-mă pe mine, că ți-oi spune o vorbă : Toată pasărea pe limba ei pierе !

— De, am votat cu stăpînirea, n-am ce zice. Dacă nu votam, era și mai rău. Că ne lua brevetele la toți cîți aveam cai mai slabi sau căruțe mai rele, cum spui că veți face și dumneavoastră. Ce să facem, domnișorul ! Omul sărac e-al doilea drac.

Între timp calul reveni la trap, din trap la pas domol.

Înfierbîntat de discuție, Ilarie Zopîrțan nu băgă de samă.

— Apoi da ! Aici e originea răului. Omul merge la vot după interesul lui, nu după principii, nu după program. Cîtă vreme nu revenim la lupta principială, la o

credință, la un program, să știi dumneata de la mine că nimic bun nu se poate face în țara asta, și nici în Zăvorți. Dumneavoastră, birjarii, sînteți cetățeni onorabili, pe deasupra aveți și un sindicat, sînteți din democrație, cum s-ar zice. Dar sindicatele trăbă să lupte pentru principii, domnul meu, pentru democrație. Triumfă democrația? Triumfă și birjarii! Dar dumneavoastră ați ținut, în alegerile trecute, cu oligarhia, cu plutocrația bancară, și...

Birjarul își întoarse, trist, capul peste umăr. Îi părea bine că clientul său se înverșunase la vorbă și-i dădea pace calului, care mergea și acum numai la pas. Se gîndi să-l ațîțe să mai vorbească, ca să-i lase calu-n pace.

— Domnișorul, noi sîntem sortiți să ținem cu puterea, oricare ar fi ea, ori de sîntem în sindicate, ori de nu sîntem. Pentru ce crezi dumneata că nu s-a făcut electric în Zăvorți pe vremea ungurilor? Pentru că fiecare guvern avea lipsă de voturile noastre. Iar noi trăim de pe urma fiecărei primării, că primăria ne fixează taxele, ea ne pune la dări, ea revizuieste vehiculele — cum spune domnu' polițai de-acum. Pentru lupta de program căutați dumneavoastră alți oameni, oameni neatîrnători de taxa de la gară pînă în oraș și de prețul ovăzului. Noi sîntem oamenii stăpînirii, și așa o să murim, că nimeni nu mîncă program, da' pîne, da' ovăz...

— Sînteți niște inconstienți! Zadarnic scriem noi la gazete de ani de zile și ne străduim să vă luminăm! Și ca voi sînt și alții. Noroc cu pătura mare, de la țară. Ea săraca! Democrația cea sănătoasă! România cea altruistă! Pe ea ne bizuim. Dar știi dumneata cum ne bizuim, domnule? Grozav ne bizuim! Așa că subt presiunea ei o să vă silim și pe dumneavoastră să luptați pentru principii. Și politica asta o s-o punem în aplicare în două-trei zile. Cît ce se deschide lupta electorală pentru noile alegeri.

— Alegeri noi?! se miră birjarul.

— Cum?! Nu știi nimic?!

— Ce să știu?

Ilarie Zopîrțan se ridică pe jumătate de pe perna trăsुरii.

— Cum?! În Zăvorîți nu s-a vîndut speciala din *Vatra veche*?

— Ba da, s-a vîndut!

Zopîrțan rămase cu răsufletul în piept și cu gura căscată.

— Păi, dac-ai văzut și auzit, nu știi că a căzut guvernul? De-aceea vin alegeri noi.

Birjarul bombăni ceva spre cal.

— Ce-ai spus? întrebă directorul, furios, ridicîndu-se în picioare și punîndu-i mîna pe umăr.

Calul ciuli urechile și, crezînd că pasagerul se coboară, se opri la o cotitură a drumului.

— Am spus că n-a căzut nici un guvern.

Directorul îl zgîlți pe umeri.

— Domnule, știi dumneata cu cine vorbești? Te rog să nu-ți bați joc de mine! Știi tu, mă, cine-s eu?

Omul răspunse scîrbit și amărit:

— Mi se pare că știu. Parcă chiar dumneata faci gazeta aia, *Vatra*.

— Ei bine, chiar eu!

— Apoi, a tipărit ea că a căzut guvernul și-a făcut cu știrea ei mare zarvă. Ieșise lumea pe uliță ca la urs. Ei, da' pe urmă s-a adevărit că nu-i nimic adevărat. N-a căzut nici un guvern.

Dacă ar fi avut ceva tare în mină, Zopîrțan l-ar fi izbit în cap pe tîmpitul ăsta care îndrăznea să se îndoiască de adevărul scris în *Vatra veche*.

— Cum n-a căzut, domnule?! Ce s-a adevărit?! Cum s-a adevărit?! N-am telefonat eu însumi știrea senzațională, de la Brașov?! N-am auzit-o cu urechile mele la telefonul ce-mi suna din capitală?! Cum s-a adevărit că n-a căzut?! Vrei să-ți bați joc de mine, mă nenorocitul?!

— Eu? Nici gînd, domnișorule! Da' după gazeta dumatăle a ieșit alta, a guvernului, și cele minoritare, și toate-au spus că e o minciună mare știrea cu căderea guvernului.

Ilarie Zopîrțan uită că e în picioare și că-și încleștase mînile în umerii vizitiului. Cum trăsura sta și cum poziția omului din trăsură îi păru suspectă, un polițist se apropie bănuitor.

— De ce v-ați oprit? De ce vă certați? Circulați, vă rog!

Vizitiul văzu calul moțâind și-l atinse cu biciușca. Zopîrțan era să se prăvale pe spate.

— Poți să-l întrebi și pe domnul, zise birjarul arătînd pe polițist, dacă nu-i adevărat ce spun. Nu-i așa, domnule polițai? strigă el spre sergentul care se deplasa agale către punctul său de observație.

— Despre ce-i vorba?

— Despre guvern. Dumnealui ține morțiș că a căzut.

— N-a căzut nici un guvern! Și-l sfătuiesc pe dumnealui să nu fie alarmist. Că știi ce-au pățit azi-noapte alarmiștii...

— Da... începu birjarul, dînd bici calului care prea se lăsa pe rude, azi-noapte, după dezmințire, poliția și jandarmeria au cam luat la palme și la baionetă lumea care nu voia să se împrăștie.

Ilarie Zopîrțan era tot în picioare și se ținea înclștat cu minile de umerii birjarului. Dar acum nu cu gînduri criminale, ci ca să nu cadă. Îi tremurau genunchii.

— Să fie adevărat? oftă el cu o nespusă mirare, ca și cînd ar fi vorbit cu sine însuși.

— Despre asta nu mai poate fi îndoială, zise birjarul. Azi-dimineață toți slujbașii erau la locul lor. Domnul chestor a plecat abia la șase să se culce. Știu, că l-am văzut. Am fost de rînd de la miezul-noptii. Toată noaptea a vînat cu poliția și cu jandarmii după demonstrații. El striga în gura mare că-s alarmiști, că-s revoltanți, că s-au sculat împotriva autorităților. Pe mulți, mi se pare, i-a vîrit la dubă.

Încet, pipăit, Ilarie Zopîrțan se așeză și se cuibări în fundul trăsुरii. Încearca să se gîndească, să-și adune ideile. Cum e cu putință dezmințirea? El primise știrea telefonică de la locuința șefului, Ilie Berbecaru. I-o transmisese secretarul lui personal, din ordin și cu porunca să scoată speciala... Ce putea fi? Cine dezmințise?... Să i se fi pus șefului condiții pe care nu le putea accepta în temeiul programului și al convingerilor? Greu de crezut! Partidul aștepta doar e atîția ani în opoziție. Nu credea că șeful ar fi bravat așa de stupid... Să fi revenit factorul

constituțional ? Guvernul căzut să fi primit o nouă însărcinare ? Să fi fost la mijloc numai neînțelegeri trecătoare, care-au fost aplanate, și guvernul a rămas mai departe ? Greu de crezut și asta ! Mai ales că nu mai erau decît șase luni pînă la împlinirea celor patru ani, termenul legal al unei legislaturi. Să fie guvernul realmente demisionat, dar să gireze încă afacerile, neputînd depune la rezezeală jurămintul cabinetul Ilie Berbecaru ? Hm ! Ast-ar fi cu putință ! Criza să nu se soluționeze decît peste cîteva zile, poate chiar peste o săptămînă. Hm ! Poate că sînt neînțelegeri în partid ! Numai el, Zopîrțan, cunoaște vreo trei liste de guvern. Oamenii se-mbulzesc, sînt ambițioși, e-adevărat. Deși șanse au mai întîi cei înrudiți cu domnul Ilie Berbecaru. Asta e bine. Uu guvern e o familie. O familie a națiunii, în frunte cu tata, cu șeful partidului. Hm ! Drace ! Tot ce se poate ! Se prelungește criza din vina partidului. Iar cei demisionați își iau nasul la purtare și dezmint ! Ba, dacă șeful va stărui, cum se spune, pentru doi ministeriabili despre care toată lumea știe că nu-s agreați la locul competent, ce mai știi ! Capătă Petrache Pogonescu însărcinare nouă ! Cum ? Ar putea fi șeful chiar atît de intransigent în principii ? Să meargă pînă-n pînzele albe cu susținerea celor doi protejați ? Principiile își au rostul lor la vremea lor, dar nu cu prilejul constituirii unui guvern ! Aici o să avem și noi un cuvînt ! O să ne amestecăm : gazeta, organizația locală. Nu, ar însemna ca șeful să fi fost părăsit deodată de proverbialul său simț politic. Și ar fi dezastruos pentru întreg partidul...

Ilarie Zopîrțan se frămînta cu gîndul, cînd amărîndu-se, cînd simțînd noi izbucniri de optimism. Trăsura înainta încet, în pasul calului. Două dintre roți se învîrteau dîndu-se mereu pe-o dungă și descriind strîmbuți în praful umed al asfaltului. Trecură pe vreo trei ulițe laterale și, în sfîrșit, se opriră în fața redacției.

Directorul păru la început că nu recunoaște clădirea. Se uita mirat la geamurile murdare, la petecele de tencuială care mai rămăseseră pe fațadă și nu se grăbea să coboare.

— Am ajuns, domnișorule, zise birjarul.

Zopîrțan își luă, oftînd, geanta umflată subsuoară, plăți și dispăru pe poartă.

Redacția era încuiată. Pui de om pe coridoare. O tăcere, o apăsare nefirească peste toate lucrurile. Un șoarece tăie coridorul de-a latul și dispăru în crăpătura zidului.

Vatra veche apărea obișnuit la ceasurile șapte sara. Redactorii soseau pe la unsprezece, înainte de prînz. Deci era normal ca la ceasul acesta de dimineață să găsească ușile încuiată și localul pustiu. Și totuși se umplu de venin.

«Nici sluga, nici Toader nu s-arată ! Doamne, ce mai debandadă ! Ce oameni ! Ție-ți crapă măsaua în gură, și dumnealor dorm ! Domnule, se petrec asămenea evenimente, și ei pot dormi ! Am spus eu demult că nici unul n-are nerv de gazetar. Sînt, pur și simplu, niște slujbași ! Niște... salariați ! O să vedem noi cum stau lucrurile după ce ne vom instala la putere !»

Directorul, ostenit de știrea dezmințirii, de nesomn, uită cît fusese de încîntat, numai cu cîteva ceasuri mai înainte, de membrii redacției sale, cînd văzuse ediția specială. Se gîndi să treacă pe la berăria din vecini, unde dimineața se servea cafea și ceai, și să aștepte. Un pahar două de coniac, mai ales, nu i-ar strica. Dar după doi pași se opri. Nu-i lipsea curajul să iasă în lume, dar îi trecu deodată, la gîndul dezmințirii, o apă leșioasă prin mădule și nu mai avu gust de nimic. Apoi își dădu sama că trebuie mai întîi să fie bine informat. Ce știa pîn-acum, aflase de la un birjar și de la un polițist. Trebuia să-i vadă numaidecît pe redactori.

Coborî în curte, ieși în stradă și porni spre locuința lui Toader, care era mai aproape. O să-l trimită pe el după membrii redacției, care stăteau departe, la periferii, în trei hudite deosebite. Lui Toader n-au avut unde să-i dea locuință, nici la redacție, nici la club. Locuia în piață, în fundul unei curți, într-o cameră umedă și întunecoasă, de pe pereții căreia curgea tencuiala.

Sluga nu era acasă. În locul lui îl întîmpină un țăran de vîrsta jumătate, cu bocancii plini de tină uscată, deși nu plouase de-o lună în împrejurimi, cu cioarecii peteciți, tiviți deasupra c-o dungă de cămașă.

— Pe Toader îl caută domnişoru' ?

— Pe el !

— A plecat la lucru. Şi-a luat de dimineaţă săcurea şi ferăstrăul, capra de tăiat, şi s-a dus. I-am spus şi eu : Mă verişorule, ce pleci aşa de dimineaţă ? Vei sta să caşti gura în piaţă, că domnii care au lemne de tăiat nu se scoală aşa devreme.

— Şi nu ştii unde s-a dus, la cine lucră ?

— Parcă el ştia ! S-a dus să caute. Că spunea că nu are nici un ban. Azi-noapte s-a pus şi el pe petrecanie, de mare bucurie.

— Ce bucurie ?

Ilarie Zopîrţan părea că stă pe cărbuni aprinşi.

— Păi, bucuria cu căderea guvernului. Şi noi ne-am fi bucurat dacă era ştirea adevărată. Da' se vede că dracu-şi bate joc de oamenii năcăjiţi.

Directorului îi sări ţandăra.

— Dar ştirea a fost adevărată, măi române ! Cum vii tu să te-amesteci şi să judeci la ce nu te pricepi ? Guvernul, asară, a căzut, cum mă vezi şi cum te văd.

— Hm ! Se vede că n-a căzut de sus. Ori a căzut ca mîţa, în picioare.

Zopîrţan murmură o înjurătură printre dinţi, din care nu se auzi decît «...ta de mocan».

Românul însă înţalese şi din frintura asta că de el era vorba.

— Mocan oi fi, da' n-ar trebui să uiţi, domnişorule, că greul noi îl ducem. Iau de pildă pe vărul meu, pe Toader. Vă slujeşte deajaba de ani de zile. Dumneavoastră tot mai luaţi cite-un ban, da' el, dacă n-ar tăia lemne, ar crăpa de foame. Păi bine, domnişorule, dumneavoastră — că vă ştiu —, cînd veniţi pe sate, tot de dreptate vorbiţi. Spuneţi că sinteţi partidul dreptăţii. Şi să nu vă plătiţi sluga cu anii ? I-am spus vorbă de om cuminte : Lasă-i în plata Domnului şi du-te unde te plătesc. Da' el nu ! Că ţine la dom' şef Berbecaru, şi asară se şi vedea aprod la judăcătorie.

— Da, Toader e nu luptător idealist, nu ca voi. Îşi va avea răsplată, să ştii. Aprod vrea să fie ? Aprod va ajunge. E cu putinţă să-şi ia postul în primire mîne ori poimîne.

Românul îşi arată dinţii mari şi rari.

— Nu mai crede el de-acuma în povești ! Mi-a spus mie că pînă nu-l vede pe domnu' Ilie Berbecaru în mașina cea mare, pe care-o știe el, nu mai crede la suflet de om. Tare amărit era, domnișorul ! L-am împrumutat eu cu cinci lei.

— De, avem pentru cine lupta, n-am ce zice ! spuse scîrbit Ilarie Zopîrțan și porni ca o furtună.

Omul strigă după el :

— Să nu mințești, spune porunca dumnezeiască. O minciună bună, cînd e vădită, te fierbe mai rău ca o bătaie la poliție.

Directorul se duse la colțul din piață unde așteptau dimineața tăietorii de lemne, dar Toader nu era acolo. Un mustăcios îl informă că Toader a plecat c-un domn, și-i spuse chiar și numele și adresa.

Peste un sfert de ceas îl găsi.

— Vai de mine, domnule director, da' ce s-a întimplat ? întrebă sluga, uimit de fața puhavă a lui Zopîrțan... Sînteți beteag ?

— Repede să pleci după reactori și să mi-i aduci din fundul pămîntului !

Glasul îi era răgușit, sugrumat.

— Da' ce ? Să scoată iar specială ? Că altfel, n-au ce face pînă la amiază.

— Specială, nespecială, nu-i treaba ta. Tu, aleargă.

Toader se gîndi o clipă. Cine știe ? Poate că se-ntorc lucrurile. Dar avea de tăiat o jumătate de stîngen de lemne, și, dacă pleca, proprietarul aducea pe-un altul.

— Domnule director, dumneata știi că sînt gata la poruncă. Dar acuma nu pot să las lucrul. N-am lețcaie în buzunar, și azi n-am ce mînca.

— O să dau ordin la administrație să-ți dea douăzeci de lei.

— Să mă duc la domnu' casier Vidrașcu ? De cite ori m-am dus m-a dat afară. Iar acuma n-are nici un ban în casă. Pe toți i-a cheltuit cu speciala.

Ilarie Zopîrțan caută în pungă arhaică și scociori două piese de cite douăzeci de lei. Le întinse lui Toader.

— Repede !

— La poruncă, dom' director, dar întii trăbă să-mi pun undeva la adăpost uneltele.

Directorul ceru cheia de la redacție și se înapoie. Camera cu telefonul era neaerisită. Patru scrumiere pline ochi cu mucuri de țigări împrăstiau o duhoare nesuferită. Pe podea erau pete neuscate de bere. Pe masă, împrăștiată, edițiile speciale ale ziarelor ungurești și a *Românismului*, cu dezmințirea categorică a știrii adusă de *Vatra veche*.

Ilie Zopirțan se trînti frînt pe un scaun și începu să citească. Își simțea gura amară și leșioasă. Dezmințirile erau toate la fel. Se vedea cît de colo că sînt dintr-un singur izvor și dintr-un singur condei.

Directorul, cu coatele răzimate de masă, căzu ca într-o toropeală și ațipi. Nu se trezi decît tîrziu, cînd intră în redacție secretarul, Ion Marele.

— Ce ne-ai făcut, director, ce ne-ai făcut? Ediții cu zvonuri de criză gravă și de cădere am mai scos noi destule. Dar să dăm știrea ca fapt împlinit..

Zopirțan se simți în slujbă. Osteneala îi trecu, dusă ca de vînt. Înălță capul și-l scutură cu mîndrie.

— Nu-ți permit! Știrea era adevărată, domnule! O dețineam de la secretarul personal al șefului. El m-a chemat la telefon. Așadar știrea a fost adevărată. Cred că dezmințirea e luată din vînt. Voi ați cerut Bucureștii?

— ?!

— Se-nțălege! N-ați cerut! Ați văzut porcăriile astea, striga el tot mai tare în vreme ce făcea mototol gazetele străine și le arunca în unghere, și n-ați cerut capitala. V-ați lăsat informați și derutați de gazetele minoritare. La atîta am ajuns în țara românească: să credem gazetele minoritare!

În timp ce vorbea tot mai aprins, cu părul vilvoi, intrară în camera ce duhnea a mucuri zăcute și ceilalți doi redactori, reporterul Vasile Perja și redactorul politic Marin. Ei se opriră lîngă ușă.

— Da, domnilor! Mi-ați făcut-o! În loc să cereți capitala, să scoateți o contraediție, dezmințirea dezmințirii, voi v-ați pus cu botul pe labe! Asta-i redacție?! Iată cît plătiți dacă nu mă aveți în mijlocul vostru. Trei cepe degerate! Asta sînteți!

Cei trei redactori se priviră și zîmbiră trist. Erau palizi, oboseți, dormiseră puțin. Îi mai durea și capul de berea multă din ajun. Toader abia reușise să-i trezească.

— Domnule director, nu mai glumi, că nu ne arde de glumă, zise redactorul politic Marin. Vorba e: ne iese părul prin căciulă, ori ba?

— Ce căciulă, domnule, ce căciulă? De datorie e vorba, nu de căciulă!

— Dezmințirea nu mai suferă combatere, domnule director, zise reporterul Vasile Perja. Guvernul n-a căzut! Crezi dumneata că de cădea mai aveau curaj zbirii stăpînirii să facă ce-au făcut? Duzini de partizani de-ai noștri sînt la dubă! Și mulți au mîncat bătaie, opunîndu-se ordinelor, autorităților.

În loc de orice răspuns, Ilarie Zopîrțan ceru Bucureștii, locuința domnului Ilie Berbecaru.

Ora fiind timpurie, căpătă repede legătura.

— Casa domnului Berbecaru? Domnul secretar personal? Tu ești, Dumitrescule? A... cum? Știrea de-a-sară... S-a constituit? Cum? O revenire în ultima clipă? Ce? Cazanul Satanei? S-au tras sforile toată noaptea?... Și-a retras cuvîntul? A, o amînare. O amînare... Dar guvernul rămîne demisionar? Așa spune toată lumea politică? Da' șeful? Cum care șef? D-apoi șeful nostru, domnul Ilie Berbecaru!...

Multă vreme Zopîrțan ascultă cu urechea întinsă. Cei trei ascultau intrigați. Ce palavre mai sînt și astea? Dacă n-a căzut, ce mai întinde vorba? Cînd va cădea, e altă chestie. Totuși părea că încep și ei să învie.

— Bine, înțăleg. Luptă furioasă, la cuțite, și împotriva cazanului a cărui fiertură a mîntuit, pe scurtă vreme, monstrul putred de la putere. N-ai grijă! Noi combatem cu strășnicie. Păcat de intervențiile de ultima oră! Asta e Stat constituțional? Și parlamentar? Halal să-i fie! Țara se-ngrozește la gîndul că regimul zbiriilor va continua... Lumea a primit ca o salvare ediția noastră specială... Cum? În capitală n-a scos nimeni ediție specială? A fost secret mare? Mă rog! Să le fie de bine! Ce nu poate face cu bani un guvern iresponsabil? Cumpără pe cine vrea... Ah! Dumitrescule! Dumitrescu? Ce spui? Da, am auzit că a ținut în Zăvorîți

un discurs fulminant tatăl dumitale, domnul Haralambie. Alo ! Ascultă ! Ne trăbă de urgență bani. Nu mai avem hîrtie. Ce ? Organizația locală ? Da' gazeta nu e numai a organizației locale... Bine ! Fă tot ce poți și cit mai în grabă. Bis dat qui cito dat ! Servus !

Din frînturile conversației, cei trei redactori înțeleseră situația. Regretau acum că nu au cerut Bucureștii. O contraediție cu «cazanul Satanei», pus pe foc în clipa ultimă, ar fi făcut senzație. Directorul crescă în considerația lor. Om neserios, dar cutezător, cu capul în mîină ! Și în ziaristică e la fel ca în politică : Îndrăzneala iresponsabilă e hotărîtoare. Sau, cum s-ar zice, obraznicul mîincă praznicul.

Ilarie Zopîrțan închise grav telefonul și, arborînd o ținută marțială, împărți porunci repezi. Dicta titluri de articole celor trei subalterni, el însuși rezervîndu-și reportajul de pe prima pagină. Voia să scoată o «specială» pe la douăsprezece, al cărei text să între în ediția obișnuită de la ceasurile de sară. Uită și de coniac și de ceai, aprinse țigara și-și dădu drumul pe hîrtie. După un ceas și jumătate articolul-reportaj pe care îl scrisese cu înfrigurare era gata, o însăilare de cuvinte incendiare printre titluri fulminante :

O JOSNICĂ ȘI UMILITOARE DEZMINȚIRE. — MENȚINEM ÎNTRU TOATE CELE AFIRMATE ÎN EDIȚIA SPECIALĂ DE IERI : GUVERNUL, LA ORA CÎND SCRIAM, ERA DEMISIONAR. — DOMNUL ILIE BERBECARU PRIMISE ÎNSĂRCINAREA DE A FORMA GUVERNUL. — ÎN ULTIMA CLIPĂ A ÎNCEPUT SĂ FIARBĂ CAZANUL SATANEI. — FIGURI ȘI OAMENI IRESPONSABILI, CARE INTRĂ LA PALAT PE SCARA DIN DOS, ÎN TURBATĂ ACȚIUNE. — CAMARILA NU MAI CUNOAȘTE NIMIC SFÎNT. — FĂGĂDUIELI ȘI ANGAJAMENTE ÎN DETRIMENTUL ȚĂRII. — GUVERNUL SALVAT ÎN ULTIMA CLIPĂ DE CĂTRE FACTORI ODIOSI, E VIRTUALMENTE TOT CĂZUT. AGONIA S-A PRONUNȚAT CATEGORICĂ ȘI NEIERTĂTOARE. — DOMNUL ILIE BERBECARU LA DATORIE. — PARTIDUL MAI SOLIDAR CA ORICÎND. — ÎNCĂ PUȚINE ZILE ȘI MONSTRUL PUTRED VA CRĂPA. NIMIC NU-L MAI POATE SALVA. — BIRUINȚA SENINĂ A PARTIDULUI NOSTRU.

Cu filele încă ude, el alergă la tipografie. Administratorul-casier, Vidrașcu, înălță posac din umeri.

— N-am bani de specială, domnule director! Pagubă și de cei cheltuiți ieri. Abia de vom putea scoate ediția obișnuită.

Zadarnice fură asigurările lui Zopîrțan că vor veni bani de la centru, că în asemenea momente oamenii partidului trebuie să dea dovadă de idealism etc. Cerberul nu se clinti din hotărîrea lui. Și astfel, textul «specialei» apărură numai sara, în corpul ediției obișnuite. Dar de-abia începură băieții să-i strige titlul pe străzi, că o și confiscă poliția. Peste un ceas apărură o altă «specială», a *Românismului*, conținînd declarații ale miniștrilor, care infirmau știrea demisiei guvernului și-l batjocoreau pe Ilie Berbecaru, «un om nesperios ca întreg anturajul său politic», «un personaj ridicol care încearcă să încurce lumea, scornind crize de guvern ce nu se întîmplă decît în fantezia lui aprinsă». *Românismul* publica un comunicat oficial al președinției Consiliului de miniștri, în care se arăta că «Ilie Berbecaru n-a fost în audiență la Palat de mai bine de un an și nici nu sînt motive să i se acorde o audiență».

Sosiseră, dealtfel, în cursul zilei, gazetele din capitală. În nici una nu era nici măcar un rînd despre criza de guvern. *Românismul* se referea și la acest fapt pentru a ridiculiza *Vatra veche* și în special pe directorul ei, Ilarie Zopîrțan. «Zăpăcitul acesta e pricina tuturor monstruozițărilor pe care le comite *Vatra veche*. Redactorii n-au voie să gîndească liber, nici să se informeze înșiși. Directiva o dă Zopîrțan, și de la ea nu este abatere. Noi le plîngem de milă confrăților de la *Vatra*, membri ai sindicatului nostru.» Aceste rînduri le iscălea însuși directorul *Românismului*, Virgil Petrescu, pe care Ilarie Zopîrțan îl provocase la duel de trei ori în cinci ani, de cînd făceau gazetărie în aceeași urbe. Duel cu pistolul. Dar armele nu s-au descărcat niciodată. Virgil Petrescu era împotriva duelului și meșter în a-și interpreta cuvintele în sensul opus înțelesului lor adevărat.

Noua confiscare a *Vetrei* a produs mare senzație, cetățenii înclinînd să creadă că știrea căderii guvernului fusese adevărată și că în ultimul număr *Vatra veche*

dădea amănunte, precizări, și că de aceea a și fost confiscată... Desigur, nimeni nu credea că partidul lui Petrache Pogonescu nu era la putere. Altfel, cine ar fi suprimat libertățile publice? Dar probabil că ieri căzuse, așa cum vestise *Vatra*, își spuneau cei mai fervenți credincioși ai lui Ilie Berbecaru.

Directorul *Vetrei* protestă telegrafic la primul-ministru, la ministrul de Interne, la Ministerul de Justiție, la Palat.

La club, scandalul izbucni sara târziu, după ce sosi, cu trenul de nouă, oficiosul din capitală al partidului. El conținea un comunicat oficial dat în numele șefului partidului. Era tipărit în fruntea ziarului, pe două coloane, cu litere groase :

«Presa guvernamentală — scria în comunicat — idiota de teama unei apropiate prăbușiri a stăpînilor, învinuiește pe domnul Ilie Berbecaru, șeful nostru, că a pus la cale ediții speciale în care a vestit căderea guvernului. Se referea la ediția specială a oficiosului partidului nostru din Zăvorîți, *Vatra veche*. Domnul Ilie Berbecaru ne autoriză să dăm cea mai categorică și formală dezmințire. Domnia-sa n-a avut nici o cunoștință de această ediție, cum personal nu răspunde de nici un articol ce apare în presa oficială a partidului.»

Redactorul oficiosului din București își scria comentariul său în legătură cu comunicatul de mai sus, arătînd cît de explicabilă este apariția unei asemenea știri într-un ziar de provincie, în timpul guvernării unui cabinet care de ani de zile stă ca frunza pe apă. Nimeni n-ar cuteza să publice vești alarmante despre un guvern agreat de țară, despre un guvern solid și patriot. Dar cabinetul conului Petrache Pogonescu a putut fi considerat căzut de cel puțin zece ori pînă acum. Ziarele guvernamentale se miră de ediția *Vetrei*, dar redactorii lor fac pe proștii de vreme ce știu că, sub regimul actual, telegraful și telefonul stau numai la dispoziția organelor guvernamentale.

La club se adunase multă lume, în frunte cu comitetul. Membrii lui, ridicați de poliție, fuseseră puși în libertate. Camerele erau pline. Dar Ilarie Zopîrțan nu se arătă.

Președintele organizației locale și al clubului, avocatul Petre Bumbea, după ce citi comunicatul, oftă și trecu gazeta vecinilor. Zeci de capete se aplecară să citească.

— Asta-i curată bătaie de joc! zise președintele. Unde-i directorul? Unde-i domnul Zopîrțan?

— N-a venit pînă acum!

— Domnilor, omul ăsta e fatal pentru partid! Cum a cutezat el să ne prostească, să scoată speciala fără știrea și aprobarea șefului? Trăbă să cerem demiterea lui de la ziar!

O liniște grea urmă cuvintelor lui. Toți știau că Ilarie Zopîrțan e rubedenie cu șeful.

Advocatul Haralambie Dumitrescu, al cărui fiu era secretarul personal al lui Ilie Berbecaru, tuși, își drese glasul și zise:

— Domnilor, să mă ierte domnul președinte, nu sînt de părerea domniei-sale. Dacă șeful a dezmințit, asta înșămnează că a confirmat. Dumneavoastră aveți cu toți destulă practică, cunoașteți oamenii. De nenumărate ori v-ați putut convinge că declarații făcute de șef aici, la clubul nostru, în fața noastră, a doua zi, cînd au apărut în presă au fost dezmințite. Asta, știm cu toții, e maniera lui, e diplomația domniei-sale. Ca un mare om politic ce este, domnia-sa nu se angajează niciodată la nimic. De-aceea dezmințe mereu. E o calitate de mare tactician. De-aceea spun: să nu ne pripim! Comunicatul — l-am văzut cu toții. Pentru alții poate fi uluitor. Pentru noi, deloc. El confirmă știrea din ediția specială a gazetei noastre. Asară, guvernul, desigur, demisionase. Cine știe ce-a intervenit, ce lucrături de culise, de ultima oră, cine știe ce-a fiert iar în cazanul Satanei — pentru că a fiert ceva monstruos, domnilor — și guvernul a rămas în picioare. Dar se clatină rău! Foarte rău! Ați văzut ce scrie comunicatul însuși: «Presa guvernamentală, idiotită de teama unei apropiate prăbușiri a stăpînilor». «Idiotită» e grav! Și asta într-un comunicat oficial! Mie-mi pare că, indirect, prin introducerea asta, e confirmată și ediția specială din *Vatra*. Să așteptăm, domnilor! Să chibzuim! În nici un caz nu putem lua o atitudine înainte de-a auzi lămuririle directorului însuși.

— Dar directorul nici n-a fost acasă! Responsabilitatea o are secretarul de redacție, redactorul politic, se auzi din mulțime.

— Redacția nu lucrează decît la ordinele directorului, zise Petru Bumba, neînduplecat în propunerea lui.

— Da, știrea a fost transmisă la telefon de către Zopîrțan. Așa mi s-a comunicat telefonic de la redacție cînd m-am interesat, spuse Ilie Radu.

În clipa aceea, cu un vraf de gazete sub braț, Zopîrțan năvăli pe ușă. O izbi cu putere după sine și se răzîmă cu spatele de ea.

— Săriți! Nu-i lăsați să între! M-au urmărit de la tipografie să-mi confiște gazeta! E tot ce am mai putut salva!

Vreo douăzeci năvăliră la ușă huiduindu-i pe polițiștii care voiau să pătrundă în club. Un sergent mai obraznic scoase revolverul strigînd: «Loc, în numele legii!». Dar revolverul îi sări din mînă și el fu împins pe trepte, de-a berbeleacul.

Închiseră ușa. Dădură ordin lui Toader să încuie și poarta.

Ediția obișnuită a *Vetrei vechi* fu luată cu asalt. Cîte zece-capete se îngămădiră în jurul unei foi.

Ilarie Zopîrțan, congestionat, cu părul vilvoi, povestea agitat, gesticulînd cu amîndouă brațele, de parcă ar fi vrut să și le desprindă de trup:

— Scandal! Nemaipomenit scandal! În vreme ce eu am alergat la poștă să protestez telegrafic, zbirii stăpînirii au pătruns în tipografie, au confiscat exemplarele care nu au fost puse în vînzare, care trebuiau trimise abonaților. Ba au venit cu ordin să se distrugă și zațul. Canaliile! Derbedeii! Astea-s organe ale Siguranței publice? Rușine unui regim care asară era căzut, și azi e din nou în picioare pentru nenorocirea acestei țări binecuvîntată de Dumnezeu cu toate bunătățile! Am strigat, m-am prins de piept cu ei, m-am luptat! Dar ce folos! Forța brutală a biruit! Au stricat și zațul, și au cărat și toate exemplarele. Noroc că acestea, cincizeci de foi, le-am ascuns îndată după apariție. Și cum m-au văzut pe drum cu ziarele subsuoară, după mine! Am

alergat să-mi iasă sufletul! Da, domnilor! Eu — unul singur, și ei — cu zecile. Unul singur, pentru că, în aceste clipe grele pentru partid, dumneavoastră stați la taifas la club, în loc să vă interesați ce se întâmplă cu gazeta partidului! Așa sînteți dumneavoastră! Să vă dăm puterea de-a gata! Asta vă place! Asta o așteptați! Dar să luptați cînd este nevoie, să vă puneți în primejdie sănătatea, numele bun, nici poveste! Îmi pare rău, dar trăbă să v-o spun! Confiscarea unei gazete oficioase de partid trebuia să vă scoată pe toți în stradă, domnilor! Da, în stradă! Să protestați, să nu vă lăsați, să-i atacați pe zbirii poliției! Dar dumneavoastră așteptați liniștiți la club! Rușine, domnilor, rușine!

Membrii comitetului și ceilalți partizani la început nu auzeau ce striga Zopîrțan. Erau cu toții cufundați în citirea gazetei. Autoritatea slovei tipărite era pentru acești oameni mai mare decît graiul viu. Reportajul din *Vatra veche* îi convingea pe cei mai mulți că lucrurile s-au petrecut întocmai cum erau scrie. Se gîndeau și la cuvîntarea lui Haralambie Dumitrescu. «Cazanul Satanei!» Iată, și în gazetă vina se pune pe cazanul Satanei! Ce să mai zici? În România toate-s cu puțință! Un guvern mort acum, învie peste un ceas. Hm! Hm! Al dracului Zopîrțan ăsta! Om neserios, dar cutezător! E un tînăr de viitor în politică! Dar către sfîrșitul perorației lui, cei mai mulți isprăviseră de citit reportajul și auziră acuzele ce li se aduceau.

Ilarie Zopîrțan își ieșise din fire și din pricina conflictului cu poliția, și din pricina fugii. Dar mai ales pentru că citise și el comunicatul din oficiosul partidului. Palma ce-o primise își dădea sama că nu o poate șterge decît printr-o ieșire autoritară și violentă împotriva organizației locale a partidului. Simțise instinctiv că altă scăpare din situația ridicolă în care se afla nu-i cu puțință. Și instinctul lui nu dădu greș.

— Dacă-i așa cum scrie la gazetă, începă Petru Bumba, președintele, nu mai am nimic de zis, nici o propunere de făcut, domnilor. În cazanul Satanei a mai fiert o dată o zamă drăcească, antinațională și antidemocratică. E tot ce se poate. Mai mult: Numai așa s-a putut întâmpla!

— Ce vă spuneam eu? zise avocatul Haralambie Dumitrescu. Să-l așteptăm și să-l ascultăm pe domnul director. Iată că a sosit! Ce scrie la gazetă este extraordinar! Înțelegem acum pentru ce au confiscat gazeta. Să nu știe lumea cum se rezolvă crizele guvernamentale la noi, de la un ceas la altul. Dar domnul director știe, desigur, și alte amănunte. Îl rugăm să ne dea toate lămuririle.

Ilie Zopîrțan, simțind că a trecut nu numai peste primejdie, ci că o să iasă cu prestigiul sporit din această aventură ziaristică, își luă un scaun, îl trase în fața mesei la care ședeau membrii comitetului local, și, cu fața spre public, picior peste picior, începu să le destăinuască conversația telefonică de dimineață, cu Dumitrescu, secretarul personal al președintelui partidului.

Se simți îndată în elementul său. Le făcu un expozeu de-un ceas și jumătate, în care fantezia lui bogată, și mai ales aprinsă, adăose nouă părți din informații pe lângă partea a zecea, transmisă prin telefon de către secretarul lui Ilie Berbecaru. Fu un reportaj mai mult decît senzațional, fu uluitor. Mai ales în părțile în care vorbea despre camarilă, de puterile ei, de interesele ei. Le spunea lucruri la auzul cărora multora dintre cetățenii care îl ascultau, oameni de omenie, le venea să suduie de cele sfinte.

Zopîrțan, mereu atent asupra efectului destăinuirilor pe care le făcea, se îndrăcea și mai tare și sfîrși susținînd că România e pusă la mezat de o clică interesată, și că aceia care sînt gata s-o cumpere sînt cu toții protejați de actualul guvern.

Rezultatul expozeului fu formidabil. Rînd pe rînd se ridicară membrii comitetului local al partidului și înfierară crimele acestui regim primejdios pentru țară. Susținură unul după altul, într-un potop de oratorie vehementă, că singura nădejde a țării a rămas Ilie Berbecaru și partidul său. Dovediră necesitatea de a combate cu și mai mare virulență actuala stăpînire. Se auzi din nou porecla de «sectari» ce se dădea guvernului și oamenilor lui. «Pentru că nu văd, domnilor, mă-nțălegi; decît prin prizma interesului de partid. Nu le pasă, mă-n-

țalegi, că piere țara, că vînd țara, după cum mucărilor * nu le pasă dacă ar apune creștinismul, pe care-s gata să-l vîndă în tot ceasul.»

Definiția clasică o dădu avocatul Ilie Radu, om cu sentimente și idei republicane. Fu felicitat de toată lumea. Însuși directorul *Vetrei vechi* se ridică să-i strîngă mîna.

După ce însuflețirea se mai potoli, Ilarie Zopîrțan luă din nou cuvîntul și arată, în linii mari, cum va trebui potențată lupta împotriva guvernului, «care nu mai putea avea decît zile, maximum săptămîni de trai. Cel ce învie din morți, nu mai e nici o clipă viu cu adevărat.»

El profită de atmosfera generală și ceru președintelui să facă o colectă pentru *Vatra veche*, pînă vor sosi ajutoarele de la centru, pînă se va reface din lovitura primită prin confiscarea celor două ediții.

Îndată ce directorul își termină cuvîntarea, cineva se strecură pînă la ușă, o deschise încet, lin, și se strecură afară. Unul după altul membrii înfocați ai partidului îl urmară. Colecta începu, dar mergea greu. De sută nu trecea nici unul. Mulți se nimeriseră să vină la club fără o lăascaie în buzunar. Ei făgăduiră că-și vor aduce obolul la administrație. Alții se revoltau în gura mare :

— Ce contribuție ? Nu-i destul că sîntem abonați la gazetă ?

— Ziarul e dator să trăiască din săul lui.

— Să poftească să acopere centrul ce mai e de lipsă. Ori să mai taie din plățile redactorilor. Sînt plățiți ca niște directori de bănci, domnule ! Trag la măsea prin toate crîșmele. Și să mai taie conducerea partidului din numărul lor. Închipuie-ți, domnule, patru redactori pentru o fițuică de gazetă ! Eu mă leg, domnule, s-o scriu singur, zilnic. Uite-așa, o scutur din mîneacă.

Cel care vorbise ultimul își scutură brațul cu mîna dreaptă, marcînd, ca la teatru, că adică ar scrie repede. Era bărbierul la care se rădeau frunțașii partidului din Zăvorîți, Pamfilie, om scurt, rotofei, cărunt, și care vorbea fonfăit, pe nas. Purta simbetele redactorilor de la

* O sectă religioasă.

Vatra veche, care, afară de director, nu se rădeau și nu se tundeau în atelierul lui cu trei oglinzi știrbe.

Cînd se cercetă lista cu contribuții, se constată că nu iscăliseră decît douăzeci și cinci de membri ai partidului. De toți fuseseră ca la patruzeci, dar cincisprezece-douăzeci se evaporaseră pe nesimțite. Suma subscrisă ajungea doar la o mie cinci sute de lei, din care, numărați, numai trei sute șazezi.

La apelul președintelui, Vidrașcu se prezentă să încaseze banii. Auzind ce sumă se adunase, se așeză pe scaunul său și zise înțepat :

— Dacă nu voi pune la contribuție și pensia mea, mine nu putem scoate ziarul. Constat cu regret, domnilor, că nu știm ce-i simțul de jertfă, și dacă nu cunoaștem simțul de jertfă, însămnează că nu avem nici credință, nu credem în program, nu sîntem idealști. Spun unii că sînt abonați la ziar. Vă rog, știți cîți abonați sînt în Zăvorîți? Șaptezeci și cinci! Cei mai mulți spun : «Nu-l abonez, îl cumpăr cu numărul. Știi, mie-mi place să-l cetesc proaspăt. Pe cînd, abonat, pînă ți-l aduce copilul, afli toate știrile de la alții, care îl cumpără din piață.» Bun! Dar știți cîte exemplare vindem în Zăvorîți? O sută cincizeci de foi! Și trăbă să aflați că cel puțin jumătate sînt cumpărate de către adversarii politici, din curiozitate și pentru a ne urmări ce lucrăm. Acesta e simțul de jertfă al membrilor de partid din Zăvorîți! Trist, domnilor! Mai mult decît trist! E tragic, domnilor!

Nu-i replică nimeni, de parcă nime nu l-ar fi auzit. Toți se pregăteau de plecare. Unii căscău. Se simțeau osteniți după atîta efort, și prost dispuși. Contrariu așteptărilor, după însuflețirea de la început le rămăsese în suflet o baltă de pesimism : «Cine știe cînd o cădea și cine știe cîți bani ne va mai costa zăpăcitul ăsta de Zopîrțan!».

Deodată, din fundul sălii, se auzi o exclamație a unui cetățean care citise gazeta din doască-n doască. Cei mai mulți citiseră numai reportajul-articol din pagina întîia, scris de Zopîrțan dar nesemnat, pentru a-i da un caracter mai oficial.

— Uite, domnule, uite! strigă cetățeanul. Dar asta ce-o mai fi?

Toate capetele se-ntoarseră spre el.

— Uite-aici o ultimă informațiune. Zice: «Un drum misterios. În acceleratul de București se înapoia din capitală, în tovărășia unui cunoscut agent electoral al guvernului, un cetățean notabil din Zăvorîți. Mai era în compartiment încă un al treilea domn, notar public, care nu interesează fiind apolitic. Ne întrebăm: Ce căuta notabilul din Zăvorîți, membru marcant al partidului nostru, în tovărășia agentului guvernamental? Și, în general, ce căuta în capitală? Așteptăm lămuririle onorabilului nostru membru pentru a vedea dacă nu cumva acest drum misterios are la capăt o friptură.»

«Anonimul» din informație căzu deodată sub două bănuiele. Unii, cei mai mulți, erau de părere că aluzia la «friptură» nu se putea explica altfel decât presupunînd că «anonimul» a aflat ceva despre apropiata cădere a guvernului și s-a grăbit să se insinueze pe lângă domnul Ilie Berbecaru, în cea mai mare taină. Alții puneau «friptura» în legătură cu actualul guvern. Cineva din partid, din Zăvorîți, a cutezat să ceară vreo slujbă de la guvern. Căci altfel ce-ar fi căutat în capitală, cîtă vreme partidul e în opoziție?

Toată lumea se întreba cine e. Se străduiau să-și aducă aminte cine dintre persoanele marcante, membru al partidului, a lipsit din Zăvorîți.

Și unii și alții erau la fel de scandalizați... Ori s-a grăbit s-apuice o «friptură» de la partid, ori una de la guvern, gestul «anonimului» era pe-o formă și condamnable și de disprețuit. Totuși, din argumentele aduse, reieși că e o adevărată trădare, dacă a alergat după «friptură» la un guvern dușman. Deși, tot un fel de trădare era și dacă s-a grăbit să-și asigure mai întîi persoana sa, intervenind la guvernul partidului. Unii să muncească, și alții să culeagă roadele? Nu e stabilit prin statut că nu poți ajunge în nici o slujbă fără recomandarea organizației locale? Cine cunoaște mai bine ca aceasta meritele fiecărui membru al partidului? A avut «anonimul» în buzunarul lui o astfel de recomandare? Da' de unde! Nici nu putea fi vorba să aibă, că cine să

i-o fi dat?... Da, spuneau cei din tabăra opusă. E tot un fel de trădare și asta! Dar nu se poate compara cu cealaltă. Prima e, orecum, o afacere în familie. Dar în cazul nostru se schimbă fundamental situația. E vorba de-o altfel de friptură. Însamnă, mai întâi, că a trădat programul partidului, că a renunțat la principiile lui, cărora li se închină o țară și care vor mîntui un popor. Însamnă, în rîndul al doilea, că-l socotește pe Petrache Pogonescu mai mare bărbat politic decît Ilie Berbecaru. Însamnă, în rîndul al treilea, că «anonimul» a făcut de rușine orașul Zăvorîți, locul de baștină al partidului, și a făcut de batjocură toată organizația locală. Cînd s-a mai pomenit ca, dintre băștinașii acestui străvechi oraș politic, să trădeze cineva partidul? Nu-i vorba de țigăni din țigănie, care votează, de frica poliției, cu toate guvernele, nici de comercianții și industriașii — români, e adevărat, dar așezați în Zăvorîți din străine locuri — care își văd de interesele negoțului lor, ci de intelectualii acestui oraș. S-a pomenit de cînd există partidul domnului Ilie Berbecaru ca vreun avocat, profesor, medic sau altceva din intelighență să fi aparținut vreodată altui partid? Sau să-l fi trădat pe marele șef Ilie Berbecaru? Nu s-a pomenit.

Dar, la urma toată, cine e acest «anonim»? Se străduiau să-și aducă aminte cine dintre persoanele marcante, membru al partidului, a lipsit din Zăvorîți în ultimele zile, și, nereușind să se dumirească, tăbărîră pe Ilarie Zopîrțan, cerîndu-i să le spună de cine e vorba. El trebuia să știe, căci el dăuse notița, el îl întîlnise pe cetățean în tovărășia agentului electoral guvernamental în trenul accelerat ce venea din capitală. Dar directorul refuză să-i spună numele. Nu voia să-l divulge pînă cînd nu va primi lămuririle «anonimului».

— Nu-i oricine, ci-i un fruntaș al organizației noastre. Nu-mi pot permite să arunc asupra-i o bănuială, pînă nu se explică. Poate-a avut omul treburi în capitală.

— Ce treburi? Cînd partidul e în opoziție?! strigă preotul Vartolomei, tare pe situație. Nu putea fi vorba de el, căci el împreună cu directorul liceului fuseseră nu ieri la București, ci cu mult înainte.

— Păi bine, frate! Nu sînt atîtea chestiuni nepolitice care te silesc să te duci în capitală? Păi, nu te silește centralismul feroce al actualului guvern? se revoltă un lungan, un fel de contabil la o bancă intrată în faliment.

— Nu te silește nimeni și nimic, dacă respecti partidul și ai răbdare. Toate la rîndul lor! întră în discuție și domnul Mindruț, directorul liceului.

— Sfinte Dumnezeule! Se vede că ești filosof dumneata! Da' numai cu guvernul ai de lucru în București?! se miră același contabil.

În puțină vreme cei prezenți tăbăriră asupra lui Ilarie Zopîrțan. Nu mai puteau de curiozitate. Să spună cine a fost! Iată, ei nu presupun nimic rău. Omul, poate, a avut alte pricini la București, n-a fost dus de mirosul fripturii. Ei nu-l vor condamna pînă nu-și va da lămuririle.

Zopîrțan se mai codi un răstimp, pentru a-și da importanță. E adevărat că noaptea trecută se scandalizase, văzînd că «anonymul» nu i-a luat apărarea. Cu un gest eroic, el cedă în sfîrșit.

— Domnilor, zise el într-o liniște de moarte, l-am întîlnit în tren pe doctorul Ion Nașcu!

— A! O! se auzi repetat în toată sala.

Se schimbară priviri mirate, indignate, furioase, adiară zîmbete de satisfacție («Ce-ți spuneam eu?») și-n dată se constituiră grupuri-grupuri care începură să șușotească...

Pînă la miezul-noapții nu rămase cetățean din partidul domnului Ilie Berbecaru care să nu afle senzaționala știre. Și astfel scandalul «crizei de guvern» inventate de Ilarie Zopîrțan trecu pe al doilea plan. Pe planul întii apăru primejdia de trădare, și, apoi, chiar trădarea «fripturistului» Ion Nașcu.

IV

Încă din ziua următoare, se-mbolnăviră subit cele mai importante personaje din organizația politică a Zăvorîților. Soneria de la ușa cabinetului medical al doctorului Ion Nașcu nu se mai oprea. Servitoarea des-

chidea tot mai înfuriată, scotea capul prin crăpătura uşii şi ţipa :

— Nu-i acasă domnul doctor.

— A, se poate?! Dealtfel nu-s deloc grăbit, pot aştepta.

— Cum să aşteptaţi, că nu vine azi acasă! E călătorit.

— Aşa!... Călătorit!... Valeo! Şi ce mai dureri de cap m-au apucat! Gripă trăbă să fie, că am şi junghiuri prin tot trupul.

— Va fi!

Cei care erau în relaţii cu familia doctorului, insistau :

— Da' doamna Naşcu e acasă?

Vreo doisprezece primiră răspuns afirmativ, şi servitoarea trebui să-i anunţe stăpînei.

— A dat strechea-n ei! Tocmai acum s-au bolnăvit, cînd nu-i stăpînul acasă, mormăia servitoarea.

Doamna Naşcu primi vizitele primei duzini. În vreme ce se văicăreau, unii ţinîndu-se de cap, alţii de pîntece, unii cu junghiuri şi reumatisme, iscodeau din răsputeri cu ochii şi insistau cu înverşunare să afle unde a plecat doctorul. Doctoriţa, la început, nu înţelese despre ce e vorba şi regreta că bărbatul ei lipseşte chiar într-o vreme atît de bogată în clienţi. Le-ar fi prins bine onorariile pe care le pierdeau acum.

La întrebările curioşilor, răspunse la fel :

— Doctorul s-a dus pînă la frate-său. L-a chemat urgent.

— A, la frăţior! Dar unde stă?

— Tocmai la Sighet, se trezi doctoriţa răspunzînd celui ce-o întrebuse mai întîi.

Se miră şi ea ce oraş îi trăzni prin minte, dar apoi l-a repetat tuturor.

Între primii doisprezece fură şi oameni care nu făceau parte din clientela doctorului Naşcu. Umblau la alţi medici din oraş. Acest amănunt o făcu bănuitoare pe doctoriţă. Apoi o nelinişti numărul mare al celor subit îmbolnăviţi.

— Nu ştiu să fie, dragă părinte, epidemie de gripă-n oraş. Iată, dumneata eşti azi al doisprezecelea.

— Este, doamnă, este, și încă gravă, se auzi glasul de bute al sfinției-sale. Da-mi pare că zilele trecute doctorul iar a fost călătorit. Dumneavoastră de unde să știți de epidemie, dacă doctorul nu-i acasă ?

Doamna Nașcu se luminează dintr-odată și pe deplin din vorbele ce-i scăpară protopopului. O trecu un fior rece, se crispă și-i spuse slujnicii, după ieșirea protopopului :

— Nu mai sînt acasă pentru nimeni. Înțalesu-m-ai ? Să nu mai deschizi nimănui.

— Dar unde să spun că sînteți ?

— În oraș, după târguieli.

Așa că unii care veniră mai tîrziu, chiar cunoscuți și prieteni, nu-i mai putură vorbi.

Pe la oșina cea bună, nici servitoarea nu mai ieși să deschidă. Zbîrnîia soneria de să asurzească, nu alta. Spre sară, slujnica încuie și poarta.

Deși cei dintîi care își făcuseră drum la doctorul Nașcu spuseseră și altora că nu-i acasă, deși pînă la amiază aflară toți membrii partidului din Zăvorîți nou-tatea, totuși și a doua, și a treia zi, veniră încă mulți pacienți să-l consulte. Fiecare voia să se încredințeze el însuși. Fiecare nădăjduia că va putea surprinde din atitudinea slujniciei ori a doamnei Nașcu un semn care să dea de gol intenția doctorului. Dar, neputînd pătrunde în casă, unii își trimiseră în cercetare femeile. Și doamna Nașcu se trezi că-i vin tam-nisam în vizită prietenele. Unele nu-i mai călcaseră pragul de ani și ani. Și fiecare aducea vorba de politică, pomenind scandaluri sau simple clevete pe socoteala familiilor din partidul advers. Trecea apoi la senzaționala ediție specială a *Vetrei vechi*, cu urmările ei, și, pe nesimțite — altele, mai lipsite de tact, de-a dreptul, pieptiș —, treceau la știrea din *Vatra veche*, după care un fruntaș dintre intelectualii din Zăvorîți călătorise, în acceleratul de București, într-un compartiment cu un cunoscut agent electoral al guvernului.

Pe Aurora Nașcu aceste insistențe o iritau peste măsură, dar le răspundea că ea nu știe nimic. Și, într-a-devăr, nu știa, căci nu văzuse ediția din *Vatra veche* în care fusese publicată știrea aceasta, deși doctorul apucase a-i povesti cu cine călătorise.

Dar, zadarnic ! Vizitatoarele aveau logica lor : tăgada combinată cu lipsa din oraș lui Ion Nașcu constituia cea mai serioasă confirmare a faptului că doctorul umbla după o «friptură» pe care nu o putea obține decît prin trădare.

Și astfel, în cîteva zile, în Zăvorîți toată lumea află de intenția doctorului Ion Nașcu.

Acum se produse un fenomen exact contrar celui de mai înainte : nimeni dintre aderenții politici ai lui Ilie Berbecaru nu se mai apropia de locuința doctorului. Fiului și fetei acestuia nu le mai răspundea nimeni la salut.

Doamna Aurora se bucură că nu mai venea s-o vadă nimeni. Era bucuroasă, mai ales, de întîrzierea doctorului : trecuseră patru zile de la plecarea lui. «Sămn bun, își spunea doamna Aurora. Dovadă că drumul lui va fi rodnic.» Nu-i scrisese nimic de cînd plecase, dar ea era sigură că în capitala județului isprăvisese repede, și că acum se afla din nou în București, ca să aranjeze lucrurile.

Cînd fata și feciorul i se plînseră că nu li se răspunde la salut, doamna Nașcu îi privi mirată, neînțelegînd despre ce poate fi vorba. Apoi, deodată, duse mîna la frunte și zise :

— Adică știrea de la «ultima oră», despre care îmi vorbeau cu toatele, ne privea pe noi !

— Ce știre ? întrebă fata.

— În *Vatra veche*, numărul confiscat, cel publicat după ediția specială, a apărut o informație care — acum pricep — ne privea pe noi. Se anunța că în acceleratul de București a fost văzut, în societatea unui cunoscut agent electoral al guvernului, unul dintre fruntașii partidului din Zăvorîți. Au mirosit ceva, de bună samă. N-ați văzut nici unul gazeta ?

— Nu. A fost confiscată.

— Dar au fost salvate de către director, mi s-a spus, vro cîteva numere, și pesămne că din ele s-a lătit vestea.

— Și toți îl bănuiesc pe tata ?

— Desigur ! Altfel de ce-ar fi tăbărit atîta lume pe capul nostru ? Și dacă nici nu vă răspund la salut, e sămn că sînt convinși. Sînt ca niște oameni închiși într-un turn, care nu mai pot vedea decît prin ferestruțele

oît palma ale interesului de partid. Nişte adevăraţi sectari. Bine că dă Dumnezeu să scăpăm odată din mijlocul lor !

Copiii tăcură înginduraţi. Privindu-i, doamna Aurora tresări speriată de-o îndoială ce-i bîntui pentru o clipă, ca un vînt rău, suflitul. «Dar dacă nu vom reuşi ?» Întrebarea o nelinişti atît de tare, încît, ca să nu-i observe copiii îngrijorarea, adăogă, oftînd, încercînd să-şi înfrîngă sentimentul de panică :

— Cînd mă gîndesc la anii petrecuţi în Zăvorîţi, nu mi se pare că aş avea vreun motiv să-mi pară rău că vom pleca. Societatea de-aici nu mi-a plăcut niciodată. Dacă tatăl vostru ar fi avut cine ştie ce cîştig, treacă-meargă. Însă așa-numitele îndatoriri de partid, felul în care le înţăleg localnicii cînd e vorba de alţii, nu de ei, l-au ţinut pe tatăl vostru într-o adevărată robie şi-ntr-o continuă sărăcie. Cea mai mare parte din clientela lui era clientelă politică, clientelă cu protecţie la partid. Cei mai mulţi n-au plătit nici un leu onorar. Preşedintele organizaţiei locale, membrii comitetului îşi făceau reclamă la sate, în veşnicile lor colindări de duminică, recomandînd lumii bolnave, ca doctor gratuit, pe cine ? Pe doctorul Naşcu ! Acasă se laudau că-i fac reclamă, iar între patru ochi îl rugau să vadă de bolnavi pe gratis, pentru partid. Că partidul îi va fi recunoscător cînd va veni la guvern. Voi ştiţi cum ni se umplea casa marţea şi vinerea, în zilele de tîrg, cu bolnavi din satele din jur. Noroc că unii dintre ei erau mai cinstiţi decît politicienii noştri, şi, dacă se vindecau, ne mai aduceau un pui, nişte ouă. Cei mai mulţi, însă, fiind oamenii lui Ilie Berbecaru, credeau că nu sînt datori cu nimic. De vreme ce luptau pentru partid, îşi ziceau ei, doctorul era dator să-i trateze. Multe minţi ţărăneşti s-au sucit, dragii mei, subt înrîurirea politicii sectare ce se face aici, în Zăvorîţi.

Doamna Naşcu tăcu. Îngrijorarea nu-i dispăru însă din expresie.

— Dar ce vorbesc eu de ţărani ? reîncepu ea, parcă mai îndîrjită. Chiar intelectualii, de cîte ori nu s-au folosit de consultaţii gratuite, ei şi familiile lor, întemeiaţi pe aceleaşi îndatoriri de partid, pe care, chipurile, le-ar avea doctorul faţă de ei ? Trezit din somn, tatăl vostru

pleca în puterea nopții, și treceau săptămîni, luni și ani pînă să-i plătească cineva — că dacă nu i se oferea onorariul, el nu cerea. «De, serviciu din pretinie!» zicea el. Știți voi că el nu prea îndrăznește să-și ceară dreptul lui. Noroc că atunci cînd se-ngroșa gluma, intervineam eu. Făceam eu nota și o trimiteam eu la domiciliul celui consultat. Mă rog, se întîmpla să viziteze săptămîni de-a rîndul un bolnav sau altul, și ei nu se gîndeau că i se cade și lui un onorar, că trăbă să mînce și el, ca tot omul. Cîte certuri n-am avut eu cu tatăl vostru din pricina asta!

Cei doi tineri se-ntristară. Erau lucruri pe care acum le auzeau întîia oară.

— Da, reîncepu după un răstimp, parcă mai liniștită, doamna Aurora. Tatăl vostru avea dreptate. El voia să pregătească în cea mai adîncă taină numirea lui și mutarea noastră de-aici. Știa ce ne-așteaptă și voia să ne cruce pe toți de gura și de purtarea iubitorilor noștri concetățeni. — Doamna Aurora accentuă cu amar asupra «iubitorilor noștri concetățeni». — După ce însă bănuiala a intrat în inimile lor, ba poate și siguranța, e mai bine că se precipită lucrurile. Căci bănuiala n-am putea-o șterge chiar dacă am rămîne pînă la moarte în Zăvorîți. Sînt niște oameni cumpliți! Ridicoli, e adevărat, dar neînduplecați în pornirea lor. Cred că am făcut bine stăruind pe lîngă tatăl vostru să se grăbească.

Copiii tăceau mereu. Cu toate explicațiile date de mama lor, nu puteau scăpa de sentimentul rușinii. Nici cei mai buni prieteni nu le mai răspundea la salut, ci, întorcîndu-și capul, priveau în altă parte. Unii treceau chiar și de pe un trotuar pe celălalt, numai ca să nu-i întîlnească.

— Dar, în sfîrșit, noi nu sîntem cu nimic vinovați, zise băiatul. Nu eu am făcut și fac politică, ci tata. Să se răfuiască, dacă au ceva de împărțit, cu el, nu cu noi. E un sămn de proastă-creștere purtarea lor. Eu însă cred că nici pe tata nu are dreptul să-l judece nimeni. Dacă lasă un partid și se înscrie în altul, același om de omenie rămîne. Doar nu mai sîntem sub stăpînire străină! Toate partidele sînt românești și toate, cred eu, vor binele țării.

— A, dragul meu, voi, cei mai tînări, puteți judeca așa, puteți vedea adevărul. Dar puțini dintre vlăstarele autohtonilor vor judeca așa. Vedeți chiar și din faptul că vă ocolesc. Ei doar bănuiesc ceva și se și feresc de voi ca de lepră. Dar bătrînii, generația adultă din Zăvorîți, e pierdută cu desăvîrșire pentru un crez larg, național. Ei jură în numele lui Ilie Berbecaru, în clopotul și sfinții bisericii din Zăvorîți. Mai mult nu știu și nu sînt în stare să-nțăleagă. De-aceea cred eu că mai bine ați face să urmați pilda mea : pînă ne mutăm, să stați acasă. Cred că în două săptămîni scăpăm de viesparul ăsta.

Fata începu să plîngă. Ea răbdase cu greu ofensa pe care i-o aduseseră prietenele ei. Dar cum să rămînă două săptămîni prizonieră, cum, în vacanța cea mare, pe o vreme atît de frumoasă ?

Totuși, o zi două tinerii urmară sfatul mamei lor. A treia zi însă era duminică, și fata hotărî să meargă la biserică. Dar oriunde își căuta un loc între credincioși, se făcea îndată gol în jurul ei. Priviri disprețuitoare i se aruncau și din dreapta, și din stînga. Doamne și domnișoare își aplecau capetele, șopoteau și o priveau batjocoritor.

Ieși din biserică palidă ca o moartă, și pe drumul pînă acasă abia-și putu stăpîni plînsul. Aici dădu peste frate-său, care încremenise cu *Vatra veche*, numărul de duminică, în mînă.

Fata rămase cu ochii la știrea culeasă cu litere de-o șchioapă, de pe prima pagină, sus, în colțul drept. Era intitulată : «*Mireasma fripturii guvernamentale. Doctorul Nașcu adulmecînd pe urma ei. Senzaționale lămuriri ale directorului nostru, domnul Ilarie Zopîrțan.*»

Gazeta apăruse sîmbătă sara, dar cei doi tineri n-o văzuseră pînă acum. Fata nu se putu opri să nu citească, dintr-o răsufflare, informația :

«În numărul confiscat de către satrapii stăpînirii, publicasem că un intelectual fruntaș din orașul și partidul nostru a fost văzut, în acceleratul de București, într-un compartiment cu un cunoscut și rabiât agent electoral al guvernului. Din delicatețe, nu i-am dat numele, ci l-am somat să ne dea lămuriri. Ne-am zis : „Cine știe ce tre-

burii particulare va fi avut, poate, omul, la București". Dar la somația noastră nu am primit nici un răspuns.

Adresându-ne domnului Ilarie Zopîrțan, directorul nostru, d-sa ne-a autorizat să publicăm că personajul în chestiune nu este altcineva decât doctorul Ion Nașcu din Zăvorîți. Însuși directorul nostru l-a aflat în compartiment cu iresponsabilul agent guvernamental, cunoscutul avocat Munteanu. În compartiment se mai afla și o a treia persoană, acesta politicește neutru, notarul public Radu Navrea. Și toți trei erau în tovărășia unei damigene pîntecoase, aproape suptă, cînd nimeri în compartiment directorul nostru... Păreau să fi băut un adălmaș după o bună afacere. Mai ales că, într-un schimb de vorbe, urmat între distinsul nostru director și rabiatul electoral guvernamental, doctorul Ion Nașcu n-a intervenit nici cu o suflare în apărarea demnității partidului, care era în joc. Din clipa aceea, doctorul i-a devenit suspect domnului Ilarie Zopîrțan.

Și iată, abia-s scurse șase zile de atunci, și bănuiala a trecut în realitate. Friptura — în formă de post de medic la spitalul județean — îi mirosea de-atunci doctorului Nașcu, poate și mai demult. Și încă în așa măsură, că a pornit pe urma ei, și acum e gata să o înghită. Directorul nostru are informații autentice, pe care ne autorizează a le da publicității, că transfugul dr. I. Nașcu, fără a avea curajul să părăsească pe față partidul nostru, s-a înscris în cel guvernamental. Directorul nostru are informații sigure de la organizația noastră din capitala județului. Acum, ilustrul necunoscut din Zăvorîți e în capitală, ca să pecetluiască definitiv vînzarea sufletului său Mamonei, luîndu-și patalmaua de numire.

Noi ne cumpănim cuvintele și știm ce spunem. Și noi am numit „ilustru necunoscut“ pe doctorul Ion Nașcu, fiindcă a trăit, a avut clientela numai datorită organizației noastre de partid. Noi i-am adus de mîină pacienții, atît din oraș cît și din satele din jur. Era departe de a fi un „lumen“. La universitate a stat cincisprezece ani. Diagnosticul îl greșea mereu. Pînă-ți scotea o măsă, te tîra prin toată sala de consultații.

Deci nu pierderea ce am resimțit prin trădarea lui ne face să scrim aceste rînduri. Ci rușinea ce a căzut pe ce-

tănenii Zăvorîților. Unul dintre ei i-a trădat! A trădat cel mai ideal program politic și pe cel mai mare om al României, pe domnul Ilie Berbecaru!

Cine ar fi crezut posibilă o așa de mare josnicie și lipsă de caracter? Din Zăvorîți încă nimeni nu și-a părăsit șeful și steagul. Pentru îndurarea acestei rușini, pe care o simțim cu toții, există o singură circumstanță atenuantă: doctorașul Ion Nașcu nu e băștinaș. E o venitură. Și e cazul să ne gândim serios când va mai fi vorba să primim un venetic în organizația partidului din Zăvorîți, cea mai veche și mai puternică organizație din țară...

Cît privește pe fripturist, deocamdată îi spunem numai atît: Grijește, doctore, că friptura trebuie să o apuci de pe cărbuni aprinși!»

Articolul nu era semnat. Doamna Nașcu și copiii doctorului fură de aceeași părere: autorul nu putea fi altcineva decît însuși directorul gazetei, Ilarie Zopîrțan.

— Nemernicul! Am să-l bat cu biciul de cîni, zise băiatul.

— Trabă scuipat în obraz!

Paliditatea doamnei Aurora trecu în verziu.

— Aștia-s patrioții din Zăvorîți! zise doctorița. Între nebunii și sectarii aștia mi-am mîncat tinerețele! Ticăloși oameni! Și mîrginiți ca butucul. Ei nu bagă de samă că, batjocorindu-l azi pe doctor, se scuipă pe ei înșiși. Pentru că pînă mai ieri doctorul era «o somitate științifică», «un samaritean îndurător», «mîndria partidului din Zăvorîți», «părintele poporului bolnav», «un viitor ministru al Sănătății Publice» Nu numai la întrunirile politice era numit așa, ci în nenumărate articole și notițe din *Vatra veche*. A, ce scîrbă-mi era de lingușirile și exagerările astea! Doctorul nu le putea suferi, dar îl forțau să nu protesteze. Ziceau că-i în interesul partidului. Partidul! A, ce minciună! Interesul personal al unei mîni de oameni înrudiți, încuscriți, sau obligați unul altuia din motive ce nu se pot mărturisi.

Doctorița era furioasă. Impulsivă din fire, acum nu se mai putea stăpîni. Continuă să-i judece pe membrii comitetului local al partidului cu tot mai multă vehe-

mență, pînă ce o învinse plînsul. Cînd își reveni, peste vreo două ceasuri, era cu desăvîrșire calmă.

— Aștia nu-s numai sectari nebuni, ci și oameni foarte răi și răzbunători. Ascultați-mă pe mine, eu îi cunosc, le zise ea copiilor, cu un accent de gravă seriozitate. Articolul lui Zopîrțan se sfîrșește cu o amenințare. E limpede. Și să știți că partidul lui Berbecaru va încerca să împiedece prin toate mijloacele numirea doctorului.

— Cum ar putea s-o împiedece, cînd numirea nu depinde de partidul lui Berbecaru?! se miră fata lui Nașcu.

— Cum, nici eu n-aș putea spune. Da' sînt sigură. De aceea tu, îi zise ea băiatului, vei pleca cu primul tren la București și-i vei spune tatălui tău să grăbească numirea. Să nu se întoarcă fără numire! Iar tu — și se întoarse către fată —, cu trenul de sară, vei pleca la mătușă-ta, la Bistrița.

— Ce? Vrei să rămii singură între cîinii aștia?! se indignă băiatul.

Doctorița zîmbi.

— Nu te-ngriji de mine, Puiule. Eu sînt gata să mă iau de piept cu toată lumea. Nu mi-e frică și nu-mi pasă de ei.

Cum se ridică de pe scaun, voinică, dreaptă, cu privirile hotărîte și aspre, părea mai mult bărbat decît femeie — un comandant decis să nu cedeze în fața dușmanului, orice s-ar întîmpla.

Doctorul Ion Nașcu fu foarte bine primit de președintele organizației guvernamentale din capitala județului. Acesta îi mărturisii cu însuflețire că niciodată n-a înțeles cum de un om așa de luminat a putut sta atîția ani în tabăra unor cretini politici; cum de nu s-a sufocat în atmosfera îmbicsită din Zăvoriți; cum de-a putut înghiți atîtea discursuri idioate și atîtea articole ditirambice la adresa nulității politice care răspunde la numele de Ilie Berbecaru.

— Pentru că, mă-nțălegi dumneata, argumenta președintele, dac-ar fi fost ceva de capul lui, ar fi avut o mie de prilejuri să ne demonstreze. Ar fi avut mai ales pe vremea cînd a fost la guvern. Dar n-a dat dovadă

de nici o calitate. L-a încălecat toată lumea, l-a dat la fund mai ales anturajul, că și-au făcut cu toții de cap. Îți spun eu, și cu mine o țară întreagă : nu-i pentru șefie, nu-i pentru politică, nu-i pentru cîrma unui popor. N-are vederi largi, n-are program, n-are voință, n-are simțul răspunderii și se teme de ea. E o bășică de săpun. Un balon umflat de alții. Da, domnule, aceștia sînt adevărații vinovați. De-aproape două decenii îl tot laudă și-l tot lingușesc cu nerușinare. Slab din fire, orgolios și lipsit de spirit autocritic, de la o vreme a început să-i placă portretul pe care i-l zugrăveau alții, și, bănuind că se subestimase, a-nceput să creadă că tot ce se vorbește și se scrie despre dînsul e adevărat. Și-acuma nu-i mai iese din cap că e genial, că e summum, că-i extraordinar, că e unic. Or, știi dumneata că prostului, dacă-i intră ceva în cap, nu-i mai iese. Și lui Ilie Berbecaru i-a intrat în cap și i s-a fixat ideea că e singurul mîntuitor al țării. Mă vei întreba poate că de ce să-l fi umflat atîta anturajul lui. Îți răspund : Tocmai pentru că-i cunoșteau vanitatea și știau că, venind la putere, ei vor fi stăpîinii, nu el. Nu vezi și-acum, după experiența celor două guvernări dezastruoase pentru țară, că-l slăvesc ca pe un idol? Nu publică organele oficiale ale partidului, tot în al treilea număr, articole elogioase asupra lui Ilie Berbecaru? Dacă ar fi într-adevăr un om de valoare, ce nevoie ar avea de-aceste scîrboase osanale? Care alt șef de partid mai e lingușit în felul ăsta?... Și iată, un om ca dumneata, ai robit la nulitatea asta atîția ani! Viață pierdută, domnule, îți spun eu! Carieră nefăcută! Dar, în sfîrșit, bine că te-a luminat Dumnezeu! Sîntem bucuroși că vii la noi. De ce să ascundem adevărul? Nu prea avem intelectuali de samă în organizația locală. Ce norocoși am fi dacă am avea și noi aici pe un om ca Munteanu. Îl cunoști?

— Am fost colegi de liceu și de universitate, zise doctorul Nașcu, înviorat de buna primire.

— Colegi de școală?! Și nu te-a putut convinge pînă acum?! E, drept să-ți spun, un mare luptător politic, cu mare putere asupra alegătorilor.

— Nu ne-am mai întîlnit pînă acum cîteva zile, cînd veneam din capitală.

— Așadar ți-a vorbit și el? Nu se poate altfel!

— Mi-a vorbit, se-nțălege. Însă eu l-am întâlnit după ce domnul prim-ministru a binevoit să mă priimească în audiență. Îmi luasem înainte hotărîrea, minți Ion Nașcu.

Președintele Ion Maior se încălzi și mai mult după ce auzi că noul membru era prieten c-un elector așa de renumit și cu o mare trecere la toți membrii guvernului. Își zicea că poate prin doctorul Nașcu va izbuti și el să fie numit notar public, aici, în capitala județului. Era avocat bătrîn și senator. Fusesse și prefect, dar tot mai mult i-ar fi convenit să ajungă notar public, că din advocatură nu mai putea trăi și se gindea cu groază la zilele de austeritate ale opoziției. Pierduse cîteva sute de mii de lei într-o afacere cu un consorțiu, pe care i le șterpeliase de sub nas un deputat din București. Și-apoi, în ultima vreme se ridicau tot mai multe glasuri în partid care cereau ca bătrîni să facă loc tinerilor, așa că... Numai o vorbă să pună avocatul Munteanu la Ministerul de Justiție, numai una!

Cînd au auzit membrii comitetului județean că doctorul Nașcu, pe care l-au primit în unanimitate în partid, e prieten bun și vechi cunoscut al marelui elector Munteanu, au ținut, fiecare în parte, să-l mai vadă o dată, înainte de plecarea lui în capitală. Mai ales trei dintre ei îi bătură capul.

Mai întii, Ion Podașcă, consilier comunal, sau, mai exact, membru în comisia interimară, căci guvernul se ferise să facă alegeri comunale și județene. Le avea în program, le anunțase, le fixase chiar și termenul, după ce le dizolvase pe cele vechi, îndată după instalare. Dar apoi se răzgîndise și rămăsese la comisiile interimare, numite îndată după venirea la putere, motivînd că s-a hotărît să nu mai facă alegeri din motive patriotice și bugetare. Să nu mai ajungă atîția minoritari în consilii, fiindcă românii puneau liste de partid, nu românești, și voturile poporului se împărțeau. Pe de altă parte, bugetul, sărăcit de guvernul anterior, nu mai suporta noi cheltuieli.

Opoziția, și în special partidul lui Ilie Berbecaru, a vărsat pară și foc, doi ani, cerînd mereu alegeri, și

sustinând că frica de votul universal determină guvernul să administreze anticonstituțional, prin comisii interimare. Acum opoziția se potolise, nu mai cerea alegeri comunale și județene, ci alegeri generale, plecarea guvernului.

Ion Podașcă, membru în comisia interimară, avea și el o ambiție arzătoare: să-l numească și pe el primar. De patru ori fusese numit membru în comisia interimară. Ajunsesse să aibă în degetul cel mic treburile orașului, și totuși mereu era dat deoparte când era vorba să se numească un nou primar.

— Nu sînt un ambițios, să nu crezi, Doamne ferește, că umblu după distincții și tinichele, îi spunea el doctorului Nașcu, dar vreau să fiu de folos orașului. Îi cunosc și nevoile și resursele materiale ca nimeni altul. Am simț practic, ca orice negustor ce se respectă. Nevastă-mea îmi spune: «Nu te mai frămînta și nu mai ofta, Podașcă! Nu ești avocat, nu ești profesor, nu ești inginer. Ești un simplu negustor. Nu te vor pune primar, că n-ai destulă cultură.» Auzi dumneata, cap de muiere! Parcă de cultură e vorba în administrație! Aici ai nevoie de cap limpede, de simț practic, de priceperea negoțului, nu de cultură, că o vorbire, un toast, cînd trăbă, știm și noi fabrica. Ce, parcă-i mare lucru!... Ș-apoi, chiar dac-ar fi, ce, n-are cine să mi-l scrie? Nu sînt ei atîția care știu mîzgăli hîrtia? Îl chemi pe unul, îi spui ce vrei și ți-l face la moment. Ei, ce măi la deal la vale! Asta e: să pot face binele pe care-l vreau. Nu e vorba de ambiție, domnule doctor. Iată, m-aș mulțami să fiu și numai două-trei luni! Și să vedeți atunci organizare! — Și, apropiindu-și scaunul de Nașcu, începu să-i vorbească-n șoaptă. — Actualul primar — vai de lume! E bețiv, nu-și vede de slujbă, nu se pricepe, ca bîta, la nimic. E un profesor, un filozof, unul cu mîntea-n nouri. Rîd minoritarii de noi! Dac-ai pune dumneata o vorbă pe lîngă avocatul Munteanu, eu cred că s-ar face. Că doar nu sînt fitecine, ia, un negustor de rînd. Eu am, domnule doctor, și atelier electrotehnic, pot face orice fel de instalații. Și foarte bucuros aș suporta și cheltuielile dumatiale și ale domnului Munteanu, pe care le-ați face pentru înlocu-

irea filozofterului și pentru numirea mea. Că drumurile și zilele petrecute la București sînt cu cheltuială mare. Las', că știu eu! Viața în capitală e scumpă foc! Nu trăbă să te superi, că nu sîntem noi de vină. Așa e viața! Și dacă pot să vă ajut, de ce nu aș face-o? Că doar am de unde. Zece mii de lei aș putea să vă dau chiar acum, drept avans, ba și cincisprezece, la o adică!

Al doilea membru din comitet care se ținu scai de doctorul Nașcu fu subprefectul Valer Salcie.

România mare îl găsisese funcționar la județ, cu rang de notar al doilea. Terminase Dreptul, dar nu-și luase doctoratul. Acum era trecut de cincizeci de ani, mic, uscat, cu o chelie pînă după urechi. Folosea încă multe cuvinte din vechea terminologie oficială ungurească, de cîte ori nu-i veneau repede în minte cele noi, românești, căci își făcuse studiile la Pesta. În al treilea an după Unire, ajunsese subprefect, și subprefect rămăsese, căci era funcționar bun și făcea întotdeauna politică guvernamentală. Dar acum simțea că-i iese subprefectura pe git. Se scîrbise de slujbă, n-o mai putea suferi.

— Închipuiește-ți dumneata, domn' doctor, tot județul e pe umerul meu. Prefecții vin și pleacă. N-au grija de administrațion. Mulți nici nu pricep la meserie. Ei toți politicianist! Io singur cu capul în scrisoare, zio, nopte. Io singur pe drumure, in inspecțion. Dracu' se ia! Saturat acum!

Și, continuînd în graiul lui barbar, îi spuse lui Ion Nașcu că s-a săturat să putrezească între acte, că dorește libertatea și că idealul lui acum este să ajungă inspector administrativ, ca să poată cutreierea țara, să o cunoască, să-i învețe bine limba și obiceiurile, să viziteze capitala, unde încă nu fusese.

— Ah, domn' doctor, se vede Bucovina cu Cernovițiul, Oltenia cu Craiov, Dobruja cu Constanț. Marea, domn' doctor, Marea Neagra!

A fi inspector administrativ era vechiul lui ideal. Să-l ajute să și-l împlinească! Că nu-i mare lucru, dacă doctorul Nașcu ar pune o vorbă pentru el pe lîngă avocatul Munteanu. El i-ar fi recunoscător și ar suporta cel puțin o parte din cheltuielile ce le vor avea cu drumurile la București, cu alergătura pe la ministere...

Al treilea solicitator fu Vasile Cîndea, inginer de lege veche, membru în consiliul de administrație al uzinelor electrice orășenești, naționalizate sub regimul trecut. După ce pierduse orice nădejde să ajungă el directorul general al uzinelor, i se aprinsese în suflet alt ideal : să fie numit director la filiala județeană a unei mari bănci din capitală.

— Sub regimul unguresc am avut banca mea, poate i-ai auzit de nume, «Paltinul». Eu eram, bineînțeles, directorul. Cu România mare, m-am mutat din sat, și nu m-am mai interesat de bancă. Da' pot să-ți spun că mă pricep. Dealtfel, meseria mea e să lucru cu țifre, inginerul ce alta face decît să măsoare și să calculeze cu țifre ? Cred că ar fi un gest numirea mea, pe care-l așteaptă multă lume la noi. E, într-adevăr, odios că, la filialele de dincoace de Carpați, centrul trimite numai directori din vechiul regat. Sîntem acuzați noi de provincialism, de regionalism, dar mi se pare că mai mult suferă frații de dincolo de această boală. Eu, domnule doctor, sînt ardelean get-beget, și totuși sînt înscris în partidul guvernamental. Și nu de-acum, ci de la Unire. Eu așa am înțeles Unirea : să ne facem cu toții o apă și-un pămînt. Eu la alegeri nu umblu, vorbiri nu țin, că nu-i în firea mea. Îmi dau votul meu partidului, și-mi vād de năcazurile mele. Poate din acest motiv, că nu am fost mai activ, nu m-au luat în samă după vrednicia mea. Dar o bancă nu-i o uzină electrică. Aici, mai ales, trăbă un om de țifre. Și de o perfectă cinste. Încolo, orice bancă merge strună, numai capital să aibă. Nu e nevoie de nu știu ce pricepere, de școală specială. Cine-o zice altfel, nu știe ce spune ! Că fără capital nu poți face nimic. Nici măcar o călătorie pînă la București...

Doctorul Nașcu găsi cu greutate un loc în clasa a doua. Dar, în sfîrșit, bine că nu scăpase acceleratul de București. Așezîndu-se pe canapeaua de pluș albastru, Ion Nașcu începu să treacă în revistă întîmplările zilei petrecute în capitala județului. Se despărțise cu o mare

amărăciune în suflet de ultimul solicitator, făgăduindu-i și acestuia, ca și celorlalți doi, că va vorbi cu prietenul său Munteanu, marele elector guvernamental și om cu trecere așa de mare la ministere. «Ce mai oameni, Doamne, și în partidul ăsta! Fugi de dracu' și dai de mumă-sa, își zise în gând. Și tot aceleași metode pe care le cunosc din partidul lui Ilie Berbecaru, de pe cînd era la putere! Aceleași solicitări! Intervenții și iar intervenții! Și fiecare aleargă numai și numai după interesul său. Dacă-i așa, dacă-i vorba să cad din lac în puț, de ce n-aș rămîne unde sînt? Scap cel puțin de frămîntările obișnuite la trecerea dintr-un partid într-altul... Și de unde am eu siguranța că voi fi numit? Ilie Berbecaru nu mi-a făgăduit, cînd a fost la guvern? De ce aș crede mai mult în promisiunea lui Petrache Pogonescu?»

După o moțaială odihnitoare de vreun ceas, începu să se aprindă din nou. Mare, greoi, cu privirea blajină, cu vorba domoală, doctorului nu-i plăceau conflictele și pe cît putea le evita. Dar nu pentru că ar fi fost lipsit de curaj. Cînd era prins la strîmtoare, lua piedeca în piept fără a se gîndi, instinctiv. Și-i plăcea să biruie greutățile și piedecile dinafară, după cum îl pasiona să-și vindece bolnavii. Dar luptele sufletești cu el însuși nu-i plăceau. Și acum întrase într-o asemenea luptă, mai mult împins de nevăstă, decît din propriul lui îndemn. E adevărat că și el vroia să fie numit în postul acela, mai mult pentru copii, pentru familie, căci situația materială îl cam strîngea în clește.

Nu-și făcuse o problemă de conștiință din programul politic al lui Ilie Berbecaru. Se obișnuise cu el, e adevărat, îi întrase oarecum în sînge, dar nu în suflet. Era destul de inteligent ca să priceapă că așa-zisul program nu era cine știe ce scofală, și că în spatele lui stă o ambiție și interesul personal al șefilor mai mărunți. Dar de ce nu l-ar aproba, cînd nici altele nu sînt nici mai bune, nici mai sincere? Și cînd majoritatea intelectualilor din Zăvorîți, cu care se întîlnea zilnic, nu numai că erau partizanii acestui program, dar îl și apărau ca îndîrjire. Dacă trăia între lupi, de ce nu ar fi urlat ca lupii? Numai obișnuința supunerii, dobîndită de-a lun-

gui anilor, și teama de furia fanaticilor l-au putut face să se simtă obligat moral, cât va trăi, să respecte acest program. Acum, făcînd al doilea drum la București ca să-l întâlnească pe primul-ministru, era convins că nimic nu-l leagă sufletește de programul acela. Dar nici de programul lui conu' Petru Pogonescu. După cum simțea și că noile cunoștințe din partidul guvernamental nu-i sînt mai simpatice decît vechile sale cunoștințe din Zăvorîți... Atunci, de ce n-ar face cale-ntoarsă, lăsînd totul baltă? Dezgustul, amărăciunea ce o simțea, teama de scandal, de frămîntarea lui internă, îl îndemneau să coboare la prima gară și să se întoarcă acasă. Dar îndemnul acesta se stîngea la glasul lăuntric care-i spunea că acum e prea tîrziu. El îi cunoștea pe cei din Zăvorîți, cunoștea exclusivismul lor, îngustimea lor de judecată și de simțire. Știa că bunii lui prieteni, în frunte cu directorul Ilarie Zopîrțan, sînt pe urmele lui. Dacă ar reveni asupra hotărîrii luate, indiferent de ce ar declara, indiferent de penitența la care l-ar condamna și pe care ar accepta-o, Zopîrțan și ai lui nu-l vor ierta niciodată și niciodată nu vor mai crede în sinceritatea lui. Și parcă pentru a-i întemeia atitudinea, memoria îi aduse înaintea judecării înfiorate și intimidante pildele văzute.

Pantofarul Dănică avusese o singură vină împotriva partidului: Un șef socialist, pe vremea unei campanii pentru alegerile generale, venise cu statul lui major și în Zăvorîți și ținuse o întrunire. Pantofarul Dănică se dusese și el la întrunirea aceea. Cum ar fi lipsit, cînd șeful socialist, un avocat, îi făcuse o vizită, îl rugase personal să participe, fără nici o obligație de a-l vota ori de-a se înscrie în partid. Nici un intelectual din Zăvorîți nu-i făcuse vreodată această cinste lui Dănică. Ei îl considerau obligat să voteze cu partidul lui Ilie Berbecaru din simplul motiv că și tatăl și moșul lui Dănică fuseseră pantofari în Zăvorîți.

Pentru această simplă participare se pornise împotriva lui Dănică cel mai aspru boicot, sub directiva și controlul comitetului local. Și boicotul avea două direcții: nimeni să nu-și mai plătească datoriile vechi, și nimeni să nu mai lucreze în atelierul lui Dănică.

Maistorul, în doi ani, a încărunțit. Avea mulți datornici, fiind o specialitate a intelectualilor din Zăvorți să-și arate în chipul acesta prietenia intimă cu meseriașii. Mai avea un semn distinctiv : băteau amical pe umăr pe croitor, pe pantofar, pe bărbier.

După o jumătate de an, Dănică, văzînd că nimeni dintre cei datornici nu mai lucrează la el, a început să le trimită la domiciliu notele de plată. Dar ucenicii care au dus notele s-au înapoiat cu mîna goală și cu obrajii aprinși de palmele primite. Toți răspuseseră la fel, ca la comandă : «Cu un petecos de socialist nu stăm de vorbă». Atunci maistorul a mai făcut o încercare : s-a dus personal la însuși președintele clubului local, la avocatul Bumbea. Dar acesta n-a vrut să-l primească. Înfuriat, Dănică a început să caute un avocat care să-i pîrască pe datornici. Dar nici unul dintre avocații din Zăvorți nu a fost de acord să-l asiste, deși Dănică, în disperarea lui, le promitea jumătate din sumă drept onorar. La vreun an după întrunirea socialistă, s-a stabilit în oraș un avocat abia ieșit de pe băncile școlii și care nu cunoștea situația din Zăvorți. Acela acceptase să deschidă și să susțină procesul, dar nici un judecător din Zăvorți nu dăduse curs pîrilor : partidul lui Ilie Berbecaru era la putere.

Rezistența maistorului se frînse. Își adună calabalicul, după ce-și vîndu casa, și se stabili în alt oraș. Nu mult după el, își luă tălpășița din Zăvorți și avocatul cel tînăr. Avea senzația că întrase într-un cuib de viespi.

Dar cazul protopopului Șoldea !

Era de zece ani în Zăvorți, alergase cu electorii partidului la toate întrunirile din județ, mai ales din parohiile lui, în toate duminicile și sărbătorile, sub pretextul că-și vizitează credincioșii. Se bătea în piept, mărturisind pentru Ilie Berbecaru.

Dar trecură patru alegeri generale, și partidul nu-l înscrise pe nici o listă de candidați, nicăieri, nici la Senat, nici la Cameră. În preajma alegerilor generale, pe măsură ce se apropia depunerea candidaturilor, în sînul organizațiilor locale ale partidului domnului Ilie Berbecaru triumfa din ce în ce mai mult sănătosul prin-

cipiu că preotul trebuie să-și vadă de biserică și de enoriași, nu să-și piardă vremea cu politica în Parlament.

Protopopul Șoldea a răbdat ce a răbdat, pînă cînd, cu prilejul unor noi alegeri generale — Ilie Berbecaru era în opoziție —, s-a înscris în partidul de la guvern al lui conu' Petrache Pogonescu. Imediat a fost înscris pe listele de candidați și ales senator.

Dar n-a trecut mult și-a-nceput să-și blăstăme zilele pentru această greșeală. Toți enoriașii lui erau, bineînțeles, aderenți ai lui Ilie Berbecaru. Și protopopul se trezi cu biserica goală ! Nici o prescură, nici o sticlută cu vin pentru paus !

Și acesta fu numai începutul. Porniră jalbele, și pe urmă delegațiile de zeci de inși la vlădicie. Acuzațiile erau grave : în cei zece ani, de cînd păstorește în Zăvorți, n-a slujit decît în douăzeci și patru de duminici și sărbători în biserica locală ; în toate duminicile și praznicile se inhăita cu electorii și demagogii și cutreiera satele, unde nu predica în biserică, ci ținea, în aer liber, vorbiri incendiare, care nu se cade a se auzi din gură de preot ; suduie și înjură și face tîlhari pe oamenii partidului advers ; dacă vlădica nu crede, trei sute de enoriași sînt gata să jure cu mîna pe cruce în fața sfîinței-sale.

Cînd episcopul îi luă apărarea, spunînd ca asta-i slujba protopopului, să umble prin sate, să facă inspectii, să se informeze, îl pîrîră că-i bețiv și inhăitat cu femei păcătoase.

Părintele Șoldea nu mai biruia să se apere, să răspundă la jalbe, să stea față cu delegații în cancelaria episcopală. Nici beția, nici purtarea imorală n-au putut fi dovedite în lungul procesului disciplinar ce i se deschise. Atunci, comitetul local al partidului veni cu lovitura de grație. O delegație monștră, în frunte cu întreg comitetul, porni la episcopie. Acum, vorbă scurtă : «Dacă nu ni-l iai de pe cap în trei săptămîni, trecem cu toții la cealaltă confesiunea românească».

Vlădica era bătrîn și fricos să nu-și piardă credințioșii : în trei săptămîni protopopul Șoldea era transferat din Zăvorți. «Nu-i fi vinovat, i-a spus vlădica, da'

ce să faci cu o biserică fără credincioși? Dintre două rele, e de ales totdeauna răul cel mai mic, fiule!»

Dar cazul lui Pîrvu, directorul școlii primare?

Tot cu prilejul unor alegeri generale, cînd băutura curge mai îmbelșugat ca de obicei, nenorocitul de director trăsese la măsă mai mult decît îi trebuia. Nu era de felul lui bețivan, dar cînd bea cu un pahar mai mult, se ridica în el și-l îmboldea, ca un corn de vită împungăce, spiritul contradicției. Și, cum era după o întrunire, și toată lumea, la masa lui, ca și la celelalte mese, aducea osanale lui Ilie Berbecaru și partidului, lui Pîrvu, cum băuse peste măsura hotărîtă lui, îi sări țandăra. Era băștinaș, aderent vechi al partidului, și de-aceea toată lumea se uimi, apoi se indignă și se înfurie, cînd îl auziră spunînd să mai înceteze cu laudele, cu vorbele mari, că e chiar sătul de ele. Nu s-au spus destule la întrunire? Acum lumea să bea, să mănînce și să-și petreacă. Și mai zise: «Cînd am sta să punem grăuntele adevărului în palmă, pentru ce-am fi mereu pe limbă cu numele lui Ilie Berbecaru? Cine-i Berbecaru ăsta, la urma urmelor? Ca el sînt zeci și sute în România. Noi ne-am obișnuit cu el, cu șefia lui, asta-i! Da' ce lucruri deosebite a făcut? Pentru ce-i mai breaz ca altul? Ne tot lăudăm cu simțul lui de dreptate, cu mărinimia lui. Vorbe! Își vede și el de interesele lui, ca și ceilalți. Eu, Pîrvu, nu mi-aș băga mîna-n foc, în ziua de azi, pentru nimeni. Nici chiar pentru Ilie Berbecaru. N-a avut și el, cît a fost la guvern, fondurile secrete pe mîna? Și ce-a făcut cu ele? Cui a dat sama, dacă-i cinstit? A făcut cu ele vreo operă de binefacere, o școală, un azil, un spital, pe care să o vadă toate lumea? A cumpărat cărți de școală pentru copiii săraci? Vorbă să fie! Rudeniile lui vor ști mai bine ce-a făcut cu fondurile secrete!»

Cînd a ajuns aici, a-nceput scandalul și bătaia. La masa directorului se aflau și cîteva rubedenii de-ale șefului. Îl provocară pe Pîrvu să retracteze calomnia. Acesta se înverșună și mai tare. Fu izbit cu o halbă de bere în numele tatălui. Directorul începu să împartă pumni grei — era osos și tare cît un bivol. Pe vreo trei i-a cocoloșit subt masă. Au sărit atunci de pe la alte

mese și s-a-nceput o încăierare generală, de nu se mai știa cine dă și cine primește și de ce. Amețiți de băutură, nu-nțeleseseră despre ce era vorba și se băteau ca chiorii. Dar curînd se lămuriră și tăbăriră cu zecile asupra lui Pîrvu. A fost o adevărată minune că a scăpat cu viață.

Dar peste un an a plecat și el din Zăvorîți. L-a dat gata o cercetare disciplinară ordonată de minister, la cererea delegațiilor din Zăvorîți, care nu se mai înșprăveau. Se încrucișau cu trenurile cei care veneau cu cei care se duceau la minister. Comitetul local al partidului convinse pe doi părinți să mărturisească, subt jurămînt, că directorul a atentat la nevinovăția copilei lor. Și deși nici prin gînd nu-i trecuse o astfel de blăstămăție, Pîrvu a rămas doi ani suspendat, pînă cînd părinții care juraseră strîmb, muștrați de conștiință, au descoperit adevărul că au fost puși la cale și de cine. Totuși directorul a fost transferat la altă școală.

În lungul drum pînă în capitală, lui Ion Nașcu îi trecură prin minte cazurile acestea, și multe altele, din care înțelege că pentru el nu mai poate fi vorba de cale-ntoarsă. Trebuia să-și urmeze destinul, oricît și-ar pierde liniștea sufletească la care ținea mai mult decît la orice alt bun al vieții.

Și îndată ce se scutură definitiv de gîndul revenirii, scîrba pe care o simțise urcîndu-se în tren, îl năpădi din nou.

Aceia erau oamenii pe care îi cunoscuse !

Pe aceștia, cu care avea să trăiască de-acum înainte, i-a cunoscut de-abia azi. Doamne, ce lume, ce lume ! Oare de ce nu poate trăi cineva și singur în România mare, cu familia și clienții lui ? De ce e numai decît nevoie să te înscrii într-un partid politic ? De ce nu dă nimeni doi bani pe tine dacă n-ai o etichetă politică, dacă-ți vezi cu cinste și pricepere de meseria ta ?

Ion Nașcu se simțea nenorocit. Dacă ar fi, cel puțin, la sfîrșitul ostanelilor și-al frămîntărilor ! Dar era de-abia la începutul lor. Se ducea să-și ia numirea, și presimțirea îi spunea că nu se află decît la începutul răutăților. Și, din nesiguranța zilelor ce aveau să vină, ca dintr-o baltă putredă, se ridică deodată, ca într-un vîr-

tej, o sălbatecă ură împotriva amicilor lui politici de pînă mai ieri, din Zăvorîți, presimțind că toate relele viitoare numai de la ei vor porni.

Începu să-i judece în gînd pe toți și să-i cîntărească pînă în cele mai mici amănunte. A, cum de nu l-a dat pe ușa compartimentului afară pe Ilarie Zopîrțan! Ce mai lichea! Simțea că nenorocirile lui începuseră odată cu intrarea nenorocitului acela de Zopîrțan în compartimentul în care călătorea cu Munteanu și cu Radu Navrea. Secătura aceea de gazetar i s-a pus de-a curmezișul planurilor numai prin simpla lui apariție în compartiment! Doctorul simțise de atunci că taina lui va fi ghicită, va fi descoperită.

Iată, un om, tînăr încă, de care se tem toți partizanii lui Ilie Berbecaru. E un zăpăcit, un necăpătuit, dar e rudenie cu șeful și are o gazetă la dispoziție. Clubul politic din Zăvorîți îl lingusește, îi caută protecția.

Veșnic înfrigurat de presimțirea căderii guvernului, e mereu neliniștit, uituc, nepăsător la ce se petrece în jurul său. El, doctorul Nacșu, l-ar fi numit la poliție, la Siguranță, agent de urmărire la percepție, dar niciodată nu i-ar fi dat în mînă frînele unui partid politic. Cum? Frînele unui partid?! Un simplu ziarist?! Da, pentru că Zopîrțan ține în mînile lui frînele politice și întregul comitet din Zăvorîți: partidul local merge la pas, la trap sau la galop, după cum mișcă Zopîrțan din hățuri. Adevărat că-i duce mai mult în galop. De înfrigurarea lui se molipsească și ei. S-ar putea spune că se molipsesc prin mijlocirea organului de publicitate *Vatra veche* toate organizațiile din țară, întregul partid. De cînd a ajuns el la conducerea gazetei, la toate cluburile lui Ilie Berbecaru nu se mai discută decît despre iminenta cădere a guvernului. Semnele care vestesc evenimentul, dovezile de slăbiciune, complicațiile în sînul guvernului, crizele, sînt așa de multe, așa de noi, așa de nemaipomenite în imaginația lui Ilarie Zopîrțan, încît coloanele *Vetrei vechi* abia le mai încap. Și sînt povestite într-un ritm veșnic ascendent, cu o bună-credință îngerească sau idioată, încît membrilor partidului nu le mai trece prin minte nici să pună la îndoială te-

meinicia informației, deși trec zile, săptămîni, luni și ani, și proorocirea nu se mai adeverește.

Duhul neașezat, barbar și înflăcărat al lui Ilarie Zopîrțan a schimbat cluburile, goale mai înainte, în stupi ce roiesc. Sute și mii de oameni și-au uitat îndeletnicirile și frămîntă zilnic gînduri și proiecte de mîntuire a patriei, așteptînd ca pe jăratec căderea guvernului și venirea la putere a lui Ilie Berbecaru.

El, Nașcu, dac-ar putea, i-ar lega directorului minile la spate, i-ar înfunda gura cu ceară, și l-ar închide într-o cameră întunecoasă, neștiută de nimeni. Un om ca Zopîrțan, rudenie cu șeful, e un blăstăm pentru un partid, cînd partidul e condus de un om ca Berbecaru, care nu știe să umble pe picioarele lui. Directorul își impune întotdeauna punctul lui de vedere. A ajuns, din pricina asta, obraznic, atît cu tinerii cît și cu bătrîinii, vorbindu-le de-a călare și terorizîndu-i după toanele lui. Șeful, Berbecaru, nu citește zilnic toată gazeta, ci doar o dată pe săptămîină, cînd apare articolul ditirambic la adresa lui, și e foarte mulțumit de *Vatra veche*.

Dealtfel, cum putea ști el, Nașcu, dacă Berbecaru nu era înțeles cu Zopîrțan, dacă nu patrona toate atitudinile acestuia? Cînd, uneori, șeful făcea pe supăratul pentru vreo trăzneață de-a directorului, nu sfîrșea totdeauna iertîndu-l și lăudîndu-l public?

Mare scofală nu era nici de capul șefului. El, Nașcu, doctorul cel mai apreciat de către partid în Zăvorîți, a înțeles demult că lipsa unei concepții unitare și neputința de a transpune în practică o idee politică îl caracterizează pe Ilie Berbecaru. Ce mai știi? Poate întreaga tactică de luptă a partidului în opoziție, așa de unilaterală, de îngustă, de idioată chiar, se datora lui Zopîrțan, nu lui Berbecaru. Acesta din urmă nu putea scorni nici atît. Lozinca partidului: «Linie dreaptă la guvern, linie dreaptă în opoziție», ascundea, în realitate, o mare sărăcie de idei, un program prozaic, pe care, dacă nu l-ar fi înviorat neastîmpărul zăpăcit al lui Zopîrțan, foarte puțini l-ar fi urmat.

Dar ceilalți fruntași ai clubului din Zăvorîți, merită ei să-i pară rău că-i părăsește?

Trenul se scufundase demult în noaptea grea, spintecînd-o vijelios, deschizînd efemere tunele luminoase în tăria beznei. Doctorul Naşcu nu se clintise din poziţia în care se aşezase după ce-şi găsisse un loc. Stînd cu ochii închişi, tovarăşii de compartiment îl credeau adormit demult. Şi mulţi îl pizmuiau pentru somnul lui liniştit, de copil.

Să-i pară rău după ce pierdea? După cine să-i pară rău din Zăvorîţi? După preşedintele clubului local, Petru Bumbea? Dar nu era acesta un farsor de clasa-n-tîi? Nu era un egoist feroce, un lup îmbrăcat în piele de miel? Deschidea dumnealui punga vreodată, cînd era vorba de nevoile partidului? Nu se distinsese în munca de partid trimiţîndu-i lui sute de bolnavi, de la ţară, partizani ai lui Berbecaru, pe care el, doctorul Naşcu, trebuia să-i trateze gratuit? Nu era un mare farsor al democraţiei, accentuînd la fiecare prilej că voinţa majorităţilor e sfîntă, pe cînd tot el pregătea, cu o lună înainte, moţiunile pe care le votau majorităţile, în întruniri sau la club?

Să-i pară rău după avocatul Cîrje? Omul acela pîntecos, care se teme veşnic să nu fie desconsiderat, iar el îşi bate joc, cinic, de fiecare în parte?

Să-l regrete pe părintele Vartolomei, care poartă vorbele de la om la om, despre care niciodată nu poţi şti cînd minte şi cînd spune adevărul?

Să-l doară capul după directorul liceului, Mîndruţ, care ştie să se strecoare fără să-l afle nimeni din oraş, ca să intervină pe lîngă guvernul advers în interes particular, rămînînd totodată membru fruntaş al partidului lui Ilie Berbecaru?

Adevărat, l-a cinstit totdeauna pe casierul şi administratorul *Vetrei vechi*, pe Vidraşcu. Om dintr-o bucată, acesta jertfeşte din al său... Totuşi, acum, deşi i-a rămas simpatic, îi pare cel mai mărginit din toată gloata din Zăvorîţi.

Dacă regretă despărţirea de cineva, apoi acela e secretarul de redacţie al *Vetrei vechi*, Ion Marele, pe care l-a admirat întotdeauna pentru glasul lui strident şi răsunător, ieşind dintr-un trup aşa de mic, pentru cuvîntările substanţiale pe care le ţinea la club.

N-a avut niciodată relații cu avocatul Traian Marcu, al doilea sfătuitor al lui Ilie Berbecaru, ba, după cei mai mulți, mâna lui dreaptă, sufletul lui. Partizanii îi cunoșteau greutatea și se temeau de el mai mult decât de Ilarie Zopirțan. «Nu i-am călcat niciodată pragul, nu l-am rugat pentru nimic. Nici chiar când fusese vorba de numirea la spitalul județean... A ! poate aici e enigma ! De aceea nu m-a numit guvernul, pentru că Traian Marcu nu i-a suflat o vorbă lui Ilie Berbecaru, !» Doctorul Nașcu tresări și se mișcă întâia oară de când se așezase pe canapeaua compartimentului. Simți ca o arsură în piept. «Iată pricina adevărată ! Cum de nu mi-a dat atunci prin minte să cer protecția și intervenția lui Traian Marcu ? N-ar fi curs sînge ! A, dar acum e zadarnic, e tîrziu ! Dealtfel, nu l-am simpatizat niciodată. Tocmai pentru că am auzit că e atotputernic la șef, fără să se știe de ce. Și pentru că am auzit că, pentru el, disciplina de partid nu există. Are relații prietenești cu toate partidele ; îl aleg, și el primește, în cele mai grase consilii de administrație ; e folosit ca bărbat de legătură al partidului cu alte partide. Și totuși nimeni nu înțelege de ce chiar el, și nu altul.»

Nu-i părea rău după nimeni din Zăvorți. În realitate, se plictisise și de discursurile sfărătoare ale secretarului de redacție. Bine că-i părăsește !

Doctorul Ion Nașcu deschise ochii și își examină pe-ndelete tovarășii de compartiment. Nu cunoștea pe nimeni. Erau chipuri străine, de agenți comerciali, cu fețele expresive, cu hainele roase de călătoriile continue. Trei conversau în ungurește, doi în nemțește.

Doctorul se cuibări mai bine pe canapea și închise iar ochii, după ce privi prin geam în noaptea de-afară ca să-și dea sama în ce gară se opriše trenul.

Dar cît ce i se potoliră gîndurile, simți iar în cerul gurii amăreala cea veche. Nu era încîntat de drumul pe care-l făcea, cu toată săpuneala trasă celor din Zăvorți. Ar fi dat și un milion de lei să aibă acum decretul de numire în buzunar și să fie în drum spre casă.

Începu să-i invidieze pe agenții aceștia comerciali fără nici o îndatorire de partid. Își fac afacerile cu toată lumea, bat scările ministerelor, în numele firmelor pe

care le reprezintă, oricine ar fi la guvern. A, desigur, soarta acestor minoritari e mult mai bună decît a românilor care, trei-patru ani, cînd trăiesc în opoziție, sînt aproape dezmoșteniți. Cine cutează, în opoziție fiind, să se adreseze ministerelor cu cereri? Numai cine, ca și el acum, trădează un partid și se înscrie în cel de la putere. Dar cei mai mulți, îngroziți de scandal, sau terorizați de opinia publică a partidului, nu cutează să procedeze ca el acum... Nu, România nu e liberă, sau mai exact, românii nu sînt liberi în România. Au și gîndurile, și mîinile, și picioarele legate. El, doctorul Nașcu, simte că situația asta e absurdă. Știe că mai sînt și în alte țări partide politice, dar acolo, dacă un cetățean trece dintr-un partid într-altul, din convingere, sau împins de mizerii, nu ajunge un ostracizat... Da, a auzit, uneori spunîndu-se că în România nu sînt partide, ci numai secte politice. Acum simte și e convins însuși de acest adevăr.

Trenul opri într-o gară, dar porni imediat, încît doctorul nu avu vreme să-i citească numele. Totuși bănuie că se apropiau de Brașov. Închise ochii și se hotărî să doarmă. Toată lumea sforăia în compartimentul luminat de un bec albastru...

Se trezi la Ploiești, dezmeticindu-se cu geu din viltarea unui vis. Fruntea-i era umedă, cămașa i se lipise de corp. Îl durea capul și-i era gura amară. Știa că visase ceva neplăcut, dar nu-și deslușea ce anume visase. Numai după ce porni trenul, privind pe geam, începură să i se înfățișeze crîmpeie din vis... Directorul *Vetrei vechi*, Ilarie Zopîrțan, cu o sabie în mîină, cu limba scoasă, enormă, ca de cîine, cu ochii mici, porcești, înecați de sînge, îl alunga din urmă. Din cînd în cînd se oprea, împărțea comenzi și iar îl fugărea. Nu mai era nimeni de jurîmprejur; pe drumul plin de praf nu alergau decît ei doi. «Oare cui comanda Zopîrțan?» se întrebă Ion Nașcu. El, doctorul, alerga mai repede, nu se temea că-l va ajunge directorul *Vetrei*; dar acesta putea să arunce în el cu sabia pe care o învîrtea mereu deasupra capului. Nu se zărea țipenie de om de la care ar fi putut cere ajutor... Apoi, alt crîmpei din vis: Nevastă-sa, Aurora, îi arăta în zare o casă cu etaj. Era

văruiată proaspăt și strălucea așa de tare în soare, încît îi lua vederile. «Îți place?» îl întreba Aurora. Și se auzea răspunzînd : «Da, îmi place foarte mult». «Ei bine, e casa noastră», spunea soția... Și alt crîmpei : Advocatul Munteanu i se arătă mai furios decît cum îl văzuse în tren. Protesta cu vehemență, nu vroia să intervină pentru Ion Podașcă, Valer Salcie și Vasile Cîndea, pentru care pusese o vorbă bună doctorul. «Sînt cu toții niște pușlamale ! Las', că-i știu eu ! Tu ești novice în partid, nu-i cunoști. Nu ! Nimic. Un deget nu-mi mișc pentru ei. Tu să nu mai insiști, că mă supăr»... Apoi iar Ilarie Zopîrțan, cu părul vilvoi, îi îndesa sub nas *Vatra veche*. Pe prima pagină, un articol cules pe trei coloane, cu un titlu de o șchioapă : «Căderea guvernului ! Întărcarea fripturiștilor ! Caractere antice și zdrențe moderne ! Vivat marele bărbat de stat Ilie Berbecaru, prim-ministrul de mine !»

— Scîrba dracului, zise cu glas tare doctorul Nașcu, retrăgîndu-se de la geam și desfăcînd *Universul*, cumpărat în gara Ploiești. Caută rubrica «Viața politică». Nici o știre senzațională. Certurile obișnuite din sînul partidelor, combinații de noi grupări de forțe, colaborări, fuziuni. Nici o aluzie la o apropiată criză de guvern. Dimpotrivă, erau semne că guvernul își consolidează poziția și că în partidul lui Ilarie Berbecaru crește dihonnia. Mare divergență de păreri în comitetul executiv al partidului... «Să le fie de bine !», sfîrși doctorul, și împătură împăcat jurnalul. Visul cu casa albă, strălucitoare și rubrica politică din ziar îl liniștiră.

Multă vreme nu mai aruncă ochii pe *Universul*. Dar iată, chiar pe pagina întîia, îi căzură ochii pe-o informație : «Călătoria domnului prim-ministru», în care se spunea că domnul Petrache Pogonescu a plecat asară la moșie și nu se va înapoia decît peste trei zile.

Simți un fior de presimțire rea. Nu cumva a plecat premierul tocmai pentru a nu-l primi pe el ? Președintele organizației județene îl va fi informat la telefon. Bun, dar ce l-ar fi îndemnat să se ascundă pentru a nu-l primi ? Nu s-a arătat el foarte bucuros de intenția lui Nașcu ? Ar fi un singur motiv : a făgăduit, ori chiar

a dat altuia, unui partizan politic mai vechi, postul pe care i l-a promis lui.

Doctorul Nașcu, deși om de știință exactă, nu se eliberase de superstiții. Vedeă semne în te miri ce, și uneori puneă diagnostic greșite luându-se după ele. Presimțirea că va întâmpina dificultăți, visul cu Zopîrțan, plecarea din capitală a lui Petrache Pogonescu chiar în ajunul sosirii lui, îl neliniștea din nou.

Totuși, după ce se spală la hotel și luă un ceai, se hotărî să meargă la președinția Consiliului de miniștri «Cine știe? Poate că informația e greșită», își zicea. Mai ales că în alte ziare nu figura. Dar la președinție știrea îi fu confirmată. Cu deosebirea că primul-ministru se va reîntoarce mine la amiază de la moșie.

Doctorul Nașcu se mai înzdrăveni și se hotărî să aștepte. Se întoarse la hotel și se culcă. Dormi buștean pînă pe la patru după-amiază, cînd îl treziră niște ciocănituri în ușă.

— Vă caută un domn, spuse o voce de femeie. Să aștepte jos, sau îl primiți aici?

— Ce domn? Cum îl cheamă?

— Am cartea lui de vizită.

Doctorul descuie și luă cartea de vizită prin crăpătura ușii. Citi «Dr. Ion Maior, senator, avocat, președintele organizației județene din...»

— Să poftească, zise Nașcu, neînțelegînd de ce alergase Ion Maior așa de repede în urma sa. Poate n-a făcut toate formele? Mai trebuie undeva vreo iscălitură? Sau poate s-au răzgîndit? Va fi început Zopîrțan cu calomniile? Știe cumva președintele organizației că e numit altcineva, membru al partidului, la spitalul județean?

Senatorul intră foarte bine dispus. Nici un semn de îngrijorare.

— Fac parte dintr-o comisie parlamentară, dragul meu, și după ce-ai plecat dumneata am fost convocat telegrafic. De-o lună pauzăm. Ce păcat că nu am primit avizul înaintea plecării dumitale! Am fi călătorit împreună. Mi-ar fi făcut mare plăcere. Dar, în sfîrșit! Văd că excelența sa domnul prim-ministru va lipsi două zile.

— Mine la amiază se înapoiază.

— Da? Ai informația din ziare?

— Nu, de la președinție.

— Ei, se poate. Deși niciodată nu poți ști sigur când lipsește și când e în București excelența sa. De multe ori se dă comunicat oficial că a plecat la moșie, și el muncește ca un bou acasă la dumnealui. Altfel n-ar mai avea timp să se ocupe cu marile probleme de Stat. Știi dumneata, mereu sînt persoane pe care nu poate refuza a le primi. Atunci, nu e acasă! Și sergentul ține la îndemîna ziarul cu comunicatul, să convingă pe oricine s-ar îndoi.

Ion Nașcu nu mai era sigur de informația primită. Și lui îi spusese un ușier la minister: «N-ați citit în ziare?» Și se posomori.

— N-are importanță dacă vine mine sau poimîne, zise Ion Maior, aprinzînd o țigară. În sfîrșit, cînd vine omul în București, știe că nu vine pentru o zi. Lucrurile mari nu se rezolvă într-o clipă. Eu, drept să-ți spun, sînt vesel că m-am nimerit aici într-un ceas așa de hotărîtor și de solemn pentru dumneata. E adevărat că ți-am dat la mîină toate hîrtille. Dar o recomandare verbală tot nu strică. Mai ales că premierul ține mult la mine. O să te însoțesc la excelența sa, dacă-mi permiți.

Doctorul Nașcu primi cu mulțumiri, deși se gîndea că poate era mai potrivit să meargă singur, după audiența ce-o avusese la primul-ministru. Se gîndi că premierul se va arăta, poate, surprins de grabnica lui hotărîre, după ce ceruse vreme de gîndire așa de lungă, și că președintele județean va afla că hotărîrea lui de-a intra în partidul guvernamental n-a fost chiar așa de spontană cum o prezentase el.

— Desară luăm masa împreună, domnule doctor, la restaurantul «Prietenia». Nu-l cunoști? O să vin eu la opt să te iau. Are sasu — că-i un sas de pe la Mediaș — niște vinuri de pe Tîrnave! Eu nu mă pot împăca cu vinurile din regat. Sînt prea slabe. Nu simți c-ai băut. Și mai ține sasu totdeauna cîrnat proaspăt. E delicios! Bine ait. O să vezi! Dumneata umbli rar în capitală. Noi, ăștia, cu Parlamentul, cu consiliile, cu

prefecturile, am cutreierat toate bodegile și restauran-tele. Dar vin și cîrnați ca la «Prietenia» nu aflî nicăieri.

Sara, la cină, după întîiul kilogram de vin, avocatul Ion Maior începu să-și povestească năcazurile lui. Nu poate spune că a trăit greu. Înainte de Unire a cîștigat binișor de pe urma biroului advocațial. Dar a crescut trei băieți și a măritat două fete. N-a rămas cu nimic la bătrînețe. Copiii mai trebuiesc ajutați și acum. Mai ales un băiat, un doctor cu clientelă puțină. Nu poate spune că a fost desconsiderat. Că nu a avut satisfacții după Unire. Simțul lui realist l-a dus de la început în partidul domnului Petrache Pogonescu. Și nu se poate plînge. Dar acum e bătrîn și s-a săturat de drumuri și mai ales de propaganda electorală, de alegeri prin sate, de discursuri. Cît ești parlamentar, pînă e partidul la putere, nu e chiar de disprețuit. Dar opozițiile costă. Măninci tot ce aduni pe cale cinstită, din diurne, pînă ești la putere. De-acum îmbătrînește, și lui i s-ar potrivi mai bine un post de notar public. Pînă acum a fost mai greu, că șeful nu dă bucuros președințiile județene unor persoane străine. Acum, prin stabilirea în capitala județului a doctorului Ion Nașcu, situația se schimbă. Are cine să-i ia locul, cu cinste și cu vrednicie. Sînt mulți care se gîndesc la un post de notar public în capitala județului. Dar el are merite în partid. Iar dacă avocatul Munteanu ar pune o vorbă pentru el, la îndemnul lui Nașcu, postul i-ar fi asigurat. Se-nțelege, s-ar face numirea, iar el ar intra în slujbă numai după dizolvarea Parlamentului.

Doctorul Nașcu îl asculta amețit, cu gîndul aiurea. Nu era obișnuit să bea sara vin. Poate un păhărel, două. Dar acum isprăveau al doilea kilogram.

Îi făgădui președintelui, cu multă însuflețire, că va vorbi cu Munteanu.

— Numai de-ar ajuta Dumnezeu să trec peste asta.

— Peste ce ? întrebă președintele.

— Peste numirea mea.

— Dar cum ?! Te mai îndoiești ?! După ce ți-a făgăduit primul-ministru...

— Știu eu ? Parcă am un presimț rău.

— Vorbe, frate! Premierul nostru, trăbă să știi, e un caracter. Nu ai de-a face cu săcătura de Ilie Berbecaru. Șeful nostru nu linge ce-a scuiapat. Ș-apoi, în partid, ești bine venit. Ți-am spus că nu avem membri marcantți dintre localnici.

— Să dea Dumnezeu: zise înduioșat Ion Nașcu. Nu-mai să nu-și vire dracul coada.

— Ei!

— Da! Oameni răi se găesc întotdeauna și pretutindeni.

— Nu le vom da răgaz. Oameni răi sînt, nici vorbă, dar peste promisiunea șefului nu poate trece nimeni. Ehei, să am și eu o promisiune a șefului, nu mi-ar păsa de nimic. Nici o grijă! Mine, dacă-l prindem pe excelența-sa, ai numirea. Prozit!

Nașcu duse paharul la gură, dar abia-și muie buzele. Nu mai putea bea. Îi era greață.

Trebui totuși să mai rămînă un ceas cu președintele organizației județene.

La hotel se gîndi că are noroc cu senatorul Maior. Își aduse aminte că, data trecută, o mulțime de parlamentari au fost poftiți în cabinetul primului-ministru, înaintea lui, deși pe el îl notase șeful de cabinet printre cei dintii. De data asta va pătrunde mai ușor. Se gîndi că va trebui să meargă la Ministerul Sănătății Publice, că acolo n-a mai fost, că nu cunoaște pe nimeni, și adorîni încîntat că întîmplarea a făcut să vie în capitală, tocmai acum, președintele organizației județene.

Dar nu era vorba de nici o întîmplare. Ion Maior, senatorul, nu făcea parte din nici o comisie parlamentară și nu primise nici o telegramă. Întîlnindu-se cu Ion Podașcă și Vasile Cîndea, după plecarea lui Nașcu, îi bătuse la ochi prea buna lor dispoziție, laudele cu care îl încărcau pe doctor și însuflețirea cu care vorbeau despre prietenia lui cu avocatul Munteanu.

Deodată, rămas singur, se luminează: «Să știi că ăștia mi-au luat-o înainte! Au vorbit cu Nașcu să-i protejeze pe lingă Munteanu.» Luase trenul de la miezul-noptii și ajunsese cu douăsprezece ceasuri mai tîrziu decît Nașcu în capitală. Nu știa la ce hotel a tras, dar află repede cu ajutorul telefonului. Știa că oamenii din județul lui trag

cam la aceleași hoteluri. Și acum se felicita că primul-ministru era plecat din București și că Nașcu acceptase să-l însoțească la audiență.

Primul-ministru sosi, într-adevăr, a doua zi la prînz, așa cum fusese informat Nașcu la președinție. Dar cît ce sosi, intră în consiliu; ceilalți miniștri îl așteptau. Consiliul ținu pînă la trei și jumătate. Excelența sa nu primi decît pe două cucoane.

Doctorul Nașcu nu se descurajă. Văzu zeci de parlamentari care așteptau zadarnic, ca și el.

Tot învîrtindu-se printre colegi, senatorul Ion Maior află că e vorba de un consiliu de miniștri extrem de important: Se discutau chestiuni de politică externă. Veniseră știri de la ministrul de Externe, care se afla în străinătate. Senatorul își dădea cu părerea, față de doctorul Nașcu, că nu ar fi imposibilă o nouă orientare a țării în politica externă. Mă rog, politica se rezumă la interese, și cea internă și cea externă. Dacă prietenul intenționează să te exploateze, ori chiar să te jumulească, nu mai poți avea nici un interes să mergi braț la braț cu el. Te-a ajutat în trecut?... Bun! Să te ajute și acum, dacă ți-i prieten adevărat! Dar să folosești prietenia și alianța pentru a-l lega și al sărăci pe un prieten — asta nu se face! Și pe urmă, de unde pot ști eu azi ce va fi mîine, de unde va veni primejdia? România, țară pașnică, vrea să trăiască în bune relații cu toată lumea. Da, e adevărat! Dar o viitoare conflagrație europeană nu atîrnă de voința noastră. Știe el, doctorul Nașcu, dedesubturile oricărui război? Interesele materiale ale trusturilor. Rivalitatea comercială. Nepotolita sete de cîștig. Într-o dimineață ne putem trezi în mijlocul focului. De aceea e bine ca guvernul să fie pregătit. Prietenia cu Franța? Bun! Nimeni nu are nimic împotriva! E o țară puternică, un popor generos în război. Dar noi, prieteni cu Franța, de ce nu am avea bune relații și cu Germania?

— Nemții, frate, sînt un popor care — nu așa? — va mai da de lucru Europei. Nu e prudent să ți-i faci dușmani. Și se pare că s-a săvîrșit o greșală care trăbă

numaidecît reparată. Era vorba să sosească o delegație de la Berlin, să trateze cu noi un pact economic. Sosit-a ? N-a sosit ! Se spune că s-ar fi întors din drum. Vezi bine, mie lucrurile astea nu-mi plac. Cînd pui la cale un lucru, îl pui cu temei, îl pregătești din bună vreme. Nu, abia începută întreprinderea, o și oprești, văzînd că ai greșit. Procedînd așa, n-o să ne mai ia nimeni în serios. De-aceea e bine că se ține acest consiliu de miniștri : să pună, cît mai în grabă, lucrurile la punct. Nu e nici o pagubă dacă nu vom putea vorbi azi cu primul-ministru. Vom vorbi mîine. Și e mai bine așa : după ce s-a potolit furtuna. Excelența sa va fi mai bine dispus.

Senatorul Ion Maior își exprima în fața doctorului Nașcu părerile, trecea apoi iar în grupul parlamentarilor care șopteau, cîte doi, în grupuri mai mari, și iar se întorcea la Nașcu să-i expună părerile lui despre «chestiunea externă».

Doctorul așteptă, ca toată lumea, deși știa, după ce trecu de două, că azi nu mai e rost pentru chestiunea lui. Dar așteptau și ceilalți, fără să pară nerăbdători. El, cel puțin, în afară de audiență la conu' Petrache Pogonescu, nu avea altă treabă. Dacă ar fi renunțat și ar fi plecat, n-avea decît să se ducă să mănînce undeva. Dar nu-i era foame.

Se mira cum de pot vorbi în șoaptă acei parlamentari, ceasuri în șir, și, mai ales, cum de pot pierde atîta vreme. Ori, poate, au venit și ei cu cîte o chestiune personală, pe care n-o putea rezolva decît primul-ministru ? Parlamentul era în vacanță ! Ce puteau căuta deputații aici, cu zecile ?

În sfîrșit, consiliul se termină, lumea se imprăștia, și doctorul simți că-i tras de mîncă de către președintele organizației judejene.

— Atît pentru azi, Am avut onoarea să-l salut pe excelența sa la plecare. M-a recunoscut și mi-a zîmbit. Era în voie bună. Se vede că au aranjat cu bine chestiunea externă. Acum să vii să mîncăm undeva. Pentru «Prietenia» e prea tîrziu. Dar știu eu o bodegă...

Doctorul se scuză că n-are poftă de mîncare, că îl cam doare capul.

— Aș! Se poate? Doctor fiind, cum poți vorbi așa? Mai întâi sănătatea, dragă doctore...

Domnul Petrache Pogonescu îi primi vizita în ziua următoare, la două fără un sfert. Era zi de audiență numai pentru parlamentari, dar doctorul Nașcu intră și el la conu' Petrache Pogonescu, avînd noroc de prezența lui Ion Maior.

Primul-ministru nu-și aminti imediat de Ion Nașcu, ceea ce îl sperie pe doctor. Dar după ce senatorul îi spuse că e doctorul din Zăvoariți, încruntarea dispăru din fața premierului, și-i zise, luminat, strîngîndu-i mîna cu căldură :

— Ei, asta e acum! Să dau dovadă de memorie slabă! Dar, nu! Am, doctore, o memorie foarte bună. Numai că nu mă așteptam să te revăd așa de repede. Îmi ceruseși o lună de gîndire.

Ion Nașcu se sperie că nu va scăpa de ceea ce se temea. Însă Ion Maior păru că nu înțelege aluzia. El era foarte bucuros că-i poate face doctorului un serviciu.

— Da, adevărat, excelență, — îi zicea pentru întîia oară așa, luîndu-se după pilda senatorului, — aveți o memorie extraordinară. Atîta am cerut, dar m-am răzgîndit îndată. Am înțales că nu-i cazul să-mi fac scrupule de conștiință. La înapoiere am călătorit împreună cu avocatul Munteanu. În ce privește programul partidului Ilie Berbecaru, era exact de părerea excelenței-voastre.

— Munteanu? Avocatul Munteanu? Îl cunoști? Strașnic om!

— Am fost colegi de liceu și de universitate, excelență.

Primul-ministru aruncă o privire peste hîrțile aduse, ridică mîna și zise :

— Totul e în regulă. Să nu mai pierdem vremea.

Însemnă ceva repede pe o carte de vizită.

— Treceți cu biletul acesta pe la domnul ministru al Sănătății Publice. Doctore, felicitările mele! Bun cap și bun sfătuitor ai avut. Sper să nu regretăm niciodată, nici eu, nici dumneata, pasul făcut. Cred că lucrul esențial îl știi, doctore : cine intră la noi, rămîne o viață. Și,

după el, copiii. Așa se formează tradiția, tăria de partid. Ai copii ?

— O fată și un fițior, excelență.

— Să-ți trăiască ! Feciorul, ce vîrstă ?

— Întră la universitate. Dreptul.

— Foarte bine, foarte bine ! La vremea lui își va da și el concursul partidului, și ne vom îngriji și de dînsul. Și-acum, adio ! După domnul Ilie Berbecaru să nu-ți pară rău, adăose el zîbind. I se vor lungi încă multă vreme urechile în opoziție. Pentru că, să știi un lucru, dragă doctore : Unde-i nu-i cap, vai de picioare.

Le mai strînse o dată mîna.

Cei doi ieșiră radioși. Doctorul strîngea în palmă cartea de vizită.

Luară întîiul taxi și zburară la Ministerul Sănătății Publice. Cînd ajunseră era două și un sfert. Ministrul plecase.

— Dar n-ar fi bine să vorbim cu secretarul general ? întrebă Nașcu, vrînd să-și curme odată incertitudinile. Poate aranjează el.

— A, nu ! Se vede că n-ai avut de lucru pe la ministere. La noi trîbă să vorbești totdeauna cu cel mai mare. Apoi, biletul e pentru ministru, nu pentru secretarul general.

— Adevărat !

Doctorul se feliicită că-l avea sfătuitor și deschizător de drum pe senator. Fără el, ce s-ar fi făcut ? Numai de un lucru se temea, și groaza de lucrul acela îl făcea să fie așa de grăbit și nerăbdător : să nu înceapă să-l atace în presă amicii politici de pînă mai ieri, din Zăvorîți, instigați de nelegiuitul acela de gazetar, care miroase de departe pe toți cei ce umblă după friptură. Cine știe ce mizerii le-ar face celor de-acasă ! Ar fi bine să sfișrească repede ! Ce minunat va fi dacă-i va reuși planul : să se petreacă totul în taină ! Și într-o bună zi cei din Zăvorîți să se trezească cu plecarea familiei Nașcu !

De aceea, în noaptea următoare, dormi rău, iar în cealaltă nu închise ochii, fiindcă ministrul Sănătății plecase pe neașteptate într-o inspecție.

Dimineată sosi și tînărul Nașcu, cu edițiile din *Vatra veche* în care doctorul era atacat, articole care se sfiș-

șeau amenințător pentru el. Îi aducea și ștafeta doamnei Aurora : să rămână în capitală pînă va lua numirea.

Nourii grei pe care-i presimțea au început deci să se adune.

Ministrul de resort sosi abia a treia zi. Însoțit de senator, prezentă cartea de vizită. Ion Maior dădu lămuririle cuvenite : primirea în partid, două audiențe la primul-ministru.

Ministrul Sănătății îl ascultă îngrijorat, cu fruntea încruntată.

— Bine, înțeleg ! Dar mai sînt și alți solicitanți pentru postul acela, doctori cu stagiul în partid, unii chiar născuți în partid. A fost, sub guvernul trecut, un concurs. Dintr-ai noștri, cinci au reușit.

— Am participat și eu la acel concurs, zise palid Ion Nașcu.

— Bine, bine ! Dar cei cinci sînt născuți în partid, oameni cu suprafață. Trei sînt sprijiniți de însuși domnul prim-ministru. Nu s-a făcut pînă acum nici o numire, pentru a nu supăra pe nici unul din ei. E o problemă extraordinară de delicată.

— Domnule ministru, interveni senatorul, poate că soluția cea mai bună e să fie numit al șaselea.

— Ușor de zis ! răspunse plictisit ministrul. — Apoi, uitîndu-se din nou la cartea de vizită, adăogă surizînd : Da, e adevărat ! Văd ce scrie domnul prim-ministru. E ultimul său mesagiu în chestiunea aceasta. Așa că aș putea să le uit pe celelalte. Să vedem, domnilor, să vedem ce este de făcut.

Peste alte trei zile îi primi iarăși, de față fiind secretarul general și directorul personalului.

— Iată, a trebuit să mă consult și cu dumnealor. Cererile celor cinci sînt înaintate de doi ani. Nu se poate trece peste ele. Regret, dar nu se poate.

— Domnule ministru, începu senatorul Maior, aici e vorba de un mare interes de partid. Noi, în capitala de județ, unde am onoarea să fim președintele organizației, nu avem membri de calibru. Domnul doctor Nașcu e cunoscut în întreg județul. E popular, domnule ministru, și aceasta e de cea mai mare însemnătate. Cei cinci, nu zic nimic rău, nu ne vor fi tot așa de indispensabili ca

doctorul Nașcu. Apoi, domnia-sa are cuvîntul domnului prim-ministru. Întemeiat pe acest cuvînt s-a înscris în partid.

Interveniră secretarul general și directorul, discuția se prelungi pînă se lămuri o propunere a directorului : Să se afle greșelile de formă necesare — și erau destule — pe baza cărora să se anuleze rezultatul concursului ținut sub guvern advers, și să se țină un nou concurs. S-ar putea aranja astfel ca din cei cinci să nu participe decît doi, trei. Atunci, fiind mai puțini, și lipsind chiar aceia pentru care stăruise altădată primul-ministru, va fi mai ușoară numirea lui Nașcu.

Ministrul de resort primi propunerea. Senatorul protestă.

— Domnule ministru, cunoașteți voința excelenței sale, așa că...

— Te rog, domnule senator, cred că o cunosc mai bine decît domnia-ta. Am lucrat cu domnul Pogonescu în trei guverne. Domniei-tale ți-e ușor ! Fac numirea, dumnealui o bagă în buzunar, iar un rămîn cu președintele Consiliului. Ce-i voi răspunde cînd se vor plînge ceilalți candidați pentru care mi-a trimis bilete ?

Se fixă termenul noului concurs peste o lună.

Pe cînd coborau scările, doctorul Ion Nașcu simți cum îi învie părul în cap. Oare nu cumva albește tocmai acum ? Să mai petreacă o lună în Zăvorîți ?? Și să mai dea încă un concurs ?? A, nu, asta nu ! El e om bătrîn ! N-o să ridă dracu' de el la bătrînețe.

Senatorul Ion Maior mai forță o audiență la primul-ministru. Conu' Petrache Pogonescu se arată revoltat. Ceru la telefon Ministerul Sănătății Publice.

— Bună-ziuă ! Dar spune-mi, dragă, ce înseamnă asta ? Cum ? Numirea doctorului Ion Nașcu ! Se-nțelege că o vreau și că o cred urgentă. Altfel de ce ți-aș fi trimis cartea mea de vizită ?? Cum ? Alexandrescu ? Ionescu ? Care, domnule ? Aha ! Păi, ce să le fac ? Pe toți nu-i putem numi. Cum ? A intervenit conu'... ? Păi bine, o să vedem. Ce face ? Concurs nou ? Cel vechi lipsit de forme ? A, nu ! Ce concurs ?? Las' că aranjăm noi și fără concurs.

Puse receptorul la loc și spuse plictisit :

— Domnilor, mizerii câte vrei. Intervenții peste intervenții ! Dar mergeți liniștiți acasă. Numirea doctorului Nașcu se face. Port eu de grijă ! Nu mai e nevoie de concurs !

Cei doi ieșiră plouați. Doctorul tot mai nădăjduia, dar senatorul, care cunoștea tribulațiile numirilor, nu mai avea nici o speranță. Cine dracu' intervenise ? Cine-i «conu'» de care se speriasse și primul-ministru ?

Cu toată ștafeta ce-i trimisese doctorița, Ion Nașcu se hotărî să ia trenul de sară, împreună cu băiatul, spre Zăvorzi. Petrecuse douăsprezece zile în capitală și nu mai avea bani.

Senatorul Ion Maior se scuză că el mai are treabă, comisia parlamentară ținînd ședințe încă trei sau patru zile. Dar plecă și el în aceeași zi, cu trenul de unsprezece noaptea.

V

Directorul *Vetrei vechi*, Ilarie Zopîrțan, află imediat, a doua zi, despre înscrierea lui Ion Nașcu în partidul guvernamental. Articolul de care s-a îngrozit familia Nașcu îl scrisese însă fără să aibă date precise, ci bazîndu-se numai pe bănuiele, dar cum pentru lipsa lui de scrupule bănuielele erau certitudini, dăduse frîu liber vehemenței protestelor a firii sale. A doua zi însă avea și copia procesului-verbal al ședinței în care organizația județeană a partidului guvernamental îl primea în unanimitate pe Ion Nașcu între membrii săi.

Un corespondent ocazional al *Vetrei vechi*, din capitala județului, care, în taină, era totodată și reporterul ocazional al gazetei guvernamentale *Românismul*, fusese informat despre marele eveniment chiar de către președintele Ion Maior. Reporterul trimise copia procesului-verbal mai întîi lui Zopîrțan, și numai peste trei zile și gazetei guvernamentale. Știa că o asemenea veste va fi mai senzațională și deci mai bine plătită de gazeta opoziționistă, decît de gazeta guvernamentală.

Ilarie Zopîrțan, după ce primi documentul, luă locul și dreptul președintelui organizației locale și convocă pe membrii comitetului la o ședință intimă. Invitațiile purtau mențiunea «Strict confidențial», iar obiectul ședinței era indicat prin cuvintele : «În legătură cu trădarea rușinoasă a unui fripturist de marcă».

Membrii comitetului local sosiră la club cu un ceas înainte de ora fixată. Președintele, avocatul Petre Bumbea, era supărat. Nu mărturisi nimănui motivul supărării sale, însă nici nu era nevoie căci toți îl cunoșteau : impetuozitatea lui Zopîrțan, care călcase peste drepturile lui. Cîțiva dintre membrii, care aspirau la președinție, se simțeau și ei ofenșați. Alții, care nu-l puteau suferi pe Bumbea, se bucurau. Dar nici unul nu cuteza să-și exprime opinia. Știau cu toții că, în momentele decisive pentru partid, deși ei constituiau comitetul local, se trecea totdeauna peste inițiativa lor. Directorul ziarului, și, mai ales cînd chestiunea era capitală, avocatul Traian Marcu luau în mîină conducerea și observau foarte atenți reacțiile fiecărui membru din comitet, informîndu-l prompt pe Ilie Berbecaru. Șeful nu avea încredere deplină decît în rudeniile lui, și ținea ca în toate chestiunile mari, inițiativele, conducerea și concluziile să depindă de oamenii lui cei mai fideli, care se jertfeau cu abnegație pentru partid. De aceea nimeni nu ridică nici o obiecție împotriva convocării comitetului de către Ilarie Zopîrțan. Totuși, în adîncul sufletului său Petru Bumbea fierbea și-l afurisea pe gazetar, considerînd ca o probă de nebunie toată atmosfera de mister în care învăluisese convocarea, cînd fiecare știa despre ce va fi vorba : trădarea doctorului Nașcu, o taină cunoscută de tot orașul.

Membrii comitetului șopotiră multă vreme, animați de gînduri și sentimente deosebite, dar fiecare afișînd o excesivă amabilitate neutră față de ceilalți.

Exact la un sfert de ceas după ora fixată, apărură Ilarie Zopîrțan, cu părul vîlvoi, cu fața congestionată, cu ochii mici injectați.

Își trînti pălăria în mijlocul mesei verzi și tună :

— Domnilor, să se încuie ușa ! Avem o consfătuire strict confidențială !

Cineva care era mai aproape învîrta cheia în uşă.

— Domnilor, se precipită Zopîrţan, eu declar şedinţa deschisă şi-l rog pe domnul secretar să consemneze în procesul-verbal. Sînt încredinţat că ştiţi cu toţii pentru ce v-am convocat. Păcatul s-a săvîrşit, trădarea s-a consumat, domnii mei! Toate bănuielile mele s-au adeverit. Va trebui să-mi daţi dreptate cu toţii că n-am un miros prost. Doctorul Ion Naşcu, fost fruntaş al nostru, membru în comitetul local, fără a-şi înainta demisia de la noi, s-a înscris în partidul guvernamental. A fost primit cu unanimitate şi cu alai. Nici nu se putea altfel: guvernul n-are oameni în organizaţiile lui de la noi, are numai ciurucuri. Iată aici dovada care nu mai lasă loc nici unei îndoieli.

Ilarie Zopîrţan scoase din buzunar o hirtie dactilografiată şi începu a citi, cu glas plîngător şi strident, cu totul străin de glasul lui obişnuit, procesul-verbal de primire a lui Ion Naşcu în partidul guvernamental. Membrii comitetului se mirară de vocea lui schimbată, de tonul afectat, şi pe-o clipă se priviră întrebători. Se iviră chiar şi zîmbete nestăpînite în colţul gurilor.

Nimeni nu se arătă surprins de cuprinsul procesului-verbal.

— Nu era nevoie de atîta taină, începu preşedintele Petru Bumba, care nu-şi mai putea înghiţi ofensa şi nemulţumirea. Nu era nevoie nici de uşi încuiate. Tot oraşul ştie de cîteva zile ce ne spui dumneata acum. Ba am şi început represaliile cuvenite împotriva familiei. Şi toate acestea în chip firesc, fără nici o sofisticărie. La ce bun atmosfera asta conspirativă? Că doar nu mai e nici un secret pentru nimeni. Şi, la urma urmelor, de ce-i dăm atîta importanţă? Avem şi noi, cei din Zăvorîţi, un fripturist. Ei şi? De marcă, e adevărat. Dar, în sfîrşit, alte organizaţii nu au? De ce n-am avea şi noi fripturistul nostru? Şi voi adăoga: Mireasma fripturii a ademenit pe un nou-venit, nu pe un băştinaş din Zăvorîţi. Aşa că Ion Naşcu putea face foarte bine fripturism şi în altă organizaţie. Sînt oameni predestinaţi. Şi iarăşi, nu înţeleg ce rost au toate vîlurile astea sub care vrei să lucrăm, domnule director, după ce în *Vatra veche* l-ai declarat, urbi et orbi, trădător fripturist. Dealt-

fel, domnilor, țin să declar, sfârși Bumbea sufocându-se, că pînă acum nu s-a discutat nimic oficial. Eu, domnilor, în calitatea mea de președinte, declar ședința deschisă.

Ilarie Zopîrțan, ca și cînd apostrofa președintelui nu i-ar fi fost adresată, încreți fruntea și zise :

— De acord cu domnul președinte, dar nu în toate. Domnilor, alta e bănuiala și alta e realitatea. Eu, cînd am publicat articolul, aveam numai bănuieli, dar nici o probă.

— Atunci, de ce l-ai atacat pe Nașcu ? întrebă Bumbea.

— Domnule președinte, dar nu înțelegi ? Era vorba de tactică. Îmi ziceam : Poate nenorocitul de doctor n-a ajuns încă să facă pasul fatal. Și așa, atacîndu-l, să-l înfricoșez, să-l împiedec. Cred că nici unul dintre noi, sincer fiind, nu se poate bucura de piererea unui membru de talia lui Nașcu ! Adevărat ?

— Foarte adevărat, se răspunse în cor.

— Ei bine, continuă Zopîrțan, atacîndu-l, voi am să-l opresc pe loc. Să-l fac să vadă la ce are să se aștepte din partea noastră dacă ne părăsește. De multe ori oaia rătăcită trăbă trasă cu cîrligul, chiar dacă va să-i smulgi un smoc de lînă. Acum, că faptul e consumat, și încă se poate pune întrebarea, bineînțales, sub raport tactic Și anume — vă rog, să fiți foarte băgători de samă ! E cazul să-l atacăm frontal, ca pe unul pe care l-am pierdut pentru totdeauna, sau e mai nimerit să folosim mijloace de persuasiune pentru a-l aduce înapoi ? În ce privește faptul în sine, nu mai încape nici o discuție. Realitatea spune : trădare împreună cu fripturism. Ion Nașcu, cu sufletul, nu ne mai aparține ! Și nu ne va mai aparține niciodată. Considerație în partid el nu mai poate avea în veci de veci și pururea. Afirm cu mîna pe sufletul meu că fostul prim-ministru, șeful nostru, domnul Ilie Berbecaru, nu-l va ierta niciodată, chiar de-ar trăi și-ar mai aduce servicii partidului încă o sută de ani. Din punctul acesta de vedere să fim liniștiți : Ion Nașcu nu va mai lua nimănui locul în partid.

Dar, domnilor, politica nu se compune numai din principii. Politica este totodată, trăbă să fie, și o tactică. Mai ales o tactică ! De aceea vă întreb : Nu ar fi bine

pentru partid să-l putem avea pe Ion Nașcu și pe mai de parte între ai noștri ? Cu numele, cu trupul, cu contribuția lui, nu altminteri ! Nu ar fi o tactică bună să încercăm să-l readucem în partid ? Mai ales că postul de medic al spitalului județean, pentru care a fripturisit, nu-l va căpăta așa ușor. Mai știm și noi câte ceva ! Pentru acel loc s-a ținut concurs încă sub guvernul nostru. Au reușit, pe lângă Nașcu, oameni cu mari protecții. Protecții, domnii mei, de care se împiedecă orice guvern.

Așadar, rezumîndu-mă, iată problema ce ni se pune : Îl tratăm de azi înainte ca pe un trădător infam, cum și este, ori ca pe o oaie rătăcită, cum și poate fi ? Iată, domnule președinte, pentru ce a fost nevoie de taină și de uși încuiate. E vorba de tactica ce vom urma-o. Voi mai adăoga un singur lucru. O trecere atît de importantă în partidul guvernamental, acum, în pragul prăbușirii regimului, are o mare semnificație în ochii mulțimii opoziționale. Cîți nu vor slăbi din balamale ? Cîți nu vor zice : Cînd un fruntaș ca doctorul Nașcu, prețin cu șeful, cu toți fruntașii, trece în partidul lui Pogonescu, e sămăn de lungă opoziție de-aici încolo, oricît ar anunța *Vatra veche* agonia guvernului. Și ar putea să însămneze și mai mult, domnilor : un indiciu pentru factorul constituțional suprem. Să-și zică — și e logic : Cînd guvernul recrutează, după trei ani, astfel de personalități, și încă din marea opoziție, e sămăn că masele simpatizează încă cu guvernul lui Petrache Pogonescu. Ergo : îl țin la putere. Iată, domnilor, pentru ce am crezut necesar să judecăm acest caz în cea mai mare intimitate. Iată, încă o dată, domnule președinte, motivul secretului, al ușilor încuiate. Și acum, vă rog să vă pronunțați !

Ilarie Zopîrțan își duse degetele prin părul încîlcit și asudat și, așezîndu-se, își aprinse o țigară.

Se făcu o liniște de moarte în club. Membrii comitetului priveau întins în tavan. Zopîrțan adăoga :

— Domnilor, trăbă să vă precizez : eu nu m-am pronunțat pentru nici o alternativă a tacticii. Partidul, șeful, nu a dat pînă acum nici o îndrumare. Nu sînteți, deci legați. Puteți să vă dați părerea în toată libertatea.

Un gând, aproape același, trecu prin mintea tuturor : «Un zăpăcit în aparență și un repezit acest Zopîrțan, dar trăbă să recunoaștem că-i dat dracului ! La cîte nu se gîndește el ! La toate !»

Chiar și președintele Petru Bumbea se domoli, spunîndu-și că totuși directorul, deși zvăpăiat, are cap și prevedere politică.

Dar și alt gînd încolți subit în capetele lor : Nu e de crezut ca într-o chestiune așa de mare șeful să nu-i fi trimis vreo ștafetă lui Zopîrțan. Sau lui Traian Marcu, consilierul intim. S-ar putea ca problema asta a tacticii să fie pusă numai pentru a citi mai bine în sufletele membrilor din comitetul local : Cine e gata să ierte ? Cine e intransigent ? Hm ! A răspunde nu e lucru ușor ! Poate că de răspuns atîrnă viitorul fiecăruia în partid.

— De, oftă președintele, într-o chestiune așa de esențială cred că ar trebui întrebât comitetul central, sau chiar domnul președinte Ilie Berbecaru.

Toți membrii prezenți aprobară numaidecît, cu multă însuflețire, propunerea cuminte a președintelui. Pentru această soluție fericită care-i scutea de răspundere îl felicitau în gînd chiar și membrii care nu-l puteau suferi.

Ilarie Zopîrțan stăruia să audă și alte păreri. Dar membrii comitetului se înglodară cu toții, încîntați, în propunerea președintelui.

— E cuvîntul din urmă al comitetului ? întrebă gazetarul c-un fel de furie.

— Cel din urmă și cel dintîi.

— Ei, este și acesta un răspuns, zise ironic Zopîrțan. Dar, vă mărturisesc, nu cel mai fericit pentru organizația noastră. Nu cel mai onorabil pentru o cetate a partidului, cum e orașul Zăvoariți. Votul dumneavoastră însămnează că nu avem nici o inițiativă, nici curajul hotărîrilor și al răspunderilor. Fără a mai pomeni de puterea de discernămint, care a dat fiasco complet prin răspunsul dumneavoastră. Hei ! E ușor să pui toată sarcina pe umerii președintelui ! El să judece ! El să hotărască în toate, să aibă cap și voință pentru toți. Dar cine procedează așa, își dă, indutabil, un certificat de pauperitate ! Domnilor, nu mai discut, nu mai insist.

Veți avea într-un sfert de oră cuvîntul centrului. El nu va mai fi însă un cuvînt, va fi un ordin. Îl veți executa, necondiționat, întru toate.

— Da, da! Executăm!

— Bun! Cineva să încuie ușa după mine și să n-o mai deschidă pînă nu se vor auzi șapte bătăi rare. Mă duc să vorbesc, de la telefonul redacției, cu centrul.

Zopîrțan plecă furtunos. Ușa fu încuiată din nou.

— Cum să vorbească la telefon despre o chestiune așa de delicată?! întrebă unul, rupînd tăcerea ce se înstăpînise după ieșirea lui Zopîrțan.

— Se vede că se înțeleg prin aparatul «Hughes», răspunse cineva.

— Aparatul de care vorbești dumneata e pentru telegrame secrete. Da' parcă la telefon nu poți vorbi așa ca să nu te-nțaleagă cei ce te pîndesc? Sînt cuvinte secrete, domnule!

— Eu îmi pun capul, zise altul, că directorul nu va vorbi cu nimeni. Își are el de mai demult instrucțiunile.

— Ba s-ar putea să n-aibă nici o îndrumare, ci să iscodească din capul lui metoda, și s-o dea ca venită de la centru. N-a mai făcut el năzbîtii d-astea?

Apoi începură să discute despre fripturismul lui Nacșu.

Ilarie Zopîrțan, în loc să meargă la redacție, trecu drumul la cea mai apropiată berărie și nu se mișcă de pe scaun pînă nu supse două halbe, fumînd țigară după țigară.

Trecu mai bine de o jumătate de ceas de la plecarea lui, cînd, deodată, se auziră șapte ciocănituri în ușa clubului.

— Iată, domnilor, rezultatul. Centrul ordonă o tactică cuminte. Numirea — au informații la centru — nu s-a făcut încă, și nici nu-i nădejde să se facă în cîteva zile. Deci qui habet tempus, habet vitam. Nu am greșit începînd boicotul prea devreme. Va trebui să facem toate încercările să-l readucem pe doctor cu trupul în mijlocul nostru. Oricît v-ar părea de paradoxal și con-

tra spiritului ce călăuzește partidul nostru, o delegație dintre noi va trebui să meargă la ministrul Sănătății să-i arate că spitalul județean e al județului întreg, și că acolo trebuiește numit un doctor cu vaste cunoștințe. Delegația îi va arăta că doctorul Nașcu nu atinge măsura cerută. Că-i un biet doctor de țară. Nu avem ce face! Trăbă mai întâi să împiedecăm numirea. Dar în cea mai mare taină! Dacă va avea odată numirea, nu-i va mai păsa de nici un atac. Îl cunosc eu. E încăpăținat ca un cafir, deși pare foarte liniștit. Cît timp va lucra delegația, cei de-acasă îl vor trata pe Nașcu și familia ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. *Vatra veche* nu va sufla un cuvînt, chiar dacă *Românismul* ar publica vestea despre intrarea lui în partidul guvernamental. Trăbă să luăm contact cu guvernul. Lucru neplăcut, imoral chiar, dar, domnilor, în politică scopul scuză mijloacele.

— Cu neputință, răspunseră într-un glas părintele Vartolomei și directorul liceului, cei care făcuseră în taină acest drum.

— Ați declarat că vă supuneți, tună Zopîrțan. Eu aduc ordinul centrului. Aici nu se mai discută! Înțeleg că părintele apără morala, dar în tactica politică e invers, ca să spun așa, și e bine să-i lase pe laici să hotărască. Dacă nu vom reușit prin persuasiune să-i oprim numirea, vom lua, domnilor, taurul de coarne. Vom arăta opiniei publice ce ciurucuri adună guvernul.

Se alege o delegație formată din șase persoane, în frunte cu președintele Bumbea. Zopîrțan nu intră în comisie — spunea că-i rău văzut de guvern —, dar le promise să-i însoțească și el în capitală. Zece membri ai comitetului local fură însărcinați să ia cel mai prietenos contact cu doctorul Nașcu și familia. *Vatra veche* primi ordin să nu mai sufle un cuvînt în legătură cu Nașcu, ci, număr de număr, să alarmeze publicul cu agonia guvernului și să-l convingă că urmașul lui Petru Pogonescu nu poate fi altul decît Berbecaru.

Misiunea — nici pentru delegație, nici pentru ceilalți — nu era ușoară. Casieria organizației nu avea o para chioară. Membrii delegației împușcau leul, deși aveau case în oraș. Și nu mai pica nimic de nicăieri, nici pentru partid, nici pentru gazetă.

Pînă adunară, din colecte — mai ales de la cîțiva negustori din oraș —, cheltuiala de drum pentru o delegație așa de mare, trecură nouă zile.

În vremea aceasta, cei însărcinați să ia contact cu familia Nașcu își pierdură vremea degeaba. Doctorul nu se înapoiase. Domnișoara și tînărul Nașcu plecaseră din oraș, și nimeni nu știa unde. Doctorița sta zăvorîtă în casă și nu vroia să primească pe nimeni.

Delegația stătu în capitală trei zile. Nu fu primită nici la președinție, nici la Ministerul Sănătății. Consiliile de miniștri se țineau lanț, pe teme de politică externă, și nimeni nu avea vreme să primească delegația, mai ales pentru că venea din Zăvorîți. Acolo era centrul puterii lui Ilie Berbecaru, și guvernul nu avea chef să-i vadă și să-i asculte pe reprezentanții partidului de opoziție. Mai ales că opoziția lui Berbecaru era intransigentă, violentă și proorocea mereu căderea iminentă și imediată a guvernului.

Totuși, la intervenția unui politician bogat din capitală, membru marcant în partidul lui Ilie Berbecaru, delegația fu primită de către secretarul general al Ministerului Sănătății Publice. Dar nu reuși să obțină nici un rezultat. Secretarul general era în toane rele. Îi ascultă distrat și spuse că nu-și aduce aminte despre un «caz Nașcu».

Înainte de a părăsi capitala, datorită stăruinței lui Zopîrțan, delegația fu primită de Ilie Berbecaru, care le promise că va vorbi el însuși cu primul-ministru.

Cei șase făcură calea-ntoarsă ; directorul *Vetrei vechi* rămase însă «pentru a aduce rezultatul». Motivul adevărat era însă altul. El știa că Berbecaru, neavînd relații personale cu primul-ministru, nu va face intervenția promisă. Dar nu se putea întoarce la Zăvorîți cu punga goală, căci trebuia să-i plătească pe creditori, care-l amenințau că nu-i vor mai furniza pe datorie hîrtia zilnică, și pe muncitorii tipografi, hotărîți să facă grevă dacă nu li se va plăti salariul. Și Berbecaru îi făgăduise să obțină niște fonduri de la casieria partidului.

Între timp sosi în Zăvorîți Ion Nașcu. Doctorul puse un bilet la poartă : «Din cauză de boală consultațiile

sînt suspendate pînă la alt aviz», și se zăvorî în casă cu doamna Aurora. Vreo două zile se petrecură scene tragice în intimitate. Soția îl acuza că n-a știut cum să exploateze situația, că se pare că așa e soarta lui : cu pînea și cuțitul în mînă, să moară flămînd.

— Cum ai putut veni acasă cu mîinile goale, cînd ai avut în mînă biletul cu ordin de la primul-ministru, pentru numirea ta ? Cine altul, în locul tău, ar fi suferit o astfel de înfrîngere ? Cum ? Sînt mincinoși și ticăloși și ăștia de la putere ? Dar tu ce-ai crezut ? Că sînt sfinți ? Desigur, își au și ei oamenii lor mai vechi. Dar aici era vorba de-o achiziție prețioasă pentru guvern ! Ce ?! Nu mai vrei să faci nimic ?! Dar cum îți închpui că ai mai putea trăi în Zăvorîți ? N-ai cetit articolul din *Vatra veche* cu «doctorașul» ? Dacă l-ai cetit, ce mai stai pe gînduri și nu te înapoiezi imediat în capitală ? Cum ?! Nici în Zăvorîți, nici în capitala de județ ?! Dar unde ? Într-alt oraș, cu totul străin ?! Aoleo ! Asta-i vorbă de om cuminte ?! Într-un oraș unde nu te cunoaște nimeni, unde n-ai nici o clientele, unde nu se face politică ? Dar ce crezi, că acolo, oriunde ai merge, nu sînt doctori ? Că te așteaptă pe tine ? O să mai poți tu concura cu doctorii tînări, pe care îi vei întilni oriunde te vei duce ? Ești prea încrezut în puterile și-n cunoștințele tale !

Nu trecu o săptămînă de la întoarcere, și doctorul Nașcu citi în *Românismul* înștiințarea despre noul concurs pentru obținerea locului de la spitalul județean. Pînă acum tot mai nădăjduia. Dar acum se isprăvise : el, la noul concurs, nu va participa, de-ar ști că ajunge tăietor de lemne pentru tot restul vieții. Cînd îi făcu această declarație consoartei sale, doamna Aurora se îmbolnăvi în toată legea.

Celor din Zăvorîți le scăpă din vedere înștiințarea despre concurs. Nici chiar Zopîrțan nu-l citi. Înapoiat în Zăvorîți cu grăunțe pentru gazetă, pentru o săptămînă, două, el vesti celor din delegație că șeful a intervenit la primul-ministru, care, dușman de moarte, nici nu a voit să audă : «I-am promis omului, ce vrei ? Să-mi calc cuvîntul de prim-ministru ?», așa i-a răspuns. Auzi ! Parcă nu-l mai călcăse de mii de ori !

Membrii delegației nu părură surprinși de rezultat. Ei erau cu toții încredințați că nu au fost primiți în audiență fiindcă soarta lui Nașcu era hotărâtă : era numit, sau în preajma numirii. Guvernul nu era dispuns să piardă un om ca Nașcu.

Încercară, mai întâi, să se apropie de doctor. Cîteva bilete prietenești îl întrebau de sănătate. Urmară scrisori închise, pe urmă recomandate. Îi scriau ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. Cu mare prietenie, cu stimă, cu multă considerație. Unii îi propuneau un loc de întîlnire neutru.

După ce apăru anunțul cu noul concurs, doctorul Nașcu nu rămase nesimțitor la aceste răvașe. De prietenie intimă nu mai putea fi vorba. Cei din Zăvorîți nu vor uita trădarea. Dar poate tot ar mai fi posibil să rămînă aici, să-și reia consultațiile ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Poate că, atîta timp cît îl vor mai putea folosi, localnicii nu se vor obrăznicii.

Dar cînd îi spuse doamnei Aurora acest gînd al lui, ea își făcu calabalicul și plecă la soră-sa, unde erau și copiii.

Atunci se întărită și el și le răspunse amicilor dîndu-și în scris demisia din partid și anunțîndu-i că în curînd va părăsi și orașul.

Pentru organizația din Zăvorîți era limpede acum că Nașcu sau e numit, sau e în preajma numirii. Desigur, doamna Aurora plecase pentru a pune în ordine noua locuință. Și fură toți de acord cu Zopîrțan cînd acesta spuse :

— Ultima încercare de a-l reține pe doctorul Nașcu este atacul frontal. Să-i arătăm guvernului că lăcomește la ciurucurile altor partide. Poate va reveni !

Și începînd de-a doua zi, deschise o rubrică permanentă, pe trei coloane, în pagina întia din *Vatra veche*, la mijloc, intitulată FRIPTURISMUL DOCTORULUI ION NAȘCU, zi de zi cu alte subtitluri senzaționale.

Campania ținu două săptămîni. Din fiecare număr se trimiteau recomandat tuturor miniștrilor cîte cinci exemplare. Articolele despre doctorul Nașcu erau încadrate cu creion roșu și albastru.

În aceste reportaje, Ilarie Zopîrțan se întrecu pe sine însuși. Din bietul Ion Nașcu nu mai rămînea, după fiecare articol, decît un ciuruc. Cele mai neînchipuite calomnii îi fură aruncate în față! Era venitură în Zăvorîți, nimeni nu-i cunoștea părinții! La liceu furase umbrela unui coleg și un briceag din servieta altuia. La universitate a trăit numai în mediul minoritarilor, neavînd nici un contact cu studenții români. Ba chiar își scria numele «Nasko». Fiind greu de cap și leneș, voia, în chipul acesta, laș și trădător, să-și cîștige bunăvoința profesorilor. Totuși i-au trebuit patrusprezece ani pînă a luat titlul de doctor. Aici, în Zăvorîți, s-a ținut scai de partid. Nereușind să-și facă singur o clientelă, a cerut partidului să-l ajute, și partidul i-a creat o clientelă cu care acuma se putea lăuda. Nimeni nu a știut pînă acum ce onorarii lua de la bolnavi. Acum se putea spune în toată libertatea: îi jefuia. I-a cerut partidului să-l facă inspector general sanitar. Ba, la un moment dat, se gîndea și la secretariatul general din Ministerul Sănătății. Dar partidul și-a dat sama că are de-a face cu un neisprăvit și nu i-a încredințat funcțiile de răspundere la care rîvnea. Nu era în stare să pună nici măcar un diagnostic. Din cauza tratamentelor greșite pe care le-a recomandat, muriseră vreo zece tineri, plini de viață. Ba, și mai mult! Pentru cîteva zeci de mii provoca avorturi doamnelor din elita orașului, și nu se dădea în lături să ceară, de la slujnice, pentru același serviciu, sute de lei. Și iată, după un astfel de om umblă cu limba scoasă guvernul! După ciurucurile altor partide! Vor să-l numească la spitalul județean. Halal de bolnavii județului, de-acum încolo! Dar nu! Aici are și poporul un cuvînt. El, poporul, se va opune crimei. Locuitorii unui județ nu sînt zestrea unui guvern, ci sînt cetățeni liberi ai patriei libere și constituționale. Va cuteza guvernul să facă o astfel de numire? Ori, dacă a făcut-o, va îndrăzni să n-o anuleze?

Articolele fură atît de senzaționale și de violente, încît îi îngroziră chiar și pe cei mai credincioși aderenți politici ai lui Ilie Berbecaru. Părintele Vartolomei și directorul liceului, știindu-se vinovați de intervenții pe lîngă guvern, nu mai puteau dormi nopțile. Dacă vor fi

descoperiți, nu vor fi tratați la fel? Dumnezeu să fe-rească și pe dușman să ajungă sub condeii lui Ilarie Zopîrțan, cerberul intransigenței politice a partidului! Cum? Se putea scrie așa despre unul care pînă ieri fu-se tovarășul lor, un om cu care se mîndreau? Toată lumea știa că *Vatra veche* mințea și calomnia, că se dă-dea la om și-l scuipa în față. Dar să cuteze a publica asemenea nimicuri despre doctorul Nașcu?! Cum? Scopul politic scuză orice mijloace? Dar nu-și da sama Zopîrțan că, încondeind astfel pe un fost tovarăș de luptă, aruncă cu noroi în propriul partid? Dacă Nașcu e o astfel de canalie, și partidul a știut, nu s-a dezono-rat pe sine însuși ținîndu-l în rîndurile sale?

Toată lumea era îngrozită de campania furibundă în-treținută de Zopîrțan. Dar nimeni i nu cuteza nici mă-car să-l îndemne la temperare, necum să i se opună.

Gazeta își mări tirajul. Unele reportaje fură repro-duse, cu indicarea izvorului, în ziarele din capitală, iu-bitoare de senzație.

O contraacțiune începu în gazeta locală a guvernului, *Românismul*, care înscrise o rubrică permanentă cu titlul TURMA LUI BERBECARU FURIOASĂ CĂ-ȘI PIERDE BERBECII ȘI RĂMÎNE NUMAI CU OILE RÎIOASE.

Directorului Virgil Petrescu, de la *Românismul*, îi fu foarte ușor să combată și să dovedească reaua-credință a lui Ilarie Zopîrțan. Căută colecția *Vetrei vechi* din ul-timii ani și puse pe două coloane laudele de altădată și calomniile de azi, referitoare la persoana doctorului Ion Nașcu. În comentariul pe care îl adăoga scria că numai dezastrul produs de plecarea lui Nașcu din partidul ză-vorît al lui Berbecaru a putut întuneca mîntea lui Zo-pîrțan într-atît încît să-l facă să uite ceea ce însuși scri-sese altădată. Arăta că acțiunea *Vetrei* e criminală prin gravele și nemaiauzitele calomnii împotriva doctorului Nașcu. Orașul întreg, toți cetățenii, erau martori că doc-torul Nașcu nu s-a îndeletnicit în viața lui cu provo-carea de avorturi. Dar astfel de criminali sînt în parti-dul lui Berbecaru, el însuși un provocator de avorturi politice. Fiîndcă orice întreprinde, în politică, avortează. «Înnebuniți de insuccese și chinuiți de halucinații din pricina lungii opoziții care-i înfometează, berbecarii

și-au pierdut și ultima fărîmă de bun-simț. Noi denunțăm crima și pe criminali. Pentru unii ca aceștia ar trebui introdusă pedeapsa cu moartea. Cînd sînt în opoziție nu mai au nimic sfînt. Negustori de rînd, ei sînt gata să vîndă și să cumpere patria oricînd, numai pentru a fi la putere. Noroc că guvernul veghiază la destinele țării și că-i pune cu botul pe labe de cîte ori îi scutură frigurile opoziției flămînde. Nici de data aceasta acțiunea lor criminală nu va reuși. Afirmăm, cu tărie, că întreaga campanie e pornită numai pentru a împiedeca numirea distinsului medic și chirurg Ion Nașcu la spitalul județean.»

Așa și altfel combătea *Românismul*. Întraseră în joc, cu aprecieri elogioase pentru Nașcu, președintele organizației județene, senatorul Ion Maior, și membrii comitetului județean, devenind cu toții colaboratori asidui ai *Românismului*.

Se treziră din nepăsarea lor întru cele politice, după amara lor experiență din Zăvorîți, protopopul Șoldea, directorul de școală primară Pîrvu și pantofarul Dănicică — cu toți exilați din Zăvorîți de intransigența sectară a celor din orașul lui Ilie Berbecaru —, și făceau declarații în *Românismul*, arătînd că în viața lor n-au cunoscut om mai bun, doctor mai corect și mai priceput decît Ion Nașcu.

După întiul articol din *Vatra veche*, doctorul Nașcu deschise un proces de calomnie împotriva ziarului și se jură să nu-l mai citească. Scrise familiei să fie liniștită, că în curînd le va da vești bune. Și după ce concedie servitoarea pentru o săptămînă, încuie casa, zăvorî poarta și luă trenul. Nu spre București. Spre alt oraș din vechiul regat, pe care-și pusese demult ochii. Se trezise în el toată energia de om liniștit, sănătos și robust. Nu-i mai păsa de ce scria *Vatra veche*. Ajunsese să-i disprețuiască pe toți politicienii din oraș, din capitală și din lumea întreagă.

Într-o săptămînă aranjase totul pentru mutare. Dăduse anunțuri în ziare. Închiriase o casă bună în piață. Se simțea întinerit. Mai avea de aranjat ceva și la București, și se opri în capitală o zi. Familia era avizată să-l aștepte în Zăvorîți.

În restaurantul gării, unde întrase să ia un ceai, se izbi de avocatul Munteanu, marele elector al guvernului. Picase și el acum, și tot pentru un ceai întrase în restaurant.

Munteanu păru foarte surprins și nedumerit când îl văzu pe Nașcu într-o atît de bună dispoziție.

— De unde vii ?

— Lipsesc de-acasă de vreo săptămînă.

— Hm ! Așadar nu știi nimic ?

— Ce să știu ?

— Spurcata campanie ce o duce *Vatra veche* împotriva ta. Eu n-am știut pînă asară. Am cumpărat de la chioșcul unei gări vreo cinci numere consecutive. Nici dracu' n-o cumpără. Am fost dus în provincie, am participat la un congres. Așa că abia acum aflai.

— Eu am văzut întiiul articol. Le-am intentat proces de calomnie.

— Ha ?! Proces ?! Las', că o să mai vorbim noi de asta. Dar ascultă, Nașcule ! De ce nu mi-ai scris ? De ce nu m-ai anunțat că ai trecut la noi ? De ce nu mi-ai dat un telefon că ai dificultăți cu numirea ? Sau ai acum numirea ?

— Nu o am. Și nici nu-mi mai trăbă.

— Dar ce s-a întîmplat ?

Nașcu îi povesti la repezeală ce pățise.

— Cum ?! Cu concurs ? Ce prostie ! Bine, frate, și tu să nu mă anunți ?! Nu știai ce trecere am eu la guvern, cînd e vorba de-o cauză dreaptă ?

Ion Nașcu parcă se trezi dintr-un vis. Adevărat ! Cum de nu se gîndise la Munteanu ? Cum de nu i-a venit în minte, cînd patru dintre noii coreligionari politici îi ceruseră de-acasă intervenția pe lingă marele elector ? Are dreptate și biată nevastă-sa ! N-are simț practic ! Parcă trăiește pe altă lume.

— Ei, regret acum și eu, suspină Nașcu. Nu știu cum nu m-am gîndit la tine. Dar acum e prea tîrziu !

— Ba defel !

— Mi-am și închiriat o casă în X.

— Vei replăti arvuna îndoită.

— Dar înțălege, nu mai pot intra încă o dată în concurs.

— Ce concurs ? Cine vorbește de concurs ? Parc-ar fi nevoie de concurs !

— Dar e publicat oficial !

— Se va retrage publicarea. E ilegal. N-ai participat la concursul trecut ?

— Da, am luat și eu parte. Și am reușit.

Munteanu, cum ședea alături și sorbea ceaiul, începu să-l bată c-o mână grea pe umăr :

— Neglijența sau neîndrăzneala asta n-am să ți-o iert niciodată ! Auzi dumneata ! Pretinul de pe băncile școlii să nu-mi ceară o mică intervenție ! Căci, îți spun, e un fleac ce mi-ai fi cerut : o numire într-un post pentru care ești pregătit și pentru care ai dat și concurs. O nimica pe lângă alte intervenții ce trăbă să fac. Și pentru cine ? Pentru oameni cu care n-am avut nimic de împărțit în viață. Tu însă, nu ! Să birui singur ! Amice, în politică nu mai birui azi singur, ci numai cu gloata. Ești ascultat numai când vorbești în numele multimii. E o mizerie, o anomalie, desigur, dar e așa. De-o pildă, ce au alegătorii, pe care îi mișc cu degetul meu cel mic în trei județe, cu numirea ta ? Nici capul nu-i doare ! Însă ei imi dau tăria ce-o am. Acum, dacă sîntem în același partid, pot să-ți spun. Primul-ministru e un om nevinovat, dar prea bun și cam uituc. Făgăduiește în dreapta și-n stînga și n-are cum ține minte atîtea nume. Iar cei mici, miniștrii diferitelor resorturi, au și ei clientela lor, și foarte numeroasă.

Ion Nașcu se întunecă. Așadar, chiar și cu protecția lui Munteanu va fi greu să fie numit ? Adevărat că se hotărîse să se mute în X și își închiriasse o locuință, dar acum își dă sama că i-ar plăcea mai mult dacă ar fi numit la spitalul județean. Ar avea, oricum, un salariu fix ; unde mai pui și bucuria de-a ieși biruitor în lupta cu cei din Zăvoiriți. Și, mai presus de toate, presimțea că nevastă-sa nu s-ar fi învoit să locuiască în orașul X.

Munteanu plăti pentru amîndoi, și, nevoind să ia în samă protestele lui Nașcu, îl sili să între cu el în aceeași mașină și traseră la același hotel.

— Ascultă-mă, amice : la ceasurile două să mă aștepți la «Trocadero». Azi e miercuri și se servește acolo

o ciorbă de burtă cum nu se mai află. O să-ți predau decretul de numire. Nu! Nu e nevoie să mai vii și tu. Aranjez eu totul. Și, afară de asta, eu o să mai alerg pe la vro patru ministere.

Fără să-i mai asculte protestele, intră în ascensor și fu condus la camera lui obișnuită.

La ceasurile două și zece minute, Munteanu sosi la restaurant și-i întinse lui Nașcu un plic deschis, ca și când i-ar fi dat o gazetă pe care a citit-o. Era numirea la spitalul județean, cu o adresă către prefectură în care se arăta că locuința din curtea spitalului se va pune la dispoziția domnului doctor Ion Nașcu, care e om cu familie, iar medicul primar, fiind necăsătorit, va trece în altă locuință.

Ion Nașcu îi strinse îndelung mâna.

— Nu ai pentru ce-mi mulțami. Ți-am spus că-i un fleac. Altceva ar fi, de pildă, dacă te făceam secretar general, ori poate și mai mult, director la serviciul personalului. Ai spus să ne țină ciorba fierbinte?

Nu apucă să răspundă Nașcu și se înfățișă chelnărul.

— O servim în clipa asta.

Munteanu nu mai zise un cuvânt pînă nu înghiți toată ciorba. Comandă vin cu apă minerală.

— Acum, iubite, să-mi spui ce ne facem cu canalia aceea de Zopîrțan și cu tovarășii lui?

— Le-am intentat proces de calomnie.

Munteanu rise puternic.

— Ce copil ești! Da' cînd ai văzut tu pe cineva condamnat pentru calomnie?! Dacă eu n-am putut ajunge la judecată! Se amînă pînă vine amnistia acestor delict. Tu ai cetit atacurile?

— Numai primul articol.

— Foarte bine ai făcut. Nici să nu le cetești. E o spurcăciune! E o metodă ce caracterizează perfect partidul lui Ilie Berbecaru și pe el însuși, că doar Zopîrțan e mîna lui dreaptă. E o josnicie fără păreche! Închi-puieste-ți, afirmă că ai stat la universitate vro patru-sprezece ani, mi se pare. Tu, care erai între primii studenți! Și că nu aveai relații cu studenții români, ba că

și numele ți-l scriai Nasko. Păi bine, pentru asta n-am să-l iert eu pe Ilarie Zopîrțan. Dar n-ai fost tu președinte la «Petru Maior», în Budapesta? Hm! De cînd am cîtit fițuica aia mă tot gîndesc cum să-l prind pe Zopîrțan cu oamenii lui într-un loc bun. Socotesc că mai potrivit ar fi să-i chem prin prefect, să-și arate plîngerile pe care le formulează împotriva ta pentru a nu fi numit la spital. Ca și cînd ministerul, răscolit de articolele din *Vatra veche*, ar voi să înceapă o anchetă... Da, da! o să pun eu lucrurile la cale. Tu nu ai nici un amestec. Nu știi nimic. Ptii! Ce lecție o să le mai dea oamenii mei! Să n-o uite cît vor trăi!

Peste cîteva zile, cei șase membri ai delegației care fuseseră în capitală, împreună cu directorul *Vetrei vechi*, fură citați la prefectura județului pentru a se consemna într-un proces-verbal pîrile lor împotriva lui Ion Nașcu.

Primind citația, Ilarie Zopîrțan deveni dintr-odată foarte circumspect. Nasul lui, care adulmeca din depărtare intrigile politice, îl avertiză că în spatele acestui proces-verbal se ascunde ceva suspect. Ce anume, nu-și putea da sama, dar graba prefectului de a-i chema nu era în firea lucrurilor. Cum? Campania lui de presă împotriva doctorului Nașcu să fi fost chiar atît de eficientă încît ministerul să fi ordonat o anchetă? Pe temeiul celor scrise într-o gazetă de opoziție? Nu se poate! Prea ar fi mare succesul. Hm! E adevărat, acuzațiile erau grave, campania de presă fusese bine condusă, și apoi el însuși ceruse, în ultimele numere ale *Vetrei*, o anchetă, deși, cerînd-o, era încredințat că nimeni n-o va ordona.

Ceilalți însă jubilau, zicîndu-și că era cu neputință ca violența atacurilor împotriva lui Nașcu să nu fi îngrijorat guvernul demisionar, determinîndu-l să ia o atitudine mai rezonabilă față de opoziție. Însuflețirea lor avu darul să-mprăstie bănuielile lui Zopîrțan, astfel că plecară cu toți spre capitala județului.

Ceea ce nu le convenea era ora de audiență ce le fusese fixată: la patru după-amiază, așa că, pînă la miezul-noptii, nu mai aveau tren către Zăvorîți.

Interogatoriul dură pînă sara tîrziu, la ceasurile nouă. Fură, dealtfel, primiți cu amabilitate și cu toate onorurile cuvenite, iar în procesul-verbal încheiat se înscriseră toate pîrile și argumentele lor împotriva numirii lui Nașcu. Declarațiile li se citiră, și fiecare o iscăli pe a sa.

Cînd terminară, erau flămînzi ca lupii. Corespondentul localnic al *Vetrei vechi* îi aștepta la poartă.

— Dragă, să ne duci la un restaurant bun, îi zise Zopîrțan. Nu scump, dar bun. Acolo o să-ți dau informații, dacă voiești să le trimiți citorva ziare din capitală. În *Vatra veche* o să fac eu reportajul. Întăleși?

— Perfect, domnule director. O să mergem la «Continental». Se mîncă și bine și ieftin.

Cei șase, în frunte cu Zopîrțan și conduși de corespondentul local, o luară pe străzi întortochiate. Trecu o vreme pînă ce ajunseră la «Continental». Lui Zopîrțan i se păru chiar cam lung drumul pînă la local. Și nu-i plăcu deloc că străzile nu prea erau luminate.

Dar mîncarea și băutura bună îi mulțumi pe toți. Chiar și pe președintele organizației, Petru Bumbea, care luase asupra sa cheltuielile acestei cîne.

În salonul restaurantului, la o masă lungă, petrecea o societate veselă. Se părea că ospătau demult. Erau vreo cincisprezece. Păreau meseriași, agenți fiscali sau așa ceva. Părea că sînt la un aldămaș, căci tot mereu închinau cu unul mustăcios care stătea în fruntea mesei. Alți clienți nu mai erau în restaurant.

De la masa lungă se ridică la un moment dat, cu paharul plin, unul mic și indestat și ținu un toast în cinstea celui din fruntea mesei, căruia i se adresă cu cuvintele: «Domnule șef de sector». În cuvîntare lăudă guvernul și arată hotărîrea lor de-a urma prin foc și prin apă șeful nou ales. După primul orator, se ridică al doilea, care, după ce lăudă pe noul șef de sector, începu să atace partidul advers, pe oamenii din capitala de județ ai lui Ilie Berbecaru. Aceștia le-ar fi pus tot felul de piedeci în organizarea sectorului. Au făcut propagandă potrivnică din casă în casă, îndemnînd cetățenii să nu mai susțină partidul lui Petrache Pogonescu acum, cînd guvernul e pe dric și ceasurile îi sînt nu-

mărate. Mai bine să aștepte puțin pînă ia frînele puterii Ilie Berbecaru. Noroc că Berbecaru avea aici puțini aderenți în stare să facă o propagandă ca lumea, alfel organizarea sectorului ar fi întirziat cine știe pînă cînd.

Al treilea orator spuse că toți partizanii lui Ilie Berbecaru, din județ și din țara întreagă, sînt niște ticăloși care nu merită a fi luați în samă decît cu palma, cu biciul ori, mai ales, cu măciuca. El aruncă ofense grave delegației din Zăvorîți, condusă de Zopîrțan, pentru că încearcă să dezonoreze pe un om de valoarea doctorului Nașcu.

Cînd se sculă în picioare al patrulea orator, Petru Bumbea făcu semn țalului să facă socoteala, deși nu toți terminaseră masa. Chelnărul începu să calculeze, dar cu o încetineală de melc. Vorbitorul începu să atace fățiș programul politic al lui Ilie Berbecaru. Numi pe cei din Zăvorîți «cretini» și «sectari». Spuse că nu erau politicieni, ba nici oameni nu puteau fi numiți, cînd scoteau o gazetă imundă ca *Vatra veche*, în care duceau o campanie țigănească împotriva doctorului Nașcu.

Iar Zopîrțan, de cînd începuseră toasturile, mîncase și băuse cu noduri. Acum, simțind primejdia apropiindu-se, făcea mereu semne lui Bumbea să grăbească plata. Dar doi din delegație, mai puțin rezistenți la vin, ascultînd ofensele aduse partidului, se înfuriară, și cînd oratorul guvernamental îl numi pe Berbecaru «idiot parșiv», avocatul Vasile Cîrje, nemaiputîndu-se stăpîni, azvîrli cu o sticlă goală spre masa cu banchetul. Sticla se sparse cu zgomot de părete, dar nu răni pe nimeni. Însă în clipa următoare toți cei cincispreze tăbăriră pe delegație. Răsăriră ca din pămînt ciomegele — erau aco-perite, în adîncitura mesei de biliard, cu o cuvertură cenușie —, și începură să-i îmblătească.

Chelnărul dispăru ca prin farmec. Reporterul local al *Vetrei vechi* pierise din sală îndată după al treilea toast. Îi spusese lui Zopîrțan că trebuie să transmită telefonic în capitală informațiile date. Și nu se mai înapoiase.

Zopîrțan, după primele lovituri, năvăli spre ușă cu capul gol, cu părul zburlit. Dar patru inși îi aținură calea. Bastoanele mai ales în spinarea lui cădeau.

Vreun sfert de ceas fu ca la îmblătitul fasolelor. La început, membrii delegației nu strigau, de rușine. Dădeau și ei cu ce apucau. Dar fură covârșiți de lovituri și începură să țipe, să ceară ajutor.

— Asta-i țară constituțională, tilharilor? Asta-i regimul democratic cu care vă lăudați? urla directorul Ilarie Zopîrțan.

— Las', că vă știm noi constituția! Am văzut-o la alegerile generale, când erați la putere, strigă lunganul mustăcios care șezuse în fruntea mesei, poreclit «șeful de sector», și-i repezi un pumn ca o măciucă în ceafă.

Cînd, în sfîrșit, după cîteva țignale răzlețe, apărură poliția, Ilarie Zopîrțan, scărmanat rău, mai avu curajul să strige cu glasul lui strident, sugrumat de indignare și de spaimă:

— Protestez în numele constituției împotriva barbariei acestui regim de dictatură! Să luați la cunoștință, domnilor — vorbea oamenilor de la poliție, doi vlăjgani de feciori —, că această rușine națională se va schimba în scandal european!

Zise și se avîntă să-și ia pălăria. Vreo trei bătauși încercară să-l umfle din nou. Dar interveniră oamenii legii. Toți ceilalți din delegație săriră în noapte ca în hău, îndată ce poliția deschise ușa, cu bătaușii după ei.

Noroc că străzile erau întortochiate și prost luminate, așa că bătaușii mai mult se osteniră alergîndu-i. După o vreme, se întoarseră la restaurantul «Continental».

Poliția dresă «cuvénitul proces-verbal», dar abia acum se observă că din grupul delegației nu era nimeni de față. Prin mărturisirile unanime ale celor prezenți, cărora li se alătură și chelnărul, se dovedea că scandalul l-au început cei din Zăvorîți, că unul dintre ei a aruncat cu o sticlă goală. Se găsi corpul delict — sfărîmăturile — și urma loviturii în perete.

— Noi, domnule chestor, sărbătoream alegerea șefului din sectorul nostru. Cum? Da, sîntem organizație guvernamentală, explica un tînăr brunet. L-am lăudat pe șef, așa cum se face la asemenea ocazie, și am toas-tat pentru partid și guvern, criticînd partidul advers,

cum iarăși e lege la așa ocazii... Pe cînd ne vedeam pașnici de treaba noastră — eram numai la toasturi, încă nu începuseră cîntecele —, unul din Zăvoriți zviîr ! cu sticla. Puteam să ne lăsăm ofensați acasă la noi ?! Absurd, domnule șef ! Și așa a început încăierarea. Dacă eram mai puțini, noi am fi mîncat-o nespălată, că așa-i în lupta politică : mulțimea hotărăște, adicătelea majoritățile.

Membrii delegației se adunară, după multe ocoluri și dibuiri, cu mare greutate, speriați, la gară. Noroc că trenul pleca tîrziu, altfel l-ar fi pierdut : se rătăciseră în noapte prin ulițele dosnice, neluminate, și nu se mai știuseră orienta.

Își luară bilete și formară un grup compact, dar tăcut ca mormîntul. Ilarie Zopîrțan, pornind de la presișțirea avută înainte de plecare, tot încerca să pătrundă cu gîndul printre întîmplările zilei, să facă o legătură între bănuiala sa și realitatea din care abia ieșiseră. Dar nu putea. Mereu i se punea de-a curmezișul combinațiilor sticla ce zburase de la masa lor, lovindu-se de perete. Dacă nu era sticla aceea, concluzia logică ar fi fost ușor de tras : i-au ademenit aici, sub pretextul anchetei împotriva lui Ion Nașcu, anume după-amiază, ca să-i apuce sara în oraș, și au plătit o ceată de derbedei să-i snopească-n bătaie, după metoda guvernului. Dar oare ar fi sărit aceia la bătaie dacă nu-i provoca Vasile Cîrje ? Iată că din cauza acestui idiot și-a firii lui nervoase nu se mai poate susține că a fost un atac banditesc, premeditat de guvern, și nu poate fi exploatată la gazetă această gravă călcare în picioare a constituției și a libertăților cetățenești. Cum să afirmi acum așa ceva, cînd partidul advers îți putea dovedi că oamenii lui Ilie Berbecaru au provocat scandalul ? Privindu-i cu dispreț pe toți membrii delegației, care-l convinseseră să vină aici, directorul *Vetrei vechi* se consuma în sine, ca un foc închis sub spuză. Și nu-i învrednici cu nici un cuvînt și după ce se cuibăriră într-un compartiment gol.

Membrii delegației erau frămîntați de aceleași gînduri, căci datorită tradiției și practicii îndelungate de a gîndi în colectiv, aderenții din Zăvoriți ai lui Ilie

Berbecaru aveau același fel de-a înțelege și de a reacționa la realitățile politice. Nici unul, niciodată, nu se abătuse de la logica politică simplă, lineară a partidului, de care în sinea lui fiecare se temea, dar pe care o adoptase întru totul tocmai de teama de a nu o încălca.

Se vedea limpede că cel care suferea mai mult — deși cel mai copleșit de ciomege fusese Zopîrțan, — cel mai nenorocit era Vasile Cîrje. El se învinuia că, fără gestul lui, nu ar fi izbucnit scandalul și bătaia. Și nu-și afla nici o dezvinovățire ieșirii lui violente. Fusese un act inconștient, de nebunie! Sau oare chiar așa de mult adoră el partidul și pe șeful lui, încît nu mai poate suferi un atac al adversarilor? Fusese gestul lui un omagiu adus partidului? Aș! Era o copilărie să se amăgească cu astfel de gînduri, pentru a scăpa de tortura în care îl vîrîse cunoștința greșelii lui. A dat cu bita-n baltă! S-a isprăvit! Trebuie să-și suporte curajos consecințele faptei.

Trenul zbura în noapte, ducînd cu el și compartimentul în care înțepeniseră în diferite atitudini membrii delegației din Zăvorîți. Toți simțeau arsuri și dureri în mădulare. Doi erau cu obrajii umflați, unul cu ochiul stîng vînat, al patrulea se pipăia mereu la ceafă, își apăsa părul și se uita îngrozit în palmă, să vadă dacă nu era plină de sînge. Dar cel ce suferea mai mult, în toate mădularele lui, era Ilarie Zopîrțan, deși nu dădea nici un semn de chinurile pe care le simțea. Cîțiva credeau că Zopîrțan nici nu fusese atins. De aceea avusesese puterea și curajul să mai și discute cu poliția, în loc s-o șteargă pe ușă. Alții însă văzuseră că loviturile cele mai multe plouau asupra directorului. Insuși Ilarie Zopîrțan, în toiul luptei, băgase de samă că el era ținta principală a atacului. Dar i se păruse oarecum firească această atitudine a bătăușilor, și era, întrucîtva, mîndru de atenția ce i se dăduse. Nu era el figura politică centrală din întregul grup? «Figura cea mai proeminentă», își zisese în gînd, în marea învălmășeală, primind loviturile.

Coborîră, tăcuți, în gara Zăvorîți.

— Domnilor, zise Zopîrțan înainte de a se despărți, să nu suflați un singur cuvînt despre cele petrecute.

Vatra va tăcea. Dacă *Românismul* ne va ataca, istorisind încăierarea, voi chibzui ce este de făcut. În orice caz, dumneavoastră, dacă veți fi întrebați, veți nega. Un lucru e hotărât de pe acum : pe domnul avocat Vasile Cîrje nu-l vom mai alege în nici o delegație care are chestiuni gingașe de tratat. Dacă depoziția noastră împotriva lui Ion Nașcu va avea rezultatul dorit, voi ataca eu guvernul pe chestiunea bandelor de bătauși, plătite din contribuția poporului sărac, dar suveran !

Membrii delegației se împrăștiară fără să-și mai strângă minile ori să-și spună bună-sara.

Zopîrțan se opri în restaurantul gării. Ieșise flămînd din scîrmăneală. Și dorea să mediteze singur, în liniște, la cele petrecute... Un element nou intrase în retrospectiva pe care nu înceta să și-o organizeze despre scandalul de la «Continental» : Cum de nu s-a mai înapoiat reporterul local al *Vetrei vechi* ? Cum de i-a condus acesta chiar în restaurantul în care se prăznuia, de către guvernamentali, alegerea unui șef de sector ?

Dar tot înghițind din friptura rece, tot udînd-o cu vin, și tot gîndindu-se și combinînd datele scandalului, simți cum îi întepeneste trupul plin de vînătăi. «O să scoatem noi viezurele din vizunie», își zise el, ridicîndu-se cu greu și pornind spre casă.

VI

Familia Nașcu împacheta de zor. Tabla cu inscripția «Dr. Ion Nașcu, medic universal ord., 8—12 și 3—6» fusese scoasă de pe zidul locuinței. Toată ziua se auzeau izbiturile de ciocan. Un om priceput împacheta mobila în înveliș de scînduri noi. Mirosea a brad în toate camerele. Doamna Aurora supraveghia mereu să nu se strice ceva. Avea un aer melancolic și glasul învăluit, căci mobila din jurul ei o adusese ca zestre, înainte cu douăzeci și doi de ani. Nu mai era ea la modă, era și bineșor uzată, dar doctorița nu-și putea închipui alte lucruri în locuința sa.

Cum trec ani ! Parcă numai acum cîteva zile aranjase mobila nouă ! Și cîte năcazuri, cîte lupte, mai ales

lingă un soț fără voință ca Nașcu, în cei douăzeci și doi de ani !

Știa că nu mai poate rămîne în Zăvorîți, simțea că s-ar înăbuși aici după ofensa răbdată, și totuși regreta părăsirea acestei locuințe în care și-a petrecut tinerețile, unde i s-au născut amîndoi copiii. În răstimpuri, ferindu-se prin colțuri, să nu fie văzută, își zbicea cîte o lacrămă cu batista.

Doctorul era neînduplecat în voința sa de a termina cît mai repede. De trei zile împachetau. În vremea asta nimeni nu mai aprinse focul în bucătărie. Aducea servitoarea mezeluri din oraș.

Băiatul și fata, erau înduioșați. Fusesse idealul lor să locuiască într-un oraș mai mare. Dar acum îi impresiona puternic camerele răscolite, care se goleau mereu. În ultima noapte, tînărul Nașcu dormi pe podele, pe-un așternut sumar. Avu pentru întia oară impresia părăsirii și a pustiului.

Fata nu închise ochii toată noaptea, gîndindu-se la prietenii cu care copilărise și mai ales la Aurel Radu, fiul avocatului Radu. Numai acum, în preajma plecării, își dădea sama că ține la el mai mult decît la ceilalți. El singur a salutat-o de departe, ca și altădată, și după ce ieșiseră zvonurile despre fripturismul doctorului... Se învîrtea în patul răvășit și își porunca să adoarmă.

În trei camioane mari încăpu toată mobila și întreg calabalicul. Mai ales de acesta se îngrozi doctorul Nașcu, cînd îl văzu ieșind din dulapuri, coborînd din pod, urcînd din pivniță. Doamne, cîte mărunțișuri se mai pot aduna într-o viață de om ! El insistă pe lingă doamna Aurora să mai arunce din boarfe, dar ea nu voia să se despartă de nimic.

Primarul, chestorul, judecătorii localnici și vreo zece aderenți de-ai guvernului veniră să-și ia rămas-bun. Veniră în delegație, și primarul ținu o cuvîntare în care aprecia activitatea din Zăvorîți a doctorului, și-i urară mult succes în slujba nouă și mai importantă în care intra, adăogînd că, deși activase pînă acum într-alt

partid, doctorul fusese un adevărat părinte al suferin-zilor din tot jurul.

— Nu cunosc, nu-mi amintesc, zise primarul, un medic mai zelos, mai cinstit, mai dezinteresat, decît doctorul Naşcu. Un adevărat om de ştiinţă care s-a ridicat deasupra certurilor de partid. Oraşul Zăvorîți este nenorocit că-l pierde. Şi sînt sigur că greu vom găsi alt doctor ca dumnealui. Dar bucură-se spitalul judeţean căci cîştigă o mare putere de muncă şi o mare capacitate ştiinţifică. Domnilor, eu, primarul oraşului Zăvorîți, ţin să-i aduc acest omagiu, mai ales în urma josnicelor atacuri pe care i le-a adus în timpul din urmă gazeta locală a lui Ilie Berbecaru. Toţi cetăţenii, indiferent de naţionalitate, au fost scandalizaţi de această turbare a opoziţiei. Nimeni n-a crezut un cuvînt. Toată lumea şi-a dat sama de mobilul acestor atacuri, pe care le-au pus la cale o ceată de nenorociţi, nişte sectari rabişti, oameni strîmţi la minte şi la inimă. Cetăţenii, prin mine, primarul lor, vă aduc mulţămiriile lor pentru serviciile făcute aici, omagiile lor şi dorinţele lor de bine pentru viitor.

Doctorul ar fi fost mai bucuros dacă această delegaţie nu l-ar fi vizitat. El voia s-o şteargă fără a mai da faţă cu cineva din Zăvorîți. Dar, totuşi, cuvintele primarului îl mişcă, şi, mulţumindu-i în cîteva cuvinte, strînse pe rînd mîinile cetăţenilor din delegaţie.

Pentru Ilarie Zopîrţan şi amicii lui publici, plecarea familiei Naşcu, la trei zile după aventura lor de la restaurantul «Continental», nu mai fu o mare surpriză. Ei nu ştiau nimic despre numirea lui, şi Zopîrţan era de părere că doctorul s-a mutat în alt oraş, simţind că nu va mai avea trai liniştit în Zăvorîți. Dar, în grabă, se lăţi vestea că primarul a fost la Naşcu, în capul unei delegaţii, şi că i-a urat noroc în noua carieră la spitalul judeţean. Zopîrţan ceru telegrafic informaţii din capitala judeţului. Răspunsul confirmă urarea primarului.

Directorul *Vetrei vechi* căzu pe gînduri. Aşadar, citarea şi audierea lor la prefectură, încheierea proceselor-verbale nu au fost decît nişte înscenări, ca şi bătaia

de la «Continental» ! Se simți învins, se simți zdrobit, ca de puține ori pînă acum în furtunoasa și lungă sa carieră politică. Și se gîdea la zădărnicia campaniei de presă pe care o purtase împotriva doctorului Nașcu. Alte campanii, chiar dacă se împotmoleau, aduceau totuși ceva la bucutăria gazetei. Alteori i-a răspuns presa guvernamentală din capitală, s-au încins polemici, și *Vatra veche* profitase cel puțin moral, ajungînd să fie cunoscută în cercuri mai largi decît cele din județ. Tot era un rezultat ! Dar acum, nimic ! Afară de replica *Românismului*, nici o altă gazetă guvernamentală nu-i răspunsese. Iar *Românismul* ce era ? O biată fițuică locală, fără nici o importanță !

Începuse greșit campania ? Fuseseră prea violente și prea de necrezut atacurile împotriva doctorului Nașcu și pierduse bunăvoința și încrederea cititorilor ? Nu trebuia să afirme fără dovezi că doctorul semna Nasko în vremea studiilor universitare ? Nu trebuia să spună că și-a luat diploma în patrusprezece ani ? Nu trebuia să scrie că a provocat avorturi, de vreme ce tot orașul știa că nu-i adevărat ?

Se poate să fi greșit metoda. Se poate să fi împușcat peste țintă.

Acum, după ce pasărea zburase din cuib, Zopîrțan simțea că greșise, și tot sub raport tactic, nescriind nici un cuvînt în *Vatra veche* despre incidentul de la restaurantul «Continental». Dacă ar fi făcut scandal, poate că ar fi aflat cel puțin de numirea lui Ion Nașcu și de ziua plecării lui din Zăvorîți. Mai ales acest lucru nu și-l putea ierta, cum zicea el, «dintr-un motiv foarte ponderos».

Partidul lui Ilie Berbecaru, prin organizația sa din Zăvorîți, demonstrase și cu alte prilejuri cum înțelegea să pedepsească plecarea din partid și din oraș a unui trădător, a unui fripturist. Au rămas de pomină despărțirile pregătite, pe vremuri, protopopului Șoldea și directorului școlii primare, Pîrvu. Pentru cazul în care lupta lor nu ar fi reușit să împiedece plecare lui Nașcu, Zopîrțan pregătise un plan detaliat pentru momentul despărțirii acestuia de Zăvorîți. Trebuiau trase clopotele într-o dungă, cu un ceas înainte de plecarea doc-

torului, ca să se adune partizanii; ceata trebuia să aducă, atîrnînd într-o spînzurătoare, o păpușă de paie cu inscripția: «Așa să pată toți fripturiștii»; o altă ceată trebuia să poarte într-un furcoi de fier o balegă de vită, uscată, sub care trebuia scris: «Friptura doctorului Nașcu»; zece țigani cu dibelele, la semnul dat, trebuiau să înceapă «îmnul fripturii» — un amestec diabolic de scîrțîieli; toți cetățenii partizani urmau să vină cu cel puțin trei ouă clocite în buzunar, pentru momentul cînd va pleca automobilul cu familia Nașcu: două țigănci, în capul orașului, trebuiau să aștepte automobilul, cu poalele date peste cap...

Pentru întocmirea acestui plan nu se consultase cu nimeni din organizație, dar era sigur că ar fi fost acceptat în unanimitate, dacă l-ar fi comunicat comitetului, ceea ce nu făcuse pentru a nu fi divulgat și pentru că mai spera să împiedece numirea doctorului. Și acum, minunea aceasta de înjghebare rămînea în vînt!

Vreo trei zile stătu mai mult acasă. Nu-și putea reveni după înfrîngerea suferită și nu putea ieși în lume cu vîntăile păruielii de la «Continental», care confirmau corespondența din *Românismul*. Dar neapariția *Vetrei vechi*, a patra zi după plecarea doctorului Nașcu, din cauza grevei culegătorilor neplătiți de săptămîni, îl aruncă în vîltoarea activității. Reapariția gazetei era absolut necesară din următoarele motive:

Gazeta guvernamentală, *Românismul*, se ocupa de trei zile de scandalul provocat de avocatul Vasile Cîrje la «Continental». Delegația din Zăvorîți era arătată ca o bandă de bătăuși, care a făcut propagandă, în capitala județului, împotriva organizației guvernamentale de sector.

Înscrierea lui Ion Nașcu în partidul guvernamental se bucura de o mare publicitate și fusese urmată de încă cinci defecțiuni în alte județe. Pe lîngă aceasta, în partidul lui Ilie Berbecaru se pronunțaseră, cu prilejul discuțiilor din sinul comitetului executiv, trei curente deosebite pe chestiuni de principii și pe chestiuni de tactică. Un grup întreg amenința cu ieșirea din partid și cu sprijinirea guvernului în Parlament. Alt grup începuse să simpatizeze cu extrema stîngă a opoziției.

Față de atâtea primejdii care amenințau partidul, Ilarie Zopîrțan se duse ață la avocatul Traian Marcu, prieten intim al lui Ilie Berbecaru.

Ca în toate situațiile într-adevăr grave, omul șefului nu stătu pe gînduri. Descuie cassa-de-fier și-i dădu lui Zopîrțan un pachet cu bilete de cîte o mie. Numai el și directorul *Vetrei vechi* știau că aici se păstrau rămășițe de pe vremea cînd Ilie Berbecaru fusese prim-ministru și ministru de Interne.

Cît ce plăti muncitorii și asigură hîrtia gazetei pentru două săptămîni, Ilarie Zopîrțan se simți mai în puteri ca niciodată. O ură grea împotriva guvernului îi clocotea în măruntaie. I se schimbase și privirea și glasul. Și socoti că cea mai bună tactică a *Vetrei vechi* era să înceapă o violentă campanie împotriva partidului aflat la putere, care în ultimul timp își consolida pozițiile.

Reapariția gazetei uimi pe toți membrii comitetului local, care, îndată ce declaraseră grevă tipografii, se baricadaseră în case, dînd ordin servitorilor să spună, oricui ar întreba de ei, că-s călătoriți.

Pagina întîia din primul număr al *Vetrei vechi* apăru încadrată în chenar negru. Titlul, cu litere de-osechioapă, pe întregă lățimea paginii, anunța motivul :

La CĂPĂȚIIUL UNUI OSÎNDIT LA MOARTE.

Urma o jumătate de pagină de subtitluri :

OMUL ÎN PRIMEJDIE DE A SE ÎNECA SE AGAȚĂ ȘI DE UN FIR DE PAL. — CUMPĂRAREA DOCTORULUI NAȘCU. — ALTE CINCI CĂZĂTURI MENITE SĂ ÎNSĂNĂTOȘEZE UN REGIM ÎN PUTREFACTIE. — NOII FRIPTURIȘTI, NIȘTE LEPĂDĂTURI CUMPĂRATE DE GUVERNUL LUI PETRACHE POGONESCU. — CARE-I PREȚUL VÎNZĂRII LUI IUDA ? — BARCA A LUAT APĂ PÎNĂ LA GURĂ. — DIN CLIPĂ ÎN CLIPĂ SE POATE DESCHIDE ABISUL. — PLUGARI ȘI MUNCITORI ! ATENȚIUNE ! NOUL GUVERN SE ANUNȚĂ DE PE ACUM GUVERNUL MÎNTUITOR DE ȚARĂ, GUVERNUL LUI ILIE BERBECARU. — JOS CIOCII ! TRĂIASCĂ POPORUL !

În numărul următor, un articol pe toată fața întâia :
ILIE BERBECARU, VIITORUL PRIM-MINISTRU.

Făcîndu-se că a primit la redacție zeci de mii de scrisori în care e întreat «De ce nu prinde domnul Berbecaru taurul de coarne?», directorul *Vetrei vechi* brodă un articol de elogii ditirambice pentru președintele partidului. Îl ridică pînă în nouri, îl așeza între zei, și-i făgăduia o grabnică întoarcere, cu biciul în mînă, în căruța de foc a Sfîntului Ilie.

În al treilea număr rupse pecetea tăcerii organizației guvernamentale asupra păruiei de la restaurantul «Continental», și se năpusti asupra organizației guvernamentale din capitala județului. Categorisi ca ridicole informațiile *Românismului*, și demonstră că bătaia de la «Continental» a fost aranjată de oamenii regimului, ceea ce arăta că guvernul e pe ducă. Pentru că, într-adevăr, dacă guvernul s-ar simți tare, de ce ar recurge la violențe? Adevărul e că regimul nu se mai poate menține, că e huiduit pretutindenea. Dealtfel, la «Continental» papara au mîncat-o oamenii guvernului. Numai poliția a reușit să-i scape. Ei, delegații din Zăvorîți, au snopit în bătăi vreo zece. Sînt acestea metode care repugnă partidului, însă ei au fost provocați și au trebuit să se apere.

În numărul următor, sub forma unui interviu cu un fruntaș al partidului, alt car de elogii pentru Ilie Berbecaru.

În al cincilea număr, din nou știri alarmante despre căderea apropiată a guvernului, de data aceasta din motive de politică externă.

Urmară altele, cu alte motive de grabnică și iremediabilă prăbușire : economice, militare, culturale, huliganice. Și ca și cînd Ilarie Zopîrțan ar fi fost inconștient de furioasa campanie pe care o ducea, se întrebă în articolul de fond, o dată pe săptămîină :

CIND CADE GUVERNUL ?

În vremea acestei campanii vertiginoase a *Vetrei vechi*, ziarele guvernamentale și o parte a presei de opoziție vuiiau despre dezmembrarea partidului Berbecaru, fie din cauza deosebirilor de principii, fie din cauza deosebirilor de vederi referitoare la tactică. Reportajele

senzaționale asupra defecțiunilor din partidul Berbecaru nu mai conțineau. Și, într-adevăr, pe lângă cele cinci trădări încrestate cu scirbă și de *Vatra veche*, mai părăsiseră partidul, în timpul din urmă, patru președinți de organizație, aducând fiecare cu el, în partidul lui Petrache Pogonescu, câte-o jumătate din membrii organizațiilor pe care le conduceau. Dar *Vatra* se făcea a nu ști nimic despre aceste defecțiuni și nici despre gravele discordii din comitetul executiv.

Membrii comitetului local, văzînd că în *Vatra* nu se scrie nimic despre primejdia ce amenință partidul din cauza neînțelegerilor de la centru și a trădărilor de la periferii, și bănuind că directorul a primit îndrumări direct de la șef să nu se ocupe în ziar cu asemenea probleme, interpretară această tăcere ca o confirmare a știțiilor din ziarele guvernamentale. Și căzură pe gânduri. Adevărul era însă altul: directorul *Vetrei* fusese răpit cu totul, după bătaia de la «Continental» și pierderea doctorul Ion Nașcu, de simțimîntul răzbunării împotriva guvernului.

Frămîntările din sînul partidului Ilie Berbecaru erau într-adevăr foarte mari și profunde.

Vreo patru membri din comitetul central ajunseseră la convingerea că șeful lor nu era omul pe care-l crezuseră ei. Nu avea nici inteligența, nici prevederea politică presupuse, nu puteai ști cînd vorbește serios și cînd glumește numai pentru a-i pune la încercare pe colegi, și nu avea talent oratoric. Fiecare din cei patru, toți foști miniștri, se considera pe sine neasemănat mai bun decît Ilie Berbecaru pentru conducerea partidului. Cutezară, pe ocolite, să-și exprime această convingere chiar în ședința comitetului central.

Simpla lor ieșire indirectă împotriva șefului avu darul să dezlege limbile multora. Ca și cum ar fi descuiat lacătul pus de respectul față de autoritate și de disciplina de partid. Urmă o săptămînă încheiată de ședințe care începeau la patru după-amiază și se întrerupeau la trei noaptea, pentru a reîncepe-n ziua următoare. Fiecare orator se mira cu cîtă libertate vorbește acum în

fața șefului, cînd mai înainte nu îndrăznea să critice nimic din ce spunea sau făcea acesta. Acum oratorii, ca și cînd s-ar fi prăbușit un zid ce le închisese zarea, vedeau cu toții departe și criticau însăși politica generală a partidului.

După afirmațiile celor mai mulți, greșeala fundamentală a lui Ilie Berbecaru era de a fi înghețat politica de opoziție a partidului în principiul negației. Esența acestei politici era să combată cu vehemență orice proiect, orice măsură a guvernului, fie bună, fie rea. Ce făcea, de ani de zile, președintele? Protesta împotriva oricărei declarații guvernamentale, declara nul și neavenit orice proiect de lege, amenințînd cu «tabula rasa» tot ce nu era legiferat de guvernul Berbecaru.

— Păi bine, onorat comitet, asta e cea mai simplă și totodată cea mai stupidă politică. Sînt legi și măsuri luate de guvern pe care eu le aprob, dumneata le aprobi, dumnealui le aprobă, alegătorii le cred folositoare, și tu, deputat opoziționist, să fii silit să declari mereu că nu recunoști nimic și că vei dărîma totul cînd vei veni la putere. Și asta pentru simplul motiv că partidul nostru e dușmanul intransigent — singurul serios — al guvernului. Motivul e copilăresc și stupid, și eu sînt de acord cu domnii antevorbitori că orizontul politic al partidului nostru e prea strîmt. Un partid de guvernămînt ca al nostru trebuie să dea dovadă de maturitate politică. O măsură recunoscută bună de toată lumea, nu poți să o declari rea. Din negru nimeni nu poate face alb, numai sofistul. Dar sofistii nu au ce căuta în politică. Cu atît mai puțin la conducerea partidelor politice.

Din asemenea cuvîntări pornise un curent favorabil unei colaborări parlamentare cu majoritățile, în cazurile necesare, cînd o lege putea fi sprijinită și votată din convingere. Atitudinea aceasta, bineînțeles, implica și un acord cu guvernul, care, la plecare, să recomande și să sprijine un guvern Berbecaru.

Nu lipsiră, bineînțeles, glasurile care să-i învinuiască pe partizanii acestei linii că propagă o tactică de sinucidere pentru partid, că «sînt cumpărați de guvern» și că nu-și fac în comitet decît datoria plătită de ad-

versari. Aceste ieșiri înveninară situația, și unitatea partidului ajunsese grav compromisă.

Alții se dovediră, în această împrejurare, extremiști înfocați, și, vociferând împotriva oricărui contact cu «oligarhia», cu «plutocrația bancară», cereau un program mai radical.

— Cum să sprijini guvernul și să colaborezi cu el? Rațiunea noastră de existență e în a nu-l recunoaște, ca pe unul ce s-a înscăunat întrind pe fereastră și care rămîne pe scaun numai datorită teroarei nemaipomenite din alegeri și a zecilor de falsuri dovedite de la tribuna Parlamentului. În clipa în care noi am lua contact cu guvernul, am pierde contactul cu pămîntul, cu masele de alegători și cu însuși dreptul lor și dreptul nostru la existență. Da, e adevărat ce au spus aici unii. Partidul nostru face o politică a negației! Da, domnilor, a negației! Dar ce negăm noi? Nu ceva ce există, ci ceva ce nu există! Pentru că un guvern, impus fără asentimentul poporului și ținut, în temeiul falsurilor electorale, de drept și constituțional, nu există. Iar noi vrem să fim o țară constituțională, domnilor, în care să domnească masele, care țin și apără țara. Azi e ziua norodului...

Ajuns aici, oratorul fu întrerupt de cineva din comitet:

— Ba a nărodului, iubite! Da' ce? Vrei să alunecăm pe panta bolșevică?

Cel ce întrerupse se înfurie deodată și dădu cu pumnul în masă.

— Nu, domnule! Nu conducerea norodului, nu conducerea prostului, ci conducerea omului cu minte, a bărbatului de Stat superior. Poporul să știe de frică! Partidul nostru trăbă să fie un partid de autoritate, domnule! Șeful să poruncească, și ceilalți să asculte.

— Da, dumnealui are dreptate! se ridică alt gras. Dacă ne-om pune numai pe democrație, răpede cădem în comunism. Domnilor, sîntem cu un picior în el! N-am făcut cea mai radicală reformă agrară? Am luat pămîntul proprietarilor și l-am împărțit pe nimic golanilor și țiganilor, în numele sfintei democrații! Pe mine, unii dintre dumneavoastră m-ați făcut trădător pentru că am vorbit împotriva unei reforme agrare așa de des-

pletită. Da, am fost un reacționar! Acum, uitați-vă la rezultatul reformei agrare și jubilați la fericirea țaranului ajuns proprietar! Da, sînt de acord cu antevorbitorul meu: șeful să poruncească, și partidul să asculte. Că de vom lăsa să poruncească iar mulțimea, norodul, cum a spus dumnealui, iute vom ajunge la bolșevism.

Se ridicară și vehemenții apărători ai șefiei lui Ilie Berbecaru și ai politicii inspirate de el și fixată în programul partidului.

— Cine se ridică împotriva șefului, se ridică împotriva programului partidului. Cunoaștem cu toții punctele principale ale programului nostru. Domnilor, noi sîntem un partid democrat, dar aceasta nu va să zică, nu implică nici stînga, nici dreapta, ci drumul mijlociu, după dictonul străbun: aurea mediocritas. Să mulțămim lui Dumnezeu că în vremuri atît de tulburi și de critice ca cele de azi, ne-a dat un conducător așa de înțelept, care n-a greșit niciodată, care a prevăzut și prevede toate fluctuațiile politice interne și externe, care tace și face. Iar cînd vorbește e înțelept ca șarpii, încît nimeni nu-l poate dovedi cu vreo contradicere. Partidul întreg se razimă pe umerii lui. Se prăbușeșete autoritatea lui, se distruge partidul!

Apărătorii șefului citau «voci din opinia publică». Se citau, astfel, toate articolele din *Vatra veche* scrise întru lauda președintelui. Sau interviurile pe care gazeta le luase diferiților șefi de organizații orășenești și județene ale partidului, unor personalități din viața publică ale căror nume erau ținute însă sub tăcere.

Dihonia din partid era deci gata să izbucnească, domnul Ilie Berbecaru era gata să pronunțe cîteva excluseri, cînd deodată se petrecu un fapt extern neașteptat, care aduse liniște în sinul partidului. Apăru în ziare decretul de dizolvare a Parlamentului unui mare Stat amic și aliat; prin același decret se fixa data alegerilor generale pentru noul Parlament. Și pentru că nimeni nu putea bănui cine va învinge în alegerile din aceea țară îndepărtată, urmă o destindere și în luptele politice interne din România.

Numai Ilarie Zopîrțan nu se liniști. El continua să facă pronosticuri în *Vatra veche* și să numere zilele guvernului Pogonescu după zilele ce mai rămîneau pînă la alegerile generale din țara amică și aliată.

VII

Tocmai în aceste împrejurări, conducătorii filialei din Zăvorîți ai unei mari asociații culturale luară, după lungi discuții, hotărîrea eroică de-a invita pentru a ține conferințe în Zăvorîți cîteva somități ale științei și culturii românești, indiferent de apartenența lor politică. Era într-adevăr o hotărîre eroică, pentru că nu se mai pomenise ca lista conferențiarilor să nu fie mai întîi supusă aprobării fruntașilor locali ai partidului, și nici ca în Zăvorîți să conferențieze cineva care nu era membru al partidului Berbecaru. Invitațiile fură expediate în taină, și rînd pe rînd sosiră și răspunsurile afirmative ale conferențiarilor. Cînd primiră și răspunsul ultimului invitat, cei trei conducători ai filialei — protopopul Todea, directorul școlar Macovei și doctorul Avram — se adunară la o consfătuire. Dar în loc de a fi mulțumiți de reușita inițiativei lor, erau profund îngrijorați, căci între timp aflaseră că dintre cei zece conferențieri șase erau înscrși în partidul lui Petrache Pogonescu, iar din aceștia, doi erau chiar senatori guvernamentali. Despre patru nu aveau nici o informație sub raport politic.

Protopopul Todea își reproșă sieși și tovarășilor lui din comitet că nu s-au informat mai întîi, și abia după aceea să-i fi invitat.

— Ne-am luat după pilda altor orașe, asta e! Am văzut numele iluștrilor bărbați în corespondențele din provincie, și ne-am legat de ei fără să ne mai întrebăm ce hram poartă. Eu unul am crezut că oameni așa de renumiți nu vor fi înhăitați cu politicienii. Acum nu mai rămîne altceva de făcut decît să renunțăm la conferințele aceluia care sînt înscrși în partidul guvernamental, sau cel puțin să găsim un pretext de-a scăpa de conferințele celor doi senatori ai guvernului.

— E prea târziu să batem în retragere, zise doctorul Avram, e mult prea târziu. Cum să-i refuzi pe oameni după ce i-ai invitat și ei au primit cu bucurie? Ar înșămna să dăm dovadă de lipsa celei mai elementare bune-creșteri și să ne facem noi înșine de rîsul lumii. Eu spun : Alea jacta est ! Ce-o fi, o fi !

— Ba, eu nu sînt de părerea domniei-tale, domnule doctor. Eu împărtășesc ideea domnului protopop Todea. Numai că eu aș zice să căutăm unele pretexte pentru revocarea tuturor conferințelor, care să nu ofenseze pe cineva. De-o pildă, să le comunicăm că sala de gimnastică a liceului, în care trebuiau să se țină conferințele, a suferit între timp mari stricăciuni provocate de așăzarea terenului, că s-au crăpat părății în așa chip primejdios, încît nici pentru elevi nu se mai poate folosi pînă la o radicală reparație. Ar urma, adăogă el, să batem la mașină același text în zece exemplare și să-l trimitem recomandat conferențiarilor. Am arăta, cu mult regret, motivul care ne face să nu ne putem bucura de marea lor bunăvoință, și că promisiunea le-o ținem legată pentru altă ocazie. De unde-ar putea bănuii ei care-i adevărul? S-ar informa prin cineva la fața locului? Ei, parcă altă treabă nu vor avea? Sînt ei desul de ocupați în alte părți. Bănuiesc că nouă ne-au răspuns așa de călduros numai pentru că-s oameni bine-crescuți. Credeți că ei nu-s sătui de conferințe, de alergatul prin orașele țării? Îmi aduc aminte că și cei din partidul nostru, cînd îi invitam, se întăritau și înjurau. Și trebuiau insistențe pentru a-i convinge.

Dar protopopul Todea nici nu voi să discute propunerea.

— Cum ?! Filiala noastră să nu dezvolte nici o activitate în anul acesta ?! Dar ce voi raporta eu, ca președinte, la sfîrșit de an ? Ori, poate, să-i invităm iar pe-ai noștri ? Dar știți că nimeni nu mai vine la conferințele lor, cu toată disciplina de partid. S-a săturat lumea de aceiași și aceiași vorbitori și de aceleași subiecte, repetate în fiecare an. Nu ! Să rămînem cel puțin la cei patru despre care n-am putut afla să fie înscrși în vreun partid politic.

— Dar dacă totuși sînt înscriși? Poate chiar parlamentari! Ce ne-am făcut? întrebă directorul Macovei. Și pe urmă, cum ne scăpăm onorabil de ceilalți? Ce motive să scornim?

Urmă un răstimp de tăcere.

— Eu am spus: nu se mai poate reveni, zise întru tîrziu doctorul. Cred că vor înțelegе pretinii noștri că aici nu se face politică. Vin oameni de cultură, de știință. Somități. Cine întreabă de culoarea lor politică? Sînt români și mîndria culturii românești. Trăbă să-nțelegă și-ai noștri, ce Dumnezeu! Cel mult nu am face reclamă decît cu trei-patru zile înainte de conferință. Să nu aibă timp Zopîrțan să miște pietrele. Poate n-o fi nici el chiar așa de tîmpit să nu-nțaleagă că una e politica și alta e cultura. Politici sînt multe, cîte partide; cultura e una și nedespărțită.

— Asta e părerea domniei-tale, domnule doctor, dar nu e și a lui Zopîrțan, că doar știi ce a scris el de-atîtea ori în *Vatra veche*, și de părerea lui trăbă să ne temem, răspunse cu obidă directorul Macovei.

— Zic și eu: facem acum o dată o încercare, adaoșe protopopul Todea mai cu inimă. Dacă reușim, am deschis frumoase perspective pentru viitor: dacă nu reușim, ne-o fi de învățătură și vom lăsa baltă cultivarea cetățenilor. Uneori îmi spun și eu că sectarismul și fanatismul politic nu va merge atît de departe încît să uite de orice bună-cuviință, și să facă mizerii oaspeților care ne vor cerceta.

— Dar ne vor face mizerii nouă, domnule protopop, oftă Macovei.

— Hm! Nu prea cred, interveni doctorul. După pățania cu Ion Nașcu și după celelalte trădări întîmplate în timpul din urmă, nu cred că partidul să mai fie așa de sectar.

În bună înțelegere hotărîră apoi termenele conferințelor. Cele patru dintii aveau să le țină cei patru savanți despre care nu aflaseră să fie înscriși în vreun partid. Apoi cei patru care nu erau parlamentari, și, la urmă, cei doi senatori.

Fură încințați de această ordine. Partidul nu le putea face nici o imputare. Numele fiecărui conferențiar nu

va fi știut decît cu două-trei zile înainte de termenul fixat pentru conferință. În cazul cel mai rău, vor arăta, cînd vor ajunge la cei șase din urmă, că, după informațiile lor, nici aceștia nu făceau politică. Hotărîră să țină în taină numele conferențiarilor pînă în preajma fiecărei conferințe. Adevărat că datina în trecut fusese alta : deîndată ce se fixau datele și numele conferențiarilor, *Vatra veche*, la rubrica specială, «Culturale», publică, în fiecare număr, programul, și aducea elogiul frunțașilor partidului, «muncitori în asprul ogor ai culturii naționale». Adeseori se mai publica titlul conferinței și numele conferențiarului și după ce acesta își făcuse «datoria de factor cultural».

— Pentru anul acesta vom afla noi vreun pretext de-a nu urma datina. De pildă : să spunem că, tratînd cu savanți de marcă, nu știm cu siguranță ce ni se va răspunde ! Poate vin, poate nu vin ! adaose protopopul Todea.

Cînd apărură — trei zile înainte de termen — afișele verzi cu numele celui dintîi conferențiar și titlul conferinței, Ilarie Zopîrțan tocmai se îndrepta spre redacție. Se opri ca trăznit, se fixă înaintea unuia, citea și nu-și credea ochilor. Îl citi poate de zece ori, mai ales numele savantului și cuvintele : «Filiala din Zăvorîți a Societății Culturale».

— Se poate, domnule ?! Cine e domnul ? Dar asta e nemaipomenit !

Vorbea tare, scandalizat. Se adună lume în jurul lui. Ilarie Zopîrțan fierbea, cu părul zburlit, cu ochii injectați.

— E o rușine ! Nu vom tolera ! O să-și tragă domnii consecințele ! Da' ce cred dumnealor, de la filială, că sîntem noi ? Sat fără cîni ?

El se rupse din mulțimea năucită, care, cu ochii holbați la afiș, cerca să înțeleagă furia lui Zopîrțan.

Directorul *Vetrei vechi* porni întins, aproape alergînd, spre locuința protopopului.

— Ce-ați făcut, pentru Dumnezeu, părinte protopope ?

Părintele Todea se făcu a nu pricepe.

— Cu știrea mea, nici o crimă.

— Ba, o crimă, domnule ! Nu-mi spune dumneata mie că nu e o crimă !

— Care, domnule director ?

— Conferențiarul dumneavoastră, domnule !

— Conferențiarul Societății, nu al meu, domnule director.

— Se vede c-am intrat în epoca trădărilor !

— Cuvîntul e greu, domnule Zopîrțan. Pentru ce trădare ?

— Noi trăbă să ne sprijinim și să ne relevăm oamenii noștri, domnule părinte.

— De-o părere cu dumneata și cu partidul, domnule director. Așa am procedat mereu pînă acum. Dar dumneata n-ai băgat de samă că în anii din urmă nu ne mai vine nimeni la conferințe ? Nu știi că chiar conferențiarii noștri obișnuiți ne-au făcut grele imputări din acest motiv ? Și că ei au declarat în mai multe rînduri să-i lăsăm în pace ? Să mai invităm și alte persoane, fiindcă s-au săturat ?

— Dar putem afla alții, tot de-ai noștri !

— De-o pildă, domnule director ?..

Ilarie Zopîrțan rămase deodată încurcat. Se gîndi, se scărpină în cap, și cînd începu a pomeni nume, se trezi că erau chiar conferențiarii din trecut.

— Alții nu mai sînt ? întrebă tot el.

— Poate că știi dumneata, domnule director.

Zopîrțan se gîndi din nou.

— N-ar fi bun Vasile Bindea ? A tipărit o broșură cu poezii.

— Dar n-a terminat nici liceul, domnule director !

— Dar profesorul Roșu ? Are o carte de geografie.

— Are un manual de școală. L-ai auzit vreodată vorbind ?

— Eu nu !

— Eu l-am auzit, la o adunare poporală. Drept că numai la una. N-a cutezat, de-atunci, să-și mai deschidă gura în public. S-a încurcat rău !

— Poate... președintele clubului nostru.

— Domnul Bumbea ?

— Dumnealui ! Are o bogată copia verborum. Cînd se pornește, vorbește însuflețit.

— Dar o conferință nu e un toast ori un discurs politic, domnule director. Domnia-sa e băstinaș în Zăvorîți. Ținut-a vreodată vreo conferință ? Cine l-a oprit ?

Ilarie Zopîrțan se infurie din nou.

— Nu-nțăleg, și partidul nu-nțălege să sărbătorim oameni care nu sînt în partid, care nu au crezul nostru politic.

— Dar nu sărbătorim pe nimeni, frate ! E vorba că ni se face nouă un serviciu. Vine un savant, recunoscut în toată țara ca om excepțional, să ne lumineze și pe noi.

— N-avem nici o nevoie de luminile lui ! izbucni Zopîrțan. Știu eu pentru ce vine ! Să-și facă reclamă, să fie sărbătorit, să-și întărească situația în partidul din care face parte.

— Dar am cercetat și nu-i înscris în nici un partid. Nu face politică.

— Asta să o crezi dumneata ! Care om cu nume nu face la noi politică ? Dar, mă rog, în definitiv, cine este acest Petre Marcovescu ? După nume, miroase a guvernamental. Dar ce profesie are ? Ce face ? Ce este ?

— Se poate, domnule director, să nu fi auzit de numele lui ? ! E cel mai tare savant al țării în medicină legală. Face niște conferințe extraordinar de interesante și vorbește într-o admirabilă limbă românească. Se poate să nu fi auzit ? !

— Iată, se poate ! Eu n-am timp să mă ocup de fleacuri ! Auzi dumneata : medicină legală ! Auzi dumneata : Petre Marcovescu !

Deodată Ilarie Zopîrțan se făcu palid, își duse mîna la frunte și spuse în șoaptă :

— Petre Marcovescu !

Protopopul, văzîndu-l schimbînd fețe-fețe, se sperie.

— Da' ce e, pentru Dumnezeu ?

— Nu m-a înșălat nici de data aceasta presimțirea. Acum îmi aduc aminte de acest nume. Cînd l-am văzut pe afiș știam că-l cunosc, și de aceea m-am mirat grozav. Apoi am uitat cu desăvîrșire, după ce-ai început să-mi bați capul.

Directorul își recăpătă cu încetul culoarea feței și tăria glasului.

— Știi dumneata, părinte protopoape, cine-i acest Marcovescu ?

— Desigur ! Unul dintre savanții țării.

— Îți mai aduci aminte de atentatul asupra automobilului ministrului de Interne, acum cinci ani, sub guvernarea noastră ?

Protopopul nu-și aduse la rezezeală aminte. Fusese un caz care nu avusese nici o urmare. Glonteile nu atinsese mașina în care era ministrul de Interne, iar atentatorul se dovedise a fi un nebun, un maniac religios.

— Atentatul lui Nicolson ! Ai uitat ?

— Ei, da ! Mi-aduc aminte.

— Dar nu te-ai interesat, desigur, să știi cine a fost medicul legist care l-a scăpat pe criminal. E Marcovescu al dumitale !

— Nu șiam. Dar nu înțăleg emoția dumitale, domnule director. Omul era nebun.

— L-a făcut nebun marele medic legist al dumitale, pentru a-l scăpa pe omul plătit de Petrache Pogonescu ca să-l răpuie pe ministrul nostru de Interne.

— Ei, nu ! Omul era nebun ! S-a constatat doar că mai fusese în ospiciu, cu ani înainte. Acum îmi aduc aminte bine de acest caz. Toate gazetele scriau așa.

— Afară de *Vatra veche*, domnule protopop !

— Nu-mi aduc aminte ca dumneata să fi făcut opinie separată.

— Ba l-am și atacat în ziar pe acest medic legist, pe această «somităte», cum îi spui dumneata, ca pe unul care era în solda lui Petrache Pogonescu. Că toate ziarele celelalte afirmau nebunia atentatorului ? Dar ce ai fi vrut să scrie, dacă au fost plătite ? Cum ar fi putut lăsa marele capital să fie discreditat partidul lui, în frunte cu șeful lui, ca unul care atentează la viața adversarului ? Riuri de aur au curs atunci, iubite, în buzunarele directorilor de gazete !

— Dar, domnule Zopîrțan, îmi aduc perfect de bine aminte acum că atentatorul a fost din nou internat într-o casă de sănătate, cu erupții manifeste de nebunie. Ba-mi mai amintesc, din ziare, că acolo a și murit, după

doi ani. Deci savantul medic legist a avut perfectă dreptate în punerea diagnosticului.

— Eu și partidul am crezut mereu adevărul. Dacă nu mă crezi pe mine, întreabă-l pe fostul ministru de Interne, întreabă-l chiar pe domnul Ilie Berbecaru. Savantul a fost în solda opoziției de atunci. Înscris, neînscris în partid, cu siguranță că e omul lui Petrache Pogonescu. Și eu nu admit să vină în Zăvorți și să conferențieze aici. Dealtfel, convoc imediat ședința comitetului local.

Și Zopîrțan ieși ca o furtună.

— A, nu ! E absurd ! Mi-amintesc ca acum ce scriau ziarele : atentatorul era nebun ! mai zise protopopul, ca și când directorul *Vetrei vechi* ar mai fi fost de față. Și continuă în gând : «Se poate că Zopîrțan, exaltat cum e, să fi avut opinie separată. Dar partidul ? Nu, partidul s-a liniștit după ce s-a constatat că nu era un atentat politic. N-a fost deschisă nici o acțiune. Și ar fi scăpat Ilie Berbecaru momentul pentru a se răfui cu Petrache Pogonescu ? N-ar fi pornit un proces monstru împotriva opoziției ? Nu, Zopîrțan nu vede decît roșu cînd e vorba de adversarul politic, și-n curînd vom înnebuni cu toții dacă ne vom lua mereu după el.

Însă după cîteva clipe își dădu sama că situația era gravă. Era și el aderent al politicii lui Ilie Berbecaru, și nu voia să vatăme demnitatea partidului, după cum nu voia să i se întîmple nici lui cine știe ce scandal. Dacă savantul Petre Marcovescu nu și-a făcut decît datoria cu prilejul aceluia atentat, cinste lui și să-i fie de bine. Dar de ce să-l apere el ? Ce opinie publică îi va crea Zopîrțan dacă va începe o campanie de presă și va arăta că Marcovescu a fost atunci în solda lui Pogonescu ? Dacă va arăta ce conferențiar aduce el, protopopul, în Zăvorți ? De la atentat s-au scurs ani, mulți cititori nu-și vor mai aduce aminte cum s-au petrecut lucrurile și-l vor crede pe Zopîrțan. Dîndu-și sama ce pericol îl paște, protopopul Todea își trase pe samă și se hotărî să-și dea imediat demisia de la conducerea filialei Societății Culturale și să-i telegrafieze lui Marcovescu că, din motive independente de voința localnicilor, conferința nu se va mai ține. E adevărat că și măsura aceasta era compromițătoare pentru el, dar dacă nu dădea telegrama și lăsa să apară atacul

lui Zopîrțan, încurcătura și compromiterea sa erau și mai mari.

Protopopul Todea întruni la rezezeală comitetul filialei, își prezentă demisia în scris, o lăsă în mîna secretarului cînd comitetul nu voi să i-o primească, și alergă la redacția *Vetrei vechi*, fluturînd în mînă hîrtia cu textul telegrammei către Petre Marcovescu.

Zopîrțan tocmai își termina articolul împotriva rușinii ce amenința partidul din Zăvorîți. Cu comitetul local isprăvisse repede. Toți membrii prezenți își aduseseră aminte că atentatorul era nebun și că, după atentat, a fost internat într-o casă de sănătate. Cîțiva își aduseseră însă aminte că, dintre toate gazetele, numai *Vatra veche* fusese de altă părere. Deci membrii consiliului se scandalizaseră pînă la urmă, condamînd comitetul filialei pentru că a cutezat să nu-i supună spre aprobare prealabilă numele conferențiarului, și pentru că nu a invitat conferențieri dintre membrii marcantîi ai partidului, care și-au făcut și pînă acum datoria. Cînd Zopîrțan le-a adăugat că ceea ce scrisese el despre atentator nu era numai părerea lui, ci și a șefului, l-au autorizat, în unanimitate, să pornească cea mai formidabilă campanie împotriva lui Marcovescu, astfel ca nici picior de ascultător să nu calce în sală, să-i trimită, recomandat, savantului, numărul din *Vatra* în care apare articolul, iar protopopului Todea să i se ceară să retragă invitația.

Zopîrțan iscăli articolul, și, ridicînd ochii la preot, zise :

— Iată, e gata !

— Nu mai e nevoie să-l publici, domnule director !

Și-i întinse telegrama.

— Ți s-a comunicat hotărîrea ?

— Ce hotărîre ?

— A comitetului.

— Nu. N-am vorbit decît cu membrii comitetului filialei. Mi-am înaintat demisia în scris și m-am hotărît să contramandez conferința.

— Foarte bine ! Dar comitetul n-a hotărît să demisionezi de la președenția filialei, ci numai să revoci conferința. Îmi dai voie să trimit eu telegrama ?

— Cu plăcere.

— Știi, pentru siguranță. Așa e cînd începe să ți se clatine credința în cineva. Băiete! strigă el deschizînd ușa. Și cînd servitorul intră, îi spuse: Mergi răpede la poșta centrală și dă telegrama asta. Banii ți-i dă părintele.

Protopopul îi întinse trei poli: telegrama era lungă, cu explicații. Zopîrțan luă filele scrise, răvășite, le adună și porunci:

— Cînd treci pe lingă tipografie, dă-le secretarului de redacție, că-i acolo!

— Dar, domnule director, nu mai e nevoie de articol, sări de pe scaun protopopul.

— Așa crezi dumneata?

— Este evident! E principiu de drept: cade cauza, cade și efectul ei.

— Hm! Nu te știam tare și în meseria noastră, a juristilor, zise cu dispreț, din vîrfurile limbii, Zopîrțan. Apoi află, părinte, că non tollitur nimic. Omul acela trăbă să simtă ce însemnează o invitație de la cineva pe care ai voit să-l suprimi, bazîndu-te pe uitarea celor din partidul nostru. Și cei care au pus la cale acest atentat la bunele moravuri, ca să zic așa, trăbă să simtă că nu îți poți bate joc de sentimentele partidului care te încălzește.

— Domnule director, făcu disperat protopopul, o să ne judece toată țara! Invităm un savant la noi, și tot noi îl batjocorim la gazetă! E de ajuns telegrama mea. Să nu mai complicăm lucrurile.

— Sfinția-ta credeai că sînt un zăpăcit și nu-mi aduc aminte ce am scris înainte cu cinci ani, zise Zopîrțan sculîndu-se și luînd o colecție veche a ziarului. O deschise la trei semne puse de curînd. Arată protopopului articolele cu atentatul. Numele doctorului legist era tipărit cu litere de-o șchioapă.

— Ai văzut?

— Adevărat.

— Cine s-a înșălat? Să știi dumneata, părinte, că voi fi avînd eu multe slăbiciuni, dar am memorie.

— Domnule director, dacă nu retrageți articolul, cel puțin dați-i o altă formă. Vorbiți despre savant incidental, dar nu-l atacați pentru faptul că a primit să conferențeze aici! Ușurează-ne puțin situația celor de la filială,

domnule Zopîrțan ! Ce Dumnezeu ! Nu mai sîntem în același partid ?

— Hm ! Nu prea mai sîntem, părinte protopoape ! Cînd cineva a pus la cale un atentat ca acesta !

Totuși Zopîrțan se înduplecă și refăcu articolul. Atacul împotriva lui Marcovescu rămase, însă nimeni nu mai putea bănui acum motivele atacului.

Telegrama protopopului și apariția acestui articol avură urmări cu totul neprevăzute. Atît părintele Todea cît și directorul *Vetrei vechi* primiră cite o telegramă cu aproape același text. Telegrama adresată protopopului avea următorul cuprins : «Prietenul politic medic legist Marcovescu plînge ofensat refuzarea conferinței. Aranjați necondiționat ținerea. Ilie Berbecaru.» Telegrama descifrată de Zopîrțan era aceasta : «Nebunit ! Atacat prieten politic Marcovescu. Reparație. Elogii. Ține conferința. Ilie Berbecaru.»

Ce se întimplase ?

Doctorul legist primise întii telegrama protopopului și se simțise grozav de jignit. În dimineța următoare primi, recomandat, *Vatra veche* cu articolul lui Zopîrțan. Verde de minie, luase receptorul și ceruse locuința lui Ilie Berbecaru.

— Alo ! Domnul președinte ? Da ? Bună-dimineța. Domnule președinte, vă rog să-mi spuneți ce fel de idioteți aveți în fruntea organizației din Zăvorîți și a gazetei de-acolo ? Cum ? Imbecili și prost-crescuți, vă spun eu... Ce s-a întimplat ? Ceva nemaipomenit ! Știți că poimîne aveam de ținut acolo, la invitarea lor, o conferință. Acum, președintele filialei culturale din localitate mă invită telegrafic să nu mă mai ostenesc, iar fițuica aceea, *Vatra veche*, mă atacă într-un articol pe prima pagină... Cum ? Imposibil ? Dar o să vă arăt și telegrama și articolul. Cred că nu e nevoie să vă mai spun că, pentru mine, această constituie caz de demisie din partid, dacă nu mi se dă o grabnică satisfacție.

În urma acestei convorbiri telefonice, Ilie Berbecaru trimise telegramele care nu sufereau împotrivre.

Protopopul și Zopîrțan se întîlniră, agitați, în piață. Tocmai plecaseră unul spre celălalt ca să vadă ce-i de făcut.

— Mi-ai făcut-o ! strigă furios Zopîrţan, întinzîndu-i telegrama.

— Eu ?! Ba dumneata ne-ai compromis pe toţi ! Nu te-am rugat să nu mai publici articolul ?

— Dacă dumneata ştia că Marcovescu e azi în partidul nostru, de ce nu mi-ai spus ?

Protopopul Todea nu ştiuse nimic. Nici nu bănuise măcar. Dar fiindcă directorul îi aducea apa la moară, fşi reveni din uimire şi zise :

— Chestiunile de partid le ai dumneata în degetul cel mic. Ce să mă amestec şi eu ? Cînd te-am văzut cum te-ai aprins, mi-am zis : Ce mai ştii ? Poate te-nşăli, poate că Marcovescu nu e în partid ! Cine să ştie mai bine decît directorul *Vetrei vechi* ?

Ilarie Zopîrţan îşi frîngea minile. Întru tîrziu zise :

— Aţi tipărit alte anunţuri ?

— Nici vorbă ! Cum să tipărim, dacă am contramandat conferinţa ? Şi după articolul dumitale ! Şi după ce ai pus să fie rupte cele afişate !

— Ce-i de făcut acum, părinte protopoape, că dădu-răm de greu.

— Pentru mine nu e greu, pentru mine-i uşor, răs-punse zîmbind protopopul Todea. Altă telegramă în care arăt că piedecile, ivite în chip neaşteptat, au fost înlăturate. Oraşul întreg îl aşteaptă pe conferenţiar.

Directorul *Vetrei vechi* rămase pe gînduri.

— Ascultă ! Marcovescu ăsta te trezeşti că e chiar un mare savant.

— Asta e sigur ! Toată ţara îl cunoaşte.

— Dă telegrama, tipăriţi şi puneţi imediat afişele. O să-l demit pe secretarul de redacţie.

— Ce face ?!

— Da, o să-i dau drumul.

În numărul următor din *Vatra veche* se vestea cu li-tere mari conferinţa de poimîne sară şi se arăta că vigi-lenţa secretarului de redacţie şi buna-credinţă a lui au fost derutate de un colaborator ocazional, desigur membru al partidului guvernamental. Auzind că marele savant, care e aderent politic al lui Ilie Berbecaru, va conferen-ţia în Zăvorîţi, pentru a zădărnici această cinste şi pentru a compromite pe localnici, a adus la redacţie un articol

elogios, zicea el. «Se cuvine să-l prezentați publicului înaintea de conferință, zicea el. V-am adus un articol, eu îl cunosc bine pe Marcovescu.» Și cum gazeta era sub presă, secretarul de redacție n-a mai citit articolul și i-a dat drumul. Așa se explică nemaipomenita rușine de-a ataca în propria gazetă pe un membru fruntaș al partidului. Aceasta era nota explicativă din fruntea unui articol plin de cele mai nesăbuite elogii la adresa savantului. Între altele se spunea că domnul Marcovescu fusese îmbiat de Sorbona cu o catedră, dar că el n-a primit, voind să slujească patria, știința și democrația română, alături de marele om politic Ilie Berbecaru. La rubrica «Informații» se menționa că secretarul de redacție Ion Marele a fost demis pentru că prin lipsa lui de vigilență a putut să se strecoare în ziar acel articol trivial și calomnios.

Se-nțelege, nu era decît un truc găzetăresc, și Ion Marele rămase să-și continue slujba. El însă nu se învoi să joace acest rol de țap ispășitor decît după ce i se achită o mie de lei din salariul restant pe care i-l datora *Vatra veche*.

În cele două zile ce urmară pînă la ținerea conferinței, ambele numere din *Vatra* fură închinat maestruului Marcovescu.

În sara conferinței sala se dovedi neîncăpătoare. Numele conferențiarului, dar mai ales scandalul de presă, agitase orașul, și veniră cetățeni care în viața lor nu ascultaseră vreo conferință.

Savantul vorbi un ceas încheiat, cam bilbiit, cam arid, cu multe date statistice, cu teorii pe care puțini le putură urmări. Dar, la sfîrșit, aplauzele căzură ca ropotul de grindină. Semnalul l-a dat Ilarie Zopîrțan însuși. Urcat pe scaunul pe care șezuse, în rîndurile întii, cu fața spre public și cu spatele către conferențiar, cu părul vilvoi, cu obrajii congestionați, el strigă :

— Trăiască savantul de renume mondial ! Trăiască domnul Marcovescu, fala României.

Publicul striga «ura» din toate puterile.

— Trăiască savantul de renume mondial ! Trăiască viitorul profesor universitar și ministru ! Ura, domnul Marcovescu ! continuă Zopîrțan.

Asistența ură, dar nu așa de compact ca înainte. În sală erau și ascultători ce aparțineau partidului guvernamental. Aceștia veniseră pentru faima savantului, nu pentru omul de partid. Dealtfel, pînă la scandalul din *Vatra*, aproape nimeni din Zăvorîți nu știuse cărui partid îi aparține Marcovescu.

După conferință, membrii localnici ai partidului oferiră un banchet în cinstea «savantului de renume mondial», care se prelungi pînă la plecarea trenului ce trebuia să-l ducă pe sărbătorit înapoi la București. Se ținură multe și inflăcărute toasturi, începînd cu al protopopului. Acesta mulțumi pentru marea cinste făcută filialei din Zăvorîți a Societății Culturale. La sfîrșit, în numele partidului, vorbi Ilarie Zopîrțan.

Conferențiarul plecă mulțumit. El întrase în partidul lui Berbecaru, avînd promisiunea acestuia că, venind la putere, o să-i dea un portofoliu. Zopîrțan se dovedi slab informat cînd pusese publicul să strige «Trăiască viitorul profesor universitar!» Profesor universitar era, de șapte ani. Îl făcuse guvernul lui Pogonescu, care-i promisese și ministerul, dar nu se ținuse de cuvînt.

Pățania aceasta îl determină pe Zopîrțan să se dezintereseze de viitorii conferențieri. El era convins acum că Todea știa despre înscrierea în partid a lui Marcovescu, dar că, de acord cu unii membri din comitetul local, sau poate chiar pus la cale de trădătorii partidului, voise să-l compromită. Bănuitor, dar prudent, se hotărî să nu se mai amestece o vreme pe față în planurile Societății Culturale, așa că următorii doi conferențieri, unul savant în fizică și unul în astronomie, își putură dezvolta subiectele în liniște.

Părintele Todea se umfla în pene cu rezultatele obținute: sală arhiplină, aplauze frenetice. Trimisese dări de samă chiar și cîtorva ziare de mare tiraj, din capitală.

Dar înainte de a patra conferință atenția lui Zopîrțan fu atrasă de un titlu kilometric, pe pagina întîia a ziarului guvernamental *Românismul*. Era un articol elogios asupra unui mare literat, care se-ntîmpla să fie al patrulea conferențiar: Nicolae Lascu. *Românismul* îi prezenta marile calități de scriitor și enorma producție literară, în-

demnînd totodată publicul să participe în număr cit mai mare.

Nicolae Lascu ! Parcă auzise de numele acesta. De citit nu citise nimic din operele lui, pentru că nu avea timp să se țină de asemenea fleacuri. Dar și-ar fi pus capul că a mai auzit de numele Lascu. Însuși faptul că *Românismul* îl elogia, îi dădu de gândit. Oare în ce partid e înscris acest Lascu ? Zopîrțan era sigur că făcea parte dintr-o grupare politică neînsemnată, dar nu-i venea în minte numele grupării. L-ar fi întrebat pe protopopul Todea, dar nu mai avea încredere în el. Și despre ce va vorbi ? Poate că după titlul conferinței își va aduce aminte de om. Însă afișele vesteau «Subiect rezervat». Se hotărî să nu ia nici o atitudine față de articolul din *Românismul*, ci să participe la conferință, și numai dacă se va ivi vreo primejdie pentru partid, să-i sară în apărare.

Presimțirea nu-l înșelă : conferențiarul începu să vorbească despre marele istoric Vladimir Ispas.

O bună parte din public se privi mirată. De la primele fraze, Zopîrțan se învenină. Figura lui exprima indignare profundă : «Cum, domnule, să laude pe scîrba asta de grec, pe saltimbacul ăsta, în fața noastră, la noi acasă ? !». Și rotea priviri furioase prin sală. «Scîrba» publicase o serie de studii în care analizase sîngeros înjghebera politica de sub conducerea lui Ilie Berbecaru. Pe șef îl făcea cretin primejdios unității naționale ; partidul — o adunătură de demagogi inconștienți ; programul lui — o rușine națională și expresia unei nemaipomenite sărăcii de idei politice. Studiile fuseseră publicate cu mulți ani înainte. *Vatra veche* nici nu exista pe-atunci, iar Zopîrțan era încă licean. Totuși își aducea aminte. Ei, da ! Atunci intrase în polemică, sprijinindu-și maestrul — care fusese încolțit de publiciștii partidului —, și conferențiarul de acum. Iată de unde-i cunoștea numele.

Publicul din partidul guvernamental asculta cu mare atenție. Aderenții lui Berbecaru, după ce la început se priviră nedumeriți, se mai liniștiră și ascultau cu interes și ei. Omul vorbea frumos și nu făcea nici o aluzie la politică.

Vreme de un sfert de ceas Ilarie Zopîrțan simți că e gata să se sufoce. Ura lui se răsfrîngea acum nu numai

asupra conferențiarului și a subiectului conferinței, ci și asupra tuturor membrilor partidului prezenți în sală, care ascultau cu tot mai multă încordare. «Ce măgari ! Ȑștia-s membri de partid ? Cum de nu-l fluieră ? Cum de nu se mișcă nimeni ?»

Simțind că-i vine ameteală, își vîri două degete în gură și slobozi un fluierat strident.

Conferențiarul tăcu. Sute de capete se întoarseră în toate părțile. Numai vecinii știau cine fluierase. Oaspetele își reveni și continuă. Arată ce suflet mare, ce inteligență strălucitoare era Vladimir Ispas. Un om din cei meniți să conducă și să stăpînească popoarele.

Cînd ajunse aici, se auzi un nou fluierat. Publicul se alarmă. Cineva întrebă :

— Cine-i mizerabilul care îndrăznește... ?

Dar nu apucă să-și termine întrebarea, că Zopîrțan, cu părul vilvoi, cu ochii injectați, se ridică, duse din nou două degete la gură, și fluieră prelung, de trei ori.

— Ei bine, eu sînt mizerabilul, strigă el. Dacă în toată sala nu s-a aflat un singur om să protesteze, iată, mă aflu eu ! Cum ai cutezat, domnule, să alegi acest subiect de conferință ? Să lauzi în fața noastră o scîrbă de grec care l-a atacat atît de veninos pe șeful nostru, pe ilustrul bărbat de Stat, pe domnul Ilie Berbecaru ? Pe el, pe noi toți, partidul lui ? Dumneata ai crezut că noi am uitat ? Și vii să ne vestești pe cel merit să conducă și să stăpînească popoarele ? Cine ? Vladimir Ispas ? Saltimbancul care linge tălpile lui Petrache Pogonescu ? Pfui !

Și el duse din nou cele două degete la gură și fluieră prelung. Fu urmat de către cîțiva membri din comitetul local al partidului.

Guvernamentalii protestară.

— Aici nu-i întrunire politică ! Pretindem să i se dea conferențiarului satisfacția cuvenită ! Jos demagogia și prostia !

Se iscă larmă mare și învălmășeală. Mulți ridicară scaunele pe care șezuseră, gata de atac. Toată lumea era în picioare și urla. Conferențiarul, palid, își adună însemnările de pe masă și se strecură pe ușa din spate. În sală, cîteva grupuri se încăierară. Poliția își făcu apariția și evacua sala.

Ilarie Zopîrțan se trezi în stradă, cu capul gol. Îi adună, din mulțime, pe membrii comitetului local și-i duse la club.

— Domnilor, rosti el înflăcărat, îndată ce închiseră ușa. Vă propun excluderea din partid a protopopului Todea, a directorului școlar Macovei și a doctorului Avram, conducătorii acestei oficine a guvernului care, sub firma Societății Culturale, își bate joc de partidul nostru și de marele lui șef, domnul Ilie Berbecaru. Noi nu avem nevoie, în orașul nostru, de-așămenea societate culturală! Deci vă cer totodată și desființarea filialei conduse de cei trei trădători. Și să știți, domnilor, că dacă nu aș crede în steaua partidului și în geniul șefului, aș propune și dizolvarea organizației locale a partidului, sfârși directorul *Vetrei vechi*, ștergându-și mereu sudoarea. Pentru că ce organizație de partid mai este aceea în care frunțașii își bat joc de partid, de șeful lui și de interesele lui? Nu se poate nici măcar afirma, dărmite susține că cei trei conducători ai filialei Societății Culturale nu ar fi cunoscut atacurile greului împotriva șefului nostru. Eu eram copil pe-atunci, și tot îmi amintesc. Subiect rezervat, spuneți dumneavoastră? Dar pentru ce au admis să se țină o conferință cu subiect rezervat? Așa ne-am fi putut trezi cu unul care să ne îndemne pe toți să ne înscriem în partidul lui Pogonescu. Să admitem că subiectul era necunoscut. Dar oare numele conferențiarului nu-l știau, nu-l știe toată lumea? Nu știe țara întreagă că așa-numitul mare scriitor Lascu e creația lui Vladimir Ispas, că numai el l-a săltat la această treaptă? N-a intervenit el și în polemica aceea, luând parte savantului? Nu! E o încercare generală de a ne compromite prin oamenii noștri. Nu ne sînt de-ajuns fripturiștii care în timpul din urmă ne-au părăsit? Voim o demoralizare completă? Domnilor! E nevoie de sancțiuni! În numele partidului ultragiāt, eu vi le cer, vi le pretind!

Propunerile lui Zopîrțan îi tulburară adînc pe membrii comitetului și provocară o discuție aprinsă ce dură pînă după miezul-noptii. Se hotărî dizolvarea filialei, dar cei trei nu fură excluși. Partidul avusese prea multe pierderi în timpul din urmă. Apoi, protopopul și tova-

rășii săi s-ar fi putut să nu fie deloc vinovați. Vor fi uitat acea veche polemică. De atunci Vladimir Ispas scrisese și articole elogioase despre Ilie Berbecaru. Ba — odată — era chiar să fuzioneze, împreună cu gruparea sa, cu partidul lui Berbecaru... Iar de numele conferențiarului, cine-și mai aducea aminte? Și apoi, era oare momentul politic potrivit reînvierii unor vechi polemici, demult uitate, și atacării unor grupări care, oricum, erau potrivnice guvernului? Argumentele erau multe și tari împotriva excluderii celor trei, și Zopîrțan, în sfârșit, trebui să se mulțumească numai cu dizolvarea filialei.

În dimineața următoare, Ilarie Zopîrțan fu chemat de urgență la avocatul Traian Marcu. Îndată ce se închiseră în cabinetul acestuia, cel mai apropiat sfetnic al lui Ilie Berbecaru îi făcu directorului *Vetrei* grele imputări pentru scandalul provocat la conferința din ajun.

— De-o vreme încoace ai cam început să exagerezi, și în scris și în atitudini. Șeful mi-a spus să te fac atent. Ne arde nouă acum să provocăm scandaluri publice? Doar cunoști dihoniiile pe care ni le-a adus în partid lunga opoziție. Ai aflat de curențele subversive, provocate de dușmani, cu intenția de-a-l înlătura de la șefie pe domnul Ilie Berbecaru. Din tot partidul numai de el se tem, de mintea lui, de perseverența și tactica lui. Dumneata ar trebui să-ncepi o campanie împotriva guvernului pe chestiunea aceasta. Să arăți, ori să inventezi, dihoniiile din partidul guvernamental. Dar dumneata nu vrei să știi nimic de mizeriile noastre interne. Dumneata te războiești cu conferențiarilor culturali, ca și cum de la ei ne-ar veni năcazurile. Și nu suflă un cuvânt despre ticăloșii care au trecut în partidul guvernamental, cu organizații cu tot. Pe ăștia trăbă să-i ataci. *Vatra* trăbă să fie o gazetă de partid, nu una de scandal. Un lucru să știi și te rog să ți-l notezi: Pe matadorii curențelor ce se iscă în partid să nu-i ataci pe față, ci indirect. În guvern nu vor intra, asta-i sigur. De independența lor de gândire nu avem nevoie. Dar șeful vrea să-i lase acum de capul lor, ca să-și dea pe față toate gândurile și

să se compromită prin cochetarea cu alte partide. La timpul potrivit va ști să-i izbească la mir. Dar și noi trăbă să-i dăm concursul pentru a le reduce influența în partid, pentru a-i face inofensivi.

Ilarie Zopîrțan asculta cu inima strînsă. În fața lui Traian Marcu nu cuteza să aibă opinii proprii, nici să se dezvinovățească. Recunoscuse deci că neglijase, de la o vreme încoace, marile interese ale partidului și ceru informații asupra mai multora dintre proaspeții fripturiști, pentru a-i putea încondeia după cum se cuvine. Se interesă de curentele fracționiste din conducerea partidului, căci Traian Marcu, fiind membru în comitetul central, participase la toate discuțiile și le cunoștea.

— Nu stăm pe roze, domnule Zopîrțan. Opoziția durează de prea mult timp. Succesiunea, e adevărat, nu poate fi decît a noastră, dar cred că va trebui să punem la cale o mare mișcare de masse. Să impresionăm factorul suprem. Să dovedim masselor că sîntem o forță și că nimic nu ne poate împiedeca, dacă vrem, să luăm puterea. Și să-i înfierăm public pe fripturiști, sau pe cei care ar mai avea de gînd să ne părăsească.

— În legătură cu mișcarea de masse, eu, domnule Marcu, am o idee pe care demult tot năzuiesc să i-o expun șefului, dacă mi-ar acorda o audiență specială.

— O idee?! întrebă surizînd ironic Traian Marcu. Dar imediat, corectîndu-și tonul, adăogă: Ce idee? Nu mi-o poți spune și mie? Că poate reușesc să-l văd pe domnule Ilie Berbecaru înaintea dumatăle și aș dori să i-o comunic.

Ilarie Zopîrțan, dîndu-și sama că făcuse o gafă politică, se înroși ca o fată-mare.

— Uite ce este, zise el, uitîndu-se spre ușa încuiată și încercînd să-și biruie emoția. Am putea aranja ceva revoluții în miniatură. În vreo zece sate, din diferite regiuni, oamenii noștri să dea asalt asupra primăriilor, să dizolve comisiile interimare și să se facă ei stăpîni. Motivul răzmeriței? Lumea nu mai poate suporta ticăloșiile regimului. Legea nu mai protejează decît pe oamenii guvernului. Sătenii care aparțin altor grupări politice sînt bătuți de jandarmi, și pentru contribuție li se ia și cenușa din vatră. Iată cauza revoltei. Dacă regimul nu e

îndepărtat de factorul suprem, o să-l măture satele, poporul dornic de dreptate și de legalitate. S-ar putea să aranjăm așa ceva, nu în zece sate, ci în o sută. Oameni avem ! Țara întreagă strigă că a ajuns cuțitul la os.

Traian Marcu rămase surprins și privi mirat pe Zopîrțan. Acesta adăogă repede :

— Dacă aprobă șeful, se-nțălege. Tot el ar fixa termenul.

Dar Traian Marcu era surprins nu de propunerea directorului, ci de faptul că, în cea mai mare taină, însuși Ilie Berbecaru îi vorbise de un asemenea proiect. Să fie oare Zopîrțan mai apropiat sufletește de șef decât el, Traian Marcu ? Să intuiască mai bine decât el, Traian Marcu, ideologia strategică a partidului, a șefului ? Cum puteau avea aceleași idei și planuri un om așezat și cu minte ca Berbecaru, ponderat în orice acțiune, și zvăpăiatul acesta de Zopîrțan ? Se simți în inferioritate, umilit chiar. Îi răspunse cu răutate :

— A, revoluție ?! Dă-mi voie ! Revoluția nu se anunță, domnule Zopîrțan. Cine-i bărbat, o face fără surle și trîmbițe. Nu ! Nu e nevoie să mergi la șef. Pune-te pe lucru în direcția în care ți-am spus. Are șeful cap pentru toți.

Îndată ce ieși din locuința lui Traian Marcu, Ilarie Zopîrțan se duse glonț la redacție și umplu trei file cu un formidabil atac împotriva transfugului Valeriu Sîrbu, care trecuse, cu întreaga organizație, în partidul guvernamental. Tocmai lua a patra foaie albă, cînd servitorul îi puse pe masă ultimul număr din *Românismul*. Toată pagina întîia era ocupată de un articol despre scandalul din ajun, sub titlul

ANALFABEȚII ȘI IDIOTII LUI ILIE BERBECARU
și subtitlurile :

UN NEMAIPOMENIT SCANDAL LA O CONFERINȚĂ CULTURALĂ. — LICHEAUA LUI BERBECARU, ANORMALUL ȘI TRĂZNITUL ILARIE ZOPÎRȚAN FLUIERĂ PE CONFERENȚIAR, DISTINSUL NOSTRU SCRITOR. — O NEMAIPOMENITĂ RUȘINE PENTRU CETĂȚENII DIN ZĂVORIȚI : A FOST HUIDUIT MARELE BĂRBAT AL CULTURII NOASTRE, VLA-

DIMIR ISPAS, DESPRE CARE VORBEA CONFERENȚIARUL. — TRIBUL HOTENTOTILOR DIN ZĂVORIȚI A DESFIINȚAT FILIALA SOCIETĂȚII CULTURALE. — NU NE TREBUIE CULTURĂ! VIVAT ÎNTUNERECUL! — SĂ ȚINEM POPORUL ÎN ÎNTUNEREC! SĂ-L PROSTIM PENTRU A-L PUTEA SUPUNE DEMAGOGIEI NOASTRE. IATĂ PARTIDUL CARE PRETINDE PUTEREA! OAMENI DE TALIA LUI ZOPÎRȚAN! — COM-PROMITERE DESĂVÎRȘITĂ. STUPIDITATE FĂRĂ PĂRECHE! — O ȚARĂ ÎNTREGĂ CONDMANĂ ODIOSUL ATENTAT ÎMPOTRIVA LIBERTĂȚII CUVÎNTULUI. — SĂ ȘTIE LUMEA ȘI ȚARA: CETĂȚENII DIN ZĂVORIȚI, CARE NU-S DINTRE SECTARI BERBECARULUI, AU HUIDUIT ȘI AU ÎNFIERAT IEȘIREA JOSNICĂ A ZOPÎRȚANULUI ȘI A CLICII LUI. DACĂ LOR NU LE MAI TREBUIE CULTURĂ, NOUĂ NE TREBUIE. VOM ÎNFIINȚA NOI O FILIALĂ A ATENEULUI. — PRIN CULTURĂ LA LUMINĂ! VOIEȘTE ȘI VEI PUTEA! LUMINEAZĂ-TE ȘI VEI FI! — JOS TRIBUL HOTENTOTILOR!

Incitat de aceste subtitluri, Zopîrțan întrerupse articolul împotriva fripturistului Valeriu Sirbu și redactă cu înfrigurare următorul comunicat, destinat paginei întâi din *Vatra* :

«Guvernul în agonie vrea să atragă atenția publicului într-altă parte. Un incident neînsemnat de la o conferință publică umflat de scribii guvernului în scandal european. *Românismul* minte cu nerușinare, pentru a salva guvernul care e pe dric. Intriga nu va prinde. Sub săgețile noastre concentrice, cadavrul care se mai numește guvern își dă spurcatul duh. Spre zorii libertății cetățenești și ai dreptății sociale! Încă puținică răbdare și vom vedea cine a ținut poporul în întunec. Dezmințim categoric reportajul veninos și insipid din fițuica ce necinstește numele românismului.»

Semnă comunicatul cu inițialele *V. v.* notă litera și-l trimise la tipar. Apoi își continuă atacul împotriva lui Valeriu Sirbu, unul din cei mai buni electori ai partidului și exemplul preferat al lui Ilie Berbecaru, ori de câte ori era vorba de disciplină, de organizare, de curaj și de spirit de jertfă pentru partid și programul lui politic. Valeriu Sirbu îl părăsise pe Berbecaru fără nici un aviz, fără să dea vreun semn că ar fi nemulțumit, trecînd, așa, din bun senin, cu bagaje cu tot, la inamic!

Articolul lui Zopîrțan făcu senzație în Zăvorîți. Omul era arătat drept cel mai mare fariseu al veacului, care a militat zece ani în partid ca spion al lui Petrache Pogonescu. Prin el, șeful partidului advers voia să cunoască intențiile cele mai intime ale lui Berbecaru, metodele lui de luptă, planurile lui, gândurile lui cele mai ascunse. A fost — atîția ani ! — un șarpe încălzit la sîn. Fățărnicia a dus-o la o asemenea perfecțiune, încît nimeni n-a bănuțit ce fel de om e și ce urmărește. Partidul l-a încărcat cu onoruri. Acum — mulțumită lui Dumnezeu ! — vipera și-a dat arama pe față. Partidul a scăpat de un spion primejdios, în stare să fi descusut pe orice om, cu excepția unuia singur : domnul Ilie Berbecaru. Acesta s-a ținut bine. Sînt lucruri pe care șeful nu le încredințează nici cămășii de pe el.

Multă lume îl judecă pe Ilie Berbecaru pentru că e prea zăvorîț. Dar iată că șeful s-a dovedit, din nou, mintea cea mai lucidă a partidului. Ce bagaj de informații n-ar duce azi Valeriu Sîrbu celui ce l-a plătit, dacă Ilie Berbecaru nu ar fi așa de cu minte. Da, planurile lui economice, de refacere economică radicală a României — pe care toată lumea știe că le-a întocmit, dar nimeni nu le cunoaște —, azi ar fi pe biroul lui Pogonescu ! Și desigur că acest șef de guvern demisionar s-ar fi împoțonat cu pene străine, și — cine știe ? — poate ar fi început un nou ciclu de guvernare, hrănindu-se din planul economic al lui Ilie Berbecaru.

Deci partidul să nu regrete trădarea lui Valeriu Sîrbu, ci să se bucure că a scăpat de spion. Nimeni nu l-a cunoscut pînă acum. Dar unele dintre piedecile ce-au fost puse în drumul partidului, desigur că el le-a pus, prin informațiile date guvernului. Dealtfel, toate diversiunile încercate în ultimul timp în comitetul central al partidului nu pot fi decît uneltiri ale guvernului, care se teme de rîndurile închegate și disciplinate ale partidului. Partidul are motive să jubileze. A scăpat de o mare primejdie. «Da, jubilăm din toată inima și-i poftim să plece din partid pe toți aceia care s-au strecurat în rîndurile noastre ca spioni ai lui Petrache Pogonescu. Cîțiva, temîndu-se de intransigența și unitatea noastră, au plecat, alții par a se pregăti de drum. Noi îi invităm

să-și ia inima în dinți și să o șteargă cât mai curînd. Dacă nu le spunem și numele, să nu creadă că nu-i știm. Dacă nu ne vor părăsi de bună voie, îi vom scoate noi din rîndurile noastre. Partidul nostru nu are nevoie decît de oameni convinși, disciplinați și dintr-o bucată. Dealtfel, vom arăta pe rînd, în articolele viitoare, cu ce fripturi au fost plătite actele de spionaj și de trădare. Plecarea trădătorilor și spionilor, departe de a-l slăbi, au întărit partidul.»

Membrii din Zăvorîți și din alte centre ai partidului Berbecaru au citit cu înfrigurare destăinuirile lui Zopîrțan în numerele următoare ale *Vetrei vechi*. Zile și săptămîni de-a rîndul discuțiile în cluburi, între prieteni, în familii, pe tema beneficiilor materiale cu care fuseseră momiți trădătorii, nu mai conteniră.

— Ai fi crezut, iubite ? Ion Negru împrumutat cu cincizeci de iugăre ? Aud ? Nu-l credeam noi cinstea întrupată ?

— Dar Gherasim ! O vie de două iugăre ! Cred și eu ! Să-ți cadă în palmă așa, din bun senin...

— Să-l vedem pe Ionuț în consiliul de administrație !... Și unde ? La Reșița, domnule ! Înțalegi dumneata : la Re-și-ța ! Numit de guvern ca delegat al Ministerului de Industrie și Comerț. Se spune că tantiema e acolo de sute de mii pe an.

— Și Vlădescu, domnule, comisar al guvernului ! A dracului învirteală ! Așa mai înțaleg și eu !

— Ce înțalegi ?

Cel care «mai înțalesese și el» rămînea mut, cu ochii holbați de teamă.

Adevărul era că, în sinea lor, aproape toți cei care comentau informațiile lui Zopîrțan îi invidiau pe fripturiști și ar fi voit să fie în locul lor. Așa că articolele lui Zopîrțan, în loc de a-i înfricoșa pe trădători, mai mult îi demoralizau pe partizani.

Iar acasă, în familii, se dezlănțuiră adevărate furtuni, soțiile aderenților lui Berbecaru devenind nervoase și certărețe lucru mare.

— Auzi dumneata ! Să ajungă pînă și Adămoiu să-și cumpere casă cu două sute de mii, iar noi să plătim chirie și să ne mutăm ca țiganii cu cortul, în fiecare toamnă ! Ei, dumneata nu puteai ajunge unde a ajuns el ?

Bărbatul pleca, rușinat, capul în pămînt.

— Dragă ! Principiile ! Convingerile ! Mai are omul și ceva sfînt în lume ! Nu te poți face de batjocora oricui.

Femeia se întărita :

— Ce batjocoră ? Că scrie ăla la gazetă ? Da' cui îi pasă de scrisul lui ? Să am eu odată casa mea, ș-apoi să scrie trăznitul ăla cît o vrea ! Parcă celor ce s-au înfruptat le pasă ? Cîinii latră ! vorba aceea. Și-apoi, crezi că dumnealor, care-î batjocoresc pe alții, nu se înfruptă cînd sînt la putere ? Tu ce folos ai că ții de atîția ani cu Berbecaru ? Te-a întrebat vreodată dacă ești viu sau mort, cînd a fost la putere ? Da' uită-te la neamurile lui ! Toate s-au înțolit ! Mă rog ! Ei pot sta cît de mult în opoziție, își au suma făcută ! Nu, eu nu-i condamn pe cei care l-au părăsit pe Berbecaru ! Bine i-au făcut ! Și cred că de-acuma o să-ți între și dumitale mințile în cap.

Băraților le intraseră demult mințile în cap, cei mai mulți regretînd că nu erau în locul fripturiștilor. Dar, zadarnic ! Lor nu li se dăduse ocazia ! Nu-i îmbiase, nu-i ademenise nimeni !

VIII

Mai erau numai patru luni pînă la dizolvarea Parlamentului, și Ilie Berbecaru, temîndu-se că după dizolvarea corpurilor legiuitoare tot Petrache Pogonescu va fi însărcinat cu formarea guvernului și cu prezidarea alegerilor generale, se văzu constrîns să-și umple golurile din partid cu fracțiuni politice fără importanță și să înceapă o violentă campanie de presă și-o alta de adunări publice în toată țara, ca să contrabalanseze influența din ce în ce mai mare a guvernului asupra fripturiștilor și totodată să împiedece conducerea alegerilor de către partidul lui Petrache Pogonescu. În urma numeroaselor defecțiuni — în ultima vreme părăsiseră partidul încă

cinci șefi de organizație ducînd cu ei mai mult de jumătate din oameni —, în tabăra din Zăvorîți a lui Ilie Berbecaru se produse panică. *Românismul* vestea în fiecare zi disoluția partidului și neputința lui de a mai veni la putere. Se scosese singur, prin sectarismul lui politic, din rîndul partidelor de guvern. Oamenii, pînă la urmă, recunosc stupiditatea și n-o mai înghit. Se răzbună bunul-simț.

Ilarie Zopîrțan nu mai avea spațiul necesar pentru fulgerele pe care voia să le trimită asupra fripturiștilor. Ajunsesse să batjocorească la gazetă și rudenii de-ale sale, și de-ale șefului, și colegi de școală, căci și unii dintre aceștia alergaseră la oala cu varză. Stăruia în repetate rînduri la șef să-i mărească subvenția, să scoată gazeta în mai multe pagini și cu tiraj sporit.

Membrii comitetului local priveau înfricați și dezorientați descompunerea partidului. Toți își spuneau că plecarea din partid a lui Ion Nașcu fusese începutul dezastrului. Ar fi trebuit să-l împiedece cu orice preț, căci greu e pînă se face un pîrleaz în gard, că pe urmă toți cîinii trec prin el. Ieșirile violente ale lui Zopîrțan nu-i mai impresionau. Citeau în taină *Românismul* și li se oprea răsufierea cînd gazeta guvernamentală afirma că și viitoarele alegeri tot Petrache Pogonescu le va face.

— Decît asta, mai bine ne luăm lumea în cap!

— Cine știe dacă nu va trebui să ne schimbăm programul!

— Cu niște bandiți la putere va trebui, poate, să luăm ciomagul.

— Poate că singură republica e salvatoare. Că Statul mornarhic pe cine apără? Pe cel de la putere! Poporul se poate tîri ca șarpele pe pămînt.

În deprimarea sufletească ce-i cuprinsese, numai asemenea gînduri îi mai scoteau din letargie. Perspectiva unor noi alegeri cu Pogonescu la putere, însemna un nou guvern Pogonescu de patru ani. Încă patru ani de opoziție?! Și fiecare se vedea la sfîrșitul acestor patru ani hodorogit, îmbătrînit. Ce să mai facă atunci cu puterea? Nu! Mai bine să iasă în stradă! Dacă-i vorba să crape, mai bine să crape acum! Dar să-și măsoare o dată puterea într-o luptă pe moarte și pe viață!

Dar duhul acesta nou ce începu să pună stăpînire pe membrii localnici ai partidului, alterna mereu cu depri-marea generală. Totuși, deznădejdea, crescînd mereu, împingea la radicalism.

În mijlocul acestor frămîntări, apăru deodată pe piață o broșură cu coperta roșie ca singele, cu titlul *Cuțitul la os!* și subtitlul *Datoria democrației în timpul de față.*

Broșura era anonimă și proclama necesitatea imperi-oasă a dărîmării guvernului printr-un mare asalt al poporului contribuabil. Proclama necesitatea formării unui front din toate partidele de opoziție. Erau indicate îndeosebi trei grupări politice mai mici, care, în interesul lor și al democrației, trebuiau să fuzioneze cu parti-dul Ilie Berbecaru. Se arăta că în programul partidului trebuia să între numaidecît reducerea datoriilor și o largă descentralizare administrativă. Se dovedea că, deși în pragul plecării regimului, Ilie Berbecaru trebuia să cîștige lupta în cele trei alegeri parțiale pentru Cameră și una pentru Senat, ca să dea o ultimă dovadă că mas-sele mari ale poporului sînt cu el. La sfîrșit se arăta că dacă poporul nu se poate feriți cu actuala formă con-stituțională, poporul e liber să-și aleagă alta.

Broșura fu smulsă din mîna vînzătorilor. Într-o zi se desfăcură peste o mie de exemplare ; alte două mii fură depuse la poștă pentru a fi expediate în țară.

Oamenii lui Ilie Berbecaru din Zăvoriți o sorbiră și o discutau însuflețiți. Își dădeau cu părerea cine să fie autorul. Cei mai mulți jurau, sau își dădeau cuvîntul de onoare că autorul nu poate fi altul decît Ilarie Zopîrțan.

— Pentru aceea n-a scris el nimic, în materie, la gazetă !... Voia să dea o lucrare completă.

— El ar fi iscălit-o, dacă ar fi a lui. Nu s-a ferit niciodată de responsabilitate, ziceau alții.

— Se zvonește că ar fi scris-o avocatul Ilie Radu. El e recunoscut în partid ca republican.

— Nu, spuneau alții. Ilie Radu e supărat pe partid pentru niște intrigi țesute de Zopîrțan. Nu poate fi el.

Mulți șopteau vecinilor la ureche :

— Autorul ? E însuși șeful !

— Aș ! răspundeau unii. Șeful e cu mult mai precaut. Nu se expune ! Și apoi, știe toată lumea, domnia-sa nu se îndeletnicește cu scrisul.

— A dictat-o, domnule, cuiva, să nu i se cunoască scrisoarea.

— Ce mai vorbă ! Parcă ar trebui să scrie cineva cu mâna ! Nu sînt destule dactilografe ?

— A, nu ! Șeful nu intră în hore de-astea. Și bine face ! El se ocupă cu politica mare a partidului, nu intră în fleacuri ! Nu luptă cu broșuri !

— Dar acesta e fleac ? Nu vă gîndiți că-i o schimbare radicală a programului partidului ? Eu cred că broșura a scris-o enigmaticul Traian Marcu, la inspirația șefului.

Broșura fu semnalată numaidecît Siguranței Generale. Dar, pînă sosi ordinul de confiscare, se vîndură în oraș peste o mie de exemplare, și vreo cinci sute porniră cu primele trenuri spre provincie. Fură ridicate de la poștă exemplarele netrimise încă, și organele poliției locale începură o înfrigurată cercetare pentru aflarea depozitului local al broșurilor.

Potrivnic legilor în vigoare, nu era indicată nicăiri, în broșură, tipografia de sub teascurile căreia apăruse.

Trei zile fură cercetate toate tipografiile din localitate și locuințele — cu pivnițele și podurile — frunțașilor partidului.

Țigănușii care o vîndură, dispărură ca în gaură de șarpe. Nici unul din vînzătorii obișnuiți ai *Vetrei* nu fusese pus să desfacă și broșura.

Cîțiva agenți coborîră în țigănie și bătură o duzină de puradei. Dar zadarnic. Nu aflară unul care să știe ceva în legătură cu broșura.

Chestorul poliției fu amenințat de la centru cu destituirea. El, cu gheața în spate, puse agenți tainici să urmărească de aproape pe Zopîrțan, pe Traian Marcu și pe ceilalți frunțași ai partidului. În consecință, furturile începură să se înmulțească în oraș, căci organele poliției și ale siguranței nu mai aveau vreme să păzească bunurile cetățenilor.

Dar nici așa nu se putu descoperi nimic.

Fură chemați la poliție, pe rînd, toți fruntașii localnici ai partidului, începînd cu Zopîrțan. Dar fiecare declară că nu știe nimic, nici unde s-a tipărit, nici cine a scris broșura. Negară cu înverșunare și protestară vehement împotriva regimului, care suprima libertatea individuală a cetățenilor.

După ce încetă ancheta, dovedindu-se zadarnică, și fură rechemăți agenții de urmărire tainică, poliția observă că partizanii lui Ilie Berbecaru din Zăvorîți începură deodată a se călători. Azi unul, mîne altul. În scurtă vreme broșurile fură semnalate în toate centrele principale din județe.

De unde veneau ? Unde le era izvorul ?

Ministrul de Interne publică un comunicat despre broșura subversivă, comunicat ce apăru în toate ziarele. Chiar și în organele partidului Berbecaru.

Comunicatul avea următorul cuprins :

«Nucleele comuniste se mișcă iar. Din oficina lor a apărut de curînd o broșură incendiară împotriva monarhiei. Proclamă ștergerea datoriilor și îndeamnă poporul la revoluție. Guvernul veghează și își va ști face datoria.»

Îndată după acest comunicat, Ilie Berbecaru anunță fuziunea cu trei grupări politice de stînga, și proclamă începerea luptei celei mai neîndurate împotriva guvernului, mari adunări populare în țara întregă, participarea partidului la alegerile parțiale și o campanie nemiloasă pentru democratizarea constituției.

Proclamația făcu senzație și agită spiritele tuturor.

Gazetele guvernamentale îl acuzară pe Ilie Berbecaru că el a scris broșura *Cuțitul la os*. La Cameră se făcură șapte interpelări, în același sens, cerîndu-se măsuri drastice împotriva «oficinei comuniste» reprezentate de comitetul central al partidului Berbecaru.

În toiul acestor frămîntări, se risipi știrea că Ilie Berbecaru a dispărut fără urmă. Gazetele guvernului afirmău că a trecut granița clandestin, poate la Soviete. Dar oamenii lui spuneau că s-a retras undeva pentru a lucra liniștit, că atunci cînd se va întoarce va proclama o schimbare radicală a programului politic.

În cadrele partidului se stîrni un vînt de înviorare. Nimeni nu se mai gîndea la fripturiști. Aportul lor

electoral era întrecut de acela al grupărilor care fuzionaseră cu Berbecaru.

În Zăvorîți, clubul partidului fierbea mereu ca un stup înainte de roire. Oamenii erau uimiți de îndrăzneala lui Ilie Berbecaru, de comunicatul publicat în toiu revoltei opiniei publice, la apariția broșurii *Cuțitul la os!* Cei mai mulți erau acum convinși că autorul broșurii era însuși șeful.

— Domnule, ce mai om!

— Cum știe el pregăti adevărata luptă împotriva guvernului!

— Neînfricat om! Tace și face și nu-i pasă de nimeni pe lume!

— Să-l vedem acum pe Pogonescu ce va face cînd se va trezi cu asaltul general al poporului.

În Zăvorîți, printre șefi, se află că locul depozitului de broșuri era o groapă săpată anume, într-o grădină pe lângă cimitir. De acolo erau ridicate noaptea exemplarele cu care plecau localnicii în călătorie.

Partizanii lui Berbecaru aflară în curînd cu toții de această taină. Și înfrigurarea și admirația lor crescuseră și mai mult.

— Acestea sînt adevărate sisteme revoluționare! Abia acum am intrat pe făgașul cel bun!

— Domnule, sînt mijloace aproape teroriste! Ascultă-mă ce-ți spun!

În scurtă vreme taina gropii cu broșurile incendiare fu cunoscută și de poliția locală. Fură răscolite toate grădinile din apropierea cimitirului. Dar nu se găsi nimic.

Chestorul își dădu demisia, dar nu-i fu primită. Începu atunci cu o nouă înflăcărare cercetărilor.

Și iată că, în sfîrșit, poliția prinse un fir. Fu ridicat, din trenul personal de unu noaptea, pantofarul Vasile Pipirig și adus la poliție. Fusesse văzut, în gară, de un agent, cărînd un cufăr mare. Ce să ducă un meseriaș sărac într-un cufăr așa de mare?

El declară în tren, agentului care-l urmărise, că duce marfă.

— Ce marfă?

— Păi, ce sînt eu? Nu sînt pantofar?

— Ia deschide !

— Păi n-oi deschide. Că de unde știu eu ? Poate am de-a face cu un hoț care vrea să-mi fure din marfă. Atunci agentul se legitimă și Vasile Pipirig îngâlbeni.

Omul legii deschise cufărul, făcu «hm !» și-l puse pe pantofar să-l umfle în spate și să-l urmeze. Tocmai în clipa aceea se dădea semnalul de plecare. Agentul îl imbrinci, omul căzu de pe treptele vagonului și se lovi rău la picior. Și, schiopătînd și împins din spate de agent, ajunse pînă la o trăsură.

La poliție, ce să mai tăgăduiască ?

Erau în cufăr vreo trei sute de broșuri *Cuțitul la os !*

— Gata ! S-a isprăvit ! zise chestorul. Acum să ne duci la depozitul de unde le-ai luat.

— Depozit ? ! Nu cunosc nici un depozit.

— Dar de unde le ai ?

— Eu ?

— Dumneata. Ori le-ai scris și le-ai tipărit însuți ?

— Să mă ferească Dumnezeu ! Eu nu sînt cărturar. N-am învățat să scriu cărți.

— Nu, dar poate în tinerețe vei fi fost culegător tipograf.

— Eu ? ! În viața mea ! Eu la sulă și la ciocan.

— Și-acum deodată te-ai îndrăgostit de carte... Și încă de ce carte ! Ai citit-o ?

— Să trăiți, n-am cetit-o !

— Hm ! Tăgăduiești mereu.

— Cum s-o cetesc dacă nu știu ceti ? O văd și eu că e roșie.

— O cunoști că e socialistă, comunistă, va să zică. De-aceea te-ai grăbit să pleci, ca s-o răspîndești la tovarăși.

— Nu cunosc nimic, domnule.

— Vă știu eu, toți pantofarii sînteți socialiști, republicani, ba chiar bolșevici. Așadar nu vrei să mărturisești nimic ?

— Ba vreau !

— Bun. N-ai scris dumneata porcăria asta nici n-ai tipărit-o. Nu știi nici unde e groapa în care e depozitată. Dar atunci trebuie să știi cine ți le-a dat, de unde

le ai ? Doar nu vei spune că ți-au căzut din cer, cu cu-
făr cu tot.

— Asta nu !

— Nici că ai plecat cu ele în lume, fără poruncă și
fără să știi unde și ce să faci cu ele.

— Am plecat fiindcă am luat bani pentru slujba
asta. Nu aveam de lucru. Atelierul merge prost. Și
oleacă de ciștig nu e de lepădat în vremuri așa de grele.

— Ei, cine ți le-a adus ? Cine ți-a dat bani ?

— Păi, asta nu așa putea-o spune. E treaba unui om,
ce vă amestecați dumneavoastră în ea ?

— Cartea e împotriva Statului și nu-i slobod să se
răspîndească.

— Mie mi-a plătit să fac isprava. Eu buche nu cu-
nosc. Trageți-l la răspundere pe-ăla care-a scris-o și-a
tipărit-o.

— Spune-i numele !

— Numele nu i-l știu.

— Nu știi cum îl cheamă pe cel ce ți-a adus cărțu-
liile și ți-a dat bani ?

Pantofarul începu a râde.

— Cum să nu-l știu ? E țiganul Cuțuli. Dar credeți
că el știe scrie cărți ?

— El ți-a dat și banii ?

— El ! Spunea că nu le poate duce însuși, fiindcă
trăbă să plece cu aceeași marfă pe alt drum.

Agentul îl scoase într-o săliță.

Chestorul rînji cătră polițai :

— Își bate joc de noi ! Ce părere ai ?

— Să-l facem să mărturisească. O dă pe prostul. Îl
mai provocăm o dată, și dacă nu mărturisește, îl trimi-
tem la beci. Va mărturisi el după aceea...

Omul mai fu întrebat o dată.

Jură că mai mult nu știe.

Și nu putu face altă mărturisire nici în dimineața
următoare, după ce toată noaptea încercaseră să-l indu-
plece cu mijloacele de la «secret».

Fu adus țiganul Cuțuli.

Era speriat, cu părul vilvoi.

— Ei, pasăre ! Să ne spui de unde ai adus cărțile
pe care i le-ai dat lui Vasile Pipirig.

Omul se-nholbă la uniforme.

— Care cărți, mînca-v-aș ?

— Las', că știi tu bine !

— Să-mi sară ochii !

— O să-ți sară, n-ai tu grijă !... Și măselele, dacă nu spui.

Țiganul tăgădui, jură și se blăstămă, clătînîndu-și pletele. Dar pus față-n față cu pantofarul, nu mai tăgădui.

— Este-o horbă, zise el, că urciorul nu merge numa pîn-o dată la izvor. Iată-l spart, devla să mă ia.

— Mărturisește, țigane, că-ndată te umflă pantfirii.

— Ce să-i fac ! N-o să mor pentru un om ! Iată, spun !

— Ei !

Țiganul se hotări, holbă din ochi, îi dete peste cap, arătîndu-și albul și zise :

— De la mine din bordei.

— Cum ?

— De-acolo am luat cărțile.

— Ce spui, cioară ?

— Să n-am noroc dă dancierii mei ! Am săpat o groapă în bordei, și-acolo-i plin stup de ceasloave.

— Care ceasloave ?

— De-a hastea roșii, din cufăr.

— Și cine le-a adus ?

— Eu, mînca-v-aș !

— De unde ?

— De la hălă cu banii. Unul înalt, cu părul creț.

— N-o fi Ilarie Zopîrțan ?

— Ba ahăsta-i. Zopîrțan, să trăiască boierii.

Ridicat de-acasă pe nepusă masă, directorul *Vetrei* recunoscu dintr-odată. El scrisese broșura, el o tipărise, el o împărțea.

— Frumos ! Patriotic, domnule Zopîrțan !, zise chestorul.

— Așa cred !

— Dar atunci de ce n-ai iscălit-o ?

— Nu vă privește, de vreme ce îmi iau răspunderea. Și vă pot spune că acesta e numai începutul. Sîntem hotărîți să luptăm cu toate mijloacele împotriva unui

guvern care e un dezastru național și o rușine pentru era în care trăim.

— Ai spus : sintem hotărâți. Sînteți mai mulți ?

— Desigur ! Sute de mii și milioane, domnule ! Întreg partidul ! Toată suflarea democratică din țară, țara întreagă, domnule !

— Și comuniștii, se-nțalege.

— Și, domnule !

— Cu socialiști cu tot ?

— Fără îndoială ! Da' mă-ntreb de ce vă mirați ? Nu ați cetit comunicatul lui Ilie Berbecaru, care e ordinea noastră de bătaie ? Nu se deosebește prea mult de broșura mea. Domnule ! Mișcarea revoluționară pentru răsturnarea guvernului plutește în aer. Nu o simți dumneata, asta te privește. Cînd te vei trezi, va fi prea târziu !

Ilarie Zopîrțan fu arestat peloc și dat în judecată pe temeiul unei legi existente cînd guvernul vrea să o aplice.

În Zăvorîți, aceste descoperiri și întîmplări produsera o fierbere cum nu mai fusese de la apariția ediției speciale a *Vetrei vechi* care vestise căderea guvernului și însărcinarea lui Ilie Berbecaru cu formarea celui nou.

Ilarie Zopîrțan era din nou eroul zilei.

La clubul partidului, cei care încă de la apariția broșurii afirmaseră că autorul ei nu poate fi altul decît Ilarie Zopîrțan, jubilau. Simțeau plutindu-le în jurul capului ca un fel de aureolă, și se îmbulzeau acum mereu pe scaunele din față.

— Iată cum se explică tăcerea *Vetrei vechi* în legătură cu mișcarea revoluționară și cu programul. Pregătea o bombă !

— Zopîrțan e cel mai în măsură să-nțaleagă intențiile șefului. Eu cred că se inspiră împrumutat.

— Aș ! Toate le coace și le pune la cale numai Ilie Berbecaru !

Partizanii lui Ilie Berbecaru se minunau mai ales de taina în care lucrase Zopîrțan. Maniera complotistă satisfăcea în cel mai înalt grad surescitarea celor osteniți și flămînziți de lunga opoziție. Toată lumea credea că

de-abia de-acum înainte începe adevărata luptă de răsturnare a guvernului.

Deținerea lui Zopîrțan ca autor al broșurii *Cuțitul la os!* făcu mare vilvă. Ilie Berbecaru fu acuzat în Cameră și în Senat ca autor moral al broșurii. Gazetele guvernului arătară prăpastia ce s-a săpat între acesta și putere prin programul radical afișat. «Înhăitarea lui cu grupările de stînga îl dovedesc primejdios pentru ideea națională și pentru unitatea Statului. Proclamația către partidul lui, ca și *Cuțitul de os!*, dovedesc însă, în același timp, și lipsa lui de seriozitate politică. Afirmarea necesității de a se șterge datoriile este o lozincă diabolică ce va duce la surparea economiei naționale și la haos social.»

Se ceru, în Cameră, ridicarea imunității parlamentare a lui Berbecaru, pentru a putea fi dat pe mîna parchetului.

Guvernul se făcea că jubilează, argumentînd că partidul Berbecaru, prin lozincele lansate și prin metodele lui radicale de luptă politică, a încetat de a mai fi un partid de guvernămînt. Dar, în realitate, programul demagogic al lui Berbecaru îi băgase spaima în oase. Dacă ar fi fost numai lozincă ștergerii datoriilor, și ar fi fost de-ajuns ca viitoarele alegeri să-i aducă imense majorități.

Trei deputați și doi senatori, cei mai buni oratori ai partidului Berbecaru, luară cuvîntul în ședințele corpurilor legiuitoare și dovediră, în mîină cu comunicatul șefului și cu broșura *Cuțitul la os!* că ambele documente incriminate de guvern nu cuprind nici o amenințare împotriva națiunii sau a constituției; dimpotrivă, e numai un strașnic rechizitoriu împotriva guvernului.

— Iar în ceea ce privește principiul asanării datoriilor, vom mai discuta. Noi am cutezat, domnilor, să aruncăm lozincă sincerității. Dar va veni vremea — și încă foarte repede — ca și dumneavoastră să intrați în această discuție. Schimbarea Constituției? Dar dumneavoastră, cînd erați în opoziție, nu ați recunoscut că e nevoie de o schimbare? Cum, domnilor, un șef de partid și un distins publicist să nu aibă nici măcar atîta

libertate ca să se poată gândi la o mai bună potrivire a Constituției cu nevoile noastre interne? Ce este veșnic, domnilor? Numai Dumnezeu e veșnic! Instituțiile omenesti se schimbă după nevoile vieții. Și bine știți că nici guvernul domnului Petrache Pogonescu nu este și nu poate fi veșnic.

Vreo patru zile în Parlament se dădu o luptă mare între opoziție și guvern. Spiritele se înverșunară. Dușmănia plutea în Cameră și era respirată de fiecare deputat.

Dar în a cincea zi, vizita unui distins oaspete, sărbătorit la Cameră și la Senat, potoli vrajba. Apoi, la o săptămână, izbucni din nou, prilejuită de descoperirea a trei mari escrocherii făcute de fruntașii partidului de la putere. Opoziția unită se repezi ca un zăvod asupra băncii ministeriale. Oratorii băteau cu palma scoarțele broșurii *Cuțitul la os!* și strigau: «Are dreptate autorul acestei broșuri! Dumneavoastră duceți țara de ripă!»

Guvernul se înspăimintă, lăsă broșura să circule, dădu drumul lui Ilie Zopîrțan și căuta mijloace să astupe gura opoziției, să nu mai răscolească balta putredă ce fusese descoperită.

Ilie Berbecaru simți că i se consolidează terenul sub picioare și deveni neînduplecat. El comandă începerea luptei pe amîndouă fronturile, în Parlament și în mari întruniri publice.

Urmară săptămîni și luni de mare înfrigurare în tabăra lui Ilie Berbecaru.

Aderenții din Zăvorîți, simțindu-se altoiți cu radicalism și îndrăzneală, aveau senzația că au întinerit. Țineau la club discursuri incendiare și abia așteptau să înceapă seria marilor întruniri populare și campania pentru alegerile parțiale.

Fuziunile din ultimul timp înviorară și cassa partidului. *Vatra veche* începu să apară în șase pagini, apoi în opt. După două săptămîni își mări formatul. Întrară în redacție încă doi tineri, aduși de la București.

Ilie Zopîrțan, după eliberare, ajunsese de o mare împertinență față de organele guvernului, ba chiar și față de membrii comitetului local al partidului. Umbla

cu capul răsturnat pe spate, părintd că nu mai stă de vorbă decit cu Dumnezeu din cer.

Chestorul din Zăvorîți nu se putea mîngîia ! Dacă ar fi știut că Zopîrțan va fi pus în libertate după numai două săptămîni, i-ar fi dat o lecție în beciurile poliției, cu prilejul interogatoriului, de să nu o uite toată viața.

La club, lumea nu mai încăpea. Își cerură intrarea în partid și cîțiva localnici, pînă atunci aderenți ai lui Pogonescu, dar căroră guvernul nu le dăduse nici un ciolan de ros. Dezamăgiți, simțind regimul pe ducă, dar și electrizați de lozincile radicale din tabăra adversă, se înrolară și ei printre luptătorii lui Berbecaru.

Fură sărbătoriti la club cu discursuri aprinse și lăudați a fi cei mai buni dintre cei mai buni. Neofiții rămaseră cu gura căscată : vreo cinci dintre ei fuseseră atacați direct în *Vatra* cu cîteva zile mai înainte, în preajma unei întruniri guvernamentale. Condeiful lui Zopîrțan îi numise «lași», «șpertari», «oameni fără caracter». Acum, la primirea în partid, fură caracterizați ca mari idealști, mari pilde de bărbăție, ba un orator îi numi «salvatorii patriei».

Vatra stăruia în reportaje senzaționale asupra lozincii «Toate apele se varsă în Dunăre», Dunărea fiind partidul lui Ilie Berbecaru. «Nimic nu se mai poate pune în calea fluviului care tot vine și tot crește, iese din matcă și se rostogolește peste marele dușman intern al patriei iubite, scria Zopîrțan. O să-l măturăm noi, Dunărea-nspumată, ca pe-o buturugă putredă, pentru salvarea acestei țări nenorocită de pogonești, dar binecuvîntată de Dumnezeu.»

Între acestea, se fixă data alegerilor parțiale. Ilarie Zopîrțan începu să publice biografiile și fotografiile candidaților partidului. Numai trei erau din cadrele vechi, restul dintre cei proaspăt veniți.

În aceeași vreme începu și seria marilor întruniri.

Biografiile candidaților, scrise toate de însuși directorul gazetei, cu caracterizările la superlativ, îi uimeau pe cititori, care, în naivitatea lor, se simțeau măguliți că niște oameni atît de deosebiți au binevoit să accepte candidaturile. În liniile principale, toate biografiile se asemănau... — «Născut din părinți țărani, analfabeți,

fiu al poporului, ținut în întunec și sărăcie, candidatul nostru se manifestă, încă din școala primară a satului, ca un intelect strălucit. Dascălul lui îi îndemna mereu pe părinți : „Să știți că mâncați numai o dată în zi, dar trebuie să dați copilul la școală la oraș. E păcat să rămână la coarnea plugului un așa de bine înzestrat fiu!“ Părinții — ca toți părinții, țărani harnici și silitori, dar săraci — și-au tras de la gură și l-au dus la liceu. În școala străină — că nu era nici un liceu românesc în apropiere. Și — o, minune ! Într-o jumătate de an știa mai bine limba cea străină decât profesorii. Și a fost mereu primul în clasă. La universitate, studiind Dreptul, s-a întreținut singur, dând lecții particulare. Ajuns avocat, nu și-a uitat, ca alții, satul din care a plecat, părinții plugari care l-au hrănit de-acasă cu dăsa, ci a devenit în scurt timp un adevărat părinte al poporului. Nu se uita la onorar ! Nu cerea bani ! Dacă cineva îi plătea ceva pentru munca lui, bine ; dacă nu, să fie sănătos ! În doi ani a ajuns cel mai popular și mai respectat avocat în întreg jurul. Oamenii veneau la el cu încredere, și el nu-i puneă să-l aștepte cu ceasurile. Era la îndemîna tuturor. Procesul luat de el era dinainte câștigat. Avea toate legile în degetul cel mic. Se juca — acesta este cuvîntul potrivit — cu judecătorii ca mîța cu șoarecele... În România mare a înființat primele gărzi naționale. A jertfit, a luptat, a biruit ! Dar nici o răsplată, de nicăiri ! Însă nici nu aștepta el răsplată ! L-a îmbiat Pogonescu în trei rînduri cu prefectura județului, de două ori cu deputăția, însă el a rămas lingă popor, cu poporul, pentru popor. Partidul nostru s-a gîndit la marile servicii pe care i le va aduce întrînd în Parlament...»

În fiecare număr *Vatra* susținea numeroase polemici cu *Românismul*. Alegerile parțiale și adunările populare îngustaseră foarte mult cercul de interese al celor două gazete. Nu mai publicau nici măcar telegrame externe. Nu le mai ajungea spațiul pentru lupta ce se încinsese. Caracterul local al luptei destupase dușmăni și uri vechi. Cele două gazete se înhăitau în fiecare zi.

După fiecare biografie apărută în *Vatra*, *Românismul* publica o contrabiografie, în care cel lăudat de Zo-

pîrțan era făcut de două parale... «Om al poporului? Ieșit din părinți plugari? Cine? Candidatul lui Berbecaru? Dar oare au uitat cei din redacția *Vetrei* că părinții acestui candidat aproape că uitaseră limba românească? Săraci vor fi fost, nu spunem ba, dar tipul a crescut cu bursă de la episcopia românească, nu din pînea luată de la gura părinților. Iar la universitate, cine nu știe că a fost primit într-un cămin străin, mulțumită faptului că-și scria numele cu ortografia stăpînilor? Advocat altruist în mijlocul neamului năcăjit? Dar înainte de Unire era arătat cu degetul ca unul care conducea execuțiile silite asupra țăranilor, luîndu-le și cenușa din cuptor. Nu, cinstiți alegători! Nu vă lăsați ademeniți de minciunile *Vetrei*. Omul e așa cum vi-l arătăm noi.»

Deși organ al partidului de la guvern, *Românismul* postise pînă la aceste alegeri parțiale. Acum, deodată, și el, ca și *Vatra veche*, ajunsese la belșug. Fondurile, cerute zadarnic mai înainte, acum ieșiseră ca din pămînt. Cele două organe de luptă se tipăreau cu mii de exemplare mai mult ca înainte și inundară satele.

După două săptămîni de liniște relativă, în care numai gazetele fulgerau, începu campania electorală, cu mari întruniri populare, în amîndouă taberele. Mai candidau încă cinci grupări politice, care umplură circumscriptiile electorale cu manifeste, avîntîndu-se pe alocuri și la adunări populare.

Membrii comitetului local din Zăvorîți și alți oameni mai dezghețați din partid porniră într-o sîmbătă sara în propagandă. Erau vreo treizeci și cinci de toți. Își luară rămas-bun de la neveste și de la copii. Plecau pentru trei săptămîni de luptă cumplită. Cine știa dacă se vor mai întoarce!

Guvernul simți primejdia mișcării populare răscolite de reducerea sau ștergerea datoriilor și se hotărî să biruie cu orice preț în toate alegerile parțiale.

Lupta electorală se porni de la început cumplită, și se inflăcări cu fiecare zi, amenințînd să se încheie cu încăierări singeroase între popor și autoritate.

Broșura lui Zopîrțan, articolele lui și mai ales foile volante pe care le scria tot la două zile, invadînd cu ele

satele, produsera un curent de mare înverșunare împotriva guvernului. Propagandiștii, agenții electorali, mai ales elementele nou-sosite în partid din cele trei grupări aliate, aprindeau nemulțumirile. În vreo douăzeci de sate oamenii nu mai așteptară rezultatul alegerilor, căderea inevitabilă a guvernului pe care o vesteau agenții electorali, ci tăbărira asupra primăriilor și instalara noi consilii comunale, alungind și bătind pe membrii celor vechi. Adunările candidaților guvernului se schimbau în pâruieli ce se sfârșeau cu alungarea electorilor lui Petrache Pogonescu. Bătaia era nelipsită la orice întrunire guvernamentală. Oamenii lui Berbecaru tăiau cauciucurile automobilelor și învîrteau bitele pe deasupra capetelor candidaților. Într-un sat aprinseră o șură în care se ținea o adunare guvernamentală. Urmarea fu că satul se împărți în două tabere, și oamenii se bătură de sara pînă-n zorii zilei. Pe teren rămaseră doi morți și șapte grav răniți.

Lozincile «Cerem ștergerea datoriilor» și «Nu mai plățiți dările» treceau din sat în sat, peste văi și dealuri, cu iuțea pîrjolului. Tabăra lui Ilie Berbecaru creștea din zi în zi.

Cînd mai rămaseră numai două săptămîni pînă la alegerile parțiale, Petrache Pogonescu, văzînd primejdia, slobozi în fiecare circumscripție electorală cîte treizeci de deputați și cîte o sută de electori, după ce însuși le dădu instrucțiuni în mare taină. Jandarmeria și armata fură îndrumate să-și facă datoria, fiind în primejdie nu numai respectul autorității, dar și ordinea publică.

Schimbarea de front a guvernului se simți numai decît în atitudinea celor două gazete din Zăvoiriți : *Vatra veche* și *Românismul*. Pînă acum *Vatra* lupta ca și cînd n-ar fi existat guvern și candidați guvernamentali. Nu le pomenea nici măcar numele. În coloanele ei sporite era o continuă revărsare de entuziasm : «Întreaga țară cu Ilie Berbecaru...» «Ilie Berbecaru adevăratul stăpîn și dictator al țării.» «Democrația în marș.» «Adunări de zeci de mii de oameni.» «Programul partidului divinizat.» «Candidații purtați pe umeri, așteptați cu porți triumfale.» «Ca o vijelie trece biruința noastră din sat în sat.» «Nici un glas nu cutează să se ridice împotriva noastră.» «Sîntem sătui de ciocoi ! Trăiască sărăcimea cinstită !»

Vatra nu sufla un singur cuvînt despre tipăriturile incendiare ce inundaseră satele și nu pomenea nimic despre cele două lozinci care pregăteau biruința : ștergerea datoriilor și neplata impozitelor.

În același timp, *Românismul* dădea în fiecare număr alarma primejdiei pe care o pregătește Ilie Berbecaru prin radicalizarea masselor. Nota și comenta toate crimele opoziției, de la luarea cu asalt a primăriilor pînă la aprinderea șurii, de la tăierea cauciucurilor automobilelor pînă la uciderea de oameni. Întreaga gazetă țipa din toate titlurile «mare primejdie !» cum țipa *Vatra* «entuziasm și biruință».

Românismul scria titluri ca acestea :

BOLȘEVICII LA LUCRU — CAPITALUL STRĂIN A ÎNTRAT ÎN CIRCUMSCRIPTIILE ELECTORALE — NEBUNIA LUI ILIE BERBECARU — «NU PLĂTIȚI DATORIILE, NU PLĂTIȚI DĂRILE!» IATĂ LOZINCA LUI — TOȚI DERBEDEII FĂRĂ OCUPAȚII SCHIMBAȚI ÎN PROPAGANDIȘTI AI BERBECARULUI — ȘAIZECI DE LEI ȘI MÎNCARE SOLDĂ LA ZI, PENTRU BĂTAUȘII SATELOR — TEROAREA BERBECARILOR ÎN SATELE NOASTRE PAȘNICE — TÎLHARI ATACĂ LA DRUMUL MARE — FURIA NU LE AJUTĂ LA NIMIC — POPULAȚIA, OSTILĂ LOR, ȚINE MORTIȘ LA GUVERN ȘI LA DOMNUL PETRACHE POGONESCU — VOR CĂDEA CU RUȘINE ȘI VOR ÎNFUNDA PUȘCĂRIILE CA NIȘTE ADEVĂRAȚI TÎLHARI CE S-AU DOVEDIT A FI — POPORUL E MONARHIST ȘI LEGALIST, DETESTĂ RĂZMERIȚA, DETESTĂ REPUBLICA — JOS CU DESCREIERAȚII BERBECARULUI ȘI AI ZOPÎRȚANULUI ! PRIN FELUL CUM FAC PROPAGANDA ELECTORALĂ AU DOVEDIT CĂ SÎNT OAMENI PLĂTIȚI DE DUȘMANII ȚĂRII. ȘI-AU TĂIAT CREANGA DE SUBT PICIOR NICIODATĂ NU VOR MAI GUVERNA ACEST POPOR CUMINTE ȘI MONARHIC — CEREM GUVERNULUI MĂSURI DE ORDINE, MĂSURI DE PAZĂ A AVUTULUI ȘI VIETII CETĂTENILOR — NU SÎNTEM ÎN CODRUL VLĂSIEI, TRĂIM ÎN ERA LEGILOR ȘI A CIVILIZAȚIEI — LIBERTATEA ALEGERILOR TREBUIE RESPECTATĂ, SECRETUL VOTULUI ASIGURAT. CEREM REPRESALII ! DINTE PENTRU DINTE !

Asemenea titluri ornau paginile *Românismului*.

Propagandiștii guvernului dădură buzna cu următorul cuvînt de ordine : «Ștergerea datoriilor ? Da ! Însă numai a datoriilor pe care le au plugarii, oameni buni. Înțelegeți. Ei promet că le vor șterge la toți, cînd vor veni la putere. Noi sîntem la guvern și le ștergem acum, însă numai datoriile plugarilor. Dumnealor vor să șteargă și datoria dumnealor. Și spun că nici ei să nu mai plătească. Dar atunci cine va plăti dările ? Nu ! Adevărata democrație cere ca domnii să plătească dările și să-și plătească datoriile. Pentru că au de unde. Dar poporul plugar nu, pentru că nu are. De ce să iertăm datoriile domnilor ? Ei au supt sudoarea poporului muncitor și acum vor să rămînă cu averea, cîștigată pe nedrept, neatinsă ? Asta nu ! Să plătească ! Mai mult decît atîta : Să le luăm jumătate din avere pentru țară. Asta să fie în locul contribuției celor săraci, care se șterge.»

Cînd auziră asemena propagandă de la oamenii guvernului, electorii lui Ilie Berbecaru se zăpăciră. Alegătorii se declarară în grabă pentru reforma propusă de guvern. Poporul muncitor se luminează. Așa da, mai era de-nțeles ! Domnii să plătească ! Și jumătate din averea lor să astupe golul lăsat de iertarea contribuției poporului. Așa da ! Avea un înțeles ! Dar ca nimeni să nu-și mai plătească nici dările, nici datoriile, era o nebunie. Cine să poarte atunci cheltuielile țării ? Lumea înțelese repede că oamenii lui Berbecaru făgăduiau lucruri ce nu se puteau îndeplini. Și, mă rog, pentru ce să fie iertați și domnii ? Ce democrație era aceea care pune în aceeași oală pe plugari și pe țigoveți, pe bogați și pe săraci ?

Măsurile luate de guvern, cu două săptămîni înainte de alegeri, avură numaidecît ecou în coloanele celor două gazete locale.

Vatra veche dădu semnalul de alarmă :

GUVERNUL BOLȘEVIZEAZĂ SATELE ! — NEMAIPOMENITA CRIMĂ A LUI POGONESCU : ÎMPARTE NAȚIUNEA ÎN DOUĂ TABERE DUȘMANE — MINT DE STĂ SOARELE ÎN LOC. TOATĂ LUMEA ȘTIE CĂ GUVERNUL E ÎMPOTRIVA ȘTERGERII DATORIILOR.

Românismul începu să cînte osanale poporului, lăudîndu-i cumînțenia care l-a făcut să descopere primejdia

bolșevismului propagată de partidul lui Berbecaru. Poporul se trezea și reacționa cu tărie și cu hotărîre.

La fața locului, prin sate, cele două tabere se păruiau oriunde se-ntîlneau, jandarmeria era pretutindeni prezentă, asistînd pasivă acolo unde grupul guvernamental era mai tare, și intervenind, să-i despartă, dînd cu sete la mir, acolo unde oamenii lui Berbecaru erau în superioritate. Pretutîndenea ieșeau acum deasupra bătăușii guvernului. Adunările opoziției erau mereu împrăștiate, automobilele sfărîmate și agenții electorali principali intrau ca în pămînt, dispărînd de pe teren.

Berbecaru ostenea trimițînd telegrame de protest față de teroarea nemaipomenită. Acuza stăpînirea că-i ucide oamenii. Pomenea cu numele pe cei dispăruți. Guvernul răspundea în comunicate speciale că cei dispăruți înfundaseră pușcăriile cu acte dresate în regulă, ca instigatori la răscoală și ca bătăuși, și că investigația e în curs.

În realitate, în curs era numai bătaia. Posturile de jandarmi osteniseră de atîta îmblătire.

Vatra veche țipa ca din gură de șarpe. Scotea ediții în care întregă pagina întîia era tipărită cu cerneală roșie. Guvernul era numit «asasin» iar electorii lui «bandiți însetați de sînge».

Ilarie Zopîrțan, cum era obișnuit să facă mereu naveta între frontul de luptă electorală și redacție, pentru a aduce vești proaspete, se înapoia de multe ori plin de tină, cu hainele sfișiate. Numai el știa cum scăpa din mîinile bandiților! El descria dramatic primejdiile prin care trecea, stîrnind revoltă, proteste și lacrimi între partizanii lui Berbecaru, și hohote de rîs în redacția *Românismului*.

Mai tîrziu fu nevoit să se îmbrace în straie țărănești, ba chiar în cerșetor, pentru a putea pătrunde în linia frontului electoral și pentru a se putea întoarce înapoi. Totuși, cu cinci zile înainte de alegeri, fu îngărdat și el de către «zbirii stăpînirii» și închis într-o pivniță izolată, unde i se aducea, o dată pe zi, un codru de pîne și un urcior de apă. Protestelor lui Berbecaru, guvernul nu le mai răspunse prin nici un comunicat, deși era acuzat că a pus la cale uciderea directorului *Vetrei vechi*. Gazeta apăru îndoliată. Pe pagina întîi

se făcea biografia lui Zopîrțan, i se arătau nemuritoarele merite pentru partid, pentru democrație și pentru țară, și era numit «erou căzut pe frontul de luptă pentru fericirea poporului muncitor». Era un necrolog în toată legea, cu deosebirea că la urmă nu scriseseră : «Să-i fie țărîna ușoară și amintirea binecuvîntată».

Guvernul nu glumea. Stilcea în bătaî, oriunde-i întâlnea, pe electorii lui Berbecaru. Teroarea coborîse peste toate satele. Alegătorii opoziției — cîți mai rămăseseră — nu mai cutezau să iasă din casă. În presara alegerilor, ca ultimă măsură de precauțiune, fură ridicate 30% din cărțile de alegător, și zeci de sate fură declarate, peste noapte, contaminate de grozave boli molipsitoare.

Guvernul legitimă măsurile luate, bătaile și deținerile, prin faptul că a descoperit un mare și primejdios complot împotriva Statului. Frațiunile de partide care fuzionaseră cu Berbecaru scosese pe teren haimanale și teroriști dovediți a fi în slujba unor puteri străine și străini întrați fraudulos în țară. Patru dintre aceștia (ii se da numele) aveau asupra lor milioane în valută străină. I-a deținut, i-a închis și-i bate? Guvernul nu nega, dar afirma că, în oricare altă țară, pedeapsa unor asemenea derbedei ar fi fost funia sau glonte, ghilotina, securea sau scaunul electric, după obiceiul acelor popoare cuminți, care știu să-și apere siguranța publică și onoarea.

Bătălia era pierdută pretutindenea! Se furaseră urnele din șaptesprezece secții de votare. Guvernul tăgăduia, deși la discuția validărilor se găsiră oratori guvernamentali care să afirme că, în fața marelui asalt anarhist al opoziției, nu ar fi fost o ilegalitate chiar furtul urnelor : «Fiindcă e veșnic adevărată, domnilor, maxima rămasă de la strămoșii noștri, stăpînitorii lumii : Salus reipublicane suprema lex est. Iar în actualele alegeri parțiale, partidul Berbecaru a încercat dărîmarea pactului fundamental al Statului și răsturnarea oricărei autorități.»

În Zăvorîți, deprimarea fu catastrofală. Cei care luaseră parte la propagandă se întorceau unul cite unul, plouați, ca vai de ei, unii direct de pe frontul electoral, alții din beciurile în care fuseseră ținuți închiși. Apăru,

în a cincea zi, și Ilarie Zopîrțan, ca un înviat din morți, cu urmele vinătăilor încă pe față — palid, flămînzit, sălbătăcit. Dar nimeni nu se interesă ce-a pățit, unde a fost închis, cine l-a bătut. Oamenii se retraseră la vetrele lor, osteniți și amăriți, ca după o mare bătălie pierdută. Clubul era pustiu. Zopîrțan însuși plecă pentru o săptămînă la țară, la o mătușă, să se odihnească.

Vatra veche demasca, număr de număr, toate samavolniciile și tilhăriile săvîrșite de guvern pe frontul electoral. Dovedea cîte cărți de alegător le-au fost luate aderenților lui Berbecaru, cîte voturi pierduseră prin furtul urnelor. Publica numele electorilor deținuți și bătuți, și declarațiile acestora despre «nelegiuirile zbirilor». Fiecare număr era o arhivă de documente despre ilegalitățile alegerilor, dovedind necesitatea invalidării lor.

Pînă la discuția validărilor în Parlament, *Românismul* răspunsese număr de număr *Vetrei vechi*, dovedind criminalitatea acțiunilor care duseseră la uciderea și rănirea electorilor guvernamentali. Dar, după validare, *Românismul* uită polemica. *Vatra* însă continua să publice dovezile, dar nu mai impresiona pe nimeni. Cei mai mulți partizani ai lui Berbecaru nici nu o mai citeau. Depresiunea era adîncă și generală. La două săptămîni după alegeri, *Vatra veche* fu nevoită să-și sisteze apariția. Culegătorii tipografi intrară în grevă. Odată cu terminarea alegerilor, săcaseră și izvoarele bănești ale partidului.

Casierul Vidrașcu era indignat.

— Așa vă trăbă, domnilor! Cît v-am bătut la cap să nu cheltuiți atît cu manifestele acelea electorale! De cîte ori v-am spus că nu-i nevoie să sporiți paginile *Vetrei* și să-i măriți formatul! Am aruncat în vînt o avere. Cu cît s-a cheltuit pe manifeste și cu gazeta sporită, am fi putut asigura existența *Vetrei* pentru o jumătate de an. Acum, izbiți-vă cu capul de păreți! Ați crezut că belșugul nu se mai isprăvește...

Cei trei redactori de bază — cei care veniseră din capitală dispărură din redacție îndată după ce se publică rezultatul alegerilor — îl rugară să-i mai scoată o dată din rușine.

Casierul Vidrașcu nici nu voi să audă.

— Ajută-ne numai pînă se-ntoarce directorul. O să afle el iarăși un mijloc pentru reparație.

— El e mai vinovat decît toți! Cine-a putut răzbi cu el? «Domnule Vidrașcu, din afișul acesta douăzeci de mii. Din manifestul acesta zece mii. Pe hîrtie roșie, verde, galbenă.» Îi trebuia, numaidecît, hîrtie colorată! Nu! Ce să aștept de la el? El e mai nebun decît toți.

— Domnule Vidrașcu!

— Lăsați-mă dracului! Nici un domn Vidrașcu! Puteați cruța și dumneavoastră, căci ați luat deodată restanța de leafă pe șase luni. Jumătate ați fi putut pune deoparte! Și-acum n-ați fi rămas în vînt. Ei, dar dumneavoastră v-ați pus pe chefuri cu lăutari! Ați crezut că-n toată ziua va fi Paștele. S-a isprăvit! Eu n-am bani. Nu mai am bani! Cînd toată lumea înnebunește, ce poate face un om cu minte? Căutați-l pe Zopîrțan! Eu nu-s nici președintele partidului, nici directorul gazetei.

Vatra veche dispăru de pe piață. Iar cînd reapăru, după trei săptămîni, era tipărită numai în două pagini și pe formatul vechi.

IX

În mijlocul depresiunii generale, pricinuită de rezultatul alegerilor, dispariția *Vetrei vechi* nu prea fu luată în seamă. Descurajarea — după marele efort făcut în alegeri și după optimismul înflăcărat ce urmase fuziunilor — pătrunse ca o rugină toate mădulele partidului și le rodea încet. O apatie grea apăsa inimile și mințile tuturor, făcîndu-i incapabili să elaboreze vreun plan pentru viitor.

Se pare că depresiunea generală își întinsese aripa pînă la șef. Nici el nu mai dădea nici un semn de viață, nici în Parlament, nici prin comunicate sau interviuri, cum îi era obiceiul.

Amuțise în toată legea.

Dar se părea că și surzise.

Cele trei fracțiuni, care fuzionaseră cu el, începură să se miște și să se frămînte, îndată după alegerile par-

țiale. Erau deziluzionați și nou-veniții, și unii dintre frunțașii lor lansaseră lozinca «Înapoi în cetățuia noastră!». Ei erau acum convinși că făcuseră un pas greșit. Crezuseră că se aliază cu un partid mare, popular, cu rădăcinile adânc înfipte în straturile plugarilor. Și când colo constataseră că de nu ar fi fost ei, nou-veniții, cu lozincile lor noi, cu înflăcărea lor proaspătă, partidul lui Berbecaru n-ar fi luat nici un sfert din voturile primite. Vechile cadre ale partidului erau oameni bătrâni, burghezi de la roată, oameni greoi și comozi, care nu făcuseră nici un efort electoral. Ba se și scandalizaseră de lozinca ștergerii datoriilor și făcuseră reclamații la șef. Oameni ruginiți care nu erau în stare să-nțelegă comandamentele zilei de azi. Cu totul inutili pentru partid, ba chiar periculoși prin inerția lor, dar, cu toate acestea, înțepeniți pînă-n brîu în locurile de conducere din care nimeni nu-i putea clăti. Moșteniseră, ca pe-o moșie, de la începutul României mari, președinția, vicepreședinția și celelalte ranguri în organizațiile partidului. Ei erau candidați de drept, fără discuție, la locurile întii, pentru ei erau păstrate prefecturile și toate ciolanele mari cînd partidul ar fi venit la putere.

Nu, nou-veniții, partizani ai unei politici dinamice, de extremă, și ai unui capitalism de origine dubioasă, nu se puteau împăca cu acești satrapi rustici, conservatori, puternici pentru că pe vremuri luptaseră pentru alegerea lui Ilie Berbecaru la președinția partidului și-i fuseseră credincioșii cei mai fanatici. Ei se dezobișnuiseră de-a mai gândi, de-a mai face combinații politice. Le era de ajuns să cunoască părerea lui Ilie Berbecaru. El gîndea pentru toți. Și doar cînd se ivea cîte-o primejdie, cînd era amenințată președinția lui Berbecaru în partid și el le cerea telegrafic ajutorul, doar atunci rusticii aceștia plecau întunecați, cu capetele în piept, spre capitală, ca niște boi împungaci, ca să înfrunte primejdia comună.

Se încercase în multe județe debarcarea lor din locurile de conducere, dar reprezentanții noii generații nu reușiseră nicăieri. Ilie Berbecaru îi apăra cu strășnicie.

Nou-veniții nădăjduseră că, prin fuziunea cu partidul lui Berbecaru, vor ajunge înșiși la situații bune în

partid. Dar cînd înțeleseseră că pe bătrîni nu-i mai poate mișca de pe scaunele lor decît sapa și lopata ; cînd văzuseră că în lupta electorală nu au nici o pricepere ; cînd se convinseseră că partidul Berbecaru nu are nici măcar rădăcini adînci în masse, nou-veniții se gîndiseră la reluarea libertății lor de acțiune. Unii voiau să se refacă grupările așa cum fuseseră mai înainte. Alții militau pentru a face din trei grupări un partid nou. Rezultatul fu cu totul altul. Neconținutele agitații din sinul lor, după alegeri, cernură șefii, care trecură la guvern. Și pentru că nu voiau să fie stînjeniți în ascensiunea lor politică de colaboratori mai mici, cărora le erau obligați, își părăsiră oile în turma de plocon a lui Berbecaru.

Toate aceste frămîntări din partidul său nu ajunseseră pînă la urechea lui Berbecaru. El nu se interesa de ceea ce fac unii și de ceea ce fac alții în partidul său. Oamenii șopteau că-l bate gîndul să demisioneze de la șefie. Alții, cei mai bine informați, spuneau : «Șeful e om cu minte. Se spune că a intrat în alegeri numai pentru a-i verifica pe noii tovarăși de luptă. Fuziunea s-a adeverit fără scop, ba chiar primejdioasă, și de aceea nu-și bate capul cu ce se întîmplă. Ba pare chiar satisfăcut că se desface fuziunea. Mai bine acum, decît prea tîrziu. Alții se zbat ani de zile pînă se eliberează de alianțe rău încheiate.»

Făceau astfel de socoteală numai partizanii din capitală. Cei din Zăvorîți nu mai puteau gîndi nici atît.

Zilele treceau grele, ca de plumb. Un fel de paralizie generală pusese stăpînire pe «spiritul public» din Zăvorîți.

Încordarea din timpul alegerilor, dar mai ales prea marea încredere în biruință și șocul înfrîngerii îi epuizase.

Românismul putea scrie ce-i place. *Vatra veche* nu-l mai apuca de guler.

Tîrziu, după cîteva săptămîni, cînd partizanii lui Ilie Berbecaru începură a se întinde și a-și trozni oasele, trezindu-se din somnul lor greu ca pămîntul, simțiră cu toții că au îmbătrînit.

Trezirea din amorțeală se datora unui zvon absurd. Cică Ilie Berbecaru ar trata cu guvernul pentru a-și asigura succesiunea la guvernare. Se vorbea că șeful ar fi avut mai multe întrevederi secrete cu Petrache Pogonescu, că ar fi renunțat la multe puncte programatice și că ar fi gata să recunoască legiferarea lui Pogonescu, deși declarase solemn, după fiecare lege votată, că nu va recunoaște nimic, că venind la putere va face «tabula rasa».

Zvonurile uimiră la început. Apoi, începînd a raționa, zăvorîștii își spuseră că nu ar fi o nenorocire apropierea dintre cei doi șefi politici. Că decît să te unești cu cei slabi, cum făcuseră, mai bine lipsă!

— În definitiv, scopul suprem al oricărui partid politic este guvernarea. Mijloacele prin care se poate ajunge aici trăbă să ne fie indiferente.

— Adevărat! Dar e, oarecum, o trădare a tacticii noastre, îndrăzneau să obiecteze cei mai fanatici.

— Fie și trădare! În politică nu există consecvență, înțalesu-m-ai? Numai măgarul e consecvent, așa să știi, că rumegă aceleași ogrinji.

— Ei, admit și eu, în chestiunile mai mici. Dar în cele capitale, programatice... de! Noi nu am admis niciodată să venim la putere pe ușa din dos, printr-o tranzacție între șefi. Noi, prin tradiție, luăm puterea nu împuși de sus, ci împinși de jos.

— Ce stai să spui? Nu ai văzut dumneata cum sîntem împinși de jos? Dacă jocul din alegerile de-acum se mai repetă, în loc de culmea muntelui o să vedem fundul prăpastiei! Lasă-mă, domnule, cu masele! Nu le mai pot înghiți! Sînt corupte și coruptibile și nu înțeleg nimic din politica mare. Crezi că și pînă acum, fără lozincile noastre demagogice, am fi făcut vreo brînză? Cu programul? Cu idealul? Lasă-mă-n pace, că nu mai sînt copil! Șeful știe ce face! Dacă tratează cu guvernul succesiunea, dă dovadă că e un cap politic, cum îl și știm.

— Dar pînă acum nu s-a mai întîmplat niciodată să...

— Ei, și pentru că nu au pus la cale și altădată succesiunea, urmează că-i o crimă a se sfătui ca doi oameni cu răspundere în țară? Dealtfel, ce știm noi?

Poate că de fiecare dată au fost înțăleși. Lucrurile mari se pun la cale în taină.

Dar astfel de convorbiri se puteau auzi rar în Zăvorîți. Cei mai mulți dădură imediat crezare zvonurilor și aprobau tactica lui Berbecaru.

— Să se vadă odată în șa !

— Adevărat. Știe el, șeful, ce face !

— Va ține ce va voi din înțălegerea cu Pogonescu. Și dacă va voi, nu va ține nimic. Va șterge cu buretele peste tabla legislaturii Pogonescu. Că după ce se va vedea în șa, cine-i mai poate porunci ?

— Mărturisesc că eu n-am înțales niciodată înverșunarea lui împotriva legilor lui Pogonescu, ci numai împotriva oamenilor. Legile nu se bat în cap, de vreme ce nu le respectă nimeni, nici la noi, nici la ei, dar oamenii își sparg capul pentru o slujbă.

— Se spune că Pogonescu nu de bunăvoie a-nceput tratativele cu șeful. Pentru că e slovă de evanghelie : el le-a început ! El a trimis ștafeta la Berbecaru. Nu de bunăvoie, ci de nevoie. S-a speriat de propaganda pe care-au făcut-o extremiștii noștri în alegeri. Pogonescu e de-o viclenie rară, asta se știe. Îndată după alegeri a ademenit în rîndurile lui pe toți șefii extremiști și, pe deasupra, ne-a mai furat și nouă, din rîndurile vechilor luptători, pe Vasile Petruța. Totuși, masele mari ale extremiștilor au rămas cu noi. Pogonescu e mare vulpe ! El știe că, în opoziție, curente de stînga se radicalizează, pe cînd, la guvern, devin burgheze și retrograde. De-aceea vrea să-l aducă pe șeful la putere, ca să-i lege minile. Trăbă să ști că Pogonescu nu se teme cu adevărat decît de extrema stîngă, de bolșevism, cum s-ar zice. Cînd ne-a văzut, în alegeri, că agităm lozinci extremiste, îndată i s-a zburlit părul în cap și-a trimis potop de putere armată pe capul nostru.

— ☉ fi el cu minte, dar pe Berbecaru nu-l ajunge. Al nostru îl soarbe într-o lingură de apă. De-aceea nu mă tem, ci primesc și iscălesc cu amîndouă minile orice convenție pe care șeful nostru va face-o cu guvernul. Numai de-ar da Dumnezeu să facă una, să ne vedem odată la putere...

Temerea se dovedi întemeiată. După șase săptămâni de armistițiu politic, izbucni deodată o nouă luptă între cele două partide, prin două comunicate apărute în oficioasele din capitală ale celor două partide. În fiecare se dezmințea categoric că între șefii lor ar fi avut loc tratative în vederea succesiunii. Dar presa independentă începu să facă destăinuiri care toate confirmau tratativele purtate. Și în vreme ce oficioasele încrucișau din nou săbiile în numele naționalismului sau al democrației, presa cealaltă aducea destăinuiri senzaționale.

Tratativele se purtasera prin delegați, în cel mai mare secret. Ținuseră cinci săptămâni încheiate. Erau date numele emisarilor, și-ai unei părți, și-ai celeilalte. Rostul acestora fusese de-a înlătura piedecile mai mari din calea înțelegerii. Astfel, se destăinuia că Berbecaru căzuse de acord să recunoască legile votate de actualul Parlament, cu excepția aceleia privind reforma administrativă. Asupra acesteia cei doi șefi căzuseră de acord să nu fie promulgată înainte de-a se face modificările cerute de Berbecaru și acceptate de Pogonescu. Pogonescu mai trebuise să accepte principiile unei noi exproprieri rurale și un proiect privind reorganizarea jandarmeriei, pregătit de un membru marcant al partidului Berbecaru, prin traducerea aproape literă cu literă a unei legi dintr-un cod străin. Berbecaru se obligase, în schimb, să nu mai facă nici o dificultate guvernului vreme de patru luni, după expirarea cărora acesta urma să se retragă de bună voie, lăsînd locul partidului Berbecaru.

Acestea se deslușeau a fi fost punctele principale ale tratativelor, din destăinuirile ziarelor. Însă ziarele independente mai publicau și o puzderie de amănunte în legătură cu discuțiile purtate, scene hazlii și întâmplări tragicomice din întîlnirile emisarilor celor doi șefi. Cititorii se delectară în voie vreo două săptămâni, cînd deodată izbucni altă bombă.

De data aceasta o arunca însuși Ilie Berbecaru. Oficiosul partidului anunță că, într-adevăr, au avut loc tratative, însă nu pentru asigurarea succesiunii la guvern, cum bat apa-n piuă gazetele neinformate, ci pentru fuziune, pentru fuziunea celor două partide de guver-

nămînt. Și propunerea a fost făcută de însuși șeful guvernului, Petrache Pogonescu !

Opinia publică rămase uluită.

«Cum, domnule !? Își bate joc de noi acest domn Berbecaru ? Cine poate crede că au avut loc tratative de fuziune între două partide care s-au tăiat aîția ani în săbii ? Cum ?! Oamenii politici își bat joc de cetățeni ? Te pun la cuțit cu de-aproapele, o viață de om, și, la un moment dat, îți strigă pupă-l !? Se poate una ca asta ?! Atunci de ce ne mai despărțim în partide ? De ce mai luptăm cu înverșunare, dacă toți sîntem frați și nu e nici o deosebire între noi ? Aș ! Nu-i adevărat ! Berbecaru — pur și simplu — minte !»

Față de neașteptata rezistență a opiniei publice de-a accepta lămurirea lui Berbecaru, acesta fu nevoit să expună și să explice, într-un articol semnat, întreaga geneză a tratativelor de fuziune : Petrache Pogonescu se temea de partidele de stînga. Era convins că mulți români începuseră a fi atrași de propaganda comunistă din țară. Pogonescu era bine informat de poliție și de Siguranță și se îngrozise de repede orientare a multor grupuri politice spre stînga, deși, legal, toate organizațiile de extrema stîngă erau desființate. Primul-ministru, în fața acestei primejdii, socotise că exista un singur mijloc eficace de-a o contracara : fuziunea cu Berbecaru, crearea celui mai puternic partid de guvernămînt, capabil, cel puțin două decenii, să dețină fără nici un risc întreaga putere. Numai așa, credea Pogonescu, va putea fi înfrîntă ofensiva stîngii. După douăzeci de ani, vor vedea ce va mai fi. Poate că pînă atunci lucrurile se vor aranja altfel și pe plan extern și nu va mai fi nici un pericol, de nicăiri. Așa socotea Pogonescu să mîntuie patria. El, Berbecaru, cu cît înainta discuția, cu atît vedea mai limpede că prin fuziune i se cere să renunțe la constituționalism și să se declare pentru dictatură. Atunci el a zis răsplat : «Ho ! Pîn-aici, și mai de parte ba !»

Această mărturisire publică a lui Berbecaru n-a rămas, bineînțeles, fără răspuns. Un comunicat al guvernului apăru în toate ziarele dornice de senzație.

Comunicatul lui Pogonescu era scurt :

«Am avut dreptate cînd am dezmințit tratativele în vederea succesiunii. Nu au fost tratative pentru succesiune, ci pentru fuziune între cele două partide. Și, precizăm, fuziunea nu s-a realizat dintr-un singur motiv : Domnul Ilie Berbecaru pretindea să fie șeful partidului fuzionat. Asupra tuturor celorlalte puncte s-a căzut de acord.»

Ilie Berbecaru dezminți comunicatul lui Pogonescu. Atunci presa guvernamentală publică textele asupra cărora s-a căzut de acord, iscălite de delegații celor doi șefi.

Urmă o aprinsă polemică de acuze personale în presa celor două partide. Nici unul dintre fruntașii celor două grupări nu scăpă neamestecat. Fură prezentați publicului ca oameni incapabili, în care nimeni nu poate avea încredere. Cu atît mai puțin țara și poporul. Înverșunarea acuzelor personale trecu din presa de partid în cea zisă independentă, și în grabă se împărți și aceasta în două tabere.

Opinia publică se amuză un răstimp, apoi se scîrbi.

— Iată cine ne conduce ! Iată icoanele la care ne închinăm ! N-a mai rămas nici un idol pe pedestalul său. Așa ne trăbă dacă ne închinăm la idoli !

— Cine-ar fi crezut, domnule, că Berbecaru să fie așa de ambițios ? Auzi dumneata, el, șeful partidului fuzionat ! Și apoi, unde-i sînt principiile ? Că tot pe principii a călărit pînă acum. Adică, pentru o șefie, renunț la tot ce am mai sfînt pe lume ? ! Bine, domnule, eu nu sînt șef, dar la cîteva principii nu renunț, mai bine mor.

— Vezi, frățioare ? Pe Pogonescu îl ținea lumea de om serios. Și poftim de vezi ce poate face ! Discută cu Berbecaru o fuziune pentru douăzeci de ani ! Păi, o fuziune ori e fuziune, și atunci e pentru totdeauna, ori nu e fuziune, ci numai ia așa, o alianță de nevoie. Vorba cea : fă-te frate cu dracu', pînă treci puntea. Și după ce o va trece, după douăzeci de ani, ce va fi ? Soluție provizorie, domnule, și noi îl credeam serios, profund...

— Nu-nțăleg, domnule, să mă mai bat în viitor pentru crezurile lor politice, că nu au nici un crez, ci numai interese personale. Aștia sînt șefi? Aștia sînt oameni de principiu? Ptiu!

De răstimpul agitat al polemicilor profită însă *Vatra veche*, care se infiripă. Apărea din nou în patru pagini. Ilarie Zopîrțan intră iarăși pînă-n grumaji în discuție. În mai multe articole el dezminți cu violență și lăsînd să se înțeleagă că deține informații sigure, din surse autorizate, comunicatul lui Pogonescu. Dar textele acordurilor publicate de ziarele guvernamentale îl uluiră. Și deși le numi în scîrbă «imunde plastografii demne de scribii plătiți ai lui Petrache Pogonescu», el și dădu sama că aceste documente, subminînd autoritatea morală a lui Ilie Berbecaru, reprezentau cel mai mare pericol pentru unitatea partidului. De aceea schimbă brusc macazul, și în loc de-a mai ataca textele acordurilor parțiale, luă atitudine de principiu împotriva ideii de tratative.

«A fost o nenorocire că s-au urmat tratative între noi și guvern, independent de scopul pe care l-au avut. Opinia publică a putut crede, la un moment dat, că nu e nici o deosebire între partide și între bărbații politici. Mare, fatală greșală! Noi am fost întotdeauna intransigenți. N-am admis niciodată nici un fel de legătură, nici un fel de apropiere între noi și guvern. Cum nu poate fi între apă și foc.

Dar vina s-a săvîrșit! Vor trage consecințele toți acei osteniți de luptă care au determinat conducerea să stea de vorbă cu guvernul, la invitarea acestuia. Noi sîntem perfect informați că marele nostru șef, numai la stăruințele acestor blazați și ramoliți, a primit să stea de vorbă cu Pogonescu.

Acum e necesară curățirea cadrelor de putregaiuri. Noi sîntem din zi în zi mai mulți, pentru a ne putea permite această purificare. Toate elementele democratice năvălesc în rîndurile noastre.

Înapoi, la tranșeele noastre! Înapoi, la tăria noastră care este exclusivismul și intransigența! S-a văzut de către toată lumea că, îndată ce am ieșit din tranșeele

noastre, nu am mai fost stăpîni pe poziții. Și e firesc să fie așa! Fiecare credință are armele sale de luptă. Nu le poate împrumuta pe ale adversarului. Ne bucurăm că partizanii din Zăvorîți au înțeles cei dintii acest adevăr și s-au deșteptat primii la lupta intransigentă. Onoare lor! Onoare acestei cetăți, cuib tare al berbecarismului politic!>

Elogiile adresate de Ilarie Zopîrțan concetățenilor săi erau întemeiate pe hotărîrea comitetului local al partidului, în frunte cu președintele Petru Bumbea, de-a protesta, imediat după apariția comunicatelor, împotriva tratativelor duse cu guvernul. Dintr-o discuție cu Traian Marcu, Petru Bumbea înțelese că șeful, Ilie Berbecaru, în urma tranzacției eșuate, ar fi foarte deprimat și că l-ar bîntui gîndul să se retragă din viața politică. Cum în timpul din urmă călcase mereu cu stîngul, el se simțea vinovat, voința i se anihilase și fusese cuprins de un pesimism primejdios. În fața acestei situații, comitetul local al partidului se hotărîse, pentru a mîntui prestigiul șefului, să recurgă la o manevră politică, aruncînd vina tratativelor, ce nu mai puteau fi negate, de pe umerii lui Berbecaru pe umerii altora. El nu era vinovat pentru tratative; el voise să se mențină în tranșeele sale, dar cei oboșiți de lupta grea a opoziției au făcut zi de zi presiuni asupra lui, pînă cînd șeful a acceptat începerea tratativelor, dar pe răspunderea lor...

Îndrumări secrete fuseseră trimise ziarelor partidului, precum și comitetelor județene.

Așa s-a trezit deodată opinia publică cu o campanie de presă și cu rezoluții identice, aprobate de toate organizațiile județene, în care erau înfierăți «obosiții și ramoliții» partidului, care l-au pus la o încercare atît de umilitoare pe Ilie Berbecaru. Șeful a voit să se poarte democratic, n-a voit să-și impună voința. Dar, pe viitor, șeful era conștient să nu mai meargă cu democrația atît de departe și să pună piciorul în prag cînd unii membri ai partidului vor mai încerca să-l scoată din propriile tranșee, ale programului și ale tacticii.

Organizația din Zăvorîți fusese cea dintii care votă această rezoluție, și pentru această întîietate o lăuda Ilarie Zopîrțan în articolul său.

Toți membrii de rînd ai partidului citeau cu lăcomie motiunile organizațiilor județene și articolele de presă care aruncau toată vina tratativelor asupra «obosiților și ramoliților» din partid și așteptau epurarea cadrelor. Dar, spre surprinderea tuturor, nu se făcu nici o excludere.

Și după o campanie furibundă de vreo cîteva săptămîni, trădarea «obosiților și ramoliților» fu uitată, și toată lumea se mulțumi cu autoritatea refăcută a lui Ilie Berbecaru.

Acesta, întinerit, trimise — în foarte mare secret — un mesaj de mulțumire comitetului din Zăvorîți, felicitîndu-l pentru inițiativa lui politică.

Reluarea vieții normale în partid fu inaugurată de un articol al lui Ilarie Zopîrțan, apărut în toată pagina întîi a *Vetrei vechi*, intitulat DE CE NU CADE GUVERNUL? Explicațiile erau de-a dreptul senzaționale. Guvernul nu cădea fiindcă îl ținea la putere finanța internațională, dirijată de lojile masonice. Această finanță și-a propus să acapareze o mare parte din avuția României și să realizeze mari beneficii din exploatarea poporului român. Toată lumea știa că numai interesele capitalului străin l-au adus la putere pe Petrance Pogonescu, care în toată guvernarea lui nu a fost altceva decît sluga plutocrației străine, căreia Pogonescu i-a vîndut drumurile, tutunul, căile de comunicații, cele mai mari întreprinderi industriale. Acum finanța străină vrea să pună mîna și pe exportul României, și pe petrolul ei, afară de alte afaceri mai mărunte. Subt eticheta naționalizării și a comercializării marilor întreprinderi, ne-au vîndut capitalului străin. De aici încolo puterea politică va fi în mîna acelor care au în buzunarele lor bogățiile țării și în mîna slugilor lor.

Zopîrțan dădea cifre astronomice, combinate de min-tea lui înfierbîntată, și încheia articolul astfel :

«Să poftească să vină capitalul străin! Inundeze-ne țara, curgă ca rîurile ieșite din matcă după topirea zăpezii, primăvara! Cu atît mai bine pentru țară! Pentru că noi, îndată ce vom veni la putere, vom statifica toate fabricile mari, toată marea industrie, băncile, uzinele. Cum am făcut din pămîntul patriei adevărată avere na-

țională, așa vom face și din marea industrie. Capitalul străin să poftască! Noi, ca oameni cinștiți, ca partid corect, îl avertizăm însă din bună vreme. Să nu ni se spună pe urmă că am confiscat avutul altuia.»

Ilarie Zopîrțan, ca mulți gazetari de provincie, trăind într-un cerc restrîns de idei, cu perspective strîmte, era convins că scrisul lui răzbate în toată lumea, că are rezonanțe în univers. Nădăjduia, ba chiar era sigur, că guvernul și marea finanță internațională se vor alarma de declarația lui și de aceea trimise ziarul la toate ministerele, încadrîndu-și articolul cu creion roșu și albastru.

Dar, spre surprinderea lui, peste vreo cîteva zile citi că la Ministerul de Industrie și Comerț au fost iscălite cîteva noi contracte cu străinătatea.

Dacă articolul nu împiedecă încheierea contractelor, în schimb provocă o replică înverșunată a organelor guvernului împotriva lui Ilie Berbecaru, pe care îl acuzau că iarăși împinge țara spre anarhie. «După propaganda cu ștergerea datoriilor, după ideile socialiste susținute în alegerile parțiale, iată că tot nu s-a cumițit! Acum vrea statificarea mării industrii! De ce nu și exproprierea urbană? Pe vremea tratativelor cu guvernul se lepădase de ideile socialiste, dar iată-l că tot lup în piele de oaie a rămas! Luăm aminte și îl vom avea în vedere pe el și așa-zisul lui partid care vrea să ducă țara de rîpă!»

Lui Ilie Berbecaru îi plăcu această ieșire împotriva lui. După a lungă perioadă de vreme, era din nou pomenit și atacat de ziarele guvernamentale pe motive principiale! Ajunsese iarăși un personaj temut prin ideologia lui! Nu-l muștră deci pe Zopîrțan pentru articol, deși statificarea mării industrii nu întrase niciodată în proiectele lui de reforme, dar încă în programul partidului.

Sorocul guvernului Pogonescu era pe sfîrșite. Cîteva săptămîni, și se împlineau patru ani de la alegerile generale, Parlamentul trebuia dizolvat. Nimeni nu se mai îndoia de aceasta.

În presă și în opinia publică se discuta cu aprindere chestiunea : Cine va face noile alegeri ? Actualul guvern, deși demisionat, va fi oare însărcinat să rămână la cîrma țării pentru prezidarea alegerilor ? Va veni un nou guvern, de tranziție, format din personalități nepolitice ? Din funcționarii superiori ? Va fi adus la putere Ilie Berbecaru și va face el alegerile, pentru a-și putea asigura majorității compacte, spre a governa liniștit patru ani ? Prima soluție era mai puțin probabilă pentru că nu avea precedentă. Totuși, presa guvernamentală o susținea, argumentînd cu marile merite ale guvernării lui Petru Ponișcu, susținînd că numai o continuitate de zece-douăzeci de ani ar putea consolida temeinic țara nouă și demonstrînd că dealtfel nici n-are cine lua succesiunea. Partidul Berbecaru a dovedit că nu mai are rădăcini în popor, că nu mai are nici unitate, nici disciplină și nici o doctrină proprie și potrivită cu «momentele prin care trece țara.» Cine să dea patria și alegerile pe mîinile unui astfel de partid ?

Ziarele afiliate guvernului, deși indirect, susțineau aceeași teză.

Partea cea mai însemnată din opinia publică se declarase pentru un guvern neutru, un guvern de tehnicieni, care să asigure libertatea alegerilor.

Presa lui Berbecaru și cea afiliată fiind împotriva ambelor soluții, se ridicase la un ton de vehemență disperată. După ziarele partidului, nu exista decît o singură soluție, și constituțională și salvatoare pentru țară : un guvern Berbecaru, îndată după citirea decretului de dizolvare a Parlamentului. «Cine e împotriva acestei soluții, e împotriva patriei, împotriva democrației, împotriva poporului, împotriva lui Dumnezeu, căci partidul Berbecaru este azi vocea poporului, iar poporul, se știe, e vocea lui Dumnezeu. Partidul nu poate admite nici un fel de compromis. Nu poate să-și împartă puterea cu nimeni, refuză să colaboreze la guvern, deși i se făcuseră destule oferte. Cel mult vor face, de dragul democrației, un cartel electoral cu grupările politice de stînga, afară de socialiști, de comuniști și de toți acei care, sub diferite nume, slujesc unor interese străine, ce urmăresc

proclamarea unui regim republican. Partidul e monarhic și nu vrea să știe de republică.»

Zopîrțan, cu cît se întăreau zvonurile în legătură cu eventualitatea unui guvern de tehnicieni, cu atît combătea mai cu strășnicie. Nu mai cruța pe nimeni. *Vatra veche* fu confiscată de mai multe ori.

Apropierea dizolvării Parlamentului învioră pe ostentivii membri ai opoziției. Se produse o bruscă strîngere a rîndurilor, și sectarismul politic, încurajat de Ilie Berbecaru însuși, care lansase lozincă «Numai oameni de desăvîrșită încredere pretutindeni», puse iar stăpînire pe suflete. Se pregătea, în cluburi, viitoarea și apropiata guvernare. Se combinau liste ministeriale, listele candidaților din fiecare județ pentru Cameră și Senat, pentru prefecturi, subprefecturi, primării, consilii județene, municipale și comunale, inspectorate și toată nesfirșita nouă împănare a organismului de Stat.

Se dădeau lupte la cuțit, se stricau prietenii vechi, se trezeau dușmăanii stinse, se înflăcărau altele noi, se linguseau, se tratau cu băutură, cu plocoane, pentru a ajunge pe diferite liste la locuri de frunte.

Asupra unui principiu căzura cu toții de acord, în Zăvorîți ca și în celelalte comitete: Erau excluși de la orice candidatură nu numai membrii partidului care cochetaseră pe față cu guvernul, care primiseră vreo situație, dacă nu direct de la guvern, cel puțin închizînd acesta ochii; nu numai aceia care în vremea opoziției au stat pasivi, ci și aceia bănuți de-a fi nutrit oarecare simpatii pentru guvernul Pogonescu. Ședințele din cluburile partidului se schimbară în adevărate procese inchizitoriale.

Ilarie Zopîrțan, cînd nu tuna în gazetă împotriva lumii întregi care se gîndea la altă succesiune decît aceea a lui Berbecaru, se războia, în clubul din Zăvorîți, și în altele, unde era chemat să facă rînduială, cu toți cei ținuți în evidență ca «elemente nesigure».

Trebuiau îndepărtați de la onoruri și de la orice funcții toți acei care cutezaseră, fie și numai o clipă, să se îndoiască de capacitatea politică, de geniul lui Ilie Berbecaru, să-l critice sau numai să-și exprime neîncrederea în el. Se dovedi, în aceste împrejurări, că în partid

erau uimitor de mulți defecți și că majoritatea «elementelor nesigure» erau abia acum demascate, de către prieteni intimi care doreau să demonstreze astfel credința lor în capacitatea politică a lui Ilie Berbecaru, dar care, în realitate, își temeau locurile menite lor, sau voiau să sape astfel pozițiile cîștigate de alții, mai demult. Se deschiseră astfel porțile lichelismului și celei mai primejdioase mistificări. Oameni dintr-o bucată, cu încredere desăvîrșită în șef, se treziră denunțați șefilor din județe, lui Ilarie Zopîrțan și chiar lui Ilie Berbecaru, ca unii care s-au îndoit de capacitatea politică a șefului. Erau reproduse cuvinte și declarații care nu fuseseră nicicînd rostite. Li se dezvăleau atitudini pe care nu le avuseseră niciodată, de către oameni mobili și șmecheri, care știau să se vîre sub pielea conducătorilor. Se trezeau bănuți, înlăturați alții, care nu lipsiseră de la nici o acțiune de propagandă a partidului în cutare județ, și înlocuiți cu lingușitori cunoscuți.

Organizațiile tuturor județelor se schimbă în viespare de intrigi. Toată lumea uitase de program; nu se mai țineau discursuri; nu se mai țineau ședințe solemne la cluburi; nu se mai citeau și nu se mai discutau articole de ziar. Pretutindenea fierbeau grupuri și grupulețe, ca niște roiuri de albine care și-au pierdut mătciile.

Fiecare se îmbulzea în jurul cîte unui șef sau subșef, sau secretar general al organizațiilor locale. Toată lumea se îndoia de spate și-și umplea gura cu cuvinte unsoase.

Nu mai interesa decît un singur lucru: cît ținuse cineva la Ilie Berbecaru, cum îl slujise și cum e gata să-l slujească de aci înainte.

Mulți oameni serioși se retraseră, scîrbiți, din partid. Pretutindenea reușiseră să ajungă în fruntea listelor nemotenii ale șefului, pînă într-al patrusprezecelea neam, și rudenii ale șefilor de organizații locale, pînă în gradul al șaptelea.

Nouă din cei mai sinceri luptători merituoși își luară inima în dinți și porniră, în delegație, la Ilie Berbecaru. Trebuiau să-i deschidă ochii. Conștiința lor nu putea admite rudenii ca un criteriu de selecție politică; și, dacă poate fi uneori părtinită — cînd se îmbină cu me-

ritul —, e absurd să ridici pe toți copilandrii la candidaturi, pentru simplul motiv că strămoșii lor au fost înrudiți ori încuscriți cu strămoșii șefului.

Berbecaru îi primi cu mare entuziasm. Le mulțumi pentru că i-au atras băgarea de samă. Desigur că în provincie se fac excese. Făgădui să ia imediat cele mai aspre măsuri.

A treia zi, Zopîrțan primea o scrisoare recomandată în care șeful îi porunceea să întocmească astfel lucrurile, încît nici unul din cei nouă care alcătuiseră delegația să nu ajungă cumva candidat. «Nu mai cred nici în cămașa de pe mine. Prea mulți m-au fript. Deci, încă o dată, respectați ordinul : numai oameni de încredere desăvîrșită.»

Astfel, din vestitele puncte principiale ale partidului nu mai rămăsese în picioare decît unul singur : Cel dinții cap politic în țara românească este Ilie Berbecaru.

Manifestațiile pentru el se țineau lanț în toate organizațiile de partid. Discursurile de preamărire nu mai încetau. *Vatra veche* nu mai răzbea să le publice pe toate, ca și «moțiunile de încredere desăvîrșită» și telegramele de aderență.

Nu mai erau decît două săptămîni pînă la dizolvarea Parlamentului, cînd partidul Berbecaru voi să-și vădească puterile cu prilejul alegerii unui nou consiliu de administrație la o mare bancă. E adevărat, nu era o alegere parțială parlamentară, și semnificația biruinței sau a înfrîngerii nu putea trage mult în cumpăna influențării masselor de alegători. Dar putea avea o mare înfriuire asupra intelectualilor și bancherilor.

Ilie Berbecaru depuse candidatura a douăsprezece persoane alese dintre oamenii cei mai de încredere ai partidului. Era și o combinație cu gînduri tainice pentru viitor : prin afacerile comerciale ale acelei bănci puteau fi adunate fondurile necesare presei de partid, pentru a nu mai urca, în timpurile de opoziție viitoare, calvarul din «acești patru secol».

Începu o luptă titanică. Majoritatea acțiunilor era în minile membrilor partidului. Dar cei mai mulți dețină-

tori de acțiuni nu erau de acord să susțină numele ce li se șopteau la ureche. Fiecare mare acționar se credea pe sine îndreptățit să ajungă în consiliu, să primească je-toanele de prezență și cele câteva zeci de mii de lei la cît se ridicau tantiemele anuale. Și, deodată, fiecare băgă de samă că se pricepe la finanțe și economie, ba chiar că ar putea fi luat drept un specialist. Și se mirau de numele pe care li le șoptea la ureche Zopîrțan.

— Cum, domnule?! Aud? Pascu ai spus?! Dar e calic lipit! Cum să-l pui într-o asemenea situație de grea răspundere?!

— Mîndruț?! Dar ăla nu se pricepe la finanțe cum nu mă pricep eu la *Coran*. Ce să facem cu el? Să dăm instituția peste cap? Mersi!

— Florea Ion?! Dar ăsta mi se pare c-a fost implicat într-un proces de falsificare de cambie! Cum să propunem un nume compromis?

— Petru Moldovean?! Dar ăsta e un bețiv cunoscut! Cine să dea milioanele băncii pe mîna lui?

— Vasile Grindean?! Dar nu știi că și-a alungat nevasta și-și duce menajul cu bucătăreasa? Putem noi ridica la locuri de onoare și răspundere oameni imorali?

Și, așa, pretutindeni, Zopîrțan întîmpină la început rezistențe mari. El fu nevoit, cu aprobarea șefului, să schimbe de nenumărate ori listele electorale, ale primăriilor, ale consiliilor județene, pentru a putea face loc marilor deținători de acțiuni la acea bancă, în schimbul plenipotenței date pentru votarea listei dorite de partid.

De aici urmă o nesfîrșită tulburare și răzvrătire. Cei ce se crezuseră siguri pe poziții abia cîștigate, văzînd că sînt înlăturați, începură să protesteze în gura mare și să acuze conducerea partidului de negativism. Unii, mai viforoși, luară drept cal de bătaie chiar alegerea noului consiliu de administrație al băncii. Campania o duceau în gazetele guvernului și în câteva ziare care-și recăpătaseră independența în pragul schimbării de regim. Erau articole cu titluri ciudate:

AB UNO DISCE OMNES — ZIUA BUNĂ SE CUNOAȘTE DE DIMINEAȚĂ — CUM SE CONDUCE O BANCĂ? — DE LA BIROUL NOTARULUI LA BANCA MINISTERIALĂ — UN

GUVERN BERBECARU AR ÎNSEMNA UN NEGATIVISM MAI RĂU CA ORICE FRIPTURISM — etc.

Articolele erau scrise cu multă patimă, dar rău ticluite, pentru că autorii lor erau neobișnuiți cu meseria. Nu mai așternuseră pe hîrtie nimic de cînd își dăduseră ultima teză la școală.

La alegere însă, Berbecaru birui cu vreo cîteva sute de voturi. Satisfacția lui fu mare. Ziarele partidului exploatau victoria ca pe un semn al apropiatelor alegeri generale.

«Intellectualii s-au pronunțat pentru noi. Poporul e al nostru demult. Să vedem acum cine va mai cuteza să vorbească de altă succesiune la guvern decît a marelui bărbat de Stat Ilie Berbecaru.» Așa scria *Vatra* și cam tot așa scriau și celelalte gazete ale partidului. Gazete, fiindcă acum, în preajma schimbării de regim, afară de *Vatra* și de organul din capitală al partidului, răsărise, în fiecare capitală de județ, cîte-o gazetă locală și ocazională, în care erau tîmîiați șefii și candidații locali, și combătuți cu vehemență membrii partidului la putere.

Cu cîteva zile înainte de dizolvarea Parlamentului, apărură știri stăruitoare că succesiunea va fi luată de către un guvern de tehnicieni, singurul în stare să asigure alegeri libere pentru toată lumea. O parte a presei era mulțumită și sprijinea această soluție, demonstrînd că e cea mai fericită dezlegare, deoarece, cu înverșunata luptă dintre partide, nu se putea ști unde s-ar ajunge, dacă unul dintre ele ar face alegerile.

Aceste știri tot mai categorice îl istoviră pe Ilarie Zopîrțan. Scotea cîte trei ediții pe zi, tipărite cu caracterele tipografice cele mai mari. Se războia cu «infamiile» pe care «nu-i e rușine unei prese românești» să le publice, dădea dezmințirile cele mai categorice, avertiza pe membrii partidului să nu dea crezare «zvonurilor dușmănoase», ci să «facă zid în jurul lui Ilie Berbecaru, viitorul președinte de consiliu, singurul bărbat de Stat al României».

Soluția ce se dădu succesiunii fu senzațională pentru toată lumea neinițiată : fu numit un guvern Pogonescu-Marinescu, o nouă alcătuire politică, născută peste noapte — cum credeau cei neștiutori —, dintr-o jumătate a partidului guvernamental și o jumătate a partidului Berbecaru. Marinescu fusese prim-vicepreședinte al partidului Berbecaru. El, urmat de patrușprezece membri ai comitetului executiv, dintre care patru foști miniștri, fuzionaseră cu Petrache Pogonescu, rupt de matca bătrână a partidului guvernamental, formînd un nou partid, partidul național-democrat. Pînă să se dezmeticească lumea, noul partid era și format prin aderențe telegrafice primite de la organizațiile județene, formate și acestea prin fuziunea celor vechi, în toate centrele.

Lovitura descumpăni cele două partide, rămase numai cu bătrînii. Întreg tineretul sub cincizeci de ani, din amîndouă formațiile politice, intră în noul partid național-democrat. Pînă să se trezească bine bătrînii din lovitura primită, noul partid își depuse listele de candidați în toate județele, luă pretutindenea primul loc, și începu și campania electorală cu vehemente lozinci împotriva partidelor vechi, împotriva «babalicilor» și «putregaiurilor» care au dus, de la Unire, «țara la ripă.» Toate nenorocirile «patriei scumpe» erau puse în circa acestor «îmbătrîniți în rele și fărădelegi», pe care tinerii din cele două partide, «în urma unui serios examen de conștiință», din dorința de-a salva țara ajunsă «pe buza prăpastiei», îi părăsiseră «destinului lor nenorocit».

Bătrînii, rămași singuri în cele două tabere, încercară să ajungă la un compromis, pentru a putea pune liste comune. Dar, nefînțelegîndu-se, au intrat separat și tîrziu în campania electorală. Urmarea? Căzură amîndouă, cu răsunset mare, obținînd numai cîte zece-doisprezece deputați, ca de sămînță. Guvernul întruni, fără primă, majorități absolute.

X

Trecură doi ani de la instalarea noului guvern.

Viața curgea înainte, după legile ei nescrise, și odată cu ea și viața politică.

Partidul național-democrat, «partidul tinerilor sub cincizeci de ani», se consolidase, ajungînd singurul partid puternic în țară. Membrii lui de frunte creaseră instituții bancare și întreprinderi industriale noi, care, subvenționate de Stat, erau în plin avînt. E adevărat că, din cînd în cînd, cite un ziar independent publica două-trei articole despre «escrocherii» săvîrșite de cutare sau cutare membru al noului partid sau despre «jafuri în averea Statului», patronate de guvern. Dar campaniile de presă încetau imediat după începerea lor. Lumea nu se mai mira. Așa se întîmplase și altădată, cînd puterea era în minile bătrînilor care aveau mari mijloace materiale. Ce să aștepți de la niște oameni tineri, care mai trebuiau și acum să lupte împotriva bătrînilor din vechile partide și, pe deasupra, nici nu se închelbaseră bine? Așa e obiceiul pămîntului, și, la toată urma, politica se ține cu cheltuială, nu numai cu «programe», și purtătorii marilor idealuri trebuie să simtă că au motive temeinice să le susțină.

Curate viguros de «partidul tinerilor sub cincizeci de ani» și descurajate de guvern prin șicane administrative, campanii de presă și neacordarea de subvenții de la bugetul Statului băncilor și întreprinderilor pe care le patronau prin acționarii lor, cele două foste mari partide, formate acum în majoritate din membri bătrîni, începuseră a rugini.

În locul lui Pogonescu, despre care gurile rele spuneau c-a intrat în gruparea tinerilor prin fraudă, fiindcă ar fi avut peste cincizeci de ani, fusese proclamat șef Ioniță Mălurescu, om în vîrstă respectabilă, dintr-o familie care de la patruzeci și opt tot din politică trăise. În tabăra cealaltă fusese păstrat la conducere, fără discuție, Ilie Berbecaru.

Partidul condus de Mălurescu, deși pierduse multe poziții de prima mînă în viața financiară, mai putea subvenționa totuși două ziare în capitală. Partidul lui Berbecaru rămăsese însă numai cu *Vatra veche*, tipărită în doar două pagini de format mic. În scurtă vreme după venirea la putere a partidului național-democrat, Ilarie Zopîrțan rămăsese singurul ei redactor și curînd trebui să preia și administrația.

Redactorul politic Marin intrase, imediat după alegeri, în redacția noului ziar guvernamental *Răsăritul*. Secretarul de redacție Ion Marele și reporterul politic Vasile Perja fuseseră angajați de *Românismul*, care pe vremuri reprezenta grupul tinerilor din fostul partid Pogonescu, iar după constituirea noului guvern își pusese firmă oficială de «organ al partidului național-democrat». Casierul Vidrașcu se retrăsese la odihnă, obosit de atâtea lupte politice zadarnice și sătul să mai răspundă de o casierie pururi goală. Nici scrisoarea recomandată a lui Ilie Berbecaru nu-l dezmință din hotărârea pe care o luase. Și nici insistențele lui Zopîrțan nu mai ajutaseră cu nimic.

Ofensat, directorul *Vetrei* îi spusese muștrător, privind-l chiorș :

— Retragerea aceasta e un fel de trădare, domnule Vidrașcu, crede-mă pe mine. În strîmtoare se arată preținia.

Lui Vidrașcu îi sări țandăra :

— Cred că am dovedit-o, douăzeci de ani, tot la strîmtoare. Dealtfel, vei ști, domnule director, că de azi înainte eu nu mai vreau să primesc observații de la nimeni. Fac ceea ce-mi place. Sînt un om liber !

După scena asta, Zopîrțan mai încercă o dată să-l convingă pe casier. Într-un elan de însuflețire, ingenunchie înaintea lui, ca înaintea unui idol, și răcni :

— Ce ne facem noi fără dumneata ?

Vidrașcu, fără a spune un cuvînt, își luă repede pardesiul și pălăria și ieși. Și nu se opri decît la două sute de kilometri de Zăvorîți, într-un sat unde avea o casă și-o grădină. Și nu se mai înapoie. Nu mai răspunse la nici una din scrisorile cu care-l bombardau Zopîrțan și Berbecaru. De la o vreme, nici nu le mai deschidea.

Astfel ajunsese Ilarie Zopîrțan să cumuleze funcțiile de director, redactor și administrator al *Vetrei vechi*. Gazeta era o fițuică acum. Nimeni n-o mai încresta. Țigănușii nu se mai repezeau cu ea în piață, ci abia îi strigau numele. O vindeau printre alte ziare. Nimeni n-o mai cerea. Și doar în Zăvorîți se mai desfăceau vreo douăzeci de numere. Zopîrțan o tipărea totuși în

cinci sute de exemplare. Vreo sută trimetea în schimb altor gazete zilnice și săptămânale. Restul, în abonamente. Dar abonații nu-și onorau abonamentele: erau toți stilpi vechi ai partidului și socoteau că e de datoria lui Zopîrțan să le trimită gratuit ziarul partidului.

După doi ani de nouă opoziție, *Vatra veche* abia mai palpita. Descurajat de înfrîngerile pe care le suferise partidul, de marile defecțiuni și de lipsa de fonduri, Ilarie Zopîrțan simțea cum își pierde, cu fiecare zi ce trece, busola politică.

În acest moment, se arătară însă pe cerul vieții politice din Zăvorîți semnele unui neașteptat revirement al partidului: Ilie Berbecaru, care, după înfrîngerea în alegeri, părea că amuțise, trimise o scrisoare celor treizeci de organizații, cite îi mai rămăseseră în toată țara, expunîndu-le un plan de acțiune menit, spunea el, să reactiveze lupta opoziției împotriva guvernului. Planul avea două puncte: o întrunire, în Zăvorîți, a prezidenților de organizație, și cinci mari adunări populare în localitățile în care partidul avea cluburi mai puternice.

Scrisoarea trezi elanul amortit al lui Ilarie Zopîrțan. În redacție — care era acum și locuința sa —, numai în cămașă, el se apucă de scris. Întii despre întrunirea prezidenților. Avea să fie «cea mai selectă consfătuire politică din ultimii ani, cu efecte incalculabile în viața patriei».

Mergea greu scrisul după vechiul tipic. Zopîrțan transpira și nădușea; inima, totuși, nu-i mai da avîntul de altădată. Se oprea mereu, căuta cuvintele, se uita în tavan. Dar ce nu izbuti din condei, corectă la tipar. Culese articolul, mai mult un anunț numai cu majuscule, pe prima pagină din cele două ale ziarului.

Pentru senzația ce o făcu tiparul, *Vatra* se desfăcu în treizeci de exemplare. Dar lumea citea și rîdea. *Românismul* îi trase o săpuneală distrugătoare, prin însuși condeiul fostului său secretar de redacție, Ion Marele.

Zopîrțan, însă, nu dădu atenție articolului din *Românismul* și continuă să comenteze «grandioasa» și «epocala» întrunire ce va avea loc și să-i preconizeze «hotărîri» care vor revoluționa întreaga politică a României.

Intrunirea se ținu acasă la avocatul Traian Marcu, în prezența a cincisprezece persoane: opt din Zăvorți și șapte șefi de organizații. Douăzeci și trei de președinți de organizații trimiseseră scrisori de răspuns comunicînd că nu vor putea participa la consfătuire, scuzîndu-se fie cu «sănătatea zdruncinată de anii bătrîni» — «La vîrsta mea, un drum așa de lung e riscat, înțălegi dumneata» —, fie cu lipsa banilor necesari pentru o asemenea călătorie. Dar a doua zi, în *Vatra*, Ilarie Zopîrțan vesti că au participat la consfătuire peste două sute de conducători ai partidului. «Hotărîrile luate nu le putem publica — tipărea el cu majuscule —, ele trebuie să rămînă deocamdată secrete. Dar nu am exagerat, ci dimpotrivă, cînd le-am numit revoluționare pentru toată politica României.»

Guvernul, după apariția *Vetrei vechi* cu reportajul de la întrunire, ceru Siguranței Generale informații precise. Mai ales îl puse pe gînduri faptul că nu fuseseră publicate hotărîrile luate. Dar cînd primi informația cerută — s-au adunat cincisprezece inși acasă la avocatul Traian Marcu; un agent de Siguranță îi numărăse pe toți, și la intrare și la ieșire; poliția putea trimite chiar și numele participanților — întregul Consiliu de miniștri izbucni într-un mare hohot de rîs. Gazetele guvernamentale luară în bătaie de joc minciuna *Vetrei*, și din Zopîrțan nu mai lăsară decît zdrențe.

Totuși, Ilie Berbecaru nu se dădu bătut. Dacă nu vine muntele la Mahomed, se duce Mahomed la munte. Și hotărîi ținerea celor cinci mari adunări populare.

Adunările însă nu se fac fără propagandă și fără cheltuială. Iar anemicile organizații, cîte mai rămăseseră, nici propagandă nu puteau face — membrii lor erau din vechea generație, și de mulți ani nu mai umblaseră pe la sate —, nici nu le puteau acoperi cheltuielile.

La cea dintîi adunare, deși Zopîrțan, neluînd în samă ironiile cu care-l sicîiau cei de la *Românismul* și de la *Zorile*, făcuse o propagandă în termeni superlativi, nu participă decît o mină de oameni. Față cu

această situație, Ilie Berbecaru revocă celelalte patru adunări.

Peste o săptămână *Vatra veche* își încetă apariția.

Și partidul Berbecaru amorți cu desăvîrșire. Nimeni nu mai amintea de el în gazete, în convorbiri. Și nici de șeful lui. Iar șeful, deși parlamentar, nu mai participa la ședințe. Se izolase undeva, uitat de toți și ne-maiînțeles de nimeni.

— Aceasta e soarta tuturor oamenilor mari în România, spuse el în taină lui Traian Marcu. Va veni o vreme cînd țara mă va chema. În marea primejdie pe care o prevăd, o să mă roage în genunchi. Eu nu sînt supărat. Aștept.

Train Marcu avu grijă ca destăinuirea aceasta intimă să nu rămînă numai în urechile lui. Și unii se înduioșară de soarta omului temut pe vremuri.

Vremea trecea, și proorocirea lui Ilie Berbecaru nu se mai împlinea. Nimeni nu-i cerea să revină în viața politică. Cu atît mai puțin țara...

În izolarea sa începu să-și scrie memoriile. Ziare nu mai citea. Aștepta, în fiecare zi, o telegramă, o scrisoare, un indemn. Nu sosea nimic. Totuși, nu dispera, deși înafară de Traian Marcu și de Zopîrțan, nimeni nu-i mai călca pragul.

Fostul director al *Vetrei vechi* se trecuse tare în vremea din urmă. Părul îi stătea tot vilvoi, dar înflăcărarea din ochi îi dispăruse. Părea mai mult un somnambul decît om în toată firea. Vorbea rar, și cînd deschidea gura spunea numai frînturi de fraze. Își neglija cu totul îmbrăcămîntea. Cravata strîmbă, murdară și legată neglijent, haina ponosită, lustruită-n coate, și genunchii proeminenți ai pantalonilor mărturiseau pentru sufletul și buzunarele lui. Mînca pe apucate. Umbla teleleu. Nu mai scria nimic.

Mai trecu un an de la venirea la putere a noului guvern.

În Zăvorîți, organizația locală a partidului Berbecaru, altădată cetate de necucerit a intransigenței politice și a tuturor agitațiilor populare, ruginea în descu-

rajaire și inactivitate. Clubul, odinioară centrul inițiativelor și al marilor hotărâri luate pentru a susține prestigiul partidului în masse, unde forfota partizanilor și-a electorilor nu mai înceta din zori și pînă sara tirziu, părea acum o casă a nimănui, părăsită și uitată-n paragina prafului și-a ploilor care-i mînjeau părășii și ferestrele pururea închise și-ntunecate. În oraș, aproape nimeni nu mai pomenea numele șefului, al lui Ilie Berbecaru, și numai foarte puțini localnici, dacă ar fi fost întrebați, ar mai fi știut să-nșire pe de rost, fără poticnelele uitării, cele patru principii de bază ale programului politic menit odinioară să cucerească mintea și inima tuturor cetățenilor spre fericirea patriei :

1. Omul providențial, cel mai învățat și mai mare al țării este domnul Ilie Berbecaru, șeful nostru.

2. Cei mai frumoși sfinți sînt zugrăviți pe iconostasul bisericii din Zăvorîți.

3. Cea mai vastă și mai sănătoasă promenadă e cea din cetatea Zăvorîți.

4. Clopotul cel mare din turla bisericii din Zăvorîți e clopotul de la ușa Raiului. Așa de dulce nici un clopot nu mai cîntă în toată țara.

Printre acești foarte puțini se numărau însă și avocatul Traian Marcu și Ilarie Zopîrțan, cei mai ambițioși membri ai viguroasei altădată organizații locale. Ei sufereau mai mult decît toți de pe urma dezastrului politic al partidului, și fiecare, în străfundul sufletului său, nu voia să-l accepte. Și deși nu se simpatizau, suferința enormă și puterea ambiției îi apropia.

Așa se face că într-o sară avocatul Traian Marcu îl invită la sine pe fostul director al *Vetrei vechi*. El, spre deosebire de Ilarie Zopîrțan, căruia luptele politice duse pe față și pierdute în văzul lumii îi uzaseră autoritatea publică și îl obosiseră, trăise pînă acum în umbră și își păstrase neatînse puterea morală și capacitatea de-a judeca împrejurările cu luciditate.

Îndată după sosirea fostului director al *Vetrei*, se închiseră amîndoi în biroul avocatului.

— Domnule Zopîrțan, începui Traian Marcu răsucind cheia în broască și închizînd obloanele. Te rog să mă ierți că procedez așa, dar vreau ca sfatul nostru să

rămînă tainic, atît pentru urechile cît și pentru ochii concetățenilor. — Și ocolind răspunsul ce s-ar fi cuvenit să-l dea privirilor mirate ale lui Zopîrțan, continuă : Nu vreau ca discuția noastră să dureze prea mult, pentru a nu trezi bănuielile celor ce poate că te-au urmărit și te-au văzut întrînd la mine. Îți voi spune deci fără ocolișuri gîndurile și planurile mele. Știu că dumneata, ca și mine, nu admiți ca partidul nostru, atît de vestit pe vremuri, să fie aruncat la arhiva istoriei. De aceea te-am și invitat în astă-sară. Vietii însă nu-i pasă de ceea ce admitem sau nu admitem noi. Viața curge înainte după legile ei, și noi trăbă să ne supunem lor. Dar nu fără a încerca să le folosim pentru scopurile noastre. Eu m-am gîndit mult la situația partidului nostru și m-am întreat care să fie cauza dezastrului actual.

— Așa-numita generație tină, lipsită de principii și credință, domnule avocat, care a întins mîna ei murdară generației tinăre din partidul advers.

— Aparența îți dă dreptate, domnule Zopîrțan. Dar eu zic că dreptatea dumitale e trasă dintr-o judecată pripită. Nu tinării sînt adevărații vinovați de dezastrul actual, ci, dimpotrivă, bătrînii, ruginiți în principii și metode învechite, comozi, lipsiți de energie, de simțul jertfei. Ei sînt cauza înfrîngerilor noastre. Ei, prin conservatorismul lor, i-au împins pe tinări să-ntindă mîna celor din partidul advers. Dovada dreptății mele stă în faptul că tinării din partidul nostru nu au întins mîna tuturor membrilor din partidul advers, ci numai aceora din generația lor. A fost o manifestare a dorinței de acțiune, a energiei caracteristice tineretii. Înțelegînd acest lucru, ajungem imediat și la soluția necesară pentru ieșirea noastră din impas. Dacă cei ce-au format partidul național-democrat au stabilit că partidul lor este partidul tinărilor pînă în cincizeci de ani, deși, după cum știi, azi mulți din aceia sînt trecuți de acest prag, cine ne oprește pe noi să anunțăm că partidul nostru va fi partidul tinărilor sub treizeci și cinci de ani și să-i dăm un nou program, pe placul lor și spre folosul lor ? Căci doar ei sînt țara de mine ! Ei, ce zici de acest proiect ?

— Știu eu ce să zic, răspunse Zopîrțan, uluit de dialectica politică a avocatului. Tactic, soluția mi se pare bună, chiar foarte bună. Dar, mă-ntreb, șeful o cunoaște? A aprobat-o?

— Dar bineînțeles că o cunoaște și că a aprobat-o! răspunse cu un aer plictisit Traian Marcu. Doar toată această acțiune nu ar fi decît o diversiune pentru reabilitarea lui și a partidului nostru. Însă bineînțeles că nu va fi organizată oficial de partid, ci va trebui să pară o acțiune spontană a elementelor tinăre, care vor trebui, o vreme, să fie lăsate la conducere, pentru ca nici o umbră de bănuială să nu cadă asupra șefului.

— Vă repet, tactic soluția mi se pare foarte bună, interveni Zopîrțan, care remarcase tonul schimbat al avocatului, și vă felicit că ați găsit-o. Dar, totuși, am o nedumerire. Dacă acțiunea nu va porni oficial de la conducerea partidului, nu se va putea întîmpla, la un moment dat, să ne trezim că se transformă într-un partid politic nou, cu nume nou, cu oameni noi, așa încît domnul Ilie Berbecaru să rămînă pe dinafară? Și, odată cu el, să rămînem și noi, cadrele vechi, tot pe linie moartă?

— De asta ți-e frică, domnule Zopîrțan?! De sciziune și că vom rămîne pe linie moartă?! Dar cum poți să te gîndești la așa ceva?! Ce, nu mă cunoști? Ce, crezi că sînt copil? Că nu m-am gîndit la o asemenea eventualitate? Îmi pare rău! Nu mă așteptam! Dar, în sfîrșit, nedumerirea dumitale, deși nu mă măgulește, e pozitivă, dovedind grija pe care o porți partidului. Bineînțeles că m-am gîndit! Și bineînțeles că am discutat cu domnul Ilie Berbecaru despre această primejdie! Doar știi că sîntem rubedenii... Și însuși el, cu marea lui înțelepciune politică, mi-a dat și soluția ce ne va pune la adăpost de orice surpriză neplăcută. Conducătorul acestei noi organizații politice, acestui nou partid, trăbă să fie un homo novus, neangajat pînă acum în vreo acțiune politică. În jurul acestui homo novus se vor strînge toți tinării.

— Și a stabilit șeful și cine să fie acest conducător? întrebă posomorît Ilarie Zopîrțan, pe care expresia

«homo novus», repetată de avocat cu un fel de ironie la adresa lui, îl iritase.

— Bineînțeles că l-a stabilit! răspunse surizînd Traian Marcu. Și adăogă, cu un ton ce voia să pară firesc, dar care nu reușea să ascundă detot marea lui satisfacție: Homo novus, conducătorul acestei noi organizații, al noului partid, nu va fi altul decît cel ce-ți vorbește, domnule Zopîrțan! Și bineînțales că nu eu voi trăda partidul domnului Ilie Berbecaru!

Deși se aștepta la acest răspuns, după acel repetat «homo novus» rostit cu importanță de Traian Marcu și pentru că știa că șeful nu ar fi pus în fruntea bucatelor pe altcineva decît o rubedenie de-a sa, Ilarie Zopîrțan nu spuse nici un cuvînt. Își dădea sama că s-ar fi cuvenit să se ridice și să-l felicite pe Traian Marcu pentru această numire, dar nu se simțea în stare. Gîndurile i se învălmășeau fără nici un înțeles, și doar întru tirziu, ridicîndu-și ochii și privindu-l pe Traian Marcu în față, îngăimă cu glasul stins:

— Da, da, desigur, e bine cum a hotărit șeful. Numai nu văd ce rost are să-mi spuneți mie aceste planuri... Eu nu pot intra în ele. — Și, surizînd amar, adăogă: Eu nu sînt un homo novus, ci un om sfîrșit. Eu trăbă să merg înainte cu domnul Berbecaru.

— Dimpotrivă, dragule, dimpotrivă, îl întrerupse Traian Marcu, ridicîndu-se de la birou și începînd să se plimbe prin încăpere. Și dumneata vei fi un homo novus. Vei lucra la gazeta noului partid.

— Glumiți, desigur, domnule avocat! Eu homo novus? Și să lucrez la gazetă?!

— De bună samă, de vreme ce așa a hotărit șeful, care are deplină încredere în dumneata. Fără dumneata nici nu-și poate închipui existența unui organ al tinerimii. Numai că nu o vei conduce. Direcția o voi lua eu, pentru a nu da nimic de bănuit, iar dumneata nu vei mai publica sub numele dumitale — asta nu se poate! — ci sub un pseudonim.

Faptul că șeful își păstrase încrederea în el și-l socotea necesar în noul joc politic pe care îl plănuiuse îl învioră pe Ilarie Zopîrțan și-l făcu să vadă cu alți ochi planul lui Ilie Berbecaru. După două ore de conciliabile

stabiliră ca el, Zopîrțan, să activeze pe viitor în publicistică sub numele de doctor Ilie Oprescu, după numele unui strămoș Oprea. Își va trimite articolele, la noul ziar pe care îl vor înființa, sub acest nume, și numai cu poșta. Nu se va prezenta niciodată în redacție. Și înafară de director, nimeni nu va ști cine este «dr. Ilie Oprescu».

Controversă mare s-a aprins în legătură cu numele noului ziar. Ilarie Zopîrțan ținea morțiș să se numească *Vatra nouă*. Dar Traian Marcu fu împotriva propunerii fostului director. Acest titlu ar fi dezvăluit întregul plan de luptă. Prea ar fi fost cusut cu ață albă! Căzură, în sfîrșit, de acord asupra titlului *Generația nouă*, «organ politic și social independent». Gazeta — pentru a evita orice bănuială — nu va apărea în Zăvorți, ci în capitală. Era nevoie de cel puțin cinci redactori care trebuiau aleși din rîndurile tinerimii, oameni buni de condei și, pe deasupra, modești, care să se mulțumească cu un salariu minim. Cît privește fondurile, Traian Marcu mai avea o rezervă din vechile guvernări.

Ziarul, după combinațiile lui Traian Marcu, trebuia să fie de extrema dreaptă. Naționalist, antiminoritar și cu înclinații spre dictatură.

Cînd ajunseră cu discuțiile la acest punct, Ilarie Zopîrțan declară categoric că el refuză să colaboreze.

— Eu am susținut toată viața principiile democratice și constituționale. Nu pot să sar la polul opus.

— Dar nu vei scrie sub numele tău, dragule, zise Traian Marcu. Una e Ilarie Zopîrțan, și alta e dr. Ilie Oprescu. Acesta din urmă e un distins reprezentant al tinerimii din partid, al celor ce vor să dea un nou caracter luptei politice din România întreagă.

— Nu, domnule Marcu! Sînt tot eu! Numele se poate schimba, dar nu și mentalitatea, convingerile, sufletul. Dacă e vorba să fiu sincer, mai bucuros aș colabora la un ziar de stînga, la unul care simpatizează cu democrația. Eu sînt pretin al minorităților. Eu, domnule Marcu, nu sînt un simbriaș; sînt un om al convingerilor. Și știu, sînt sigur, că șeful nu mi-ar ierta niciodată o asemenea schimbare. Cum să redactăm noi, tine-

retul din partid, o gazetă împotriva programului, împotriva șefului însuși? Ce servicii i-am face?

Ilarie Zopîrțan se înflăcărase ca pe vremile marilor lupte. Ochii lui mici scăpărau ca la draci. Gesticula de să-și smulgă brațele.

— Ascultă, domnule Zopîrțan, îi zise cu glasul domol Traian Marcu, ai vorbit dumneata cu șeful în această chestiune?

— N-am vorbit. Cînd să fi vorbit?! Dar nici nu e nevoie. Cunosc prea bine principiile și convingerile șefului.

— Ei bine, eu am vorbit. Este ideea lui.

Zopîrțan holbă ochii.

— Cum ai spus?!

— E hotărîrea lui. În retragerea sa din viața politică a avut vreme să mediteze, să-și revizuiască programul în legătură cu situația reală din România. Numai printr-o puternică mișcare de dreapta, care să canalizeze într-o tabără toate forțele națiunii, și numai printr-o guvernare dictatorială se mai poate salva patria. Eu am avut totdeauna aceste principii. Ca rudenie apropiată, nu l-am contrazis pe șef, dar nici n-am voit să mă angajez într-o luptă pentru o democrație nedefinită și un constituționalism care-și bătea joc de sine însuși. De aceea eu am răsuflet din adînc cînd l-am văzut convertit. Corvertit nu de argumentele mele, pentru că eu l-am stimat și-l stimez atît de mult pe șef, încît niciodată n-am discutat cu domnia-sa principii, ci numai chestiuni personale. Domnia-sa însuși a văzut realitatea politică și socială din România de azi. Cînd va publica noul său manifest către români — în momentul în care mișcarea tinerimii din partid va fi ajuns la maturitate —, va fi o revelație pentru toată lumea.

Ilarie Zopîrțan își lăsă capul în piept.

— Nu mai înțăleg nimic, zise el cu glasul stins.

— Nu trăbă să iai viața-n tragic, domnule Zopîrțan. În politică nu trăbă să fim consecvenți. Politica este o continuă adaptare la împrejurări. Cînd a pornit la luptă domnul Ilie Berbecaru, în calitate de șef, împrejurările erau potrivite constituționalismului și democrației. Acum

realitatea e alta. După război, societățile și popoarele au evoluat și evoluează repede.

Traian Marcu îi ținu un întreg curs despre extremele de dreapta și de stînga.

— Partidul de guvernămînt, național-democrat, sfîrșii el, are de-așămenea tendințe de dreapta. Dar nenorocul lui este că e la putere. Un partid la guvern nu face doctrină, ci avere. Iată, s-au scurs trei ani de guvernare. Unde este programul naționalist pe care l-au desfășurat în alegeri? Unde este exclusivismul de rasă? Unde este combaterea socialismului? Pogonescu, da, cred că e un bun patriot. Dar nu poate răzbi. Cei din jurul lui sînt tot oameni în puterea vrîstei, cînd apetitul e mai mare. Idealist ești numai sub treizeci și cinci de ani, cînd greutatea vieții încă nu te-au încolțit. Curaj, domnule Zopîrțan, și cu Dumnezeu înainte!

Gazeta *Generația nouă* porni sub direcția lui Traian Marcu. Avea cinci redactori, toți sub treizeci de ani, și, ca prim colaborator, pe cel mai distins reprezentant al generației din partid: dr. Ilie Oprescu.

Grupul se mări. Mișcarea a prins. Majoritatea studențimii universitare era ciștigată. Grupul tinerimii întemeie în cîteva luni un nou partid: «Generația nouă». După o jumătate de an, nimeni nu mai vorbea de partidul Berbecaru și nici de șeful lui. Tinerimea promova cu unul din generația ei. Dar acesta nu era Traian Marcu, directorul ziarului, nici dr. Ilie Oprescu, primul lui colaborator. Ci un nume cu totul necunoscut: Andrei Mureșanu, un tînăr avocat, înalt, voinic, cu ochii negri scăpărători, cu voce adîncă de bariton. Vorbea rar. La întruniri participa și mai rar.

O mare parte din tinerii care se grupaseră întii în partidul național-democrat, rămînînd fără slujbe, se înscriau acum în organizația «Generația nouă». Se constituie organizații pe județe, se țineau întruniri și adunări populare cu mare răsunset în țară.

Ilie Berbecaru socoti sosit momentul potrivit publicării manifestului său către români. Dar, spre uluirea lui, nu-l putu plasa în propria-i gazetă.

— Noi nu stăm de vorbă cu stafiile, și nici nu vrem să le înviem, declarară cei cinci redactori la insistențele

directorului Traian Marcu. Cum își permite să se amestece în trebile noastre un om trecut la arhiva istoriei ?!

— Dar, fraților, încerca să-i convingă Traian Marcu, partidul Berbecaru nu e dizolvat. E cel mai puternic partid din țară. Mișcarea noastră, asta, partidul nostru, vreau să zic, l-a făcut puternic, prin elementele tinăre...

— S-avem iertare, domnule director! Nici prin gând nu ne-a trecut să lucrăm pentru babalici, pentru un partid descompus. Nimeni nu ne-a pomenit vreodată despre Ilie Berbecaru. Că dacă știam...

— De, poate e vina mea. Nu v-am informat îndea-juns. Dar noi am întemeiat gazeta ca să atragem tineretul, să întărim cadrele partidului Berbecaru.

Redactorii pufniră în ris.

— Ce tot vorbești, domnule director? Dumneata, pînă de curînd, n-ai făcut nici un fel de politică. Erai necunoscut. Te-a validat «Generația nouă». Acesta e partidul dumitale și-al nostru. Ce? Vrei să compromitem întreaga mișcare, publicînd balivernele bătrînului? Ai cetit manifestul? E un document al ramolimentului!

Traian Marcu, care demult nu vedea cu ochi buni afirmarea lui Andrei Mureșanu, își ieși din fire.

— Domnilor, strigă el, în definitiv gazeta asta e a lui Ilie Berbecaru. Dacă nu mă credeți pe mine, întrebați-l pe doctorul Ilie Oprescu, primul nostru colaborator, care nu-i altul decît domnul Ilarie Zopîrțan, fostul director al *Vetrei vechi*, organul oficial a partidului. Trăbă să vă supuneți și să publicați manifestul! Da, noi doi am primit însărcinarea de la șef să scoatem o nouă gazetă. Și dumneavoastră sinteți angajații noștri. Deci trăbă să ne ascultați!

Cei cinci începură să rîdă ca nebunii:

— Ilarie Zopîrțan?! Caraghiosul acela? El... Ilie Oprescu? Ce stai să ne spui, directore?! Vrei să ne îmbolnăvești de ris? Oprescu e naționalist intransigent! Zopîrțanul dumitale era cam zăpăcit.

Traian Marcu părăsi redacția, lăsînd o declarație că se retrage de la conducere și spunîndu-le că de azi încolo nu vor mai avea nici un ban de la el. Era sigur

că într-o săptămână ziarul va muri. Și porni direct spre Ilie Berbecaru.

Dar în trei zile comitetul central al partidului «Generația nouă» proclamă ca șef pe Andrei Mureșanu și își stabili orientarea politică de dreapta! În următoarele trei zile intrară în partid și câțiva tineri capitaliști, trecuți peste treizeci și cinci de ani, care aduseseră grăunțe redacției. Dealtfel, gazeta se cumpăra ca pâinea caldă. Nu avea nevoie de-o subvenție mare.

Noua întorsătură a lucrurilor nu-l tulbură însă pe Ilie Berbecaru. Traian Marcu, după ce încercă să-i explice ce se întâmplase și să discute cu el câteva soluții pentru ieșirea partidului din acest neașteptat impas, îl părăsi deznădăjduit. Ilie Berbecaru îl ascultase senin și voios ca un copil, repetînd mereu: «Am avut dreptate, am avut dreptate! Acum aștept să mă cheme!» Nu mai înțelegea nimic. Căzuse adînc în senilitate.

În trenul ce-l ducea înapoi spre Zăvoariți, avocatul Traian Marcu răsfoia plictisit ziarele cumpărate din gară. Deodată privirile i se opriră uimite pe pagina întâi a gazetei *Generația nouă*. Citea și nu-i venea să-și creadă ochilor. Sub titlul STRIGOII ÎNAPOI!, cules cu litere de-o șchioapă, «dr. Ilie Oprescu» combătea cu inverșunare democrația, constituționalismul, minoritățile și parlamentarismul «care au adus patria noastră scumpă pe marginea prăpastiei», își afirma «încrederea totală și de nestrămutat» în «dreptatea mîntuitoare» a partidelor de extremă dreaptă, în lupta lor «sfîntă» împotriva «strigoilor din vechile partide, unelte ale oligarhiei mondiale, care au înșelat cu slogane demagogice buna-credință a nației noastre de plugari cu sufletul curat». Articolul se încheia cu o frază pe care avocatul, uluit, o citi de mai multe ori, străduindu-se să o înțeleagă: «Astăzi, nația noastră, călăuzită sub catapetesmele istoriei de arhanghelul ei răzbunător, Andrei Mureșanu, s-a deșteptat, și, cu mîinile încleștate pe coarnezle plugului strămoșesc, trage o brazdă nouă în sînul patriei, din care mîne va răsări floarea rară a destinului fericit al României.»

— Nebuni! Nebuni de legat! murmură Traian Marcu.

Și, ridicându-se brusc în picioare, aruncă pe fereastră deschisă *Generația nouă*. Dar în aceeași clipă căzu fulgerat, cu mâna la inimă, pe canapea.

În depărtare se zărea plutind prin ceața albăstrie a însărării, turla înaltă a bisericii din Zăvorîți.

CUPRINSUL

5	Biruința
175	Sectarii

Lector : VICTOR IOVA
Tehnoredactor : MINA CANTEMIR

Bun de tipar : 21.01.1983
coli ed. 24,02 coli tipar 28,5

Tiparul executat sub comanda
nr. 1202 la
Intreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918“
Str. Grigore Alexandrescu 89—97,
București,
Republica Socialistă România